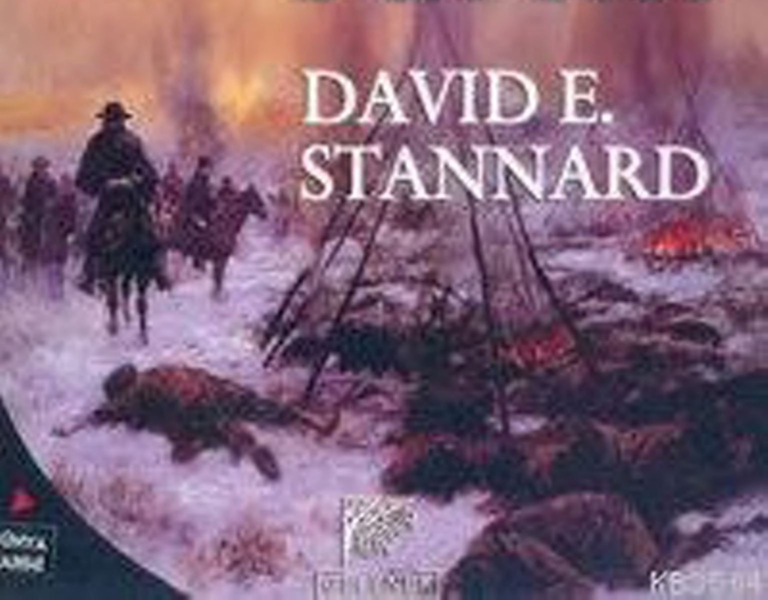
1492'yi takip eden yüzyıllar boyunca, ölümün, salgının, sefaletin ve Kızılderililerin yok edilişinin inanılmaz dışı portresi.
The Washington Post

BEYAZ ADAMIN AKIL ALMAZ VAHŞETİ

Amerika'nın Soykırım Tarihi

DAVID E. STANNARD

Amerika'nın Soykırım Tarihi

David E. Stannard

Çeviri:
Şaban Bıyıklı

2

16.000.000 mil karelik bir alanı kapsayan Güney ve Kuzey Amerika birleşik olarak yerkürenin dörtte birinden daha büyük bir yüzölçümüne sahiptir. On binlerce yıl önce bu muazzam büyüklükteki topraklara gelen ilk yerleşimciler, başlı başına bir dünya keşfetmişlerdi: Millerce yüksekliğe sahip olan dağlarla geniş ve bereketli çayırlıklardan, çöl fundalıklarıyla sık tropik yağmur ormanlarından, soğuk kutup iklimine ait tundralarla sıcak ve karanlık bataklıklardan, derin ve verimli ırmak vadileriyle ışıl ışıl parlayan göllerden, gölgeli ormanlardan, savanlar ve steplerden ve binlerce mil uzunluğundaki muazzam okyanus kıyılarından oluşan bir dünya. Hemen hemen hiç yağış almayan yerler de vardı, yağmurun hiç durmadığı yerler de; ısının 130 Fahrenheit dereceye yükseldiği bölgeler de vardı, sıfırın altında 80 dereceye düştüğü bölgeler de. Fakat sonuçta, bütün bu koşullar altında, bu bölgelerin tümüne bazı yerli halklar yerleşmişti.

Antik Yunan'ın Roma İmparatorluğu'nun kontrolü altına girdiği sıralarda, Kuzey Amerika'da Adene kültürü bin yıldır gelişimini sürdürmekteydi. Adenalıların yaşam alanlarından beş yüz kadarı modern arkeologca gün yüzüne çıkarılmıştır. Günümüz Ohio'sunu merkez edinen Adenalılar buradan Vermont, New York, New Jersey, Pennsylvania, Maryland ve Batı Virginia'ya kadar yayılmışlardır. Böyle kaç yüz merkezin daha, Birleşik Devletler'in kuzeydoğusundaki modern şehir ve varoşların altında kaldığını hiçbir zaman bilemeyeceğiz, ancak bildiğimiz

kadanyla, bu ilk yerleşik halklar, daire şeklinde tasarlanan ve çapları tek bir aile için yirmi fitle birden fazla aile için seksen fit arasında değişen evlerin oluşturduğu kasabalarda yaşamışlardır. Bu konutlar çoğunlukla, modern arkeologların dinsel âyin yapmak maksadıyla kullanıldığını tahmin ettiklerinden dolayı "kutsal daireler" adını verdikleri, çapları üç yüz fiti aşan, duvarlarla çevrili, büyük alanların yakınına inşa ediliyordu. Bununla birlikte yaşayanlar için yaptıkları bu binalar, ölüleri için inşa ettikleri mahfazalarla kıyaslandığında çok küçük kalıyordu: Batı Virginia'daki Mezarlık Vadisi gibi, yüzlerce fitlik bir alana yayılan ve yedi kat yüksekliğe ulaşan ve M.Ö 500 gibi erken bir dönemde Adena ülkesinin her yanında umumî olarak inşa edilmiş olan toplu kabirler.[1]

Eski Adena halkı, geçim konusunda kendilerine destek olan avcılık, balıkçılık ve kendilerini cömertçe kuşatan yabani meyve ve sebzeleri toplama işine ek olarak; Meksika'dan getirdikleri su ve balkabağının yanı sıra, mısır, yumru kökler, ayçiçeği ve başka yerli bitki türlerinin ilk ekimini yapmıştır. Adena halkının Güney Amerika'dan ithal ettiği başka bir bitki de kutlama ve anma törenlerinde pipolara koyup içtikleri tütündü. Ayrıca bugün Carolinalar olarak bildiğimiz komşu yerleşimlerden mika ithal ederlerken, kesip işleyerek bilezik, yüzük ve başka ziynetler yaptıkları bakırı ise Superior Gölü ve kuzeyinden temin ediyorlardı.

Kronolojik olarak Adena halkıyla çakışan Hopewell Kültürü, zaman içinde bir yönden kuzeydeki Büyük Göller'den Meksika Körfezi'ne diğer yönden de Kansas'tan New York'a kadar uzanan bir alanı kapsayacak kadar gelişmişti. Kültürel olduğu kadar psikolojik bakımdan da Adena'dan ayrılan Hopewell halkı, yoğun bahçe tarımına dayalı daimi topluluklar halinde yaşam sürmüştür. Bu topluluklar, hem ölülerin kalıntılarını muhafaza etmek amacıyla hem de dinî mekânlar olarak inşa ettikleri, Adena halkınınkilere benzeyen muazzam toprak anıtlarla dikkat çekmektedir.[2] Bu çok yüksek toprak höyüklerden kelimenin tam anlamıyla on binlercesi bir zamanlar Büyük Düzlüklerden doğudaki ormanlara kadar Amerika'nın dört bir yanına yayılmıştı, düzgün geometrik biçimli bu yapıların çoğu bin fit çapında ve çok katlı idi; diğerleri ise çeyrek mil uzunluğundaki çörek-

1. Adena hakkında son zamanlarda bir çok yeni araştırma yapılmasına rağmen, en iyi genel incelemelerden biri, William S. Webb ve Charles E. Snow'un *The Adena People* (Knoxville: University of Tennessee Press, 1974) adlı eserleridir.
2. Adena ve Hopewell'in Kuzey Amerika'nın kuzeydoğusundaki sosyal egemenliğinin yüzyılları boyunca farklı kültürel ve coğrafi bölgelerde yaşayan insanların psikolojik farklılıklarının uzun zaman önce farkına varılmıştır. Örneğin, edlr., William S. Webb ve Raymond S. Baby'nin *The Adena People, Number Two* (Columbus: Ohio Historical Society, 1957) adlı eseri içinde, s. 47-53'te, bakınız Charles E. Snow, "Adena Portraiture".

lenmiş bir yılanı andıran, Ohio'daki ünlü Yılan Höyüğü gibi kuvvetli bir hayal gücüyle tasarlanan sembolik mâbetlerdi.

Kaynakların kontrolünde tecrübenin yanı sıra; büyük bir nüfusa, politik ve sosyal bakımdan olağanüstü bir gelişmişliğe sahip olmayan hiçbir toplumun böyle yapıları tasarlayıp inşa edecek zamana, eğilime veya yeteneğe sahip olması mümkün değildir. Üstelik Hopewell halkı bir yönden Florida'ya diğer yönden de Wyoming ve Kuzey Dakota'ya uzanan ticaret ağlarına sahipti ve bu ticaret ağları sayesinde farklı uluslara mensup yerli halklardan, zanaatkârlarının işleyerek yaptıkları kabartmalı dekoratif metal varaklar ve oyma işiyle balta, keser, biz gibi aletlerin yanı sıra, mücevher, küpe, kolye, muska, göğüslükler ve başka sanat eserleri için kullandıkları bakır, altın, gümüş, kristal, kuvars, bağa, fildişi, obsidiyen, inci ve diğer hammaddeleri temin ediyorlardı. Gerçekten de Hopewellerin kıtanın dört bir yanındaki diğer toplumlarla kurduğu ticarî ilişkiler öyle yoğundu ki arkeologların Ohio'daki Hopewell kültür merkezlerinden çıkardıkları maddeler arasında bölge dışından gelenler bölgeye ait olanlardan daha çoktur.[3]

Hopewellerin batısına doğru zaman içinde uçsuz bucaksız ovalarda çok sayıda köy kurulmuştur: Birden çok ailenin yaşadığı, dayanıklı evler ve müşterek yapıların bulunduğu, genelde kazıklarla yapılmış setler ve bunların etrafını çevreleyen kuru hisar hendekleriyle tahkim edilmiş köylerde yaşayan büyük ve çoğunlukla yerleşik topluluklar. Bunlar, çoğu zaman bütün Kızılderili toplulukları hakkındaki popüler Amerikan modeli vazifesi gören, at sırtındaki klasik göçebelere dönüşmüş halkların, Mandan, Cree, Blood, Blackfoot, Crow, Piegan, Hidatsa, Arikara, Cheyenne, Omaha, Pawnee, Arapaho, Kansa, Iowa, Osage, Kiowa, Wichita, Commanche, Ova Creeleri, çeşitli bağımsız Sioux kabileleri ve batıya doğru Ute ve Shoshonileri de içeren diğer kabilelerin atalarıydılar. Ancak bunlar, yurtlarından ayrılan işgalci Avrupalı orduları tarafından mecbur bırakılana kadar bu yaşam biçimine başvurmamışlardır.

Gerçekten de modern at Amerika'da ortaya çıkmış olmasına rağmen, M.Ö 10.000 dolaylarında atın buradaki nesli tükenmiştir. Bundan sonra İspanyolların yeniden getirmelerine kadar kıtada mevcut olan atlar sadece, uzun zaman önce Berengia'dan insan göçlerinin aksi yönünde, yani doğudan batıya ve Asya içle-

3. Ed., Jesse D. Jennings'in *Ancient North Americans,* (New York: W.H. Freeman and Company, 1983) adlı eseri içinde, s. 254-67'de, James B. Griffin, "The Midlands". Hopewell kültüründen gelen, incelikle oyulmuş bakır, mika, volkanik cam, inci, gümüş mücevherat ve sanat eserleri hakkında bir tartışma için, bakınız N'omi B. Greber ve Katharine C. Ruhl, *The Hopewell Site: A Contemporary Analysis Based on the Work of Charles C. Willoughby* (Boulder: Westview Press, 1989).

rine doğru göç etmiş olan türlerdi. Bundan dolayı Avrupalılarla temastan önce ovalarda yaşayan Kızılderililer at sırtında göçebe bir hayat sürmüş olamazdı, çünkü Kuzey Amerika'da buna uygun atlar yoktu. Aksine bu bölgede yaşayan halkların çoğu günümüzdeki orta batı kasabalarının çoğu gibi ırmakların birbirine kavuştuğu yerlerde ve Büyük Ovaların bereketli vadilerinin yakınlarında toplanmış yerleşik topluluklar halinde yaşayan başarılı avcı ve çiftçilerden oluşuyordu. Diğerleri ise bölgede yaşanan sert mevsim değişikliklerinin zorlamasıyla çevrimsel takvimlere göre, *tipis* olarak bilinen portatif evlerini toplayıp yeniden kurarak kent ve köylerinin yerlerini sürekli olarak değiştiriyorlardı. Bununla birlikte bu konutlar modern Amerikalıların hayal ettiğinden çok farklıydı; güneybatı ovalarına ilk kez ayak basan Avrupalı kâşiflerden biri, "en sıradan olanlarına bile dört döşek ve yatağın rahatlıkla sığabileceği kadar büyük...tabaklanmış postlardan yapılmış çok parlak kızıl ve beyaz renkli, çan şeklindeki" itinayla sıralanmış onlarca *tipis*ten oluşan bir Kızılderili köyüne rastlamış ve bunların rahatlığı ve çeşitli etkenlere karşı olağanüstü dirençlerine hayran olarak, "bunlar İtalyan evleri kadar ustaca yapılmışlar," demişti.[4]

Ovalarda yaşayan halkların barındığı topraklar yaklaşık bir milyon mil karelik yüzölçümüne sahipti –yani eski Sovyetler birliği Orta Asyası'nın iki mislinden daha büyük– bundan dolayı buralarda meskûn olan toplumlar ve kültürler hakkında yapılacak olan bütün genellemeler kaçınılmaz olarak istisnalarla doludur. Yine de, kaba hatlarla da olsa, batıdaki ovalarda yaşayan Kızılderili halkların Columbus sonrası döneme kadar Kanada geyiği, geyik, ayı ve diğer av hayvanlarının yanı sıra muazzam bizon sürüleri sayesinde çok geliştikleri söylenebilir; eski tüylü mamut avcılarının torunları olan bu halklar temel besin maddeleri olarak binlerce yıldır bu hayvanları kullanıyorlardı. Aynı şey genel olarak güneydeki ovalarda yaşayanlar için de geçerlidir. Fakat bu çok çeşitli halklar aynı zamanda temel olarak kuzey ve doğudaki diğer ovalarda yaşayan ve mısır, fasulye ve biçimsiz fakat yaygın olarak yetiştirilen protein bakımından patatesten üç kat daha zengin olan, birçok turunçgille de hemen hemen aynı ölçüde C vitamini içeren çayır şalgamı gibi daha az bilinen bitkisel ürün türlerini ekip biçen, ovanın yoğun yerleşimli kültürleriyle de çok hareketli bir ticaret ilişkisi içindeydiler.[5]

4. George Gaylord Simpson, *Horses: The Story of the Horse Family in the Modern World and Through Sixty Million Years of History* (New York: Oxford University Press, 1951), özellikle s. 142-50; Peter Nabokov ve Robert Easton, *Native American Architecture*(New York: Oxford University Press, 1989), s. 150.

5. Bakınız Barry Kaye ve D.W. Moodie, "The Psoralea Food Resource of the Northern Plains", *Plains Anthropologist*, 23 (1978), 329-36.

Ova yerleşimlerinin çok daha kuzeyinde, doğuda Grönland sahili açıklarındaki Baffin ve Ellesmere adalarından batıda Yukon ve daha ötelere kadar, Iglulik, Nelsilik ve Aleut, Koyukon, Ingalik, Tanana, Kulchin, Han, Nabesna, Tagish, Hare, Tahltan, Kaska, Tsetsaut, Sekani, Dogrib, Salteaux, Naskapi, Beothuk ve diğerleri gibi başka Eskimo halklarının yaşadığı muazzam kutup ve alt kutup bölgeleri uzanıyordu. Burası başlı başına bir ülke olsaydı, bugün bütün Avustralya kıtasından daha küçük fakat Keşmir'i de içeren Hindistan'ın tamamından daha büyük alanıyla yüzölçümü bakımından yeryüzünün yedinci büyük ülkesi olacaktı.

Buralara ilk göç eden halklar, bir arkeoloğun "insanın şimdiye kadar yerleştiği en soğuk, en karanlık ve en kıraç bölgeler" dediği yerlere gelmişlerdi. Fakat bunlar, iyi bilinen adıyla *iglu* denen (genellikle yaklaşık otuz fit çapında ve çoğu zaman diğer *iglu* kümeleriyle dans ve eğlence için yapılan büyük müşterek odalara kubbemsi geçitlerle bağlanan) kar evinden, uzunlukları iki yüz fite, genişlikleriyse elli fite varan ve her biri yüzden fazla insanı barındıran, Aleut adalarının yarısı toprak altında kalan, büyük *barabara* yapılarına kadar birbirlerinden farklı yerel konutlarıyla, soğuğa dayanıklı ve azimli topluluklardı. En kuzey bölgelerin bu sakinleri doğa koşullarının zorlu sınavlarından geçerek hayatta kalmış ve gelişmişlerdi; bölgeyi soğuk, karanlık ve kıraç haşinliğiyle tanımlayan aynı arkeoloğun daha sonra dediği gibi, bu Kutup ve alt kutup bölgelerinin ilk sakinleri "kendilerine verimli ve güvenli bir ekonomi sağlayan" bütün araçlara sahiplerdi ve "dünyanın zirai ve endüstriyel olmayan diğer bölgelerindeki kadar zengin bir yaşam biçimi geliştirmişlerdi."[6] Bu bölgede yaşayan halk, avladıkları balıklar ve bazen göğü kaplayacak kadar yoğun sürüler halinde başlarının üzerinde uçan kuşların yanı sıra; kutup ayısı, kutup tilkisi, misk öküzü, karibu, deniz gergedanı, fok ve deniz ayısı ile besleniyordu.

Buralar, dünyanın diğer bölgelerinde yaşayanlara korkunç gelebilir; ancak buranın yerli halkları için bundan daha değerli başka hiçbir şey yoktu. Günümüzde hâlâ bu bölgede yaşayan bir halk olan Koyukonları inceleyen antropolog Richard K. Nelson şöyle der:

> Bir çok yabancıya göre Koyukon ülkesindeki muazzam büyüklükteki ormanlar, dağlar ve tundralar sözcüğün gerçek anlamıyla bir yabanıllıktır... Fakat aslında Koyukon

6. Barry Lopez'in, *Arctic Dreams: Imagination and Desire in a Northern Landscape* (New York: Charles Scribner's Sons, 1986) adlı eserinde, s. 181, 184'te alıntılanmış olan, Robert McGhee, *Canadian Arctic Prehistory* (Toronto: Van Nostrand Reinhold, 1978). Arktik ve Subarktik bölgelerin çeşitli yerli mimarisi hakkında, bakınız Nabokov ve Easton, *Native American Architecture*, s. 189-207.

> ülkesi yabanıl değildir ve binlerce yıldır da yabanıl olmamıştır. Görünüşe bakılırsa bu bâkir ormanlar ve tundralar ülkesi, bütün yaşamları ve kültürel ataları tamamen onunla karışmış olan bir halk tarafından karış karış bilinmektedir. Göller, tepeler, ırmak yatakları, bataklıklar ve vadiler, kişisel veya kültürel anlamlarla aşılanarak isimlendirilmiştir. Gerçekten de Koyukonlara göre bu topraklar, bir çiftçiye göre çiftlikler veya bir şehir sakinine göre caddeler ne kadar yabanılsa o kadar yabanıldı.[7]

Nelson'un söyledikleri, çevreci yazar Barry Lopez'in anlattığı bir hikâyede çok etkileyici bir şekilde tasvir edilmiştir; bu hikâye, "başka bir görüşmeciye bazen kaldırdığı ellerine uzun uzun bakarak 'Elimin tam ortasında, bir zamanlar gezindiğim sahilleri, kumsalları, gölleri, dağları ve tepeleri görebiliyorum. Fokları, kuşları ve av hayvanlarını da...' diyen, bir hastane odasındaki, [bu bölgeden] yalnız ve hüzünlü bir yerli kadın"ı anlatmaktadır.[8]

Alaska'nın güneyinde diğer eyaletler arasında kalan kısmından yukarıda kuzeybatıya, aşağıda da Kaliforniya sınırına kadar yoğun yerleşime ve sık nüfusa sahip, birbirlerinden çok farklı kültürel topluluklar yaşıyordu; öyle ki bunların etkileyici geçmişlerini olduğu gibi yansıtan bir kaydı ortaya koyabilme umudumuz yoktur. Makah, Strait, Quileute, Nitinat, Nooksack, Chemakum, Halkomelem, Squamish, Quinault, Pentlatch, Sechelt, Twana ve Luchootseetler, günümüzde kuzey sınırını Vancouver güney sınırını ise Seattle'ın belirlediği, gayet küçük –150 milden az– bir alanla sınırlı, dilsel ve kültürel bakımdan birbirinden farklı halkların çok küçük bir kısmıdır. Bununla birlikte kuzeybatı sahilindeki bütün yerli halklar evlerini 2000 milden daha uzun bir sahil şeridine kurmuşlardı. Diğer bölgelerle kıyaslandığında kuzeybatıdaki arkeolojik araştırmalar asgarî düzeydedir. Sonuç olarak Avrupa'yla temastan önceki nüfusa ilişkin geleneksel tahminler bir milyonun üçte birini pek aşmaz, Peru sahillerinden –ki burada Columbus öncesi dönemde çok daha sert çevre koşullarında 6.500.000 insan yaşıyordu– daha geniş olan bu bölge şeridinde muhtemelen bu rakamdan çok daha fazla insan yaşıyordu. Gerçekten de yeni yapılan çalışmalardan biri, sadece İngiliz Colombia'sının nüfusunun Batıyla temastan önce 1.000.000'un üzerinde olduğunu ortaya koymuştur.[9] Üstelik sahil yerleşimlerine ek olarak uzun toplu kıyım yılla-

---

7. Richard K. Nelson, *Make Prayers to the Raven: A Koyukon View of the Northern Forest* (Chicago: University of Chicago Press, 1983), s. 245-46.
8. Lopez, *Arctic Dreams*, s. 265.
9. Noble David Cook, *Demographic Collapse: Indian Peru, 1520-1620* (Cambridge: Cambridge University Press, 1981), s. 108; Henry F. Dobyns, *Their Number Become Thinned: Native American Population Dynamics in Eastern North America* (Knoxville: University of Tennessee Press, 1983), s. 38.

rından sonra, 19. yüzyıl gibi geç bir tarihte bile, İngiliz Columbiası, Washington, Oregon ve Idaho'da on beş farklı dil grubunu temsil eden aralarında Chelan, Yakima, Palouse, Walla Walla, Nez Perce, Umatilla, Cayuse, Flathead, Coeur D'Alene, Kalipsel, Colville, Kootenay, Sanpoil, Wenatchee, Methow, Okanagan, Ntlakyapamuk, Nicola, Lillooct, Shuswap ve başkalarının da bulunduğu 100'den fazla kabile yaşamaktaydı.

Benzer şekilde, kuzey Kaliforniya sınırından batıda günümüzdeki Golden Gate Köprüsü'ne doğuda ise Yosemite Ulusal Parkı'na hemen hemen 250 mile 200 millik bir alanda Tolowalar, Yuroklar, Chilulalar, Karoklar, Shastalar, Wiyotlar, Whilkutlar, Hupalar, Mattoleler, Chimarikolar, Yanalar, Nongatllar, Wintular, Nomlakiler, Lassikler, Wailakiler, Sinkyoneler, Yukiler, Cahtolar, Modoclar, Achumawiler, Atsugewiler, Maidular, Nisenanlar, Washolar, Konkowlar, Patwinler, Wappolar, Göl Miwokları, Sahil Miwokları, Pomolar ve kuzey Paituelerin bir kolu yaşıyordu. Yine bunlar, bu bölgede yaşayan kültürel ve dilsel olarak birbirlerinden tamamen farklı Kızılderili uluslarından sadece birkaçının adlandır; bu büyüklükteki bir bölgede böyle bir çeşitlilik muhtemelen dünyada başka hiçbir yerde yoktur. Burada, bir zamanlar bütün batı Oregon sahilini, orta ve güney Kaliforniya'yla birlikte bu araziyi dolduran onlarca başka bağımsız yerli topluluk; kara ve deniz kaynaklarının zenginliğinden uzakta yaşayan yoğun halk nüfusları da zikredilmemiştir.

Eski Amerika'nın büyük bölümünde olduğu gibi, batı sahil kültürlerinin sosyal ve politik sistemleri bir yerden diğerine belirgin biçimde farklılık gösteriyordu. Örneğin kuzeybatının geneli, çoğu soyut tasvirlerle ve hayvan şekilleriyle incelikle süslenmiş büyük ahşap evlerde yaşayan, balıkçılık ve yoğun olarak toplayıcılıkla yaşamını sürdüren halklara ait daimi yerleşimlerde meskûndu; bu toplulukların yaşadığı evlerin ve müşterek yapıların çoğunda giriş yollarını bir hayvan veya kuşun ağız imgesi çerçeveliyordu, bazen bu girişlere, açıldığı zaman meyilli giriş ve çıkış yolları vazifesi gören, şekillendirilmiş tahtadan büyük "gagalar" ekleniyordu. Bununla birlikte kuzeybatı sahilinde yaşayan topluluklar belki de en çok zengin ve gösterişli törensel yaşamları ve son derece hiyerarşik bir yapıya sahip olan politik sistemleriyle tanınırlar. Bundan dolayı bu kültürlerin zihnimizde yaptığı en yaygın sembolik çağrışımlar, girift bir şekilde oyulmuş totem direkleriyle âyinlerde kullandıkları maskeleridir, tıpkı potlaç adıyla bilinen şenliklerini ilan eden büyük heykeller gibi. Gerçekten de Avrupa'yla ilk kez temasa geçilen dönemden çağdaş etnik-tarihsel araştırmalara kadar, yabancılar için bu halkların yaşamlarının en göze çarpıcı özelliği, sahip oldukları zenginliklerin ve maddi bol-

luğun her zaman gösterişli bir şekilde teşhir edilmesi olmuştur. Av hayvanı bol, bereketli, yaprak dökmeyen ormanları, som balığı kaynayan nehirleri ve Japon akıntısıyla ısınan okyanus sularını da içeren çevrelerini kuşatan doğal zenginlikler göz önüne alındığında, tüketimiyle dikkati çeken böyle festivaller kolayca anlaşılabilir.

Zengin kaynaklara sahip olan Kaliforniya'nın halkları, aynı zamanda sahil kesimleriyle iç bölgeler arasındaki karmaşık ticaret ağlarıyla ve görünüşe göre kısmen ticarî ilişkilerin geliştirilip sürdürülmesine yarayan çok kültürlü büyük şenlikleriyle tanınıyorlardı.[10] Buna ilave olarak kuzeydeki komşularının aksine Kaliforniya halkları göze çarpacak kadar eşitlikçi ve demokratik kurallara göre düzenlenmiş toplum yapılarıyla da dikkat çekiyorlardı. Antropologların uzun zaman önce ortaya koyduğu gibi, Wintular gibi yerli Kaliforniya halkları yaşam biçimlerine tamamen yabancı olan kişisel egemenlik ve baskı gibi kavramları dillerinde ifade etmekte bile zorlanıyorlardı.[11] Çünkü Kaliforniya'nın Kızılderili halklarının çoğu için, bu yaşam biçimleri doğrudan doğruya doğanın kendilerine bağışladığı büyük cömertlikle ilgiliydi. Bunların çoğu teknik anlamda avcı-toplayıcı topluluklar olmalarına rağmen, yerleştikleri alanlar gıda maddeleri bakımından o kadar zengindi ki rahat yaşamak için fazla hareket bile etmek zorunda kalmıyorlardı. Ohlone halklarını –günümüzde San Francisco ile Monterey arasında kalan sahil kesiminde meskûn olan kırk kadar bağımsız kabile ve binlerce insanın genel adı– anlatan Malcom Margolin'in çok güzel ifade ettiği gibi:

> Ohloneler, bu zengin kaynaklarla tek bir temel geçim maddesine bağlı kalmaktan kurtuluyordu. Som balığı az olduğu zaman, halk ördek ve kaz avlamak için bataklıklara gidiyordu. Eğer su kuşları kuraklıktan azalmışsa bu kez sahile yöneliyorlardı; burada karaya vurmuş bir balina veya bir çamuka topluluğu dertlerine derman olabiliyordu. Eğer bunların hiçbiri yoksa besin değeri yüksek ve toplanmaya hazır kabuklu deniz hayvanları her zaman bulunurdu: Midye, istiridye, deniz tarağı... Ohlonelerin çevresindekiler gerçekten de tükenmez kaynaklardı ve bu halk yüzyıllar boyunca daima kendilerini besleyecek olan cömert bir bölgede yaşadıklarını bilerek güven içinde günlük hayatlarını sürdürmüştü.[12]

---

10. Edlr., Lowell John Bean ve Thomas F. King'in, '*Antap: California Indian Political and Economic Organization* (Los Altos, Calif.: Ballena Press, 1974) adlı eseri içinde, s. 93-110'da, Thomas Blackburn, "Ceremonial Integration and Social Interaction in Aboriginal California".
11. Dorothy Lee, *Freedom and Culture* (Englewood Cliffs: Prentice-Hall, 1959), s. 8; aynı zamanda bakınız s. 43-44, 80-82, 172.
12. Malcolm Margolin, *The Ohlone Way: Indian Life in the San Francisco-Monterey Bay Area* (Berkeley: Heyday Books, 1978), s. 40.

"Kısacası" diyor Margolin, "Ohlonelerin ziraat yapmamasının veya zengin bir maddî kültür geliştirmemelerinin nedeni başarısız olmaları değil en eski yaşam biçimlerinin tümünü çok başarılı bir şekilde sürdürmeleriydi."[13]

Ancak Kaliforniya'da yaşayan diğer halklar ziraat yapıyorlardı, ilk Avrupalı kâşifler için bu durum ve bölgede yaşayan sayısız halkın varlığı hayret vericiydi. Juan Rodriguez Cabrillo, 1542-1543'te güney Kaliforniya sahili boyunca yaptığı yolculuğu anlatırken, günlüğüne defalarca kaydetmiştir; "bol bol mısır ve yiyecek dolu çok güzel vadiler"; "bütün sahil" gibi, "yoğun bir nüfusa sahip birçok savan ve koruluklar," ve "muhteşem vadiler." Gittiği her yerde gördüğü "çok sayıda kızılderili köyü," "yoğun nüfus," "sık yerleşim"li sahil ve ovalar Cabrillo'yu her seferinde hayrete düşürüyordu. Hatta sahilden 25 ila 75 mil açıklardaki küçük ve daha sonra yerleşimsiz kalan Santa Barbara adalarının –San Miguel, Santa Rosa, Santa Cruz, Santa Catalina, San Clemente, Santa Barbara, San Nicholas– İspanyol gemilerini dostlukla selamlayan ve onlarla barış seremonileriyle alışveriş yapan "çok sayıda Kızılderili" sakini vardı. Adalardan sahillere, vadilerden ovalara kadar gezdiği her yerde, bu "yoğun nüfuslu ülke, "çok güzel görünüyor." der Cabrillo.[14]

Bu dönemde Kaliforniya nüfusunun ne kadar olduğu tam bilinmiyor. En çok zikredilen tahmine göre nüfus 300.000'den fazla iken, başka hesaplamalar bu rakamın 700.000'den fazla olduğunu belirtir.[15] 700.000 rakamı bir çok bilim adamınca mübalağalı bulunmakla birlikte bu iki rakam da Kaliforniya'nın Kızılderili nüfusunun sadece Fransisken misyonunun kuruluş tarihi olan 1769 yılına ait –yani bölgeye yapılan ilk İspanyol istilâlarından iki yüzyıldan fazla bir süre sonrası– tahminlerini temsil eder. Bununla birlikte Cabrillo'nun 1542'deki seyahati esnasında bile Kızılderlililer, ona bölgede "çok sayıda yerliyi öldüren" başka İspanyolların varlığından bahsetmişlerdir. On altı ve on yedinci yüzyıllarda Avrupa hastalıklarının Kaliforniya'nın yerli halkları üzerinde ciddi etkileri olduğuna ilişkin kesin deliller bulunmaktadır.[16] Sonraki bölümde göreceğimiz gibi, sözü

13. *A.g.e.*, s. 57.
14. Ed., Herbert Eugene Bolton'un, *Spanish Exploration In the Southwest, 1542-1706*, (New York: Charles Scribner's Sons, 1916) adlı eseri içinde, s. 13-39'da, Juan Rodriguez Cabrillo, "Relation of the Voyage of Juan Rodriguez Cabrillo, 1542-1543".
15. Sherburne F. Cook, *The Population of the California Indians, 1769-1970* (Berkeley: University of California Press, 1976), s. 69-71; Stephen Powers, *Tribes of California* [Contributions to North American Ethnology, Cilt: 3] (Washington, D.C.: Department of the Interior, 1877), s. 416.
16. Cabrillo, "Relation of the Voyage", s. 14; 16. ve 17. yüzyılda Kaliforniya'daki hastalık olayları hakkında, ed., David Hurst Thomas'ın *Columbian Consequences, Volume One:*

edilen iki yüzyıl boyunca Florida'nın yerli nüfusu esas olarak İspanyolların getirdiği hastalıkların ve İspanyol zulmünün neticesinde %95'ten daha fazla oranda azaldığından dolayı, Kaliforniya'nın yerli nüfusunun on altıncı yüzyılda 1769'dakinden çok daha fazla olması muhtemeldir. Nihayet Kaliforniya'nın tamamı için 300.000'den fazla bir nüfus, bugün Batı Sahara ve Moğolistan nüfusları arasında bir yer manasına gelmektedir. Bu durum Cabrillo'nun "yoğun nüfus"lu ve "sık yerleşim"li bölgelerini pek çağrıştırmamaktadır. Gerçekten de zaman içinde 700.000 rakamının aşırı olmaktan ziyade son derece muhafazakâr bir tahmin olduğu ihtimali ortaya çıkacaktır.

Kaliforniya'nın doğusunda, bugünkü güney Utah ve Colorado, kuzeybatı Meksika'nın bazı kesimleri, güney Nevada, batı Teksas ve Arizona'yla New Mexico'nun tamamından meydana gelen, güneybatının geniş ve kuru bölgeleri uzanır. Papagolar, Pimalar, Yumalar, Mojaveler, Yavapailer, Havasupailer, Hualapailer, Paiuteler, Zuniler, Tewalar, Navajolar, Hopiler, Towalar, Cocopalar, Tiwalar, Keresler, Pirolar, Sumalar, Coahuiltecler ve çeşitli Apache halkları (Aravaipalar, Coyoteralar, Chiricahular, Mimbrenolar, Jicarellalar, Mescalerolar, Lipanlar) güneybatının kaybolmamış olan başlıca kültürlerinden sadece bazılarıdır. Bütün bu büyük kültürel adlar kendi içlerinde bir çok küçük fakat diğerlerinden farklı yerli toplulukları içerirler. Bundan dolayı örneğin, Teksas-Meksika arasında yaşayan Coahuiltecler, gerçekte sadece Coahuiltec dilini konuşmalarından dolayı aynı gruba dahil edilen yüzden fazla bağımsız halktan oluşur.[17]

Bu bölgenin önde gelen eski kültürel gelenekleri Anazi, Hohokam ve Mogollon kültürleridir. Bu kültürlerin tümü doğudan batıya, günümüzdeki Arizona ve New Mexico'nun tamamında, orta Utah ve kuzeyde Colorado'dan güneyde Meksika'nın Sonora ve Chihuahua çöllerine kadar bütün halkların yaşamlarını etkilemişlerdir. Bu bölge üç bin yıldan daha uzun bir süredir mısır ve balkabağı yetiştiren toplulukları barındırmaktadır.[18] Gerçekten de ziraat Columbus öncesi dö-

Archaeological and Historical Perspectives on the Spanish Borderlands West (Washington, D.C.: Smithsonian Institution Press, 1989) adlı eserinde, s. 351'de, bakınız Phillip L. Walker, Patricia Lambert ve Michael J. DeNiro, "The Effects of European Contact on the Health of Alta California Indians".

17. Bakınız Carl Waldman, *Atlas of the North American Indian* (New York: Facts on File Publications, 1985), s. 223.

18. Uzun bir süre boyunca, güneybatıda tarımın 6000 yıldan daha da önce başladığı düşünülmüştür, fakat bölgedeki tarımsal arazilerden elde edilen radyokarbon tarihlemeleri üzerinde yapılan son araştırma en erken tarihi M.Ö. 1200 olarak saptamıştır. Bakınız Alan Simmons, "New Evidence for the Early Use of Cultigens in the American Southwest", *American*

nemde güneybatı halkları arasında, Orta Amerika'nın kuzeyinde kalan diğer bütün gruplardan daha yüksek bir gelişim düzeyine ulaşmıştı. Örneğin Hohokamlar, 1700 yıl öncesinden başlayarak ekinlerini sulamak için büyük ve girift bir sulama kanalı ağı yapmışlardı; bu kanalların yalnız biri 8 fit derinliğe, 30 fit genişliğe ve 8 mil uzunluğa sahipti ve 8000 dönümlük kıraç çöl toprağına hayat bahşediyordu. Diğer kanallar ise suyu 20 milden daha uzak mesafelere taşıyorlardı.[19] Bununla birlikte bu toplumların genelde kolay kolay silinmeyen şöhretleri esasen göz alıcı nefis mücevher ve çömleklerden toplu konut komplekslerine kadar uzanan olağanüstü sanatsal yetenekleri, zanaatkârlıkları ve mimarî bilgilerine dayanmaktadır.

Güneybatıdaki mimarî başarıların çok sayıdaki muhteşem temsilcileri arasında, Anazasi kültür çevresinde kalan Colorado ve New Mexico'daki San Juan Havzası'nın Chaco toplulukları sayılabilir. San Juan Havzası'nın ortasına yakın olan Chaco Kanyonu'nda bin yıldan uzun bir zaman önce çok katlı, muazzam yapı kompleksleri çevresinde kurulan yüzlerce köy ve en az dokuz kentten oluşmuş metropolitan merkezi bulunuyordu. Pueblo Bonito bunlardan biridir: Yüksek tavanlı, büyük odalara ve balkonlara sahip dört katlı tek bir bina; burada 1200 kişiden fazlasını alan özel konutları ve çapları 60 fiti bulan, daire şeklinde onlarca müşterek odayı da içeren 800 oda vardı. Sonradan ortaya çıkan Amerika Birleşik Devletleri'nde tek bir bina, on dokuzuncu yüzyılda New York'ta çok büyük apartman binaları inşa edilinceye dek, hiçbir zaman bu kadar çok insanı barındırmamıştır. Fakat o dönemde Pueblo Bonito bu konuda yalnız değildi. Günümüzdeki Ojo Caliente yakınlarındaki Poseuinge de birçokları arasında başka bir örnektir: Oturmak için yapılan birbirine bitişik üç katlı bir çok binadan oluşan bir kompleks olan Poseuinge'nin (veya Posi) 2000'den fazla odası vardı.[20]

Antiquity, 51 (1986), 73-88; ve Steadman Upham, Richard S. MacNeish, Walton C. Galinat ve Christopher M. Stevenson, "Evidence Concerning the Origin of Maize de Ocho", *American Anthropologist*, 89 (1987), 410-19.

19. Emil W. Haury, *The Hohokam: Desert Farmers and Craftsman* (Tucson: University of Arizona Press, 1976), s. 120-51. Edlr., Linda S. Cordell ve George J. Gumerman'ın *Dynamics of Southwest Prehistory* (Washington, D.C.: Smithsonian Institution Press, 1989) adlı eseri içinde, s. 19-63'te, Paul R. Fish, "The Hohokam: 1.000 Years of Prehistory in the Sonoran Desert".

20. Bu konu hakkında birçok eser arasındaki iyi genel tanımlamalar için, bakınız William A. Longarce, ed., *Reconstructing Prehistoric Pueblo Societies* (Albuquerque: University of New Mexico Press, 1970), özellikle s. 59-83; ve Robert H. Ve Florence C. Lister, *Chaco Canyon: Archaeology and Archaeologists* (Albuquerque: University of New Mexico Press, 1981).

Bu bölge halkı –sadece eski Hohokamlar değil– etraflarındaki kırsalın kuraklığı içinde ekim yaptıkları alanların yanına saptırma bentleri, tahliye kapıları ve su sevkini kontrol eden başka sistemlerle birlikte girift kanallar ve hendekler inşa etmişlerdi.[21] Bu su sevk etme sistemleri öyle başarılıydı ki Peter Nabokov ve Robert Easton'un tespitlerine göre, "gerçekten de yakın çevreye dökülen suyun tamamı su depolarını ikmal etmek ve bahçeleri sulamak gayesiyle su yolları ve yalaklara sevk ediliyordu."[22] Son on yıllarda havadan çekilen fotoğraflar 30 fit genişliğe varan büyük, eski yolların varlığını göstermektedir; bu yollar, Chaco Kanyonu topluluklarını her biri buraya yaklaşık 100 mil uzaklıktaki, büyük, taştan yapılma köylere sahip olan en az elli dağlık nüfus merkezine bağlıyordu. Genel olarak bu yollar, Belçika ve Hollanda'nın toplam alanı kadar, yani 26.000 mil kareden daha geniş bir araziye yayılmış toplulukları birbirine bağlıyordu. Buna karşın son yıllarda yapılan çalışmalar, Chaco bölgesinin önceki en geniş tahminlerin varsaydığından bile daha büyük olduğunu ileri sürmeye başlamıştır. Gerçekten de bu eski halk ve toplumlar hakkında daha ne kadar çok şeyin öğrenilmesi gerektiğinin bir göstergesiymişçesine, bugüne kadar sadece Büyük Kanyon'da 2000'den fazla yerli yerleşim bölgesi tespit edilmiş ve bunların bugüne kadar sadece üçünde kazı çalışmaları ve yoğun incelemeler yapılmıştır. Öte yandan kanyonun 1.200.000 dönümlük yüzölçümünün neredeyse yarısı, bugüne kadar bir arkeolog ya da tarihçi tarafından yakından hiç görülmemiştir.[23]

İyi planlanmış topluluklarının inşası için gerekli olan muazzam boyuttaki organize iş gücüne rağmen, güneybatının yerli halkları her zaman siyasî eşitlikçi-

---

21. Edlr., T.E. Downing ve M. Gibson'un, *Irrigation's Impact on Society* (Tucson: Anthropological Papers of the University of Arizona, 1974) adlı eseri içinde, s. 95-111'de, bakınız R. Gwinn Vivian, "Conservation and Diversion: Water Control Systems in the Anasazi Southwest".
22. Nabokov ve Easton, *Native American Architecture*, s. 363.
23. Genel araştırmalar için, edlr., F.J. Mathien ve R.H. McGuire'nin, *Ripples in the Chichimec Sea: New Considerations of Southwestern-Mesoamerican Interactions* (Carbondale: Southern Illinois University Press, 1986) adlı eseri içinde, s. 105-34'te, bakınız Stephen H. LeBlanc, "Aspects of Southwestern Prehistory, A.D. 900-1400"; ve edlr., Cordell ve Gumerman'ın *Dynamics of Southwest Prehistory* adlı eseri içinde, s. 209-61'de, bakınız W. James Judge, "Chaco Canyon-San Juan Basin". Eski cadde sistemlerinin en detaylı araştırmaları, Gretchen Obenauf'un "The Chacoan Roadway System" (M.A. Thesis, University of New Mexico, 1980) adlı araştırması ve ed., Chris Kincaid'in *Chaco Roads Project: Phase I* (Albuquerque: Bureau of Land Management, 1983) adlı araştırmasıdır. Büyük Kanyon'un son zamanlarda ne kadar azının araştırıldığı üzerine bir yorum için, Barry Lopez'in *Crossing Open Ground* (New York: Charles Scribner's Sons, 1988) adlı eserinde, s. 176-77'deki "Searching for Ancestors" başlıklı yorumuna bakınız.

likleri ve kişisel özerkliğe saygılarıyla tanınmışlardır. Güneybatıya gelen ilk İspanyol ziyaretçiler –aralarında 1540'ta Franciso Vásquez de Coronado ve 1582'de Diego Pérez de Luxán da bulunmaktadır– Hopi ve Zuni gibi Kızılderili köyü halkları arasında gözledikleri yaygın eşitlik ve karşılıklılık ilkeleri üzerine sık sık yorumlarda bulunmuşlardır; farkına varılabilecek biricik belirgin sınıf ayrımı, en yaşlı kadın ve erkeklere güç ve saygınlık (ancak aşırı servet değil) tanıyan ayrımlardı.[24] Bu halkların 400 yıl sonraki torunlarını gözlemleyen 20. yüzyıl antropologları da benzer sonuçlara varmaya devam etmektedir: Navajolar hakkında araştırmalar yapan antropolog Clyde Kluck Hohn, "tek bir bireyin topluluk adına karar vermesi esasen yakışıksızdır." Tespitinde bulunmuştur.[25] Bununla birlikte 16. yüzyılın başında Hernando de Soto'nun altın arayışıyla Florida'dan kuzeye yaptığı yolculuğu esnasında karşılaştığı güneydoğu Kızılderilileri için bu söz konusu bile değildi. Burada çok daha hiyerarşik siyasî ve şahsî düzenlemeler hüküm sürüyordu.

De Soto'yu, güneydoğudaki seyahatleri sırasında bir yerde Cofitachequi ulusunun kadın lideri karşıladı; bir tahtırevanla taşınan, uzun inci kolyelerle bezenmiş kadın, yastıklarla dolu ve gölgeliklerle örtülü bir gemide seyahat ediyordu. Kadın, bir zamanlar sık şehir kümelerinin olduğu, etkileyici bir şekilde inşa edilmiş tören ve mezar alanlarıyla dolu olan, ziraî açıdan çok verimli arazileriyle geniş bir bölgeye hükmediyordu. De Soto'nun adamları, bu bölgeleri yağmalarken son derece zarif bir tarzda oyulmuş sandıklarla sanatsal objeler, inci kakmalı, bakır uçlu silahlar ve (içlerinde 50.000 kadar yay ve sadağın bulunduğu) başka değerli eşyalar buldular; İspanyol fatihlerinin en azından biri masalsı zenginliklere sahip olan Meksika ve Peru'da gördükleriyle kıyaslayarak bunların çok daha güzel olduğunu söylemişti. Bu, yerinde bir mukayeseydi; bunun nedeni sadece bu bölgedeki mücevher ve çanak çömleğin birçok açıdan Orta Amerika ve Andlar'dakilere son derece benzer oluşu değil, daha çok kazıklarla inşa edilen kaleler şeklinde yapılmış ve etrafında yoğun tarımın yapıldığı ziraî arazilerin bulunduğu şehirleri andıran geniş ve yoğun yerleşimlerin burada yaygın oluşuydu; siyasî alanda devlet ve yarı devlet kurumları gibi. Buradaki başlıca kültür merkezleri arasında Caddo halkları, Hasinailer, Bidailer, Atakapalar, Tunicalar, Chickasawlar, Tus-

---

24. Bunların ya da diğer İspanyol eleştirmenlerin Pueblo eşitlikçiliği ve karşılıklılığı hakkındaki sözleri, Ramon A. Gutiérrez'in *When Jesus Came, the Corn Mothers Went Away: Marriage, Sexuality, and Power in New Mexico 1500-1846* (Stanford: Stanford University Press, 1991) adlı eserinde tartışılmıştır, s. 8-15.

25. Lee'nin, *Freedom and Culture* adlı eserinde, s. 13'te alıntılanmıştır.

kegeeler, Natchezler, Houmalar, Choctawlar, Creekler, Tohomeler, Pensacolalar, Apalacheeler, Seminoleler, Yamaseeler, Cusabolar, Waccamawlar, Catawbalar, Wocconlar ve yine diğer bölgelerde olduğu gibi daha birçokları bulunuyordu. Orta Amerika dışında Kuzey Amerika'nın başka hiçbir bölgesinde bu kadar karmaşık ve farklılaşmış halklar yoktu ve kuzeybatı sahiliyle Kaliforniya dışındaki hiçbir yer linguistik açıdan bu kadar çeşitli değildi –aslında burası, bugün Batı Avrupa'nın olduğundan çok daha çeşitliydi.[26]

Bu bölgede çanak-çömlekçilik en az 4000 yıl önce geliştirilmiş ve gerçek anlamıyla tarım da yaklaşık 1000 yıl sonra onu izlemiştir. Güneydoğu halkı avcılık ve balıkçılıkla uğraşsa da, esasen tepeler üstünde yükselen tapınak kümeleri her birinde siyasî ve dinî toplantılar için onlarca, bazen de yüzlerce özel koltuklarıyla geniş kamu binaları ve tek tek en az 15 ila 20 mil genişliğinde bir bölgeye yayılan aile evleri topluluklarıyla birbirinden ayrılan yerleşik topluluklar halinde yaşıyorlardı. Devleti andıran bu topluluklarda yaşayan insanlar büyük ölçüde mısır ve fasulyeyle; her yıl iki, hatta üç kez mahsul aldıkları ve tahta yapılı mısır depolarıyla zahire ambarlarında sakladıkları başka ürünlerin yetiştiği çok büyük tarlalar sayesinde besleniyordu. Bu insanlar, sepet örme, marangozluk, çanak-çömlekçilik, dokumacılık, tabakçılık ve balıkçılık konusunda çok iyiydiler. Calusalar gibi bazıları açık denizde büyük kanolarla balık tutuyor; bunlar ve diğerleri aynı zamanda sahillerden midye ve istiridye topluyor; nehir ve çaylardan balık avlamak için setler, sepet örgüden kapanlar, mızraklar ve sersemletici otlar kullanıyordu.[27]

Aslında Calusalar'ın siyasî antropolojinin geleneksel kurallarına karşı koymaları çok şaşırtıcıdır; bunlar hem avlanan, hem balık tutan, hem de toplayıcılık yapan toplumlar olmalarının yanı sıra, siyasî açıdan güçlü, merkezî hükümetlere sahip, yerleşik, çok katmanlı toplumlardı. Başka hiçbir çalışma yükümlülükleri olmayan savaşçılardan kurulu daimi ordulara komuta eden büyük reisler, bölgelerindeki onlarca kasabayı doğrudan yönetiyor, bir yandan da bunlardan çok daha fazlasını haraç sistemleri vasıtasıyla kontrol ediyorlardı. Sınıfsal kademeler arasında soylular, avam ve uşaklar (bunlar askerî esirlerden oluşuyordu) vardı; öte yandan ahşap oymacılar, ressamlar, hakkaklar, denizciler, otacılar ve özel tören-

26. Bu konulara iyi girişler için, bakınız James M. Crawford, *Studies in Southeastern Indian Languages* (Athens: University of Georgia Press, 1975); Charles M. Hudson, *The Southeastern Indians* (Knoxville: University of Tennessee Press, 1976); ve J. Leitch Wright, (oğul), *The Only Land They Knew: The Tragic Story of the American Indians of the Old South* (New York: Free Press, 1981).

27. Wright, *The Only Land They Knew*, s. 1-26.

lerde gösteriler yapan çok sayıda dansçı ve şarkıcılar da özel roller oynuyorlardı. Sık sık yapılan bu bayramlar da önemli işlerdendi: 16. yüzyılda bir Avrupalı, bir büyük reisin evinin 2000 insanın "çok kalabalık olmadan" kalacağı kadar geniş olduğunu anlatır. Üstelik bu binalar güneydoğu sahilinin standartlarına göre çok da geniş değildi. J. Leitch Wright, Jr.'nin kaydettiği gibi: "Apalachee, Timucua ve Guale'deki (Georgia sahilleri) benzer yapılar çok daha fazla insan alabiliyordu."[28]

Böyle ince işlenmiş toplumsal ve kültürel özelliklerin ziraî ve sınaî olmayan halklar arasında mevcut olması beklenmez ancak Calusalar, kuzeybatının avcı ve toplayıcı toplumlarının birçoğu gibi, kolayca elde edilen doğal kaynaklar bakımından öylesine zengin bir çevrede yaşıyordu ki büyük, istikrarlı ve siyasî açıdan karmaşık yerleşimlerin devamı için tarıma gerek duyulmuyordu. Bu toplulukların ne kadar büyük boyutta olduğunu gösteren bir ölçü de Calusaların ardında bıraktığı çöp yığınlarından –arkeologların üzerinde çalıştıkları çöp koleksiyonları– anlaşılabilir. Dünyanın dört bir yanında, varlığı bilinen en büyük kabuklu hayvan çöplükleri arasında Danimarka'daki Ertebølle çöplükleri bulunur; bunlar genişlikte 30 dönüme, yükseklikte de neredeyse 10 fite ulaşırlar. Mukayese edilirse, güneybatı Florida'nın dört bir yanındaki Calusa bölgelerinden geriye kalan kabuklu hayvan çöplüklerinin 80 dönümlük bir araziyi kapladığı ve 20 fit gibi yüksekliklere ulaştığı anlaşılmıştır yani bunlar en büyük Ertebølle çöplüklerinin hacminin kat be katıdır. Bu kalıntılar muazzam büyüklükte olmasına rağmen –bu da olağanüstü nüfus yoğunlaşmalarını doğrular– etnik-tarihsel ve arkeolojik kanıtlar, kabuklu deniz hayvanlarının Calusaların beslenmesinde temel unsur olmadığını göstermektedir.[29]

Calusaların ve bugün Florida, Georgia, Mississippi, Lousiana, Arkansas, Kentucky, Güney Carolina, Kuzey Carolina, Tennessee ve Virginia olarak bilinen yerlerdeki diğer yüzlerce kültür merkezinin çok daha kuzeyinde –kat be kat arttırılabilecek bir listeyle başlarsak– Tuscacora, Pamlico, Secotan, Nottaway, Weapemeoc, Meherrin, Powhatan, Susquehannock ve Delawareler yaşıyordu. Bunların ötesinde de tabii ki büyük Kuzey İraquoi ulusları –Senecalar, Oneidalar, Mohawklar, Onandagalar, Cayugalar, Wenrolar, Erieler, Petunlar, Neutrallar, Huronlar ve St. Lawrence İraquoileri– vardı. Ayrıca New England Kızılderili ulusları Pennaco-

28. *A.g.e.*, s. 24. Aynı zamanda, edlr., Tim Ingold, David Riches ve James Woodburn'un, *Hunters and Gateherers: History, Evolution, and Social Change* (Oxford: Berg Publishers, 1988) adlı eserinde, cilt:1, s. 161-88 içindeki, William H. Marquardt'ın "Politics and Production Among the Calusa of South Florida" adlı çalışmasındaki mükemmel tartışmaya da bakınız.
29. Marquardt, "Politics and Production Among the Calusa", s. 165.

oklar, Nipmuklar, Massachusettler, Wampanoaglar, Nianticler, Nausetler, Pequotlar, Mahicanlar, Narragansetler, Wappingerler, Moheganlar ve daha birçokları. Geleneksel olarak bu yerli halkların çok seyrek nüfuslu yerleşimlerde yaşadıkları düşünülüyordu ancak bunların nüfus tarihleri üzerine son yıllarda yapılan yeni incelemelerde, Mohawk, Munsee, Massachusett, Mohegan-Pequot ve diğerleri gibi birbirlerinden böylesine farklı ulusların, her milkaresinde bugün ABD'nin birçok batı bölgesinde yaşayan kadar veya daha fazla sayıda insanın yaşadığı bölgeleri doldurduklarını ortaya koymaktadır. Bir tahmine göre, genel olarak Florida'dan Massachusetts'e kadar uzanan Atlantik sahili düzlükleri, ilk Avrupalıların gelişinden önce 2.000.000'dan fazla insanı barındırıyordu.[30]

Kuzeydoğu kültür birliklerine ilişkin muhtemel en yaygın çağrışım, bunların karmaşık ulusal siyasî sistemler ve resmî uluslararası ittifak ağlarıyla ilgilidir; bu ittifaklardan biri, on beşinci yüzyıl ortalarında kurulan ve bağımsız Mohawk, Oneida, Onondaga, Cayuga ve Senega halklarından oluşan Iroquoi Birliği'nin Beş Uluslu konfederasyonuydu. Gerek tarihçi gerekse antropolog olsun, birçok yazar, bu Birliğin Amerika Birleşik Devletleri Anayasası için model oluşturduğunu ileri sürmüştür; ancak bu iddiaya ilişkin hâlâ çok fazla ihtilaf vardır. Fakat tartışmanın odak noktası büyük ölçüde Iroquoiların Avrupa-Amerika siyasî düşüncesi üzerindeki etkisinin boyutudur çünkü kimse böyle bir etkinin varlığını inkar etmemektedir.[31] Gerçekten de çok sayıda tarihçinin ortaya koyduğu gibi, Amerikan Kızılderililerinin genel siyasî ve sosyal örgütlenmelerinin, Avrupa sosyal düşüncesi üzerinde, özellikle de on yedinci ve on sekizinci yüzyıl Fransa'sında güçlü bir etkisi olmuştur.[32] Bununla birlikte, her ne olursa olsun, Iroquoiların ABD Anayasası üzerindeki etkisine ilişkin tartışma en sonunda karara bağlanmıştır, bu karar

---

30. Dean R. Snow'un, *The Archaeology of New England* (New York: Academic Press, 1980) adlı esrinde, s. 31-42'deki çizelgelere ve tartışmaya bakınız. Aynı zamanda bakınız, William A. Starna, "Mohawk Iroquois Populations: A Revision", *Ethnohistory*, 27 (1980), özellikle 376-77. Atlantik kıyı düzlüğünün nüfusu hakkında, bakınız Dobyns, *Their Number Become Thinned*, s. 41.
31. Bu tartışma hakkındaki son yorumlar için, bakınız Elisabeth Tooker, "The United States Constitution and the Iroquois League", *Ethnohistory*, 35 (1988), 305-37; Bruce E. Johansen, "Native American Societies and the Evolution of Democracy in America", *Ethnohistory*, 37 (1990), 279-90; Tooker'in Johansen'e cevabı, *a.g.e.*, 291-97; ve bakınız Bruce E. Johansen ve Donald A. Grinde, (oğul), "The Debate Regarding Native American Precedents for Democracy: A Recent Historiography", *American Indian Culture and Research Journal*, 14 (1990), 61-88.
32. Çeşitli yaklaşımlar için, bakınız William Brandon, *New Worlds for Old: Reports from the New World and Their Effect on the Development of Social Thought in Europe, 1500-1800* (Athens: Ohio University Press, 1986); German Arciniegas, *America in Europe: A History*

Iroquoilann başansını azaltmaz çünkü Birlik ve Anayasa arasında bir bağlantı olduğu fikrini ilk ortaya atanlardan biri olan, Smithsonian Enstitüsü'nden J.N.B. Hewitt'in elli yıldan uzun zaman önce bu hipotezi ilk açıkladığı zaman itiraf ettiği gibi:

> Beş Ulus Birliği'nin içerdiği fikirlerin bir kısmı, Amerika Anayasası'nı yapan en ileri kimseler için bile fazlasıyla radikaldi. Beyazlann, Kızılderili yönetiminde çok önemli yeri olan kadının oy kullanma hakkını kabul edebilmeleri için neredeyse bir buçuk asır geçmesi gerekecekti. Daha ölüm cezasını kaldıracak noktaya dahi gelmemişlerdi; halbuki Iroquoilar bunu çok basit bir hukukî tedbirle gerçekleştirmişti. Iroquoilann tasanları arasında son derece bariz olan çocuk bakımı ve terbiyesini ilgilendiren yasayı beyazlann benimsemesi için yüz yıl kadar bir zaman geçmesi gerekmişti.[33]

Bununla birlikte Iroquoilar arasında kadın gücünün tasvirini "kadının oy hakkı"yla sınırlamak, Iroquoi toplumunda kadının gerçek rolünü anlatmaya bile başlamamak demektir. Beş Ulus Anayasası'nda kesin bir dille belirtildiği gibi: "Beş Ulusun insanlarının soyları kadının soyundan devam edecektir. Kadınlar Ulusun atalan olarak kabul edilecektir. Arazi ve toprağın sahibi onlar olacaktır. Erkek ve kadınların statüsü, annenin statüsünden sonra gelecektir."[34] Antropolog Peggy Reeves Sanday, başlıca dünya kültürlerinde cinsel eşitsizliğin kökenlerine ilişkin inceleme ve analizinde, Iroquoilan istisna olarak anlatır:

> Iroquoilar sembolik olarak, ekonomik ve aile alanlarında anaerkildi, yani kadın egemendi. Uzun evleri Iroquoi kadınlan yönetiyorlardı. Ekonomik ve törensel hayat büyük ölçüde kadınların zirai faaliyetlerine dayanıyordu. Erkekler avlanma, savaş ve kabileler arası işlerden sorumluydu. Erkekleri mevkilerine kadınlar atasa ve onların kararlarını veto edebilseler de, Birlikteki müzakerelere erkekler hâkimdi. Kadınların köy hayatına egemen olarak kabileler arası hayatı erkeklere terk ettiği erkek ve kadına ait sahalar arasındaki bu gerilim, cinsiyetlerin ayrı ancak en azından konfederasyon döneminde eşit olduğunu göstermektedir. Kadınların ziraî üretimiyle geçinen ve örgütlenmenin gevşek olduğu bir grup köyden oluşan ulusların

of the New World in Reverse, trc. Gabriela Arciniegas ve R. Victoria Arana (New York: Harcourt Brace Jovanovich, 1986), özellikle s. 49-71; ve Jack M. Weatherford, *Indian Givers: The Continuing Impact of the Discovered Americas on the World* (New York: Crown Publishers, 1988).

33. Tooker'in, "United States Consitution and the Iroquois League" adlı eserinde, 329'da alıntılanmıştır.

34. Arthur C. Parker, *The Constitution of the Five Nations* (Albany: New York State Museum Bulletin, Sayı 184, 1916), s. 42.

> tek başlarına var olduğu konfederasyon döneminden önce, kadınlar erkeklerin önemini gölgede bırakmış olabilir.[35]

Belki de Sanday bu nedenle daha sonra şöyle diyor: "Iroquoilardan önceki köy yerleşimlerinde yapılan arkeolojik kazılar bunların istihkâm edilmemiş olduğunu göstermektedir; bu da, eğer savaş önem taşıyorsa bile, savaşa ekonomik güdülerin hâkim olmadığı ve fethin bilinmeyen bir hedef olduğu anlamına gelmektedir."[36] Bu belki daha sonraki Iroquoi halkı arasında bile –kuzeydoğunun diğer yerli halkları arasında olduğu gibi– Avrupalı ilk ziyaretçilerin hepsinin de değindiği, görülmedik derecede güçlü bir eşitlikçilik anlayışının varlığını açıklamaya da yardımcı olur. Örneğin Cizvit Pierre de Charlevoix, günümüzün New York'u, Michigan'ı ve doğu Kanada'sını gezmiş ve Kızılderili çocuklarının çok küçük yaştayken, görünürde zıt yönlere hem onurlu bağımsızlığa hem de işbirliğine dayalı, komünel toplumsallaşmaya yönelik olarak başarıyla teşvik edilişine hayran kalmıştır. Ayrıca kendisinin kaydettiğine göre, ebeveynler bu hedefi en nazik ve ince teknikleri kullanarak gerçekleştiriyorlardı. "Baba ve anneler, çocuklarına bütün yaşamları boyunca muhafaza ettikleri, şerefe ilişkin belli bazı ilkeleri aşılamak için hiçbir şeyi göz ardı etmiyorlar," diye yazmış, "bu doğrultudaki talimatlarını her zaman dolaylı bir yoldan iletmeye özen gösteriyorlar." Gurur ve şerefin –böylece de utançtan kaçınmanın– vurgulanması, yetişkin rehberliğinin temel aracıydı. Örneğin Charlevoix şunu kaydeder: "Kızının yanlış davrandığını gören anne gözyaşlarına boğulur; bunun üzerine kız nedenini sorunca, tek söylediği, Sen benim şerefime leke sürüyorsun, olur. Böylesi bir serzenişin etkisiz kaldığı ender görülür." Bazı Kızılderililer, diye ekler Charlevoix, "çocuklarını dövmeye başlar ama bu sadece Hıristiyan olanlar veya ko-

---

35. Peggy Reeves Sanday, *Female Power and Male Dominance: On the Origins of Sexual Inequality* (Cambridge: Cambridge University Press, 1982), s. 28. Kuzey Amerika'nın diğer yerli insanları ve Kızılderililer arasında kadınların gücü hakkında daha fazla tartışma için şu eserlere bakınız: ed. Rayna Rapp Reiter 'ın *Toward an Anthropology of Women* (New York: Monthly Review Press, 1978) adlı eseri içinde, s. 235-51'de, Judith K. Brown, "Iroquois Women: An Ethnohistoric Note"; M. Kay Martin ve Barbara Voorhies, *Female of the Species* (New York: Columbia University Press, 1975), özellikle s. 225-29; ve ed., Carolyn J. Matthiasson'un, *Many Sisters: Women in Cross-Cultural Perspective* (New York: Macmillan, 1974) adlı eseri içinde, s. 261-304'te, Jean L. Briggs, "Eskimo Women: Makers of Men".

36. Sanday, *Female Power and Male Dominance*, s. 117-18. Edlr., W. Fenton ve J. Gulick'in, *Symposium on Cherokee and Iroquois Culture* (Washington, D.C.: Smithsonian Institution Press, 1961) adlı eseri içinde, s. 67-76'da, bakınız John Witthoft, "Eastern Woodlands Community Typology and Acculturation".

lonide yerleşenler arasında görülür."[37] Charlevoix ve diğerlerinin gözlemlerine göre, bir ebeveynin hatalı davranan bir çocuk üzerinde kullanabileceği, davranışını onaylamadığını belirten e.ı şiddetli yöntem, çocuğun yüzüne biraz su atmaktı ki bu da zarar vermekten çok utandırma amaçlı bir hareketti.

Çocukların olayların akışını tersine çevirmeyi öğrenmesi de şaşırtıcı değildir. Bu nedenle Charlevoix, kendisinin en küçük ebeveyn cezası olarak gördüğü şeyler yüzünden çocukların onları kendilerine zarar vermekle, hatta kendilerini öldürmekle tehdit ettiklerini görmüştür: "Çok yakında böyle davranacak bir kızın olmayabilir," sözleriyle, cezalandırılan genç bir kızın gözyaşları içinde verdiği tipik tepkiyi aktarır. Bu sözler yirminci yüzyıl sonunda bazı okuyuculara tanıdık geliyorsa, bu Cizvit'in Kızılderililerin çocuk yetiştirme konusundaki her şeye müsaade eden yöntemleri hakkındaki kaygıları da öyledir: "Bu kadar kötü bir eğitimin verildiği bir çocukluğun ardından," der, "gayet sefih ve serkeş bir gençliğin gelmesi gerektiği düşünülür." Ancak, kaydettiğine göre, hiç de böyle olmaz çünkü "bir yandan Kızılderililer yapı olarak sakindir ve erken yaşta kendilerinin efendisi haline gelirler, keza başkalarından çok aklın rehberliğindedirler; öte yandan da özellikle kuzeydeki uluslar, tabiatları gereği ahlâksızlığa meyyal değillerdir."[38]

Kızılderililerin, ilk Avrupalı ziyaretçilerin çoğunun yorumda bulunduğu adaleti, vakarı ve soğukkanlılığı, yetişkinlerin hayatında çeşitli şekillerde tezahür etmiştir ancak bu özelliklerin kendini en çok gösterdiği yer, yerlilerin idari konseyleri olmuştur. Bu durum, örneğin 1636 yazında Jean de Brebeuf'un Huron konseylerine ilişkin bir beyanında açıkça görülmektedir. Kızılderili liderlerin bu toplantılardaki davranışları hususunda en "dikkat çekici şeyler"den biri, diye yazmıştır Brebeuf, "son derece basiretli oluşları ve konuşmalarındaki itidaldir; her zaman bu derece itidalli olduklarını söyleyemem çünkü bazen birbirlerini iğneledikleri de biliyorum ama yine de daima özel bir nezaket ve ketumluğun varlığı dikkati çekmektedir..... [Ne] zaman [konseylerine] davet edilsem, buralardan onların bu özelliğine hayran halde dışarı çıkmışımdır."[39] Charlevoix ise bu konuda şunları ekler:

37. Ed., James Axtell'in, *The Indian Peoples of Eastern America: A Documentary History of the Sexes* (New York: Oxford University Press, 1981) adlı eserinde, s. 33-34'te seçilmiş olan, Pierre de Charlevoix, *Journal of a Voyage to North America* (Londra, 1761).
38. *A.g.e.*, s. 34.
39. Axtell'in, *Indian Peoples of Eastern America* adlı eserinde, s. 143-48'de seçilmiş olan, Ed., Reuben Gold Thwaites'in, *The Jesuit Relations and Allied Documents* adlı eserindendir.

> Kabul edilmelidir ki, bu toplantılarda müzakereler bir bilgelik, soğukkanlılık ve muamele bilgisiyle gerçekleştirilmektedir; ben buna genel olarak, Atina yüce mahkemesini veya Roma Senatosu'nu, bu cumhuriyetlerin en ihtişamlı günlerinde onurlandıracak türden bir dürüstlüğü de ekleyebilirim: Bunun nedeni, hiçbir şeyin aceleyle çözüme kavuşturulmamasıdır. Hıristiyanların siyasetine dahi bu kadar leke süren o şiddetli hırslar, Kızılderililerde kamu yararı söz konusu olduğunda hiç bir zaman hâkim olmamıştır.[40]

Doğu sahilleri boyunca diğer Kızılderili toplumlarına ilişkin olarak da benzer gözlemlerde bulunulmuştur.[41] Buna ilaveten, bu bölgede Büyük Göller'in güney kıyılarındaki sık yerleşimli yerlerden (Columbus'tan önceki nüfusun 4.000.000'a yakın olduğu tahmin edilmektedir) Virginia'daki Tidewater bölgesine kadar Maine'in kuzeyine ve Tennessee'deki Cumberland Nehri'ne kadar birçok yerli, yabancılara olduğu kadar komşularına da dikkat çekici bir cömertlik ahlâkı sergilemiştir. Altı yıl boyunca Kızılderililer arasında yaşayan Cizvit François Lafitau şöyle bir gözlemde bulunmuştur. "Bir ev dolusu aç insan, erzakı tamamen tükenmemiş olan başka bir grup insanla karşılaşsa, bu ikinci grup kendilerine kalan çok az erzakı daha onlar istemeden yeni gelenlerle paylaşır; böylece kendi canları pahasına bu kadar insanca ve böyle bir ruh yüceliğiyle yardım ettikleri insanlar gibi yok olma tehlikesiyle karşı karşıya kalmalarına rağmen. Avrupa'da bu gibi durumlarda böyle soylu ve büyük bir cömertlik gösterebilecek çok az [insan] buluruz."[42]

Daha önce kıtanın dört bir yanındaki yerlilere dair saydığımız şeyler ve yaptığımız yorumlarda olduğu gibi, doğu yerli kültürlerine ilişkin bu örnekler de ancak yüzeysel ve fikir vericidir, çünkü Amerika'nın geçmişini inceleyen tarihçiler tarafından genellikle görmezden gelinen köşelere birkaç küçük ışık tutmak amacıyla şuradan buradan siyasî sahaya, özel hayata ve maddî başarıya ilişkin hususlara değindik. Araştırmaya dahi yeltenmediğimiz, kültürel ve siyasal bakım-

---

40. Axtell'in, *Indian Peoples of Eastern America* adlı eserinde, s. 153'te, Charlevoix, "Journal of a Voyage".
41. Örneğin, cesaret ederek Shenandoah Vadisi'ne giden bir İngiliz'in, karşılaştığı insanların etkileyici "yargıları ve güzel söz söyleme yetenekleri" hakkındaki yorumlarına bakınız: John Lederer, *The Discoveries of John Lederer, in Three Several Marches from Virginia to the West of Carolina* (Londra, 1672), s. 5.
42. Joseph François Lafiteau, *Customs of the American Indians Compared with the Customs of Primitive Times*, trc. ve ed. William N. Fenton ve Elizabeth L. Moore (Toronto: The Champlain Society, 1977)- Cilt: 2, s. 61. Güney Büyük Göller yöresinin nüfusu hakkında, bakınız Dobyns, *Their Numbers Become Thinned*, s. 41.

lardan bağımsız başka yüzlerce sözü edilmeyen Kızılderili ulusu ve kabilesi, günümüzde Kanada ve ABD'yi oluşturan vadileri, ovaları, ormanları, çölleri ve sahilleri dolduruyordu. Aslında bunlar o kadar çoktu ki bütünün çok küçük yüzdesi olan elimizdeki oldukça az sayıdaki ulus ve kabileyi saymakla, sayılarını göstermek şöyle dursun, bu sayıyı küçültme tehlikesine düşeriz. Belki de bu kültür bolluğu ve çeşitliliğine dair bir fikir verebilmenin en iyi yolu, sadece Kuzey Amerika'da halen mevcut olan Kızılderili halklarının sayıldığı son zamanlarda oluşturulan listede yaklaşık 800 ayrı ulustan –bunların yaklaşık yarısı Amerika Birleşik Devletleri tarafından resmen yarı bağımsız siyasal varlıklar olarak kabul edilmektedir– bir derlemenin ortaya konduğunu belirtmektir ancak daha sonra şu ikazla karşılaşırız: Liste "alt bölümler ya da farklı isimler göz önüne alındığında saymakla bitmez. Bu ikisinden de binlerce vardır."[43]

Diğer kıtalardaki –Asya, Afrika ve Avrupa– köy, şehir ve ülkelerdeki farklı toplulukların sosyal yapıları, siyasî ağları ve kaynak üretim sistemleri yere ve zamana göre nasıl büyük değişiklikler gösteriyor idiyse, Kuzey Amerika'nın yerli halkları arasında da hayret verici bir çeşitlilik ve çok biçimlilik vardı. Gerek geçmişte gerekse bugün, diğer kıtalarda da olduğu gibi, küçük, yalıtık olan bazı yoksul topluluklar taşrada yaşıyordu ve geçimini zar zor topraktan sağlıyorlardı. Diğerleriyse, geçim için çalışma zorunluluğundan tamamen kurtulmuş çok sayıda insanın sanatkârlık, mühendislik, inşaat, din ve ticaret gibi işler yaptığı, çok büyük ticaret merkezleri olan şehirlerdi. Bu iki uç arasında da, zengin bir kültürel örgütlenme çeşitliliği, büyük bir sosyal yapı farklılığı vardı. Ancak boyutlarına ve örgütlenmelerindeki karmaşıklığa bakılmaksızın, bütün bu topluluklarda insanlar ömürlerini neşeler ve kederlerle, hainlikle, mizahla, büyük ciddiyet ve trajediyle, sevgilerle, korkularla, nefretlerle, kıskançlıklarla, kibarlıklarla geçiriyordu ve dünyanın her yerinde insan nefsinin vârisi olduğu bütün diğer tutkulara, kaygılara, zayıflıklara ve güçlere sahipti.

Zaman içinde (yine diğer kıtaların tarihlerinde olduğu gibi) Kuzey Amerika'daki kültür ve imparatorluklar da doğup yok olmuşlardır. Uzun yüzyıllar ve binyıllar durmadan ilerlerken, bunların yerlerine gelen diğer halkların maddî ve siyasî başarıları da büyüyüp küçülmüştür. Önceki sayfalarda incelediğimiz bütün kültürler birbirinin çağdaşı değildi; bazıları yüzyıllarca önce ortaya çıkmış veya yok olmuştu. Burada sözünü ettiğimiz toplumların bazılarıyla sözünü etmediğimiz bazıları çok uzun zaman önce arkalarında hiç iz bırakmadan yok olmuşlardır. Diğerleriyse süregelmektedir. Bazılarının kalıntıları öyle kötü yağmalanmıştır

43. Waldman, *Atlas of the North American Indian*, s. 223.

ki artık bunlardan geriye hiçbir şey kalmamıştır doğu Oklahoma halkının anıtı ve bir zamanlar çok büyük olan Spiro Höyüğü gibi; bu höyüğün zenginlikleri, 1930'larda buranın bulunduğu arazinin sahibi olan çiftçi tarafından yağmalanmıştır. Gerçekten de tonlarca deniz kabuğu, inci ve başka değerli eşyalar yük arabalarıyla buradan çıkarılarak yol kenarında satılmıştır. Bu da yetmiyormuş gibi, höyük boşaltıldıktan sonra, çiftçi burayı dinamitle patlatarak yerle bir etmiştir.[44]

Bunun aksine diğer büyük topluluklar, geçmişteki ihtişamlarını hatırlatan büyük ve kalıcı şeyler bırakmıştır: Cahokia, Illinois'deki büyük toprak höyük gibi. Bugün San Francisco'nun bir ucundan diğer ucuna kadar, Illinois Nehri'nin kıyılarına uzanmış, evleri 2000 dönümden geniş bir araziye yayılan büyük bir topluluğun merkezinde, göğe doğru uzanan on kat yüksekliğinde ve 22.000.000 fit küp topraktan, insan eliyle yapılmış, devâsâ bir yapı bulunuyordu. Mısır'daki Büyük Piramit'ten daha büyük olan bu âbidenin tabanı, 16 dönümlük bir araziyi kaplıyordu. Mississippi Vadisi'inde elliden fazla civar kasaba ve köy için şehir merkezi görevi gören ve muhtemelen 40.000'den fazla bir nüfusa sahip olan Cahokia içinde ve çevresinde, bundan başka yaklaşık 120 tapınak ve gömü höyüğü bulunuyordu. Cahokia, büyüklüğü ve toplumsal karmaşıklığı bakımından eski Orta Amerika'daki daha gelişkin bazı Maya şehir devletlerine göre üstün görülmektedir.[45] Ve burası neredeyse 2000 yıl önce tamamıyla mamurdu.

O halde bunlar, bugün yaygın ve yanlış bir şekilde Avrupalılar tarafından keşfedilmeden önce Kuzey Amerika'nın "bâkir toprakları"nda yaşayan küçük ve gezgin göçebe topluluklar olduğu düşünülen, çok sayıdaki yerleşik toplumdan sadece birkaç örnektir. Aslında bu popüler düşüncenin tam aksine, ünlü coğrafyacı Carl O. Sauer'in işaret ettiği gibi:

> Genel olarak ziraatin coğrafi sınırları, beyaz adamın gelişiyle çok genişlememiştir. Birçok yerde Kızılderililerin çiftçiliğinin sınırlarını bile aşmadık... Genel olarak söylenebilir ki, Yeni Dünya'nın yerli bitkileri, çeşit ve verim bakımından Yeni Dünya'nın keşfedildiği sırada Avrupalıların yetiştirdiği ekinlerin kat kat üstündeydi.... Eski Kızılderili bitki yetiştiricileri işlerini çok iyi yapıyordu. Ilıman iklimlerde yeme, içme, baharat veya iplik gibi her ihtiyaç için bol mahsul veren, mükemmel bir bitki vardı. İklime bağlı olarak aşırı soğuk ve kuraklıkta da, ürünün büyümesinin izin verdiği ölçüde tarımın sınırlarını genişleten çok sayıda bitki icadı vardı. Avrupalıla-

44. Robert Silverberg, *Mound Builders of Ancient America: The Archaeology of a Myth* (Greenwich, Conn.: New York Graphic Society, 1968), s. 312.
45. *Perspectives in Cahokia Archaeology: Illinois Archaeological Survey Bulletin* 10 (1975) içinde, s. 126-36'da, M.L. Gregg, "A Population Estimate for Cahokia"; Fiedel, *Prehistory of the Americas*, s. 249.

rın Kızılderili tarımının mahsullerinin kalite ve çeşitliliği karşı duydukları şaşkınlığı öğrenmek için, ilk kâşif ve kolonicilerin, özellikle de İspanyolların anlattıklarını gözden geçirmek yeterlidir.[46]

Ancak Kızılderililerin Amerika'sının popüler tarihsel bakışla az nüfuslu, bâkir bir ülke olarak görülmesi her ne kadar son derece yanlış olsa da, bir düzeyde –mukayese düzeyinde– bu mitte ufak da olsa gerçek payı bulunduğu açıktır. Columbus'un gelişinden önce Meksika'nın kuzeyindeki Amerika'da yaşayan büyük, hızla çoğalan, karmaşık, yerleşik ve kültürel bakımdan çok çeşitli halklara karşın; sayıları bu zamanda Batı Yarıküre'nin bütün nüfusunun ancak yüzde 10 ila 15'ini oluşturuyordu.

II

1492'de Meksika'nın kuzeyinde yaşayan insan sayısının, şimdilerde genel olarak bir bilim adamının "muhafazakâr bir rakam" dediği 7.000.000'u aşkın rakamıyla, başka bir bilim adamının hesaplamasına göre yaklaşık 18.000.000 rakamları arasında olduğu tahmin edilmektedir.[47] Bu rakamlar, elli yıl önceki bilimadamlarının yaptığı tahminlerden on ila yirmi kat daha fazladır; ancak bu tahminlerin en büyüğü bile Avrupayla temasın arefesinde sadece orta Meksika'nın nüfusuyla karşılaştırıldığında cüce gibi kalmaktadır. Daha önce kaydettiğimiz gibi, Columbus Yeni Dünya'ya ayak bastığı zaman, muhtemelen 25.000.000 civarında veya başka bir deyişle İngiltere'nin tamamında yaşayan halkın yaklaşık yedi katı kadar insan, büyük Meksika Vadi'sinde ve buranın etrafında yaşamaktaydı.

Fakat on beşinci yüzyılın sonunda Aztek İmparatorluğu, şaşılacak beyaz şehri Tenochtitlan'la birlikte –bir zamanlar iki yüzden fazla farklı dilin konuşulduğu– Orta Amerika'da hemen hemen üç bin yıldır gelişen muazzam ve çok karmaşık kültürlerden meydana gelen uzun zincirin sadece en son halkasıydı.

M.Ö. 2500 yılları civarında Oaxaca Vadisinde köyler tesis ediliyordu, bu köylerin her biri, topluluğun törenlerinin gerçekleştirildiği merkez olarak iş gören bir meydanın etrafında kümelenen, muhtemelen on-on iki evden oluşuyordu. Gıdaların yetiştirilmesi ve depolanması konusundaki tekniklerin giderek karmaşıklaş-

46. Sauer'in, *Selected Essays 1963-1975* (Berkeley: Turtle Island Foundation, 1981) adlı eseri içinde, s. 46-47'de, Carl O. Sauer, "The March of Agriculture Across the Western World".
47. Russell Thornton, *American Indian Holocaust and Survival: A Population History Since 1492* (Norman: University of Oklahoma Press, 1987), s. 32; Dobyns, *Their Number Become Thinned*, s. 42, 298.

masıyla geçen yaklaşık bin yıllık bir süreden sonra, M.Ö. 1500'lerde, Mısır'da I. Amenhotep dönemi ve Atina'da Pericles'in doğumundan önceki bin yıl civarında bu halk, sonradan Meksika Körfezi sahilinin en güney noktasındaki düzlüklerde şekillenen Olmec İmparatorluğu içinde erimeye başladı. Ne Olmec kültürü ve sosyal yapısına ne de çok daha önceleri Orta Amerika'nın kuzeybatısında doğmaya başlayan diğer karmaşık toplumların gündelik yaşamlarına dair çok şey bilinmektedir. Fakat M.Ö 1500-2000 arasında her iki bölgede de, sakinlerine kültürel açıdan zengin bir hayat sunan ve zarif sanat eserleri üreten uygarlıklar var olduğuna şüphe yoktur.[48]

Olmec nüfusunun merkezi, Meksika Körfezinin güney sahilindeki Tehuantepec Berzahı boyunca yayılan ırmakların buluştuğu ay biçimli bir bölgede bulunuyordu. İlk bakışta burası büyük bir nüfus merkezi ve uygarlığın kurulması için uygunsuz bir yer olarak görünmektedir, ancak bölgedeki ırmakların düzenli olarak taşması sulak bir çevrenin ve Meksika'daki en verimli toprakların –genellikle Mısır'daki Nil deltasıyla karşılaştırılır– oluşmasına sebep olmuştu. M.Ö. 1200'lerden M.Ö. 900'e kadar Olmec kültürünün merkezi bugün San Lorenzo olarak bilinen yerdeydi, sonradan La Venta'ya taşınmıştır. Burada, Büyük Piramit'in –tamamlanması için yılda 2000'den fazla işçiye gereksinim duyulduğu tahmin edilen, hacim bakımından yaklaşık 3.500.000 fit küplük bir yapı projesi– simgesel gölgesi altında, Olmecler yaygın olarak ekim yaptılar, tanrılarına tapındılar, top oyunları ve başka sporları da içeren atletik müsabakalar düzenlediler ve yeşim taşının itinayla oyulmasından meydana getirdikleri küçük heykelciklerden siyah mermerden yaptıkları on fitten daha büyük muazzam başlara kadar bir çok sanat eseri ürettiler.

---

48. Oaxaca Vadisi'nde Olmek öncesi kültürün biçimlendiren köy safhasına en iyi giriş, ed., Kent V. Flannery'nin *The Early Mesoamerican Village* (New York: Academic Press, 1976) adlı eseridir. Olmekleri Mesoamerikan uygarlığını başlatan kimseler olarak değerlendiren farklı görüş açılarının ilk örnekleri için, ed., E.P. Benson'un, *Dumbarton Oaks Conference on the Olmec* (Washington: Dumbarton Oaks Research Library and Colection, 1968) adlı eseri içinde, s. 79-110'da, bakınız Michael Coe, *Mexico* (New York: Praeger, 1962); ve Kent V. Flannery, "The Olmec and the Valley of Oaxaca: A Model for Interregional Interaction in Formative Times". Güneydoğu Mesoamerika'da var olan karmaşık toplumların Olmek uygarlığının doğuşundan önce oldukları ile ilgili artık herhangi bir şüphe yoktur; örneğin, ikisi de ed., William R. Fowler'in, (oğul), *The Formation of Complex Society in Southwestern Mesoamerica* (Boca Raton: CRC Press, 1991) adlı eseri içinde, s. 13-26, 27-46'da olan, John E. Clark'ın "The Beginnings of Mesoamerica: Apologia for the Soconusco Early Formative" adlı eserine ve Michael Blake'nin, "An Emerging Early Formative Chiefdom at Paso de la Amada" adlı eserine bakınız.

Bu eserlerin yapımında kullanılan siyah mermer de yeşim taşı da doğrudan doğruya iki Olmec başkentini de kuşatan çevrelerde bulunmuyordu. Görünüşe göre yeşim taşı, başka kalemlerle birlikte bölge boyunca en azından Guatemala, Honduras, Nikaragua ve Costa Rika'ya kadar uzanan karmaşık bir ticaret ağı vasıtasıyla getiriliyordu. Siyah mermerse elli milden biraz daha uzak mesafedeki Tuxtla Dağlarındaki taş ocaklarından elde ediliyordu. Arkeolog Michael Coe'nin yazdıklarına göre, büyük heykeller yapmak için dağlardaki taş ocaklarından elde edilen taşlar büyük olasılıkla "taşıma yapılabilen akarsulara dek sürüklenip balza kerestesinden yapılmış büyük sallara yükleniyorlardı, sonra önce Meksika Körfezi sahilinden sonra Coatzacoalcos Irmağı'nda taşınıyor ve buradan olasılıkla tekerlekler üzerinde San Lorenzo Platosu'na dek sürüklenmek zorunda kalıyorlardı." Coe, genellikle yirmi tondan daha ağır olan bu devasa kaya parçalarından yapılan bitmiş heykeller göz önüne alınınca, gerçekten bu iş için "gereken emek miktarının akla durgunluk ver"diği tespitinde bulunur.[49]

Batı'da Hıristiyanlık çağının şafağından önce Olmec bölgesinin epey kuzeyinde, Ay Gölünün ise doğusunda başka bir büyük şehir şekilleniyordu: Teotihuacan. Bölge halkının merdivenli ve çok bölmeli tapınma odalarına sahip devasa bir mağaraya dönüştürdüğü muazzam bir yeraltı lav kanalının tepesinde kurulan bu metropol M.S. ikinci yüzyılın sonunda zirvesine ulaşmıştı, bu tarihte dünyanın birbirine yarım dünya uzaklıktaki iki ucunda, Roma İmparatorluğu ve Çin'deki Han Hanedanı nihaî çöküşün eşiğine gelmişti. Teotihuacan, dört mil uzunluğundaki iki geniş bulvarla kuzeyden güneye ve doğudan batıya doğru bölünerek mahallelere ayrılıyordu. Dokuz mil karelik şehir merkezindeki birbirlerine bitişik, yalancı mermerden yapılar, rengârenk dinsel ve mitolojik motiflerle süslenmişti, bir uçtan diğerine şehrin düzeninin –herşey daima tam kuzeyin 15 derece 25 dakika doğusuna bakacak şekilde yapılmıştı– besbelli ki henüz çözülmeyen dinsel-astronomik bir anlamı vardı.[50] Zirve döneminde şehir ve çevresi, muhtemelen, kendisini o dönemde dünyanın en büyük şehirlerinden biri yapan çeyrek milyon civarında bir nüfusu barındırıyordu. Bizzat şehirdeki nüfus yoğunluğu da günümüzdeki Amerikan metropollerinin en büyükleri hariç hepsini kat be kat aşıyordu.

49. Michael D. Coe, *Mexico*, düzeltilmiş ve genişletilmiş baskı (Londra: Thames and Hudson, 1984), s. 68.

50. Bakınız René Millon, *Urbanization at Teotihuacan, Mexico* (Austin: University of Texas Press, 1973); ve ed., Norman Hammond'un, *Mesoamerican Archaeology: New Approaches* (Austin: University of Texas Press, 1974) adlı eseri içinde, s. 363-96'da, bakınız George L. Cowgill, "Quantitative Studies of Urbanization at Teotihuacan".

Teotihuacan'ın da büyük piramitleri vardı: Yirmi katlı muazzam Güneş Piramiti ve ondan biraz küçük olan Ay Piramiti. Aynı zamanda şehirde çok sayıda muhteşem sarayların oluşturduğu bina toplulukları vardı. Üstü açık olan, çökük bir orta avlunun etrafına dizilen yedi iç avlusu ve 45 büyük odasıyla Xolalpan Sarayı bunların bir örneğini oluşturur. Civar bölmelerin çoğunda da, Roma *atriasını* hatırlatan bir tasarımla kolonların desteklediği yüksek tavanlardaki pencereler aracılığıyla ışık ve hava alan daha küçük çökük avlular vardı.[51] Teotihucuan'ın saraylarında yaşamak için yeterli şansa sahip olmayanlar görünüşe göre çok odalı büyük yapı komplekslerinde yaşıyorlardı, bunlardan en az 175 oda, beş avlu ve yirmiden çok *atria* benzeri ön avluya sahip olan biri, şehrin doğu yakasındaki harabelerde gün yüzüne çıkarılmıştır. Bu kalabalık şehir merkezindeki mimari ve sanat eserleri öyle etkileyici ve görkemliydi ki Guatemala'nın 650 mil mesafe uzaktaki tepeliklerinde bu şehrin daha küçük çağdaş bir benzeri, Michael Coe'nin "her yönden Teotihuacan'ın minyatür bir kopyası" olduğunu söylediği bir kent bulunmuştur.[52]

Teotihuacan yükselirken, Orta Amerika'da bazıları sulu tarım yapmaya elverişli alanlarda, diğerleri ziraî olarak pek verimli olmayan toprakları canlandırmak için karmaşık sulama tekniklerinin kullanıldığı bölgelerde, çok sayıda başka kültür gelişmekteydi. Oaxaca Vadisi'nin daha önce hemen hemen kimsenin yaşamadığı bir bölümünde kurulan Zapotec uygarlığı, bu ikinci durumun başlıca örneğidir. Ayrıca Zapotec ülkesinin merkezinde başka büyük bir şehir ortaya çıkmıştı: Monte Albán. Burası, yarı bağımsız ve tarihsel düşmanlıkları olan politik devletlerin oluşturduğu bir konfederasyon için tarafsız bir başkent (yani bütünleşmemiş bir başkent) olarak dünyada eşsiz sayılabilecek bir şehir merkeziydi.[53] Bununla birlikte politik bakımdan tarafsız olsun ya da olmasın, Monte Albán'ın on beş mil kareyi aşan bir alana yayılan; halk çarşıları, tapınak taraçaları ve merkezdeki üç katlı piramitlerin etrafına inşa edilen Los Danzantes Sarayı'nın da içinde bulunduğu kamu binalarını da bir araya getiren, önemli bir törensel topluluk olduğu bârizdi.

Şehir sâkinlerinin önemli bir kısmı daha sonra Avrupalı Monte Albán adını almış olan yamaçlara oyulan iki binden fazla taraça üzerine kurulmuş evlerde ya-

51. Coe, *Mexico*, düzeltilmiş baskı, s. 93.
52. *A.g.e.*, s. 101.
53. Monte Alban'ın siyasi pozisyonunun bu yorumu tartışmalıdır. Bakınız Richard E. Blanton, *Monte Alban: Settlement Patterns at the Ancient Zapotec Capital* (New York: Academic Press, 1978) ve Gordon R. Willey, "The Concept of the 'Disembedded Capital' in Comparative Perspective", *Journal of Anthropological Research*, 35 (1979), 123-37.

şıyordu. Monte Albán'ın nüfusunun genel olarak 30.000'i aşkın olduğu tahmin edilmektedir (19. yüzyılın başında New York şehrinin nüfusuna yakın), fakat bitişik çiftlik arazilerinin ziraî potansiyeli üzerine yapılan yeni bir inceleme bu rakama dair henüz ele alınmamış bazı soruların ortaya çıkmasına sebep olmuştur: Bu inceleme, 30.000 rakamının mevcut gıda maddeleriyle beslenebilecek nüfusun yüzde onundan daha az olduğunu göstermektedir.[54]

Bütün bunlar ve daha fazlası, Avrupa'da geleneksel olarak Karanlık Çağlar şeklinde adlandırılan dönem esnasında klasik Maya medeniyetinin yükseldiği yüzyıllardan öncedir. Gerçekten de her geçen yıl, Columbus'tan önce Orta Amerika'daki yaşamın zengin kültürel girifliklerini bilmeye veya anlamaya henüz başlamadığımızı gösteren yeni keşifler yapılmaktadır. Son bir örnek, 1987'de küçük bir Meksika köyü olan La Mojarra yakınlarındaki bir ırmak yatağında bulunan büyük, dört tonluk siyah mermerden yapılmış bir abidedir. Bu buluntuyu bu kadar şaşırtıcı hale getiren, bu âbidenin üzerinde, bir kralın itinayla yapılmış bir resmini çevreleyen 500'den fazla hiyeroglif karakterle yazılmış incelikli bir oyma yazı bulunmasıydı –hiçbir modern bilginin daha önce görmediği ve Amerika'da bilinen en erken tarihli yazı olan Maya yazısından hemen hemen iki yüzyıl önceye tarihlenen tipte bir hiyeroglif. Bunlar kadar karmaşık olmayan bazı yazı geleneklerinin M.Ö. 700 yılı kadar erken bir tarihte Orta Amerika'da mevcut olduğu (ve daha basit Olmec sembolik motiflerinin M.Ö. 1000 ve daha öncesine tarihlendiği) uzun zamandır bilinmektedir fakat La Mojarra'da bulunan âbide, Mayalarınki kadar karmaşık, hatta hiyeroglifleri inceleyen ve çözümleyen epigrafların deşifre etmeye nereden başlayacaklarını bilmedikleri kadar karmaşık, tam bir yazı sistemidir.

Bu âbideyi her kim meydana getirmiş olursa olsun ve aksi takdirde iz bırakamadan yok olmuş bir dizi çok üslûplu hecesel harfleri ve metinde noktalama işaretleri olarak iş gören diğer geometrik sembolleri kullanabiliyorlardı. Bu yazıyı deşifre etmeye girişme işi yanı sıra, arkeologların ilgileri hızla bizzat bu bölgenin kendisi üzerinde yoğunlaştı. Ne de olsa La Mojarra bugün uzak ve küçük bir köyden başka bir şey değildir ve daima önemsiz bir arkeolojik bölge olarak görülmüştür. "Buna rağmen," diyor arkeolog Richard Diehl, "elimizde bu muhteşem âbide ve inanılmaz metin var. La Mojarra'da ne oldu?" Ve daha başka kaç La Mojarra vardı? Çünkü La Mojarra keşfi üzerine yayınlanan ilk bildiride gözlendiği gibi, en azından "bu, çok karmaşık bir mozaik haline gelen bir şeye ilginç yeni bir parça

54. S.A. Kowalewski, "Population-Resource Balances in Period I of Oaxaca, Mexico" *American Antiquity*, 45 (1980), 151-65.

eklemiştir... Bilimadamları artık Mayalardan önce bir çok karmaşık yerel yazı geleneği olması gerektiğinden şüphelenmektedir."[55]

Bu gibi sorular cevaplanana kadar, erken Orta Amerika toplumuna duyulan popüler ilgi Mayalar üzerine odaklanmayı sürdürecektir haklı olarak. Mayalar sonuç olarak dünyanın gördüğü en olağanüstü medeniyetlerden birini, bin yıldan uzun süren ve elliden fazla bağımsız devlete hâkim olan bir medeniyet yaratmıştır.

Maya imparatorluğu, güney Meksika'nın Yucatan bölgesinden başlayıp bugünkü Belize ve Guetamala'dan devam ederek Honduras ve El Salvador sınırlarıha kadar ulaşan 100.000 mil kareden daha geniş bir yüzölçümüne yayılmıştır. Maya nüfusunun doruk noktasındaki miktarını kimse bilmemekte ancak bilimadamlarının tahminleri imparatorluğun, Maya topraklarının sadece üçte birini kaplayan bir bölge olan Yucatan bölgesi için sekiz, on ve on üç milyon arasında değişmektedir.[56] Hepsi de âbidevî sanatsal ve mimari eserlerle dolu olan çok sayıda büyük şehir Maya topraklarını kaplıyordu. Erken Maya döneminin esas gelişim merkezi olan Kaminaljuyú; canlı bir sanat toplumu olan Yaxchilán; olağanüstü saraysı mimarisiyle Palenque; Akropolü'yle, hiçbir askerî imgenin bulunmadığı, zarif, huzur dolu Copán; muazzam Avlusu ve gizemli Büyücü Piramitiyle Uxmal gibi şehirler; Tula ve son derece zengin Chichén Itzá gibi büyük Toltec-Maya şehirleri bu tür şehir komplekslerinin en muhteşemlerinden sadece bir kaçı arasındadır.

Maya şehirleri diğer Orta Amerika şehir merkezlerinden, özellikle orta Meksika'nınkilerden coğrafi olarak daha büyük ve daha az nüfus yoğunluğuna sahipti. Bundan dolayı, örneğin bereketli Peten yağmur ormanlarının ortasındaki muhteşem Tikal şehri Teotihuacan'dan üç kat (son bir tahmine göre altı kattan da fazla) daha büyük görünmekteydi, aynı zamanda da çok büyük bir nüfusa sahipti fakat nüfus yoğunluğu Teotihuacan'ınkinden daha azdı çünkü binalarının ve konut kümelerinin çoğu itinayla düzenlenmiş bahçeler ve korularla birbirlerinden ayrılıyordu. Mevcut araştırmalar aynı zamanda Tikal'ın nüfusunun –90.000 ila 100.000 arasında olduğu tahmin ediliyor– düzlüklere kurulmuş diğer şehir alanlarında da kurulmuş olması muhtemel, yoğun ve girift bir su toplama havuzları sistemiyle beslendiğini gösteriyordu. Tikal'in çiftçilerinin sulak bahçelerden mu-

---

55. Bakınız Virginia Morell, "New Light on Writing in the Americas", *Science*, 251 (1991), 268-70.

56. Sylvanus G. Morley, *The Ancient Maya*, Üçüncü Düzeltişmiş Baskı (Stanford: Stanford University Press, 1956); Sherburne F. Cook ve Woodrow Borah'ın, *Essays in Population History: Mexico and the Carribean*, (Berkeley: University of California Press, 1974) adlı eserinin Cilt: 2 içinde, s. 22-23'te, "The Population of Yucatan" daki tartışmasına bakınız.

azzam bir mahsul alabilmelerini sağlayan ileri ziraî tekniklerle birleştiğinde, bu havuz sistemleri muhtemelen kırsal Maya topluluklarında nüfus yoğunluklarının bir mil karede 500 kişiden fazla, yani Çin'in kırsal bölgelerindeki (ve günümüzün Albany, Atlanta, Dallas ve San Diego'sunun metropolit alanlarındaki) en yoğun ekilip biçilen araziler kadar yüksek olmasını sağlamıştır, öte yandan şehir merkezlerinde nüfus yoğunlukları, mil karede 5000 kişi, yani günümüzde yüksek apartman binalarıyla dolu olan Detroit şehrinin nüfus yoğunluğunun yarısından fazlaydı.[57]

Bu tarz olağanüstü bir ziraî kurumun desteğiyledir ki Maya nüfusları, binlerce mil karelik alanları şehirli olmayan insanlarla, bazen büyük bir şehrin girişinden bir sonrakinin kapılarına kadar doldurarak, şehirlerinin dış sınırlarının çok ötesine yayılıyorlardı. Tikal örneğini bir kez daha kullanırsak, son yapılan detaylı bir arkeolojik-demografik çözümleme, çevredeki kırsal bölgede en azından 425.000 kişinin –bizzat şehir nüfusunun dört-beş katı, daha önce tahmin edilenden de çok daha yüksek bir rakam– bu şehrin doğrudan kontrolü altında olduğunu göstermektedir.[58]

Maya kültür ve medeniyetinin harikalıklarına –ekonomik örgütlenmesiyle ticaret ağlarına, efsanevî sanat eserlerine, din ve edebiyatına, karmaşık takvim ve astrolojik sistemlerine vs.– dair çok sayıda kapsamlı çalışma yapılmıştır. Bunları incelemenin yeri burası değildir ancak en azından bu halka dair hâlâ pek az şey bildiğimizi belirtmek önemlidir. Örneğin, hem fonetik hem ideografik yazı unsurlarını birleştiren karışık yazı sistemleri, en girift ve soyut düşünceleri tamamen ifade edebilir gibi görünmektedir ve kendi lehine Japonca, Sümerce ve Mısırca ile karşılaştırılır– fakat hâlâ tam bir tercümeye de izin vermemektedir.

Benzer şekilde, Maya şehirlerinin caddeleri, çarşıları ve yapılarında kafes düzeninin olmayışı uzun yıllar bilim adamlarını şaşırtmıştır. Dik açılar mantıksal

57. Bunun hakkında, Tikal şehrine özel bir referans ile, bakınız William A. Haviland, "Tikal, Guatemala, and Mesoamerican Urbanism", *World Archaeology*, 2 (1970), 186-97. Tikal'in baraj sistemi hakkında, bakınız Vernon L. Scarborough ve Gary G. Gallopin, "A Water Storage Adaptation in the Maya Lowlands", *Science*, 251 (1991), 658-62. Nüfus yoğunlukları hakkında, bakınız Robert S. Santley, Thomas W. Killion ve Mark T. Lycett, "On the Maya Collapse", *Journal of Anthropological Research*, 42 (1986), 123-59.

58. Edlr., T. Patrick Culbert ve Don S. Rice'nin, *Precolumbian Population History in the Maya Lowlands* (Albuquerque: University of New Mexico Press, 1990) adlı eserinin içinde, s. 116-17'de, bakınız T. Patrick Culbert, Laura J. Kosakowsky, Robert E. Fry ve William A. Haviland, "The Population of Tikal, Guatemala". Genel olarak, bakınız T. Patrick Culbert, *Classic Maya Political History: Hieroglyphic and Archaeological Evidence* (Cambridge: Cambridge University Press, 1989).

olarak olmaları gerektiği yerde değildi; tuhaf eğimlerin göze çarptığı binalar umulan ana yönlere doğru bir hizada sıralanmıyordu; herşeyde genel olarak kuzeye doğru yönelimden bir sapma var gibi görünüyordu. Bazı arkeologlara göre Maya binalarını yapanlar yeteneksizdiler, basit dik açıları bile yapamıyorlardı. Ancak başka arkeologlar, Maya mimarîsinin diğer bütün yönlerinde gözlenen nefis ve somut düzene bakarak bunun en iyi ihtimalle aceleci bir yargı olduğunu söylemişlerdir. Şimdiyse bu tuhaf gibi görünen mühendisliğin yeteneksizlikle bir ilgisinin olmadığı anlaşılmaya başlamıştır.

Aksine daima karmaşık ve orijinal bir mimarî modeli mevcut olmuştu –bazılarının şehirden şehre dikkatini çekmeye başlayan aynı model– fakat onun kavramsal çerçevesi geleneksel Batı algı ve düşüncesine öyle yabancıydı ki fiilî olarak görünmezliğini sürdürmüştü. Son zamanlarda Maya mühendisliği ve yapılarının, tabir caizse, "şifre"si çözülmeye başlamıştır ve ortaya çıkan hikâye akıllara durgunluk vermektedir. Mayaların takvimsel ölçümleri ve astronomik gözlemleri öyle kesin ve bu kozmik çevresel hesaplamalar onların âyinleri ve gündelik yaşamları için öyle önemliydi ki Mayalar şehirlerini herşeyin göksel hareket ve modellerle özellikle akşam gökyüzünde doğuş ve batışıyla ilgilendikleri Venüs gezegenine göre somut bir şekilde hizalanacak tarzda inşa etmişlerdi.[59]

Kendisine ait çok fazla öğenin kaybolduğu Antik Mayaların dünyasını hiç bir zaman derinlemesine anlayamayacağız. Fakat büyük ve karmaşık bir ticaret, zanaat, politika, şehir planlaması, mimarî, sanat ve edebiyat imparatorluğu yaratmaktaki sıradışı başarılarına dair bildiklerimize ilâve olarak antropolog ve astronom Anthony Aveni'nin Mayalar arasındaki manevî yaşama dair söyledikleri de kesinlikle doğrudur:

> Mayaların kozmolojilerinde, insanoğlunun maksatlı rolünün azalmış gibi göründüğü, bizim evreni bilmeye dayalı varoluş tarzımızda olduğu şekliyle bir kadercilik yoktu. Bu insanlar doğal olayların akışına, kontrol etmek ve yararlanmak maksadıyla girişilen bir mücadeleyle tepkide bulunmuyordu. Ne de kendilerini doğanın esasen yansız dünyasının bütünüyle edilgen gözlemcileri olarak görüyorlardı. Aksine bunlar kendilerinin büyük kozmik dramanın etkin katılımcıları ve aracıları olduklarına inanıyorlardı. Bu insanların bütün geçici rollerden elde ettiği bir ödül vardı. Âyinlere iştirak ederek, yüklerini taşıyarak zahmetli yolculuklarında doğanın tanrılarına yardım ediyorlardı, çünkü bunlar âyinlerin şekilleri zaman çevrimlerinin kapanmasına hizmet ettiğine inanıyorlardı. Bunların yaşama faali-

59. Anthony Aveni, *Empires of Time: Calendars, Clocks, and Cultures* (New York: Basic Books, 1989), s. 233–45.

yetleri olmadan evren dosdoğru işleyemezdi. Burada her birinin oynayacağı kendi maksatlı rollerinin varlığıyla insan ve doğa arasındaki ilişkide imrenilir bir denge ve âhenk vardı.[60]

Eğer Orta Amerika kültür ve uygarlığının Mayalardan sonraki seyrini tamamen izlemiş olsaydık sonra büyük Toltec devletini, ardından Mixtecleri (bunların tarihlerinin bir kısmı İspanyol fethinin yangınlarından arda kalan ağaç kabuklarından yapılmış kağıtlarla ceylan derisi kaplı kitaplar ve yazmalara kaydedilmiştir) ve nihayet Aztekleri –sonraki bölümün kendisiyle başladığı Tenochtitlan gibi büyük şehirleri kuranlar– tartışmak zorunda kalacaktık. Aztek İmparatorluğu, Ay Gölü üzerinde kurulduğu şeklindeki bilgiden şüphesiz çok daha büyüktü. İmparatorluk zirvesinde Oaxaca Vadisi boyunca, Tehuantepec Kıstak'ı yanından ve günümüzün Guetamala sınırındaki Xoconocho ilinin dağ etekleri ve zengin sahil düzlükleri içlerine, Tenochtitlan'ın güneyine doğru 700 mile ulaşmıştı. Bazı vilayetler tamamen imparatorluğun hükümranlığına tabiydi, doğudaki büyük ve güçlü Tlaxcallan gibileri ise imparatorluktaki bağımsız bir ulus olmayı sürdürüyorlardı. Hakkında bugün pek az şey bilinen fakat bir taraftan Körfez'den bütün Meksika'ya diğer yönden Pasifik Okyanusu'na kadar yayılan kuzeydeki kalabalık Tarascan krallığı gibileri Aztek kontrolünden tamamen beriydiler.

Orta Amerika'da ise Maya veya daha sonraları Aztek etkisinin erişiminin ötesinde kültürel ve dilsel açıdan bağımsız olan Lenca halkları, Jicaqueler, Payalar, Sumular ve günümüz Honduras'ındaki Chorotegalar vardı. Columbus öncesi dönemde Honduras'ın nüfusu pekalâ 1.400.000'i aşmış olabilir –bugünkü nüfusun bile yaklaşık üçte biri.[61] Daha ötede güneyde Nikaragua'nın yerli nüfusu muhtemelen, İspanyollar gelmeden önce en az 1.600.000'ne ulaşmıştı– ülkenin günümüzdeki nüfusunun yarısından biraz az.[62] Buraların tamamında, Columbus öncesi Orta Amerika'nın (Guetamala, Honduras, Belize, El Salvador, Nikaragua, Costa Rica ve Panama) nüfus büyüklüğüne ilişkin mevcut tahminler, en düşük olarak yaklaşık 5.650.000 ile en yüksek olarak 13.500.000'u aşkın rakamları arasında değişmektedir.[63] Bu ikinci rakam bu dalgalı ve hızla büyüyen nüfusun

60. *A.g.e.*, s. 252.
61. Linda Newson, *The Cost of Conquest: Indian Decline in Honduras Under Spanish Rule* (Boulder: Westview Press, 1986), s. 91.
62. Linda A. Newson, *Indian Survival in Colonial Nicaragua* (Norman: University of Oklahoma Press, 1987), s. 88.
63. Ed., William M. Denevan'ın *The Native Population of the Americas* (Madison: University of Wisconsin Press, 1976) adlı eserinin içinde, s. 291'de, bakınız Cf. William M. Denevan,

1990'daki büyüklüğünün (29.000.000 civarında) hemen hemen yarısını temsil eder. Yine de, Çin'in hemen hemen iki katı Avrupa ve Avustralya'nın birleşiminin tamamından ise daha büyük olan bütün Güney Amerika kıtasını tartışmaya henüz başlamadık.

Güney Amerika uygarlıklarına genel bir bakış, bugün Ekvator ve Kolombiya'nın olduğu Kuzey Andlara bir zamanlar hâkim olan bağımsız reislikler grubunu ele alarak başlayabilir. Bunlar modern tarih metinlerinde yaygın olarak ihmal edilmektedir, fakat vaat ettikleri fantastik altın ve mücevher zenginliklerinden dolâyı kendilerine doğru çekilen Yeni Dünya'daki ilk Avrupalılar tarafından görmezden gelinmemişlerdir.

İspanyol fatihlerin duyduğu ve gerçek olduğu ortaya çıkmış olan bir hikâye Kolombiya Dağları'nın tepelerinde düşen bir meteorun etkisiyle uzak bir geçmişte oluşan Guatavita Gölü'nün kıyısında yaşayan Muisca halkını anlatır. Ne zaman yeni bir Muisca lideri tahta çıksa, taç giyme töreninde, görünüşe göre saz sapları vasıtasıyla altın tozu serpildiğinde yapışması için liderin bedeni zamk veya kille kaplanıyordu. Yeni lider altından yapılmış canlı bir heykele dönüştüğünde altın ve zümrütle dolu olan bir sala bindiriliyor, sonra özel olarak resmî kıyafetlerini giymiş olan saldaki rahipler salı gölün ortasına doğru sürüyorlardı. Bu arada bütün Muisca halkı ellerindeki çok sayıda altın ve zümrütten yapılmış aletlerle, müzikal enstrümanlar çalarak gölü kuşatıyorlardı. Belirli bir anda, muhtemelen şafak söküp de gölün suları ve yeni liderin yaldızlanmış bedeni sabah güneşinde parlarken yeni kral gölün ortasına dalıyor ve halkı kutsal suyla dolu meteor krateri içine ellerindeki değerli sunuları atarken üzerindeki altın tozlarını yıkıyordu.

İspanyol tahribatlarından arda kalan Muisca altınının küçük bir bölümü, bölgedeki diğer halklardan kalan altınlarla birlikte, bugün Bogoto'daki Banco de la Republica'ya ait Museo del Oro'da saklanmaktadır. Burada, küçük hayvan heykelleri ve maskelerden kaşık ve burun halkalarına kadar yaklaşık 10.000 parçalık altın sanat eseri bulunmaktadır. Bir yazar, çoğumuzun muhtemelen hakkında hiçbir şey duymadığımız bir halk tarafından istemeden bağışlanan bu hazinenin saklandığı odayı görme deneyimini şöyle anlatıyor:

> Her iki yönde teşhir mahfazalarının sıralandığı bir koridor boyunca yürüyorsunuz, herbir mahfaza bu değerli eserlerle dolu. Daha dolu bir koridorun yanından geçip,

---

"Epilogue"; ve Henry F. Dobyns, "Estimating Aboriginal American Population: An Appraisal of Techniques with a New Hemispheric Estimate", *Current Anthropology*, 7 (1966), 415.

sağa dönerek yürüyorsunuz. Sonra daha fazlasıyla dolu olan birini, sonra birini daha. Ve birini daha geçtikten sonra nihayet dışarı çıkacağınıza, karanlık bir odaya giriyorsunuz. Burada bir süre bekledikten sonra oda tedricen öyle bir aydınlanmaya başlıyor ki kemanların sesini duyacağınızı zannediyorsunuz ve kendinizi tamamen altınla çevrelenmiş buluyorsunuz. Bu yığına, Schliemann'ın Mikene ve Hisarlık'tan topladığı herşeyle birlikte, Tut'un bütün altınları eklense arada pek bir fark göremezsiniz.[64]

Andların en kuzey kısımlarından hemen güneye döndüğümüzde, Columbus zamanında yeryüzünde bulunan en geniş imparatorluğun bulunduğu bir bölgeyle karşılaşırız: Şimdiki New York ve Los Angeles'i ayıran mesafeye eşit Güney Amerika'nın dağlık batı omurgasının eteklerine yayılan İnka toprakları. Buraların çok eski bir tarihi vardır. İnkaların ortaya çıkışından önceki dört bin yılı aşkın sürede bu bölgede başka kültürler vardı, bunların bazıları tamamen girift ticaret sistemlerine dayanmaktaydı. En eskisinin And dağlık bölgesinde olduğu sanılan, La Galgada, Huaricoto, Huacaloma gibi, toplulukların ayırıcı özellikleri büyük nüfusları ve çok katlı, olağanüstü mimarî eserleriydi. Yeni gün yüzüne çıkarılan ve bugün çözümlenmekte olan bu alanların çoğu arkeoloji çevrelerini heyecanlandırmaktadır. Bir bilim adamının dediği gibi: "Uzun bir zamandır Amerika'nın erken gelişmiş bir çocuğu olduğu sanılan Orta Amerika, kendisinden bahsettiğimiz süre esnasında hala Orta Amerika köyüyle sınırlıydı ve Olmecler tarih sahnesine çıktıklarında, abidevî Peru mimarîsi bin yaşındaydı."[65] Dünya kültürü adına bu, neolitik dönem Boyalı çanak-çömlek kültürü kuzey Çin'de ortaya çıktığı ve İngiltere'deki Stonehenge yaratıldığı zaman, Peru abidevî mimarîsinin varolduğu ve Tutankamon'un cesedi Mısır'da mumyalandığında yaklaşık bin yaşında olduğu anlamına da gelmektedir.

Belirtildiği gibi bu topluluklar And dağlık bölgesinde gelişmişti. Eski kökenli olan diğerleri ise sahil bölgelerinde ortaya çıkmıştı. Arkeologlar tarafından günümüzde hâlâ kazı yapılan bir örnek Peru sahillerinin ortasında bulunan El Paraiso adlı muazzam taş yapılar kompleksidir. Burada yaklaşık 3800 yıl önce balıkçılıkla, fasulye ve biber gibi yenebilir bazı bitkilerin ekimiyle geçinen fakat başat ziraî ürünü pamuk olan büyük bir şehir merkezi vardı. Başka kıyı ve dağlık topluluklarıyla kendi sınırlı yiyecek maddelerini tamamlamak için ticaret yapan El Para-

64. Evan S. Connell, *A Long Desire* (New York: Holt, Rinehart and Winston, 1979), s. 162.
65. Ed., Christopher B. Donnan'ın, *Early Ceremonial Architecture in the Andes* (Washington,m D.C.: Dumbarton Oaks Research Library and Collection, 1985) adlı eserinin içinde, s. 273'te, bakınız Richard L. Burger, "Concluding Remarks".

iso'nun sâkinleri pamuk tarlalarını balık ağı ve elbise yapımı için gerekli hammaddeyi sağlamakta kullanıyorlardı. Siyaset tarihçilerinin özellikle ilgilendiği bir konu, bu büyük ve karmaşık toplumun –halkının ikamet ettiği yapılarla törenlerin icra edildiği binalar için çevredeki yamaçlardan en az 100.000 tonluk kayanın taş ocaklarından çıkarılması gerekmiştir– görünüşe göre politik bakımdan merkezî bir iktidar yapısı olmadan yüzyıllarca varlığını sürdürmüş olmasıdır; bugüne kadar gün yüzüne çıkarılan arkeolojik kanıtların tamamı El Paraiso halkının büyük taş yapılarını inşa ederken, son derece örgütlü ve tek ürünlü bir ziraat ve ticareti icra ederken, bir yandan da eşitliğiyle dikkati çeken politik koşullar altında yaşadıklarını göstermektedir.[66]

Bunun aksine 3000 yıl sonra nispeten daha kısa süren egemenlikleri esnasında İnka İmparatorluğu oldukça teşkilatlı bir seçkinler tabakası tarafından yönetiliyordu, bu seçkinler tabakasının gücü, birbirlerinden farklı yüz kadar dilsel, etnik ve politik topluluğu doğrudan veya dolaylı olarak ihata ve idare ediyordu.[67] Bu topluluklar arasında uzak ormanlık dağların yüksek kesimlerinde sanki başka bir dünyaya ait gibi, bulutların sarmaladığı Andların görkemli Machu Picchu şehrini kuran halk da vardı. Machu Picchu öyle yüksekte ve öyle ıraktı ki terkedildiğinde yirminci yüzyıla kadar bir daha (en azından Kızılderili olmayanlar tarafından) bulunamamıştı. Sonradan (ve hâlen) burada kültürleri 2000 yıl önce gelişmeye başlayan Nazca halkı yaşamıştır. Bu halk günümüzün Lima'sının güneyindeki çıplak çöl düzlüklerinde çeşitli canlı varlıkların muazzam oymalarını –sinekkuşları, kondorlar, köpekler, bitkiler, örümcekler, köpek balıkları, balinalar ve maymunlar– yaratmıştır, tıpkı manevî şahsiyetler, (büyük bir iğne ve iplik yumağı gibi) yöreye ait imgeler ve yamuklar, üçgenler, zigzaglar, spiralleri de içeren, birbirlerine göre mükemmel konumlandırılmış geometrik şekiller gibi. Büyüklüklerinden dolayı (bir geometrik figürün tek bir çizgisi, yarım milden daha fazla bir cetvel gibi dümdüz uzayabilir) mükemmel bir şekilde tasarlanan bu imgelerin tam örnekleri sadece havadan veya yüksek bir yerden görülebilir. Sonuçta bizi bu bölgenin yerli halklarını düşüncesizce kötü görmeye sevkeden –sezgisel olarak bun-

66. El Paraiso'nun ilk kazıları ve betimlemeleri F.A. Engel'in, "Le Complexe Preceramique d'El Paraiso (Perou)" adlı çalışmasıdır, *Journal dela Societe des Americanistes, 55* (1966), 43-95; en son çalışma için, bakınız Jeffrey Quilter, Bernardino Ojeda E., Deborah M. Pearsall, Daniel H. Sandweiss, John G. Jones ve Elizabeth S. Wing, "Subsistence Economy of El Paraiso, an Early Peruvian Site", *Science*, 251 (1991), 277-85.

67. İspanyol fethinden önce ve sonra İnkaların dilleri hakkında, bakınız Bruce Mannheim, *The Language of the Inka Since the European Invasion* (Austin: University of Texas Press, 1991).

ların böyle abidevî ve değerli herhangi bir şey yaratmalarının imkânsız olduğu düşünülür– tuhaf, modern köken kuramları geniş biçimde yayılmaktadır. İlginç bir şekilde (ve bu projelerin yabancıların eserleri olduğuna inananlar tarafından doğal olarak ihmal edilen) çöl düzlüklerinde yapılan bu tasarımlarının çoğunun eski Nazca seramiklerini de süsledikleri anlaşılmıştır, buna ek olarak Kuzey Amerika çöllerinde 3000 millik bir mesafede de daha az bilinen ve daha az miktarda büyük hayvan tasvirleri ve başka resimler bulunmuştur.[68]

İnkaların şehirleri Orta Amerika şehirleriyle karşılaştırıldığında neredeyse süssüz kalıyordu. Masalsı Cuzco şehri bile ilkin görünürdeki fevkalade sadeliğiyle, haç şeklinde uzanan caddeleriyle, Andların sağanak yağmurlarını savuşturabilmeleri için eğimsiz kurulan çatılara sahip olan, çoğunlukla tek katlı evleriyle göz kamaştırıyordu. İlk Avrupalılar, buranın altınından başka, olağanüstü temizliğinden etkilenmişlerdi; bu temizliği dağlardan gelerek bu İnka başkentinin ortasından akan tertemiz ırmak ve çaylar temsil ediyordu. Şehre girmeden önce bu suların yukarı kesimlerindeki gölcükleriyle derecikleri Cuzco sâkinlerine banyo yaparak rahatlama imkânı sunuyordu; bir İspanyol fatihinin yazdığına göre, İspanyol fethinden sonraki yıllarda buralarda İnka kadınlarının "yıkanırlarken unuttukları veya düşürdükleri küçük altın takı ya da iğneler"e rastlamak olağandı.[69] Ancak sular şehrin içinden akarken, tutularak şehrin ana sokaklarını takip eden, mükemmel bir şekilde tasarlanmış taş oluklara akıtılıyor; bu da çerçöpün akıp gitmesine ve yolların daima temiz kalmasına yardımcı oluyordu.

Cuzco'nun merkezinde muazzam büyüklükte bir meydan vardı; İspanyol rahibi Martín de Murúa'nın yazdığına göre bu 100.000 kişiyi alabilecek kadar büyük olan bu meydan, şehrin sadeliğine ilişkin her türlü hisse son veriyordu. Bu metropolün eğlenmeyi seven insanları, uçlarından parlak kırmızı yünden saçaklar sarkan, çok uzun, altın rengi, güzel bir halatla etrafını çevirdikleri meydanda sık sık dans ve şenlikler düzenliyorlardı. Tören alanının çevresinde ise, her biri kendi döneminde bir İnka yöneticisi tarafından yaptırılmış olan Cuzco sarayları bulunuyordu. Bu saraylarda ölen liderlerin bütün mobilya ve hazinelerinin yanı sıra, mumyalanmış bedenleri de duruyordu. Hiç kilit veya anahtar yoktu ve sa-

68. Nazka İnsanlarının asitle oyulmuş çöl resimleri hakkında en iyi tartışmalar, ed., Anthony Aveni'nin, *The Lines of Nazca* (Philadelphia: American Philosophical Society, 1990)adlı eserinin içindedir. Bir insanın, bu fenomenlerin bir Kuzey Amerikan örneğinin küçük bir bölümüyle karşılaşmasının anımsatıcı betimlemesi için, Barry Lopez'in *Crossing Open Ground* adlı eserinin içinde, s. 1-17'deki, "The Stone Horse" adlı denemesine bakınız.

69. Pedro de Cieza de Leon, *The Incas*, trc. Harriet de Onis (Norman: University of Oklahoma Press, 1959), s. 203.

raylarda hiçbir şey gizli değildi: John Hemmings'in söylediği gibi, "İnkalar, imparatorluğun güvenliğinden ve vatandaşlarının dürüstlüğünden, ölmüş yöneticilerinin eşyalarını saklamayacak kadar emindiler."[70]

Bütün İnka sarayları birbirinden farklıydı. Çeşitli türlerde mermerden, ender bulunan ağaçlardan ve değerli madenlerden yapılmışlardı ama hepsinde ortak olan en az bir özellik vardı: Ziyafetler ve danslar için, hava koşulları bu tür şenliklerin açık havada yapılmasını engellediği zaman 4000 kişiyi alabilecek kadar geniş salonlar ve dans salonları. "Yağmurlu günlerde [İnka] festivalleri ve dansları için meydan vazifesi gören" bu salonlardan biri "o kadar genişti ki" diye yazmış Garciloso de la Vega, "içinde altmış atlı çok rahatlıkla *cañas* oynayabilirdi." Ancak bu saraylardan da görkemli bir yer daha vardı ki o da ünlü güneş tapınağı Coricancha idi. Mükemmel eğimli ve açılı duvarlarıyla muhteşem bir taş yapı olan Coricancha'nın ihtişamı, çatı hizasının altında bütün binayı çevreleyen, sekiz inç genişliğindeki som altından bir şerit taçlandırıyordu. İçindeki diğer bütün hazinelerden başka, tapınağın ortasında, bir tören kurnası ve etrafında altın ve gümüşten ay, yıldızlar ve gök gürültüsü imgeleri olan, altından kocaman bir sunak ve büyük ustalıkla işlenmiş ve değerli mücevherlerle kaplanmış, kocaman, altından bir güneş, yani büyük Punchao bulunuyordu. Yine de bütün bunlar arasında, Coricancha hakkında yazan tarihçileri kendine en çok hayran bırakan şey, duvarların arasındaki bahçeydi: Basit ancak yapma bir mısır bahçesi her mükemmel bitkinin gövde ve yapraklarına zarif bir şekilde gümüşten şekil verilmiş, bütün mısırların mükemmel başakları ise altından oyulmuştu.[71]

Cuzco'nun Columbus öncesi dönemlerdeki nüfusu muhtemelen 150.000 ve 200.000 arasındaydı; şehrin dışındaki vadileri ise, geniş mısır tarlalarında yaşayıp çalışan çok daha fazla sayıda insan dolduruyordu. Tenochtitlán gibi bazı Orta Amerika şehirleri daha geniş olsa da, bu dönemde Avrupa'da Cuzco kadar büyük olan pek az şehir vardı. Bunların hiçbiri de, onun sahip olduğu hazinelerle ya da planındaki itinayla yarışamazdı. Çünkü artık biliyoruz ki Cuzco, kilden, ayrıntılı ve ustaca bir plana göre yapılmış ve havadan görüldüğü üzere dış hatları, ünlü Sacsahuaman tapınak-kalesi başında olmak üzere, puma şeklini oluşturacak şekilde tasarlanmıştı.[72]

---

70. John Hemming, *The Conquest of the Incas* (New York: Harcourt Brace Jovanovich, 1970), s. 121.
71. Bu ve bundan fazlası için Hemming'in, *Conquest of the Incas* adlı eserinin içinde, s. 118-36'da, Cuzco hakkındaki bölüme bakınız. Garcilaso de la Vega, Graziano Gasparini ve Louise Margolies'in Patricia J. Lyon tarafından tercüme edilen *Inca Architecture* (Bloomington: Indiana University Press, 1980) adlı eserinin içinde, s. 198'de alıntılanmıştır.
72. Cook, *Demographic Collapse*, s. 39, 219.

Ancak Cuzco mefrûşatındaki cömertlikle Peru'da benzersiz olmasına rağmen, sâkinlerinin kalabalıklığı konusunda kesinlikle tek değildi. Andlar'daki diğer yerlerde bulunan diğer şehirler de çok büyüktü; bunların bazıları bugün hâlâ meşhur, bazılarıysa bu şöhretini kaybetmiştir. Jauja adlı taşra şehri de bu ikinci grupta yer alıyordu. Aşağıda bu şehrin, buraya ilk göz diken İspanyollardan biri olan Miguel de Estete'ye ait, kısa bir tasviri yer almaktadır:

> Jauja kenti çok büyüktür; güzel bir vadiye kurulmuştur. Yakınından büyük bir nehir geçer; iklimiyse son derece ılımandır. Toprak bereketlidir. Jauja, düzenli sokaklarıyla İspanyol üslûbunda inşa edilmiştir ve etrafında kendisine tâbi birçok köy vardır. Kentin ve çevresindeki kırsal bölgenin nüfusu o kadar kalabalıktı ki İspanyolların tahminlerine göre, ana meydanda her gün yüz bin insan toplanıyordu. Çarşılar ve sokaklar, bütün herkes oradaymış gibi dopdoluydu.[73]

Her taşra şehrinin pazar yerinde her gün yüz bin insan mı toplanıyordu? Birçok tarihçi sezgisel olarak bunun bir abartı olduğunu zannetmektedir ancak Peru'nun en detaylı ve kapsamlı nüfus tarihlerini günümüze aktaran Noble David Cook, bu sayının "aşırı gibi görünmediği" sonucuna varmıştır.[74]

İnkalar, bu kadar muazzam ve böylesine geniş bir bölgeye yayılan bir nüfusu beslemek için, miller boyunca girift ve çok düzgün kanallar açmış ve Andların dik yamaçlarından dağdaki yurtlarında bulunan tarımsal taraçaları sulamıştır; bu gıda maddeleriyle diğer erzakı bir bölgeden diğerine taşımak içinse, 25.000 milden daha uzun ana yollar ve bağlantı yolları yapmışlardır. Bu her iki mühendislik başarısı da, İspanyolları görür görmez hayrete düşürmüştür. Daha da önemlisi: Bu büyük bayındırlık işleri projelerinin çoğunun, bugün arazi üzerinde yapılan bilgisayarlı incelemelerin mükemmel olarak nitelendirdiği bir-iki derecelik eğim ya da açıyla planlandığı, projelendirildiği ve inşa edildiğini keşfeden modern arkeolog ve hidrologlar da aynı şekilde şaşırmaktadır. Avrupalılarla temasın gerçekleştiği dönemde, Andlar'ın yoğun nüfuslu vadileri, o kadar çok sulama kanalıyla örülmüştü ki İspanyol fatihlerinden biri, gözle görüldüğünde dahi inanmanın güç olduğunu yazmıştı. Bunlar, "hem yüksek hem de alçak bölgelerde, tepe yamaçlarında ve vadilere inen dağ eteklerinde," bulunuyor "ve farklı yönlere uzanan başkalarına bağlanıyordu. Bütün bunlar, bu vadilerden geçmeyi bir zevk haline getiriyor," diyor ve ekliyordu İspanyol fatihi, "çünkü insan burada sanki bahçelerin ve serin koruluklarının içinde yürür gibi oluyor.... Bu hendeklerin yanı

73. *A.g.e.*, s. 200.
74. *A.g.e.*

sıra her zaman yeşillik var ve pek çoğunun yanında da atların otladığı otlar bitiyor; ağaç ve çalılıklarda ise çok sayıda kuş, kumru, yaban hindisi, sülün, keklik, ayrıca da geyik var. Sıçan, yılan, kertenkele, kurttan ise hiçbiri yok."[75]

İnkaların, sahil ve ovalar boyunca uzanan "büyük ve güzel anayol"larını tasvir etmekte, bütün ilk tarihçilerin haz aldığı bir şey vardı. Genişlikte on beş ilâ yirmi dört fiti bulan ve "kenarında bir kulaçtan daha yüksek, sağlam bir duvar olan" bu "itinayla bakılan" yol, "ağaçların arasından gidiyordu ve birçok yerde de meyve yüklü dallar yola doğru sarkıyordu," diye hatırlıyordu Pedro de Cieza de Léon, "bütün ağaçlar çeşit çeşit kuşlar, papağanlar ve başka kanatlı yaratıklarla capcanlıydı."[76] Büyük anayol ve diğer yollar, sahil boyundaki dik vadilere dalıyor, sarp kayalıkları sarmalıyor, kayaları deliyor ve sırf taştan duvarlardan basamaklarla yukarıya tırmanıyordu.

Yollarının üzerinde nehir ve göllerle karşılaşan Andların halkı, büyük gemiler yaptı veya mühendislerine yüzer ayaklı köprüler tasarlattırdı: Su üzerine, günümüzdeki bir futbol sahası büyüklüğündeki mesafelerde kalın ve birbirine geçirilmiş halatlar gererek bunları her iki yakada yeraltında bulunan temellere bağlayan işçiler, daha da gergin halatlarla çok büyük saz demetlerini esas köprü platformlarının tepesine yerleştirdiler. Böylece genellikle genişliği on beş fit civarında olan ve su seviyesinden üç fit kadar yüksekte bulunan yüzer yolları sağlamlaştırdılar. At, insan ve erzak taşıyan bu köprüler İspanyol fethinden sonra bile kullanılabiliyordu. İnkaların Andların dört bir yanındaki gömük vadilere ve yüksek dağ geçitlerine kurdukları yüzlerce asma köprü de böyleydi. "Böyle muhteşem yollar, Hıristiyan dünyasında bu kadar engebeli hiçbir yerde yoktur," diye yazıyordu Hernando Pizarro. Bu düşünce, bunlar üzerinde çalışma fırsatı bulan modern bilim adamları ve mühendisler tarafından da tekrarlanmaktadır.[77]

Bununla birlikte İnkaların yol ve köprüleri at trafiği için değil, bazen kendilerine lâma katarlarının da eşlik ettiği yaya erkek ve kadınlar için yapılmıştı. Bundan dolayı birçok İspanyol fatihinin altın ve güç arayışında bu yollardan geçmek zorunda kaldıkları zaman verdikleri tepkiler iki yönlüydü ve İnkaların maharetine hayranlıkla çevre koşulları karşısında duydukları dehşet arasında gidip geliyordu. Bir İspanyol fatihi bir nehri geçtikten sonra şöyle yazmıştı:

> Hayret verici bir dağ yamacından daha tırmanmak zorunda kaldık. Aşağıdan bakıldığında, bırakın at sırtındaki insanların karadan tırmanmasını, kuşların bile hava-

75. Cieza de Leon, *The Incas*, s. 318.
76. *A.g.e.*, s. 328, 305.
77. Bakınız John Hyslop, *The Inca Road System* (New York: Academin Press, 1984), s. 323-31.

da uçarak bu dağı tırmanması imkânsız görünüyordu. Ancak yol tek bir çizgi halinde değil, zigzaglarla tırmanılacak şekilde, daha az yorucu hale getirilmişti. Büyük bölümünde büyük taş basamaklar vardı; bunlar dizginli dahi olsa atları yoruyor, ayak tırnaklarını aşındırarak incitmelerine neden oluyordu.[78]

Böyle yorucu koşullar altında, İspanyolların ve daha sonraki işgalcilerin, İnka yolları boyunca yolculara sunulan bazıları çok katlı, bazıları yamaç sahanlıklarına yapılmış olan binden fazla pansiyon, han ve ardiyeyi beğendiğine kuşku yoktur. Çoğu İnka binası gibi bunlar da genellikle büyük ve ince işlenmiş taşlarla çalışan taş işçileri tarafından inşa ediliyordu; özenle bilenerek düzleştirilen bu taşların aralarından, harç konulmadığı zaman bile en ince bıçak geçemiyordu. "Bütün İspanya'da bu duvarlarla ve taşların örülüşüyle kıyaslanabilecek hiçbir şey görmedim," diye yazıyordu Cieza de León; Bernabé Cobo ise şunu ekliyordu: "Olağanüstülüklerinden dolayı, görmeyen birinin mükemmelliklerini değerlendirmesi zordur."[79] İnkaların bu şekilde ördükleri duvarlar çok kalın ve sağlam oluyordu; birçoğu, bugünün Perusundaki bina temelleri gibi hâlâ sapasağlamdır. İspanyollar, fetihten sonra Cuzco'da Santo Domingo kiliselerini sembolik olarak harap olmuş Coricancha'nın duvarları üzerine yapmıştır ve o zamandan bu yana yüzyıllardır kilise depremlerle defalarca harap olmasına rağmen, büyük güneş tapınağının destek duvarları hiç yerinden oynamamıştır.

Göreceğimiz gibi, ilk Avrupalılar And halkını bu halkın mühendislikteki başarıları kadar takdir etmese de, bölgeye daha sonra gelen ziyaretçiler İspanyol tarihçisi José de Acosta'yla aynı fikirdeydi; Acosta, Peru'da uzun yıllar kaldıktan sonra, 1590 yılında şöyle yazmıştır: "Yunanlılar ve Romalılar, Meksikalı ve İnkaların cumhuriyetlerini görselerdi, şüphesiz onların kanun ve idarelerine büyük saygı duyarlardı." Bu ülkede yaşayan Avrupalılardan daha "bilgili ve itinalı" olanlar, diye yazıyordu Acosta, artık yerli halklar "arasında mevcut olan düzen ve mantığa hayran olma"ya başlamaktadır.[80]

İnka idaresindeki Andlarda aklın ömrü, bu kısa incelemenin sahası ya da boyutunu aşar ancak Amerika'da Columbus'tan önceki binlerce kültürün hepsi gibi, bu hem çevredeki doğal dünyanın mucizelerine ve döngüsel ritimlerine hem

78. Pedro Sancho, *Relacion para S.M. de la sucedido en la conquesta y pacification de estas provincias de la Nueva Castilla y de la calidad de la tierra*, da (Pizarro'dan olan bir önceki alıntı gibi) Hemming'in *Conquest of the Incas* adlı eserinde, s. 101'de alıntılanmıştır.
79. *A.g.e.*, s. 123-24.
80. José de Acosta'nın, *Historia Natural y Moral de las Indias* (Seville, 1590) adlı eseri, Brandon'un, *New Worlds for Old* adlı eserinin içinde, s. 12'de alıntılanmıştır.

de bu muhteşem dağ, vadi ve ovalarda yaşamış olan ve kesinlikle yaşayacak olan (ya da böyle düşünülüyordu) aynı soydan atalar ve torunların sonu gelmez zincirine duyulan kültürel sevgiye derinden bağlıydı. İnka düşüncesi ve felsefesine ilişkin yakın zamanlarda yapılan bir incelemede denildiği gibi:

> Andlıların anlayışına göre, hayatla ölüm ve insan türüyle doğal çevre arasındaki ilişkiler.....İspanyol ve Hıristiyanlarınkinden son derece farklıydı. Bir insanın çevresindeki topraklar, kendi hikâyesini olduğu kadar, ilk atalarının ve daha sonra gelecek olanların hikâyelerini de anlatıyordu. Tanıdıkları ölülerin bir zamanlar ekip biçtikleri tarlalarda dolaştıklarına, böylece de buraları hem yaşayanlarla hem de bizzat bu tarlalarda bir zamanlar mahsul yetiştiren ilk atalarla paylaştıklarına inanıyorlardı. Ölüm, büyük dengeleyiciydi; bunun nedeni sadece, Hıristiyan düşüncesinde olduğu gibi onun bütün insanları Tanrı'nın önünde birbirlerine eşit kılması değildi. Ölümün dengeleyici oluşunun nedeni daha çok onun vasıtasıyla insanların, bütün doğal düzeni kuşatan bir ebeveyn ve evlât ağıyla bütünleşmesiydi.[81]

Andların muazzam zirvelerinden İnka yurdunun doğusuna kadar, Amazon'un sık ormanları uzanıyordu; bunları da Brezilya'nın dağlık bölgeleri ve bugünkü Arjantin'in pampaları izliyordu ve bunlar birlikte bugünkü ABD'den daha geniş olan, yaklaşık dört milyon mil karelik bir alanı kaplıyordu. Bu ormanlarda da çok sayıda halk yaşıyordu; bölgenin ilk Batılı ziyaretçilerine bunlar o kadar yabancı gelmişti ki Avrupalılar, karşılarındakinin efsanevî Yeryüzü Cenneti mi yoksa şeytanî bir ifritler birliği mi yoksa her ikisinin birden mi olduğuna karar verememişler gibi görünüyorlar.

Yeni Dünyaların bu uçsuz bucaksız köşesinde büyük şehirler olmayışı yüzünden hayal kırıklığına uğrayan ilk gezginler, hayal güçlerini fazla zorlamıştı. Bazılarının, Havari Saint Thomas'ın Brezilya'yı ziyaret ederek bin beş yüz asır önce yerlilere vaaz verdiğini iddia ettiklerine ilişkin deliller vardı; dikkatle bakarsanız çeşitli ırmak kenarlarında onun taşlara kazınmış ayak izlerini görürsünüz deniliyordu. Belli ki vaazları başarılı olmuştu çünkü bu bölgenin yerlileri son derece cömert ve nazikti; Cizvit misyoner Peder Manuel Nobrega, "dünyanın hiçbir yerinde kutsal inancı ve İncil'in tatlı boyunduruğunu kabule bunlar kadar yatkın

81. Sabine MacCormack, "Demons, Imagination, and the Incas", *Representations*, 33 (1991), 134. Kuzey Amerikalıların ruhani yaşamlarının ne kadar çeşitli olduğunu gösterirken, aynı zamanda bu yaşamların etraftaki muhitin özel doğası ile nasıl her zaman mantıklı olarak birleştirildiğini de ispat eden, Kuzey Amerikalıların dinsel dünyalarına yoğun bir bakış için, bakınız Ake Hultkrantz, *Native Religions of North America: The Power of Visions and Fertility* (New York: Harper & Row, 1987).

bir halk daha yoktur," diyor ve ekliyordu: "Bu insanların kalplerini, temiz bir sayfa kâğıt gibi, istediğiniz şekilde boyayabilirsiniz."[82]

Başkalarıysa daha tuhaf bazı şeyler olduğuna ilişkin kanıtlar bulduklarını düşünüyordu. İlk Avrupalılardan bazılarının naklettiklerini, bir tarihçi şöyle özetliyor:

> Sekiz ayak parmağı olan adamlar vardı; ayakları ters yöne dönük olan Mutayular'ı takip edenler onları yanlış yönde arıyordu; beyaz saçlı doğan adamların saçları yaşlandıklarında siyaha dönüyordu; köpek kafalı başkaları, tek gözlü biri veya kafaları omuzlarının arasında olanlar vardı.... Sonra bir de yarı insan yarı balık olan Upupiara vardı, boğulan adamların spermleriyle döllenmiş balıkların çocuğuydu.... Brezilya'da da devler ve cücelerin olduğuna inanılıyordu.[83]

Tabii ki, büyük nehre adını veren Amazonlar'ın olduğu söyleniyordu. Ama aslında görünürde ilkel olan bu masalsı dünyanın sırf gizeminden başka, belki de Avrupalıları en çok hayrete düşüren ve cesaretlerini kıran şeyin masallarla ilgisi yoktu. Onları en çok şaşırtan, bu ülkenin sayısız bağımsız kabile ve ulusla dolu olmasıydı; bunlar son derece mutlu ve sakin görünüyor, tam bir özgürlük hayatı yaşıyorlardı: "Ne kralları ne de prensleri var,"diye yazıyordu 1550'de Kalvinist misyoner Jean de Léry, "sonuç olarak da her biri büyük bir lord gibi."[84]

Aralarında Tupian, Cariban, Jívaroan, Nambiquaran, Aravakan, Tucanoan, Makuan, Tupi-Guaraní gibi dilsel açıdan farklı kültürler de bulunuyordu. Bu bölgedeki insanların çoğu sedir ağacından evlerde yaşıyor, hamaklarda veya büyük palmiye yapraklarından yapılan minderler üzerinde uyuyor, kuş tüyünden pelerinler giyiyor, pamuklu kumaşları boyuyor, çok çeşitli müzik aletleri çalıyorlardı. Amazon düzlüklerinde yakın zamanlarda yapılan ve hâlen devam eden arkeolojik çalışmalar, burada yaşayan insanların en az 7000-8000 yıldır çanak çömlek yapımıyla uğraştıklarını göstermektedir –yani eski Irak ve İran'da ilk çanak çömlekçilik yapımıyla yaklaşık aynı zamanlarda ve mevcut delillere göre Andlar veya Orta Amerika'da yapıldığı tarihten 3000 yıl kadar önce. Bazı eski Amazon halkları avcılık, balıkçılık ve toplayıcılık yapıyordu, diğerleriyse çiftçilikle uğraşıyordu. Ancak bu yörede en az 2000 yıl önce düzenli toplulukların yaşadığına

82. Brandon'un, *New Worlds for Old* adlı eserinde, s. 13'te alıntılanmıştır.
83. John Hemming, *Red Gold: The Conquest of the Brazilian Indians, 1500-1760* (Cambridge: Harvard University Press, 1978), s. 46.
84. Jean de Léry, *Histoire d'un voyage faict en la terre du Bresil, autrement dite Amerique* (La Rochelle, 1578); Brandon'un, *New Worlds for Old* adlı eserinde, s. 13'te alıntılanmıştır.

kuşku yoktur; bunlar 1000 yıldan uzun zaman önce büyük ziraî reisliklere ve yakın zamanlarda yapılan bir çalışmada dendiği gibi, "insanların topraktan ince işlenmiş kaplar ve heykeller, taştan aletler ve yeşim taşından süs eşyaları yaptıkları, geniş, çekirdek yerleşimlere sahip olan karmaşık toplumlar için bir merkez" olan Santarém gibi kalabalık, gelişmiş ön şehirlere dönüşmüştür.[85]

Amazon'un iklimi ve toprağı köy hayatına ait materyallerin korunmasına yardımcı olmadığından dolayı arkeolojik çalışma burada zordur; bu nedenle Columbus'tan önceki nüfus düzeylerine ilişkin geriye dönük tahminler burada oldukça ihtilaflıdır. Ancak buradaki nüfusun kalabalık olduğuna kuşku yoktur. Muhtemelen sadece Brezilya'daki Amazon havzasında en az 5.000.000 ila 7.000.000 insan vardı ki burası tropik Güney Amerika'nın sadece bir bölümüdür; buna karşın eğer doğruysa, tek tek kabilelere yönelik olarak bölgeye ilişkin rakamı büyük ölçüde yükseltecek argümanlar da ortaya atılmıştır (Pierre Clastres'nin Guarani için ortaya attığı 1.500.000 tahmini gibi).[86]

Amazon halkına ilişkin olarak kimi modern antropologları –özellikle de Clastres'i– en çok şaşırtan şeylerden biri de, son derece hiyerarşik siyasî sistemlere başvurmaksızın bu kadar kalabalık nüfusları idare edebilmeleriydi; bu geleneksel siyaset kuramının imkânsız olduğunu iddia ettiği bir şeydir. Aslında reislerini halkları arasından seçen ancak liderlerinin temelde güçsüz olmasını sağlayan bu insanlar birçok bakımdan antropolog Marshall Sahlins'in "ilk refah toplumu" olarak nitelendirdiği toplumun klasik örnekleriydi; bu tür toplumlarda insanlar son derece az maddî mülke, aynı zamanda da son derece az maddî arzuya sahipti ve

85. Amazon insanlarının çeşitli dilleri hakkında, bakınız Doris L. Payne, ed., *Amazonian Linguistics: Studies In Lowland South American Languages* (Austin: University of Texas Press, 1990). Amazon ovalarında 7000-8000 yıl öncesine ait çanak çömleğin bulunması hakkında bir tartışma için, bakınız A.C. Roosevelt, R.A. Housely, M. Imazio da Silveria, S. Maranca ve R. Johnson, "Eight Millennium Pottery from a Prehistoric Shell Midden In the Brazilian Amazon", *Science*, 254 (1991), 1621-24. Genel bir tartışma için, bakınız J. Brochado ve D.W. Lathrap, *Amazonia* (Urbana: University of Illinois Press, 1982); A.C. Roosevelt, *The Developmental Sequence at Santarém on the Lower Amazon, Brazil* (Washington, D.C.: National Endowment for the Humanities, 1990); ve A.C. Roosevelt, *Moundbuilders of the Amazon: Geophysical Archaeology on Marajo Island, Brazil* (New York: Academic Press, 1991).

86. Denevan, ed., *Native Population of the Americas* adlı eserin içinde, s. 205-34'teki, "The Aboriginal Population of Amazonia" adlı çalışmasında William Denevan, Amazon havzasının nüfusunun 5.1 milyon ile 6.8 milyon arasında olduğunu tahmin etmiştir. Clastres'in Guarani için tahmini, *Society Against the State: The Leader as Servant and the Humane Uses of Power Among the Indians of the Americas* (New York: Urizen Books, 1977) adlı eserinin içinde, s. 64-82'de meydana çıkmıştır.

burada hiç yoksulluk, hiç açlık ve hiç mahrumiyet yoktu; burada herkesin bütün maddi istekleri her hafta on beş ilâ yirmi saatlik çalışmanın sarf edilmesiyle tatmin ediliyordu.[87]

Tierra del Fuego'nun, Güney Amerika'nın en güney ucunda, Macellan Boğazı'yla Horn Burnu arasında ve Güney Kutbu medarına, Ketchikan, Alaska'nın Kuzey Kutbu'na olduğu kadar yakın olan bu soğuk ve sert rüzgarlı adaların, yerlileri içinse hayat çok daha zordu. Bu sert çevredeki nüfus yoğunlukları zorunlu olarak çok daha seyrekti; buradaki insanlar çoğunlukla avladıkları deniz memelileri, balık ve kayalıklı burunlardan topladıkları kabuklu deniz hayvanlarıyla besleniyordu. Amazon sâkinlerinin aksine, Tierra del Fuego'nun sakinleri –Yahgan, Alacaluf, Ona ve Haúsh– hayatlarını devam ettirebilmek için sürekli mücadele etmek zorundaydı. Gerçekten de buzlu sularda yol alırken güçlü seyyar kanoları onlar için o kadar önemliydi ki kanoların üzerinde ailelerini besleyecekleri hayvanları ararlarken kil içine kalıcı ateşler yakıyorlardı.

Bu halklar için hayat ne kadar haşin olursa olsun, bu kara ve su onların yurduydu. Ve Columbus'tan önceki zamanlardaki yaşayışlarına ilişkin çok az şey bilmemize rağmen, uzak kuzeyin daha da buzlu dünyasındakiler de dahil bütün yarıküredeki akrabaları kadar yurtlarını kutsal gördüklerini hayal etmek zor değildir. Ne de olsa Tierra del Fuego halkı, gezgin Avrupalıların kendilerini ziyaretlerinden önce en az 10.000 yıldır bu bölgede yaşıyorlardı.[88]

Tierra del Fuego, kuzeydeki anakarada bulunan en yakın komşusu Patagonya'yla beraber, on binlerce yıl önce başlayan yarıküre çapındaki büyük göç hattının coğrafî sonuydu. İnsanlık tarihinde hiç kimse hiçbir zaman gezegenin bu kadar güneyinde kalıcı yerleşimler halinde yaşamamıştır. Ancak bu sayısız göçler sürekli olarak kuzeyden güneye doğru bir yol izlememiştir. Çeşitli dönemlerde (yine unutmamalıyız ki, on binlerce yıllık bir süreç içinde) bazı topluluklar ayrılarak batıya ya da doğuya veya yine kuzeye yönelmeye karar vermiştir. Örneğin bir tarihsel çağ boyunca bugünkü Florida'da yaşayan Timucuan halklarının yavaş yavaş güneyden (Venezüella'dan) Karayip Adası'nı geçerek Kuzey Amerika'daki yeni yurtlarına göç ettiğine ilişkin dilbilimsel deliller vardır. Bugün Aravak olarak adlandırdığımız (o zaman kendileri bu adı kullanmıyordu) halk

87. Sahlins'in, *Stone Age Economics* (Londra: Tavistock Publications, 1974), adlı eserinin içinde, s. 1-39'da, Marshall Sahlins, "The Original Affluent Society".

88. *Handbook of South American Indians* (Washington, D.C.: Bureau of American Ethnology Bulletin Number 143, 1946) adlı eserin içinde, s. 17-24'te, Junius B. Bird, "The Archaeology of Patagonia".

da birkaç bin yıl önce aynı şeyi yapmaya karar vermişti ancak Timucuanlara ilişkin hipotezin aksine bunların yolculukları anakaranın kuzeyine kadar uzanmamıştı.[89]

Aravak adı, her durakta kendi farklı tarzlarında kültürel olarak büyüyen, gelişen ve evrilen nüfusları arkalarında bırakarak, Venezüella sahillerinden Trinidad'a, sonra muhtemelen açık okyanustan önce Tobago'ya, sonra Grenada'ya ve Antiller'i oluşturan ada zincirine –St. Vincent, Barbados, St. Lucia, Martinique, Dominica, Guadeloupe, Montserrat, Antigua, Barbuda, St. Kitts, Anguilla, St. Croix, Virgin Islands, Porto Rico, Hispaniola, Jamaika, Küba– son olarak da Bahamalar'a doğru uzun ve yavaş bir dizi göçü gerçekleştiren çeşitli halklara Columbus'dan sonra verilen genel addır. Irving Rose'un bir zamanlar yaptığı bir mukayeseye başvurursak, bu adaların Aravak adıyla anılmaya başlanan halkı, dünyanın başka bir yerinde İngiliz adıyla bilinmeye başlanan halka benzer: "Büyük Britanya'nın güneyinin bugünkü sakinleri kendilerine 'İngiliz' adını verir ve İngiliz halkı olarak etnik gruplarının, Avrupa kıtasından Britanya Adaları'na doğru, çeşitli tarih öncesi halklarla başlayıp ön tarihsel çağların Keltler, Angllar, Saksonlar, Vikingler ve Normanlarıyla devam eden bir dizi göçün ürünü olduğunu bilirler."[90]

Benzer olarak Aravak adı (bazen 'Taino' da denir ancak bu yanlış bir adlandırmadır çünkü sadece belli bir toplumsal ve kültürel gruba aittir) bugün, yüzyıllar boyunca Karayipler'de, muhtemelen iki bin yıl kadar önce Saladoid halkıyla sona eren bu göçleri gerçekleştiren halklar topluluğuna verilen addır. Bunlar Columbus ve mürettebatıyla karşılaştıkları sırada, bu adalar reisler veya *cacique*lar tarafından yönetiliyor (sadece Hispaniola'da en az beş, diğerleri de bölgenin her yanında bulunan ana reislikler vardı) ve insanlar hem kara içlerinde hem de sahil boylarında yoğun nüfuslu birçok köy halinde yaşıyordu. Bu köylerin çoğundaki evler, İspanyol rahibi Bartolomé de Las Casas'ın tasvir ettiklerine benziyordu:

> Bu adanın....ve diğer yerlerin sâkinleri, evlerini çan şeklinde, ahşap veya kamıştan yapmıştı. Bunlar çok yüksek ve genişti, öyle ki her biri on veya daha fazla ev halkını barındırabilirdi....Evlerin içindeki tablolar gibi desen, sembol ve şekillere, beyaz kalmaları için kabukları soyulmuş başka tahtaların yanı sıra siyaha boyanmış tah-

89. Timucuan dili delili hakkında, bakınız Joseph H. Greenberg, *Language in the Americas* (Stanford: Stanford University Press, 1988), s. 106-7, 336.
90. Fred Olsen'in, *On the Trail of the Arawaks* (Norman: University of Oklahoma Press, 1974) adlı eserinin içinde, s. xv'de, Irving Rouse, "On the Meaning of the Term 'Arawak'.

ta ve ağaç kabuğuyla şekil verilmişti; böylelikle başka boyalı ve güzel bir malzemeden yapılmış gibi görünüyorlardı. Bazılarını da ince ve zarif bir kamış türü olan, bembeyaz çizgili kamışlarla süslemişlerdi. Bunlarla, evlerin içine resim yapılmış havası veren güzel şekil ve desenler oluşturmuşlardı. Evlerin dışıysa güzel ve hoş kokulu otlarla kaplıydı.[91]

Bu geniş binalar genellikle yörenin *cacique*'inin oturduğu büyük eve bakacak şekilde yapılıyordu ve hepsi de birbiri ardına dansların, top oyunlarının ve diğer şenliklerle törenlerin yapıldığı açık bir alana veya avluya bakıyordu. Daha büyük topluluklarda, konut gruplarının arasında stratejik noktalara böyle birkaç alan yerleştirilmişti.

İklimiyle kutsanan bu adaların halkı, hayatını çok gelişmiş düzeydeki tarımla sürdürüyordu özellikle de dünyanın en büyük adalarından olan Küba ve Hispaniola'da; Küba sonuç olarak Güney Kore'den daha geniştir (bugün 42.000.000'dan fazla insanı barındırmaktadır), Hispaniola ise İsviçre'nin yaklaşık iki katı büyüklüğündedir. Ziraî mühendisliğin gerekli olduğu daha seyrek rastlanan bölgelerde, kızılderili halkları, gelişmişlikte on altıncı yüzyıl İspanya'sına denk sulama sistemleri yapmıştı.[92] Temel besinleri, çok bol yetiştirdikleri manyok bitkisi *yuca*dan yapılan manyok ekmeğiydi. Ancak Aravaklar, aynı zamanda da aynı ılıman tropik iklimde bu kadar uzun nesiller boyunca, geçim ihtiyaçlarını gidermekten fazlasını yapan bir dizi eşsiz yöntem geliştirmişti –yüzlerce funt ağırlığındaki yeşil deniz kaplumbağalarını, büyük balıkları ve aralarında manatinin de bulunduğu diğer deniz hayvanlarını yakalamak için geliştirdikleri aşağıdaki teknik gibi:

> Kafasındaki emici diskle bir köpekbalığının veya diğer büyük balıkların bedenine yapışan yapışkanbalık veya vantuz balığını, Echeneis naucrates, keşfeden Aravaklar, bu balığı yakalayıp besledi, evcilleştirdi ve onu kuyruğuna ve solungaç sistemine bağlanan hafif bir ipi taşıyabilecek şekilde eğitti. Bir kaplumbağa görüldüğü zaman, vantuz balığını salıyorlardı. O da hemen kaplumbağaya doğru yüzerek emici diskiyle kabuğunun altına yapışıyordu. Kano kaplumbağayı izlerken, Aravak avcı elinde, daha sonra kaplumbağa kancayla yakalanana veya kanoya bağlanana kadar avına sıkıca yapışan vantuz balığına bağlı olan, sağlam bir ip tutuyordu.[93]

---

91. 'Bartolomé de las Casas, *Apologetica historia de las Indias* (Madrid: Marcelino Menendez y Pelayo, 1909), 43. Bölüm; Carl Ortwin Sauer'in, *The Early Spanish Main* (Berkeley: University of California Press, 1966) adlı eserinin içinde, s. 63'te alıntılanmıştır.
92. Sauer, *Early Spanish Main*, s. 51-53.
93. Olsen, *On the Trail of the Arawaks*, s. 342.

Bu tekniğe ilâve olarak, daha küçük balıklar da sersemletici bitki türevleri kullanılarak toplanıyordu; bu yöntem yerlilerin tarlada ekin biçer gibi çok sayıda balığı denizden kaldırmasını mümkün kılıyordu. Su kuşları ise, su yüzeyine balkabağından büyük kapların konulmasıyla yakalanıyordu; bunlarla gizlenen yüzücüler, bütün sürüyü ürkütmeden kuşları tek tek yakalıyordu. Ayrıca insan tüketimi için büyük miktarlarda balık ve kaplumbağayı beslemek ve yetiştirmek için duvarlarla kuşatılan büyük yetiştirme havuzları yapılıyordu. Çok sayıdaki, kamıştan yapılan bu deniz hayvanı havuzlarının tek bir tanesi 1000 kadar büyük deniz kaplumbağası alabiliyordu. Bu da, 100 baş sığıra denk bir et miktarı ve hızla yenilenen bir kaynak sağlıyordu: Doğurgan bir dişi kaplumbağa her mevsim 500 kadar yumurta yumurtluyordu. Bununla birlikte Aravaklar, bu ve diğer yaratıkların doğal dengesini bozmamaya dikkat ediyordu; bunun delili ise, binlerce yıl boyunca uzun vadedeki bu tür doğal besin kaynaklarını sürekli olarak devam ettirmeleridir. Adaların yabanıl ekolojisinin ciddi tehlikeye düşmesi, ancak İspanyolların gelişinden özellikle de bunların başıboş kalıp vahşileşen köpek ve domuzlarını ortalığa salmalarından sonra olmuştur.[94]

Özetle, Karayipler konusunda uzman olan Carl Sauer'in belirttiği gibi, "Columbus ve Peter Martyr'in anlatılarında" Aravaklara ilişkin "tropik mutlu kırsal hayat sahneleri büyük ölçüde doğruydu. İnsanlar hiçbir isteklerinden dolayı acı çekmiyordu. Bitkileriyle ilgileniyorlardı, balıkçılıkta ustaydılar, cesur kanocu ve yüzücülerdi. Çok güzel evler yapmışlardı ve bunları temiz tutuyorlardı. Estetik ifadeyi marangozlukta bulmuşlardı. Top oyunları, danslar ve müzikle eğlenecek boş zamanları vardı. Barış ve dostluk içinde yaşıyorlardı."[95]

III

Sauer'in Aravaklar için söylediklerinin neredeyse aynısı, burada incelediğimiz diğer birçok halk ve sözünü etmeye ne vakit ne de yer ayıramadığımız sayısız başka halklar için de söylenebilir. Ancak hepsi için değil. Bu da yine bu kadar dikkat çekici bir coğrafi ve kültürel çeşitliliğe sahip olan herhangi bir büyük kara parçasında beklenir bir şeydir. Amerika'nın yerli halklarından bazıları, en azından zaman zaman gerçekten de istekleri yüzünden acı çekmiştir; bazılarının ha-

94. Sauer, *Early Spanish Main*, s. 58-59; Robert S. Weddle, *Spanish Sea: The Gulf of Mexico in North American Discovery, 1500-1685* (College Station: Texas A&M University Press, 1985), s. 28.
95. Sauer, *Early Spanish Main*, s. 69.

yatı da sert ve zor geçmiştir. Kimilerinin büyük sanat ya da mimarîye veya incelikli oyunlara, müziğe ya da dansa pek vakti olmamıştır. Kimileriyse, barış ve dostlukla nitelendirilmek bir yana, çoğu zaman komşularıyla anlaşmazlık içinde yaşamıştır.

Ders kitaplarımıza egemen olan Kızılderili karşıtı propagandayı, doğruluğu aynı ölçüde şüpheli Kızılderili yanlısı propagandayla karşılamanın çabalarımıza hiçbir yararı olmaz. Çünkü açıktır ki; 1492'den önce Amerika'da yaşayan milyonlarca insan, insandı –insan altı ya da insan üstü değil– sadece insandı. Bunlardan bazı grupların toplumsal âdetleri, bizim bugünkü kültürel zevk ve tavırlarımıza göre tiksindirici gelecektir; tıpkı eski Avrupa ve Asya kültürlerinin bazı toplumsal âdetlerinin bize iğrenç geleceği gibi. Bu nedenle örneğin, on beşinci yüzyılda ve on altıncı yüzyıl başlarında Orta Amerika'daki bazı yüksek şehir kültürlerinde yapıldığı gibi, öfkeli bir tanrıyı yatıştırmak için insan kurban edilmesi âdetini çok azımız tasvip ederiz. Ancak Azteklerin düşman savaşçılarını kurban ettiği dönemlerde Avrupa'da teokrasinin onayıyla yapıldığı gibi, benzer bir amaçla, binlerce kâfirin tüyler ürpertici bir şekilde işkence görerek öldürülmesini veya binlerce erkek ve kadının cadı diye yakılmasını da çoğumuz desteklemeyiz.

Bunların aksine, Columbus öncesi dönemde bazı Amerikan yerlilerinin diğer toplumsal âdetleri –çocuk yetiştirme yöntemlerinden dostluk ve sadakat ilkelerine ve doğal çevreye tapınma ve özen göstermeye kadar– bugün bizzat yaşamımıza eşlik eden egemen fikirlerin çoğundan çok daha aydın görünmektedir. (Hatta on altıncı yüzyılda İspanyol fatihleri, Azteklerin çocuk yetiştirme âdetlerine ilişkin olarak "gizlemedikleri bir hayranlıkla" yazılar yazmışlardır, diye kaydeder tarihçi J. H. Elliot. "Hiçbir şey beni, Meksikalıların çocuklarını yetiştirmek hususunda gösterdiği itina ve düzenden daha fazla etkilememiş ya da bana daha fazla övgüye ve hatırlanmaya değer gelmemiştir," diyerek yorumda bulunmuştur Cizvit José de Acosta.)[96] Bu tutum ve davranışların önemi çeşitli yerli gruplar arasında değişkenlik gösterse de, Amerika yerlilerinin evrensel gibi görünen ve diğer kültürel özelliklerde görülen büyük değişkenliği aşan bir özelliği, olağanüstü konukseverlikleriydi. Iroquoilar ve Kaliforniya Kızılderililerine ilişkin tartışmamızda bundan söz etmiştik ama aslında yerli halkların yabancıları karşılarken gösterdikleri müşfik ve korkusuz içtenlikten, 1502 yılında Güney Amerika'da bulunan Vespucci'den –burada Kızılderililer "yıllardır dostmuşuz gibi büyük bir itimat-

96. J.H. Elliott, "The Discovery of America and the Discovery of Man", *Proceedings of the British Academy*, 58 (1972), 119.

la....yüzerek bizi karşılamaya geldiler," –1535'te Kanada'daki Cartier'e– burada Kızılderililer "sanki bir arada büyümüşüz gibi, hiç korkmadan, büyük bir serbestlik ve aşinalıkla gemilerimize geldiler," –kadar ilk Avrupalı kâşiflerin neredeyse hepsi bahsetmiştir.[97]

Bunlar, kesinlikle törensel ve geçici cömertliklerden ibaret değildi. Gerçekten de, bağışladıkları gıda maddelerinden avcılık, balıkçılık ve çiftçilik konusundaki talimatlarına kadar herşeyde Kızılderililerin yardımı olmasaydı, özellikle de Kuzey Amerika'daki ilk Avrupa yerleşimleri kök salamazdı. Edmund S. Morgan'ın, 1580'lerde Roanoke'ye ilişkin olarak işaret ettiği gibi:

> Ziyaretçileri Wingina [yörenin reisi] karşıladı; Kızılderililer de, Tyger [gemileri] karaya oturduğu zaman erzaklarının çoğunu kaybeden İngilizlere kendi erzaklarından bol bol verdiler. Koloniciler bölgeye yerleştikleri zaman tahıl ekmek için çok geç kalmışlardı; topraktan çıkan mevcut ürünlerle yaşamak konusunda da çaresiz oldukları belliydi. Ülkedeki otları, kökleri ve yabanî meyvaları bilmiyorlardı. Balık da tutamıyorlardı ya da tutamazlardı çünkü nehre su bendi yapmayı bilmiyorlardı. Kızılderililer onlara göstermesine rağmen çok yavaş öğreniyorlardı: Kızılderililerin onlar için yaptıklarını tamir bile edemiyorlardı. Tarıma da yatkınlıkları yoktu. Hariot, Kızılderililerin mısırdan aldıkları mahsule hayran olmuştu ama ne tohumu, ne yeteneği ne de arzusu olan İngilizler, yeni ekim mevsimi geldiğinde dahi kendileri için hiçbir şey yetiştirmediler. Üstün İngiliz teknolojisinin, en azından o dönemde, gıda üretimi dikkate alındığı zaman teknoloji falan olmadığı görülüyordu.[98]

Morgan'ın daha sonra kaydettiği gibi, gerçekten de "Kızılderililer....İngilizleri sadece yalnız bırakmakla onların işini bitirebilirdi."[99] Ama onları yalnız bırakmadılar ve bu hareketleriyle de kendi kaderlerini yazmış oldular. Aynı şey Amerika'daki her yer için geçerliydi: Yerlilerin kültürel özellikleri ve maddî başarıları, Avrupalı istilası başladığı zaman kendi aleyhlerine döndü. Kızılderililerin açıklık ve cömertliği, Avrupalıların sinsiliği ve açgözlülüğüyle karşılandı. Çok az insanın öldüğü törensel Kızılderili savaşları, Avrupalıların yıkıcı kutsal savaş inancıyla karşılandı. Kızılderililerin bir kenara koyduğu geniş zahire ve diğer gıda stokları, Avrupalıların ileri atılmasını sağlayan yakıtlar oldular. Ve bu atılımda da, kuzeydoğu ve kuzeybatı sahillerinden Peru'daki Andların baş döndürücü yükseklikle-

---

97. Brandon'un, *New Worlds for Old* adlı eserinde, s. 60'ta alıntılanmıştır.
98. Edmund S. Morgan, *American Slavery, American Freedom: The Ordeal of Colonial Virginia* (New York: W.W. Norton & Company, 1975), s. 39.
99. *A.g.e.*, s. 40.

rine kadar uzanan yerli patika ve yolları sayesinde hızla hareket edebiliyorlardı; zaten aksi takdirde başarmaları mümkün olmazdı.

Bu konularda bazı yazarlar –yakın bir tarihte, İspanyolların Meksika'yı fetihlerinde aslında nasıl Azteklerin ürettiği zirai ürünlerle beslendiklerini ortaya koyan bir tarihçi gibi– yerlilerin başarılarının ironik bir şekilde kendi aleyhlerine dönüşünü yorumlamaktadır.[100] Ancak belki de en büyük ve trajik ironi, Avrupalıların gelişinden önce Amerika'daki yerlilerin olağanüstü ölçüde iyi olan sağlıklarının, felâkete dönüşen yıkımlarında en önemli unsur haline gelişiydi. Çünkü on binlerce yıldır dünyanın geri kalan insan nüfusundan yalıtık olan Amerika'nın yerli halkları, Çin'den Orta Doğu'ya, antik Roma illerinden Orta Çağ Paris'inin ara sokaklarına kadar, bütün Eski Dünya'yı böylesine tahrip eden hastalık felâketleriyle temastan esirgenmişti.

Bu, Columbus'tan önce Amerika'da hiç hastalık olmadığı anlamına gelmez. Hastalıklar vardı ve bu hastalıklardan insanlar ölüyordu. Ancak Eski Dünya'da ortaya çıkan ve bütün Asya, Afrika ve Avrupa toplumlarını dize getiren büyük salgınlar –çiçek, kızamık, hıyarcıklı veba, difteri, grip, sıtma, sarı humma, tifo ve daha birçoğu– Batı Yarıküre'nin yerli halkları arasında hiçbir zaman kendiliğinden ortaya çıkmadı ve 1492'ye değin okyanus engellerini aşarak bu insanlar arasında yayılmamıştı. Bu nedenle ta on sekizinci yüzyılda Kanada'daki Cree Kızılderilileri arasına çiçek hastalığı girdiği zaman, halkını yok eden dehşet verici salgına şahit olan bir yerli haykırarak şöyle diyordu: "Bunu bir adamın diğerine, yaralı bir adamın yarasını bir başkasına verebileceğinden daha fazla verebileceğine hiç inanmıyorduk."[101] Böyle yıkıcı bir salgın Creelerin veya Amerika'daki başka yerli halkların tarihlerinde bilinmiyordu.

Columbus öncesi dönemde yerli halklar arasında tüberküloz ve sifilizin varlığı veya boyutlarına ilişkin tartışmalar, sifilizle ilişkili ve zührevi olmayan (yani cinsel yolla bulaşmayan) treponemal cinsten oldukça iyi huylu bir enfeksiyonla birlikte, en azından "tüberküloz benzeri bir hastalık" türünün, akciğer hastalığıy-

---

100. John C. Super, *Food, Conquest, and Colonization in Sixteenth-Century Spanish America* (Albuquerque: University of New Mexico Press, 1988), s. 79-88.

101. John S. Milloy'un, *The Plains Cree: Trade, Diplomacy, and War, 1790 to 1870* (Winnipeg: University of Manitoba Press, 1988) adlı eserinde, s. 71'de alıntılanmıştır.

102. Jane E. Buikstra, ed., *Prehistoric Tuberculosis in the Americas* (Evanston: Northwestern University Archaeological Program, Scientific Papers Number 5, 1981), s. 18; Brenda J. Baker ve George J. Armelagos, "The Origin and Antiquity of Syphilis", *Current Anthropology*, 29 (1988), 703-20; Baker ve Armelagos'un makalesini takip eden yorumlara bakınız. Aynı zamanda bakınız, Henry F. Dobyns, "On Issues in Treponemal Epidemiology", *Current Anthropology*, 30 (1989), 342-43.

la özdeşleştirilen bir tür olmamasına rağmen, 1492'den önce Yeni Dünya'nın bazı bölgelerinde mevcut olduğunu gösteren en yeni araştırmalarla sürmektedir.[102] Ancak bu iki hastalığın da (her ne olursa olsun) Kuzey veya Güney Amerika'da yaygın olduğuna dair hiçbir delil yoktur. Amerika'daki büyük ölçüde yerleşik toplumlara –eğer başka yerlerde böyleyse, bu tür hastalıklar buralarda halkı kıskıvrak ele geçirirdi– ilişkin yakın zamanlarda yapılan en ayrıntılı çalışmalarda da tüberküloz veya sifilizin (ya da bunlara benzer herhangi bir şeyin) Avrupalılarla temastan önce halka büyük zarar verdiğine dair hiçbir delil bulunmamıştır.[103] Benzer şekilde küçük ölçekli, eski göçer toplumlar, kuzeybatı düzlüklerindekiler kadar sert koşullar altında olsalar dahi, bu konu üzerinde en yeni ve kapsamlı çalışmada dendiği gibi, "enfeksiyonla ilgili önemli durumların, hatta çok ciddi yaralanmalar dahi olmaksızın, çok uzun ömür sürdükleri anlaşılan" insanlar meydana getirmiştir.[104] Üstelik Amerika'nın yerli halkları arasında mevcut olan sınırlı sayıdaki, potansiyel tehlikesi olan hastalıklar (temelde mide-bağırsak hastalıkları ve küçük çaptaki çeşitli enfeksiyonlar) binlerce yıldır bunlara maruz kalınma-

103. Örneğin, bakınız Mary Lucas Powell, *Status and Health in Prehistory: A Case Study of the Moundville Chiefdom* (Washington, D.C.: Smithsonian Institution Press, 1988), s. 152-82.

104. Ed., George C. Frison'un, *Prehistoric Hunters of the High Plains* (New York: Academic Press, 1991) adlı eserinin İkinci Basımında, s. 442-43'te, bakınız George W. Gill, "Human Skeletal Remains on the Northwestern Plains". Bu bölgede insanların uzun ömürlülüğünün aydınlatıcı bir örneği, yakın zamanlarda Montana'da Demir Çene Deresinde bulunan bir insan iskeletidir. Ölümünden önce bütün dişlerini kaybetmiş olmasına ve toplumdaki diğerlerinin iyiliğine maddi olarak katkıda bulunmasına izin vermeyen çok yıpranmış ve zayıf bir yapıya sahip olmasına rağmen, görünüşe bakılırsa ona çok özen gösterilmiş ve zor yıllarında yaşamasını sağlamak için özel yumuşak bir diyet ile beslenmiştir. Bakınız George W. Gill ve Gerald R. Clark, "A Late Plains Archaic Burial from Iron Jaw Creek, Southeastern Montana", *Plains Anthropologist*, 28 (1983), 191-98; ve George W. Gill, "Additional Comment and Illustration Relating to the Iron Jaw Skeleton", *Plains Anthropologist*, 28 (1983), 335-36.

105. Olağanüstü iyi olan bu sağlık resminin kusurlu hale gelebileceğini ima eden tek kanıt, 18. yüzyıl Avrupalıları gibi, belirli yerlerde kısa bir yaşam ümidi bulan Columbus öncesi Kızılderili iskeletleri ile ilgili osteolojik çalışmalara dayanan paleodemografik analizlerden kaynaklanır. Bu tür analizler zorluklarla doludur ve ölüm yaşına karar vermede oldukça zayıftırlar –öyle ki düşük tahmin etmeye karşı da güçlü bir metodolojik önyargı vardır. Bu, her ne kadar bilim dalı dışında fazla iyi bilinmese de, bu alan içinde hemen hemen 20 yıldır ciddi bir problem olarak görülmüştür. Bakınız Kenneth M. Weiss, *Demographic Models for Anthropology* (Society for American Archaeology Memoir Number 27, 1973), s. 59; bu ve diğer hususlarda bu alanın sert bir eleştirisi için, bakınız Jean-Pierre Bocquet-Appel ve Claude Masset, "Farewell to Paleodemography", *Journal of Human Evolution*, 11 (1982), 321-33. Bocquet-Appel ve Masset'in eleştirisinden sonra gelen, bu alanın en

sı, aynı zamanda da genel olarak iyi yaşam koşulları ve yeterliden fazla beslenme sayesinde, uzun zamandır hafiflemiş durumdaydı.[105]

Ancak sarsıcı ve ölümcül bir anilikle, o ilk üç İspanyol gemisi Karayip ufkunda belirir belirmez, bunların hepsi değişecekti. Çünkü bundan sadece birkaç ay sonra, bu dünyanın bugüne kadar gördüğü en geniş çaplı ve en şiddetli insan kıyımı programlarıyla birlikte, en kötü insan hastalığı felâketleri dizisi başlayacaktı.

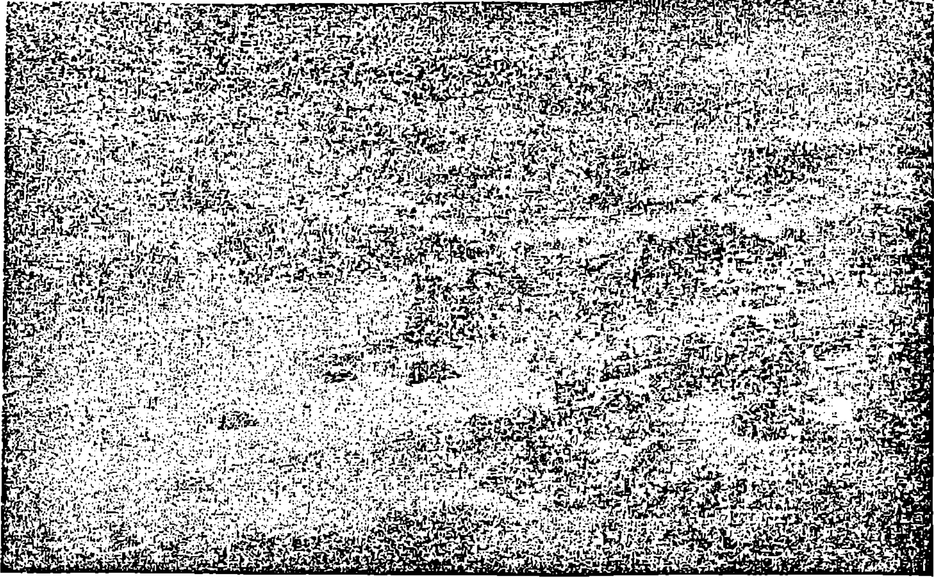
gayretli savunucuları bile, yaşlı insanlar için bu teknikler ile ortaya atılan yaş tahminlerinin değişmez bir biçimde çok düşük olduğunu kabul eder. Örneğin, bakınız Jane E. Buikstra ve Lyle W. Koningsberg, "Paleodemography: Critiques and Controversies", *American Anthropologist*, 87 (1985), 316-33.

Yerliler

40.000 yıl boyunca, yüz milyonlarca Amerikalı'nın yerli ataları, yerkabuğunun dörtte birini kaplayan bir kıtaya yerleşerek medeniyetlerini kurdular. İçinde bulundukları doğal çevrenin zenginliğiyle, bu yerlilerin bir kısmı son derece küçük topluluklar halinde hayatlarını sürdürürken, diğerleri dünyanın en büyük ve en medeni şehirleri arasında olan yerleşim merkezlerinde yaşadılar. Bu insanlar öyle çok, çeşitli, öyle geniş bir alanda ve öyle eski bir zamandan beri yaşamışlardır ki, aynı zamanda, bir birlerinin anlayamayacağı 2000 farklı dilde konuşuyorlardı.

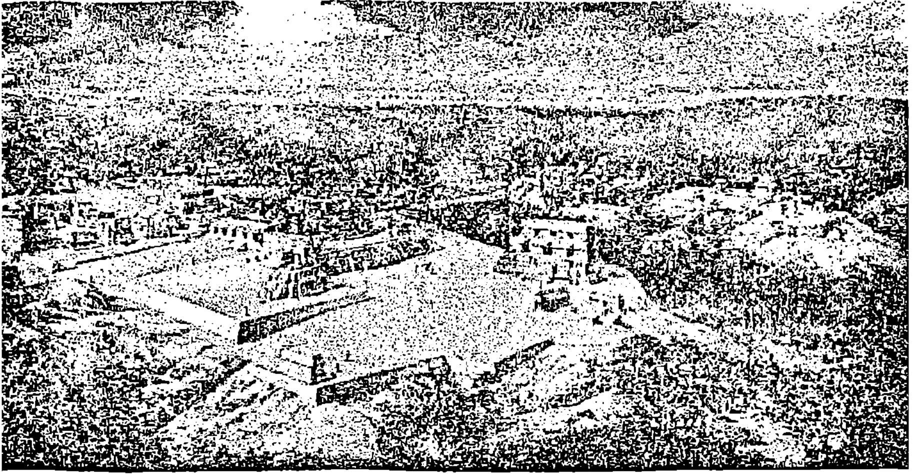
Eskiden Yeni Dünya'da yaşamış toplumlardan yalnız bir kaçına birazdan okuyacağınız sayfalarda yer verilmiştir. Diğer yerlilerin binlercesi, Kuzey, Güney ve Orta Amerika'nın 16.000.000 kilometre kareyi kaplayan topraklarında yaşıyordu ve bunların çoğu burada tanıtılan insanlar gibi birbirinden çok kesin özelliklerle ayrılmaktaydılar. 19.yy'ın sonlarına geldiğimizde fotoğrafçılar, soyu tükenen Kuzey Amerika yerlilerinden kalanları resimlemekle ilgilenmeye başladılar. Bu bölümün sonunda basılan fotoğraflar bu dönemde çekilmiştir.

Maya şehirlerinin çizimleri, şehir kazıları yapan arkeologlarla beraber çalışan Tatiana Proskouriaoff tarafından yapılmıştır. Theodor de Bry'ın Florida ve Virginia yerlilerine ait gravürleri, Bry'in Great and Small Voyages (1590-1634) adlı eserinde rastlanan Jacques Le Moyne ve Jhon White'ın orijinal tablolarına dayanmaktadır. Bu kitapta basılan örnek resimler ve altlarındaki açıklamalar bu tablolardan alınmıştır.

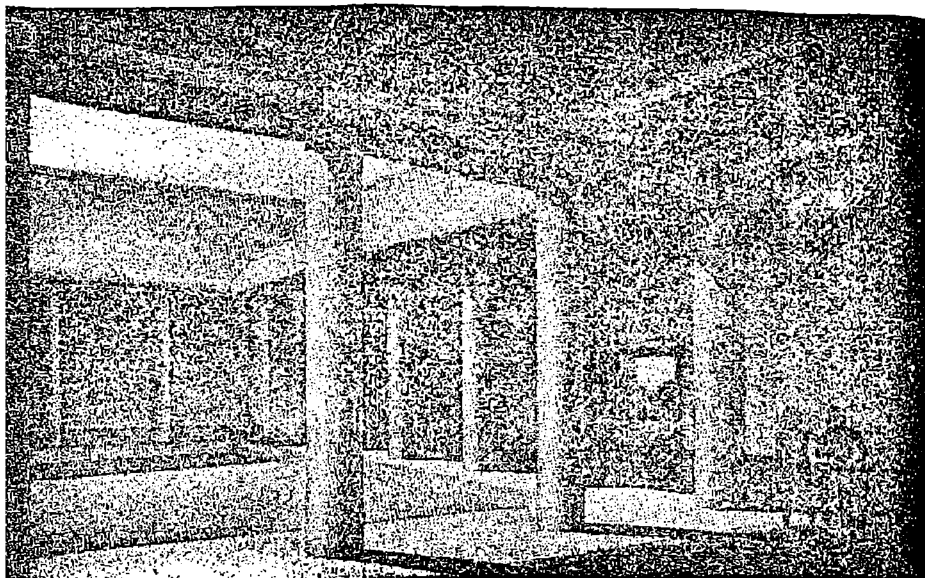

Copan'daki Acropolis, Honduras. Copen Nehrinin dirsek yaptığı (kıvrıldığı) bir bölgede kurulan şehrin muazzam dikdörtgen meydanları, spor müsabakalarını ve resmi törenleri izlemek için halkın üzerinde oturduğu merdivenli (basamakla tırmanılan) piramitlerle çevrelenmiştir. Copan'ın merkezinden uzak olan taşra kesimi de diğer kasabalar ve köylerle kaplıydı, şehrin herhangi bir askeri savunma mekanizması yoktu, dolayısıyla bir parça olsun savaş tasviri taşımayan bir mimari ve sanat geliştirmişti.

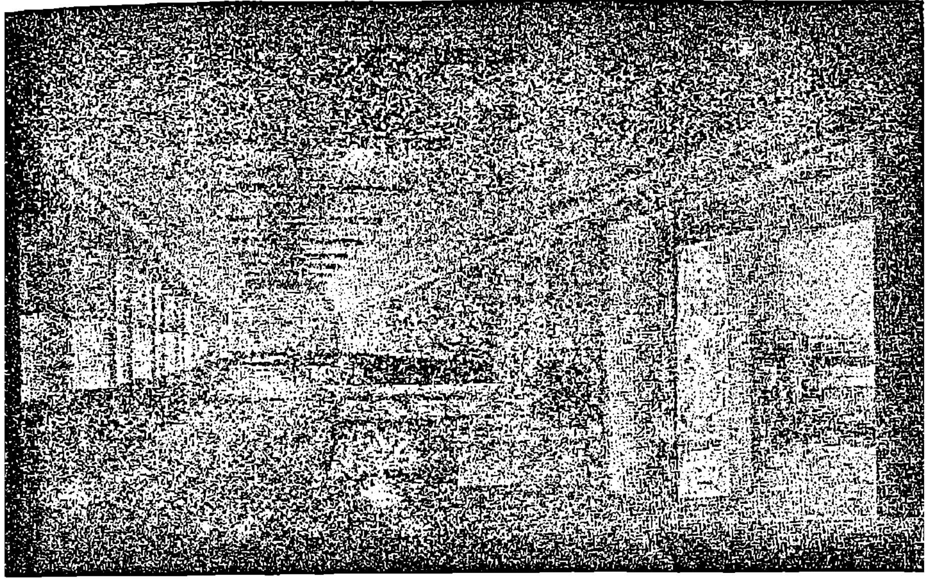
Chichen Itza, Yucatan: Kuzeyden bir görünüş. Taşla döşenmiş bulvarlar kuzeydeki şehrin (haritanın alt solundaki) kutsal kuyusundan merkezdeki dört kenarlı, sekiz katlı, yüksek Kukulcan Tapınağı'na kadar uzanır. Doğuya doğru, meydanlar, tapınaklar ve sıra halindeki sütunlardan oluşan Bin Sütun Topluluğu eskiden çok faal bir çarşıydı. Batıya doğru dev bir spor sahası ve spor kompleksi uzanır.

Uaxactun'da tapınak grubu, Guatemala. Bu şehrin büyük anıtları ve meydan-
ın desteklemek için sağlamlaştırılan, bazı yerlerde tahrip olmuş tapınakları sekiz
epenin zirvelerinde kümelenmiştir. Yerleşim alanları, daha küçük meydanlar te-
elerin yamaçlarında ve alçak yerlerde toplanırken tapınak guruplarına çıkan taş-
ı döşenmiş yollar tepelerin zirvelerine kadar uzanır.

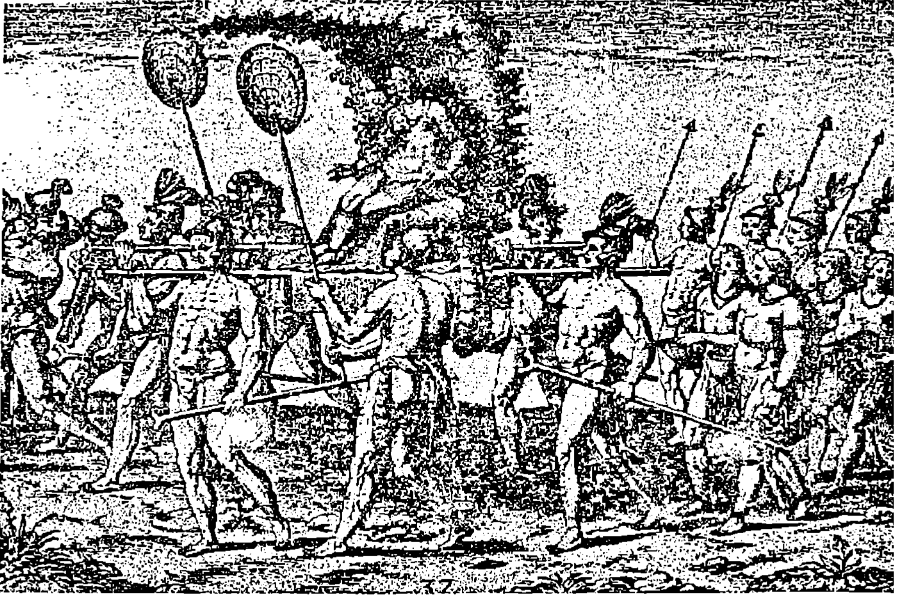

The Patio of the Mercado, Chichen Itza. Mercado şehrin çarşısıydı, bu küçük avlu Mercado'nun en önemli eserlerinin başında gelir. Karo şeklindeki taşlarla döşeli zemin üzerinde yükselen taş duvarlar ve sıva yapılmış sütunlar tahta kemerler ve oldukça eğimli bir çatıyla desteklenmiş, bölgede görülen şiddetli rüzgarlara ve yoğun yağışlara dayanabilsin diye.

Mercado Galerisi Chichén Itzá. Bu yapı Chichen Itza'nın faal kalabalık çarşısının çok sayıda kiosk ve küçük dükkanın (tezgahın) bulunduğu geniş meydanına bakar. Bina baş yargıçların yönettiği davalara ev sahipliği yapan bir adliye sarayı olarak kullanılmıştır. Galerinin cephesi birbirini takip ederek sıralanmış silindir ve dikdörtgen şeklindeki bir dizi sütundan oluşur.

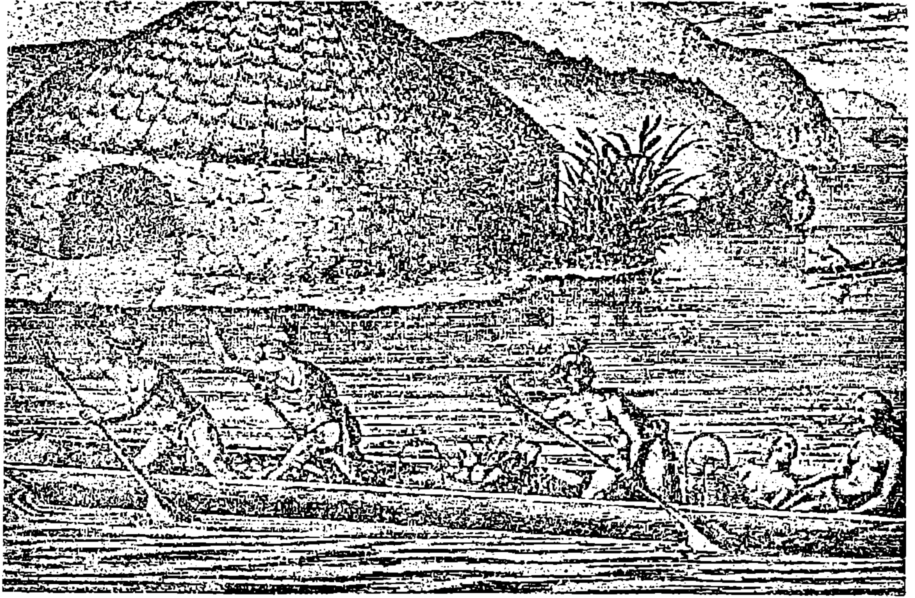
Bu sütunların her biri çok farklı renklerden oluşan kemerlerle süslenmiştir. İç duvarlar ve holler, yontma sanatına ait eserler, tablolar ve heykellerle dekore edilmiştir.

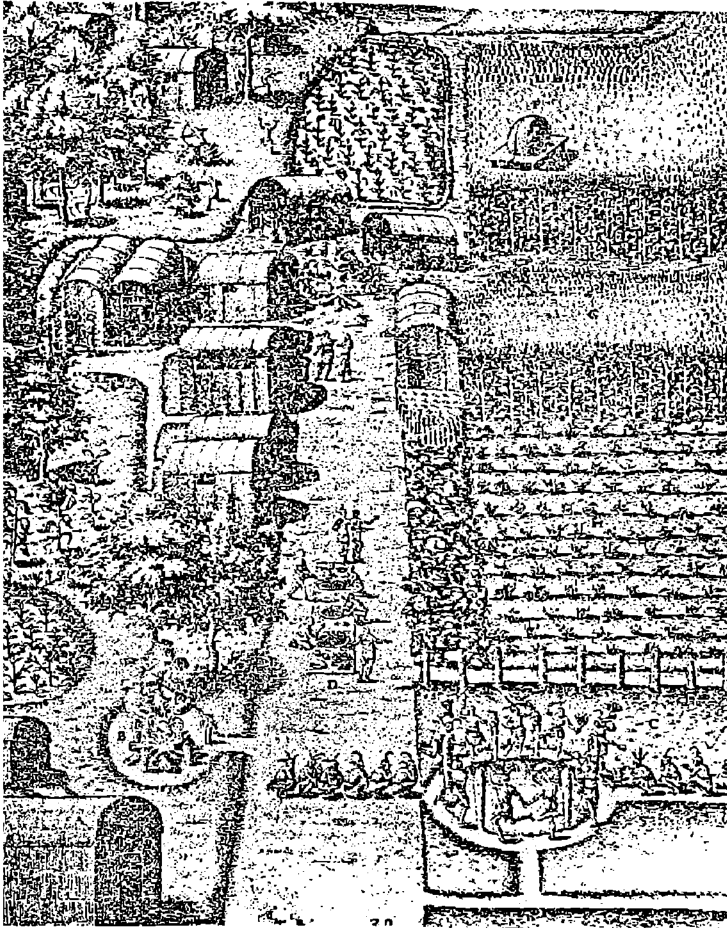
" Kral bir eş almaya hazır olduğu zaman", diyor bu on altıncı yüzyıla ait Flo-a'dan kalma illüstrasyonun alt yazısı, "baş adamının en uzun ve güzel kızları-ı arasından eşinin seçilmesi emrini verir. Yeni seçilen kraliçe bazı nadir hay-ıların derileriyle süslenmiş ve üstü ağaç dallarıyla kapatılmış bir tahtırevan erinde ona getirilir." Bazı erken dönem Avrupalı kaşifler bu bölgedeki göz alıcı ıcevherler ve sanat eserlerini Meksika ve Peru'nun son derece zengin toplum-ınınkiyle kıyaslarlar.

"Bir seferinde birkaç arkadaşımla ormanda avlanırken, sabah yürüyüşüne çıkan Şef Saturiba'yı ve kraliçesini gördüm. Son derece incelikle hazırlanmış ve pek çok renge boyanmış bir geyik derisi giymişti. Ondan daha hoş bir şey daha önce hiç görmemiştim. Yanında iki genç adam yelpaze taşırlarken kemerinde altın ve gümüş bilyeler asılı bir üçüncüsü de onun hemen arkasından gelip elbisenin kuyruğunu tutuyordu. Kraliçe ve hizmetkarları, omuzlarına veya bellerine astıkları, ağaçlarda büyüyen bir tür yosundan yapılma kemerlerle süslenmişlerdi. Bu yosunlar yeşil renkli, nazik bir ipin üstüne yerleştirilmişti; öyle enfes bir dokusu vardı ki ipekle karıştırılabilirdi."

"Pek çok ada bol meyve üretiliyor. Bu meyveler yılda iki kez toplanıyor; kanolarla taşınıyor; taştan ve topraktan yapılan ve palmiye dallarıyla ve bir çeşit yumuşak toprakla sıvanan alçak ve geniş ambarlarda depolanıyor.... Buralarda Yerliler istedikleri her şeyi depoluyorlar ve ihtiyaçları olduğunda buradan faydalanıyorlar (kimse hırsızlıkla suçlanacağından korkmuyor). Aslında Hıristiyanlar arasında da kalplerini ve akıllarını kemiren hırs bu denli az olsaydı ne iyi olurdu."

ı'daki Secotan kasabası "insanların hiçbir haset ve hırs hissetmeden ıtlu yaşadıkları" bir yerdi. De Bry'ın John White'ın resminin ardından vür, yapay olarak binaların sayısını ve boyutunu küçültmüş ve pek çok ɔu alana sıkıştırmıştır (Mısır, kabak, balkabağı, patates ve ayçiçeği tar- dansı seremonisi; ormanda ve çalılarda avcılık). Sonrasındaki metin- i yerleşim alanlarının on ila otuz evden oluştuğu evlerin her birinin bo- ise kırk fit uzunluk ve yirmi fit genişlikten, yetmiş beş fit uzunluk ve t genişlik arasında değiştiği anlatılıyor.

Secotan'ın aksine, Virginia'daki Pomeioc kasabası etrafı kapatılmış ve korukh iki düzine büyük evden oluşmaktaydı. Bu "Kış Kıyafetleri İçindeki Yaşlı .am" isimli gravür arka planda dikkatlice bakılan mısır tarlalarını ve meyve açlarını göstermektedir. Alt yazıda şöyle denmektedir: " Pomeiock'u çevreleyen ıraklar İngiltere'den çok daha verimli"

ɔlorado, Teksas ve Oklahoma'da yaşayan Kiowalardan bir kız.

New Mexico veya Arizona'dan bir Navajo erkeği.

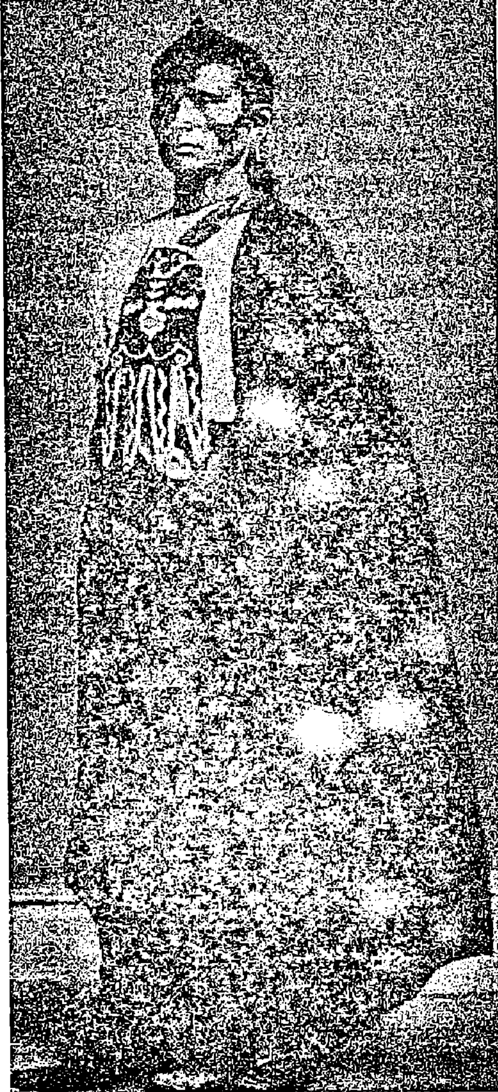

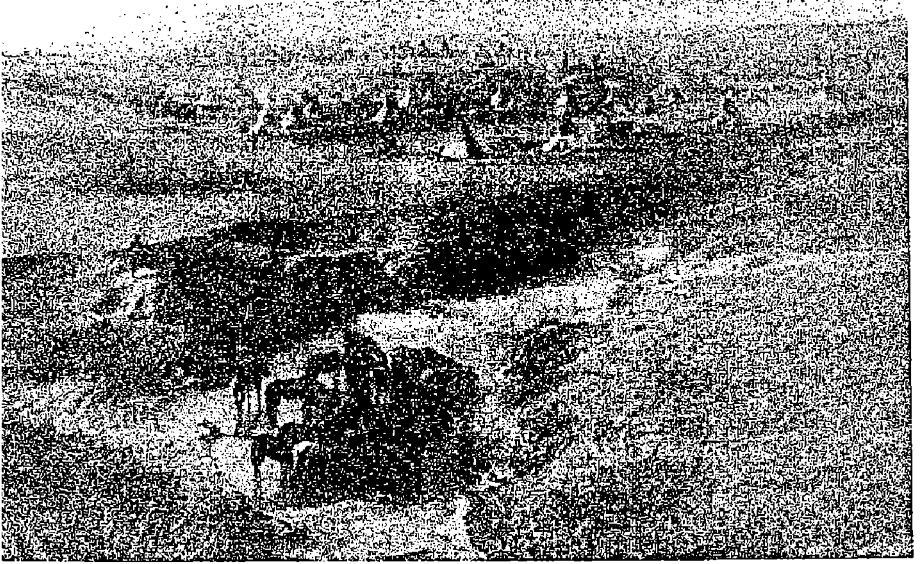
Güneybatı Idoha halklarından (muhtemelen Bannock) bir aile.

Washington ve Idaho bölgesi Kolombiya Platosundan bir Nez Perce çocuğu.

Oklahoma, Nebraska ve Kansas civarında yaşayan Kansa halkından bir erkek.

Güney Dakota'da Yaralı Diz katliamından önce bir Sioux kampı.

II
Salgın ve Soykırım

3

Christopher Columbus ve mürettebatının 3 Ağustos 1492'de şafaktan hemen önce, Palos'tan Atlantik'e doğru yol alırken arkalarında bıraktıkları İspanya, halkının çoğu için bir şiddet, sefalet, ihanet ve hoşgörüsüzlük ülkesiydi. Bu hususta Avrupa'nın diğer ülkeleri de İspanya'dan farksızdı.

Veba ve çiçek hastalığının salgınlar halinde ortaya çıkışı; kızamık, grip, difteri, tifüs, tifo ve başka hastalıkların olağan saldırılarıyla birlikte, Avrupa şehir ve kasabalarını kasıp kavuruyor; tek bir seferde buraların nüfuslarının yüzde 10 ilâ 20'sini yok ediyordu. Ta on yedinci yüzyıl ortalarında 80.000'den fazla Londralı –şehirde yaşayan her altı kişiden biri– birkaç ay içinde vebadan ölmüştü. Kara Ölüm dedikleri veba, kendisine eşlik eden hastalıklarla birlikte tekrar tekrar ortaya çıkıyordu. Konunun uzmanı bir tarihçiye göre, Avrupa'daki diğer şehir merkezlerinin çoğu gibi, "her yirmi beş, otuz yılda bir bazen daha da sık şehir büyük bir salgınla sarsılıyordu."[1] Gerçekten de Avrupa'nın karantina altındaki şehirlerinde yüzyıllar boyu insanların yaşama şansı öyle azdı ki şehirlerin doğal nüfusları, ancak taşradan iç göçle dengelenen sürekli bir düşüş

1. Andrew B. Appleby, "The Disappearance of Plague: A Continuing Puzzle", *The Economic History Review, Second Stories*, 33 (1980), 161-62.

halindeydi: Bir tarihçi "iç göç", [şehirlerin] yok olmaktan korunması için hayati önem taşıyordu."[2] der.

Kıtlık da çok yaygındı. J.H.Elliot'ın on altıncı yüzyıl İspanya'sı hakkında söyledikleri, nesiller boyunca Kıta'nın her yanında geçerliliğini sürdürmüştür: "Zenginler yiyor, ifrat derecesinde yiyor; onlar büyük sofralarında yerlerken yüzlerce aç göz kendilerini seyrediyordu. Nüfusun geri kalanıysa açlıktan ölüyordu."[3] Normal zamanlarda durum böyleydi. Gıda fiyatlarındaki en ufak dalgalanma, sürekli açlık sınırlarında yaşayan on binlerce insanın da aniden ölmesine neden olabiliyordu. Fransa'daki bu yığınların varlığı öyle büyük tehlikedeydi ki on yedinci yüzyılda bile buğday veya darı fiyatlarındaki her "mütevazı" artış, Fransa nüfusunun, İç Savaş'ta ölen Amerikalı oranının iki misline denk bir kısmının doğrudan ölmesine neden oluyordu.[4]

Bu, koşulların iyileşmekte olduğu on yedinci yüzyıldaki durumdu. On beş ve on altıncı yüzyıllarda fiyatlar sürekli olarak dalgalanıyor ve bir İspanyol ziraatçisinin 1513'te dediği gibi "bugün bir poundluk koyun eti eskiden bütün bir koyun, bir somun eskiden bir *fanega* [bir buçuk İngiliz kilesi] buğday, bir poundluk balmumu ya da yağ ise bir *arroba* [25 İspanyol poundu] ederdi"[5] şeklinde halkın şikayetine neden oluyordu. Bunun sonucu, bir Fransız tarihçisinin tespitine göre, "1482'de Paris'te şiddetlenen salgın, her zamanki seyrini izler: Kırsal kesimde kıtlık, yoksulların yardım bulmak için şehirlere akını, sonra da kötü beslenmeden dolayı şehirde hastalığın patlak vermesi"[6] idi. İspanya'da da kırsal kesimde özellikle kıtlık tehlikesi her yerde mevcuttu. Kastilya ve Endülüs gibi bölgeler, on beşinci yüzyılda sürekli bir şekilde kitle ölümlerine neden olan kötü hasat yüzünden mahvolmuştu.[7] Fakat her iki ölüm sebebi de, yani hastalık ve kıtlık, bütün

---

2. Ed., C.M. Cipolla'nın, *The Fontana Economic History of Europe* (Londra: Fontana, 1973) adlı eserinin içinde, s. 49'da, R.P.R. Mols, "Population in Europe, 1500-1700".
3. J.H. Elliott, *Imperial Spain, 1469-1716* (New York: St. Martin's Press, 1964), s. 306.
4. Edlr., John Walter ve Roger Schofield'in, *Famine, Disease, and the Social Order in Early Modern Society* (Cambridge: Cambridge University Press, 1989) adlı eserinin içinde, s. 229'da, David R. Weir, "Markets and Mortality in France, 1600-1789".
5. Fernand Braudel'in, *The Mediterranean and the Mediterranean World in the Age of Philip II* (New York: Harper & Row, 1972) adlı eserinde, Cilt: 1, s. 519'da alıntılanmıştır.
6. Micheline Baulant, "Le prix des grains a Paris", *Annales*, 3 (1968), 538. Kıtlık ve hastalık arasındaki, oldukça büyük olan ilişki, bu yorumun öne sürdüğü kadar basit değildir. Avrupa tarihinde, beslenme yetersizliği ile enfeksiyon arasındaki etkileşimin daha ayrıntılı analizinin bir örneği için, bakınız John D. Post, "The Mortality Crises of the Early 1770s and European Demographic Trends", *Journal of Interdisciplinary History*, 21 (1990), 29-62.
7. Örneğin, bakınız Angus MacKay, "Pogroms in Fifteenth Century Castille", *Past and Present*, 55 (1972), 33-67.

Avrupa'da o kadar yaygındı ki, günümüze kalan birçok kayıtta bu ikisini birbirinden ayırma gayretinin gösterilmediği (ya da bunların ayırdedilemediği) görülmektedir. Sonuç olarak bugün bile tarihçiler, hastalıktan ölen vatandaşlarla sadece açlıktan ölenleri birbirinden ayırmayı çok zor ya da imkânsız görmektedirler.[8]

Yol kenarlarında durgun suyla dolu hendekler, on beşinci yüzyıl şehirlerinde umumi lağım görevi görüyordu; bunlar sonraki yüzyıllarda da bu işlevi sürdüreceklerdi. Zamanın diğer zararlı alışkanlıkları ve kamu sağlığına yönelik tehlikeleri de, kesilen hayvanların çürüyen artıklarını sokaklarda kokuşmaya bırakma âdetinden, tarihçi Lawrence Stone'un belirttiği gibi, Londra'nın "özel problemi" olan, "yoksul mezarları"na kadar gelecekte devam etmiştir. Bunlar, "yoksulların cesetlerinin yan yana ve üst üste istiflendiği geniş ve derin çukurlardı ve ancak tamamen cesetlerle doldukları zaman toprakla kapatılıyorlardı." Bir tanığın, Stone'un alıntıladığı, hassas tespiti şöyledir: "Ağzına kadar cesetlerle dolu olan bu çukurlardan, özellikle de çok sıcak, nemli mevsimlerde ve yağmurdan sonra yükselen koku o kadar iğrençtir ki."[9]

Günümüzden bir insan bu dönemde bir Avrupa şehrini ziyaret etse, insan ve hayvan ayırt edilmeksizin, açıkta teşhir edilen ölülerin kokusu ve iğrenç görüntüsünden olduğu kadar, canlıların görünümü ve pis kokusundan da tiksinirdi. İnsanların çoğu, ömürlerinde bir kez bile yıkanmazdı. Sağ kalanları kısmen kör, çiçek izli ve kötürüm bırakan çiçek ve diğer sakatlayıcı hastalıklardan hemen hemen herkes nasibini alırken, "birçok kaynağın belgelediği, çürük diş ve süreğen mide hastalıklarından kaynaklanan kötü nefes kokusu, hem erkek hem de kadınlarda olağandı; öte yandan cerahatli çıbanlar, egzama, uyuz, irinli yaralar ve başka mide bulandırıcı cilt hastalıkları son derece yaygındı ve çoğunlukla yıllarca sürerdi."[10]

Şehirlerin çoğunda her köşe başında sokak suçları işleniyordu. En rağbet edilen soygun tekniklerinden biri, ağır bir kayayı veya bir duvar taşını bir üst kat penceresinden kurbanın başına atmak ve sonra mücevher ve parasını soymaktı. Norbert Elias'in tespit ettiği gibi, bu, "Yaz dönümü bayramının eğlencelerinden birinin, on-yirmi kadar kedinin canlı canlı yakılması" olduğu ve Johan Huizin-

---

8. Hastalıktan kaynaklanan ölümler ile kıtlıktan kaynaklanan ölümleri ayırmak için olan tarihi çabanın, bunun ne kadar zor bir görev olduğunu kanıtlayan, bir örneği için, bakınız Andrew B. Appleby, "Disease or Famine? Mortality in Cumberland and Westmorland, 1580-1640", *The Economic History Review, Second Stories*, 26 (1973), 403-31.
9. Lawrence Stone, *The Family, Sex and Marriage in England, 1500-1800* (New York: Harper & Row, 1977), s. 77-78.
10. *A.g.e.*, s. 487.

a'nin bir keresinde belirttiği gibi, "her türden tehlikeli ayak takımının kent ve öylerin asayişini sürekli olarak bozduğu [ve] sert ve güvenilmez kanun uygu-ımalarının yarattığı daimi tehdidin...genel belirsizlik duygusunu güçlendirdiği"[11] ir zamandı. Ne kültürel bakımdan gelişmiş sosyal mükellefiyet sistemlerine, ne uçu yerinde önleyecek tedbirlere ne de bunların olmadığı durumda etkin polis uvvetlerine sahip olan 15 ve 16. yüzyıl Avrupa şehirleri, zenginlerin geceleri dı-arıda kendilerine eşlik etmek üzere meşale taşıyan muhafızlar kiralamaya mec-ur kaldıkları bir hırsız ve eşkıya yuvası olarak işlev gören, bütün nüfus kesim-erinden karmaşık insan yığınlarından öte bir şey değildi. Kıtlık zamanlarında şe-ir ve kasabalar, yiyecek ayaklanmalarına sahne oluyorlardı. Şüphesiz bu ayak-ınmaların –bu sözcük hakkını veremese de– en büyüğü, önceki yüzyıldan beri ıükerreren ortaya çıkmakta olan bir dizi mahallî isyanın ardından, 1524'te pat-ık veren Köylü Savaşı idi. Bu savaş 100.000'den fazla insanın ölümüne neden lmuştur.

Daha sakin zamanlardaki kırsal yaşama gelince, Jean de La Bruyère'nin 17. üzyıl Fransa'sının kırsal bölgelerindeki insanları tasviri, yirmi-otuz yıldır tarih-ilerin Orta Çağ'ın sonundan modern dönem başlarına kadar genel olarak Av-ıpa'daki köy toplulukları üzerine yaptıkları araştırmalarda ortaya koydukları eyleri güzel bir biçimde özetlemektedir: "İç karartıcı hayvanlar, kadınlı erkekli ölgeye dağıl[mış], güneşten kavrularak kararmış ve morarmış, amansız bir ıatla kazıp altını üstüne getirdikleri toprağa yapışık haldeler; tane tane konu-uyorlar; ayağa kalktıkları zaman bir insan gibi görünüyorlar, gerçekten de öy-eler. Geceleriyse, kara ekmek, su ve kök yiyerek yaşadıkları kümeslere çekili-orlar."[12]

1. O zamanlar kentsel Avrupa'yı karakterize eden, "şiddetli tavırlar [ve] tutkuların vahşiliği" hakkında daha fazlası için, bakınız Norbert Elias, *The Civilizing Process: The History of Manners*, trc. Edmund Jephcott (New York: Urizen Books, 1978), s. 191-205. (Metinde Elias ve Huizinga'dan olan alıntılar s. 195 ve 203'tedir.) Tesadüfen, Robert Darnton'un *The Great Cat Massacre and Other Episodes in French Cultural History* (New York: Basic Books, 1984) adlı eserinin içinde, s. 75- 104'teki, "Workers Revolt: The Great Cat Massacre of the Rue Saint-Severin" adlı ünlü denemesi, bizim burada bahsettiğimiz zamandan aşağı yukarı üç yüzyıl sonra, "hayvanlara, özellikle de kedilere işkence yapmanın halen meşhur bir eğlence olduğu" bir zamanda Paris'te meydana gelen bir hadiseden bahseder (s. 90). Bu makalenin kendisi hakkında inandırıcı yorumlar için, bakınız Harold Mah, "Suppressing the Text: The Metaphysics of Ethnographic History in Darnton's Great Cat Massacre", *History Workshop*, 31 (1991), 1-20.

2. Jacques Boulanger'in *The Seventeenth Century in France* (New York: Capricorn Books, 1963) adlı eserinde, s. 354'te alıntılanmıştır.

Elbette La Bruyère bir hicivciydi ve çizdiği resim, bütün karikatüristlerinki gibi gerçeğe ilişkin temel öğeleri barındırsa da, görmezden geldiği gerçek bakımından acımasızdır. Burada görmezden gelinen şeyse, yaşamlarını tehdit eden tüm mahrumiyetlerden dolayı sefalet derecesinde yoksul olan köy halkının "iç karartıcı hayvanlar" olmadığıydı. Aslında bunlar, varlık sınırları ne kadar dar olursa olsun, dünyanın her köşesindeki bütün insanların bugüne kadar hissettiği ve hissetmekte olduğu şefkat ve sevgi, korku ve üzüntü gibi duyguları pekâlâ da hissedebilen insanlardı.

Ancak Lawrence Stone'un tipik İngiliz köyü hakkında söyledikleri muhtemelen bu dönemde Avrupa'nın tamamı için de doğruydu. Yani Avrupa, kasvetli sosyal koşullar ve yürürlükteki sosyal değerlerden dolayı, "ara sıra yörenin cadısına işkence ederek cezasını vermek üzere çoğunluğu geçici olarak birbirine bağlayan kitle histerisi vakasının tek birleştirici bağ olduğu, kin ve nefretle dolu bir yer" idi. Gerçekten de İngiltere'de olduğu gibi Avrupa'da da, nüfusunun neredeyse üçte birinin cadılıkla suçlandığı ve bir yıl içinde her yüz kişiden onunun bu suçtan cezaya çarptırıldığı şehirler mevcuttu. On altıncı yüzyılın sonunda ve on yedinci yüzyılda, barışseverliğiyle ünlü İsviçre'nin uzak ve küçük bir yöresinde, sözde Şeytanperest faaliyetlerinden dolayı 3300'den fazla kişi öldürülmüştü. Küçük bir köy olan Wiesensteig bir yıl içinde altmış üç kadının yakılarak öldürülmesine şahit olurken, toplam nüfusun 700 kişi bile olmadığı Obermarchtal'da üç yıllık bir süre zarfında elli dört kişi kazıkta yakılarak öldürülmüştür. Bundan dolayı o dönem Avrupalılarının bizimle aynı duyguları taşıdığı doğru olmakla birlikte, Stone'nun belirttiği gibi, "sevgiden daha çok nefretin göze çarpması dikkat çekicidir."[13]

La Bruyère'nin yazdığı dönemde (koşulların iyileşmiş olduğu Columbus'un zamanından epey sonra) modern tarihçilerden birinin söylediğine göre, Fransızlar "yoksulluğu en ince ayrıntılarıyla biliyorlardı" ve yoksulluk düzeylerini doğru tasvir etmek için bir sürü incelikli sözcüğe sahiplerdi: *Pauvre, le vrai pauvre, la mauvais pauvre, pauvre valide ou invalide, pauvre honteux, indigent, misérable, nécessiteux, mendiant de profession, mendiant de bonne foi, mendiant volontaire, mendiant sédentaire* ve daha bir çoğu. Alttakileri, *dans un état d'indigence absolue* olarak tanımlananlar, yani "hiç yiyeceğe veya yeterli giysiye ya da doğ-

13. Stone, *Family, Sex and Marriage*, s. 98-99; H.C. Eric Midelfort, *Witch-Hunting in Southwestern Germany* (Stanford: Stanford University Press, 1972), s. 137; Norman Cohn, *Europe's Inner Demons: An Inquiry Inspired by the Great Witch-Hunt* (New York: Basic Books, 1975), s. 254.

ru dürüst bir barınağa sahip olmayan, bir iki eski kap kacağı ve battaniyesi bile bulunmayanlar –bunlar genellikle çalışan sınıfa mensup bir ailenin temel servetiydi–" oluştururken, tepedekiler "en iyi ihtimalle günlük nafakayla yaşayan, en kötüsü bunun da çok altında olanlardan"[14] oluşuyordu. Bütün Fransa'da nüfusun üçte biriyle yarısı arası bu yoksulluk kategorilerinin birine dahildi; Brittany, batı Normandiya, Poitou ve Massif gibi bölgelerde bu oran üçte ikiye yükseliyordu. Kırsal alanlarda, genelde, nüfusun yarısı ile yüzde doksanı arası geçimlerini sağlamaya yetecek araziden yoksundu; bu nedenle göç etmek zorunda kalıyor, sürekli borçlu yaşıyor veya ölüyorlardı.[15]

Fransa, bu konuda yalnız değildi. Tarihçi Fernand Braudel, Cenova'da, "evsiz fakirlerin kendilerini her kış forsa olarak sattıklarını" yazar. Bunlar böyle bir fırsata sahip oldukları için şanslıydı. Daha kuzey bölgelerde, fakirler kış aylarında donarak ölüyorlardı. Öte yandan, yaz ayları vebanın periyodik ziyaretlerini gerçekleştirdiği zamandı. Bu nedenle zenginler yaz aylarında şehirleri fakirlere terk ediyordu: Braudel'in başka birçok yerde de belirttiği gibi, daha sıcak zamanlarda Roma, diğer şehirler gibi "bir humma mezarlığı"na dönüyordu.[16]

Avrupa'da bu dönemde doğan çocukların yarıya yakını, on yaşına varmadan ölüyordu. İyice yoksul sınıflar arasında özellikle de çocuk ölüm oranının İngiltere'dekinden bile hemen hemen yüzde 40 daha yüksek olduğu İspanya'da durum çok daha kötüydü.[17] Soğuğa, hastalığa ve kötü beslenmeye ilâveten, çocuk ölüm oranlarının bu kadar yüksek olmasının (İspanya'da on bebekten yaklaşık üçü ilk doğum gününü görecek kadar yaşamıyordu) nedenlerinden biri de terk edilmeydi. Bakılamayan on binlerce çocuk, gübre yığınları üzerinde veya yol kenarındaki hendeklerde ölüme terk ediliyordu.[18] Diğerleri de köle olarak satılıyordu.

14. Olwen H. Hufton, *The Poor of Eighteenth-Century France, 1750-1789* (Oxford: Clarendon Press, 1974), s. 18, 20.
15. *A.g.e.*, s. 21-24.
16. Fernand Braudel, *Capitalism and Material Life, 1400-1800* (Londra: Weidenfeld and Nicolson, 1973), s. 205, 216-17; Braudel, *The Mediterranean*, Cilt: 1, s. 258-59.
17. Michael W. Flinn, *The European Demographic System, 1500-1820* (Baltimore: The Johns Hopkins University Press, 1981), s. 16-17.
18. 18. ve 19. yüzyıllara kadar, bu uygulamalar öyle yaygın bir hale geldi ki; Avrupa şehirlerinde sokaklara terk edilmiş çocuklar için hastaneler yapıldı, fakat bu hastaneler sonraları binlerce bebekten sadece yüzlercesine bir çöplük haline dönüştü ve bu çöplükten çok az çocuk canlı olarak çıkabildi. Bu konu hakkında çok geniş bir edebiyat vardır, fakat özellikle bakınız Thomas R. Forbes,"Deadly Parents: Child Homicide in Eighteenth and Nineteenth Century England", *The Journal of the History of Medicine and Allied Sciences*, 41 (1986), 175-99; Ruth K. McClure, *Coram's Children: The London Foundling Hospital in the Eighteenth*

On dört ve on beşinci yüzyıllarda yapılan köle ticaretinde, köleleştirilen binlerce yetişkinin yanı sıra, Doğu Avrupalı, özellikle de Romanyalı çocuklar revaçtaymış gibi görünmektedir. Bununla birlikte, bu işle uğraşan bir adamın on dördüncü yüzyılda yazdığı bir mektupta görüldüğü gibi muhayyileye bırakılması daha doğru olan sebeplerden dolayı, köle çocuklar yetişkinler kadar pahalıydı: Köle tüccarı, "Şahsen ihtiyaç duyduğunuzu söylediğiniz küçük köle kıza, yaşı ve özelliklerine ve onu ne için istediğinize dair malûmatımız var... Romanya'dan ne vakit gemi gelse, birkaç tane (köle kız) getirir; ancak küçük köle kızların yetişkinler kadar pahalı olduklarını ve eğer değerli birini isterseniz, fiyatının elli altmış florinden az olmayacağını unutmamalısınız."[19] diye yazıyordu müstakbel müşterisine. Çocuk doğuracak yaştaki köle kızları satın alanlar bazen daha da şanslı oluyor ve yoldaki bir bebeği de ikramiye olarak alıyorlardı. Tarihçi John Boswell'in kaydettiği gibi: "On beşinci yüzyılda, Seville'de satılan kadın kölelerin yüzde onu ila yirmisi gebe veya emzikliydi ve bunların bebekleri genellikle hiçbir ücrete tâbi değildi."[20]

Zenginlerin de kendilerine göre sorunları vardı. Bunlar altın ve gümüş arzusuyla doluydular. Dört yüz yıl önce başlayan Haçlı seferleri, zengin Avrupalıların egzotik lüks mallara –ipek, baharat, pamuklu, uyuşturucu, parfüm ve mücevherat– külçeler ödemeyi gerektiren maddî zevklere karşı iştahını kabartıyordu. Nitekim Avrupalılar için altın, dönemin Venedikli bir yorumcusunun deyişiyle, "bütün yönetimin güç kaynağı.... aklı ve ruhu.... özü ve bizzat hayatı" idi. Orta Doğu ve Afrika yoluyla değerli maden tedariki her zaman belirsiz olmuştu. Bununla birlikte Doğu Avrupa'daki savaşlar da Kıta'nın kasalarını hemen hemen boşaltmıştı. Şimdi yeni ve daha düzenli bir kaynağa –tercihen daha ucuz bir kaynağa– ihtiyaç vardı.[21]

Century (New Haven: Yale University Press, 1981); Rachel Fuchs, *Abandoned Children: Foundlings and Child Welfare in Nineteenth Century France* (Albany: State University of New York Press, 1984); ve David I. Kertzer, "Gender Ideology and Infant Abandonment in Nineteenth Century Italy", *Journal of Interdisciplinary History*, 22 (1991), özellikle 5-9.

19. Edlr., Robert S. Lopez ve Irving W. Raymond'un, *Medieval Trade in the Mediterranean World: Illustrative Documents* (New York: Columbia University Press, 1955) adlı eserinde, s. 401, 402-403'te, Piero Benintendi'nin mektubu, "News from Genoa".

20. John Boswell, *The Kindness of Strangers: The Abandonment of Children in Western Europe from Late Antiquity to the Renaissance* (New York: Pantheon Books, 1988), s. 407, not 27. Boswell burada aynı zamanda yukarıda alıntılanmış mektubun farklı bölümlerinden de alıntı yapar.

21. Louis B. Wright, *Gold, Glory, and the Gospel: The Adventurous Lives and Times of the Renaissance Explorers* (New York: Atheneum, 1970), s. 16-17; Braudel, *The Mediterranean*, Cilt: 1, s. 462.

Şüphesiz şiddet, yukarıda zikrolundugu gibi, her yere yayılmıştı ancak bazen son derece sapkınca bir niteliğe bürünüyordu. Bir çok yörede günlük işlerden olan cadıların yakalanıp yakılmasına ek olarak, 1476'da Milan'da bir adam kudurmuş bir kalabalık tarafından parçalanmış, koparılan organları kendisine işkence eden kimselerce yenmişti. Paris ve Lyon'da, Fransız Protestanlar koyun gibi kesilerek öldürülmüş, çeşitli uzuvları caddelerde açıkça satılmıştı. Başka acayip işkence, cinayet ve törensel yamyamlık patlamaları da nadir değildi.[22]

Bununla birlikte bu tür davranışlara resmî makamlarca, çok sık göz yumulmamıştır. Gerçekten de bu tür faaliyetlere ilişkin vahşi ve haksız suçlamalar, dönem boyunca –özellikle Yahudilere yönelik– bir çok cadı avı ve dinsel eziyetlere temel teşkil etmiştir.[23] Columbus'un deniz maceraları için destek arama gayesiyle bütün Avrupa'yı gezdiği bu yıllar, İspanya'da Engizisyon'un azdığı yıllardı. Burada ve Avrupa'nın başka her yerinde, kudretlilerin gözünden düşenler özellikle de Hıristiyan olmadıklarına inanılanlar işkenceye maruz kalıyor, en ustalıklı yöntemlerle, darağacında, kazıkta veya işkence sehpasında öldürülüyor; diğerleri ise eziliyor, kafaları kesiliyor, canlı canlı derileri yüzülüyor, asılıyor veya bağırsakları çıkartılarak parçalanıyordu.

Columbus, nihayet dünyayı sarsacak seyahatine başladığı gün, gemilerinin yelken açtığı şehrin limanı Yahudileri İspanya'dan sınır dışı eden gemilerle doluydu. Sınır dışı etme işi tamamlandığında 120.000-150.000 arasında Yahudi, evlerinden çıkarılıp (önce genellikle çok az olan değerli malları müsadere edilerek) denize salınmışlardı. Bir tanık sahneyi şöyle tasvir eder:

> Eziyetlerine şahit olmak çok üzücüydü. Çoğu, özellikle de emzikli annelerle bebekleri, açlıktan tükenmişlerdi. Yarı ölü anneler kollarında ölen çocuklarını taşıyorlardı......Kendilerini taşıyanlar tarafından nasıl zulüm ve açgözlülükle muamele gördüklerini anlatamam. Çoğu, denizcilerin para hırsıyla suda boğuldu, yol parasını ödeyemeyenler çocuklarını sattılar.[24]

Christopher Columbus isimli eski Afrikalı köle tüccarı ve tayfalarının Ağustos 1492'de Palos şehrinden denize açılırken arkalarında bıraktığı "Batı" işte buydu.

---

22. Anthony Pagden, *The Fall of Natural Man: The American Indian and the Origins of Comparative Ethnology*, Düzeltilmiş Baskı (Cambridge: Cambridge University Press, 1986), s. 84.
23. Örneğin, bakınız Cohn, *Europe's Inner Demons*, passim; ve R. Po-Chia Hsia, *The Myth of Ritual Murder: Jews and Magic in Reformation Germany* (New Haven: Yale University Press, 1988).
24. Bartholomew Senarega, *De Rubus Genuensibus, 1388-1514*, Boswell'in *Kindness of Strangers* adlı eserinde, s. 406'da alıntılanmıştır.

Bu, muazzam sayıda insanı öldüren, ancak en önemlisi, hayatta kalanlara da genel olarak bağışıklık kazandıran hastalıklardan kırılan bir dünyaydı. Çoğunlukla zenginlerden başka kimsenin karnının doymadığı, zenginlerin de altın peşinde koştuğu bir dünya.[25] Aynı zamanda zalimce şiddetin ve kutsal hakikatin kesinliğinin hüküm sürdüğü bir dünyaydı bu. Bundan dolayı Doğu'ya varmak maksadıyla çıkılan Atlantik seyahatinden gelen ilk haberlerin Avrupa'nın dört bir yanında bu kadar heyecan yaratması pek şaşırtıcı değildir.

Geriye dönen gemiler Azor adalarından geçerken Columbus *Niña*'nın güvertesinde kaleme aldığı bir mektupta önceki sonbahar ve kış esnasında Hint Denizi ve onun "sayısız insanla dolu birçok adası" sandığı keşfini anlatıyordu. Bugün Küba olarak bildiğimiz, kendisinin Juana adını verdiği ilk büyük adalardan biri "öyle uzundu ki bunun anakara, [Cathay] il[i] olması gerektiğini düşündüm," diyordu. Günümüzde Haiti ve Dominik Cumhuriyeti ülkelerini içeren ve Hispaniola olarak bildiğimiz diğer bir büyük adaya La Spañola dedi. Columbus bu iki adanın büyüklüğünden etkilenmekte haklıydı çünkü ikisi birlikte kendi anayurdu İtalya'nın üçte ikisi büyüklüğündeydi.

Amiral, bir paragrafta gördüğü harikulâdelikleri anlatmayı sürdürür. Dönemin sefil koşullarında yaşayan, başka bir soğuk ve berbat kıştan henüz çıkmakta olan Avrupa halkı üzerinde, seyahatinin derhal yarattığı etkiyi biraz olsun anlamak için bu paragrafın olduğu gibi alıntılanması gerekmektedir:

> Diğer bütün [adalar da] Juana gibi, çok verimli fakat en verimlileri Juana. Burada, sahil boyunca, Hıristiyan dünyada bildiklerimle kıyaslanamayacak kadar çok li-

25. Yetersiz tahıl miktarından kaynaklanan açlık çekme konusu burada kısa bir arasözü hak eder. Fransız tarihçi Pierre Chaunu Avrupa'nın, herkesi düzenli olarak besleyemeyen, sadece hali vakti yerinde insanlar için yeterli olan başarısız tarım sisteminin, Columbus sonrası Avrupa'nın büyümesinde bir mahmuz rolü oynadığını iddia etmiştir. Onun bu konuda, en azından konunun bir bölümünde, haklı olduğu şüphe götürmez ve patates, fasulye ve mısır gibi Yeni Dünya yiyecekleri 16. yüzyıldan beri Avrupa'nın beslenme düzenine büyük ölçüde katkıda bulunmuştur. Fakat bu büyüme sonucunda, Meksika ve Peru madenlerindeki zorla çalışmadan altın ve gümüş elde edildikçe, korkunç bir ironi meydana çıkmıştır: Avrupa'daki tahıl fiyatları, diğer her şey gibi, enflasyon ile birlikte yukarı fırlamıştır -ve Avrupalı fakirler açlık çekmeye devam etmiştirler. Pierre Chaunu, *European Expansion in the Later Middle Ages*, trc. Katharine Bertram (Amsterdam: North-Holland Publishing Company, 1969), s. 283-88; Amerikan gıda maddelerinin Eski Dünya beslenme düzeni için önemi hakkında, bakınız Alfred W. Crosby, (oğul), *The Columbian Exchange: Biological and Cultural Consequences of 1492* (Westport, Conn.: Greenwood Press, 1972), s. 165-207; 16. yüzyılda fiyatlardaki artış hakkında, bakınız Braudel, *The Mediterranean*, Cilt: 1, s. 516-42.

man; güzel ve uzun, sayısız, harikulâde nehirler var. Azametli topraklarında, Tenerife adasıyla mukayese edilemeyecek kadar çok sıradağ ve yüksek tepeler mevcut. Bu yüzlerce yeryüzü şeklinin hepsi de çok güzel, tamamı ulaşılabilir ve gökyüzüne dokunacakmış gibi görünen uzun uzun binlerce çeşit ağaçla kaplı; bana bunların yapraklarını hiç bir zaman dökmediklerini söylediler ki onları mayıs ayında İspanya'dakilerin olduğu kadar yeşil ve güzel gördüğüm için inanabiliyorum, bunların bazıları çiçek açıyordu, bazıları da meyvelerle doluydu.... Oraya Kasım ayında gittiğimde, öten bülbüller ve başka binlerce çeşit küçük kuş vardı. Altı ya da sekiz çeşit palmiye ağacı var ki güzelliklerine bakmaya doyulmaz; diğer ağaçlar, meyveler ve bitkiler de böyle; yine çok güzel çam korulukları ve geniş çayırlar var; bal var, çeşit çeşit kuşlar ve çok çeşitli meyveler var. Ülkenin iç kısımlarında bir çok metal madenleri var, burada nüfus da çok yoğun. La Spañola muhteşem; sıra dağlar, tepeler, ovalar, çayırlar ve topraklar öyle güzel, ekime ve ağaç dikmeye, her tür hayvanı yetiştirmeye, köy ve kasabalar kurmaya o kadar uygun ki. Buradaki limanların sayısına görmeden inanamazsınız; çok sayıdaki büyük nehirle bir çoğu altın taşıyan güzel çaylara da inanmak aynı şekilde zor.[26]

Bu tasvirin cenneti çağrıştırması tesadüf değildir. Altınla dolu bir Cennet. Columbus'un Cennet'i çağrıştıran teşbihleri, karşılaştığı insanları tasvire başladığında da devam eder.

Bu adanın ve görüp görmediğim öteki bütün adaların sâkinleri kadın erkek, hep anadan doğma çıplaklar, sadece bazı kadınlar bitki yaprakları veya bu amaçla yapılmış pamuktan ağlarla bir yerlerini kapatıyorlar. Demir, çelik veya silahları yok, ne de bunları kullanmayı biliyorlar çünkü boylu boslu insanlar olmalarına rağmen oldukça ürkekler..... [B]unlar öyle samimi ve cömertler ki kimse görmeden inanamaz. Sahip oldukları herhangi bir şeyi onlardan isterseniz, asla hayır demezler; bilâkis kendileri insanı paylaşmaya davet eder, kalplerini verircesine sevgi gösterirler ve değerli, değersiz kendilerine verilen herhangi bir şey ne kadar küçük ve ne türden olursa olsun, bundan çok hoşnut olurlar.[27]

Columbus sonraki yıllarda defalarca, Yeni Dünya'daki keşif seferleri ve maceralarının "yalnız akıl, matematik ve haritalar"la ilgili olmadığını, bilâkis, konunun iki uzmanının belirttiği gibi, "'Hintler meselesinin icraya konması'nın İşaya'daki

26. Ed., Samuel Eliot Morison'un, *Journals and Other Documents on the Life and Voyages of Christopher Columbus* (New York: The Heritage Press, 1963) adlı eserinin içinde, s. 182-83'te, "Colombus's Letter to the Sovereigns on His First Voyage, 15 February – 4 March, 1493".

27. *A.g.e.*, s. 183.

kehanetlerin gerçekleşmesi demek olduğu"nu vurgulayacaktı.[28] Kutsal kitabın rehberliğine dair bu etkili ifade, eğer ciddiye alınırsa yaygın olarak sanıldığının aksine Columbus'un neden bir çok bakımdan başarılı bir denizci ve kaptan olmadığını açıklamasının yanında (Karayipler'e vardığı zaman nerede olduğunu bile bilmiyor ve komutası altındaki gemileri sürekli olarak kaybediyordu), keşfettiğini söylediği şeye karşı Avrupalıların gösterdiği reaksiyonu anlamak için de bir ipucudur.[29]

Columbus, seyahati esnasında gördüklerini anlattığı mektubunu, 4 Mart 1493'te bitirir. Mektubun matbû bir versiyonu Barselona'da yayınlanmış ve bir aydan kısa bir sürede buradan dört bir yana yayılmıştı. Bir ay sonra, metnin tercüme bir baskısı Roma'da dolaşmaya başlamış, bundan bir ay sonra da, manzum versiyonu yayınlanmıştı. Bunu Anvers, Basel, Paris, Floransa, Strasburg, Valladolid ve başka yerlerde ikinci, üçüncü, dördüncü baskıları izlemişti. Böylece, Columbus'un ilk seyahatinden sonraki beş yıl içinde tüm Avrupa'da metnin en az on yedi farklı çevirisi ortaya çıkmıştır.

Columbus, kutsal kitabın Cennet'ini veya efsanevî klasik Bahtiyar Adaları mitini değilse bile, en azından yeryüzünde bir tür cennet bulmuş gibi görünüyordu. Böyle yerler, uzun bir süre bütün Avrupa halklarının efsanelerini ve rüyalarını işgal etmiştir: Sonraki iki yüz yıl zarfında, Bacon, More, Harrington ve diğerleri tarafından icad olunan ütopyaların her zaman Batı'ya göre uzak okyanus ülkelerinde geçmesi tesadüf değildir.

Ancak cennet mitleri ve ütopyalar karmaşık ve çoğu kere de birbirine karıştırılan meselelerdir. Bazı rivayetlere göre bunlar, bir yandan Kutsal Kitap'taki Tanrı'nın İnayetinden Düşüş *öncesi*ndeki saf mükemmeliyet zamanının yeniden keşfini temsil ederlerken, öte yandan da bu mükemmeliyete ilişkin bazı hayaller *gelecek* zamanda vukuu beklenen barış ve ahenk üzerine kurulup böyle tasavvur olunmuşlardır. Geçmiş, şimdi veya geleceğe dair bütün mitlerde daima, yine ezelî dünyanın başka ve aksi yönde bir tasavvuru; vahşet, yabanilik ve karanlığın Şeytanî bir tasavvuru da mevcuttu.

Kısa bir zaman sonra, Şeytanın bizzat Karayip Denizi'ndeki bu adalardan birinde mûkim olduğuna dair söylentiler dolaşmaya başladı. Bu, belki de, Lewis

---

28. Ed., Clifford Geertz'in, *Myth, Symbol, and Culture* (New York: W.W. Norton & Company, 1971) adlı eserinin içinde, s. 119'da, Frank E. Manuel ve Fritzie P. Manuel, "Sketch for a Natural History of Paradise".

29. Efsanevi gemi yolculuğu hünerlerine rağmen, Columbus bu konuda birçok yazar tarafından açıkça eleştirilmiştir, en son ve en sert eleştiri Kirkpatrick Sale'den gelmiştir: *The Conquest of Paradise: Christopher Columbus and the Columbian Legacy* (New York: Alfred A. Knopf, 1990), s. 209-11 ve 381-82.

Hanke'nin dediği gibi, "yeryüzü cennetinin ilk hummalı aylardaki popüler imajı, yerini kısa bir sürede İspanyol askerlerinin ilerleyişini ve bunlara eşlik eden papazların misyoner faaliyetlerini engellemek amacıyla tropik ormanlardan ya da tuhaf şehirlerden fırlayarak çıkan silahlı savaşçıların yaşadığı düşman bir kıta imajına bırakmış"[30] olduğundan doğaldı.

Bu klişeleşmiş barbar ve düşman yerli imajının bir kez daha değişmesi ise an meselesiydi. Yeni Dünya Kızılderililerinin bir sonraki tasviri, bu görüşün en meşhur savunucusu olan, tanınmış İspanyol bilgin Juan Ginés de Sepúlveda'nın en güzel şekilde anlattığı gibi, Tanrı'nın "fatihlerinin kudret, hikmet ve hukuklarından; daha güzel ahlâk, daha güzel âdetler ve daha medenî bir yaşam biçimini öğrenebilsinler diye, medenî ve erdemli prensler veya ulusların hakimiyeti altına koymayı"[31] murad ettiği, Caliban (Shakespeare'in *Fırtına* adlı oyunundaki vahşi yaratık; ç.n) tabiatında, insandan düşük yaratıklar şeklindeydi. Düşüş öncesi insanının zamanına ait Amerikan Cenneti imgesi kadar, gaddar ve saldırgan Kızılderili veya âdi doğal köle tasvirlerinin de hayali oluşu, kimsenin zerre kadar umurunda değildi. Tekrar tekrar oluşturulup tekrar tekrar şekillendirilen mitlere, savunucularının herhangi bir zamanda yapılmasını istediği her türlü iş yaptırılıyordu.

Birçok modern bilgin, Keşif Çağı olarak adlandırılan bu dönem boyunca, gerek klasik, gerekse Kutsal Kitab'a ait mitlerin Avrupalıların zihinleri üzerindeki etkilerini tetkik ve tahlil etmiştir. Ancak Avrupalıların hammadde gücüne, altın ve gümüş servetine duydukları şiddetli, bazen de hakikaten çılgınca arzu, en azından dünyevî cennetlerle Cennet bahçelerine, şehvetli bâkirelerle yamyamlaşmış hayvansı insanlara dair bütün bu karmaşık hayaller kadar güçlüdür. Öte yandan, ruhbanlar arasında da, Tanrı'nın inayetinin ihtişamını Yeni Dünya'nın "putperest cahilleri"ne başarıyla tebliğ ettikleri takdirde, O'nun yardım vaadi vardı. Bundan dolayı Columbus'un, İspanya Kralı'na yazdığı ünlü mektubun daha ilk cümlesinde, bulduğu ülkelere dair "ve onların hepsini Majesteleri için, duyuruyla ve kraliyet bayrağını göstererek ele geçirdim, kimse itiraz etmedi," demesi şaşırtıcı değildir. Sahneyi gözünüzde canlandırın: Günümüzde neresi olduğu hâlâ tartışılan, meskûn olmasına ve aslında binlerce yıl önce başkaları tarafından keşfedilmesine rağmen, "keşfettiği" küçük bir adanın beyaz mercan kumsalında bir iki adamıyla birlikte duran Amiral, orayı ve tüm halkını "ele geçirmiş." Ve "hiç kimse itiraz etmemiş."

---

30. Lewsi Hanke, *Aristotle and the American Indians: A Study in Race Prejudice in the Modern World* (Bloomington: Indiana University Press, 1959), s. 6.
31. *A.g.e.*, s. 47.

Bu böylece, bütün Karayip'te, küçük büyük demeden, adadan adaya devam etti. Columbus gittiği her yere, kendisinin dediği gibi "gerekli duyuruları yaparak" ve bölgenin İspanya kraliyetindeki hâmilerine ait olduğunu iddia ederek bir haç dikiyordu. Seyahat günlüğünde "ne ben buraların halkını anlıyorum ne de onlar beni" demesine rağmen, Aravakça konuşan adalıların, memleketlerinin kontrolüne el konarken İspanyolca olarak tekrar tekrar yapılan bu duyurulara bakmakla yetinip hiç itiraz etmemeleri Columbus için şahsî bir tatmin konusuymuş gibi görünmektedir.[32] Bu sahne şimdi bakıldığında bize komik görünse de o zaman için ölümcül derecede ciddi bir ritüeldi; İspanyolların, iki Amerika'nın İspanyolca bilmeyen halkına ihsan ettikleri diğer ünlü bir ritüel de gülünçlük ve ölümcüllükte buna denk olan *requerimiento* idi.

Columbus'un ardından giden İspanyollara, yolculuklarının seyri esnasında ne zaman tek tek veya grup halinde yerlilerle karşılaşsalar, onlara Hıristiyanlığın hakikatini ve Papa ile İspanya krallığına derhal bağlılık yemini etmeleri gerektiğini bildiren bir bildirgeyi okumaları emredilmişti. Ancak Kızılderililer *requerimiento*'yu reddeder veya kabul etmekte (ya da daha doğrusu anlamakta) tereddüt gösterirlerse, bildirge şu şekilde devam ediyordu:

> Sana beyan ediyorum ki Tanrı'nın yardımıyla kudretle ülkene girip elimizden gelen her yol ve usulle sana karşı savaşacağız ve seni Kilise ile Majestelerine itaate ve onların boyunduruğuna tabi kılacağız. Seni, karını ve çocuklarını yakalayıp köle kılacağız ve Majesteleri nasıl emrederse, ya satacağız ya da bertaraf edeceğiz. Mallarını alacağız ve efendisini kabule yanaşmayıp itaat etmeyen, direnip karşı koyan vassallara yaptığımız gibi sana elimizden gelen her kötülüğü yapacak ve her türlü zararı vereceğiz.[33]

Uygulamada, İspanyollar genellikle yerlilerin taleplerine cevap vermelerini beklemiyorlardı. Kızılderililer *önce* kelepçeleniyorlar, sonra kendilerine sanki varmış gibi hakları okunuyordu. Bir İspanyol fatihi ve tarihçisi usulü şöyle tasvir eder: "Zincirlendikten sonra, birisi Kızılderililere dilini bilmediği halde ve arada bir tercüman da olmadan, *Requerimiento*'yu okuyordu; ancak ne okuyan ne de Kızılderililer bu dili anlamadıklarından, yerlilerin cevap verme imkânı olmuyor ve derhal esir alınıyorlar, İspanyollarsa hızlı yürümeyenlerin üzerinden sopayı hiç eksik etmiyorlardı."[34]

32. Morison, ed., *Journals and Other Documents*, s. 96, 105.
33. Arthur Helps, *The Spanish Conquest in America* (Londra: John Lane, 1990), Cilt: 1, s. 264-67.
34. Tzvetan Todorov'un, *The Conquest of America: The Question of the Other* (New York: Harper & Row, 1984) adlı eserinde, s. 148'de alıntılanmıştır.

Columbus da dahil birçoklarının yeryüzündeki cennet olduğunu düşündükleri yerlerin tahrip ve istilâsı işte böyle çarpık bir şekilde başlamıştı. Aslında İspanyolların karşılaştıkları yerli halklara karşı bu insanlık dışı şiddeti uygulamak için *requerimiento*'nun okunmasına hiç gerek yoktu. Bu tebliğ, daha çok bağnazlık düzeyinde dindar, bağnazlık düzeyinde kuralcı ve bağnazlık düzeyinde zalim bir halkın bir katliamı meşrulaştırmak için kullandıkları zahiren yasaya uygun bir izahattan ibaretti. Unutulmamalıdır ki Columbus, *requerimiento* kullanılmazdan çok önce yaptığı ilk seyahati esnasında, bir durakta beş, diğerinde altı ve diğerlerinde daha da çok sayıda Kızılderili erkek, kadın ve çocuğu yakalayarak kaçırmış, Seville ve Barselona'ya döndüğü zaman egzotik hayvanlar gibi teşhir etmek üzere gemilerini, çeşitli Kızılderili örnekleriyle doldurmuştu.

Columbus, en azından bir kez, sayıları giderek artan esir erkek yerlilere eşlik etmeleri için çocuklarıyla birlikte bazı kadınları yakalamak üzere bir baskın grubunu karaya yollamıştı; "çünkü" diye yazmıştı günlüğüne, geçmişteki Afrikalı köleleri kaçırma deneyimleri kendisine "bu [Kızılderili] erkeklerin İspanya'da kendi ülkelerinin kadınlarıyla beraber oldukları zaman davranışlarının daha iyi olacağını" öğretmiştir. Yine bu tarihte, kaçırılan ailesini Columbus'un gemisine kadar takip eden "bu kadınlardan üç çocuklu –bir erkek, iki kız– birinin kocası," eğer ailesini götürmek zorunda iseler "onlarla birlikte gelmek istediğini söyledi ve bana bu konuda çok yalvardı," diye yazıyordu günlüğünde, "şimdi ise hepsi bununla avunuyor."[35]

Fakat bu durum çok sürmedi. Vuku bulacak olayların bir müjdecisi gibi, yakalanan bu çok sayıdaki yerli kölenin sadece beş-altı tanesi İspanya yolculuğunda sağ kaldı, altı ay sonra ise bunlardan sadece ikisi hayattaydı. Columbus ikinci seyahatinde çok daha hırslı bir kaçırma ve köleleştirme planı tatbik etti. Kendisine, bu seyahatinde eşlik eden İtalyan soylusu Michele de Cuneo olanları şöyle anlatır:

> Gemilerimiz İspanya'ya hareket edeceği zaman yerleşim yerimizde, bu Kızılderililerin en iyileri arasından kadınlı erkekli 1600 kişiyi bir araya topladık, 17 Şubat 1495'te 550 yerliyi gemilerimize yükledik. İsteyenin geride kalanlardan hoşuna gittiği kadarını alabileceği herkese duyuruldu. Herkes istediğini alınca, geriye 400 kişi kaldı; bunlara istedikleri yere gitme izni verildi. Aralarında emzikte çocuğu olan bir çok kadın da vardı. Geri dönüp onları tekrar yakalayabileceğimizden korktuklarından dolayı, bizden kolayca kurtulmak için, çocuklarını şuraya buraya bırakarak gözü dönmüşçesine kaçmaya başladılar.[36]

35. Morison, ed., *Journals and Other Documents*, s. 93.
36. *A.g.e.*, s. 226.

Amiralin "isteyen istediğini alsın" emriyle köleleştirilen bu altı yüz kadar kişiye veya dehşet içinde kaçan dört yüz civarındaki yerliyle onların terk ettiği çocuklarına ne olduğunu kimse bilmiyor ancak Columbus'un gemileri İspanya dış sularına girdiğinde yanlarında getirdikleri 550 tutsak Kızılderiliden iki yüzü ölmüştü. Cuneo "Onları denize attık," diyor. Cadiz'e varıldığında ise hayatta kalan 350 kölenin yarısı ölümcül derecede hastaydı. Bunların da çok azı daha uzun yaşamıştır, çünkü Cuneo'nun tahminine göre "bunlar hareketsiz ve üşümekten çok korkan kimseler"di ve "ömürleri de uzun değil"di.[37]

Hususû "ömürleri de uzun değil" bir kaç yıl önce ifade edilse doğru olmazdı: Yerlilerin sağlıkları ve ömürleri Columbus'un istilâsından önce Avrupalılarınkinden çok daha uzundu. Fakat Cuneo'nun yazdığı zaman itibariyle, bu tahmin kesinlikle doğruydu. İlk İspanya yerleşimlerinin kurulduğu dönemdeki herhangi bir anda herhangi bir Kızılderilinin yaşamla bağı en iyi durumda bile zayıftı. İspanyol hastalıkları, hemen hemen Columbus ve mürettebatının nefesleri Yeni Dünyalı ev sahiplerinin yüzlerine vurduğu andan itibaren Amerika'yı istilaya başlamıştı. Fakat Kızılderililerin soykırımına yönelik sistematik tahribat Columbus geri dönene kadar başlamadı.

II

Amerikaların asıl istilası Columbus'un ikinci seyahatiyle başlamıştır. Sefere yetki veren kraliyet emirleri, bu yolculuk için Endülüs'teki en iyi gemilerin kullanılması ve bu gemilere bölgenin en deneyimli kılavuz ve gemicilerinin komuta etmesi yönündeydi. Sefere 1200'den fazla asker, denizci ve koloniciyi ve bir mızraklı süvari birliğiyle beş altı rahibi taşıyan on yedi gemi katıldı. Yol üzerinde, Kanarya Adalarında, başka yolcular da gemiye alındı: Koyun, sığır ve keçilerle birlikte sekiz domuz da güverteye ve ambarlara yerleştirildi.

Ocak 1494'ün başında filo, Columbus'un Yeni Dünya'sının başkenti İsabela'yı kurmak için seçtiği Hispaniola'nın kuzey sahilindeki mevkiye vardı. Ancak gemiler yükünü boşaltır boşaltmaz mürettebat arasında hastalık patlak verdi ve kısa sürede, gemidekilerden birinin hatırladığı gibi "sanki biz onların kardeşleriymişiz gibi" armağan olarak getirdikleri balık ve meyvelerle gemileri karşılamaya gelen yerlilere sirayet etti.[38] Amiralin tabibi bir kaç gün içinde yerlilerin her yerde ölmelerine karşın İspanyolların ancak üçte birinin hastalandığını kaydetmişti.

37. *A.g.e.*, s. 227.
38. Ed., Morison'un, *Journals and Other Documents* adlı eserinde, s. 213-14'te, Michele de Cuneo, "Letter on the Second Voyage".

Columbus, sağlıklı tayfalardan oluşturduğu grupları, adanın iç bölgelerini keşfetmeye ve tümünün varlığından emin oldukları efsanevi altın madenlerini bulmaya gönderdi. Fakat bu adamların çoğu, yolda gizemli bir hastalığa yakalanarak gemilere döndüler.

Tarihçiler yıllardır, çok sayıda İspanyol'u yatağa düşüren ve bir çok yerlinin ölümüne neden olan bu salgına dair kuramlar geliştirdiler. Samuel Elliot Morrison, bu hastalığı malarya veya "kuyu suyu içmek ve tuhaf balıklar yemekten mütevellit" bir şey olarak teşhis ederken Carl Sauer, bunun bir tür bağırsak enfeksiyonu olabileceğini düşünüyordu. Yakın zamanlarda, Kirkpatrick Sale malaryayı ve hatta sifilisi de muhtemel zanlılar arasında saymakla birlikte basilli dizanteride karar kıldı.[39] Diğerleri çiçekten sarı hummaya kadar her şeyi düşündüler. Bu felâketlere birden fazla hastalığın neden olmuş olması mümkün (hatta muhtemel)dir; zaten kaydedilen belirtiler arasında sifilisin alâmetlerinden hiç biri yoktur, öte yandan malarya Hintler veya Amerikalarda ne bundan sonra ne de gelecek uzun yıllar boyu gözükmemiştir.[40] Aynı sebeplerden dolayı, bütün bu tahribata neden olan, çiçek ve sarı humma da olamaz; sadece İspanyollar arasında değil bütün adadaki yerli halk arasında da son derece öldürücü bir biçimde yayıldığına göre, kesinlikle, İspanyolların yediği veya içtiği bir şeyden de türemiş değildir.[41] Aksine en yeni ve özgün tıbbî malûmatı içeren hipotez –sadece kaydedilen belirtileri değil, aynı zamanda yüksek ölüm oranını ve bu hastalığın olağanüstü bulaşıcılığını da en iyi şekilde açıklayan hipotez– sebep olarak gribe, Kanarya Adalarından alınan domuzların taşıdığı gribe işaret etmektedir.[42]

39. Carl Ortwin Sauer, *The Early Spanish Main* (Berkeley: University of California Press, 1966), s. 76: Samuel Eliot Morison, *The European Discovery of America: The Southern Voyages, A.D. 1492-1616* (New York: Oxford University Press, 1974), s. 118; Sale, *Conquest of Paradise*, s. 149.

40. Frederick L. Dunn, "On the Antiquity of Malaria in the Western Hemisphere", *Human Biology*, 37 (1965), 385-93; Saul Jarcho, "Some Observations on Disease in Prehistoric North America", *Bulletin of the History of Medicine*, 38 (1964), 1-19.

41. Sarı humma hakkında, bakınız Kenneth F. Kiple ve Virginia Himmelsteib King, *Another Dimenson to the Black Diaspora: Diet, Disease, and Racism* (Cambridge: Cambridge University Press, 1981), s. 31-35. Genel olarak Amerika'daki çiçek hastalığı için, ed., Kenneth F. Kiple'nin, *The African Exchange: Toward a Biological History of Black People* (Durham: Duke University Press, 1987) adlı eserinin içinde, s. 35-109'da, bakınız Dauril Alden ve Joseph C. Miller, "Unwanted Cargoes: The Origins and Dissemination of Smallpox via the Slave Trade from Africa to Brazil, 1560-1830".

42. Francisco Guerra, "The Earliest American Epidemic: The Influenza of 1493", *Social Science History*, 12 (1988), 305-25.

İspanyol tabip ve tıp tarihçisi Francisco Guerra'nın yakın zamanlarda iddia ettiği gibi, Hispaniola'yı 1494'te harabeye çeviren bu salgın, domuz gribi olsaydı çok daha tahripkâr olurdu. Çünkü, 1918'de dünyayı kasıp kavuran ve ortadan kaybolmadan önce en az yirmi milyon insanı öldüren hastalığın domuz gribi olduğu şimdilerde ortaya çıkıyor. İspanyollardan farklı olarak Amerika'daki başka halklar gibi, Hispaniola'nın yerlileri de ne daha önce bu virüse maruz kalmışlar ne de tarihte, dünyanın başka bölgelerinde evcil hayvanlardan yayılan başka bir çok hastalık bunların arasında görülmemişti. Bütün yankürede, And dağlarında lamalar ve bazı yörelerdeki küçük köpeklerden başka çok az hayvan evcilleştirilmişti. O dönemde, Amerikaların yerli halklarına yayılan bir çok bulaşıcı hastalık arasında, grip –hem insan hem insan dışındaki taşıyıcılardan kaynaklanan çeşitli türleriyle– ancak çiçek hastalığından ve belki de en hızlı yayılan öldürücü salgın olan kızamıktan daha gerideydi.[43]

Her halukârda dışarıdan getirilmiş olan bu hastalık her neyse, yerli halk arasında daha önceki tarihlerinde hiç görülmeyen bir acımasızlıkla yayılıyordu. Gonzalo Fernández de Oviedo "Baştanbaşa bütün memlekette Kızılderililer ölüyordu," diye yazar ve ekler "sayılamayacak kadar çok Kızılderili öldü. Ölülerin kokusu

43. Alfred W. Crosby, "Virgin Soil Epidemics as a Factor in the Aboriginal Depopulation in America", *William and Mary Quarterly*, 3. Seri, 33 (1976), 293-94; Henry F. Dobyns, *Their Number Become Thinned: Native American Population Dynamics in Eastern North America* (Knoxville: University of Tennessee Press, 1983), s. 18. Yabani hayvanlardan gelen hastalıklar hakkında bir tartışma için, bakınız Calvin Martin, "Wildlife Diseases as a Factor in the Depopulation of the North American Indian", *The Western Historical Quarterly*, 7 (1976), 47-62. Guerra'nın tezi ile ilgili, değinilmesi gereken bazı rahatsız edici problemler vardır. Bu problemlerden en önemlisi grip için nispeten kısa olan kuluçka dönemi ile ilgilidir, bu kısa dönem ile virüsün uzun bir okyanus yolculuğu boyunca yaşaması pek olası değildir (eğer kişiden kişiye bulaşarak aktif kalmazsa) ve bu problem aynı zamanda virüsün, güvertenin altında saklanmalarına rağmen, dişi domuzlar arasında nasıl çok iyi bir şekilde kontrole alındığını ve gemi Isabela'nın yerine ulaşana kadar nasıl insanlara yayılmadığını açıklamanın zorluğu ile ilgilidir. Bu problemlerden en azından birine verilebilecek cevap, virüsün o virüse sahip olandan kurbana bulaşmasına ilaveten, birçok vakanın bütün bir yıl boyunca semptomsuz olarak hastalığı taşıyan ve sözde "grip sezonları" boyunca bilinmeyen bir mekanizma aracılığıyla bulaşmayı başlatan taşıyıcılar tarafından da yayılabileceğini öne süren, grip hakkında yeni bir araştırmadan çıkabilir. Bakınız R.E. Hope-Simpson ve D.B. Golubev, "A New Concept of the Epidemic Process of Influenza A Virus", *Epidemiology and Infection*, 99 (1987), 5-54. Bu konuyu, *Before the Horror: The Population of Hawai'i on the Eve of Western Contact* (Honolulu: Social Science Research Institute and University of Hawai'i Press, 1989) adlı eserimde, s. 74-75'te ve *Pacific Studies*, 13 (1990) içinde, özellikle s. 292-94'te yayımlanan, bu kitap hakkında bir sempozyumda da tartıştım.

öyle yoğun ve iğrençti ki."[44] Getirdikleri salgının hemen ardından da İspanyol askerleri geldi; bunlar yerlilerden altın veya altının nerede bulunacağına dair malûmat elde etmenin peşindeydiler. Onlar da hastalıktan muzdaripti ve bazıları da ölmüştü. Fakat ada yerlilerinin aksine, Avrupalı istilacılar ve ataları yüzyıllardır veba salgınıyla birlikte yaşıyordu. Ciğerleri hastalıktan hasar görmüş, çiçek yüzlerinde izlerini bırakmıştı; ancak defalarca çeşitli hastalıklara maruz kaldıklarından artık bunların birçoğunu savuşturabiliyorlardı. Bundan dolayı ağır fakat –karşılaştıkları yerliler müstesna– nadiren öldürücü olan enfeksiyonları gittikleri her yere taşıyorlardı.

Amiralin emriyle, adanın her yanına, Küba'ya, Jamaika'ya ve yakındaki diğer yerlere keşif grupları yollandı. İspanyol salgınları hızla yayılmaya devam ediyordu. Yerliler ise misafirlerine karşı, Columbus'un ilk seyahatinde gözlemlediği nezaket ve cömertliklerini hâlâ sürdürüyorlardı; bunlar tehlikeli silahlardan öylesine habersizdiler ki Columbus "onlara kılıçları gösterdim, keskin tarafından tutarak bilmeden kendilerini kestiler" diyordu.[45]

Ağır silahlarla donanmış öldürmek ve karın deşmek için eğitilmiş olan, yırtıcı, zırhlı köpeklerin eşlik ettiği yağmacı ve hastalıklı İspanyol kuvvetleri, keşif harekatı için gittikleri her yerde zaten hastalıktan zayıf düşmüş olan mahallî topluluklardan zorla yiyecek, kadın, köle ve arzuladıkları başka şeyleri tedarik ederek bunları avladılar. Gerçekten de Columbus'un birlikleri bu yolculukta daha önce uğradıkları her yerde karaya çıkarak avlanır gibi, karşılarına çıkan her şeyi, Amiral'in oğlu Fernando'nun neşe içinde dediği gibi "her ne buldularsa yıkıp yağmalayarak"[46] hayvan, kuş, yerli ayırt etmeden katletmişlerdi. Ancak Columbus Hispaniola'da gripten veya muhtemelen başka bir illetten hastalandı ve uzun süren iyileşme dönemi sırasında, adamları üzerindeki olanca otoritesini de kaybetti. Bu esnada birlikler iyice çığrından çıkarak çalıp çırpmaya, öldürmeye, ırza geçmeye ve hayalî altın hazinelerinin yerini söyletmek için yerlilere işkenceler etmeye başladılar.

Kızılderililer ise başıboş dolaşan İspanyollara etkisiz tuzaklar kurarak öç almaya çalıştılar. Fakat İspanyol hastalıkları ve İspanyol askerî kudretinin yekvücut

44. Guerra'nın, "Earliest American Epidemic" adlı eserinde, 312-13'te alıntılanmıştır.
45. Morison, ed., *Journals and Other Documents*, s. 65.
46. Fernando Colon, *The Life of the Admiral Christopher Columbus by His Son Ferdinand*, trc. Benjamin Keen (New Brunswick: Rutgers University Press, 1959), s. 170. İspanyolların yerlileri onların üzerine kaya parçaları fırlatmaları için kışkırttıkları ve rasgele iki üç düzine Kızılderili'nin öldürülmesine yol açan bir İspanyol intikamına neden oldukları bir diğer örnek için, Morison'un, *Journals and Other Documents* adlı eserinin içinde, s. 222'de yer alan Cuneo'nun raporuna bakınız.

olan öldürücü gücü, yerlilerin tahayyül bile edemeyeceği kadar büyüktü. Sonunda yerliler, en iyi mukabelenin kaçmak olduğunda karar kıldılar. Kızılderililer, İspanyol fatihlerin saldırılarının azgın öfkesinden kaçarken mahsul tarlalarda çürümeye terk edildi. Böylece yerli halkın dertleri arasına, bulaşıcı hastalıklar ve kitle ölümlerinin yanı sıra bir de şiddetli açlık eklenmiş oldu.

Bazı umutsuz Hispaniola yerlileri başka adalara kaçtılar. Bunlardan biri olan Hatuey isimli bir *cacique* (Kızılderili kabile reisi; ç.n.) Küba'ya giderken halkının hayatta kalanlarından kurtarabildiği kadarını ve sahip oldukları bir miktar altını da yanında getirmişti. Oraya varınca Punta Maisi denilen bir yerde kendisiyle gelenleri bir araya topladı ve onlara sahip oldukları hazineleri göstererek İspanyol birliklerinin peşinde oldukları şeyin bunlar olduğunu anlattı; belli ki kanlı istilâcılar bunlara tapınıyordu. Bundan sonra da halkını bu kötü yabancıların zulüm ve açgözlülüğünden korumak için, altını yakındaki bir nehrin dibine attı.

Fakat bu hiçbir işe yaramadı. İspanyollar, Hautey'i ve halkını bularak birçoğunu öldürüp kalanları da köleleştirdiler; liderlerini ise diri diri yakılmaya mahkum ettiler. Rivayete göre, Hautey'i kazığa bağlarlarken bir Fransisken keşişi ondan İsa'ya iman etmesini istedi, aksi takdirde ruhu cennete gidemeyecek, cehenneme atılacaktı. Hatuey bunu, eğer cennet Hıristiyanların gittiği yerse kendisinin cehenneme gitmeyi yeğlediğini söyleyerek yanıtladı.[47]

Katliamlar devam ediyordu. Columbus aylarca hasta yatarken, askerleri de başıboş dolaşıyordu. Amiral iyileştiği zaman, bu çarpışmalarda öldürülen yerlilerin sayısının 50.000'den fazla olduğu kaydedilmiştir.[48] Nihayet gücüne kuvvetine tekrar kavuşan Columbus'un, adamlarının başıboş çapulculuğuna karşılığı, bunları sistemli hale getirmek oldu. Mart 1495'te, birkaç yüz kişiden oluşan zırhlı birliğiyle süvari bölüğünü ve yirmi kadar eğitimli savaş köpeğini bir araya topladı. Bu birlikler, hasta ve silahsız yerli halk kitlelerine saldırıp binlercesini kılıçtan geçirerek kırsal bölgelerde ilerlemeye başladılar. Bu baskınlarda izlenen yol, gelecek on yıl ve sonrasında İspanyollara örnek olacaktı. İşte sefere katılan en meşhur İspanyol misyonerlerinden Bartolomé de Las Casas'ın yolculuktan hatırladıkları:

> Kızılderililer ormana girdiğinde, sonraki adım süvari bölükleri oluşturarak peşlerine düşmek oluyordu. İspanyollar onları buldukları zaman, her birini ağıldaki koyunlar

47. Bartolomé de Las Casas, *The Devastation of the Indies: A Brief Account* [1542], trc. Herma Briffault (New York: Seabury Press, 1974), s. 54-55.
48. Carl Ortwin Sauer, *The Early Spanish Main* (Berkeley: University of California Press, 1966), s. 86-87.

> gibi hiç acımadan kesiyorlardı. Zalim olmak İspanyollar arasında genel bir kaide idi; fakat öyle zalim değil; çok sert muameleyle Kızılderilileri, kendilerini insan gibi görme veya bir an için bile böyle düşünme cüretinden men edecek, olağanüstü bir gaddarlık. Bundan dolayı İspanyollar Kızılderililerin ellerini keserler ve onları bir deri parçasının tuttuğu kesik elleri sallanır halde bırakarak, "Şimdi git ve olanları reislerine anlat" diyerek gönderirlerdi. Kılıçlarını ve yiğitliklerini esir Kızılderililerin üzerinde denerler, bir vuruşta bedenin yarısının kesileceğine veya başların kopacağına dair iddiaya girerlerdi. Yakalanan reisleri yakarlar veya asarlardı.[49]

Ancak en azından bir reis vardı ki, Columbus'un Hispaniola'nın önde gelen yerli lideri olduğunu düşündüğü bu adam ne yakıldı ne de asıldı. Bu adam yakalanıp zincirlenerek halka teşhir edilmek ve hapis hayatı yaşamak üzere gemiyle İspanya'ya gönderildi. Ama bu yolculuğa zorlanan Kızılderililerin çoğu gibi, Seville'ye varamadı: Yolda öldü.

Amiral, daha önce birliklerinin gelişigüzel ve ayrımsız cinayetlerini düzenlemekte gösterdiği kararlılıkla, bu kez de yerlilerin rastgele köleleştirilmesini sisteme bağlama işine girişti. Tek aradıkları altındı, bu sebeple adada çocuklar hariç her Kızılderiliye üç ayda bir İspanyollara belli bir miktar değerli maden getirmeleri emredildi. Altın getirildiği zaman, getirenin boynuna asacağı, haracın ödendiğini gösteren bir işaret veriliyordu. Gereken sayıda işarete sahip olmadığı anlaşılan herkesin elleri kesiliyordu.

Hispaniola'nın altın kaynağı, İspanyolların hayal ettiğinden çok daha az olduğu için, yaşamak isteyen Kızılderililer gıda üretimi gibi diğer faaliyetlerin hilafına hisselerine düşen miktardaki madeni bulmaya yollanıyordu. Daha önce, Kızılderililer İspanyol katillerden gizlenmeye çalışırken başlayan kıtlıklar artık pek fena bir hal almış; İspanyolların beraberlerinde getirdikleri yeni hastalıklarsa, zayıf düşen ve kötü beslenen yerlilerin bedenlerine iyice çullanmıştı. Askerler de, sırf eğlence olsun diye keyfî insan öldürmekten hiç vazgeçmiyordu.

Bu dönemde İspanyolların kendi kanlı sadizmlerine ilişkin tuttukları binlerce kayıt vardır. Muziplik olsun diye "bebekleri ayaklarından yakalayıp annelerinin kucağından çekip alıyor ve başlarını kayalara çarpıyorlardı." Başka çocukların bedenlerine de "anneleriyle ve önlerindeki herkesle birlikte.....kılıçlarını saplıyorlardı." Küba'da meydana gelen meşhur bir olayda, yüz veya daha fazla İspanyol'dan oluşan bir birlik, kurumuş bir ırmağın kıyısında durarak kılıçlarını ırmak

49. Bartolomé de Las Casas, *History of the Indies*, trc. ve ed., Andree Collard (New York: Harper & Row, 1971), s. 94.

yatağında bileği taşlarıyla bilediler. Birbirlerinin kılıçlarının keskinliğini kıyaslama hevesiyle, bir görgü tanığının anlattığına göre, kılıçlarını çektiler ve

> kadın, erkek, çocuk, yaşlı; hepsi de oturmuş, savunmasız ve ürkek bakışlarla İspanyolları ve kısrakları seyreden bu koyunları, karınlarını deşerek kesip öldürmeye başladılar. Ve iki credo içinde bunlardan bir tanesi bile sağ kalmadı. İspanyollar, bu olayın kapısı önünde vuku bulduğu, yakındaki büyük eve girerek aynı şekilde kılıç ve hançer darbeleriyle burada buldukları herkesi öldürmeye başladı, sanki bir sürü sığır kesilmişçesine, oluk gibi kan akıyordu...Ölenlerin ve ölmekte olanların bedenlerinin her yanında açılan yaralar, korku ve dehşet verici bir manzaraydı.[50]

Bu olağandışı katliam, köylülerin daha önce İspanyol fatihlere manyok, meyve ve balık ziyafeti verdikleri Zucayo köyünde başladı. Buradan da başka yerlere yayıldı. Bu sadistçe eğlencede İspanyolların kaç Kızılderili öldürdüğünü kimse bilmiyor fakat Las Casas, askerlerin kana susamışlığı yatışana kadar ölenlerin sayısının 20.000'in çok üzerinde olduğunu bildirir.

İlgili Dominiken keşişlerinin tuttuğu başka bir kayıtsa, İspanyol askerlerin yerli çocuklara muamele tarzları üzerinde durmaktadır.

> Birkaç Hıristiyan, kucağında emzikteki bebeğiyle gelen bir Kızılderili kadına rastlar; yanlarındaki köpek aç olduğundan, bebeği kadının kollarından çekip alarak onu canlı canlı köpeğe atarlar, o da annesinin gözleri önünde bebeği mideye indirmek için ileri atılır.... Mahkumlar arasında yeni doğum yapmış kadınlar olduğu zaman, yeni doğmuş bebekler olur da ağlarsa, onları bacaklarından tutarak taşlara çarpıyorlar veya kesinlikle öleceklerі ormana atıyorlardı.[51]

Las Casas'ın tanık olduğu başka bir olay da şöyledir:

> İspanyollar, insan kanı dökmek için her türden acayip zalimlikler icat etmekten zevk duyuyorlardı; bu icatlar ne kadar zalim olursa o kadar iyiydi. [Bir seferinde] boğulmayı engellemek için ayak parmaklarının yere değeceği kadar alçak ve uzun bir darağacı kurarak, on üç [yerliyi] aynı anda Kurtarıcımız İsa ve on iki Havari onuruna astılar. Kızılderililer askıda ve hâlâ canlıyken İspanyollar, güçlerini ve bıçaklarını onlar üzerinde deneyerek bir darbede göğüslerini yarıp bağırsaklarını döktüler; daha kötüsünü yapanlar da vardı. Sonra yerlilerin parçalanmış bedenlerini samanlarla sarmalayarak onları diri diri ateşe verdiler.[52]

---

50. Todorov'un, *Conquest of America* adlı eserinde, s. 139-40'ta alıntılanmıştır.
51. *A.g.e.*, s. 139.
52. Las Casas, *History of the Indies*, s. 121.

Eğer bu hadiselerden bazıları, yakın geçmişte My Lai, Song My ve diğer Vietnam köylerindeki kıyımları hatırlayan okurlara tiksindiricek derecede tanıdık geliyorsa, bu aşinalık İspanyolların terör kampanyalarını tanımlarken kullandıkları "pasifleştirme"[53] terimiyle daha da kuvvetlenmektedir. Ancak Vietnam'daki o dehşet verici katliamlar, sırf çapları bakımından beş yüzyıl önce sadece Hispaniola adasında vuku bulan olayların yanında hiç kalmaktadır: Columbus'un 1492'deki gelişinde sekiz milyon civarında olan ada nüfusu, 1496 yılı çıkmadan önce üçte bire, sonra da yarıya indi. 1496'dan sonra artan bir şey varsa, o da ölüm oranıydı.

Hispaniola'nın yerli nüfusunun düşüşünü gösteren bir grafik eğrisi çizilirse, azalan nüfusun dengelendiği, hatta bir parça artmış gibi göründüğü 1510 yılı civarında eğride yukarı doğru garip bir şişkinlik görülür. Sonra toptan yok oluşa doğru giden sarmal yine amansızca aşağı doğru inişini sürdürür. Ancak demografik kayıtlardaki bu küçük noktanın işaret ettiği, ne ada halkı için bir soluklanma anı, ne de Columbus'un buraya geldiği andan itibaren yerçekimine kapılmış gibi düşmeye başlayan Hispaniola'nın genel nüfus yapısındaki bir çelişkidir. Bu bilakis İspanyolların bir yandan da Karayiplerin *geri kalanına* yaymaya devam ettikleri soykırıma düşülmüş, belli belirsiz ve tesadüfi bir dipnottur; çünkü bu kısa süreli nüfus dengelenmesinin nedeni, İspanyolların ölen Hispaniola yerlilerinin yerine koymak üzere civar adalardan on binlerce köleyi buraya nakletmek için giriştikleri sonuçsuz çabalardır.[54]

Fakat ölüm, bu nakledilen köleleri de, Hispaniola yerlileri kadar çabuk yakalamıştı. Böylece Bahama adaları, İspanyolların büyük ölçüde Hispaniola'nın neredeyse kökü kazınan yerli meskûnlarının yerine geçici olarak kullanmak üzere getirdiği, muhtemelen yarım milyon insanını hızlı bir şekilde kaybetti. Sonra muazzam nüfusuyla Küba da aynı akıbete maruz kaldı. Karayiplerin milyonlarca yerlisini bu suretle, İspanyol vahşeti ve aç gözlülüğünün kanlı girdabına sokulan bir yüzyılın ancak çeyreği zarfında etkin bir şekilde yok eden köle tâcirleri, sonra anakara sahili yakınlarındaki daha küçük adalara el attılar. İlk baskın 1515'te, Honduras açıklarında bulunan Bay adalarındaki Guanaja'dan yerlilerin yakalanarak Küba'da insansız kalan zorunlu çalışma kamplarına götürüldüğü vakit gerçekleşti. Bunu başka köle seferleri izledi, 1525'te Cortés böl-

53. Sauer, *Early Spanish Main*, s. 89.

54. Sherburne F. Cook ve Woodrow Borah'ın *Essays in Population History: Mexico and the Carribean* (Berkeley: University of California Press, 1971) adlı eserinin içinde, Cilt: 1, s. 402-403'te, "The Aboriginal Population of Hispaniola".

geye geldiği zaman, bütün Bay Adaları sâkinlerinden tamamen mahrum bırakılmış haldeydi.[55]

Columbus, bölgeyi ve halkını mümkün olduğunca sömürmek ve tamamı silahlı İspanyol birliklerinin, tehlikesi giderek büyüyen ve artık isyana doğru giden hırslarını tatmin etmek için *repartimiento*, yani "Kızılderili tahsisatları" adını verdiği –sonraları gözden geçirilmiş bir şeklinde *encomiendas* sistemi denerek de bahsedilen– bir program oluşturdu. Bu sistem, sadece toprakların değil, aynı zamanda bütün halklar ve toplulukların da bölünmesini ve buralara sözüm ona bir İspanyol efendi tahsis edilmesini öngörüyordu. Bu efendi, "halkı"na istediği her şeyi yapmakta serbestti; onlara ekim yaptırabilir, madenlerde çalıştırabilir ya da Carl Sauer'in dediği gibi, "sınırsız olarak ve hiçbir tazminat vermeden"[56] her türlü işi yaptırabilirdi.

Sonuç, zulmün iyice artması ve muazzam insan kıyımı yangınının daha da büyümesi oldu. Sadece topraktan sökülen kısa vadeli maddî zenginlikle ilgilenen Hispaniola'daki İspanyol yöneticiler kölelerini bilmedikleri yörelere gönderdiler –Las Casas'ın hatırladığına göre, "madenlere giden yollar karınca yuvaları gibiydi"– ve buralarda onları yiyecekten dahi mahrum ederek yere yığılana kadar çalışmaya mecbur ettiler. Kızılderililer, madenlerde *mineros* ve tarlalarda *estancieros* olarak bilinen İspanyol gözcülerin nezareti altında, çalıştıkları madenler ve tarlalarda, koyun gibi güdülüyorlardı; bu gözcüler "Kızılderililere öyle sert ve insanlık dışı muamelelerde bulunuyorlardı ki, onları gece gündüz dayakla, tekme, yumruk ve kırbaçla çalıştıran ve köpeklerinkinden pek farkı olmayan adlarla çağıran Cehennem zebanileri gibiydiler." Bazı Kızılderililerin buralardan kaçmaya teşebbüs ettiklerini söylemeye gerek yok. Bunların peşine av köpekleri salınıyor; bulundukları zaman, eğer oracıkta parçalanmazlarsa, geri getirilerek hem kendilerinin hem de orada durarak olanları seyretmeye zorlanan diğer Kızılderililerin ıslahı için göstermelik bir mahkeme kuruluyordu. Kaçaklar

> visitadorun [İspanyol gözcü-hâkim] ve savcının yani onları asi köpekler ve hiçbir işe yaramaz kimseler olmakla suçlayarak ağır cezalarını talep eden sözde dinî amirin önüne çıkarılıyorlardı. Visitador bundan sonra onları bir direğe bağlatıyor ve kasabanın en şerefli insanı olarak kendi elleriyle demir kadar sert olan ve kadırgalarda kullanılan türden katranlı bir denizci kırbacını alarak, açlıktan bir deri bir kemik kalmış çıplak bedenlerinden kan akıncaya kadar onları kırbaçlıyordu. Sonra durup

55. Linda Newson, *The Cost of Conquest: Indian Decline in Honduras Under Spanish Rule* (Boulder, Colorado: Westview Press, 1986), s. 107-108.

56. Saver, *Early Spanish Main*, s. 101.

yönetici soylular ve rahipler Montezuma'nın bu ağır silahlı yabancılar karşısında sergilediği aşikâr zayıflıktan duydukları hoşnutsuzluğu dile getirmişlerdi. Sonra, Montezuma İspanyol askerlerin eşliğinde ve zincirler içinde sarayın çatısında belirip bir sözcü aracılığıyla barış için yalvarınca, halk isyan etti. Sahagún'a göre, "Halktan biri, 'bu, İspanyolların fahişesi ne diyor?' diye bağırdı." Ve saray kuşatıldı. Montezuma çıkan çatışmalarda öldürüldü. Yaklaşık iki hafta boyunca aralıksız devam eden mücadelenin ardından, diyor Sahagún, Cortés, bütün "cesur kumandanların en gerekli anlarda yaptığı gibi hüner ve cesaretini" gösterdi. Gece karanlığında şehirden ricat emri verdi.[69]

Ancak Cortés geri çekilirken, ardında Azteklerin, gücü tükenen ordusunu takip ve tahrip etmelerini engelleyerek onun öcünü almaya girişecek olan, görünmez bir katil bıraktı: Mikroskobik çiçek basili. Çiçek ortaya çıktığı her yerde korkunç bir katil haline geliyordu fakat daha önce bu hastalığa hiç maruz kalmamış insanlar için bir felâketti. Bu hastalık Yeni Dünya'da ilk kez 1518'de can çekişen, muazzam Hispaniola adasında ortaya çıkmış, bir zamanların bu büyüleyici mekanından geriye kalan ve sayılan giderek azalan bir avuç insan için bir tür *coup de grâce* olmuştu.[70] Hastalık, Aztekler arasına bırakıldıktan sonra, Cortés'in sekreteri Francisco Lopez de Gomara'nın yazdığına göre, "bir Kızılderiliden ötekine geçmeye başladı; birlikte yiyip uyuyan çok sayıda insan, hastalığı kısa zamanda bütün ülkeye bulaştırdılar. Evlerin çoğunda hane halkının tamamı ölmüştü çünkü bütün hastalıkların tedavisi için banyo yapmak âdetti, çiçek tedavisi için de banyo yaptıklarından öldüler." Gomara şöyle devam eder:

> Hayatta kalanlar kaşınmaktan öyle bir hale gelmişti ki yüzlerinde, ellerinde ve bedenlerinde oluşan sayısız derin çukurla görenleri korkutuyordu. Ardından kıtlık başladı, ekmeğin değil, yemeğin olmamasından; çünkü kadınların tek yaptığı iki taşın arasında mısır öğütüp fırında pişirmekti. Sonra kadınlar da çiçeğe yakalanıp ekmek yapamaz oldular, böylece bir çok insan açlıktan öldü. Cesetler öylesine dehşetli kokuştu ki kimse onları gömemedi; sokakların her yanı cesetle dolmuştu; hatta görevlilerin çare olarak, cesetlerin üzerini kapatmak gayesiyle evleri yıktıkları söylenir.[71]

---

69. *A.g.e.*, s. 78-89.
70. Ed., Paul E. Lovejoy'un, *Africans in Bondage: Studies in Slavery and the Slave Trade* (Madison: University of Wisconsin African Studies Program, 1986) adlı eserinde, s. 11-26'da, David Henige, "When Did Smallpox Reach the New World (And Why Does It Matter)?".
71. Francisco Lopez de Gomara, *Cortés: The Life of the Conqueror by His Secretary*, trc. ve ed. Lesley Byrd Simpson (Berkeley: University of California Press, 1965), s. 204-205.

Görünüşe göre salgın iki ay kadar sürmüştü; bu esnada ve bundan aylar sonra Cortés mağlûp güçlerini toparlayıp bölgedeki daha küçük kentleri ateşe vererek ilerliyordu.[72] Hastalık yayılarak şehir sâkinlerini harap edip Aztek liderlerinin çoğunu öldürdüğü zaman, Cortés tekrar saldırmaya hazırlandı. Önce, adanın başkentine yiyecek sağlayan ikmal yollarını kesmekte kullanılacak gemiler yaptırdı. Sonra şehre temiz su getiren büyük kemeri yıktırdı. Nihayet, İspanyollar ve Kızılderili müttefikleri, bir zamanların beyazlar içindeki göz kamaştırıcı metropolisini ve onun sayıları giderek azalan, hastalık ve açlıktan kırılmış halkını kuşattılar.

Inga Clendinnen'in tespit ettiği gibi, "Kuşatma, Azteklere göre savaşın antiteziydi." Korkaklık ve alçaklık olarak kabul edildiğinden, "rakibin çarpışma öncesinde kastî ve sistematik olarak zayıflatılmasının ve savaşmayanların mücadeleye kasten müdahil olmasının onların savaş tecrübelerinde yeri yoktu."[73] Fakat ilhamını Yunanlıların icadı olan, vahşi ve kitlesel tahribe dayalı piyade savaşından alan bu yöntem, yüzyıllardan beri Avrupalıların kullandığı savaş taktiğiydi.[74] Bütün Avrupalılar gibi, İspanyollar için de bir kez savaşa girildi mi, artık tek önemli şey hangi yolla olursa olsun zaferdi. Öte yandan, yine aynı ölçüde eski geleneklerden kaynaklanan sebeplerden dolayı, Tenochtitlán halkı için, alçaklığa sonuna dek direnmek ve mağlûp etmekten başka seçenek yoktu.

Dehşet ve öfke dolu çatışmalar başlayarak aylarca devam etti. Tenochtitlán'ın savaşçıları, aralarına bırakılan öldürücü hastalıktan epey güçsüz düşmelerine ve Clendinnen'in deyişiyle "savaş meydanında öldürmek konusundaki tutukluk"larının, en azından ilk başlarda kendilerini kösteklemesine rağmen, göğüs göğüse çarpışmada hâlâ çok azametli bir orduydu. Bundan dolayı Cortés, askerî stratejisini Azteklerin yiyecek ve su tedarikleriyle sınırlamayarak, bizzat şehirlerini tahrip etmeye yöneldi. Askerleri görkemli kamu binalarını, pazar yerlerini ve binlerce harikulâde kuşuyla birlikte kuşhaneleri yaktılar; parkları, bahçeleri ve güzel bulvarları harabeye çevirdiler. Daha bir kaç ay önce İspanyolların, egzotik ve göz kamaştırıcı farklılığıyla insanın aklını başından aldığını söyleyerek dünyanın en güzel şehri olarak tasvir ettikleri metropolis, sıkıcı bir moloz yığını, bir toz toprak, ateş ve ölüm mekânı haline gelmişti.

---

72. Tenochtitlan mücadelesinde çiçek hastalığının etkisi hakkında, bakınız Alfred W. Crosby, *The Columbian Exchange: Biological and Cultural Consequences of 1492* (West port, Conn.: Greenwood Press, 1972), s. 35-63.
73. Clendinnen, "'Fierce and Unnatural Cruelty'", 83.
74. Bakınız, Victor Davis Hanson, *The Western Way of War: Infantry Battle in Classical Greece* (New York: Alfred A. Knopf, 1989).

Ancak şehir kanallar üzerine kurulduğundan, yakmak her zaman en etkili yağmalama yöntemi değildi. Bernal Díaz, ekseriya, "evleri yıkarak yerle bir ettik çünkü onları ateşe verdiğimizde, yanmaları çok zaman alıyor ve köprü veya sandallar olmaksızın birinden diğerine geçilemeyecek şekilde, su içine inşa edildiklerinden yangın bir evden diğerine sıçramıyordu,"[75] diyor. İspanyollar her gün evleri ve şehirdeki diğer yapıları un ufak edip enkazlarını kanallara doldurdular; Aztekler de her gece umutsuz bir çabayla suyun serbestçe akmasını sağlamak için kanalları temizlediler. Yakalanan bazı Kızılderililer sonunda İspanyollara şehir halkının ne kadar kötü durumda olduğunu anlattılar. Cortés anlatıyor:

> Şehirden kaçan ve gece kampımıza gelen iki sefil mahlûktan artık halkın açlıktan öldüğünü ve geceleri evlerin arasındaki kanallarda balık avlamaya çıktıklarını, yiyecek ot, kök ve yakacak odun bulmak için ele geçirdiğimiz yerlerde dolaştıklarını öğrendik...Ertesi sabah şafak sökmeden şehre girip onlara elimizden geldiği kadar zarar vermeye karar verdim...ve birçoğunu gafil avladık. Bunlar, halkın yiyecek aramaya çıkmış, en sefillerinden olduğu için, tamamına yakını silahsız, çoğu da kadın ve çocuk idi. Şehrin girebildiğimiz bütün sokaklarında onlara öyle zarar verdik ki ölü ve esirlerin sayısı sekiz yüzden fazlaydı.[76]

Sonunda üstünlüğü eline geçiren Cortés ve İspanyollar karşılarındakiler "sefil durumda....silahsız....çoğu kadın ve çocuk" olmasına rağmen zulümlerini sürdürdüler. "O gün" diye yazıyor Cortés, "tek yaptığımız ana yolun her iki yanındaki evleri yakıp yıkmaktı, bu gerçekten acıklı bir manzaraydı; ancak bunu yapmaya mecburduk çünkü amacımıza ulaşmanın başka yolu yoktu." Kuvvetlerini kentin başka bir kesimine kaydırarak burada da on iki binden fazla insanı katledip esir aldılar. Bir-iki gün içinde başka bir yığın çaresiz insanı da kente hapsettiler: "Artık bize saldıracak ne okları, ne mızrakları ne de taşları vardı; bulamayacaklardı da." Bir gün içinde kırk bini aşkın insan öldürüldü, "kadın ve çocuklar öyle feryat ediyorlardı ki aramızda içi kan ağlamayan kimse yoktu." Gerçekten de "günlerdir sokaklarda yatan cesetlerin kokusuna artık tahammül edemiyorduk, dünyanın en iğrenç şeyiydi," diye hatırlıyor hadiseyi Cortés, bundan dolayı, "kamplarımıza döndük."[77]

---

75. Bernal Diaz del Castillo, *The Discovery and Conquest of Mexico, 1517-1521*, trc. A.P. Maudslay (Londra: George Routledge & Sons, 1928), s. 545.
76. Cortés, *Letters from Mexico*, s. 252-53.
77. *A.g.e.*, s. 257-62.

Fakat çok değil, ertesi sabah İspanyollar yine sokaklarda, geriye kalan aç, susuz, hastalıktan kırılan Kızılderilileri temizliyordu. Cortés, "Niyetim onlara saldırıp hepsini öldürmekti," diyerek şu tespitte bulunuyordu:

> Şehir halkı ölülerinin üzerinde yürümek zorunda kalıyor; bazıları kanolarının bulunduğu o büyük gölün sularında yüzüyor veya boğuluyordu; gerçekten de acıları öyle büyüktü ki nasıl tahammül ettiklerini anlamamız mümkün değildi. Karşımıza sayısız erkek, kadın ve çocuk çıktı, bunların çoğu kaçmaya çalışırken sulara gömülerek cesetler arasında boğuldu; tuzlu su içmekten, açlıktan ve cesetlerin iğrenç bir şekilde kokuşmasından ölenlerin sayısı elli binden fazla gibi görünüyordu....Sokaklarda o kadar büyük ceset yığınlarına rastladık ki üzerlerinden yürümeye mecbur kaldık.[78]

Engizisyon aşığı İspanyollar, Azteklerle ilgili bütün yazılarında kendilerini izleyen Batılı yazarların çoğu gibi düşmanlarının insan kurban etmeyi içeren dinsel âyinlerine karşı dehşetli bir infial ifade etmiştir. Azteklerin bu husustaki çetelesi gerçekten de genişti. Orta Meksika'nın efendileri olarak hüküm sürdükleri kısa dönemin zirvesinde, her yıl savaşta esir alınan, muhtemelen 20.000 kadar düşman muharibi kurban edilmiştir bununla birlikte bir İspanyol fatihinin, Pedro de Cieza de León'un 1533'te, İnkaların insan kurban ettiğine ilişkin rivayetler hususunda söyledikleri de doğru olabilir: "Biz İspanyolların bu Kızılderililere karşı ortaya attığımız bu ve benzeri şeyler, kendi kusurlarımızı gizleme ve onların bizden gördüğü kötü muameleleri meşrulaştırma çabasıdır...onların insan kurban etmediklerini söylemiyorum....fakat bu, bize anlatıldığı gibi değildir."[79] Las Casas, aynı şeyin "merhametsizliklerine mazeret arayan eşkiyaların bir değerlendirmesi" diye nitelendirdiği Meksika'dan yayılan söylentiler için de geçerli olduğunu ileri sürerken; çağdaş bilimadamları, kurban sayısının bu kadar büyük oluşunun, Yeni Dünya'nın fatihlerinin Batılı fatihlerle aynı sebeplerden ötürü ortaya attıkları ciddi mübalağalardan kaynaklandığı görüşünü desteklemeye başlamıştır.[80] An-

78. *A.g.e.*, s. 263.
79. Pedro de Cieza de Léon, *The Incas*, trc. Harriet de Onis (Norman: University of Oklahoma Press, 1959), s. 180.
80. William Brandon'un, *New Worlds for Old: Reports from the New World and Their Effect on the Development of Social Thought in Europe, 1500-1800* (Athens, Ohio: Ohio University Press, 1986) adlı eserinde, s. 159'da alıntılanmıştır. Brandon'un diğer kısa yorumlarına da bakınız, s. 159, 205. Yeni Dünya, Hindistan ve Afrika'daki insan katliamı hakkında ortaya atılan abartılı tahminler üzerine bir tartışma için, bakınız Inga Clendinnen, *Ambivalent Conquest: Maya and Spaniard in Yucatan, 1517-1570* (Cambridge: Cambridge University

cak yıllık 20.000 rakamı doğru olsa bile, Tenochtitlán kuşatmasında, İspanyol fatihler tek bir günde (Azteklerin insan kurban etmesinden farklı olarak) muazzam sayıda masum kadın, çocuk ve yaşlıyı katletmiş ve her gün hiç durmadan sürdürdükleri bu teşebbüsle Tenochtitlán'ı yerle bir ederken, kurbanlarını öldürmeden önce saklamış olabilecekleri her türden değerli şeyi bulmak için onları soyup soğana çevirmişlerdir. Bir Aztek vakanüvisinin de hatırladığı gibi, "Hıristiyanlar, bütün mültecileri aradılar. Hatta kadınların etek ve gömleklerini açıp her yerlerini; kulaklarını, göğüslerini, saçlarını yokladılar."[81] En sonunda da hayatta kalan Aztek rahiplerinin kurtardığı değerli kitapları yakarak rahipleri İspanyol savaş köpeklerine yedirdiler.

Bölgedeki İspanyol katliamının bu ilk evresi nihayet bitmişti; Cortés kampa geri döndü ve üç-dört gün boyunca, "işle ilgili bir çok meseleyle ilgilenerek...bu unsurların uygun düzenlenmesi, idaresi ve etkisiz hale getirilmesiyle uğraştım." Bu, herşeyden önce, tam da bir sonraki cümlede söylediği gibi, katliamın ganimetleri olan altının ("ve köleler gibi, diğer şeylerin") toplanıp taksim edilmesi anlamına geliyordu. Çoğunluğu çatışmanın gazabıyla yok edilmiş veya kaybolmuş olan bu değerli eşyalar arasında, onun derhal erittiği "bir çok altın kalkan" ve "sorguçlar, tüylü başlıklar ile yazmakla anlatılamayacak ve görmedikçe anlaşılamayacak kadar çarpıcı şeyler" de vardı.[82]

Kralıyla daha önce yaptığı anlaşmaya göre, Cortés'in yağmadan alacağı pay ellide bir idi. Altın, mücevherat ve sanat eserleriyle bu, 1990'daki tedavül değeriyle muhtemelen 10.000.000 Amerikan dolarını aşan bir servetti. Kölelere gelince bu, Kral 1524'te kendi arazilerini küçülttükten sonra bile, 23.000 civarında olan Kızılderili "vassal" hesaba katılmazsa, Cortés'in kişisel ve hususî kullanımı için ayrılan en az 3000 insan demekti. Köleleri vakit geçirmeden altın madenlerinde çalışmaya gönderen Cortés, onları yere yığılana kadar çalıştırıyordu. Bunların neredeyse tamamı kısa sürede ihmalden veya aşırı çalışmadan öldüler. Cortés, insan sermayesini (sayılar çok olduğundan tek bir köle ancak altı veya yedi pe-

Press, 1987); ed. Elizabeth H. Boone'nin, *Ritual Human Sacrifice in Mesoamerica* (Washington, D.C.: Dumbarton Oaks Research Library, 1984) adlı eserinde, s. 220-22'de, Nigel Davies, "Human Sacrifice in the Old World and the New: Some Similarities and Differences"; James D. Graham, "The Slave Trade, Depopulation, and Human Sacrifice in Benin History", *Cahiers d'Etudes Africaines*, 5 (1965), 317-34; ve Philip A. Igbafe, *Benin Under British Administration* (Londra: Longman, 1979), özellikle s. 40-49, 70-72.

81. Miguel Leon-Portilla, ed., *The Broken Spears: The Aztec Acount of the Conquest of Mexico* (Boston: Beacon Press, 1962), s. 140.

82. Cortés, *Letters from Mexico*, s. 265-66.

so ediyordu) yenilemek için ne kadar hızlı hareket ederse etsin, satın alabileceğinden veya zorla el koyabileceğinden daha hızlı öldürüyordu. 1547'de öldüğünde, Kızılderili kölelerden oluşan şahsî mülkü, mütemadiyen yenileri katılmasına rağmen, başlangıçtakinin onda biri kadar bile değildi.[83]

Bu arada Tenochtitlán artık fiilen yoktu. Orta Meksika'da bulunan tek bir göldeki tek bir kentte, bir milyon insanın yaklaşık üçte biri ölmüştü. Ve bu daha başlangıçtı. Çiçek ve başka yeni hastalıklar –en azından Kızılderililer için yeni– yıkım dalgalarıyla Meksika ve Orta Amerika coğrafyasını baştan başa kasıp kavuruyordu. Mikroplar, atları üzerindeki muhteris istilacılardan bile hızlı hareket ediyordu, fakat fatihlerin de hızına diyecek yoktu. Ancak bunlar arasında Tanrı Huitzilopochtli bayramı kutlamalarındaki tapınak kıyımına kumanda eden Pedro de Alvarado kadar muhteris olanı çok azdı. Alvarado ve vatandaşları, kasaları için altın, madenleri için köle arayışıyla güneye yöneldiler, diğerleri de kuzeye. İspanyol maceracılar, salgının humma rüzgarları önlerine çıkan yerli insanların üzerinden eserken sağ kalanlardan geriye ne kaldıysa onlarla beslenen parazitler gibi, Meksika'nın kalan kısmında ve bugün Guatemala, Belize, Honduras, El Salvador, Nikaragua, Kosta Rika ve Panama olarak bildiğimiz yerlerde yaşayan halkları istilâ ve zapt ederek köleleştirdiler.

İstilâcıların kaç kişiyi öldürdüğünü veya onlar buraya varmadan hastalıktan ölenlerin kaç kişi olduğunu kimse bilmiyor, ancak Las Casas, Alvarado ve birliklerinin "gittikleri bütün memleketleri mahvederek, yakarak, yıkarak, soyarak, öldürerek ilerlediği"ni yazar. Şöyle der:

> Yukarıda anlatılanlardan başka katliamlar ve cinayetlerle de, yüz fersahtan daha geniş bir alandaki bir krallığı, nüfus ve bolluk bakımından dünyadaki en mutlu krallıklardan birini mahvedip viraneye çevirdiler. Bu aynı zorba, buranın Meksika krallığından daha kalabalık olduğunu yazarken doğru söylüyordu. O ve kardeşleri, diğerleriyle birlikte, 1525'ten 1540'a kadar geçen on beş-on altı yılda dört-beş milyon kişiden fazlasını öldürdüler, henüz sağ olanları öldürmeye ve mahvetmeye devam ediyorlar ve geri kalanları da öldürecekler.[84]

83. France V. Scholes, "The Spanish Conqueror as a Business Man: A Chapter in the History of Fernando Cortés", *New Mexico Quarterly*, 28 (1958), s. 11, 16, 18, 21. Scholes, Tenochtitlan'ın fethinden sonra Cortés'in 1958 tedavülündeki net değerini "en azından $2.500.000" olarak hesaplamıştır; A.B.D İş İstatistikleri Bürosuna göre, bu rakam 1990 yılında $10.000.000'dan bile fazlasına eşittir.

84. Pedro de Alvarado'nun, *An Account of the Conquest of Guatemala in 1524*, ed. Sedley J. Mackie (Boston: Milford House, 1972) adlı eserinde, s. 126-32'de alıntılanmıştır.

Alvarado, şüphesiz, bu toplu kıyım girişimine katılanlardan sadece biriydi. Kuzeye yönelen orduların liderlerinden biri olan Nuño Beltrán de Guzmán bunlardan bir diğeriydi ve Tarascan kralı gibi yerli liderlere işkence ederek onları kazıkta yakarak öldürmüş, yerlilerin muazzam yiyecek stoklarını ele geçirmiş veya yok etmişti. Guzmán'ı daha sonra Alvar Nuñez Cabeza de Vaca, Francisco Vásquez de Coronado, Francisco de İbarra ve sayısız başka istilâcı ve yağmacı izledi. Başka yerlerde olduğu gibi, Meksika'nın kuzeybatısında da hastalık, yağma, köleleştirme ve düpedüz katliamlar, Kızılderili kültürlerini toptan yok etmek üzere yekvücut olmuştu. Bölgedeki Serrano kültür grupları arasında bir asırdan daha kısa bir zamanda, Tepehuán halkı % 90 oranında, Irritilla halkı % 93 oranında ve Acaxee halkı % 95 oranında azalmıştı. Çeşitli Yaqui halklarının bu tahribat düzeyine ulaşması biraz daha uzun sürdü fakat bunlar da insanlarının % 90'ına yakının can verdiğini gördüler; öte yandan çeşitli Mayo halklarının nüfuslarındaki düşüş % 94 idi. Bu muazzam genişlikteki bölgede başka bir sürü örnek de aynı ölümcül seyri izledi.[85]

Hikâye, güney için de aynı, hatta daha kötüydü. 1542'de sadece Nikaragua, halkının yarım milyon kadarının köle olarak çalıştırılmak üzere (aslında, bir idam cezası) halkları yok edilmiş olan uzak bölgelere ihraç edildiğini görmüştü. Honduras'ta yaklaşık 150.000 kişi köleleştirildi. Panama'da, denildiğine göre, 1514 ve 1530 yılları arasında 2.000.000 kadar Kızılderili öldürüldü. Ancak yine bu tür rakamlar oldukça fazla olduğu için, bazen olayları en iyi şekilde anlatan daha küçük vakalardır, Honduras'ın koloni valisi Lopez de Salcedo'nun 1527'de Nikaragua'ya yaptığı seyahat gibi. Salcedo, yolculuğuna başlarken yanına, kişisel eşyalarını taşıyacak 300'den fazla Kızılderili köle aldı ve yol boyunca, bu kölelerden üçte ikisini öldürdü; ancak yol üzerindeki köylerden de 2000'den fazla köle yakaladı. León'daki menziline vardığında, kendisiyle birlikte yola çıkan veya seyahati boyunca edindiği 2300'den fazla Kızılderili köleden sadece 100'ü hayattaydı.[86] Bütün bunlar, yerlilerin "etkisiz hale getirilmesi" için gerekliydi.

Rahip Diego de Landa (o da zalim bir yönetici idi) kendi bölgesi Yucatán'daki süreci şöyle anlatıyordu: "İspanyollar [Cochua ve Chetumal Kızılderililerini] öyle etkisiz hale getirmişti ki eskiden en yoğun yerleşimli ve en kalabalık nüfusa sahip olan bu memleketler, ülkenin en metruk bölgesi haline gelmişti." Muhasara altındaki bu bölgelerde, keşiş Lorenzo de Bienvenida'nın dediği gibi, "bütün

85. Bu sayım ve diğer sayımlar için, bakınız Daniel T. Reff, *Disease, Depopulation, and Culture Change in Northwestern New Spain, 1518-1764* (Salt Lake City: University of Utah Press, 1991), s. 194-242.

86. Crosby, *Columbian Exchange*, s. 50; Newson, *The Cost of Conquest*, s. 109-110, 127.

bunlardan kaçan ve ekinlerini ekemeyen Kızılderililer açlıktan öldüler. Demek istediğim, önceden bin beş yüz evlik Kızılderili köyleri vardı; bugünse yüz evi olan köy büyük sayılıyor."[87] Alonso de Zorita'nın anlattığı gibi, İspanyolların bir deyişi vardı: Bir memleketten diğerine insan kolaylıkla yolunu bulabilirdi, çünkü yollar ölü kemikleriyle işaretlenmişti. Zorita şöyle devam ediyor: "Bazı kuşlar, bir Kızılderili yere yıkıldığında, onu gözlerini çıkararak öldürüyor ve yiyor; İspanyollar ne zaman bir akın yapsa veya maden keşfetse, bu kuşların ortaya çıktıkları çok iyi bilinmektedir."[88] Gerçekten de, Yucatán şehir ve köylerinde günümüze kadar gelen İspanyol binaları ve 16. yüzyıldaki bu katliamın anısına inşa edilen âbideler vardır. Ön yüzü, mağrur ve kurumlu bir edayla yaralı Kızılderili başları üzerine basan iki İspanyol fatihinin resmiyle süslenmiş, Mérida'daki Uxmal ve Chichén Itzá adlı antik Maya kentlerinin kalıntılarının yakınında, kıyı şeridi üzerindeki Montejo evi bunun bir örneğini teşkil eder.[89]

İspanyol askerlerin Hispaniola'da ve Orta Meksika'da ulu orta işledikleri cinayetler ve aşikârane sergiledikleri sadizm, güneye yönelik uzun ilerleyişte de tekrarlandı. Çok sayıda kaynaktan çok sayıda belge, boyunlarından birbirlerine zincirli, sendeledikleri an kafaları kesilen Kızılderililerin kollar halinde madenlere götürüldüklerini; çocukların evlerinde kapana kıstırılarak diri diri yakıldığını veya çok yavaş yürüyorlar diye şişlendiklerini; kadınların göğüslerinin kesilmesinin âdet haline geldiğini ve ayaklarına ağır su kabakları bağlanarak göllere veya gölcüklere atılıp boğulduklarını; annelerinin göğüslerinden koparılan bebeklerin öldürülerek yol kenarlarına yol işareti olarak bırakıldıklarını; "başıboş" Kızılderililerin karınlarının deşildiğini ve kesik elleri ve boyunlarına asılmış burunlarıyla köylerine gönderildiklerini; "yakalanan hamile veya lohusa kadınların, çocukların veya yaşlıların, ne kadar yakalanmışsa hep birden," içlerine kazıklar dikilmiş çukurlara atılarak "çukurlar doluncaya kadar kazıklara saplanarak öldürüldükleri"ni ve daha neleri neleri anlatır.[90]

---

87. Diego de Landa ve Lorenzo de Bienvenida, Grant D. Jones'in, *Maya Resistance to Spanish Rule: Time and History on a Colonial Frontier* (Albuquerque: University of New Mexico Press, 1989) adlı eserinde, s. 42-43'te alıntılanmıştır.
88. Alonzo de Zorita, *Life and Labor in Ancient Mexico: The Brief and Summary Relation of the Lords of New Spain*, trc. Benjamin Keen (New Brunswick, N.J.: Rutgers University Press, 1963), s. 210.
89. Robert S. Weddle'nin, *Spanish Sea: The Gulf of Mexico in North American Discovery, 1500-1685* (College Station: Texas A & M University Press, 1985) adlı eserinde, 158. ve 159. sayfalar arasında bu dış görünüşün bir resmi vardır.
90. Bu tür hikayelerin güya sonsuz kitaplığından olan bu az miktardaki örnekler, William L. Sherman'ın, *Forced Native Labor in Sixteenth Century Central America* (Lincoln: University

İspanyol fatihlerin en sevdikleri eğlencelerden biri, "sürek avı" idi. İnsan etiyle beslenerek yetiştirilen ve Kızılderilileri parçalamak için eğitilen sürü sürü zırhlı kurt köpeği ve mastılarla seyahat eden İspanyollar, köpekleri köleleri yıldırmak ve askerleri eğlendirmek için kullanıyorlardı. Yakın bir tarihte, bütün İspanyol yağmacılığı dönemi boyunca efendilerine eşlik eden bu hayvanların istismar edilmesini detaylı olarak anlatan *Fethin Köpekleri* isimli bir kitap yayınlandı. "Semirtilmiş bir köpek," diyor kitabın yazarları, "bir 'vahşi'yi, bir ceylanı veya bir yaban domuzunu izlediği kadar hırsla ve başarıyla izleyebilirdi....İspanyol fatihlerinin çoğuna göre, Kızılderili ancak vahşi bir hayvandı ve köpekler vahşi hayvanları avlarken aldıkları zevkle insan avlarının izini sürüp, onları parçalamak için eğitilmişlerdi."[91]

Vasco Núñez de Balboa bu tür istismarlar konusunda meşhurdu ve diğerleri gibi onun da, tazı ve mastı kırması, kızıl renkli, Leoncico yani "küçük aslan" adında gözde bir köpeği vardı; bu köpek her mücadelenin sonunda, ne kadar öldürmüşse o kadar ödüllendiriliyordu. Çok bilinen bir olayda, Leoncico bir Kızılderili reisin kafasını koparmıştı; Balboa ve adamları ise diğer köpeklerle birlikte, Panama'da, tek talihsizliği onların seyahat güzergâhları üzerinde olmak olan bir köydeki herkesi kıyıma tabii tutmuştu. Yetişkin insanların kafaları kolayca kopmaz; bundan dolayı *Fethin Köpekleri*'nin yazarları, bunu "önemli bir başarı" olarak nitelendirmekte haklıymış gibi görünüyorlar; her ne kadar aynı işi, Balboa'nın adamları çok güzel bir şekilde yapıyor olsalar da.[92] Aynı katliamı anlatan bir çağdaşın kaydettiği gibi:

> İspanyollar birinin kolunu, birinin bacağını veya kalçasını ve bazılarının bir vuruşta başlarını, satacağı sığır ve koyun etini doğrayan kasaplar gibi kesiyorlardı. Aralarında reislerinin de bulunduğu altı yüz kişi, bu şekilde, vahşi hayvanlar gibi katledildi.....Vasco, bunlardan kırkının köpeklere parçalatılmasını emretti.[93]

İspanyol askerleri nasıl boyları bir yardayı (0,914 metre uzunluğundaki bir uzunluk ölçüsü; ç.n) bulan kılıçlarının keskinliğini Kızılderili çocukların bedenlerinde denemekten özel bir zevk alır gibi görünüyorlarsa, köpekleri de çocukların yumuşak bedenlerini, son derece lezzetli bulmuş gibi görünüyor, bundan dolayı

---

of Nebraska Press, 1979) adlı eserinde, s. 44-45, 61, 268'den; Zorita'nın, *Life and Labor in Ancient Mexico* adlı eserinde, s. 210'dan; Jones'in, *Maya Resistance to Spanish Rule* adlı eserinde, s. 42-43'ten; ve Alvarado'nun, *An Account of the Conquest of Guatemala* adlı eserinde, s. 129'dan gelmektedir.

91. John Grier Varner ve Jeannette Johnson Varner, *Dogs of the Conquest* (Norman: University of Oklahoma Press, 1983), s. 192-93.
92. *A.g.e.*, s. 36-39.
93. Peter Martyr, Todorov'un, *Conquest of America* adlı eserinde, s. 141'de alıntılanmıştır.

istilâcı İspanyolların ve onlarla birlikte seyahat eden rahiplerin aktardığı hadiseler, âdet olduğu üzre ebeveynlerinden koparılarak aç hayvanlara yem edilen küçük Kızılderili çocukların detaylı tasvirleriyle doludur. Böyle şeylerden zevk alabilen insanları, bütün kasaba ve kentleri yakıp yıkmak ve binlerce yılın birikimi olan bilgi, hikmet ve dinî inancın muhafaza edildiği tablet ve kitapları yok etmek gibi, daha az hassas konular pek rahatsız etmemiştir.

Hatta görünüşe göre; yurttaşlarının gerçekleştirdiği aşırı şiddet eylemlerini sözde kendileri yapmayan İspanyol fatihler, kendilerini son bir vahşet eyleminden alıkoyamıyordu. Bir dönem yüzlerine, sahiplerinin adının baş harfleri kızgın demirlerle damgalanan köle Kızılderililer, taşınabilir mal statüsünde olmuşlardır. Bunlara bir İspanyol'dan diğerine satıldıklarında, el değişikliğini gösteren bir damga vuruluyordu. Sonuç olarak, bazı köleler, yüzlerinde, menkûl mal olduklarını gösteren iki, üç veya dört damganın izini taşıyordu. Bununla birlikte, William Sherman, bir seferinde "bir gemi, yasa dışı olarak köleleştirilen *encomienda* Kızılderililerle yüklü olarak Nikaragua limanına girdiği vakit, vali onları serbest bırakarak evlerine gönderdi, fakat önce, bir kısmı kadınlar ve emzikli çocuklardan oluşan bu yerlilerin yüzlerindeki damgalar iptal edilerek yaralı yüzlerine 'libre' yazılı yeni damgalar vuruldu"ğunu söyler.[94]

Kızılderili kadınlara yapılan muamele, özellikle de İspanyolların kendi kadınlarının saflığını kutsayan Katolik *machismo* ideolojisinin ışığında, son derece aydınlatıcıdır. Bu muamelenin nasıl olacağı daha en başından, Avrupalı ve Kızılderili kadın arasında cinsel bir karşılaştırmanın yapıldığı ilk tasvirle belirlenmiştir. Bu hadise, Columbus'un ikinci seyahati esnasında meydana gelmiş ve bizzat kahramanın kendisi tarafından anlatılmıştır, ancak kahramanımız bu kez bir İspanyol değil, bir İtalyan soylusu olan Michele de Cuneo'dur:

> Gemideyken çok güzel bir Karayip kadını yakaladım, Lord Amiral onu bana verdiğini söyledi. Kadın âdetlerine göre çıplaktı, onu kamarama götürerek eğlenmeyi düşündüm. Bu arzumu gerçekleştirmeye giriştim ama kadın kabul etmedi, üstelik beni öyle bir tırmaladı ki bütün hevesim kaçtı. Bunu görünce (sözü uzatmayayım) ben de bir halat aldım ve onu bir güzel dövdüm; kulaklarınıza inanamayacağınız canhıraş feryatlar kopardı. Sonunda öyle güzel anlaşmaya başladık ki size onun bir sürtükler okulunda yetişmiş gibi göründüğünü söyleyebilirim.[95]

94. Sherman, *Forced Native Labor*, s. 64-65. Kölelerin bir sahipten diğerine geçmeleri gibi, tekrarlanan dağlama hakkında, bakınız Donald E. Chipman, *Nuno de Guzman and the Province of Panuco in New Spain, 1518-1533* (Glendale, Calif.: Arthur H. Clark, 1967), s. 210.
95. Morison, ed., *Journals and Other Documents*, adlı eserin içinde, s. 212.

Cuneo, burada, tecavüze uğrayan kadınlara, ki bunlar çok geçmeden şiddet dolu pornografi ve sadistik erkek fantazisine malzeme olacaklarlardı, yönelik bir tutumu ortaya koyuyor. Karayiplerde bulunduğu sırada, kralın nazırına bir grup Dominikenin sunduğu rapor, tecavüz fantazisinin –güç gösterisi ve hem kurbanın hem de sevdiklerinin onurunun kırılmasının– ve tecavüzün diğer klasik işlevinin farklı, fakat aynı ölçüde canlı bir örneğidir. Genellikle bir köle işçi gün sonunda madenlerden döndüğü vakit, keşişlerin raporuna göre, "yeterince altın getirmediği için sadece dövülüp kırbaçlanmakla kalmazdı, dahası çoğu kere el ve ayakları bağlanarak bir köpek gibi, [İspanyol] işçibaşının, karısıyla beraber olacağı yatağın altına atılırdı."[96]

Bunlar, sonraki on yıllar boyunca İspanyolların beğendikleri köle kadınların açıkça ticarete konu olacağının habercisiydi sadece. Yerli kadınlar –veya *indialar*– kumarda kaybedilip değersiz eşyalarla değiş tokuş edilirken, birçoğu da toplu olarak, kıyı boyundaki seyahatleri esnasında cinsel birleşmeye ihtiyaç duyan denizcilere kiralanıyordu. Direnmeye teşebbüs eden bir *india* kırbaçlanır, eziyete maruz bırakılır veya diri diri yakılırdı. Bu tür zalimlikleri dizginlemek amacıyla yasalar çıkarılsa bile, cezalar çok gülünç oluyordu. Örneğin Nikaragualı bir kadın, kendisine tecavüze yeltenen bir İspanyolla işbirliğine yanaşmayınca, kulübesinde diri diri yakılmış ve bu İspanyol vali tarafından beş peso para cezasına çarptırılmıştı.[97]

Cariye kadar bile değeri olmayan bu kadınlar çok ağır işlere koşuluyordu. Bir modem tarihçi şöyle yazıyor:

> Ta 1580'lerin sonlarında, bazı indialar hala fiziksel olarak perişan ediliyor, taşımak zorunda kaldıkları ağır yüklerden dolayı bazen gerçekten de çatlayacak noktaya geliyorlardı. Bu eziyetlere daha fazla tahammül edemeyen kadınlardan bazıları kendilerini asarak, aç bırakarak veya zehirli otlar yiyerek intihar ediyorlardı. Encomenderolar, onları açık arazilerde çalışmaya zorluyordu, bunlar bebeklerine buralarda bakmaya çalışıyorlardı. Dışarıda uyuyorlar, bebeklerini dışarıda doğurup büyütmeye uğraşıyorlardı. Bazı anneler, çocuklarını gelecekteki acılardan kurtarmak için doğar doğmaz öldürüyordu......[Başka] çalışan anneler, çocuklarından ayrıldıktan haftalar veya aylar sonra evlerine dönüp de onların kaçırılmış veya ölmüş olduklarını görünce içler acısı bir manzara ortaya çıkıyordu.[98]

96. Todorov'un, *Conquest of America* adlı eserinde, s. 139'da alıntılanmıştır.
97. Sherman, *Forced Native Labor*, s. 311.
98. *A.g.e.*, s. 315-16.

Yazar şu sonuca varıyor: "Bütün bu faktörler, haraç defterlerinde neden evli çiftlerin çoğu zaman hiç çocukları olmadığı veya sadece bir tane olduğunu ve iki çocuktan fazlasına sahip olanların ender olduğunu açıklamaktadır."[99] En sağlıklı çevrelerde bile olsa, bu düzeylerdeki doğum oranları, öncelikle nüfus artışının sıfıra inmesi, sonra da hızla düşmeye başlaması anlamına gelir. Soykırım ve hastalık kasırgalarından kaynaklanan, böylesine muazzam ölüm oranlarının meydana geldiği bir çevrede, ki bu durum Amerikalardaki İspanyol istilası esnasında her yerde geçerliydi, bu kadar düşük doğum oranları, gelecekte vuku bulacak soy tükenmesinin habercisiydi.

Topluluktan topluluğa gerçekleşen şey de tam olarak buydu. Hemen hemen herkes öldürülmüştü. Şüphesiz istisnalar da vardı. Fakat bütün orta Meksika nüfusu, Avrupalıların ilk kez ortaya çıkışını izleyen yetmiş beş yıl içinde %95 oranında azalmıştı –1519'da sayıları 25.000.000'u aşan nüfustan, 1595'te geriye ancak 1.300.000 kadar insan kalmıştı. Orta Meksika bu açıdan tipik bir örnekti. 1492'den önceki nüfusa dair en mütevazı tahminler bile temel alınsa, güneydoğu Meksika sakinlerinin sayıları, bir buçuk asırda 1.700.000'den 240.000'in altına inmişti. Kuzey Meksika'da ise, nispeten daha uzun bir dönemde, yerli nüfus 2.500.000'dan 320.000'in altına inmişti. İstilacıların gittiği her yerde model aynıydı. Meksika'nın doğu sahili açıklarındaki Cozumel adasında, İspanyolların adaya ilk ayak basmalarından sonraki yetmiş yıldan az bir sürede, nüfusun yüzde 96'sından daha fazlası yok edilmişti. Guatemala'daki Cuchumatan dağlık bölgesinde nüfus, Avrupalıların temasını izleyen ilk elli yılda % 82 ve yüz elli yıldan daha az bir zamanda da % 94 oranında –260.000'den 16.000'e– düşmüştü. Batı Nikaragua'da, İspanyolların ilk kez ortaya çıkmalarından sonra geçen altmış yılda, halkın % 99'u öldürüldü (1.000.000'dan fazla olan nüfus 10.000'in altına düştü). Batı ve orta Honduras'ta halkın % 95'i, elli yıl içinde imha edildi. Meksika Körfezi yakınlarındaki Córdoba'da, halkın % 97'si yüzyıldan biraz daha uzun bir zamanda yok edildi; aynı zamanlarda, komşu Jalapa'da da aynı öldürücü model tatbik edildi ve halkın % 97'si ortadan kaldırıldı –1520'de 180.000 olan nüfus 1626'da 5000'e indi. Avrupalıların topraklarına tecavüzü, dehşet verici bir süreklilikle, baştan aşağı tüm Meksika'da, Orta Amerika'ya kadar uzanan başka sayısız yörede, binlerce yıldır buralarda yaşayan ve gelişen nüfusların birden ve hemen hemen topyekün ortadan kaybolması anlamına geliyordu.[100]

---

99. *A.g.e.*, s. 316.

100. Alıntılanmış örnekler için, bakınız Sherburne F. Cook ve Woodrow Borah, *The Indian Population of Central Mexico, 1531-1610*, Ibero-Americana, Sayı 44 (Berkeley: University

Bununla birlikte hayatta kalan yerliler, olanların korkunç hikayesini şiirlerde yaşatarak gelecek nesillere aktardılar. Bir Aztek şairi bunları şöyle hatırlıyordu:

Kırık mızraklar duruyor yollarda; kederle yoluyoruz saçlarımızı.
Şimdi damsızdır bu evler ve kandan ala boyanmış duvarları

Kurtlar sarmış, caddeleri ve çarşıları, duvarlarsa kanla kaplı.
Kızıla döndü su, sanki boyalı, içiyoruz ama ağzımızda yoğun bir tuz tadı.

Ümitsizlikle yumrukluyoruz, kerpiç duvarları, mirasımız,
kayıp ve ölü şehrimiz için.[101]

Mayaların kitabı *Chilam Balam* buna, "beyaz efendilerin topraklarımıza geldiklerinde yaptıkları"nı ekler:

Onlar korkuyu öğrettiler, çiçekleri soldurdular. Kendi çiçekleri açsın diye başkalarınınkileri koparıp attılar.....Gündüzün çapulcuları, gecenin zorbaları, dünyanın katilleri.[102]

Sonra İspanyollar, şimdi kendilerine katılmış olan diğer Avrupalı maceracılar ve onlara eşlik eden askerlerle birlikte Güney Amerika'nın içlerine doğru ilerlediler.

---

of California Press, 1960); Woodrow Borah ve Sherburne F. Cook, *The Aboriginal Population of Central Mexico on the Eve of the Spanish Conquest*, Ibero-Americana, Sayı 45 (Berkeley: University of California Press, 1963); Peter Gerhard, *A Guide to the Historical Geography of New Spain* (Princeton: Princeton University Press, 1972), s. 22-25; Peter Gerhard, *The Southeast Frontier of New Spain* (Princeton: Princeton University Press, 1979), s. 25; Peter Gerhard, *The North Frontier of New Spain* (Princeton: Princeton University Press, 1982), s. 23-25; Clinton R. Edwards, "Quintana Roo: Mexico's Empty Quarter"(Berkeley'de, California Üniversitesi'nde Yükse Lisans Tezi, 1957), s. 128, 132; W. George Lovell, *Conquest and Survival in Colonial Guatemala: A Historical Geography of the Cuchumatan Highlands, 1500-1821* (Montreal: McGill-Queen's University Press, 1985), s. 145; ed. William M. Denevan'ın, *The Native Population of the Americas* (Madison: University of Wisconsin Press, 1976) adlı eserinde, s. 67-76'da, David R. Radell, "The Indian Slave Trade and Population of Nicaragua During the Sixteenth Century"; Newson, *The Cost of Conquest*, s. 330; ve Patrick J. Carroll, *Blacks in Colonial Veracruz: Race, Erthnicity, and Regional Development* (Austin: University of Texas Press, 1991), s. 95.

101. Leon-Portilla, ed., *The Broken Spears*, s. 137-38.

102. Nathan Wachtel'in, *The Vision of the Vanquished: The Spanish Conquest of Peru Through Indian Eyes, 1530-1570*, trc. Ben ve Sian Reynolds (Sussex: The Harvester Press, 1977) adlı eserinde, s. 31'de alıntılanmıştır.

IV

İnkaların yurdu, Güney Amerika kıtasının neredeyse bütün batı sahilini kaplayan ve dünyanın en müreffeh ve en büyük imparatorluklarından biri olan Peru ve Şili, Avrupalıların buraya ayak basmasından birkaç yıl önce en az 9.000.000'luk –belki 14.000.000 veya daha fazla– bir nüfusu barındırıyordu. Başka yerlerde olduğu gibi, istilacıların hastalıkları buraya da kendilerinden önce geldi–çiçek ve muhtemelen başka salgınlar, 1520'lerin başında, Pizarro'nun bölgeye ilk akınından bile önce Meksika'yı ve Andları bir baştan diğerine kasıp kavurmuştu –ancak yine başka yerlerde olduğu gibi askerler ve onları izleyen yerleşimciler, korkunç bir tahribat ve imha hareketine giriştiler. Daha yüzyıl sona ermeden, ancak 1.000.000 Perulu sağ kalmıştı. Bir kaç yıl içinde bu sayı da yarıya indi. Nüfusun en az % 94'ü yok olmuştu– 8.500.000 ila 13.500.000 insan yok edilmişti.[103]

Karayipler, Meksika ve Orta Amerika'da olduğu gibi burada da, katil Avrupalıların zulümlerine ilişkin, bizzat Avrupalıların kendi yazılarından çıkarılan anlatılarla ciltler doldurulabilir. Diğer yörelerde olduğu gibi, buralardaki Kızılderililer de kamçılandı, asıldı, suda boğuldu, parçalandı ve savaş köpeklerinin önüne atıldılar; çünkü İspanyollar ve diğerleri, yerlilerden tedarik edebileceklerinden daha fazla altın ve gümüş istiyordu. Avrupalıların isteklerini elde etmek için kullandığı ustaca bir teknik de, sahip oldukları bütün malları İspanyollara veren Kızılderili liderlerini bellerine kadar toprağa gömmekti. Liderler bu çaresiz durumdayken kırbaçla dövülüyor ve hazinelerinin kalan kısmının nerede olduğunu açıklamaya emrolunuyorlardı. Başka değerli malları olmadığı için bu emirlere itaat edemedikleri zaman da, üzerlerine daha fazla toprak atılıyor ve kırbaçlanma devam ediyordu. Sonra yine toprak, yine kırbaç. Nihayet, diyor bu konuyu aktaran İspanyol kaynak, "onları omuzlarına ve derken ağızlarına kadar toprakla örtüyorlardı." Ve aklına sonra gelmiş gibi ekliyor: "Çok sayıda yerlinin yakılarak öldürüldüğüne ben de inanıyorum."[104]

Pedro de Cieza de León, hakkıyla İnkaların fethinin ilk elden en iyi anlatısı olarak kabul edilen eserinde, dünyanın bu bölgesindeki güzel vadi ve çayırları, ihtişamlı şehirleri, nazik ve cömert yerlileri –ve bunların İspanyollar tarafından "sanki yoluna çıkan herşeyi yok eden bir yangın çıkmış gibi" topyekün katledi-

---

103. Noble David Cook, *Demographic Collapse: Indian Peru, 1520-1620* (Cambridge: Cambridge University Press, 1981), s. 114.
104. John Hemming'in, *The Conquest of the Incas* (New York: Harcourt Brace Jovanovich, 1970) adlı eserinde, s. 359'da alıntılanmıştır.

lişini– sayfalar boyunca tasvir eder.[105] Cieza de León'un kendisi de bir İspanyol fatihi, yani İspanyolların Kızılderilileri yakalayarak zorla çalıştırmaya hakkı olduğuna inanan biriydi; fakat sadece "makul bir şekilde yapıldığı zaman." Şöyle açıklıyor:

> "Kızılderililerin hamal olarak kullanılmasını kınamıyorum....ancak bir adamın bir domuza ihtiyacı varken yirmi tane öldürüyordu; dört Kızılderiliye ihtiyaç duyduğunda bir düzine alıyordu....metreslerini omuzlarda taşınan hamaklar içinde fakir Kızılderililere taşıtan bir çok İspanyol vardı. Bu uygulamalar esnasında yerlilerin maruz kaldığı kötü muameleler, zararlar, soygunlar, haksızlıklar ve büyük kötülüklerin sayılması istense... bunun sonu gelmez....çünkü onlar için Kızılderilileri öldürmek, yararsız hayvanları öldürmekle birdi.[106]

Ancak başka birçokları gibi, Cieza de León'un da anlatmaya çalıştığı husus, büyük laflar yerine tek tek olaylara dayanan ayrıntılarla daha iyi anlaşılabilir– onun bu cümlenin hemen ardından bahsettiği "bütün bir Kızılderili ailesini, vahşi hayvanlarmış gibi sundurmaya asarak bunlarla köpeklerini besleyen, Rogue Martin adındaki bir Portekizli" gibi. Ancak vuku bulan bütün bu vahşi zulümlere rağmen, çoğu Kızılderilinin doğrudan ölmesine sebep olan, İspanyolların getirdiği hastalıklar ve açlığa ek olarak, İspanyol plantasyonları ve gümüş madenlerinde köle olmaktı. İspanyol fatihler bu bölgeye girer girmez, hiç vakit kaybetmeden İnkaların yol ve köprülerini, zirai setlerini ve kanallarını yakıp yıktılar. Ağzına kadar dolu zahire ambarlarını ve ardiyeleri yağmaladılar; hiç gerekmediği halde binlerce lamayı öldürdüler. Sonraki tarihlerde bir İspanyol memur şöyle yazıyordu: "[Askerlerin] sadece iliğini yemek için binlerce lamayı öldürüp [etin] kalan kısmını israf ettikleri söylenir." Başkaları da İspanyolların ziraati ve hayvansal hayatı inanılmaz bir şekilde yok ettiklerini anlatmıştır; "böylece" diye yazmıştır biri, "o vadideki ve bölgedeki bütün yiyecekler, bitkiler, lamalar ve alpakalar tamamen tükendi." Henüz 1539'da Pascual de Andagoya bu sözlere şunları ilave ediyordu: "Kızılderilier tamamen yok olmak üzere....bir haç ile Tanrı aşkı için verilecek yiyeceği [dileniyorlar]....[Askerler] sadece donyağından mum yapmak için bütün lamaları öldürüyor.....Kızılderililere ekim yapacak hiçbir şey bırakmadılar, büyükbaş hayvanları olmadığından ve alamadıklarından dolayı açlıktan ölmeye mahkumlar."[107]

105. Pedro de Cieza de Leon, *The Incas*, trc. Harriet de Onis (Norman: University of Oklahoma Press, 1959), s. 62.
106. *A.g.e.*, s. lviii-lix.
107. Hemming, *Conquest of the Incas*, s. 351.

El Dorados'un Amazon'da olduğuna inanan İspanyol fatihler, ormanlarda umutsuz bir şekilde altın madenleri ararken, binlerce yerliyi de önlerine kattılar. "Bu yolculuklara iki-üç yüz kadar İspanyol katılır," diye yazar Domingo de Santo Tomas, ancak "bunlar kendilerine hizmet ettirmek ve yiyecekleriyle hayvan yemlerini taşıtmak için yanlarına iki-üç bin Kızılderili alırlar.... Kendilerine yiyecek verilmemesinden, çorak bölgelere yapılan bu uzun seyahatlerin büyük zorluklarından ve taşıdıkları yüklerden dolayı, ya çok az Kızılderili hayatta kalıyor ya da hepsi ölüyor." Diego de Almagro'nun –sayısız benzerlerini temsil eden bir anlatısında– aktardığı gibi: Hernando Pizarro, "[İspanyolların] yağmayla elde ettiği şeyleri taşıtmak için Kızılderilileri zincirletirdi.... Kızılderililer bitkin düştüklerinde, büyük bir gaddarlıkla, zincirleri çözülmeden başları kesiliyor; yollar cesetlerle doluyordu," diyor. Tüm kentler ve eyaletler bu ve benzeri uygulamalarla yok edildi.[108]

İspanyolların salgın, açlık ve toplu kıyım hediyelerinden kurtulup hayatta kalan ve İspanyol fatihlerin köle yük hayvanları olup zorla ormanlara yürütülmeyenler, Andların dağlık bölgelerindeki evlerinden, hayvanlar gibi güdülerek aşağı bölgelerdeki yağmur ormanlarının çevresindeki bunaltıcı koka plantasyonlarına sürülüyordu. Burada –uzun zamandır yüksek dağların serin ve hafif havasına alışkın olan– ciğerleri, aralarında korkunç acılar içinde ölüme sebep olmadan önce burnu; ağzı ve gırtlağı eriten uta veya *mal de los Andes*'in de bulunduğu, çok daha şiddetli, bitkin düşürücü ve öldürücü hastalıkların yaylım ateşine maruz kalıyorlardı. O kadar çok kişi, öyle hızlı bir şekilde hastalığa yenik düşüyordu ki İspanya Kralı bile, çok fazla Kızılderili öldüğü takdirde girişimlerinin uzun vadedeki başarısından endişe etmeye başladı. Çünkü bizzat Kral Philip'in geç kalmış kraliyet emirnamesinde tespit ettiği gibi, "sayısız Kızılderili ölüyor; diğerleri de hiç iyileşemeyecek kadar hasta ve zayıf, "bundan dolayı, der kral ısrarla, koka ticareti ya azaltılmalı veya bundan vazgeçilmelidir. Kızılderili ölümleri meselesinde krallarından daha fazla kesinlik arayan sahnedeki İspanyollar, "koka işçilerinin yıllık kontenjanlarının üçte biriyle yarısı arasındaki bir kısmı beş aylık hizmetlerinin sonucu olarak bu tarlalarda öldüler," şeklinde bir değerlendirmede bulunmuştur. Hayatta kalıp yılın geri kalanını görebilen çok az sayıdaki Kızılderilinin önündeyse, gelecek mevsimde bu ölümcül işle geçirecekleri bir devre daha oluyordu. Kralın ısrarlarına rağmen, koka ticareti hala gelişerek devam ediyordu –çünkü Hernando de Santillan'ın belirttiği gibi, "orada [koka tarlalarında] hepsinden daha kötü bir hastalık var: İspanyolların sınırsız açgözlülüğü."[109]

108. *A.g.e.*, s. 363-64.
109. *A.g.e.*, s. 368-69.

Gümüş madenlerinde çalışmak konusunda eğer bir şey denecekse, bu iş daha da kötüydü. Rodrigo de Loaisa'nın gözlemlediği gibi, yanlarına sadece "içinde yemek için bir miktar kavrulmuş mısır bulunan birkaç torbayı" alarak, yerin 750 fit (30,479 cm.lik bir uzunluk ölçüsü; ç.n) altına kadar giden bir kuyudan aşağı indirilen madenciler, her seferinde bir hafta yer altında kalıyorlardı. Burada göçük, havasızlık ve gaddar gözcülerin şiddeti gibi tehlikelere ek olarak, Kızılderili işçiler, madenlerdeki kaya yüzeylerini yontmaya çalışırken, zincifre, arsenik, arsenik anhidrit ve civanın zehirli dumanlarının serbest kalmasına neden oluyor ve bunları soluyorlardı. "Pazartesi günü yirmi sağlıklı Kızılderili [madene] girse," diye yazıyor Loaisa, "Cumartesi günü yarısı sakatlanmış halde çıkabilir.." Tabii, eğer şanslı iseler sakatlanıyorlardı. Santo Tomás, madene inmenin "cehenneme inmek" olduğunu yazar.[110]

Vahşi işgücünün sınırsız olduğuna inanıldığı için, bir Kızılderiliyi ölene kadar çalıştırmak ve sonra yerine bir başkasını koymak, onları iyi besleyip bakmaktan daha ucuza mal oluyordu. Aslında Peru'da İspanyol terörünün hüküm sürdüğü bu ilk yıllarda bir madende veya plantasyonda zorla çalıştırılan bir Kızılderilinin ömrü, ancak üç veya dört aydı –1940'larda Auschwitz'de sentetik kauçuk üreten fabrikada köle olarak çalışan birininkiyle hemen hemen aynı.[111] Andlardaki yerli nüfus öyle yoğundu ki İspanyollar, başlarda işgücü kaynağının sınırsız ve tükenmez olduğunu düşünmüş gibi görünüyorlar. Bir zamanlar gelişen köyler ve yüzbinlerce yerliyle dolu olan bütün vadiler, tüm insanlarından arındırıldı. Fakat sonunda rahipler ve bazı yerleşimciler, İspanya'daki krallarına yazarak Kızılderililerin tümden yok olmasının –yakında gerçekleşecekmiş gibi görünen bir olasılık– girişimlerinin durmasına sebep olacağı korkusuyla, katliamı yatıştırmak için nüfuzunu kullanmasını istemeye başladılar.[112]

Kral rıza gösterdi ve 1551 Noelinde, bundan böyle madenlerdeki bütün Kızılderili işçiliğinin isteğe bağlı olacağı emrini verdi. Maden sahipleri, zorunlu Kızılderili işçileri uzak ve yalıtılmış maden bölgelerine malzemeleri taşıtmakta kullanarak (bu türden yapılan gayri iradi kölelik kralın fermanına aykırı değildi) ve daha sonra da bunları madenlerde "iradi olarak" çalışmaları için ikna etme yoluna giderek karşılık verdiler. Diğerleriyse, İspanyol köle yöneticilerinden Kızılderili işçi "kiraladılar." Ancak bütün yerli halkın yanı sıra, işçi kaynakları da hala yok olmaya devam ediyordu.

110. *A.g.e.*, s. 372.
111. Raul Hilberg, *The Destruction of the European Jews* (Chicago: Quadrangle Books, 1961), s. 596.
112. Hemming, *Conquest of the Incas*, s. 348.

Nihayet 1560'larda bölgedeki İspanyol kral naibi, önceki kraliyet fermanına karşı emir vererek "memleketin selameti için" madenlerin yaklaşık 150 mil civarında yaşayan yerli halk tebaasının yedide birinin maden ocaklarında çalışmak üzere kullanılabileceğini duyurdu. Bu grup, dört ay sonra aynı alandan toplanan bir başka grupla değiştirilecekti. Bu şekilde toplananlara daha önceki kölelerden daha iyi muamele edilip geceyi madenlerde değil yerin üstünde geçirmelerine izin verildiyse de –ne de olsa bunlar çok daha nadir bulunduğundan daha değerli mal hükmündeydiler– gün içinde yer altında yaşadıkları koşullar, her zamanki kadar kötüydü. Gerçekten de, madenlere ulaşmak için dağlara yapılan yolculuklar bile hala öldürücü bir seyahat olmak vasfını sürdürüyordu. Bir İspanyol, kendisinin de şahit olduğu, Chuquito eyaletinden Potosi'deki "gümüş dağı"na yapılan ve "yedi binden fazla can"ın iştirak ettiği bir yürüyüşü anlatmıştır. Bu yürüyüş, "yaklaşık yüz fersahlık bir mesafe"yi kapsayıp, "iki ay sürmüştü," çünkü insanların yanı sıra dağa doğru sürülen sığırlar "ve Kızıldenlilerin yanlarına aldıkları beş altı yaşlarındaki çocukları daha hızlı gidemiyordu." İspanyol şöyle devam ediyor:

> Chuquito'dan alıp götürdükleri bütün bu insan ve kamu servetinden, ancak iki bin can geri dönebilir; geriye kalan yaklaşık beş binin bir kısmı ölürken, bir kısmı da Potosi'de kalır.... Bu ve dört ayı madenlerde geçen altı aylık çok ağır iş için, günde on iki saat çalışırlar, dört yüz yirmi, bazen de yedi yüz fit aşağıya inerler, aşağısı sürekli gecedir, bunun için daima mum ışığında çalışmak gerekir, yerin derinliklerinde kapalı kalmaktan hava ağır ve kötü kokuludur, en tehlikelisi de inip çıkmaktır çünkü sırtlarına bağladıkları, metal dolu, küçük çuvallarıyla yüklü halde yukarı çıkarlar, bu da dört ila beş saat sürer, adım adım yukarıya çıkarken atacakları en ufak bir yanlış adımda yedi yüz fit aşağıya düşebilirler; nefes nefese tepeye vardıklarında ise, barınak yerine, yeterince çabuk gelmedikleri veya yeterince yük getirmedikleri için kendilerini azarlayan ve en ufak bir nedenden ötürü onları tekrar aşağıya gönderen bir maden sahibi bulurlar karşılarında.[113]

Bunlar, İspanyolların And Dağları'nın gümüş madenlerindeki "iyileştirilmiş" koşullardı; buralarda dağlara çıkanların yine üçte ikisi ölüyor ya da eriyip gidiyordu. En başta hayatta kalanların dahi ömürleri kısaydı çünkü bunların çoğu çok geçmeden *mal de la mina* yani maden hastalığına yakalanıyorlardı; bu hastalık –insanı öldürmeden önce– diş etlerinde ülserlerle başlıyor ve kısa zamanda ilerle-

113. Salvador de Madariaga'nın, *The Rise of the Spanish American Empire* (New York: Macmillan, 1947) adlı eserinde, s. 90-91'de alıntılanmıştır.

yerek ağız ve çenede çürüme ve yaraya dönüyor ve kurbanları öksürünce cıva ve kanla karışık balgam çıkarıyorlardı. Tabii, çok zaman geçmeden, mecburi işçi olmaları muhtemel olanlar maden bölgelerinin çevresindeki toplama bölgelerinden ayrılmaya başladılar; bu da İspanyolların daha fazla adam toplamaya duyduğu ihtiyacı arttırmaktan başka bir işe yaramadı –bundan sonra bu işçilerin çalışma süreleri de zaruri olarak uzadı; bu da akabinde daha fazlasının bölgeden göç etmesine neden oldu. Felipe Guaman Poma de Ayala bu durumu şöyle açıklamış:

> Bazıları, büyük acıları ve şehitliği tadacakları madenlere gitmekten kurtulmak için halklarından uzaklaşırken, diğerleri şeytanların bu cehenneminden, buraların zorlukları ve eziyetlerinden kurtulmak için madenlerden kaçıyor, bazılarıysa madenlerden kurtulmak için çare olarak yollarda çalışmaya başlıyor ve yavaş yavaş ölmektense hemen ölmeyi yeğliyor. Söylediklerine göre, cıva hastalığına tutulanlar öyle bir hale geliyorlar ki kuruyup çöp gibi kalıyor, astım oluyor ve yaşadıklarını bile bilmiyorlar. Bu böyle bir iki yıl devam ediyor, sonra da ölüyorlar.[114]

Ancak Kızılderililer, İspanyol maden işverenlerinin elinden kaçarken, aileleriyle halklarını dağıtarak Avrupalıların salgın hastalıklarının –sadece o yıllarda buralarda ortaya çıktığı bilinen hastalıkları saymak gerekirse; kızamık, kabakulak, tifüs, grip, difteri, kızıl hastalığı ve kanamalı çiçek hastalığı– sıcak ve nemli havada daha kolay yayıldığı aşağı bölgelere inmek zorundaydılar. Bu yüzden de müstakbel toplamalar kapana kısılıyordu: Ya çalıştırılarak madenlerin eziyetiyle mahvolacak ya da sıcak ve nemli, hastalıkla kaynayan bir veba hastanesine –son araştırmaların ortaya koyduğu gibi, buradaki nüfus, neredeyse madenlerdekinin iki katı hızla yok oluyordu– inmek zorundaydılar.[115]

Bu nedenlerden ötürü, dağlık bölgelerden göç edip etmemek, acı verici bir bireysel ve ailevi karardı. Ancak bir bütün olarak And Dağları toplumu için, başka seçenek yoktu. İspanyollarla ilk karşılaşmalarını izleyen yüzyıl içerisinde, bir zamanlar çok geniş olan nüfuslarının yüzde 94 ila 96'sı yok olmuştu; bir vakitler 6.500.000 insanın yaşadığı 2000 millik kıyı şeridindeki herkes ölmüştü.

Bir de Brezilya vardı. Burada, İngiliz Anthony Knivet'in bir zamanlar söylemiş olduğu gibi, kıta boyunca Atlantik sahilinden başlayarak Andlar'daki Poto-

114. Cook'un, *Demographic Collapse* adlı eserinde, s. 199'da alıntılanmıştır. Önceki paragrafta bahsedilen konuların bazıları hakkında detaylı tartışmalar için, aynı ciltte, s. 199-210'a bakınız.
115. *A.g.e.*, s. 207.

sí'ye gidebiliyordunuz ve "bütün yol boyunca, büyük Kızılderili şehirlerini görürsünüz.... Bu arada bu Kızılderililerden beş yüzünü, yanınızda getirdiğiniz ağlarla [hamaklarla] sizi taşımaları için yanınıza alırsınız." Brezilya'nın sahil ve nehir kıyısındaki bölgelerinde o kadar geniş bir kültür ve halk çeşitliliği vardı ki bölgenin ilk Portekizli valisi, Tomé de Sousa, buranın yerlisiz kalmasının asla mümkün olmadığını söylemişti; "onları mezbahalarda kessek dahi."[116] Bu, hem ileriyi gören hem de yanlış olan ender ifadelerden biriydi: Avrupalıların Brezilya'yı fethinin etkisi, gerçekten de insanlar mezbahalarda kesilmişçesine zararlı olmuştu; ancak yerlilerin sayısı sınırsız değildi.

Brezilya'da Portekiz idaresi, Mart 1549'da Sousa'nın Bahia Körfezi'ne gelişiyle kuruldu. Yirmi yıl içinde de –Kral Sebastião, 1570 yılında, yerlilerin boş yere, "adil savaşlar"da esir alınmadıkları takdirde köleleştirilmemelerini buyurduğunda– Brezilya'nın yerli halkları soyu tükenme yolunda epey bir yol katetmişti. Koloninin ilk günlerinden beri, 1549'dan 1550'lere kadar geçen zamanda, Pero de Magalhães'in o zaman yazdığı gibi, "valilerle yöre reisleri, [yerlileri] yavaş yavaş mahvederek birçoğunu öldürdü; diğerleriyse iç bölgelere doğru kaçtılar." Avrupalılar tarafından 1552'de, 1554'te bir kez daha, 1556'da bir kez daha, 1559'dan 1561'e kadar bir kez daha getirilen salgın hastalıklar, sahilleri ve köyleri kasıp kavuruyor; en çok da ataları hiç böyle salgınlarla karşılaşmamış olan Kızılderili kölelerin zayıf bedenlerini kurban seçiyordu. 1552 yılında, Francisco Pires'in yazdığına göre, hummaya yakalanan yerlilerden "neredeyse hiçbiri kurtulamadı." 1554'te ise, Simão de Vasconcellos'un aktardığına göre, "kanlı vücut sızıntıları"yla gelen bir salgın, "onlara öyle ağır bir darbe indiriyordu ki ortaya çıkar çıkmaz onları erimiş ve bilincini yitirmiş halde yatağa düşürüyor, üç-dört gün içinde de mezara götürüyordu." 1556 yılında da başka bir salgın hastalık "çok sayıda vahşi"yi yok etti, diye yazmış André Thevet. 1559'dan 1561'e kadar geçen iki yıl içinde de, dehşet verici kanamalı hummalar, dizanteri ve grip yani bağırtan öksürük geri kalan nüfusu baştan sona tarayıp geçti. Yerliler her yerde "başlarına gelenlerden korkmuş ve deyim yerindeyse donup kalmıştı," diye yazıyor António Blásques: "Artık şarkı söylemiyor, dans etmiyorlardı. Herşey keder doluydu.... ölümler karşısında ağlama ve iniltiden başka bir şey duyulmuyordu."[117]

Köleleştirme ve zoraki çalıştırma bütün bunların arasında devam ediyordu. Kral III. João, daha önce Kızılderililerin 2500 millik Brezilya kıyı şeridini "reislik"

---

116. John Hemming'in, *Red Gold: The Conquest of the Brazilian Indians, 1500-1760* (Cambridge: Harvard University Press, 1978) adlı eserinde, s. 139'da alıntılanmıştır.
117. Bu paragraftaki bütün alıntılar Hemming'in, *Red Gold* adlı eserinde, s. 139-41'dendir.

adı verilen, özel kişilere tahsis edilen araziler şeklinde on dört kısma ayırmıştı; reisliklerin her biri, 100 ila 400 mil uzunluğundaki bir sahil şeridinden iç kısımlara doğru uzanıyordu.[118] Mevcut en iyi kayıtlara sahip olan Bahia reisliğinde, 1560'ların başında en az 40.000 Kızılderili zorla ve çok güç şartlar altında tarlalarda çalışıyordu. Diğer reisliklerdeki Kızılderili köle sayısı da bundan pek farklı değildi.

Bu arada Avrupa'da, veba ve çiçek hastalığı birlikte bir kez daha ortalığı kasıp kavuruyordu. Kıta, genel ölüm oranlarının yüzde altmışa kadar çıktığı, tek tek ele alındığında daha da arttığı bu iki musibetle –yüzyıllardır bunlara maruz olan, bu nedenle de biraz direnç kazanan bu insanlar arasında dahi, ölümlerin çoğu hastalığın bulaştığı ilk hafta içinde gerçekleşiyordu– sarsılıyordu.[119] Lizbon'da, sadece bu salgın sırasında 40.000 kadar insan ölmüştü. Elbette geçmişlerinde bu hastalıkların hiç olmadığı insanlar, çok daha büyük oranlarda kayıplar verecekti. Bundan iki yıl önce Rio de la Plata'da ölen 100.000 yerli, bunun sessiz şahidiydi. Ve 1563 Ocak'ına gelindiğinde, veba ve çiçek, kıyıya demirleyen bir gemiden ayrılmış, Brezilya topraklarında insan taşıyıcılarıyla birlikte ilerliyordu.

Sonuçta meydana gelen kıyım tarife sığmaz boyuttaydı. İlk gelen veba oldu. Hastalık herkese bulaşmış gibi görünüyordu. En azından bütün yerlilere. Bulaşıcı bir hastalık, daha önce kendisine hiç maruz kalmamış olan insanlara bulaştığı zaman, genellikle ilk kuşaktaki belirtiler hiç kimsenin, uzun zamandır bu hastalığa maruz olanların dahi hiç görmediği kadar ağır olur: "Hastalık, bağırsaklarda çok büyük ağrılarla başlıyor," diye yazıyor Simão de Vasconcellos, "ve karaciğerle akciğerleri çürütüyordu. Sonra çiçeğe çeviriyordu; bu hastalık öyle çürütücü ve zehirliydi ki etler, çok kötü kokular yayarak dökülüyordu." Birkaç gün içinde binlercesi, üç ay içinde de 30.000 kişi öldü. Sonra da, vebadan kurtulanlar arasında çiçek hastalığı ortaya çıktı. Şöyle yazmış Leonardo de Vale:

> Bu musibet ortadan kalktığı ve insanlar azıcık kafalarını kaldırdığı zaman, başka bir hastalığa tutuldular, bu ötekinden de kötüydü. Bu seferki, çiçek ya da frenginin bir

---

118. Haritalar ve bir kaptanlıklar tarihi için, bakınız Lyle N. McAlister, *Spain and Portugal in the New World, 1492-1700* (Minneapolis: University of Minnesota Press, 1984), s. 260-66.

119. Paul Slack, *The Impact of Plague in Tudor and Stuart England* (Londra: Routledge and Kegan Paul, 1985), s. 7. Avrupa'nın en iyi düzenlenmiş toplum sağlığı sistemi ile birlikte, hastalığın bulaştığı insanlardan %50'si ile %60'ının öldüğü ülkedeki vebaya, yakın ve açıklayıcı bir bakış için, bakınız Carlo M. Cipolla, *Cristofano and the Plague: A Study in the History of Public Health in the Age of Galileo* (Londra: William Collins & Co., 1973).

türüydü ve o kadar iğrenç ve kötü kokuluydu ki kimse hastalardan çıkan o yoğun pis kokuya dayanamıyordu. Bu yüzden de birçoğu bakılmadan, çiçek yaralarından çıkan kurtlar tarafından yiyip bitirilerek öldü; vücutlarında büyüyen bu kurtlar o kadar çok ve büyüktü ki görenlerde dehşet ve sarsıntıya yol açıyordu.[120]

Daha önce Karayipler, Meksika ve Orta Amerika'yla Peru'da da olduğu gibi, salgının ikinci dereceden sonuçları, en az bu vahşi hastalıkların kendisi kadar veya onlardan da kötüydü. Kimse yemek yapacak, su çekecek, hatta diğerlerini teselli edecek kadar sağlıklı olmadığından dolayı, hastalık daha öldürücü seyrine girmeden, bir sürü insan açlıktan, susuzluktan ya da sırf umutsuzluktan öldü. En fazla acı çekenler çocuklardı. "Sonunda," diyor Vale, "durum o kadar kötüleşti ki mezar kazacak kimse kalmadı ve ölüler gübre yığınlarına ve kulübelerin çevresine gömüldüler, ancak bu iş o kadar kötü yapılmıştı ki domuzlar cesetleri eşeleyerek çıkarıyordu."[121]

Kölelik nasıl Kızılderilileri güçsüz düşürerek öldürücü mikroplara karşı dirençlerini kırdıysa, yaşam biçimlerinin gemiler dolusu hastalık tarafından mahvedilmesi de onları köleliğe karşı daha dayanıksız hale getirmiştir. Salgın ortalığı kasıp kavururken kimse ilgilenecek güçte olmadığından ekinleri mahvolmuş olanlar için, kendini köleliğe teslim etmek bir şey yiyebilmenin tek yolu haline gelmişti. Plantasyonlara giderek işe alınmak için yalvarıyorlardı. "Köle olarak istenmeyen bazıları vardı," diye yazıyor Vale, "bunlar kabul edilebilmek için kendini zincire vuruyordu: Demirler içinde reddedilmeleri daha güç görünüyordu." Vasconcellos ise şöyle ekliyor: "Biri hayatını kurtarmak için bir kap una özgürlüğünü verdi. Diğerleri hayatlarının tamamında ya da bir kısmında çalışmak üzere kendini kiralıyor, diğerleriyse kendi çocuklarını satıyordu." Otuz yıl içinde bölgenin yerli halkının en az yüzde doksanı yok edilmişti.[122]

Bu, tabii ki son değildi. Köleleştiren tarafların, misyonerlerin yanı sıra köle tacirlerinin de dönem dönem getirdikleri salgın hastalıklarla kuvvetlenen, bitmeyen hücum dalgası ve ardından yine askerî saldırı, sonraki iki yüzyıl boyunca Brezilyalı Kızılderililerin yaşamının değişmez kuralı haline geldi. Yerliler, sözde özgür oldukları zaman bile, sistematik olarak yok ediliyorlardı. Örneğin, 1630'larda hâlâ Salvador belediye idaresinde yaşamakta olan ve ücretli çalışma imkânı bulan

---

120. Hemming'in, *Red Gold* adlı eserinde, s. 142'de alıntılanmıştır.
121. *A.g.e.*, s. 143. Aynı zamanda bakınız, Alden ve Miller, "Unwanted Cargoes", s. 42-43.
122. Hemming, *Red Gold*, s. 143-44; Stuart B. Schwartz, "Indian Labor and New World Plantations: European Demands and Indian Responses in Northeastern Brazil", *American Historical Review*, 83 (1978), 51.

Kızılderililer, ortalama olarak siyahi kölelere ödenenin sekizde biri ve on altıda biri arasında değişen ücretler alıyorlardı –ve bu "ücretler" de, eğer ödenirse, çoğunlukla un, giysi ve alkol olarak dağıtılıyordu. Ancak çoğu zaman hiç ödenmiyordu. Ödense, hatta nakit olarak ödense bile, bu kazançlarla yaşamak çok güçtü.[123] Bütün bunların ışığında şaşırtıcı bir şey varsa, o da yerlilerin direnişinin, nüfuslarının azalarak hızla yok olmaya doğru gidişini izlerken bile görülmedik bir biçimde artmaya devam etmesidir. On sekizinci yüzyılda güçlü Manau kabilesinin kahraman reisi olan ve halkını kaçırılıp köleleştirilmekten kurtarmak için canla başla dövüşen –ve esir düşmektense ölüme koşan– Ajuricaba'nın öyküsü, bugün bu gibi şeyleri önemseyen Brezilyalılar tarafından hâlâ hatırlanmaktadır. Ama aslında Ajuricaba birçoklarından biriydi yalnızca.

Amerikaların halkları, en başından beri –en azından 1493'te "çok güzel bir Karayipli kadın"ın bir halatla dövülerek tecavüze uğrayana kadar Michele de Cuneo'nun şiddet dolu hareketlerine karşı mücadele ettiği o günden beri –direniyordu. Bu direnişi hiçbiri, hep birlikte Yucatán düzlüklerini örten kuytu ormana– ve burada, bir tarihçinin belirttiği gibi, onları izleyen İspanyol fatihleri, "çok geçmeden kendilerini yiyecek gıda, din değiştirtecek can ya da sömürecek işgücü bulamayacakları geniş, yemyeşil ormanlık alanda kaybolmuş halde buldular" –doğru geri çekilişlerini nihayet 1638 yılında İspanyolların geçici olarak yurtlarından kovulmasıyla sonuçlanan acımasız askerî karşı hücumlarla birleştiren Mayalar kadar başarıyla gerçekleştirmedi.[124] Hiçbir halkın direnişi, sadece İspanyolları yok etmekle kalmayıp aynı zamanda yanlarında getirdikleri yabancı her ne varsa –at, sığır, kedi, köpek, ağaç ve bitki– yok eden Mayalarınki kadar simgelerle yüklü değildir.[125] Ancak sonuçta Mayalar da, halklarından 100 kişiden 95'ini kaybetti –birçok yabancının, eğer biliyorlarsa, anlamayı pek isteyemeyecekleri direnişlerinin bir bedeli.[126]

---

123. Schwartz, "Indian Labor and New World Plantations", 55-56, 76.
124. Jones, *Maya Resistanceto Spanish Rule*, s. 276.
125. Varner ve Vraner, *Dogs of the Conquest*, s. 87,178.
126. *Essays in Population History: Mexico and the Carribean* (Berkeley: University of California Press, 1974) adlı eserlerinde, Cilt: 2, s. 1-179'da, bakınız J. Eric S. Thompson, *Maya History and Religion* (Norman: University of Oklahoma Press, 1970), s. 48-83; ve Sherburne F. Cook ve Woodrow Borah, "The Population of Yucatan, 1517-1960". Mayaların hali hazırdaki varlığı, onların çabuk iyileşme gücünü kanıtlar. Öyle ki, bugüne kadar süren beş yüzyıllık bir soykırıma rağmen, kültürleri ve sosyal düzenleme şekilleri gelişmeye devam etmiştir ve bu, gerçekten şaşırtıcı bir kültürel gücün işaretidir. Örneğin bugün Guatemala'da, –onlara karşı yürütülen soykırım mücadelesine rağmen– yerli insanlar kendi atalarına ait Maya dilinin en azından yirmi iki farklı lehçesini konuşmaya

On altıncı yüzyıl sona erdiğinde, belki de 200.000 İspanyol, herşeyiyle Hint Adaları'na, Meksika'ya, Orta Amerika'ya ve daha güneydeki yerlere taşınmıştı. Öte yandan, aynı tarihlerde, bu bölgelerdeki 60.000.000 ila 80.000.000 yerli ölmüştü. Ancak kıyım hâlâ sona ermemişti.[127]

---

devam etmektedirler. Bu bölgedeki bir dizi sosyal ve kültürel süreklilik hakkında bir tartışma için, bakınız Robert M. Hill ve John Monaghan, *Continuitiesin Highland Maya Social Organization: Ethnohistory in Sacapulas, Guatemala* (Philadelphia: University of Pennsylvania Press, 1987).

127. J.H. Elliott, 1570 yılına kadar 118.000 İspanyol'un Yeni Dünya'da yerleştiğini tahmin etmiştir; bu hız ile, yüzyıl sonuna kadar yerleşmiş olan insan sayısı 150.000'den fazla olmuştur. Elliott, *Imperial Spain*, s. 176. İspanya'ya dönenlerin sayısı her ne kadar çok olsa bile, en son tahminler bu sayının 200.000'e yakın ve hatta ondan bile fazla olduğunu ileri sürmüştürler. Bakınız Peter Boyd-Bowman, *Patterns of Spanish Emigration to the New World, 1493-1580* (Buffalo: State University of New York Council on International Studies, 1973), s. 2; ve ed. Fredi Chiappelli'nin, *First Images of America: The Impact of the New World on the Old* (Berkeley: University of California Press, 1976) adlı eserinde, Cilt: 2, s. 737-82'de, Magnus Mörner, "Spanish Migration to the New World Prior to 1810: A Report on the State of Research". Kızılderili ölülerin tahmini sayısı, yaklaşık olarak 65.000.000 ile 90.000.000 arası, bu bölgeler için Columbus öncesi nüfus tahminlerinden hesaplanmıştır. İlk rakam Russell Thorton'a ait olan en son tahmindir; ikincisi de Henry Dobyns tarafından hesaplanan ve oldukça fazla alıntılanan bir dizi rakamın orta noktasıdır. Bakınız Russell Thornton, *American Indian Holocaust and Survival: A Population History Since 1492* (Norman: University of Oklahoma Press, 1987), s. 22-32; ve Henry F. Dobyns, "Estimating Aboriginal American Population: An Appraisal of Techniques with a New Hemispheric Estimate", *Current Anthropology*, 7 (1966), 395-416. Yerli ölülerin bu tahmini sayısı iki nedenden dolayı çok muhafazakar olabilir. İlki, Dobyns, İlave 1'de de tartışıldığı gibi, artık kendi orijinal tahminlerinin çok düşük olduğunu düşünmektedir. Ve ikincisi, bu hesaplama daha olası bir yüzde olan %95'e ve bir yüzyıl süresine değil de, aşağı yukarı %90 düşüşe dayanmaktadır. Her ne kadar Mesoamerikan ve Güney Amerikan nüfuslarının çoğunluğunu açıklayan ve hem soykırım şiddeti hem de hastalık tarafından en sert şekilde vurulan bütün asıl nüfus merkezleri ile temasa geçilmiş ve bu merkezler fethin ilk yıllarında çökertilmiş olduğu halde, bu hesaplama 17. yüzyılın başına kadar temasa geçilmemiş olan yerli insanların nüfusunu açıklamak için yapılmıştır.

4

Venezüella'nın kuzey sahili yakınlarında, Barquicimeto kenti civarındaki düzlüklerde, bazen bataklıklarda yakamozu andıran gizemli bir ateş yanıyor gibi görünür. Rivayete göre bu, "savanlar arasında kimsenin yanına yaklaşamadığı bir ateş gibi dolanıp duran hain Lope de Aguirre'nin ruhudur."[1]

Aguirre'nin 1561'de Peru'dan Andlara ve Venezüella sahillerine yaptığı sefer, "sansasyonel bir korku olarak nam salmıştır," diye yazar bir tarihçi, "bu tarihten önce veya sonra Karayipleri istila eden korsanlardan hiçbiri ondan daha açgözlü ve acımasız olmamıştır," ve hiçbir askerî harekat, "Aguirre'nin kudurmuş öfkesi"nin yönlendirdiği harekat kadar "zulümleri ile meşhur" değildir.[2] Aslında, Aguirre'nin Güney Amerika'daki azgınlıkları hiç de, çoktan unutulmuş olan İspanyol fatihlerininki kadar yıkıcı değildi. Aguirre'nin kitaplara, şiirlere ve filmlere bu kadar konu olması ve bu kadar çok anılmasına neden olan, onun Kızılderililer gibi İspanyolları da öldürme eğilimiydi. Onu "hain Aguirre" –bizzat kendi ırkına ihanet eden bir hain– yapan da işte buydu.

---

1. Pedro Simon, *The Expedition of Pedro de Ursua and Lope de Aguirre in Search of El Dorado and Omagua in 1560-1561*, trc. William Bollaert (Londra: Hakluyt Society, 1861), s. 228.
2. Louis B. Wright, *Gold, Glory and the Gospel: The Adventurous Lives and Times of the Renaissance Explorers* (New York: Atheneum, 1970), s. 264-66.

Bundan dolayı Aguirre'nin kötü bir adam olduğundan hiçbir zaman şüphe edilmemiştir. Yine bu sebepten, yakalandığında, vatandaşları İspanyollar onun başını kesmiş ve demir bir kafes içine koyarak teşhir etmişlerdir. Ancak diğer İspanyol fatihlerinin –bazı çevrelerde "Kara Efsane" diye anılmaya başlanan– davranışlarına dair tartışma, Aguirre'yi aşarak, hemen hemen dört yüzyıldır hiç durmadan devam etmektedir. Bu fikrin destekçileri, İspanyolların Yeni Dünya'da yaptıkları yüzünden gereksiz ve haksız yere eleştirildiklerini savunurlar. Bunlar iddialarını iki genel ilkeye dayandırmaktadır: Bunların ilki, Kızılderililere yönelik, denildiğine göre neredeyse tamamen Bartolomé de Las Casas'ın yazılarına dayandırılan İspanyol zulümlerine dair hikayeler, gerçekdışı veya en azından abartılıdır; ikincisi de, Amerikaların yerli halklarına karşı diğer Avrupa uluslarının zulümleri de en az bunlar kadar kınanmayı hak eder.[3]

Birbiri ardından birçok tarihçi, Las Casas'ın ifadelerinin son derece doğru olduğunu (hatta çoğu zaman niceliksel açıdan hafif kaldığını) göstermekle kalmayıp, bunların 16. yüzyılda Las Casas gibi Karayipler'de, Meksika'da, Orta ve Güney Amerika'da uzun zaman geçirmiş olan başka bazı bağımsız gözlemciler tarafından da desteklendiğini ortaya koyduklarından, bu ithamların ilki artık büyük ölçüde itibarını yitirmiştir.[4] Kara Efsane savunucularının şikayetlerinin ikincisi, hâlâ üzerinde durulmayı hak ediyor –yani bu görüşün destekçilerinden birinin belirttiği gibi, "İspanyollar," dönemin diğer Avrupalılarından "ne daha az ne de daha çok insandılar ve ne daha az ne de daha çok insancıldılar."[5] Bu görüşü savunanlar için, İngilizlerin ve sonra Amerikalıların davranışları özel bir ilgi konusudur. Elbette, İspanyolların bu savunma hattı bazen, saçmalık noktasına kadar vardırılmıştır. Örneğin bir tarihçi, İspanyolların –Kızılderililere yönelik canice muameleleri bir yana– Yahudileri ve diğer sözde kafir ve putperestleri halkın önünde işkenceyle yakmasının, farklı bir düzeyde de olsa, Amerikalıların 4 Temmuz kutlamalarıyla mukayese edilebilecek olan "tantanalı gösteriler"den ibaret oldu-

3. Bakınız Charles Gibson, *The Black Legend: Anti-Spanish Attitudes in the Old World and the New* (New York: Alfred A. Knopf, 1971), s. 1-27.
4. Bu konular hakkında detaylı bir analiz ve bibliyografya için, edlr. Juan Friede ve Benjamin Keen'in, *Bartolomé de Las Casas in History: Toward an Understanding of the Man and His Work* (DeKalb: Northern Illusions University Press, 1971) adlı eserinin içinde, s. 3-63, 309-49 ve 487-537'de, bakınız Benjamin Keen, "Introduction: Approaches to Las Casas, 1535-1970", Manuel M. Martinez, "Las Casas on the Conquest of America" ve Juan Comas, "Historical Reality and the Detractors of Father Las Casas".
5. Bruce B. Solnick, "After Columbus: Castile in the Carribean", *Terrae Incognitae*, 4 (1972), 124.

ğunu gayet ciddi bir biçimde ileri sürmüştür.[6] Fakat İspanyolların kanlı yağmalarında yalnız olmadığı –Avrupa soyundan gelen başkalarının da mizacen aynı ölçüde soykırıma yatkın oldukları– yönündeki daha ciddi iddia, göreceğimiz gibi, hem daha güvenilir hem de daha doğrudur.

II

İspanyollar ve Portekizliler, on altıncı yüzyılın ikinci yarısında Meksika'daki ve güneydeki yerli halkları (Florida ve Virginia içlerine gerçekleştirilen ek baskınlarla) "etkisizleştirme"kle meşgulken, İngilizler de İrlandalıları etkisiz hale getirmekle uğraşıyordu. Günümüzün avantajlı konumundan bakıldığında, o zamanın İngilizlerinden herhangi birini barbarlık veya vahşilikle suçlamak saçma gibi görünebilir. Ne de olsa İngiliz toplumu, insanlarının üçte birinin ölmeyecek kadar geçimlik sınırında yaşadığı bir toplumdu ve burada sağlık ve hıfzısıhha koşulları öyle dehşet verici bir durumdaydı ki bir kişinin otuzlu yaşlarının ortalarına dek yaşaması çok nadir görülüyordu.[7] İngiliz düşünüş tarzının yüksek niteliklerine gelince, on altıncı yüzyılın son yıllarında (İngiliz tarih filozoflarının Akıl Çağı'nın şafağı olarak adlandırdıkları dönem) sadece Essex Vilayet mahkemeleri, cadılıkla ilgili 1500'den fazla suça ilişkin 650 civarında davayı karara bağlamıştı. Ve bu, konuyu çok yakından inceleyen bir tarihçiye göre, "çok daha yaygın kuşkuların sadece yüzeye yansıyan kısmıydı."[8]

Yine de Britanya halkı kendisini yeryüzünün en uygar toplumu olarak görüyordu ve çok geçmeden Oliver Cromwell Tanrının İngiliz olduğunu ilan ettiğinde

---

6. Philip Wayne Powell, *Tree of Hate: Propaganda and Prejudice Affecting United States Relations with the Hispanic World* (New York: Basic Books, 1971), s. 27. Bu özel yazarın 15. ve 16. yüzyıl İspanyollarını eleştiriden koruma kararlılığı o kadar güçlüdür ki; o, Engizisyonun bile "devlet düşmanları" olan ve hoşgörülü olan İspanyolları hoşgörüsüzlük yolları ve hileleri içinde eğiten hain Yahudilerin neden olduğu makul bir olay olarak savunur. Bu son iddia için Powell Salvador de Madariaga'yı alıntılar ve der ki; "elbette hakaret edici sözler ile katranlanamayan kişi 'antisemitik'tir"; fakat diğer örnekler arasında Madariaga'nın, Amiralin "açgözlü" olması, güçlü bir "pazarlık zekasına" ve "tipik Yahudi dönekliğine" sahip olması gibi "kanıtlar"a dayanarak Columbus'un da bir Yahudi olduğunu iddia ettiğini ifade etmeyi ihmal etmiştir. Madariaga ve Columbus hakkında, Leonardo Olschki'nin kısa fakat etkileyici tartışmasına bakınız, "What Columbus Saw on Landing in the West Indies", *Proceedings of the American Philosophical Society*, 84 (1941), 654-55.

7. Lawrence Stone, *The Family, Sex and Marriage in England, 1500-1800* (New York: Harper & Row, 1977), s. 64,68.

8. A.D.J. Macfarlane, *Witchcraft in Tudor and Stuart England* (New York: Harper & Row, 1970), s. 60-61.

tasvipkar bir şekilde kafa sallayacaktı. Bundan dolayı bu döneme ait İngiliz risalelerinin ve resmi kayıtlarının, "vahşi İrlandalılar"ı, "gündelik yiyeceği bir tür çimen olan, orman ve bataklıklardaki çıplak dolandırıcılar" şeklinde tasvir etmesi şaşırtıcı değildir. Bazı kayıtlara göre İrlandalılar, ot kadar doğal olmayan başka şeyler de yiyorlardı: Başka insanların, bazen de bizzat kendi annelerinin eti –belki de bunlar aldatmacadan ibaretti çünkü İrlandalı annelerin öz çocuklarını yediğine dair başka inanılması imkânsız hikayeler de vardı. Kısacası İrlandalılar "akıl almaz hayvanlar"dı, William Thomas'ın söylediğine göre, "Tanrı'dan veya muaşeret adabından habersiz; mallarında, hayvanlarında, kadınlarında, çocuklarında ve herşeyde ortaklaşa yaşayan" hayvanlar.[9]

Bu tür vahşilikler İngilizlerin tahammül sınırlarının ötesindeydi. Özellikle de söz konusu görgüsüzler böyle güzel topraklara sahip olunca. Bundan dolayı İngilizler, İrlandalıları uygarlaştırmak ve etkisizleştirmek için yüzyıllar boyunca birçok savaşlara girdiler. İrlanda savaşlarındaki en başarılı İngiliz askerlerinden biri, Sir Walter Raleigh'in Oxford'da eğitim görmüş üvey kardeşi Humphrey Gilbert idi –kendisine sonradan Krala hizmetlerinden dolayı şövalyelik ünvanı verilmiştir. Gilbert, İrlandalıları yola getirmek için çok yaratıcı bir plan kurmuştu. Şöyle emretmişti:

> O gün öldürülenlerin (her kim olursa olsun) kafaları bedenlerinden ayrılarak Gilbert'in gece kaldığı yere getirilecek ve burada onun çadırına giden yolun her iki yanına serilecektir; öyle ki hiç kimse hiçbir nedenle çadırına gelemesin, hepsi de onun korkutmak için kullandığı kelle yolundan geçmek zorunda kalsın.[10]

Söylemeye bile gerek yok ki; Gilbert'in çadırına giden bu "kelle yolu" gerçekten de "ölmüş babalarının, kardeşlerinin, çocuklarının, akrabalarının ve arkadaşlarının kellelerini, karşılarında yere serilmiş halde gören insanlara büyük korku" veriyordu.[11] Ancak İngilizler, kimse böyle uç ikna yöntemlerini eleştirmeyi aklına getiremesin diye, sık sık itaatsiz yerlilere muamelede İspanyol örneğine atıfta bulunarak İrlandalılara yaptıkları muameleyi mazur gösteriyorlardı.[12]

Öte yandan Yeni Dünya topraklarını keşfetmek için bir kaç İngiliz seferi düzenlenmişti, ancak bunlar, İspanyolların sömürmeye giriştikleri yerlerin kuzeyine

9. Howard Mumford Jones'in, *O Strange New World: American Culture – the Formative Years* (Londra: Chatto and Windus, Ltd., 1964), s. 169.
10. Nicholas P. Canny, "The Ideology of English Colonization: From Ireland to America", *William and Mary Quarterly*, 3. Seri, 30 (1973), 582.
11. *A.g.e.*
12. *A.g.e.*, 593-95.

yoğunlaştılar. İngilizlerin Amerika'da bir koloni kurmak için ilk ciddi teşebbüsü, altın bulmayı umdukları Baffin Adasında gerçekleşti. Daha sonra keşfettikleri madenin yalancı altın olduğu anlaşıldı ve koloni terk edildi, ancak seferin lideri Martin Frobisher burada bulduğu bir avuç "muhtelif bir takım insan"ı yakalayıp kaçırdıktan sonra.

Martin Frobisher, bölgeye ilk seyahatinde gemisine yaklaşan bir yerliyi yakalayarak kayığıyla birlikte İngiltere'ye götürdü. Ancak adam kısa bir süre sonra öldü, bunun üzerine Frobisher ikinci yolculuğunda yaşlı bir kadınla çocuklu bir genç kadını güverteye aldı –bu olay, Frobisher ve adamlarının "niyetlerimizin aksine zalimce bir şeye girişerek" bütün bir yerli köyünü yok etmelerinden sonra olmuştu. Yaşlı kadını "çatal ayaklı olup olmadığına bakmak için" soyduktan sonra bıraktılar, fakat genç kadınla çocuğunu başka bir baskında yakaladıkları bir adamla birlikte yanlarında alıkoydular.[13] Sonra adamla kadını bir araya getirdiler; mürettebat, sanki hayvanlarmış gibi, "onları görüp eğlenmek için" toplanmıştı. Ancak hayal kırıklığına uğradılar çünkü yakalanan Kızılderililer, hayvan gibi davranmak şöyle dursun, onlara kendilerini tutsak edenlerden daha ölçülü, onurlu ve hassas olduklarını göstermişti.

> İlk karşılaşmalarında, birbirlerini epey bir zaman, aralarında tek bir konuşma ya da söz geçmeden hasretle seyrettiler ve yüzleri kıpkırmızı kesilmiş halde, çok temkinli durdular; sanki esaretten dolayı duydukları keder ve aşağılanmışlık, dillerini ve sözlerini onlardan almış gibiydi: Önce kadın, aniden, sanki adamı küçümsüyormuş ya da onun farkında değilmiş gibi, arkasını dönerek şarkı söylemeye başladı, sanki başka bir şeyler düşünüyordu: Ama tekrar bir araya getirildiklerinde, sessizliği önce adam bozdu ve sert, gayet temkinli bir şekilde, kadına uzun ve ciddi bir hikaye anlatmaya başladı; kadın da onu, hikayeyi bitirene kadar hiç sözünü kesmeden, dikkatle dinledi; sonra konuşarak birbirlerini daha yakından tanıyan adam ve kadın birbirlerine döndüler; öyle ki (sanırım) sanki birbirleri olmadan yaşayamazlardı.[14]

Ancak yakalanan Kızılderililerin aralarındaki cinsel mesafeyi korumaları kendilerini inceleyen İngilizleri çok şaşırtmıştı. Tayfalardan birinin anlattığına göre, her ne kadar birbirlerini sık sık teselli etseler de, "bana göre ikisinin de nefsine hakim olması çok dikkat çekiciydi; çünkü adam, ilk başta kadını kendi odasından

---

13. Richard Hakluyt'un, *The Principal Navigations, Voyages, Traffiques & Discoveries of the English Nation*, Cilt: 5 (Londra: J.M. Dent & Sons, Ltd., 1907) adlı eserinin içinde, s. 144-45'te, Dionise Settle'nin sefer hakkında anlattıklarından alınmıştır.
14. Richard Collinson, *The Three Voyages of Martin Frobisher* (Londra: Hakluyt Society, 1867), s. 144-45.

çıkarması dışında hiç yerinden kımıldamamıştı ve her ikisi de, olur da birinin veya diğerinin mahrem yerleri görünür diye çok utanıyorlardı"[15]

İngiltere'ye vardıklarında kaçırılan adam, bir gözlemcinin memnuniyetsizlikle anlattığına göre, hiç de şaşırtıcı olmayacak bir şekilde, "bir İngiliz korkusu" sergiledi. Ve ciğerini delen kırık kaburga kemiklerinden ciddi bir şekilde rahatsız olduğu anlaşıldığında, kendisini muayene eden hekim, kan aldırmayı salık verdi, ancak "bu uygarlaşmamış adamın ahmakça ve gayri medeni ürkekliği buna mani oldu." Kısa bir süre sonra da, İngilizlerin önceki seyahatlerinde yakaladıkları yerli gibi, o da öldü. Bu, ilgililerin tümü için oldukça üzücüydü. Görevli hekimin hatırladığı gibi, "Çok kederlendim ve üzüldüm, bizzat adamın ölümüne değil, fakat lütufkar Kraliçemizin onu seyrederek eğlenme umudu, şimdi, sanki ikinci kez parmaklarının arasından kayıyordu."[16] Kaçırılan adamın cesedi, parçalanarak gömüldü; bu esnada yerli kadın da hastalanmıştı. Çok geçmeden öldü ve kısa süre sonra çocuğu da onu izledi.

Londra'da teşhir ve seyir için İngilizler tarafından yakalanan Kızılderililerin yazgısı nasıl alışılageldik bir biçimde, İspanyolların yakaladığı yerlilerin muzdarip olduğu yazgı ile aynıysa, kuzey ve güneyde, yurtlarında kalan Kızılderililerin yazgısı da benzerdi. İngilizlerin Virginia'daki Jamestown yerleşimini (İspanyolların yaptığı gibi sömürgelerini bir haçla işaretleyerek) ilan ettikleri sırada, İspanyol ve Portekizlilerin o zamana dek istila ettikleri topraklar, kemiklerle dolu, muazzam bir mezarlık haline gelmişti. Milyonlarca Kızılderili, İberyalı istilacıların kılıçları ve taşıdıkları mikroplar yüzünden korkunç bir şekilde can vermişti. Kuzeyde Florida'ya ve güneyde Georgia'ya kadar, 1515'te tümü hayatta olan her on Timucuan Kızılderilisinden 1607'de sadece biri sağ kalmıştı. Ve on yıl gibi kısa bir süre sonra, 1617'de, bu sayı da yarıya indi. Bu bölgede yapılan en detaylı nüfus analizine göre, 1520'de bu coğrafyada yaşayan Timucuan Kızılderilisi sayısı toplam 720.000 civarındaydı; Avrupalılarla teması takip eden yüzyıl içinde ise, sayıları ancak 36.000 kadar kalmıştı. Bir milyon yerli halkın üçte ikisi –muazzam ve kadim Timucuan toplumunun yüzde 95'i– kılıç ve salgın hastalıkların şiddetiyle yok edilmişti.[17]

Fakat İspanyollar Florida ve Georgia'da da durmadılar. Daha 1521 yazında Cortés ve ordusu, hâlâ Tenochtitlán'ı yok etmekle uğraşırken, Pedro de Quejo ve Francisco Gordillo komutasındaki İspanyol gemileri, günümüzde Güney Carolina

15. *A.g.e.*, s. 145.
16. Collinson'un, *Three Voyages* adlı eserinin içinde, s. 189-91'de, "Postmortem Report of Dr. Edward Dodding".
17. Henry F. Dobyns, *Their Number Become Thinned: Native American Population Dynamics in Eastern North America* (Knoxville: University of Tennessee Press, 1983), s. 292.

olarak bilinen, Charleston'un kuzeyindeki Winyah Körfezi yakınlarında karaya çıktılar. Her bir komutan da birbirinden bağımsız olarak buraları kendi patronları adına sahipleniyorlardı– ve birbirlerinin aynı konudaki iddialarını reddediyorlardı. Ancak en azından bir konuda mutabıktılar. Görevleri mümkün olduğunca çok Kızılderili bulup yakalayarak –Columbus'un ilk seyahatinden otuz yıl geçmeden-milyonlarca yerlisinin büyük oranda yok edildiği Bahamalara çalışmaya götürmekti. Bu işi çok iyi becerdiler. Quejo ve Gordillo, Winyah Körfezi civarında yaşayan Kızılderililerle iki hafta boyunca dostça temas kurduktan sonra, onları gemilerine davet ettiler. Fakat iki kaptan, yerliler güverteye çıkar çıkmaz demir alarak Santo Domingo'ya doğru yelken açtılar

O gün İspanyollar tarafından kaç Kızılderili yakalandığına dair –60 ila 130 arasında– bazı tartışmalar vardır, ancak sonra olanlar hakkında hiçbir ihtilaf yoktur. Yerliler, Santo Domingo'ya vardıklarında köleleştirilerek tarlalarda çalışmaya başlatıldılar fakat yiyecek konusunda kendi başlarının çaresine bakmak zorundaydılar. Çürüyen süprüntüleri çöplerden toplamak, ölüleri, köpek ve eşek leşlerini yemek zorunda bırakıldılar. 1526'da, yani yakalanmalarından dört yıl sonra bu Kızılderililerden sadece biri hayatta kalmıştı.[18]

Bu, sonra olacaklara uygun bir başlangıçtı. Gelecek elli yıl ve sonrasında, İspanyollar, Fransızlar ve İngilizler Florida, Georgia, Carolinalar ve Virginia sahillerinin tümünü –Kızılderilileri yakalamak ve hastalıklarla tahribatı yaymak için ülke içlerine yürüyen baskın gruplarıyla– baştanbaşa taradılar. Quejo-Gordillo seferinde yakalanan kölelerin sonuncusu öldürülmeden önce, bölgedeki Fransız donanmasına Giovanni de Verrazzano komuta ediyordu; onu 1534'te Jacques Cartier ve onu da başka bir çok kişi izledi. Bunların karşılaştıkları yerli halkların hayatları üzerindeki etkileri, özel niyetleri kadar çeşitliydi. Fakat çoğu için, bu niyetler yanlarında götürdükleri şeylerden belli oluyordu. Bu şekilde, 1539'da Hernando de Soto, 600 kişilik silahlı bir güç, 200'den fazla at ve yüzlerce tazı, kurt köpeği ve savaş köpeğinin yanı sıra, yakalanması planlanan yerliler için çok sayıda boyun zinciri ve bunların yetmediği durumlarda kullanılmak üzere taşınabilir bir demirhaneyle karaya çıktı.[19]

18. Paul E. Hoffman, *A New Andalucia and a Way to the Orient: The American Southeast During the Sixteenth Century* (Baton Rouge: Louisiana State University Press, 1990), s. 10-17. Bu baskın boyunca yakalanan kölelerin sayısının daha yüksek bir tahmini için, bakınız Garcilaso de la Vega, *The Florida of the Inca*, trc. John G. Varner ve Jeannette J. Varner (Austin: University of Texas Press, 1951), s. 10.

19. Hoffman, *A New Andalucia*, s. 91. İspanyolların beraberlerinde getirdikleri köpeklerden biri, de Soto'nun gözdesi olan, Bruto adında bir tazıydı ve bu köpek İspanyollar arasında

1560'lar ve 1570'lerde, Avrupalı askerler, gittikleri her yere hastalık ve kanlı kıyımları yayarak, bir baştan bir başa güneydoğuda geziyorlardı. Buna rağmen, 1570'lerin başında –Avrupalıların getirdiği bir dizi yıkıcı hastalığın beş yıldan daha fazla bir süredir Virginia Kızılderilileri arasında yayılmasından sonra bile– bölgedeki ilk İspanyol fatihlerinin tümünün en güvenilir olarak genel bir kabul gören Cizvit Juan Rogel, Virginia sahillerini şöyle anlatıyordu: "Burada, şu ana kadar keşfedilen sahilde gördüğüm bütün diğer bölgelerden daha çok insan var. Bana öyle geliyor ki yerliler buralarda benim bulunduğum diğer bölgelerden daha yerleşikler."[20] Papaz Rogel daha önce yoğun bir nüfusa sahip Florida'da yaşamıştı. Yirmi beş yıl sonra, İngiliz koloni birlikleri Jamestown'a vardıklarında, öyle bir "ülke" buldular ki; onlardan biri şöyle yazıyordu, "Vaad edilmiş topraklardan daha çok şey vaad eden bir memleket: Süt yerine inci, bal yerine altın buluyoruz." Fakat, o zamanlar buldukları halk, daha önceki Avrupalıların gelişinden önceki haline göre büyük oranda azalmıştı. İlk istilacıların bıraktığı izler kaybolmamıştı, "yerliler arasında genel olarak büyük bir hastalık hüküm sürüyor," diyordu adı bilinmeyen bir muhabereci, "hepsinin de derileri biçimsiz izlerle doluydu ve alınlarında şekilsiz görüntüler oluşmuştu."[21]

On yıl önce 1596'da, bir kızamık salgını –muhtemelen hıyarcıklı veba– Florida'yı kasıp kavurarak yerli halktan birçok insanı öldürmüştü. Hastalık Virginia'ya da girmiş olabilir çünkü bu iki yöre daha önceden hemen hemen aynı zamanlarda Avrupalıların getirdiği salgınların muhatapları olmuştu: Örneğin 1586'da, Thomas Hariot'un İngiliz birlikleri bir uçtan bir uca Virginia'nın dört bir yanına hastalık ve ölüm saçmıştı, aynı tarihte, Francis Drake de, St. Augustine'deki Kızılderililer arasına bazı "çok berbat ve korkunç hastalıklar" (en azından birinin tifüs olduğu sanılıyor) salmıştı ve 1564'te başlayan altı yıllık bir hastalık ve açlık dönemi Virginia'nın nüfusunu şiddetli bir şekilde azaltırken,

---

Kızılderililerin izini takip etmede ve onları parçalara bölmedeki kabiliyetleri sayesinde meşhur olmuştu. John Grier Varner ve Jeannette Johnson Varner'in, *Dogs of the Conquest* (Norman: University of Oklahoma Press, 1983) adlı çalışmada, s. 104-110'daki tartışmalarına bakınız.

20. Edlr. Clifford M. Lewis ve Albert J. Loomie'nin, *The Spanish Jesuit Mission In Virginia, 1570-1572* (Chapel Hill: University of North Carolina Press for the Virginia Historical Society, 1953) adlı eserinin içinde, s. 111'de, Juan Rogel'in Francis Borgia'ya yazdığı mektup (28 Ağustos 1572).

21. Ed. Philip L. Barbour'un, *The Jamestown Voyages Under the First Charter, 1606-1609* (Cambridge: Hakluyt Society, 1969) adlı eserinde, Cilt: 1, s. 108'de, Sir Walter Cope'nin Lord Salisbury'e yazdığı mektup; *a.g.e.*'de, s. 104'te, Virginia ve onun insanlarının isimsiz [Gabriel Archer?] tarifi.

müthiş bir tür veba da aynı tarihte Florida'nın Timucuan halkından çok sayıda insanı öldürüyordu..[22]

Eskisinde olduğu gibi Yeni Dünya'da da kaçınılmaz olarak kitlesel salgınlar arkalarından kıtlığı getirdi, çünkü azalan ve dermansızlaşan nüfus ekinleriyle meşgul olamıyordu. Bir Cizvit 1570 güzünde Virginia'yı anlatırken şöyle diyordu:

> Don Luis'in (bir kaç yıl önce Virginia'dan İspanya'ya giderken güverteye alınan bir Kızılderiliye verilen isim) memleketini umduğumuzdan çok başka bir şekilde buluyoruz, onun bize yanlış anlatmasından değil, fakat Tanrı buraları altı yıl boyunca kıtlık ve ölümle cezalandırdığından, ki buralarda olağandan az nüfus olmasının sebebi budur. Çoğu öldüğünden ve bir çoğu da açlıktan kurtulmak için başka bölgelere gittiğinden (bilmeden hastalığı iç bölgelere yayarak) burada ancak kabileden çok azı kaldı; liderleri de babalarının öldüğü topraklarda ölmek istediklerini söylüyorlar....Onlara Don Luis dirilmiş ve cennetten aşağı inmiş gibi geliyordu, buradakilerin hepsi akrabaları olduğundan onunla hayli teselli buluyorlar....Bundan dolayı bu kabileden iyi niyet gördük. Öte yandan dediğim gibi, bunlar öyle aç ki tümü bu kış açlık ve soğuktan öleceklerine inanıyor.[23]

Bu nedenle 1608'de, yaşlı bir Kızılderili reisinin ülkesini almak için gelen Jamestown'daki İngiliz yerleşimcilere, "üç kuşaktır bütün halkımın ölümüne" tanık olduğunu söyleyerek "üç kuşaktan benden başka sağ kalan yok," deyişi, hiç de mübalağa değildi.[24] Sırada, İngiltere'nin bu soykırıma resmen katkısı vardı.

Geçen on yıllarda yaşadıkları korkulara rağmen, Kızılderililerin hâlâ büyük miktarlarda yiyecek üretmeye devam edebilmeleri ilk İngiliz kâşiflerini etkilemiş, hatta onlarda hayranlık uyandırmıştı. Fasulye, kabak ve başka birçok sebze, özellikle de çok bol mahsul veren (buğdayın hemen hemen iki misli) ve Avrupalıların hiç görmediği bir kullanım çeşitliliğine sahip olan mısır, söylendiğine göre, öyle itinayla yetiştiriliyordu ki tarlalar, tarladan çok, büyük bahçelere benziyordu. İngilizler, Kızılderilileri genel olarak küçümsemelerine rağmen, en azından bazıları başlangıçta onların teknolojik hünerlerini övüyor; bir yandan da karmaşık fakat pürüzsüz bir şekilde işleyen yönetim sistemlerine –genelde demokratik kon-

---

22. Dobyns, *Their Number Become Thinned*, s. 275-76.
23. Edlr. Lewis ve Loomie'nin, *The Spanish Jesuit Mission in Virginia* adlı eserinde, s. 89-90'da, Luis de Quiros ve Jean Baptista de Segura'nın Juan de Hinistrosa'ya yazdıkları mektup (12 Eylül 1570).
24. John Smith, et al., *A Map of Virginia, With a Description of the Countrey, the Commodities, People, Government and Religion* (Oxford, 1612), ed. Barbour'un, *Jamestown Voyages* adlı eserinde, Cilt: 2, s. 426'da tekrardan basılmıştır.

seylerin denetiminde olan, ancak asalet ve nezaket sahibi liderler de yaratan bir yönetim– şaşıyorlardı. Bir tarihçinin belirttiği gibi, Kızılderili ve İngiliz liderlerinin hükümranlık biçimleri arasındaki zıtlık, İngilizlerin Virginia'ya yerleştikleri zamanlarda son derece belirgindi; çünkü İngiltere o dönemde kişisel pisliğiyle, salyalar akıtarak aşırı yeme içmesiyle, kaba ve müstehcen konuşması ve diğer davranışlarıyla ünlü olan Kral I. James tarafından yönetiliyordu.[25]

Kızılderililerin yaşam tarzlarına –özellikle de dönemin İngiliz sosyal ilişkilerinde yokluğuyla dikkat çeken barışseverlik, cömertlik, güvenilirlik ve eşitliğe duyulan– hayranlık, çok az İngiliz gözlemci tarafından da olsa, önceleri Virginia'nın yerli halkının belagatla övülmelerine neden oldu. Kalemleriyle konuşanlar bazen şüphe çekerler, ancak gözleriyle görenler böyle değildir. Ve bütün 17. yüzyılla birlikte 18 ve 19. yüzyıllarda, koloniciler arasında kendi rızasıyla yaşayan hemen hemen hiç bir Kızılderili yokken, Kızılderililerle birlikte yaşamaya koşan beyazların çokluğunun sık sık söz edilen bir sorun olması manidardır. İngilizlerin Kuzey Amerika'ya kalıcı olarak yerleşmesinden bir buçuk asır sonra, Benjamin Franklin sızlanarak daha önceki bir çok yorumcuya iştirak ediyordu:

> Bir Kızılderili çocuk bizim aramızda yetiştirildiği, dilimizi öğrenerek adetlerimize alıştırıldığı zaman bile, akrabalarını görmeye gidip de onlarla bir Kızılderili sohbeti yapınca, artık onu geri dönmeye ikna etmek mümkün değildir. (Ama) gerek kadın gerekse erkek olsun beyazlar küçük yaşta Kızılderililer tarafından esir alınarak onların arasında yaşadığı zaman, dostları onları fidyeyle kurtarmasına ve İngilizlerin arasında kalmaları için akla gelebilecek her türlü müşfikliği göstermelerine rağmen, kısa zamanda bizim yaşam biçimimiz ve doğal olarak onu destekleyen endişe ve acılarımızdan tiksiniyor ve ilk fırsatta yine ormana kaçıyorlar; artık onları ıslah etmek mümkün olmuyor.[26]

Tek sorun, Kızılderililer arasında büyüyen çocuklar değildi. Yetişkin erkek ve kadınlar da Batı kültürüne sırtlarını döndüler. Bu durum, J. Hector St. John de Crèvecoeur'un feryadının nedeniydi: "Binlerce Avrupalı, Kızılderili oldu ve elimizde bu yerlilerden birinin bile Avrupalı olmayı seçtiğini gösteren tek bir örnek yok."[27]

25. Karen Ordahl Kupperman, *Settling with the Indians: The Meeting of English and American Cultures in America, 1580-1640* (Totowa, New Jersey: Rowman and Littlefield, 1980), s. 51.
26. James Axtell'in, *The Invasion Within: The Contest of Cultures in Colonial North America* (New York: Oxford University Press, 1985) adlı eserinde, s. 303'te alıntılanmıştır. İngilizlerin Kızılderililere karşı ilk iyi davranışları ve bu algılamaların hakikati hakkında, bakınız Kupperman, *Settling With the Indians*, özellikle s. 141-58. Aynı zamanda bakınız, Richard Drinnon, *White Savage: The Case of John Dunn Hunter* (New York: Schocken Books, 1972).
27. Axtell, *Invasion Within*, s. 303.

James Axtell, bu literatürü ve Kızılderililerle yaşadıkları deneyimleri yazan Avrupalıların anlatımlarını inceleyip tahlil ettikten sonra, yerliler arasında kalmayı seçen beyazlara dair şu sonuca varmıştır:

> Kaldılar çünkü bunlar Kızılderililerin hayatında güçlü bir topluluk duygusu, yoğun bir sevgi ve müstesna bir bütünlük buldular –bunlar, Avrupalı kolonicilerin de, daha az başarılı olsalar da, saygı gösterdikleri değerlerdi. Fakat Kızılderililerin hayatı başka değerler açısından da cazipti– sosyal eşitlik, hareketlilik ve macera; bu hayatı seçen iki yetişkin dönmenin dediği gibi, "özgürlüğün en mükemmel hali, rahat yaşam (ve) aramızda çoğu zaman hüküm süren kederlerin ve çürütücü endişelerin mevcut olmaması."[28]

Ancak ilk koloni liderleri bunlardan hiçbirine sahip olmayacaktı. Bunların çoğu, İrlanda savaşında eğitilen askerî şahsiyetlerdi. Kızılderililerin yaşam tarzlarına dair ne düşünürlerse düşünsünler, Kızılderilileri mağlûp olmaları mukadder kimseler olarak görmekten hiç vazgeçmediler. Yerli halkları ve onların yönetimlerini öven nispi azınlıktaki yazarların karşıt kutbunu oluşturan ve İspanyol fatihlere benzeyen İngilizler, Kızılderilileri John Smith'in deyişiyle, "hilekar, korkak, kolay yakalanabilir ve çok basit" görüyorlardı. John Smith şöyle devam eder: "Bazıları yaradılıştan korkak, bazıları cesur, çoğu temkinli [hilekar], hepsi de vahşi.....Tapındıkları baş Tanrı Şeytandır."[29] Smith gibiler için, vahşi İrlanda halkı olarak gördükleri halkın hakkından nasıl geleceklerini öğrenmiş olmaları, dikkatlerini Kızılderililere yönelttikleri vakit önemli bir ders olmuştu; Howard Mumford Jones'un bir seferinde dediği gibi, "İngilizlerin vahşi bir ırktan edindiği deneyim bir diğeriyle yaşayacağı deneyimdeki beklentileri koşullandırdı."[30]

Ve böylece, Smith ve Ralph Lane gibi kurucu koloni liderleri, bu deneyimlere dayanarak alışılageldik şekilde yerlilerin işbirliğini elde etmenin en iyi aracı olarak bir yıldırma politikası uyguladılar. Örneğin Kızılderili ebeveynler ve çocukları arasındaki yakınlığı ve Kızılderili anne ve babaların çocuklarından ayrıldıklarında duydukları olağandışı kederi gözleyen Smith ve Lane, ne zaman bir Kızılderili köyüne varsalar Kızılderili çocukları kaçırmayı ve rehin almayı adet edindiler.[31]

---

28. *A.g.e.*, s. 327.
29. Edward Arber ve A.G. Bradley, edlr., *Travels and Works of Captain John Smith, President of Virginia and Admiral of New England, 1580-1631* (Edinburgh: John Grant, 1910), Cilt: 1, s. 65,75.
30. Jones, *O Strange New World*, s. 170-71.
31. Örneğin, ed. David B. Quinn'in, *The Roanoke Voyages, 1584-1590* (Cambridge: Hakluyt Society, 1955) adlı eserinde, Cilt: 1, s. 262'de, bakınız Ralph Lane, "An Account of the Particularities of the Imployments of the Englishmen Left in Virginia".

Kaçarak Kızılderililerle yaşamaya ayartılabilecek olan İngilizlere gelince, koloni liderleri bu tarz bir davranışın hoş görülmeyeceğini açıkladılar. Örneğin, 1612 baharında, Jamestown'daki bazı genç İngiliz yerleşimciler, "avarelikten...Kızılderililere kaçtılar," Vali Thomas Dale onları yakalatarak ölüm cezasına çarptırdı: "Bazılarını astırarak, bazılarını yaktırarak, bazılarını çarklarda parçalatarak, diğerlerini de kazığa bağlatarak ve vurdurarak ölüme mahkum etti."[32]

Bu, Kızılderililere benzemek isteyenlere yapılan muameleydi. Virginia yerlileri oldukları için bu konuda seçme şansı olmayanlar hakkındaki kararsa, onlarca yıl önce Roanoke "kayıp koloni"sinde verilmişti. Burada, bir Kızılderili bir İngilizin kupasını çalmakla suçlanıp onu geri getirmediğinde, İngilizlerin cevabı, yerlilere bütün güçleriyle saldırarak, bütün köyü ve onu çevreleyen mısır tarlalarını yakmak olmuştu.[33] Sözde hakaretlere verilen böylesi nispetsiz karşılıklar, on yedinci yüzyılda İngilizlerin Kızılderililere yönelik muamelelerine damgasını vuracaktı. Böylece, 1610 yazında Jamestown'da, Vali Thomas West De la Warr, Kızılderili reisi Powhatan (Wahunsonacock)'dan –muhtemelen asılmak, yakılmak, "çarklarda parçalatılmak," kazığa bağlanıp vurulmak üzere– bazı kaçak İngilizleri, ki reisin bunları barındırdığını düşünüyordu, iade etmesini talep etti. Powhatan, "ancak kibirli ve küçümser" bir tarzda, De la Warr'ı tatmin etmeyecek cevaplar verdi. De la Warr, bu sebeple Powhatan'a karşı, Northhumberland kontunun kardeşi ve De la Warr'ın ikinci kumandanı olan George Percy'nin komutasında bir askerî harekat düzenledi. Percy, yaptıklarını şöyle anlatıyor:

> Her safa bir albay veya yüzbaşı yerleştirerek askerlerimi tabur haline getirdikten sonra, [Kızılderili] şehrine doğru yürüdük.....Sonra onlara saldırdık ve on beş on altı kadarı kılıçlarına sarılırken, neredeyse diğer bütün hepsi kaçmaya başladı.... Yüzbaşım, yanında Kraliçe, çocukları ve bir Kızılderili esirle geldi; onların canlarını bağışladığı için kendisini kınadım, o da bana, artık tutsağım olduklarına göre onlara istediğimi yapabileceğim cevabını verdi. Ben de bunun üzerine Kızılderililerin kafalarını kestirdim. Sonra da saflarımı dağıtarak askerlerimi onların evlerini yakmaya ve köylerinde yetiştirdikleri mısırlarını sökmeye gönderdim.[34]

32. George Percy, "A Trewe Relacyon of the Proceedings and Occurrentes of Momente which have happened in Virginia", *Tyler's Quarterly Historical and Genealogical Magazine*, 3 (1922), 280.
33. Bunun hakkında ve genel olarak Roanoke İskanı hakkında, bakınız Edmund S. Morgan, *American Slavery –American Freedom: The Ordeal of Colonial Virginia* (New York: W.W. Norton, 1975), s. 25–43.
34. Percy, "A Trewe Relacyon", 271.

Köylerini yok ederek, yiyecek tedariklerini yakıp yıkarak Kızılderilileri böyle öldürdükten veya dağıttıktan sonra, Percy aynı şeyi yapmak için, başka bir baskın grubunu diğer bir Kızılderili köyüne gönderdi; bu grup Percy'nin gemilerine Kızılderili "kraliçe" ve beraberindeki çocuklarıyla geri döndü. Ancak, burada, Percy'nin askerleri, "kraliçe ve çocukları öldürülmediği için söylenmeye başladılar." Bu Percy'e makul bir şikayet gibi göründü, bu sebeple bir konsey topladı ve "çocukların güverteden denize atılıp suda kafalarından vurularak öldürülmelerine karar verildi." Bununla birlikte Jamestown'a geri döndüğünde, Percy'e Vali De la Warr'ın, kendisinin kraliçeyi hâlâ öldürmemiş olmasından dolayı üzüntü duyduğunu haber verdiler. Başvekilinin en iyisinin onu diri diri yakmak olduğu yolundaki tavsiyesi üzerine Percy, gününü "bu kadar kan dökmek" yerine son bir merhamet eylemiyle bitirmeye karar verdi: Kraliçe yakılacağına, Percy tarafından hançerlenerek çabucak öldürüldü.[35]

Bu noktadan sonra, Virginia'da barış olmayacaktı. İngilizlere yiyecek getirmek için İngiliz yerleşimlerine gelen Kızılderililer (hiç beslenememiş gibi görünüyorlardı), yakalanarak, casuslukla suçlandılar ve idama mahkum edildiler. Başka seferlerde de, İngilizler, sözde barış ilan edip bunu kutlama bahanesiyle yerleşimlerine gelmeleri için kandırdıkları Kızılderililere saldırarak öldürdüler. Her fırsatta bozmak için barış antlaşmaları imzalandı: Kızılderililer "antlaşmaya dayanarak kendilerini güvende hissetmeye başladıkları zaman," diye tavsiyede bulunmuştu Virginia Devlet Şurası, "onları şaşırtarak mısırlarını yakıp yok etme avantajına sahip oluruz." Ve nihayet Kızılderililer üç yüzden fazla yerleşimciyi öldürerek, şiddetle misillemede bulundular; tarihçi Edmund S. Morgan, bu saldırının "topluluğun Kızılderilileri yok etmeye veya köleleştirmeye susayanlar üzerine o güne kadar koyduğu bütün sınırlamaları ortadan kaldırdı"ğını yazar.[36] Bu kısıtlamalar hiçbir zaman fazla sınırlayıcı bir rol oynamamıştı; ancak o günden sonra bütün yerlilerin öldürülmesinin mi yoksa köleleştirilmesinin mi daha iyi olacağına dair tek ihtilaf konusu da ortadan kalktı. Her iki şekilde de amaç, "savaş hakkı"na dayanarak "bölgeyi işgal etmek ve bizi yok etmek isteyenleri yok etmek"ti, diye yazıyor bu dönemde bu olayı sevinçle karşılayan Edward Waterhouse, "bu şekilde ekili arazilerinin keyfini sürecek...[ve] bütün köylerindeki (bölgenin en verimli yerlerinde olan) açık alanlarına yerleşeceğiz."[37]

35. *A.g.e.*, 272-73.
36. Morgan, *American Slavery – American Freedom*, s. 99.
37. Edward Waterhouse, *A Declaration of the State of the Colony and Affaires in Virginia* (Londra, 1622), s. 23.

Çarpışma üstüne çarpışmayla yüzlerce Kızılderili öldürüldü. Başka yüzlercesi de başarılı toplu zehirleme planlarıyla ortadan kaldırıldı. Kızılderililer farklı türden köpeklerle, "izlerini bulmak için zağarlar, yakalamak içinse mastı"larla avlandılar. Kanoları ve balık avlamak için kurdukları setler paramparça edildi, köyleri ve tarlaları yakılıp yıkıldı. Kızılderililerin barış tekliflerini İngilizler, ancak esirlerinin geri verilmesi koşuluyla kabul ettiler; sonra da yerlileri sahte bir güvenlik masalıyla uyutan koloniciler yeniden saldırıya girişti. Kızılderililerin yok edilmesi, "yeryüzünde tek bir tanesi kalmayıncaya dek köklerinin kazınması" kolonicilerce dışa vurulan istekti. Tek bir baskında yerleşimciler, bir yıl boyunca dört bin kişiyi beslemeye yetecek mısırı yok ettiler. Savaşa katılmayanların açlıktan ölmeleri ve toplu kıyıma tabi tutulmaları İngilizlerin Kızılderililerle başa çıkmada tercih ettikleri bir yoldu. 1623 kışının sonunda, Kızılderililer, sadece geçen yılda, İngilizlerin ilk kez geldikleri geçmiş on beş yıldan bu yana ölenler kadar çok mensuplarının öldürüldüğünü gördüler.[38]

Kıyımlar devam etti. 1624'te –tek bir çarpışmada– ağır silahlarla donanmış altmış İngiliz, savunmasız 800 Kızılderili erkek, çocuk ve kadını kendi köylerinde kılıçtan geçirdi. Şüphesiz başka yerlerde olduğu gibi, İngilizlerin getirdiği hastalıklar, Kızılderililerin başlatmayı umdukları her türden direnişi zayıflatıyordu. Yüzyılın ortasına gelinmeden çok önce, tarihçilerce geçmişi hatırlatacak bir biçimde Powhatan'ın İmparatorluğu olarak bilinen, ülkenin en büyük ve en güçlü Kızılderili konfederasyonu, bir İngiliz kolonicisinin dediği gibi, "öyle tarumar edildi, öyle çok katliama maruz bırakılarak dağıtıldı ki artık bir ulus bile değiller." En son Powhatan'ın yerine gelen reis Opechancanough yakalandı. Artık "öyle yıpranmıştı ki yalnız başına yürüyemiyordu.....bütün etleri pörsümüş, sinirleri laçkalaşmış ve gözkapakları öyle ağırlaşmıştı ki artık göremeyen" yaşlı bir adam olan Opechancanough, Jamestown'da bir hücreye atılarak, kolonicilerin hakkında düşündüğü gibi, yakalanan vahşi bir hayvan gibi teşhir edildi. Fakat çok sürmedi. İki hafta içinde bir İngiliz askerî onu sırtından vurarak öldürdü.[39]

1607 Nisanında ilk 104 İngiliz yerleşimci Jamestown'a geldiğinde, Powhatan'ın kontrolündeki Kızılderili sayısı 14.000'i –İngiliz, Fransız ve İspanyolla-

38. James Axtell'in, *After Columbus, Essays in the Ethnohistory of Colonial North America* (New York: Oxford University Press, 1988) adlı eserinin içinde, s. 218-19'da, "The Rise and Fall of the Powhatan Empire". Sömürgecilerin Kızılderilileri zehirlemesinin ve bir tek hadise ile yaklaşık 200 insanı öldürmesinin bir örneği için bakınız, Robert Bennett'ten Edward Bennett'e, "Bennetes Welcome", [9 Haziran 1623], *William and Mary Quarterly*, 2. Seri, 13 (1933), 122.

39. *A.g.e.*, s. 219, 221.

rın yaptıkları tahribat ve yaydıkları hastalıkların sonucu olarak otuz kırk yıl önceki nüfusun küçük bir kısmı– biraz aşıyordu (Avrupalılarla temastan önce bölgedeki yerli nüfus, tahminlere göre 100.000'den fazladır.) On yedinci yüzyıl sona ererken başlangıçta 104 olan yerleşimci sayısı, Virginia'da yaşayan ve buranın nimetlerinden faydalanan kadınlı erkekli 60.000 İngiliz'i aşmıştı; bu sırada Powhatan'ın halkı yaklaşık 600 kişiye, belki de daha azına indirilmişti.[40] Yani 1607'deki nüfusları esas alınırsa, bölgedeki ilk Avrupalı saldırılarının sonucu olarak zaten ciddi bir oranda –muhtemelen yüzde 75 veya daha fazla– düşürülmüş olan Powhatan'ın halkının yüzde 95'inden fazlası yok edilmiş oluyordu.

Powhatan İmparatorluğu, şüphesiz Virginia'daki tek Kızılderili topluluğu değildi, ancak bu halkın kaderi dönemin diğer yerli topluluklarının kaderini temsil ediyordu. 1697'de Virginia'nın vali yardımcısı tüm kolonideki Kızılderili savaşçıların sayısını hemen hemen 360 kişi olarak bildirmişti, bu sayı toplam Kızılderili nüfusunun 1500'den az olduğunun işaretidir; öte yandan John Jawson da, *New Voyage to Carolina* adlı eserinde koloninin yerli halkının % 80'inden fazlasının sadece geçmiş on beş yıl boyunca öldürüldüğünü iddia etmiştir. O dönemde, ilk önce koloninin Valisi William Berkeley tarafından teklif edilen, müşterek bir toplu kıyım ve köleleştirme planının, bütün Kızılderilileri öldürmenin mi yoksa onları yakalayarak zorla çalıştırmanın mı en iyisi olacağı şeklinde uzayıp giden tartışmayı yatıştırmış olduğu görülmektedir: Edmund Morgan, Berkeley'in planının bütün Kızılderili erkekleri özel bir yerde öldürmek, "fakat kadın ve çocuklara kıymayıp onları satmak," olduğunu söylüyor. Böylelikle "bütün maliyeti karşılamak için" yeterli sayıda kadın ve çocuk köle yakalanması mumkün olduğundan, bu yok etme savaşı "kendi masrafını karşılayacaktı."[41]

---

40. Powhatan'ın yönetimi altındaki Kızılderililerin sayısı Axtell'in, "Rise and Fall of the Powhatan Empire" adlı eserinde, s. 190'dan gelmektedir. Avrupa ile kurulan temas öncesi 100.000'i aşan nüfusa olan referans (oğul), J. Leitch'in, *The Only Land They Knew: The Tragic Story of the Indians in the Old South* (New York: Free Press, 1981) adlı eserinin içinde, s. 60'tadır. 62.800 olarak tahmin edilen 17. yüzyılın sonunda sömürgecilerin nüfusu Morgan'ın, *American Slavery – American Freedom* adlı eserindendir, s. 404. Bu yüzyıldaki Powhatan insanlarının sayısı, Robert Beverly'in, *The History and Present State of Virginia* [1705], ed. Louis B. Wright (Chapel: Hill: University of North Carolina Press, 1947) adlı eserinin içinde, s. 232-33'te tahmin edilen Powhatan okçularının dört ile çarpımına dayanmaktadır.

41. Morgan, *American Slavery – American Freedom*, s. 233; Gwenda Morgan, "The Hegemony of the Law: Richmond County, 1692-1776" (Doktora Tezi, John Hopkins University, 1980), 1. Bölüm.

Virginia'da bu zekice girişimin başladığı tarihlerde, İngilizler New England'da da yeni koloniler kurmuştu. Adet olduğu üzre, Avrupalıların daha önceki ziyaretleri, o ana kadar bir çok öldürücü hastalığı Kızılderililer arasında yaymıştı. Örneğin Patuxet halkı bu hastalıklardan bazılarınca tamamıyla yok edilmişti, diğer kabileler ise henüz tek bir beyaz adam tarafından görülmeden ortadan kaybolmuşlardı. Daha şanslı olanlarsa, yüzde 50-60'lık ölüm oranlarından muzdariptiler –14. yüzyılın Kara Ölüm salgınıyla ölen Avrupalıların oranından çok büyük, fakat toplu tasfiye sayılamayacak kadar da küçük bir rakam. Yine de bunlar, *tek* bir salgının oranlarıdır oysa 16 ve 17. yüzyıllarda New England'da münferit salgınlara pek rastlanmıyordu.[42] Bu gibi zamanlarda yaşam ve ölümün nasıl olduğuna dair günümüze kalan tasvirler pek azdır, ancak elimizdeki virüs ve bakteri saldırılarına ilişkin kayıtlar gerçekten de durumun ciddiyetini göstermekte ve bize daha önceki İspanyol ve Portekizlilerin Orta Amerika ve Brezilya'ya dair kayıtlarını anımsatmaktadır. Örneğin Plymouth Koloni Valisi William Bradford, çok sayıda Kızılderilinin "pek acınacak bir halde öldüğü" çiçek salgınına dair şöyle yazmıştı:

> Yatak, çarşaf ihtiyacı ve diğer gerekler yüzünden acınacak hallere düşüyorlar, sert hasırlarının üzerinde yatarlarken yaraları deşiliyor, cerahatleniyor ve bir başkasının oluşmasına sebep oluyordu, üzerine yattıkları hasırlardan cildleri yanlıyordu. Bir yandan bir yana döndürüldüklerinde, bir yanları derhal olduğu gibi dökülür ve bakılamayacak kadar korkunç bir halde kana bulanırlar. Ve böyle acı çekerek, soğuktan ve diğer olumsuz koşullardan dolayı kokuşmuş koyunlar gibi ölürler. Bu insanlar öyle acınacak haldeydi ve bu hastalıktan o kadar çoğu yatağa düşüyordu ki sonunda kimse ne diğerine yardım edebiliyor, ne ateş yakabiliyor, ne içecek bir yudum su taşıyabiliyor, ne de ölülerini gömebiliyordu. Ama yine de güçleri yettiğince çabalıyorlardı; ateş yakmak için başka bir yol bulamadıklarında etlerini yemekte kullandıkları tahta tabak ve tepsilerle ok ve yaylarını yakıyorlardı. Bazıları bir yudum su getirmek için yerlerde sürünüyor; bazen de yolda ölüyor ve geri gelemiyorlardı.[43]

42. Sherburne F. Cook, "The Significance of Disease in the Extinction of the New England Indians", *Human Biology*, 45 (1973), 485-508; Alfred W. Crosby, "Virgin Soil Epidemics as a Factor in the Aboriginal Depopulation in America", *William and Mary Quarterly*, 3. Seri, 33 (1976), 289-99. %50 ve 60 ölüm oranlarını tek salgının bir normu olarak kullanan bir çalışma için, bakınız William A. Starna, "Mohawk Iroquois Population: A Review", *Ethnohistory*, 27 (1980), 376-77. Bütün Avrupalı ölümlerine Kara Ölüm gözüyle bakan uzun süreli çekişmeler şu anda bunu öncekinin yaklaşık üçte biri çekmiş gibi görünmektedir; bakınız William H. McNeill, *Plagues and Peoples* (New York: Doubleday, 1976), s. 168.
43. William Bradford, *Of Plymouth Plantation*, ed. Samuel Eliot Morison (New York: Modern Library, 1967), s. 270-71.

Kızılderililerden, "kabile reisi......ve hemen hemen bütün arkadaşlarıyla akrabaları"nın da aralarında bulunduğu "çok azı" bu afetten kurtulurken, Bradford'un bildirdiğine göre, "Tanrının takdiri ve engin merhametiyle, İngilizlerin hiçbiri böyle hastalanmadı veya bu hastalık onlarda çok az iz bıraktı." Eski Dünya'da buna benzer salgın hastalıklar, hatta ilk büyük İngiliz yerleşimci akınlarından önce de, Kuzey Atlantik sahillerinin yerli halklarının damarlarında defalarca dolaşmıştı; bu salgınlar arkalarında gömülemeyecek kadar çok ölü ve öyle iskelet yığınları bırakmıştı ki ilk kolonicilerden biri, bu ülkeyi "yeni bulunmuş bir Golgotha" olarak nitelendirmiştir.[44] Fakat bu, Avrupa'dan getirdikleri bu hastalıkların kendilerini hiç etkilememesinden değil, Kızılderililerin bu salgınlarla yok olmasını, kolonici çabalarının Tanrı tarafından onaylandığının açık bir işareti olarak görmelerinden dolayı, Püritenler'in keşfetmekten zevk duydukları bir Golgotha idi. Massachusetts Körfezi Kolonisinin ilk valisinin 1634'te yazdığı gibi, o dönemde, sayıları "dört yüz veya daha fazla olan" Püriten yerleşimciler oldukça sağlıklıydı: "Tanrının hususi takdiriyle....geçen yıl boyunca en fazla iki ya da üç yetişkin ve bir o kadar da çocuk öldü, sıtma veya başka hastalıklar da çok nadir görülüyor." Fakat vali bu arada "yerlilere gelince, tamamına yakını çiçekten öldü, Tanrı topraklarımızı temizledi,"[45] demeyi de ihmal etmiyordu.

Bazı durumlarda yerleşimciler işi kendi ellerine almak zorunda kalacaklardı. Çünkü Eski Dünya hastalıkları ne kadar korkutucu derecede öldürücü olsa da, Kızılderililerden bazıları sağ kalıyordu. Etrafa dağılan bu birkaç yerlinin yarattığı tehlike İngilizlerce aşırı derecede abartılmıştır (günümüzün tarih kitaplarının çoğunda bu abartı sürdürülmektedir) çünkü yerlilerin sayıları hem ciddi biçimde azalmıştı, hem de kolonicilere yönelik tutumları ve bizzat savaş yöntemleri, onlara nispeten çok yumuşaktı.

Önceki bölümlerden birinde, bu bölgenin yerli halklarının (başka yerlerde olduğu gibi), gündelik yaşamlarında, ilk Avrupalıların sürekli olarak bahsettikleri, bireysel özerklik ve toplumsal cömertliği birleştirdiklerini görmüştük. Eğer muhatap oldukları insanlar bu değerleri paylaşıp, onlara kültürel açıdan uygun karşılık vermeyi kabul etselerdi, bu, büyük bir kültürel güç olabilirdi. Bununla birlikte yerlilerin karşılıklı saygı ve tekabüliyete dayanan yaşam biçimlerini hor gören Avrupalılar ülkelerini işgal ettiği andan itibaren, akıbetin felâket olacağı belliydi; tıpkı

44. Thomas Morton, *New English Canaan* (Boston: Prince Society, 1883), s. 133.
45. Ed. Everett Emerson'un, *Letters from New England* (Amherst: University of Massachusets Press, 1976) adlı eserinin içinde, s. 115-16'da, John Winthrop'un Sir Nathaniel Rich'e yazdığı mektup, 22 Mayıs 1634.

Eski Dünya'nın hastalıklarından yalıtılmış olmanın Kızılderilileri, hastalık taşıyan yabancılarla temas kurmadıkları müddetçe son derece sağlıklı kılması gibi.

Bunun en çarpıcı biçimde görüleceği yer muhtemelen, Kızılderili ve Avrupalıların savaşa yönelik tutumlarının mukayesesidir. Daha önce, Montezuma'nın Cortés'i Tenochtitlán'a kabulünde, Amerikalarda ve Avrupa'da âdet olan farklı ritüellerin bir sonucunu gözledik; Montezuma'nın Cortés'i hoş karşılamasının nedeni kısmen, Cortés'in bir barış elçisi olduğunu bildirmesi, kısmen de ihlal edilemez Orta Amerika savaş kanunlarından birine göre, savaşın, sebepleriyle birlikte önceden karşı tarafa bildirilmesi zorunluluğuydu. Cortés, barış niyetiyle geldiğini söylemiş; Montezuma da bu yüzden bunu Cortés'in gerçek niyeti zannetmişti. Benzer bir tutum, şimdi Birleşik Devletler olarak bilinen ülkedeki Kızılderililerin çoğunluğu tarafından da sürdürülmüştür. On yedinci yüzyılda bir Lenape Kızılderilisi, bir İngiliz koloniciyle yaptığı bir müzakerede şunları söylüyordu:

> Biz barış içinde yaşamak istiyoruz: Eğer herhangi bir zamanda sizle savaşmaya niyet edersek, bunu ve savaş gerekçelerimizi size bildiririz; eğer savaş sebebi olan, bize verdiğiniz zararı tazmin ederseniz sizinle savaşmayız. Ve siz herhangi bir zamanda bizimle savaşmaya karar verirseniz, bunu ve savaş gerekçelerinizi bize bildirmenizi isteriz; o zaman eğer size verdiğimiz zararı tazmin etmezsek bizimle savaşabilirsiniz, aksi takdirde bunu yapmamanız gerekir.[46]

Bu ifadelerin basitliği, modern gözlemcilere, on yedinci yüzyıl İngilizlerine olduğu gibi, naif hatta tuhaf gelebilir, fakat bunlar, kesinlikle Avrupalıların savaş gerekçeleriyle savaşmayan yerli halklar için çok anlamlıydı. "Bu geniş topraklar ve maddi birikime karşı genellikle kayıtsız değerler sistemi göz önüne alındığında," diye yazıyor bir askerî hukuk bilgini, "New England kabileleri, Avrupalıların savaşlarını tetikleyen ekonomik ve politik hırsları pek taşımıyorlardı." Bunun yerine, bir Kızılderili savaşı ekseriya kişisel hakaretlere veya kabileler arası şiddete dayalı bireysel eylemlere bir mukabeleydi. Aynı şekilde (yukarıdaki alıntıda kaydedildiği gibi), "verilen zararın tazmin edilmesiyle" savaştan kaçınılabiliyordu; yine de savaşılırsa, "yerlilerin düşmanlıkları, normalde Avrupa tarzı fetihte akla gelen hakimiyetten çok, genellikle sembolik bir üstünlüğü, galiplere ödenen küçük savaş tazminatlarıyla ifade edilen bir konumu hedefliyordu." Keza liderlerinin son derece özerk olan bağlıları üzerindeki nispi otorite eksikliği göz önüne alındığında, Kızılderili savaşçılar şu veya bu sebeple savaşa katılmamayı tercih edebiliyordu ve hatta karşı

46. Thomas Budd, *Good Order Established in Pennsylvania & New Jersey in America* (Londra, 1685), s. 33.

tarafa yürüyüşe geçen bir Kızılderili savaş grubunda, "bazı savaşçıların bir kez daha düşünüp evlerine dönmek üzere dağılmaları" dahi olağandı.[47]

Ülkelerine yönelik Avrupalı saldırılarından önce, kıtanın dört bir yanındaki Kızılderililer, savaşın kurallara göre icrası hususunda da benzer tutumlar içindeydi. Ruth Benedict'in elli yılı aşkın bir zaman önce yazdığı gibi, geniş ölçekli muharebe fikri, tüm bu halklara "yabancı"ydı. Yazara göre, beyazların kötü niyetiyle hemen hemen tamamen yok edildikten çok sonra bile, Kaliforniya Kızılderililerinin "savaş hakkındaki yanlış kavrayışları müthişti. Kendi kültürlerinde bu fikrin üzerine bina olabileceği bir temel yoktu."[48] George Bird Grinnell, Amerikan popüler kültürünü oluşturanlar tarafından (aynı zamanda bir çok ciddi tarihçi tarafından da) vahşilik ve saldırganlık timsaline dönüştürülen Ova Kızılderilileri hakkında şöyle yazmıştır:

> Çok iyi tanıdığım ova kabileleri arasında –bu, hiç tanımadığım diğer kabileler için de geçerlidir– elinde tuttuğu bir şeyle veya bedeninin bir bölümüyle rakibine dokunarak düşmanla doğrudan kişisel temas sağlamak, gösterilebilecek en cesurca davranıştı..... [Bilindiği şekliyle bu] yaşayan, yaralanmamış bir adama –dokunarak veya çarparak– darbe vurmak ve onu öldürmemek[ti] ve bu çok sık yapılıyordu....Belirli uzaklıktan yaralayabilecek bir silah taşımadan muharebeye girişmek, bir adamın cesaretinin delili kabul ediliyordu. Mızrak taşımak, ok ve yay taşımaktan; küçük bir balta veya savaş sopası taşımaksa mızrak taşımaktan daha itibarlıydı; en cesurcası ise, yanına bir kırbaç veya –bazen darbe sopası olarak adlandırılan– uzun bir daldan başka bir şey almadan savaşa girmekti. Taş başlı bir savaş sopasının darbe sopası olarak adlandırıldığını hiç duymadım.[49]

Bu ifadeleri ve bunların yerli savaşlarında umumiyetle uygulanmasını yorumlayan antropolog Stanley Diamond, Amerikan Kızılderilileri gibi insanlar için "can almak *özel bir olay*dı;" oysa böyle bir savaş "bir tür oyundur. Düşmanlığa sebep olan olayın önemi yoktur, o özelleşmiş, kişiselleşmiş, ritüelleşmiştir," demektedir. Bunun aksine, Amerikalar işgal edildiği vakit, Avrupalıların savaş anlayışı, Diamond'un "ayrımsız, rastgele ve törensel olmayan öldürmelerle" neticelenen "soyut ve ideolojik bir itki" olarak nitelendirdiği savaş anlayışına dönüşeli uzun zaman olmuştu.[50]

47. Adam J. Hirsch, "The Collision of Military Cultures in Seventeenth Century New England", *Journal of American History*, 74 (1988), 1190.
48. Ruth Benedict, *Patterns of Culture* (Boston: Houghton Mifflin Company, 1934), s. 30-32.
49. George Bird Grinnell, "Coup and Scalp Among the Plains Indians", *American Anthropologist*, 12 (1910), 216-17.
50. Stanley Diamond, *In Search of the Primitive: A Critique of Civilization* (New Brunswick, N.J.: Transaction Books, 1974), s. 156-57. Las Casas "çocukların oynadığı oyunlardan pek

Bundan dolayı yüksek düzeyde askerî eğitim almış ve ideolojik olarak güdülenmiş İngilizlerin, Yüzbaşı John Mason'un deyişiyle Kızılderililerin "savaş ismini pek hak etmeyen.....zayıf tarzları"nı hor görmeleri doğaldı. Yüzbaşı Henry Spelman yerliler arasında bir savaş "disiplini" olmamasından şikayetçiydi, öyle ki Kızılderililer savaştığında, "iki tarafta da çok ölü" olmuyordu; bunun yerine, "oklarının çoğunu attıkları" zaman, her iki taraf da müşterek olarak "çekilmekten hoşnut oluyordu." Gerçekten de John Underhill'in kaydettiğine göre, kabileler arası savaş öyle zararsızdı ki "yedi yıl sürse bile yedi kişi ölmüyordu."[51] Roger Williams ise şöyle ilave eder: "Kızılderililerin savaşları, hiç de Avrupalıların acımasız savaşları kadar kanlı ve yok edici değildir; vuruşma alanında nadiren yirmi ölü olur....Ova savaşlarında, sıçrayarak ve dansederek savaşırlar; nadiren bir ok isabet eder; biri yaralandığında, vuran kişi yaralının yanına gitmezse, çok zaman geçmeden savaşı bitirir ve yaralının yarasını sararlar." Bunlara ilaveten, Kızılderililerin onur anlayışına göre, "rakiplerinin kadın ve çocuklarına kıyılmaması olağandı."[52]

Bunun aksine, İngilizlerin savaş alanında pek "sıçrayıp danset"mediklerini ve Kızılderili kadınlarıyla çocuklarının çoğu zaman, kolonici saldırılara olağan olarak eşlik eden büyük yangınlarda herkesle ve herşeyle birlikte yok edildiğini söylemeye bile gerek yok. Bunların amaçları, nihayet, gururlarına yönelik bir hakaretin intikamını –bu da savaş için tayin edilen bir gerekçe olabilmesine rağmen– almaktan daha çok, savaş bittiği zaman, John Mason'un son derece kanlı bir çatışmanın sonunda ifade ettiği şeyi söyleyebilmekti: "Tanrı, geri bölgelerde düşmanlarımıza darbe indirmekten ve *onların topraklarını bize miras olarak vermekten* memnundu."[53] Okuyucularının Eski Ahiti bildiğini varsaydığından, Mason için

---

az bir farkı var" tanımlamasını yaparak, Kızılderililer tarafından kendi aralarında başlatılan savaş için neredeyse aynı şeyi söylemiştir. Bartolomé de Las Casas, *The Devastation of the Indies: A Brief Acount*, trc. Herma Briffault (New York: Seabury Press, 1974), s. 43. Bütün genellemelere olduğu gibi, bu genellemeye de karşı olan istisnalar vardır. Bu nedenle, Büyük Ovalar bölgesinde bir savaşın çok yıkıcı olabileceğini ifade etmeğe değer; zaten bu gerçek, Güney Dakota'da 14. yüzyılın başlarında vuku bulan bir savaştan artakalanlarda da oldukça bellidir. Bu kalıntılar hakkında arkeolojik ve osteolojik bilgiler, P. Willey'in, *Prehistoric Warfare on the Great Plains: Skeletal Analysis of the Crow Creek Massacre Victims* (New York: Garland Publishing, 1990) adlı eserinde tartışılmıştır.

51. John Underhill, *Newes from America: or, A New and Experimentall Discoverie of New England* (Londra, 1638), s. 40; Edlr. Arber ve Bradley'in, *Travels and Works of John Smith* adlı eserinde, Cilt: 1, s. cxiv'de, Henry Spelman, "Relation of Virginea" (Londra, 1613).
52. Hirsch, "Collision of Military Cultures", 1191.
53. John Mason, *A Brief History of the Pequot War* (Boston: Kneeland & Green, 1736), s. 21.

ne bu son cümlenin Tesniye'den alındığını hatırlatmaya, ne de kutsal kitapta bundan hemen sonra gelen sözleri alıntılamaya gerek yoktu: "Nefes alan hiçbir şeyi sağ koymayacaksın.....Ancak onları tamamen yok edeceksin."

Mason'un atıfta bulunduğu vahşi ve soykırımsal karşılaşma Pequot Savaşı'dır. Bu savaşın ilk gürültüleri, Temmuz 1636'da –bir çiçek salgınının New England yerlilerini, John Winthrop'un dediğine göre, "Batı'da bilinen bütün Kızılderili topraklarına kadar" mahvetmesinden iki yıl sonra– görünüşe göre Rhode Island sahili açıklarındaki Block Islandlı Narragansett yerlilerinin öldürdüğü, John Oldham adlı birinin cesedi bulunduğunda duyulmaya başladı.[54] Bazı önemli makamlarda bulunmasına rağmen, John Oldham'a, İngiliz yerleşimcilerin çoğu saygı duymuyordu –Vali Bradford, "insandan daha çok kudurmuş bir hayvan gibi" diyerek onu Plymouth Kolonisinden kovmuştu– Oldham'ın cesedini bulan beyazlar, cinayet mahallinde bulunan on-on beş kadar Kızılderiliyi suçlu olup olmadıklarına bakmadan öldürmeye giriştiler.[55] Kendilerinden biri Kızılderililer tarafından öldürüldüğünde, kolonicilerin son derece oransız olan cezalandırma anlayışlarına göre bile bu intikamın yeterli olması gerekiyordu, ancak öyle olmadı. Narragansettlerin reisinin Oldham'ın katillerinin cezalandırılacağı yönündeki vaadine rağmen –reis, suçluları aramak için Block Island'a 200 savaşçı göndererek bu vaadini yerine getirmeye başlamıştı– New England'ın Püriten liderleri daha fazlasını istiyordu. Yüzbaşı John Endicott komutasındaki, Massachusettsli yaklaşık yüz kişilik, ağır silahlarla donanmış, zırhlı milis grubu, kısa bir süre sonra Block Island Kızılderililerine saldırdı: Planları, adanın yetişkin erkeklerini öldürerek kadın ve çocukları kaçırmaktı; Vali Berkeley'in daha sonra Virginia'daki tasarısında olduğu gibi, bu teşebbüs de kendi masrafını karşılayacaktı çünkü Francis Jennings'in belirttiği gibi, "Block Island'da yakalanan kadın ve çocuklar Batı'nın Kızılderili köle pazarlarında hatırı sayılır bir gelir sağlayacaklardı."[56] Ancak Kızılderililer,

---

54. Çiçek hastalığı salgını hakkında, bakınız John Winthrop, *Winthrop's Journal*, ed. James Kendall Hosmer (New York: Charles Scribner's Sons, 1908), Cilt: 1, s. 118-19.

55. Richard Drinnon, *Facing West: The Metaphysics of Indian Hating and Empire Building* (Minneapolis: University of Minnesota Press, 1980), s. 35-45, Pequot Savaşı'nın özlü ve güçlü bir tarifini tedarik eder. Benim izahım, Drinnon'dan ve Francis Jennings'in, *The Invasion of America: Indians, Colonialism, and the Cant of Conquest* (Chapel Hill: University of North Carolina Press, 1975) adlı eserinden, s. 202-27'den alınmıştır. Kışkırtıcı yorumlar ile bir diğer açıklama, Ann Kibbey'in, *The Interpretation of Material Shapes in Puritanism: A Study of Rhetoric, Prejudice, and Violence* (Cambridge: Cambridge University Press, 1986) adlı eserinde, s. 92-120'dedir. Oldham'ın itibarı hakkında farklı görüşler için, Drinnon, s. 37 ile Jennings, s. 206'yı karşılaştırınız.

56. Jennings, *Invasion of America*, s. 210.

kolonicilerin silahları ve zırhlarına karşı hiç bir umutları olmadığını kavrayarak dağıldılar, bu yüzden ancak orada burada rastladıkları bir kaç yerliyi öldürebilen hayal kırıklığına uğramış askerler, boşalmış köyleri yakıp yıkarak kendilerini avutmak zorunda kaldılar. Savaşa katılan birinin hatırladığına göre, "Hem evleri hem de büyük miktardaki mısırı yakıp yağmaladık."[57]

Birlikler, koloni valisinin talimatlarına uyarak, Block Island'dan geriye, anakaraya doğru yöneldiler; burada bir miktar Pequot Kızılderilisiyle karşılaşmayı umuyorlardı. Şüphesiz Pequotların Oldham'ın ölümüyle hiç bir ilgileri yoktu (İngilizlerin bunları kovalama gerekçesi, iki yıl evvel bazı Pequot yerlilerinin iki kavgacı İngiliz'i –bunlardan biri bizzat Plymouth Koloni Valisini öldürmeye teşebbüs etmişti– öldürmüş olabilecekleri iddasıydı); bu yüzden askerler Pequotların mukim olduğu sahillerde ilk kez göründükleri vakit Kızılderililer onları selamlamaya koşmuşlardı. Underhill olayı şöyle hatırlıyor: "Bizi fark eden Kızılderililer, sahil boyunca, kalabalıklar halinde koşarak ve yaşasın İngilizler, yaşasın, ne almaya geldiniz, diye bağırarak yanımıza geldiler: Savaşmaya geldiğimizi düşünmüyorlardı, Pequot nehrine gelinceye kadar bu neşe devam etti."[58] Kısa bir süre sonra, geliş nedenleri bir sır olarak kalsa da, Pequotlar askerlerin ne almaya geldiğini anladılar, böylece uzayan birkaç müzakere çabasından sonra Pequotlar savaştan kaçarak ormanda dağıldılar. Birlikler bundan sonra, Block Island'da yaptıkları gibi yıkıcı bir kırıma girişerek Kızılderililerin köylerini ve mısır tarlalarını yakıp yağmaladılar.

Massachhusetts birlikleri bölgeden çekilip, Boston'a döndüklerinde Pequotlar ormanlardan çıkarak bölgede misilleme niteliğinde birkaç baskın düzenleyerek civardaki Saybrook Kalesi'ne saldırdılar. Bütün bu saldırılardaki kayıplar, Kızılderili savaşlarında olağan olduğu üzre, oldukça azdı ve bir noktadan sonra –muhtemelen onurlarının tamir olduğunu düşünerek– Pequotlar geri çekilerek kalenin komutanına "yeterince savaştığını" düşünüp düşünmediğini sordular. Komutan, Yüzbaşı Lion Gardiner, kaçamak bir cevap verdi, ancak cevabın anlamı açıktı: O günden sonra barış olmayacaktı. Sonra Pequotlar, İngilizlerin Kızılderili kadın ve çocukları öldürmeyi planlayıp planlamadıklarını sordular. Gardiner'in cevabı "bunu sonra göreceksiniz" oldu.[59]

Bölgedeki küçük karışıklıklar bir süre devam etti; bu sırada Connecticut Genel Mahkemesi Hartford'da toplanarak Pequotlara savaş ilan etti. Connecticut

---

57. Underhill, *Newes from America*, s. 7.
58. *A.g.e.*, s. 9.
59. Jenings, *Invasion of America*, s. 212.

birliklerinin komutanlığına John Mason getirildi. John Mason, yüzyüze savaşmaktan çok, Massachusettsli milislerin yaptığı gibi, kuvvetlerini ve kendilerine katılan bazı Narragansettleri (Pequotlarla uzun bir süredir araları açıktı) şafaktan hemen önce ana Pequot köyüne gizli bir saldırıya sevketti. Mason'un amacının toplu kıyımdan başka bir şey olmadığını anlayan Narragansettler, bunu reddederek geri çekildiler. Mason, onlara küçümsemeyle bakarak, "şimdi istedikleri mesafede durup *İngiliz Erkeklerin* savaşıp savaşmayacaklarını görebileceklerini" söyledi. Güçlerini ikiye ayıran Mason, bir grubun başında kendisi, diğerinde Underhill olduğu halde, karanlıktan istifade ederek, hiç bir şeyden şüphelenmeyen Kızılderililere aynı anda iki yönden saldırdı. Bütünüyle gafil avlanan Pequotlar, Mason'un dediği gibi, "gerçekten son uykularında öldüler."[60] İngilizler, Kızılderililerin kampına üşüşerek hareket eden her şeyi kesip biçtiler. Savunmasız yakalandıklarından, görünüşe göre saldırı anında köyde fazla savaşçı yoktu, Pequotların bazıları kaçtı, "diğerleri yataklarının altına girdiler" diğer bir kısmı ise "büyük cesaretle" saldırıya karşılık verdiler fakat bu, Mason ve adamlarını daha büyük bir gazaba sevketmekten başka bir işe yaramadı. Mason daha sonra kendisinin, "*Onları yakmalıyız*" diye bağırdığını ve ardından da "bir meşale yakarak örtündükleri hasırların arasına atıp çadırları tutuşturduğu"nu hatırlıyor.[61] "Kızılderililer büyük bir dehşet içinde koşuyorlardı," der Mason ve ekler:

> Gerçekten Kadiri Mutlak Tanrı, ruhlarına öyle dehşetli bir korku saldı ki bizden kaçarken, alevlerin arasına dalıyorlardı; çoğu böyle öldü...[Ve] onları kızgın bir fırın gibi yaparak, Kendisine İnananların düşmanlarına aşağılamayla gülen Tanrı üzerlerindeydi. Son uykularını uyuyan yiğitler böyle darmadağın oldular ve erkeklerinden hiçbiri ellerini bulamadılar: Tanrı, orayı cesetlerle doldurarak, Kafirlere karşı hükmünü verdi.[62]

Manzara tüyler ürperticiydi –özellikle Francis Jennings'in bize hatırlattıklarıyla artık bildiğimiz gibi, alevlerin arasında ölenlerin ve "Mason'un kan damlayan kılıcından kaçıp yatakların altında büzülenlerin çoğu kadınlar, çocuklar ve güçsüz yaşlı adamlardı."[63] "Barut serperek" köyün diğer kısmını ateşe veren ve amacı Mason'un merkezdeki ateşiyle buluşmak olan Underhill, "bu kanlı manzara-

60. Mason, *Brief History*, s. 7.
61. *A.g.e.*, s. 8.
62. *A.g.e.*, s. 9-10.
63. Jennings, *Invasion of America*, s. 222.

nın, bu kadar insanın zorlukla soluyarak yerde, bazen geçmenize imkân vermeyecek şekilde yattığını görmenin, daha önce hiç savaşta bulunmamış genç askerler için ne kadar olağandışı ve keder verici olduğu"nu hatırlıyordu. Genç katiller için görevlerini yerine getirmek üzücüydü ancak Underhill okuyucularını "Kutsal kitap, bazen kadın ve çocukların ebeveynleriyle birlikte öldürülmesi gerektiğini bildirir" diyerek rahatlatıyordu.[64] William Bradford, İngilizlerin bu manzaraya verdiği tepkiyi şöyle anlatır:

> Onları böyle ateşte kızarırken ve bu ateşi söndüren kan gölünde görmek korkunç bir manzaraydı, çürüyen cesetler ve bunlardan yayılan koku berbattı fakat zafer tatlı bir fedakarlık gibiydi; kendilerine olağanüstü yardımlarda bulunarak bu kadar gururlu ve kibirli bir düşmanı ellerine düşüren, bu kadar çabuk bir zafer bahşeden Tanrıya bunun için şükranlarını sundular.[65]

Püritenlerin kutsal Cotton Mather'ı, yıllar sonra *Magnalia Christi Americana*'sında bu olayı coşkuyla anarken şöyle diyordu: "Bir saatten biraz uzun bir sürede, bu barbarların beş-altı yüz tanesi yük oldukları dünyadan kovuldular." Bizzat Mason, ölen Pequotları altı veya yedi yüz kişi olarak saymıştı, sadece yedi kişi esir alınmış, yedi kişi de kaçmıştı. Bu, Mason'un neşe içinde söylediği, "Tanrının adil yargısıydı."[66]

Askerî yürüyüşlerinde Püritenlere katılan Narragansettler, İngilizlerin sevincini paylaşmıyordu. Onlara göre uygulanacak savaş yöntemi bu ayrımsız kıyım değildi. Underhill, bunların "Mach it mach it" diye bağırdığını kaydeder ve "yani" diye tercüme eder "çok kötü, çok kötü çünkü çok şiddetli ve çok sayıda insan ölüyor."[67] Yani çok sayıda Kızılderili. Katliamda İngilizlerden sadece iki kişi ölmüştü.

Bundan sonra, sağ kalan Pequotlar da yakalanarak hemen hemen tamamen yok edildiler. Diğer köyler bulunup yakıldı. Küçük savaşçı grupları kıstırılarak öldürüldü. Açlıktan ölmek üzere olan kadın ve çocuk gruplarının yerleri tespit edilerek yakalandılar ve köle olarak satıldılar. Tabii eğer şanslılarsa. Diğerlerinin elleri ve ayakları bağlanarak limanın hemen gerisinden okyanusa atıldılar. Daha da fazlası ise bulundukları yerde gömüldü; tıpkı bataklığı geçerek kaçmaya çalışan

64. Underhill, *Newes from America*, s. 39-40.
65. Bradford, *Of Plymouth Plantation*, s. 296.
66. Cotton Mather, *Magnalia Christi Americana; or, The Ecclesiastic History of New-England* [1702] (New York: Russell & Russell, 1967), Cilt: 2, s. 558; Mason, *Brief History*, s. 10.
67. Underhill, *Newes from America*, s. 43.

fakat Mason'un dediği gibi "çocuklarından ve erzak ihtiyacından dolayı pek hızlı hareket" edemeyen yaklaşık üçyüz kişilik bir grup gibi. Yakalandıklarında, Richard Drinnon'un anlattığına göre, "tam anlamıyla yerlere serilerek" öldürüldüler, sonra da "çamura atıldılar ya da bataklığa gömüldüler."[68]

Bu katliamlar dizisi nihayet sona erdiğinde, öncesine nispeten geriye kalan bir avuç Pequot, köleleştirilmek üzere paylaştırıldı. Örneğin John Endicott ve papazı, valiye yazarak yakalananlardan bir "pay" özellikle "genç bir kadın veya kız ile, eğer uygun görürseniz, bir erkek çocuk" talep etmişlerdi.[69] Yakalanan Pequotların sonuncuları olan on beş erkek çocuk ve iki kadın, gemilere bindirilerek köle olarak satılmak üzere Batı Hintlere gönderildi; onları buraya götüren gemi kaptanı, bir sonraki yıl bunların karşılığında aldığı şeylerle geri dönüyordu: Bir miktar pamuk, bir miktar tuz, bir miktar tütün, "ve zenciler vs." Bundan sonra "Pequot" sözcüğü, New England haritalarından silindi: Aynı ismi taşıyan nehre Thames adı verildi, aynı adı taşıyan şehir ise New London oldu.[70] Bütün bir halkın fiilen kökü kazınmıştı ve şimdi, bunların geçmişteki varlıklarına dair her türlü anının da tarihsel hafızadan silinmesi gerekiyordu.[71]

Ancak bazıları, bütün bunları çok iyi hatırlıyordu. John Mason, kasaplığının onuruna Connecticut silahlı kuvvetleri Tümgeneralliği makamına terfi etti. Underhill, Drinnon'un kaydettiği gibi, askerî hünerlerini Hollandalılara satarak, "deneyimini iyi kullandı." Daha sonraki bir olayda, "Underhill, Hollanda birliklerinin katılımıyla, Stamford'un dışındaki bir Kızılderili köyünü kuşattı, çadırlar ateşe verildi, kaçmaya çalışanlar vurularak ve kılıç darbeleriyle durduruldu ve her şey yakılarak gayet kolaylıkla beş yüz kişi vuruldu, ancak sekiz kişi kaçabildi– rakamlar Pequot kalesindekilerle karşılaştırılabilir."[72]

68. Drinnon, *Facing West*, s. 45.
69. *A.g.e.*, s. 47.
70. Ronald Sanders, *Lost Tribes and Promised Lands: The Origins of American Racism* (Boston: Little, Brown and Company, 1978), s. 339-40. Emperyalizm ve yer adlandırması arasındaki kompleks ilişkinin aydınlatıcı bir analizi için, bakınız Paul Carter, *The Road to Botany Bay: An Exploration of Landscape and History* (New York: Alfred A. Knopf, 1988), passim, fakat özellikle s. 63-68, 326-31.
71. Sömürgeciler Pequot erkeklerinin, kadınlarının ve çocuklarının neredeyse tamamını katletmiştirler; bu nedenle bugün, Pequotların hepsinin aslında imha edildiği düşünülmektedir. Fakat bazıları, komşu kabilelerde yaşama yollarını bulmuş ve zamanla kendilerini Pequotlar olarak yeniden ortaya çıkarmışlardır. Bu konular hakkında, Pequot ulusunun bugünkü durumunu da içeren bir tartışma için, bakınız Laurence M. Hauptman ve James D. Wherry, edlr., *The Pequots in Southern New England: The Fall and Rise of an American Indian Nation* (Norman: University of Oklahoma Press, 1990).
72. Drinnon, *Facing West*, s. 46-47.

Bu arada, Pequotların hasmı olan ancak bu insanlık dışı katliamdan dolayı dehşete düşen Narragansettler, Pequot topraklarında –Jennings'in ifadesiyle, Pequotların "dul kalan yurtlarında"– İngiliz hakimiyetini sessizce kabul ettiler. Ancak bu yeterli olmayacaktı. İngiliz şehirleri çoğalmaya, koloniciler de civardaki bölge ve vadileri ezmeye devam ettiler. Sırada Narragansettlerin ve diğer kabilelerin toprakları vardı. Narragansettlerin ve Wampanoaglar gibi başka kabilelerin, 1675-1676 Kral Philip Savaşı olarak bilinen savaşta yok edilişlerini burada detaylı olarak anlatmaya gerek yoktur. Bu savaşta binlerce yerli öldürülmüş, köyleri ve mahsulleri yakılıp yıkılmıştır. İlk katliamların sadece birinde altı yüz Kızılderili yok edildi. İki tarihçinin yakın bir tarihte aktardıklarına göre; bu, İngiliz askerlerin "kudurmuş gibi etrafa saldırarak yaralı erkek, kadın ve çocukları ayırt etmeden öldürdükleri, kamplarını ateşe verip Kızılderilileri ölü veya diri kulübelerinin içinde yaktıkları bir on yedinci yüzyıl My Lai'si"ydi. Memnun Cotton Mather, Boston'daki İkinci Kilise'nin muhterem papazı, sonradan bu katliamı bir "barbekü" olarak anıyordu.[73] Daha fazla kıyım kapıdaydı. Bunlardan biri olan Connecticut Nehri kıyısındaki katliam tipik bir örnektir. Bir görgü tanığı anlatıyor:

> Askerlerimiz, zorlu bir yürüyüşten sonra tam şafak vaktinde oraya vardılar, Kızılderililerin çoğu derin uykudaydı, silahlarını çadırlara sokup onları kurşun yağmuruna tuttular, bundan sonra cesaret edip de çadırlarından çıkabilenler pek savaşamadılar (savaşta sadece bir İngiliz öldü), diğer Kızılderililer, İngilizlerden yüzerek kaçmak için nehre daldılar, ancak çoğu suda vurularak öldürüldü, yaralananları oracıkta boğuldu; bir çoğu da kanolara binerek küreklere asıldılar, fakat kürekçiler vuruldu, kanoların tümü devrildi, büyük çağlayanların yakınında nehrin akıntısı çok güçlü ve hızlı olduğundan kanolardan düşenlerin çoğu nehrin güçlü akıntısıyla sürüklenip çağlayanlara taşınarak yüksek ve yalçın kayaları aştılar ve buradan aşağı yuvarlanarak parçalandılar; İngilizler daha sonra, bazıları nehirde, bazıları karaya vurmuş olan iki yüzden fazla ceset buldular.[74]

Bu model tanıdıktı, farklı olan tek şey, bu ikincisinde on yedinci yüzyıl Kızılderililerinin kendilerini savunmanın, İngilizlerin savaşa dair bazı düşüncelerinin; Francis Jennings'in deyişiyle "İngilizlerin en ciddi vaatlerinin zorunluluğun menfaatle çatıştığı her vakit ihlal edileceğinin, İngiliz savaş tarzının vicdan ve merha-

73. Richard Slotkin ve James K. Folsom, edlr., *So Dreadful a Judgment: Puritan Responses to King Philip's War, 1676-1677* (Middletown, Conn.: Wesleyan University Press, 1978), s. 381.

74. *A True Account of the Most Considerable Occurences that have Hapned in the Warre Between the English and the Indians in New England* (Londra, 1676), s. 3-4.

met diye bir sınır tanımadığının ve Kızılderililerin yaptığı silahların Avrupa üretimi silahlara karşı faydasız olduğunun" kavranılmasından geçtiğini anlamış olmalarıydı. "Bu dersler Kızılderililerin zihnine kazındı," bundan dolayı bu kez zayiat her iki tarafta da yüksekti.[75] Yine de kimin kazanacağı belliydi ve çatışmaların zirveye ulaştığı aylar esnasında şiddetli salgınların ülkeyi kasıp kavurması sadece bu akıbeti hızlandırdı.

Kızılderili güçlerin lideri, İngilizlerin deyişiyle "kasvetli, iri, çıplak, kirli hayvan" yakalandıktan –ve parçalandıktan– sonra, kalan kısım tam bir yok etme operasyonuydu. İngilizlerin modern övgücülerinden birinin belirttiği gibi, "Özellikle mahkumlar iyi para ettiğinden ve avcılara yönelik kişisel tehlikenin çok az olmasından dolayı, Kızılderili avı o dönemde New England'da popüler bir spor olmuştu."[76] Yaygın nakaratı söylersek, "bizimkilerden yalnız bir kayıpla," denerek yüzlerce Kızılderilinin öldürülmesine ilişkin rapor üstüne rapor geliyordu. Yine, "keşif kolumuzca, Dedham yakınlarındaki ormanlarda, hemen hemen açlıktan ölü vaziyette dolaşırken toplanan çoğu kadın ve çocuk, 26 kadar Kızılderili"nin yakalandığı şeklindeki ifadeler de aynı ölçüde yaygındı. Şüphesiz bütün bunlar "Tanrının iradesi" idi, der bu olayları nakleden İngiliz, "böylece, şükürler olsun ki, bize sonunda İnayeti ne çok! ve Güzelliği ne kadar büyük! dedirtecek sebepler veriyor."[77] Dönemin bir başka yazarı ise bu müşterek nakaratı şu sözlerle ifade ediyordu: "Efendimiz İsa, onları önünde diz çöktürüp kahretti."[78]

Bu dönemde diz çöktürülüp kahredilenlere tipik bir örnek, Püriten birlikleri tarafından yakalanan, yürüyemeyecek kadar yaşlı ve zayıf, "elden ayaktan düşmüş zararsız bir Kızılderili"ydi. Olayın görgü tanığı John Easton, askerlerin yaşlı adama "eziyet ederek" bir süre kendilerini eğlendirdiklerini söylüyor. Ancak, sonunda ihtiyarı öldürmeye karar verirler: "Bazıları onu köpeklere parçalatacaktı" der Easton, "fakat bazılarının merhameti baskın gelerek ihtiyarın başı kesildi."[79]

Kral Philip Savaşı kaçınılmaz sonuna yaklaşırken biricik ana sorun, hala hayatta olan birkaç yerliye ne yapılacağıydı. Çok sayıda Kızılderili "hastalık, kıtlık ve kılıçla....ortadan kaldırılmıştı," diye yazıyor Cotton Mather'in babası Increase,

---

75. Jennings, *Invasion of America*, s. 227.
76. Douglas Edward Leach, *Flintlock and Tomahawk: New England in King Philip's War* (New York: W.W. Norton & Company, 1958), s. 237.
77. *A True Account*, s. 7-9.
78. *A.g.e.*, s. 6.
79. Ed., Charles H. Lincoln'un, *Narratives of the Indian Wars, 1675-1699* (New York: Charles Scribner's Sons, 1913) adlı eserinin içinde, s. 14, 16'da, "John Easton's Relacion". Metindeki imla modernleştirilmiştir.

"ormandan geçenlerin şurada burada ölü Kızılderililere rastlaması hiç de olağandışı bir şey değildi.....bunları gömecek kimse olmamıştı," öyle ki, artık, "geçen yıl New England'daki en büyük Kızılderili topluluğundan geriye kalan erkekler yüz kişiyi geçmezdi."[80] Sağ kalan bir avuç Kızılderiliye ne yapılacağına gelince, İngiliz kolonicileri arasında sadece iki seçenek –her zaman olduğu gibi– destek buluyordu: Yok etmek veya köleleştirmek. Her iki yaklaşım da denendi. Sözde tehlikeli olan Kızılderililer (yani yetişkin erkekler) sistematik olarak öldürüldü, kadın ve çocuklar ise ya gemilerle İspanya veya Batı Hintlerdeki köle pazarlarına gönderildiler veya kolonicilerin kendilerine hizmet için alıkondular. Connecticut'taki kölelerin kölelik süreleri yirmi altı yaşlarına bastıklarında bitiyordu. Fakat bunlardan çok azı, özgürlük günlerini görebilmiştir. Bunlar ya yirmi altıncı yaş günlerini görmeden ölmüş ya da firar etmişlerdir. Kaçtıktan sonra çoğu kez yakalanan köleler ise savaştan sonra bu amaçla özel bir kanun çıkaran Connecticut Genel Mahkemesinin takdiriyle dışarıya köle olarak satılmışlardır.

İşin açıklığa kavuşturulması gereken son kısmı, Rhode Island koloni mahkemesi idaresi altında olan Narragansett Körfezi'nde saklanabilmiş olan, etrafa dağılmış Kızılderililerin kaderiyle ilgiliydi. Rhode Island, savaş süresince tarafsızlığını sürdürmüştü; hem Kızılderililer hem de diğer kolonilerin yöneticileri, Rhode Island bölgesinde bulunan yerli mültecilere yönelik öldürme ve diğer barbarca muamele olasılığının daha az olduğunu biliyorlardı. Bu durum, Connecticut, Massachusetts ve Plymouth'daki kolonicileri –sadece dinmeyen kana susamışlıklarından dolayı değil, aynı zamanda bizzat Rhode Islandlıların da kaçan Kızılderilileri sistematik olarak ortadan kaldırmasalar bile köleleştiriyor olmalarından dolayı– çileden çıkarmıştı. Douglas Edward Leach, "mahkumların nakdi kıymetinin bilincinde olan" diğer kolonilerin, Rhode Islandlıların hak etmeden "şimdi diğerlerinin kan dökerek ve servet saçarak ektiklerinin meyvesini yedikleri"ni düşündüğünü yazar. Rhode Island'ın buna yanıtı ise, bölgelerindeki Kızılderili sayısının çok abartıldığı yönünde olmuştur. Görünüşe bakılırsa yerli halkın ortadan kaldırılmasına yönelik kampanya o kadar başarılı olmuştu ki, Rhode Islandlılar bu hususta haklıydılar.[81]

On sekizinci yüzyılın başlarında, New England'ın ve Kuzeydoğudaki öteki Kızılderili topraklarının çoğunun yerli sakinleri önceki sayılarının çok altına indiril-

---

80. Increase Mather, *A Brief History of the Warr With the Indians in New England* (Boston, 1676), bu çalışma Slotkin ve Folsom'un, *So Dreadful a Judgment*, adlı eserinde, s. 142'de yeniden basılmıştır.

81. Leach, *Flintlock and Tomahawk*, s. 226-27.

mişlerdi ve tecrit edilmiş, çok bakımsız yerleşim bölgelerinde yaşıyorlardı. Cotton Mather, bu mağlûp ve dağılmış insanları, "içlerine girilemeyen" evleri artık "köpek kulübeleri"nden başka bir şey olmayan "kara renkli kafirler" olarak adlandırıyordu.[82] Mather'in, en azından bu konudaki düşünceleri, koloniciler arasında büyük ölçüde kabul görüyordu. New England'ın zor koşullarında nasıl ziraat yapılıp yaşanacağını İngilizlere öğreten bir zamanların mağrur yerli halkları, artık hayvanlar olarak ya da en iyi ihtimalle, 1704'te Boston'dan New York'a yolculuk eden bir İngiliz kadının ifadesiyle söylenirse, "şimdiye kadar gördüğüm bu türden batık gemi mallarının en berbatları" olarak görülüyorlardı.[83]

Herşey İngiliz salgınlarıyla başlayıp kılıç ve tüfekle bitmiş ve Büyük Dağılma denilen olayla bölgenin tamamında zirveye ulaşmıştır. İngilizlerin gelişinden önce –tartıştığımız bölgenin daha kuzeyinden bir örnek seçilecek olursa– New Hampshire ve Vermont'daki batı Abenaki halkının nüfusu 12.000 civarında idi. Elli yıldan daha az bir süre sonra, bu halktan sağ kalanların sayısı yaklaşık 250 idi, yok etme oranı % 98. Bu bölgeden alınacak diğer örnekler de aynı hüzünlü hikayeyi anlatır: 17. yüzyılın ortalarında Mahicanların % 92'si, Mohawkların % 75'i, doğu Abenakilerin % 78'i, Maliseet-Passamaquoddy halkının % 67'si yok edilmişti. Vesaire vesaire. Avrupalılarla temastan önce, Pocumtuck halkının nüfusu 18.000'den fazlaydı; elli yıl sonra, %95'i yok edilerek sayıları 920'ye indirildi. Quiripi-Unquachoglar yaklaşık 30.000 kişi idi; elli yıl sonra % 95'i yok edilerek sayıları 1500'e indirildi. Massachusett halkı en az 44.000 kişiydi, bunların da %81'i yok edilerek elli yıl sonra sayıları 6000'e indirilmişti.[84]

Bu rakamlar yüzyılın ortaları için geçerliydi. Kral Philip Savaşı henüz başlamamıştı. Ne de 1677 ve 1678 yıllarındaki çiçek salgınları henüz ortaya çıkmamıştı. Yıkım daha yeni başlamıştı. Bunu başka savaşlar ve başka afetler izledi. Bir sayıma göre, 1690'da Norridgewockların erkek nüfusu yaklaşık 100 kişiye, 1726'da ise 25 kişiye inmişti. Aynı sayım, Androscoggin erkeklerinin sayısının 1690'da 160'a, 1726'da ise 10'a indiğini gösteriyor. Nihayet Pigwacket halkından 1690'da 100, 1726'da ise sadece 7 erkek kalmıştı. Bunlar, İngiliz teröründen kurtulmak için Kanada'ya kaçan sonuncularıydı. Düşmanlıklar sönmeye yüz tuttuğunda, geri kalanların hala kendilerinin olduğunu söyledikleri anayurtlarının bazı bölgelerine dönme-

82. Cotton Mather, *Fair Weather* (Boston, 1692), s. 86.
83. Sarah Kemble Knight, *The Journal of Madam Knight* (Boston: David R. Godine, 1972), s. 21-22.
84. Dean R. Snow ve Kim M. Lamphear, "European Contact and Indian Depopulation in the Northeast: The Timing of the First Epidemics", *Ethnohistory*, 35 (1988), s. 24, Tablo 1.

lerine izin verildi. Fakat bölgede mevcut tarih kayıtlarına göre, bunlar çekinerek "Connecticut ve Kennebec nehirleri kıyılarında avlanırlarken İngilizler tepelerine iner diye kaygı duyduklarını dile getiriyordu."[85] Daha önce Massachusetts Körfezi Kolonisinin mührünü, kolonicilere ağlayarak "Gelin ve bizi kurtarın" diye yalvaran çıplak bir Kızılderili resmiyle süsleyen İngilizler, yerlilere derslerini vermişlerdi.

III

Avrupalıların, Amerikan yerlilerine yönelik düşmanlıklarında ayrımsız olarak kadın ve çocukları öldürme alışkanlığı gaddarlıktan fazla bir şey, düpedüz ve kasıtlı bir soykırımdır. Çünkü, kadın ve çocukları öldürülen bir halk yaşayamaz.

Modern savaşın en kötü örneklerinden bazılarının etkilerini düşünelim. Temmuz 1916'da, I. Dünya Savaş'ında, General Douglas Haig, İngiliz birliklerini Somme Muharebesine Almanlarla savaşmaya göndermiş ve daha ilk günde –ilk saatte 21.000 kişi olmak üzere– subaylarının yarısının da aralarında bulunduğu yaklaşık 60.000 adamını kaybetmişti. Muharabe sona erdiğinde Haig'in kayıpları 420.000 kişiye ulaşmıştı.[86] Savaş iki yıl daha sürdü. Bu, gerçekten de Britanya tarihindeki en kötü savaştı. Bu da yetmezmiş gibi, o on yılın başında İngiltere büyük bir dış göçü yaşamakta idi ve sonunda da öldürücü bir grip salgınına maruz kalmıştı. Yine de, 1911 ve 1921 yılları arasında İngiltere'nin nüfusu yaklaşık 2.000.000'luk bir *artış* kaydetti.[87]

Ya da Japonya'yı ele alalım. Hiroşima ve Nagasaki'nin nükleer bombayla tahrip edilmesiyle sonuçlanan, Pasifik'teki savaş çılgınlığına rağmen 1940-1950 arasında Japon nüfusu % 14 oranında *arttı*. Veya Güneydoğu Asya'yı ele alalım. 1960-1970 arasında, B-52'ler gökten ölüm yağdırırken veya korkunç kara savaşı bölgedeki bütün ulusal sınırlara yayılırken Güneydoğu Asya nüfusu her yıl hemen hemen % 2.5 oranında *arttı*.[88]

---

85. Colin G. Calloway, *The Western Abenaki of Vermont, 1600-1800: War, Migration, and the Survival of an Indian People* (Norman: University of Oklahoma Press, 1990), s. 129-30. Calloway, ifade edilmelidir ki, bu insanların bazılarının düşük sayılarının yükseltilmesi gerektiği hakkında çağdaş bir bildiri sunar: 1726 yılında 25 Norridgewock yerine 40 tane, 7 Pigwacket yerine de 24 tane olabileceğini düşünür.
86. Martin Middlebrook, *The First Day of the Somme* (New York: W.W. Norton, 1972); John Keegan, *The Face of Battle* (New York: Viking Press, 1976), s. 255, 280.
87. Peter R. Cox, *Demography*, 4. Baskı (Cambridge: Cambridge University Press, 1970), s. 319, 361.
88. Donald J. Bogue, *Principles of Demography* (New York: John Wiley & Sons, 1969), s. 34; Paul R. Ehrlich, Anne H. Ehrlich ve John P. Holdren, *Ecoscience: Population, Resources, Environment* (San Francisco: W.H. Freeman and Company, 1977), s. 199.

Yoğun askerî tahribata rağmen bu nüfusların artabilmesinin sebebi, kadın ve çocuklara göre nispetsiz oranda erkeğin öldürülmesiydi. Ancak Avrupalıların saldırısı esnasında, Karayipler'de Orta ve Güney Amerika'da veya şimdi Birleşik Devletler ve Kanada olarak bilinen yerlerdeki yerli halklar için böyle olmadı. Bu masum katliamı, kasıtlı bir plandan başka bir şey değildi ve sömürge çağı kapanmadan da sona ermeyecekti.

Richard Drinnon'un, *Facing West: The Metaphysics of Indian-Hating and Empire-Building* adlı eserinde gösterdiği gibi, Amerika'nın saygıdeğer kurucu babaları, Kızılderililere yönelik soykırımda bizzat yer almışlardı. George Washington, 1779'da Tümgeneral John Sullivan'a Iroquoilara saldırıp "civardaki bütün yerleşim yerlerini istila etmekle kalmayıp yok edecek şekilde yakıp yıkma" ve "yerleşim yerleri tamamen harabeye dönene kadar da barış amaçlı hiçbir müzakere teklifini dinlememe" emri verdi. Sullivan emredildiği gibi yaptı ve erken tarihli bir belgede söylendiğine göre, ilk raporunda "o güzel bölgenin tamamını, bahçe görünümünden kasvetli ve iğrenç bir harabeye" çevirerek yerlilerin "iaşelerini sağlayan her şeyi tahrip ettiği"ni bildirdi. Yazara göre, Kızılderililer bir "yok etme savaşında vahşi hayvanlar gibi avlanmışlardır." Bu, Washington tarafından onaylanan bir şeydi çünkü ona göre, 1783'te söyleyeceği gibi, Kızılderililerin kurtlardan pek farkı yoktu, nihayet "her ikisi de, şekil olarak farklı olsalar da, av hayvanlarıdır."[89]

Kızılderililer vahşi hayvanlardan ibaret olduklarından, galip birliklerin, diğer zorbalıkların yanı sıra, bazı Kızılderililerin derilerini "çizme üstlüğü veya tozluk yapmak için kalçadan aşağı" yüzerek eğlendikleri öğrenildiğinde, bunda ahlâkî bir kanundışılık görülmeyecekti. Sonradan, hayatta kalan Kızılderililer, kendi aralarında Washington'a "Şehir Yakan" lakabını taktılar, çünkü doğrudan onun emirleriyle, Mohawk, Onondaga, Cayugaların şehir ve köylerinin *tamamı* beş yıldan daha az bir zamanda yok edilirken, Erie gölünden Mohawk Nehrine kadar olan 30 Seneca kasabasından en az 28'i ortadan kaldırılmıştı. Iraquoilardan biri 1792'de Washington'un yüzüne şöyle diyecekti: "Şimdi, bu isim duyulduğunda kadınlarımız arkalarına bakıp sararıyor ve çocuklarımız sıkı sıkı annelerinin boyunlarına sarılıyorlar."[90]

Kızılderili çocukları –Adams, Monroe ya da Jackson gibi– başka isimleri duyduklarında da pekala annelerinin boyunlarına sıkı sıkı sarılabilirlerdi. Veya, örne-

89. Drinnon'un, *Facing West* adlı eserinde, s. 331-32, 65'te alıntılanmıştır.
90. *A.g.e.*, s. 332; Peter S. Schmalz, *The Ojibwa of Southern Ontario* (Toronto: University of Toronto Press, 1991), s. 99; Anthony F.C. Wallace, *The Death and Rebirth of the Seneca* (New York: Alfred A. Knopf, 1970), s. 141-44.

ğin, Jefferson'ın ismini duyduklarında ki kendisi 1807'de, Savaş Bakanına bölgelerindeki Amerikan yayılmasına direnen her Kızılderilinin "balta" ile karşılanması gerektiği emrini vermişti. "Ve...eğer herhangi bir Kızılderili kabilesine karşı baltamızı kaldırmak zorunda kalırsak" diye yazıyor, "o kabile kökü kazınıncaya veya Missisipi'nin ötesine atılıncaya kadar indirmeyeceğiz," ve şöyle devam ediyordu: "Savaşta bazılarımız ölecek; ancak onların hepsini yok edeceğiz." Bunlar düşünmeden söylenmiş sözler değildi, çünkü beş yıl sonra, 1812'de Jefferson, beyaz Amerikalıların "geri kalmış" Kızılderilileri "orman hayvanlarıyla birlikte, Stony Dağlarına" sürmek "zorunda kaldığı" sonucuna varıyor; bir yıl sonra ise, Amerikan hükümetinin önünde "yok edene dek Kızılderililerin peşini bırakmamaktan veya onları gözümüzün görmeyeceği yeni yerleşim yerlerine sürmekten" başka bir seçenek olmadığını ekliyordu. Gerçekten, Jefferson'ın Kızılderililer hakkındaki yazıları, yerlilere basit bir seçenek –"yeryüzünden silinmek" veya Amerikalıların yolundan çekilmek– sunulduğuna dair açık ısrarlarla doludur.[91] Eğer bu sözler, 1939'da bir Alman lider tarafından Avrupa Yahudilerine yönelik olarak söylenmiş olsaydı modern hafızaya kazınırdı. Ancak bunlar, Güneyin köle sahibi özgürlük filozoflarından bir çoğunun hayran olduğu, Amerika'nın kurucu babalarından biri tarafından söylendiğinden dolayı, Jefferson'ın bilgelik ve insancıllığını ısrarla göklere çıkaran bir çok tarihçi tarafından etkisiz kılınmışlardır.

Bununla birlikte, aslında, bu dönemin beyaz Amerikalılarının çoğuna göre, seçim; bunlar hiçbir surette diğerini dışarıda bırakan tercihler olmasa da, sürgüne yollama veya imha etme seçenekleri arasında yapılacaktı. Avrupalı istilacılarla ilk temas ile 17. yy.'ın sonu arasında, Doğulu Kızılderili halkların çoğu hemen hemen yok olacak derecede tahribata maruz kaldılar; Virginia veya New England'daki Kızılderili nüfusun % 95'i veya daha fazlasının kökünün kazınması tipik bir örnektir. Fakat kıyım, bundan sonra da durmadı. Örneğin, güneydoğudaki nüfus eğilimlerine dair yeni incelemelerden birine göre, Virginia'da Apalaşların doğusundaki yerli nüfus 1685 ve 1790 arasında % 93 oranında azalmıştır –yani *bir önceki* yüzyılın toplu kıyım fırtınasını takip eden, *geçen* yüzyılda zaten hemen hemen % 95 oranında azaldıktan *sonra*. Doğuda, Kuzey ve Güney Carolina'da 1685-1790 arasında düşüş –yine iki yüzyıl önceki soykırımsal yıkımlardan sonra– % 97 idi. Lousiana'da 1685-1790 arasında nüfusun düşme oranı % 91, Florida'da % 88 idi. Sonuç olarak, 18. yüzyıl sona ererken, Doğu Virginia, Güney ve Kuzey Carolina ve Lousiana'nın tamamında hayatta kalan yerlilerin sayısı

---

91. Drinnon, *Facing West*, s. 96, 98, 116; Ronald T. Takaki, *Iron Cages: Race and Culture in 19th Century America* (New York: Alfred A. Knopf, 1979), s. 61-65.

5000'den daha azdı; öte yandan –1520'de tek başına 700.000'den fazla Kızılderiliyi barındıran– Florida'da ancak 2000 yerli bulunuyordu.[92] Kayıpların küçük bir kısmı Kızılderililerin geleneksel anayurtlarından kovulmasından kaynaklanırken, bu felâketler, çok büyük ölçüde kitlesel düzeyde öldürücü olan salgınların ve soykırım savaşının sonucudur. Bu ölümcül olguların karşılıklı olarak nasıl etkileştikleri, Cherokee örneğine bakıldığında açıkça görülebilir. Avrupalılarla ilk karşılaştıkları tarihlerde felâket derecesinde tahribata maruz kaldıktan sonra, Cherokee nüfusu yıllar geçtikçe hızlı ve keskin düşünü sürdürmüştür. Örneğin sadece on yedinci yüzyılın sonlarıyla on sekizinci yüzyılın büyük kısmını kapsayan dönemde, zaten yıkıma uğramış olan Cherokee halkı nüfusunun dörtte üçünü daha kaybetmiştir.[93] Bundan sonra, koloniler İngiltere'den bağımsızlıklarını kazanmak amacıyla savaşa giderken, öldürücü bakışlarını bir kez daha Kızılderililerin tasfiyesi amacına çevirdiler; o dönemde yaşayanlardan biri, bunun sonucunda Cherokeeler'in "kasabaları tamamen yakıldı, mısırları yerle bir edildi, kendileri de yok olacakları ormanlara sürüldüler, çoğu da öldürüldü," diye yazmıştır.[94] James Mooney'in gözlemlerine göre, çok geçmeden Cherokeeler "yok olma sınırına geldiler. Kasabaları defalarca kül edildi, tarlaları viraneye çevrildi. En iyi savaşçıları öldürüldü, kadın ve çocukları dağlarda hastalık ve açlıktan telef oldular."[95] Yani açık bir imha teşebbüsü. Sürgün ise kapıda bekliyordu.

Yok oluş sınırına dayanan Cherokeeler ağır ağır mücadeleye başladılar. Fakat onlar çabalarken, her geçen gün daha fazla bayaz yerleşimci, Cherokeelerin topraklarında ilerleyerek buralara yerleşiyordu. Derken, 1828'de Andrew Jackson Başkan seçildi. Aynı Andrew Jackson, bir vakitler "bütün Cherokee halkı şiddetle cezalandırılmalı," diye yazmıştı. "Kızılderilileri öldürdüğüm her seferinde onların kafa derilerini sakladım," diye öğünerek "vahşi köpekler" şeklinde adlandırdığı barışçı Kızılderililerin kamplarına birlikler sevk eden de bu Andrew Jackson'dı. 800 kadar Crew Kızılderilisinin cesetlerinin –o ve adamları tarafından katledilen

92. 1685'ten 1790'a kadar olan rakamlar için, edlr. Peter H. Wood, Gregory A. Waselkov ve M. Thomas Hatley'in, *Powhatan's Mantle: Indians in the Colonial Southeast* (Lincoln: University of Nebraska Press, 1989) adlı eserinde, s. 38'de, bakınız Peter H. Wood, "The Changing Population of the Colonial South: An Overview by Race and Region, 1685-1790".

93. *A.g.e.*

94. James M. O'Donnell, *Southern Indians in the American Revolution* (Knoxville: University of Tennesse Press, 1973), s. 52.

95. James Mooney, *Historical Sketch of the Cherokee* [1900] (Chicago: Aldine Publishers, 1975), s. 51.

erkek, kadın ve çocukların cesetleri– ölü sayımı ve kaydı için burunlarının koparılmasına, güneşte kurutup dizgin yapmak için bedenlerinden uzun şeritler kesilerek parçalanmasına nezaret eden aynı Andrew Jackson idi. Başkanlığı sona erdikten sonra, imha hareketini tamamlamak üzere, Amerikan birliklerine gizlenmekte olan Kızılderili kadın ve çocukların peşine düşerek onları sistematik bir biçimde öldürmelerini tavsiye eden; aksi takdirde bunun "ininin ve yavrularının nerede olduğunu önceden bilmeksizin sık ormanlarda kurt" izlemeye benzeyeceğini yazan, yine aynı Andrew Jackson idi.[96]

Georgia eyaleti, Başkanlığa yükselişinin hemen ardından bizzat Jackson'un istimlakı meşrulaştırmak için bir zamanlar kullandığı hileli bir hukuki tekniği uygulayarak Cherokee mülkiyetinin büyük bir kısmına el koydu. Cherokeeler ve bölgedeki diğer Kızılderili halkları –özellikle Chiksawlar, Choctawlar ve Creekler– karşı koydular, hatta davayı Birleşik Devletler Yüksek Mahkemesine götürdüler. Ancak Kızılderililer direnmeye çalışırken beyazlardan oluşan bir göçmen dalgası (sadece Cherokee topraklarında muhtemelen 40.000 civarında) tepelere, çayırlara ve ormanlara akın etti, bölgenin bir kesiminde altın bulunduğu zaman sayıları daha da arttı.[97] Aslında beyaz yerleşimciler, hükümetin Kızılderilileri topraklarından çıkarma planının bir parçasıydı. Michael Paul Rogin'in işaret ettiği gibi, "davetsiz misafirler, Kızılderili topraklarına ancak, eyalet kanunun genişletilmesinden sonra, hükümetin teşvikleriyle girdiler." Ve Kızılderili topraklarına girer girmez buraları yağmalayarak her yere yayıldılar. Zengin fakir demeden Kızılderililerin çiftliklerini müsadere ederek, diyor Rogin, "Zorla kira sözleşmeleri imzalatıp Kızılderilileri ormanlara sürdüler ve temizlenen bölgelerdeki büyük gelir kaynaklarını ele geçirerek yerlilerin topraklarına, arazilerine ve hayvanlarına sahip oldular." Daha sonra, Kızılderililerin ziraai üretimini destekleyen av hayvanlarını yok ederek onları kasıtlı olarak kitlesel açlıkla karşı karşıya bıraktılar.[98]

Yine de, Cherokeeler, barışçıl araçlarla direnmeyi sürdürdüler. Ve Birleşik Devletler Yüksek Mahkemesi huzurunda Yargıç John Marshall'ın yazdığı bir kararla davalarını kazandılar; bu karar, Jackson'un ünlü kanaatini söylemesine neden oldu: "John Marshall kararını verdi, şimdi onu icra etsin." Şüphesiz mahkeme doğrudan icra araçlarına sahip değildi, bundan dolayı Cherokeelere ve bölgedeki diğer Kızılderililere yönelik kampanya hafiflemeden devam etti.

96. Takaki, *Iron Cages*, s. 96, 102.
97. Michael Paul Rogin, *Fathers and Children: Andrew Jackson and the Subjugation of the American Indian* (New York: Alfred A. Knopf, 1975), s. 132, 218-19, 355.
98. *A.g.e.*, s. 219-20.

Nihayet Cherokee topraklarını, uzak Batı'ya kadar Kızılderili bölgesi olan bir miktar arazi ve para karşılığında Amerikan hükümetine teslim eden bir antlaşma imzalandı. Ne Cherokee büyükleri ne de Cherokee halkının çoğunluğunun bu anlaşmayı onaylamayacağını bilen Amerikan hükümeti, Amerikalı yetkililerle bir avuç "işbirlikçi" Kızılderili arasında müzakereler sürerken en etkili Cherokee liderini hapse atmış ve kabilenin yayın organını kapatmıştır. Nakil için kabile üyelerini kaydetmekle görevlendirilen Amerikan askerî yetkilisi bile Savaş Bakanlığı'nı, "antlaşma olarak adlandırılan...bu kağıt parçası, Cherokeelerin büyük çoğunluğunca onaylanmadığından ve onların katılımı ve rızası olmadan yapıldığından dolayı bir antlaşma bile değildir. Size cidden bildiririm ki Cherokee halkına başvurulsa bu antlaşma onların onda dokuzu, bana kalırsa yirmide on dokuzu, tarafından hemen reddedilecektir," diyerek protesto etmiştir.[99] Fakat Başkan istediği şeyi almıştı –imzalı bir kağıt parçası. Bu, Amerikan yaşamını inceleyen büyük Fransız gözlemci Alexis de Tocqueville'nin, on altıncı yüzyıl İspanyasının aksine, on dokuzuncu yüzyılda –buna yirminci yüzyılı da ilave edebiliriz– "Amerika Birleşik Devletlerindeki Amerikalıların yerlilere yönelik davranışları, ilhamını kanuni formalitelere duyulan sadakatli bağlılıkların en sadakatlisinden alıyordu...insanlık kanunlarına saygı duyarak insanları yok etmek mümkün değildir," diye alaylı bir şekilde bahsettiği şeydir.[100] Kısa bir süre sonra, General Winfield Scott'un komutası altında, sonradan Gözyaşı Yolu olarak anılan zorunlu yeniden iskan hareketi başladı. Aslında, bu "yeniden iskan" bir ölüm yürüyüşünden başka bir şey değildi –Başkan tarafından emredilen bu ölüm yürüyüşü, ki doğrudan kendisine isnat edilebilecek ölüm oranı bakımından, hemen hemen 1942'deki, İkinci Dünya Savaşı'nın tamamında en büyük Japon vahşeti olarak ün salan Bataan Ölüm Yürüyüşü kadar yıkıcıydı.[101] O zaman yaklaşık 22.000 Cherokee hayattaydı, bunların 4000'i zaten beyaz baskısına yenik düşerek Kızılderili Bölgesine gitmişti. Diğer bin kadarı kaçarak Carolina tepelerinde saklandı. Geri kalan 17.000 kişi ise, Amerikan askerleri tarafından toplanıp güdülerek, zorunlu sürgünün hazırlıkları tamamlanırken aylarca sefil ve utanç verici koşullar altında bekledikleri esir kamplarına –gerçekte ağıllara– götürüldüler. Bu operasyona iştirak eden kişilerle görüşen James Mooney manzarayı şöyle tasvir etmiştir.

> Scott'un emri altındaki birlikler Cherokeelerin topraklarında çeşitli noktalara dağıldılar, buralara Kızılderilileri toplayıp nakletmeye hazır tutmak için kazıklarla çitlen-

99. *A.g.e.*'de, s. 227'de alıntılanmıştır.
100. Alexis de Tocqueville, *Democracy in America*, trc. George Lawrence, ed. J.P. Mayer (New York: Anchor Books, 1969), Cilt: 1, s. 339.

miş hisarlar inşa edildi. Buralardan, vadilerde veya dağlardaki derelerin kenarında saklanan her küçük kulübeyi, burada oturanların tümünü, nasıl ve nerede bulunurlarsa, yakalayıp mahkum olarak getirmek üzere tüfekli ve süngülü mangalar yollandı. Akşam yemeğindeki aileler kapıda aniden beliren tüfek parıltılarıyla irkildi ve kaleye giden kilometrelerce yorucu yolu küfür ve darbelerle yürütülmek üzere sofralarından kaldırıldılar. Erkekler tarlalarında veya yolda giderken yakalandılar, kadınlar değirmenlerinden, çocuklar oyunlarından koparıldılar. Çoğu kez, dağın sırtından geçerken son bir kez bakmak için arkalarına döndükleri zaman, yağma ve talan için askerlerin peşinden gelen kanunsuz ayaktakımı tarafından ateşe verilen evlerini alevler içinde gördüler...... Bu haydutlar koku almakta o kadar ustaydı ki bazen askerler daha mal sahiplerini öbür yöne götürmeye başlamadan, bunlar, Kızılderililerin sığırlarını ve diğer mallarını götürüyor oluyordu. Yine bu adamlar, ölüyle birlikte gömülen gümüş kolyeleri ve diğer değerli eşyayı soymak için Kızılderili mezarlarına sistematik avlar düzenlediler. Sonradan Konfedarasyon hizmetinde albay olan Georgialı bir gönüllü şöyle diyordu: "İç savaşta çarpıştım, vurulmuş ve boğazlanmış binlerce insan gördüm, fakat Cherokeelerin nakledilmesi şahit olduğum en merhametsiz işti."[102]

Cherokeeleri, yazın en sıcak zamanında, buharlı gemilerle nakletmek şeklindeki ilk plandan, bunların bir çoğu hastalık ve zalimce koşullardan öldüğü zaman vazgeçildi. Sonbaharın gelmesi beklendi ve daha sonra Cherokeeler, her biri bini aşkın kişilik gruplar halinde karadan; Tennessee, Kentucky, İllinois ve Missouri üzerinden nakledildiler. Ölüm yürüyüşüne katılan bazı gruplarla karşılaşan Maineli beyaz bir yolcu; hepsi de "yolculuktan aşırı derecede yorgun düşmüş ve bunun sonucunda sağlıklarını kaybetmişlerdi," der ve ekler:

Yedisinde geçtiğimiz son grup iki bini aşkın Kızılderiliden oluşuyordu... Yolun üç mil uzunluğunda bir kafileyle, tam anlamıyla kaplandığını gördük. Hasta ve bitkin

---

101. Bataan Ölüm Yürüyüşünün kurbanlarından olan 10.000 veya daha da fazla Amerikalıdan 4000'i savaşın sonuna kadar hayatta kalmıştır; bu, yaklaşık 6000 kişinin veya toplumun %60'ının yürüyüş boyunca veya takip eden üç yıllık hapis dönemi boyunca öldüğü anlamına gelir. Metinde de ifade edildiği gibi, bu ölüm yürüyüşüne başlayan aşağı yukarı 17.000 Cherokee'den 8000'i Gözyaşı Patikası'nda ölmüştür ki bu da %47'ye karşılık gelir. Yalnız bu karşılaştırma eksiktir çünkü, Bataan durumunun aksine, hiç kimse takip eden üç yıllık hapis döneminde kaç Cherokee'nin öldüğünü bilmemektedir –ve aynı zamanda, Bataan ölüm yürüyüşünden farklı olarak, Cherokee ölüm yürüyüşünde binlerce kadın ve çocuk yer almıştır. Bataan için, bakınız Donald Knox, *Death March: The Survivors of Bataan* (New York: Harcourt Brace Jovanovich, 1981).

102. Mooney, *Historical Sketch of the Cherokee*, s. 124.

olanlar yük arabalarıyla taşınıyordu –yolculuk için üstü örtülü bir New England öküz arabası kadar konforlu– bir çoğu at sırtında, ekseriyeti bazen buz tutmuş zeminde, bazen çamurlu yollarda, ayaklarını doğanın onlara verdiğinden başka bir şeyle örtmeden, yaya olarak yolculuk ediyordu –hatta bir ayağı mezarda gibi görünen yaşlı kadınlar sırtlarına bağlanmış ağır yüklerle yürüyorlardı...Kızılderililerin geçtiği yol üzerinde ikamet edenlerden, her mola yerinde on dört-on beşinin gömüldüğünü ve bir günde ortalama on mil katettiklerini öğrendik.[103]

Hükümet destekli diğer Kızılderili ölüm yürüyüşleri gibi, bunda da yerli erkek, kadın ve çocuklar, kasti olarak, kolera ve öteki salgın hastalıkların azmış olduğu bölgelere götürüldü; yürüyüşün hükümetteki destekçileri, yine diğerlerinde olduğu gibi, Kızılderilileri bozuk un ve kokmuş etle besliyor, yerli halkı dondurucu yağmur ve soğukta yürütmeye devam ediyorlardı. Seyahat etmeye zorlandıkları tahammül edilmez koşullar altında çok sayıda ölümün gerçekleşmediği bir gün bile yoktu. Kızılderili Bölgesine vardıklarında ise, çok daha fazlası öldürücü hastalıklara ve açlığa teslim oldu.

Yolculuk son bulduğunda, anayurtlarından çıkarılmalarının sonucu olarak 8000'den fazla erkek, kadın ve çocuk ölmüştü. Yani o zaman Cherokee halkından geriye kalanların yaklaşık yarısı, Başkanlık makamının emri doğrultusunda tasfiye edilmişti; bu ölüm oranı, aynı sürece maruz kalan diğer güneydoğu halklarının ölüm oranıyla –özellikle Creekler ve Seminolelerinkiyle– benzerlik gösterir. Atalarının yurtlarından kovulan Chicksawlar ve Choctawlar gibi başka halklar ise, kendi zorunlu ölüm yürüyüşleri esnasında nüfuslarının sadece % 15 kadarını kaybettiklerinden daha iyi durumdaydılar.[104] Ancak mukayese edersek, bu "sadece" % 15 oranı hemen hemen, İkinci Dünya Savaşının son yılında güney cephesi tamamen çöküp her yerde yenilen muharebe güçlerinin büyük bir kısmını kaybeden Alman savaş birliklerinin kayıp oranına eşittir. Creekler, Seminoleler ve Cherokeelerin diğerlerine göre daha yüksek olan ölüm oranları ise, 1939-1945 yılları arasında Almanya, Macaristan ve Romanya'da ölen Yahudilerin oranına eşittir.[105] Kuşkusuz Kızılderililere yönelik bu katliamların hepsi, zaten bu

103. Grant Foreman'ın, *Indian Removal: The Emigration of the Five Civilized Tribes of Indians* (Norman: University of Oklahoma Press, 1932) adlı eserinin içinde, s. 305-306'da.

104. Russell Thornton, "Cherokee Population Losses During the 'Trail of Tears': A New Perspective and a New Estimate", *Ethnohistory*, 31 (1984), 289-300.

105. Peter Calvocoressi, Guy Wint ve John Pritchard, *Total War: Causes and Courses of the Second World War*, Düzeltilmiş İkinci Baskı (New York: Pantheon Books, 1989), s. 523; Raul Hilberg, *The Destruction of the European Jews* (Chicago: Quadrangle Books, 1961), s. 670.

halkların nüfuslarını Avrupalıların gelişlerinden önceki sayılarının çok altına indirmiş olan askerî saldırılar ve hastalıklardan kaynaklanan ilk kıyımdan bir hayli zaman *sonra* vuku bulmuştur.

Kuzeydoğu kabilelerininki gibi, güneydoğu Kızılderililerinin hikayesi de, güneyde Meksika'ya, kuzeyde Kanada ve Kutup Bölgesine, batıda Oregon Kaliforniya ve Washington sahillerine kadar Kuzey Amerika'nın bütününde tekrarlanmıştır. Tıpkı, düzenli olarak % 90-95 oranlarında nüfussuzlaştırmaya maruz kalan Maryland, Pennsylvania ve New Jersey'deki bir çok yerli halkı zorunlu olarak inceleyemememizden dolayı –burada söz konusu ettiklerimize göre daha küçük çaplı dramlarla toplu yok oluşa sürüklenen New Englandlı ve güneyli sayısız kabile gibi– kıtanın kalanını kasıp kavuran bu soykırıma ilişkin referanslarımız da vuku bulan tahribata dair ancak bir fikir vermektedir.

Küçük fakat canlı olaylardan söz edebiliriz. Örneğin kuzeybatı sahilinde, ince oyma işçiliğiyle yapılmış 200 ev (ve bundan kat be kat fazla insan) barındıran, yarım mil çapındaki Opitsatah adlı bir Nootka köyünde 1792'de gerçekleştirilen toplu kıyım; bu hadisenin mimarı, daha sonra böyle bir kitle kıyımı gerçekleştirmekte "hiç bir surette ısrarlı olmadığı"nı ve komutanının "hırslarını bu denli ileri götürmesine izin verdiğini düşünerek kederlendiği"ni söylemiş ama öyle veya böyle bu katliamı gerçekleştirmiştir çünkü emir böyleydi. Amerikalı katillerin girdiği her kapı, diyordu, "insan ve hayvan başlarına benzetilmişti ve giriş ağızdan yapılıyordu, öte yandan evlerin işçiliği kapılara göre çok daha kaba olmasına rağmen kimileri hiç de incelikten yoksun değildi. Yılların eseri olan bu güzel köy, kısa bir sürede tamamen yok edildi."[106] Moravialı Delaware Kızılderililerin durumu bir başka örnektir. Bunlar, beyaz fatihlerinin talepleriyle canlarını kurtarmak için Hıristiyanlığı kabul etmişlerdi. Fakat bunun bir önemi yoktu. Albay David Williamson komutası altındaki Amerikan birlikleri, mısırlarını yok ederek onları açlıktan ölen leşçil hayvanların durumuna düşürdükten sonra, hala hayata sarılan kabile mensuplarını topladılar; sonradan aktarıldığına göre birlikler,

> büyük açlıklarında alaka göstererek ve onları yiyeceğin olduğu güvenli yerlere götürmeyi vaad ederek Kızılderililerin güvenini kazandılar. Hıristiyan Kızılderililer...şüphelenmeden....onlarla gitmeyi kabul ettiler, görüşmelerden sonra arkadaşlarını da getirmek için hemen Salem çayırlarına gittiler. Askerler daha sonra geri vereceklerine söz vererek Kızılderililerin silahlarını ve bıçaklarını aldı. Hıristiyanlar bu

106. "Log of John Boit" Erna Gunther'de alıntılanmıştır, *Indian Life on the North-west Coast of North America as Seen by the Early Explorers and Fur Traders During the Last Decades of the Eighteenth Century* (Chicago: University of Chicago Press, 1972), s. 74.

dost insanlara güvenmişti, gösterdikleri alaka samimi görünüyordu. Amerikalıların hainliklerinin çok geç farkına vardılar. Savunmasız kalır kalmaz bağlandılar ve savaşçılık, katillik, düşmanlık ve hırsızlıkla suçlandılar....dua ve ilâhilerin okunduğu kısa bir geceden sonra......yirmi dokuz erkek, yirmi yedi kadın ve otuz dört çocuk insafsızca katledildi. Diz çöken Hıristiyanlardan bazılarının açık bir İngilizceyle yalvarmaları katliamı durdurmaya yetmedi. Kasaplar kafa derisi yüzme işlerini tamamlamadan önce sadece iki kişi ölü numarası yaparak kurtulmuştu.[107]

Bu tarz katliamlar o kadar çok ve olağandı ki bunları sayıp dökmek sonunda insanı duyarsızlaştırıyor—ve şüphesiz kaydedilenlerden çok daha fazla bu türden katliam gerçekleşmiştir. Amerikalı yerli halklara yönelik toplu cinayet, yağma, tecavüz ve işkence hikayelerini birbiri ardına dinleyerek ne kadar duyarsızlaşırsak duyarsızlaşalım –hatta utanç verici bir şekilde sıkılalım– ve ne kadar çok hikaye dinlersek dinleyelim, yine de duyduklarımızın anlatılması gerekenlerin sadece küçük bir parçası olduğundan emin olabiliriz.

Güney Dakota'daki Yaralı Diz'de gerçekleştirilen kıyımın öyküsü burada detaylı olarak tekrarlanmayı gerektirmeyecek kadar iyi bilinen bir başka örnektir; ancak katliam gerçekleşmeden bir buçuk hafta önce, Güney Dakota'da yayınlanan *Aberdeen Saturday Pioneer* gazetesinin editörünün –L. Frank Baum isimli kibar beyefendi ki sonradan *Oz Büyücüsü*'nün yazarı olarak ünlenmiştir– *bütün* Amerikan yerli halklarının toptan imha edilmesi yönünde kışkırtıcılık yaptığı, bu katliam hakkında pek bilinmeyen bir gerçektir:

Kızılderililerin asaleti tükenmiştir, onlardan geriye kalanlar, kendilerine vuran eli yalayan, inleyen sokak köpekleri sürüsüdür. Beyazlar, fetih kanunuyla, medeniyetin verdiği hakla, Amerika kıtasının efendileridir ve sınır yerleşimlerinin azami güvenliği, geri kalan bu bir avuç Kızılderilinin tamamen yok edilmesine bağlıdır. Neden yok etmeyelim? Onların ihtişamları silinmiş, maneviyatları bozulmuş ve insanlıkları kalmamıştır; böyle sefil yaratıklar olarak yaşamalarındansa ölmeleri daha iyidir.[108]

Baum, içinde yaşadığı zaman ve mekanın yaklaşımlarını çok iyi yansıtmıştır; çünkü bundan on gün sonra, Yaralı Diz'deki Lakotalı yüzlerce erkek, kadın ve çocuk, Yedinci Süvari Birliği'nin güçlü Hotckissleriyle (patlayıcı fişek atan kuyruk-

107. Schmalz'ın, *The Ojibwa of Southern Ontario* adlı eserinde, s. 99-100'de alıntılanmıştır.

108. *Aberdeen Saturday Pioneer*, Aberdeen, Güney Dakota, 20 Aralık 1891; Elliott J. Gorn, Randy Roberts ve Terry D. Bilhartz'ın, *Constructing the American Past: A Source Book of a People's History* (New York: HarperCollins, 1991) ad[redacted] eserinin içinde, s. 99'da alıntılanmıştır.

tan dolma top) öldürülmüş, sağ kalanlar çevrede kilometreler boyu takip edilerek yakalanmış ve hemen idam edilmişlerdir –sadece ve sadece damarlarında Kızılderili kanı dolaşıyor diye. Kıyımın görgü tanıklarından biri, "Katliam alanından tam üç mil ötede tamamen karla kaplanmış bir kadın cesedi gördük," der, "bu noktadan itibaren, canlarını kurtarmak için kaçarken amansızca yakalanıp öldürülenleri şuraya buraya dağılmış bir halde bulmaya devam ettik.....Kızılderili kampının bulunduğu yere geldiğimizde, yanmış çadırlar ve başka eşyalardan kalan parçalar arasında, yan yana yatan veya birbirlerinin üzerine yığılmış halde donmuş cesetler bulduk."[109] Sağ ancak karda ölüme terkedilmiş başka kadınlar da bulundu. Bunlar sıcağa götürüldükten sonra öldüler, tıpkı "ölü annelerinin yanında şala sarınmış bir halde yatan, kar altında sağ bulanan" bebekler gibi."[110] Öldürülen Kızılderililerin üçte ikisinden fazlası kadınlar ve çocuklardan oluşuyordu. Kızılderili görgü tanıklarından birinin –yıllarca Amerikan birlikleriyle dost olmuş olan Amerikan Atı adlı bir adam– hatırladıkları şöyleydi:

> Tüfeklerini, Hotckisslerini vs. barış bayrağının altındaki kulübelerde bulunan kadın ve çocuklara çevirdiler; elbette bunlar ateş edilir edilmez kaçıştılar....Eli barış bayrağına uzanmış halde, kucağında bir bebekle birlikte öldürülen bir kadın vardı; kuşkusuz kadın ve çocukların tümü, öldürülene kadar köyün çevresine dağıldılar. Tam barış bayrağının yanında çocuklu bir anne vuruldu; annesinin öldüğünü bilmeyen çocuk hala süt emmeye devam ediyordu, özellikle bu, çok üzücü bir görüntüydü. Bebekleriyle birlikte kaçan kadınlar hep birlikte öldürüldüler; hamile kadınlar da öldürüldü.... Çoğu öldürüldükten sonra, ölü veya yaralı olmayanların öne çıkmasını, bunların güvende olacağını haykıran bir ses duyuldu. Yaralı olmayan küçük çocuklar saklandıkları yerlerden dışarı çıktılar, ortaya çıkar çıkmaz da askerlerce etrafları sarılarak oracıkta katledildiler...Şüphesiz, sadece erkekler öldürülmüş olsaydı doğru olacaktı, bunun için minnettarlık bile duyardık. Fakat kadınların, dahası özellikle, Kızılderili halkının gelecek kuşağını oluşturacak olan erkek ve kız çocuklarının öldürülmesi bu işin en üzücü kısmıdır, bunun acısını derinden duyuyoruz.[111]

Aberdeen Saturday Pioneer'ın editörü Baum, bu iş bittikten dört gün sonra, katliamı onayladığını dile getirerek "medeniyetimizi korumak için bunu devam

109. Charles A. Eastman, *From the Deep Woods to Civilization* (Boston: Little, Brown and Company, 1916), s. 111-12.
110. *Fourteenth Annual Report of the United States Bureau of Ethnology* (Washington, D.C.: U.S. Government Printing Office, 1896) adlı eserin içinde, 2. Bölüm, s. 877'de, James Mooney, "The Ghost Dance Religion and the Sioux Outbreak of 1890".
111. *A.g.e.*, s. 885.

ettirmemiz......ehlî olmayan ve ehlileştirilmeleri de mümkün olmayan bu yaratıkları yeryüzünden silmemiz daha iyi olacaktır," iddiasını ileri sürüyordu.[112]

Öte yandan, Yaralı Diz'de, katliama tanık olan bir Kızılderilinin anlattığına göre, aralarında "hiç yara almamış ve sarılıp sarmalanmış bir yaşlarında bir bebeğin" de bulunduğu bazı yerliler hayatta kalmıştı. "Onu içeri aldım, daha sonra bir ordu görevlisi tarafından evlat edinilip eğitildi."[113] Zintka Lanuni –veya Kayıp Kuş– isimli bu çocuk, aslında General William Colby tarafından, sağ kalan diğer yerlilerin itirazlarına rağmen, eğitilmek için değil, sonradan halis bir Kızılderili "savaş hatırası" olarak kazanç gayesiyle teşhir edilmek için alınmıştı. Colby "yeni sahip olduğu malı"nı ilk kez teşhir ettiği zaman, yöre gazetesindeki habere göre "onu görmek gayesiyle Colby'nin evine 500'den fazla ziyaretçi gelmişti." Son olarak Buffalo Bill'in Vahşi Batı Şovu'nda teşhir edilen Kayıp Kuş, yirmi dokuz yaşında Los Angeles'ta öldü. Temmuz 1991'de Lakota yerlileri, onun kemiklerini Los Angeles'tan Yaralı Diz'e getirtti; Kayıp Kuş burada, katliamdan yüz yıl sonra, hala ailesinin geri kalanının gömülü olduğu katliam alanını gösteren toplu mezarın yanına defnedildi.[114]

Bazen su katılmamış bir kıyım, bazen de egzotik kökenli bir hastalığın çılgın ateşi. Fakat kıtanın dört bir yanındaki sayısız yerde, Kanada'nın batısındaki olayları gözlemleyen biri tarafından tasvir edilen bu "harap manzara," yıllar boyu, defalarca yinelenmiştir:

> Nereye bakarsanız bakın, ölümün üzücü enkazından başka bir şey göremezsiniz; her tepenin üzerinde kulübeler duruyor; fakat bacalarından incecik bir duman bile çıkmıyor. Şuraya buraya saçılmış insan leşleriyle semirmiş kurtların dokunaklı ulumaları ve kuzgunların uğursuz gaklamalarından başka, bu korkunç sessizliği bozacak hiçbir ses duyulmuyor. Sanki bizzat ıssızlığın ruhu, geniş ağaçsız kırlarda sinsi sinsi dolanarak insan suretindeki herşeyden intikam almış.[115]

---

112. Gorn, Roberts ve Bilhartz'ın, *Constructing the American Pats*, adlı eserinde, s. 99'da alıntılanmıştır.
113. Eastman, *From the Deep Woods*, s. 113.
114. Kit Miniclier, "Lost Bird Comes Home to Wounded Knee", *Denver Post*, 14 Haziran 1991, s. 1C, 6C. Colby'nin kendi memleketinin gazetesindeki bir röportajı olan *The Beatrice [Nebraska]Republican*, Richard E. Jensen, R. Eli Paul ve John E. Carter'in, *Eyewitness at Wounded Knee* (Lincoln: University of Nebraska Press, 1991) adlı eserinin içinde, s. 135'te kısmen alıntılanmıştır.
115. H.R. Schoolcraft'ın, *Historical and Statistical Information Respecting the History, Condition, and Prospects of the Indian Tribes of the United States* (Philadelphia: Lippincott, Grambo & Co., 1851) adlı eserinin içinde, Cilt: 2, s. 258'de.

Veya istatistiklerden de bahsedebiliriz. Bunlar, görünüşte, daha az duygusal delillerdir, kolayca sayılıp dökülebilirler. Örneğin İllinois'i ele alalım. On yedinci yüzyılın sonu ile on sekizinci yüzyılın sonu arasında, İllinois Kızılderililerinin sayısı % 96 civarında azalmıştır; yani 1680'de hayatta olan her yüz İllinois Kızılderilisinden yüzyıl sonra sadece dördü sağ kalmıştır. Bu toplu yıkım savaş, hastalık ve umutsuzluğun bir sonucudur –maruz kalmayanların hayal edemeyeceği bir kuşatmadan kaynaklanan ve pek yakında gerçekleşeceği aşikar olan bir yok oluşun uyandırdığı umutsuzluk. Kıtanın dört bir yanından alınan örneklerden yapılan kısmi bir derleme –şimdiye dek tartıştıklarımıza ek olarak– tekrar tekrar aynı üzücü hikayeyi anlatır. Kuzeydoğu Kansas'taki Kansa halkı, İllinoislilerle aynı oranda yıkıma maruz kalmıştı; gerçi bunlarınki bir dereceye kadar daha uzun bir zamana yayılmıştı: Yüzelli yıldan biraz daha uzun bir sürede –on sekizinci yüzyılın başından on dokuzuncu yüzyılın sonlarına kadar, Kansa nüfusu eski sayısının % 4'üne düştü. Oregon'un Willamette vadisindeki on Kalapuya Kızılderili kabilesi için daha yüksek bir düşüş oranı hesaplanmıştır; Batılılarla temastan önce hayatta olan her yüz Kalapuya Kızılderilisinden, on sekizinci yüzyılın sonunda yaklaşık 25-30'u sağ kalmıştı, 1830'ların sonunda bu sayı beşe, on dokuzuncu yüzyılın sonunda da sadece bire indi. On yedinci yüzyılın sonunda 60.000 kadar Kızılderilinin yaşadığı Kaliforniya, Baja'da, on dokuzuncu yüzyılın ortalarında tek bir Kızılderili kalmamıştır. Kaliforniya'nın daha kuzeyindeki Tolowa halkının nüfusu Batılılarla temastan elli yıl sonra % 92 oranında azalmıştı. 1591 ve 1638 yılları arasındaki elli yıldan daha az bir sürede, kuzeybatı Meksika halkının üçte ikisi öldü. Batı Arizona ve Doğu New Mexico'da, Avrupa'yla teması takip eden elli yıl içinde Zunilerin en az yarısı, Acomaların üçte ikisi, Hopi halkınınsa % 80'i tasfiye edilmişti. Delaware'de Munsee kabilesinin yarısı, 1680-1715 arasındaki otuz beş yılda ortadan kaldırıldı. New York'un Huron halkının üçte ikisi on yıl içinde öldürüldü. Oklahoma'da Kiowa halkının % 50'si sadece iki yıl içinde öldü. Yukarı Missouri Irmağı Mandanlarının % 90'ı bir yıldan az bir zamanda yok edildi. 1682'de 20.000 civarında bir nüfusa sahip olan, Aşağı Mississipi ve Arkansas Irmağı vadilerinde yaşayan Quapaw halkı 1865'te 265 kişiye inmişti –% 99'luk bir yok olma oranı. Alaska'da ise, kısmen bölgenin genişliği ve nüfus merkezlerinin birbirine uzak oluşundan dolayı, istatistikler bu kadar açık değildir. Bununla birlikte, yeni yapılan detaylı bir çalışma, Aleut ve diğer yerli halkların, Batı'yla temaslarının ilk günlerinden itibaren; çiçek, tifo, kızamık veya grip gibi (ayrı ayrı saldırılarla bölge nüfusunun üçte birini alıp götüren) dışarıdan getirilen salgınlarla ve içeriden, daha yavaş bir şekilde çürütüp öldüren

frengi ve tüberküloz gibi öldürücü hediyelerle yok edilmedikleri dönemlerde –önce Ruslar, sonra da Amerikalılar tarafından– "sistematik olarak ortadan kaldırıldıkları"nı göstermektedir.[116]

Aşağı Mississipi Irmağı Vadisi, Orta New York ve Orta Missouri bölgesindeki kabile nüfusları üzerine yapılan kontrollü çalışmalar da bu örnekleri tekrarlar: Şiddetli ve çoğu kez felâket düzeyinde nüfus yıkımları, bazen toptan yok oluş derecesinde, tekrar tekrar ortaya çıkmıştır.[117] Bütün bu örneklerde –ve eşit çaptaki daha başka yüzlercesinde– gözlemlenen nüfus düşüşleri, gerçekleştiği bilinen fakat kaydedilmeyen daha önceki nüfus azalmalarından *sonra* vuku bulmuştur. Bundan dolayı, % 95, 98, 99 oranındaki yıkım rakamları bile çoğu zaman çok düşük kalmaktadır. Aynı sebepten dolayı birçok kabile, Kızılderili nüfusunun düşüşünü gösteren listelerde hiçbir zaman yer almayacaktır çünkü bunlar, herhangi bir beyaz, gelecek kuşaklar için varlıklarını kaydetmek üzere buralara varmadan önce ortadan kaybolmuşlardı. Örneğin, 1828'de Fransız biyolog Jean Louis Berlandier, Teksas'ı dolaşmış ve yüz elli yıl önce La Salle seferine katılanlarca kaydedilen elli iki Kızılderili halkından geriye sadece üç veya dördünün kaldığını belirtmiştir. Fakat *La Salle*'in sahneye çıkışından önce, Teksas'ın yerli halkları veya kabilelerinden kaçının İspanyol birliklerinin Avrupa'dan getirdiği öldürücü bulaşıcı hastalıklar ve şiddet dalgalarıyla silinip gittiğini hiç bir zaman bilemeyeceğiz. La Salle 1682'de Lousiana'dayken, defalarca kez daha önceki De Soto sefe-

---

116. Russell Thornton, *American Indian Holocaust and Survival: A Population History Since 1492* (Norman: University of Oklahoma Press, 1987), s. 86-89, 124-25, 126-27; Robert T. Boyd, "Another Look at the 'Fever and Ague' of Western Oregon", *Ethnohistory*, 22 (1975), 135-54 (Thornton'da bulunmayan Kalapuyan hakkında bilgi için); Harry Kelsey, "European Impact on the California Indians, 1530-1830", *The Americas*, 41 (1985), 510; Russell Thornton, "Social Organization and the Demographic Survival of the Tolowa", *Ethnohistory*, 31 (1984), 191-92; edlr. N. Ross Crumrine ve Phil C. Weigand'ın, *Ejidos and Regions of Refuge in Northwestern Mexico* (Tucson: University of Arizona Press, 1987) adlı eserinin içinde, s. 89'da, Daniel T. Reff, "Old World Diseases and the Dynamics of Indian and Jesuit Relations in Northwestern New Spain, 1520-1660"; Steadman Upham, *Polities and Power: An Economic and Political History of the Western Pueblo* (New York: Academic Press, 1982), s. 39-43; Robert S. Grumet, "A New Ethnohistorical Model for North American Indian Demography", *North American Archaeologist*, 11, (1990), 29-41; Francis Jennings, *The Ambiguous Iroquois Empire* (New York: W.W. Norton & Company, 1984), s. 88. John C. Ewers, "The Influence of Epidemics on the Indian Populations and Cultures of Texas", *Plains Anthropologist*, 18 (1973), 104, 109; Robert Fortuine, *Chills and Fever: Health and Disease in the Early History of Alaska* (Anchorage: University of Alaska Press, 1989), s. 89-122, 161-78, 199-264, 301-14.

117. Ann F. Ramenofsky, *Vectors of Death: The Archaeology of European Contact* (Albuquerque: University of New Mexico Press, 1987), s. 42-136.

rinden kalan harita ve tarihlerin doğru olup olmadığını sorgulamış, ancak çok sayıda Kızılderili halkı ve nüfusu varlığına işaret eden bu belgelerin gösterdiği şeyleri bulamamıştır; çünkü bunlar uzun zaman önce yok olmuşlardı.[118]

Bununla birlikte, Amerika'nın yerli halklarının yaşadığı bütün bu dehşet anları arasında belki de biri çok çarpıcıdır. Bu olay, Kasım 1864'te Doğu Colorado'da, Kumlu Dere adıyla bilinen, küçük ve silahsız bir Cheyenne ve Arapaho köyünde vuku bulmuştur. Bu vakayı tarihsel açıdan bu kadar anlamlı kılan, burada çok sayıda Kızılderilinin ölmüş olması değil, bunların nasıl öldükleri –ve nasıl bir politik ve kültürel atmosfer içinde öldükleridir. Keza bu olay, bütün vahşetiyle geriye fazla bir iz bırakmayan sayısız başka olayı da temsil etmektedir.

Bu dönemde ileri Batı'yı Colorado temsil ediyordu. Daha önce, buradaki Kızılderililer, Cheyenneler ve Arapahoların topraklarına davetsiz misafirler olarak gelen ve bitmeyecekmiş gibi görünen beyaz yerleşimci dalgası arasında geçen çeşitli olaylar gerilimi arttırmıştı. Öfke parladıkça, yerleşimcilerin konuşmaları da soykırım tehditleri ve vaatleriyle alevleniyordu. Sonradan Kumlu Dere Katliamı adıyla anılmaya başlayan olaydan bir önceki yıl, mahalli bir gazete, *Rocky Mountain News*, Kızılderililerin imha edilmesine yönelik bir tahrik kampanyası başlatmıştı. Gazetenin editörü, Mart 1863'te, "Bunlar, sefih, serseri, vahşi ve nankör bir ırktır, yeryüzünden silinmeleri gerekir," diye yazıyordu. Aynı yıl, Kızılderililerle hiç alakası olmayan yirmi yedi hikayeden onu, saptırılarak yerlilerin imha edilmesini kışkırtmak üzere kullanılmıştır.[119]

Gelecek yıl Colorado'da seçim zamanıydı. Sahiplerini bekleyen siyasî makamlara ilaveten, Colorado'nun eyalet olma kapısını açacak bir anayasa da oylanacaktı –bu, özellikle de birçok yerleşimcinin pek istediği bir şey değildi. Dönemin valisinin de aralarında bulunduğu, *Rocky Mountain News* gazetesiyle ittifak içindeki bir grup, eyalet olma fikrini destekliyor ve görünüşe göre, Kızılderili düşmanlığını kamçılayarak politik kazanç elde ediyordu. Rakip bir gazetenin belirttiği gibi, eyalet olma taraftarı güçler, yeterli sayıda yerleşimciyi Kızılderili korkusuyla "doldururlar" ise, "Colorado'nun ancak bir eyalet olduğu zaman Kızılderilileri kontrol altına almak için yeterli birliğe sahip olacağını [seçmenlere] ispat edebileceklerine" inanıyorlardı. Yavaş yavaş seçim yılının sonuna gelinirken, *Rocky*

118. Jean Louis Berlandier, *The Indians of Texas in 1830*, ed. John C. Ewers (Washington: Smithsonian Institution Press, 1969); Wood, "Changing Population of the Colonial South", s. 74.

119. David Svaldi, *Sand Creek and the Rhetoric of Extermination: A Case Study in Indian-White Relations* (New York: University Press of America, 1989), s. 149-50.

Mountain News'deki hikayeler de bu korkuları tahrik etmeye devam ediyordu: Kızılderililerin komplo kurduklarına ilişkin çılgınca dedikodular gerçekmiş gibi haber yapılıyor; beyazlar ve Kızılderililer arasındaki her türlü şiddet olayı, Kızılderililerin gerçekleştirdiği "katliam" olarak duyuruluyordu.[120]

Halk ve ordu da aynı telden çalmaya başlamıştı. Ordu, Kızılderililer ve askerler arasında iki askerin öldüğü bir çatışmaya, yirmi beş Kızılderiliyi öldürerek cevap verdi. "Bu işte onları oldukça sert bir şekilde cezalandırdığımızı düşünüyorum ancak," diyordu birliklerin komutanı "yine de bu kabileyi tamamen yok edecek bir savaşa başlamanın tam vakti olduğuna inanıyorum." Bunu bir çok çatışma takip etti. Orada burada, aralarında kadın ve çocukların da bulunduğu Kızılderili grupları, askerler ve ihtiyat gruplarınca öldürüldü. 1864 Ağustosunda *Rocky Mountain News*'in duyurduğuna göre, birlikler ve yerleşimciler için artık "Kızılderilileri, kulübelerini, kadınlarını ve herşeylerini almalarının" vakti gelmişti ve bu bir çok beyaz için gayet açıktı.[121]

Sonra, nihayet bir mazeret bulundu. Bir yerleşimci ailesi, bir grup Kızılderili –hangi Kızılderililer, kimse ne biliyordu, ne de umursuyordu– tarafından öldürülmüştü. Vali acil bir duyuru yayınladı: Vatandaşlara askerî alaylar oluşturma ve bulabildikleri bütün düşman Kızılderilileri öldürme yetkisi veriliyordu. "At veya mal ne ele geçirebilirlerse" bu alayların tazminatı olacaktı; "buna ek olarak [vali] bunların ücretlerinin hükümet tarafından ödenmesi için nüfuzunu kullanacağına söz veriyor"du. Aslında, bu, Kızılderililerin görüldükleri yerde öldürülmesi, atları ve diğer mallarına el konulması ve nihayet –her şey olup bittikten sonra– "düşman" olduklarının iddia edilebilmesi için çıkarılmış resmi bir hükümet izniydi. Valinin basındaki müttefiki *Rocky Mountain News* ise, bu husus bazılarının gözünden kaçabilir diyerek, Kızılderililer arasında dost veya düşman ayrımı yapmadan bütün "kızıl şeytanların yok edilmesi"ni istiyordu. Vali de aynı niyetle başka bir duyuru –bir açıklama– yayınlamış ve Ovalardaki Kızılderililerin "çoğu"nun gerçekten "düşman" olduğunun artık "su götürmez" olduğunu duyurmuştu; bundan dolayı bunların tümünün "peşlerine düşülerek öldürülüp yok edilmesi," vatandaşlar ve askerlerin hak ve yükümlülüğüydü –bunun için ücretleri de hakkıyla ödenecekti.[122]

Eski bir Metodist misyoner (halen kilisede mütevelli) olan Albay John Chivington komutasındaki ağır silahlarla donanmış yedi yüz kadar asker Kumlu De-

---

120. *A.g.e.*, s. 155-58.
121. *A.g.e.*, s. 172.
122. *A.g.e.*, s. 171, 237.

re köyüne ayak bastığı zaman, hakim olan ruh hali ve resmen onaylanan manzara işte buydu. O yıl aynı zamanda Kongre'ye aday olan Chivington, birkaç ay önce yaptığı bir konuşmada, politikasının "yerlilerin küçük büyük hepsini öldürüp kafa derilerini yüzmek" olacağını açıklamıştı. "Bit yumurtaları bit olur," demeyi seviyordu –gerçekten de, bu ifade birliklerini harekete geçiren savaş narası olmuştu; çünkü Kızılderililer bit, çocukları ise bit yumurtasıydılar– ve bitlerden kurtulmanın tek yolu, yumurtalarını da öldürmekten geçiyordu. Belli ki, Albay Chivington zamanının ilerisinde bir adamdı. Ne de olsa, Heinrich Himmler'in, başka bir halkın yok edilmesini "bit ayıklamakla aynı şey" şeklinde tanımlamayı akıl etmesi için, elli yıldan daha uzun bir zaman geçmesi gerekecekti.[123]

Askerler 29 Kasım'da, soğuk ve ayaz bir sabah vakti karla kaplı köye girdiklerinde karanlık henüz dağılmaya başlıyordu. Hemen hemen kurumuş olan derenin olanca suyu, güneşin ilk ışıklarının henüz değmediği bir buz tabakasıyla kaplanmıştı. Süvariler durarak kamptaki yüzden fazla kulübeyi saydılar. Yerlilerden bazıları yeni yeni uyanıyordu; tıpkı iki yüz yıldan daha fazla bir zaman önce Connecticut'taki Pequotlar'ın –ve bu tarihten sonra Kıtadaki sayısız başka yerli halkın– durumunda olduğu gibi; köyün neredeyse tamamı, olacaklardan bihaber kadın ve çocuklarla doluydu. Erkeklerin çoğu bufalo avına gitmişlerdi. Albayın rehberlerinden biri, Robert Bent, daha sonra, o sabah kampta, ancak aralarında "otuz beş savaşçı ve bazı yaşlılardan oluşan 60 kadar erkek"in bulunduğu, yaklaşık 600 Kızılderilinin olduğunu rapor etmişti. Geri kalanı kadın ve çocuktu.[124]

Albay Chivington Kızılderili kampına girmeden birkaç gün önce, Kumlu Dere'deki köyün, sadece Cheyenne erkeklerinin avda olmalarından dolayı değil, aynı zamanda bu halkın düşman olmadıklarını göstermek için silahlarını kendilik-

123. *A.g.e.*, s. 291. Himmler, Robert Jay Lifton'un, *The Nazi Doctors: Medical Killing and the Psychology of Genocide* (New York: Basic Books, 1986) adlı eserinin içinde, s. 477'de alıntılanmıştır. Her ne kadar bu deyimi meşhur hale getiren Chivington olsa bile, bunu onun meydana getirmediğini söylemek gerekmektedir. En azından birkaç yıl önceki bir şahıs olan ve Kızılderilileri öldürerek hayatını kazanan H.L. Hall, eğer karşılaştıkları her bir Kızılderili kadını ve çocuğu öldürmekte istekli olmazlarsa, düzenlemiş olduğu toplu kıyımlara diğer beyazları da yanında götürmeyi reddederdi, çünkü "bir sirke, bir biti oluşturabilir" demeyi severdi. Bir defasında, 240 Kızılderili erkek, kadın ve çocuğun toplu kıyımında bir grup beyaza önderlik etmişti; çünkü bu Kızılderililerden birinin bir at öldürdüğünden şüpheleniyordu. Bakınız Lynwood Carranco ve Estle Beard, *Genocide and Vendetta: The Round Valley Wars of Northern California* (Norman: University of Oklahoma Press, 1981), 4. bölüm.

124. Stan Hoig'in, *The Sand Creek Massacre* (Norman: University of Oklahoma Press, 1961) adlı eserinde, s. 192'de alıntılanmıştır.

lerinden bırakmış olmalarından dolayı da, emrindeki birliklerin küçük bir kısmıyla alınabileceğini haber almıştı. Cheyenneler, temel av silahlarının dışında kalan bütün silahlarını yakındaki Lyon Kalesi'nin komutanına teslim etmişlerdi. Albay, hükümetin teknik olarak Kumlu Dere'deki Kızılderilileri zararsız ve silahsız savaş esiri olarak kabul ettiğinden de haberdar edilmişti. Tanıklar sonradan –tam o sıralarda Kızılderililerin kafa derilerini alma arzusundan uzun uzun bahsetmekte olan– Chivington'un bu haberleri ciddiye almadığını ve sandalyesinde dimdik doğrularak, "Evet, kanda yürümeyi çok arzuluyorum" dediğini kaydetmişlerdir.[125]

Albayın bu arzusu kısa bir süre sonra yerine geldi. Chivington ve beş taburu o sabah köye girerken, kampı ziyaret eden iki beyaz tabaklanmış bir bufalo postunu bir kazığa bağlayıp birliklere buranın dost köylerden olduğunu bildirmek için sallıyorlardı. Bunlar yağmur gibi bir top ateşiyle karşılandılar. Daha sonra, Cheyennelerin baş lideri olan yaşlı reis Kara Kazan, bir kulübenin direğine beyaz bir bayrak, onun üzerine de kendisine Kızılderili İşleri Komisyon üyesi tarafından verilmiş olan bir Amerikan bayrağını bağladı ve ailesini çevresine toplayarak –yine buranın düşman bir kamp olmadığını Amerikan askerlerine göstermek çabasıyla– direği yukarı kaldırdı. Robert Bent'in kardeşi George'un sonradan hatırladığına göre, halkına "korkmamalarını, kamp koruma altında olduğundan bir tehlike olmadığını haykırıyordu. Derken, birlikler bu erkek, kadın ve çocuk yığınına aniden ateş açtılar ve bunların hepsi dağılarak kaçmaya başladılar."[126] Katliam başlamıştı. Chivington, önce panikleyen grupların üzerine top ateşi açılması emri verdi; sonra da birlikler yaya ve at sırtında hücuma geçtiler. Yerlilerin saklanacakları hiç bir yer yoktu. Kampta bulunan bir kaç Cheyenne ve Arapaho erkeği karşılık vermeye çalıştılar; Robert Bent, "hepsinin iyi savaştıklarını" söylüyor, ancak sayıları yirmiye karşı birdi ve hemen hemen kullanacakları hiç bir silahları yoktu. Bazı kadınlar ırmak kıyısına koşmuş, umutsuzca ve çılgınlar gibi, kendilerini veya çocuklarını gizleyecekleri çukurlar açmak için kum ve çamura tırnaklarını geçiriyorlardı.

Bu noktadan sonra, en iyisi, Robert Bent'in tanıklığıyla başlayarak, gördükleri veya yaptıkları şeyleri askerlere ve diğer tanıklara anlattırmaktır:[127]

---

125. Svaldi, *Sand Creek and the Rhetoric of Extermination*, s. 291; Hoig, *Sand Creek Massacre*, s. 137.
126. Hoig'in, *Sand Creek Massacre* adlı eserinde, s. 150'de alıntılanmıştır.
127. Takip eden röportajlar toplu kıyıma katılan veya ona şahit olanların tanıklıklarından ve yazılı ve yeminli ifadelerinden gelmektedir. Tam ifadeler, *Report on the Conduct of the War*

nın sahile çıkabildiği yerler, Kaptanın tekrar tekrar bildirdiğine göre, insanların yoğun olduğu bölgelerdi. "Sahil yabanıl olduğundan dolayı," kaptanın karaya yaklaşamadığı veya adamlarının karaya çıkamadığı yerlerde de, Kızılderililer onları ateşler yakarak selamladılar –gece bir geçit alayını andıran, gündüz ise gökyüzünü bulutlarla kaplayıp sahilde çok sayıda duman kolonları oluşturan" bir ateş. Özetle, Peder Ascension'un belirttiği gibi, "Kaliforniya'nın bu bölgesi, çok genişti ve hemen hemen tamamında sayısız insanın yaşadığı bir çok araziyi kapsıyordu."[135]

Fakat bu çok uzun sürmedi. 16. yüzyılın sonundan başlayarak 17 ve 18. yüzyıllar boyunca İspanyol hastalıkları ve İspanyol zulümleri çok büyük fakat çoğu kez sayılamayan can kayıplarına neden oldu. Bu dönem esnasında vuku bulan olayların kayıtları pek detaylı değildir, ancak öteki bölgelerde yapılan zengin bir araştırma Batı'yla teması takip eden ilk on yılların neredeyse tamamının, salgın hastalıkların çok serbest bir şekilde yayılmasından dolayı, yerli halk için çok kötü geçtiğini gösteriyor. Ancak İspanyollar gelmeden önce Kaliforniya'nın nüfusu her ne kadar idiyse ve bölgeye 1645'te İspanyolların girişini takip eden bir kaç yüzyılda her ne olduysa, Kaliforniya'nın yerleşimciler ve kâşiflerin gündelik zorbalıklarının yanı sıra, grip, difteri, kızamık, zatürre, boğmaca, çiçek, malarya, tifo, kolera, tüberküloz, dizanteri, sifiliz ve gonore salgınlarının üşüşmesiyle Kızılderili nüfusu (Avrupalılarla temastan önceki sayının çok çok altına) 150.000'e düşmüştür.[136] 1833 gibi geç bir tarihte, Hudson Körfezi Topluluğundan avcıların yaydığı sıtma salgını, merkezi vadilerin her köşesini kasıp kavurarak 20.000 Kızılderilinin ölümüne neden olmuştu. "On yıl sonra" diyor bir tarihçi, "sıtma salgınının ölümcül anıları sürüyordu: Kafatasları ve kemiklerle dolu yıkık evler ve iskeletlerle kaplı zemin."[137]

Bu ölümler herhalde öyle korkunçtu ki onlardan önceki hayatlar, on sekizinci yüzyılda kurulan İspanyol misyoner gruplarından uzakta yaşandıysa, kurbanlar kendilerini şanslı sayabilirdi. İki yüzyıl önce Püriten papaz John Robinson,

---

134. Ed. Bolton'un, *Spanish Exploration in the Southwest* adlı eserinde, s. 95, 97, 102'de, "Diary of Sebastian Vizcaino, 1602-1603"; "A Brief Report. . . by Fray Antonio de la Ascension", *a.g.e.*, s. 121.

135. *A.g.e.*, s. 79-80, 109.

136. 19. yüzyıl hastalıkları hakkında, bakınız Sherburne F. Cook, *The American Invasion, 1848-1870*, Ibero-Americana, Sayı 23 (Berkeley: University of California Press, 1943), s. 20.

137. Albert L. Hurtado, *Indian Survival on the California Frontier* (New Haven: Yale University Press, 1988), s. 46.

Plymouthlu William Bradford'a, katledilen Kızılderililerden bir grubun öldürülmeyi "hak etmiş" olmalarına rağmen, "Ah, öldürmeden önce bir kısmını dine döndürmüş olsaydınız, ne iyi olurdu!" şeklinde yakınıyordu.[138] Bu, muhtemelen New Englandlı Püritenlerle Kaliforniyalı İspanyol Katoliklerin üzerinde anlaşabildikleri tek konuydu. Bundan dolayı Kızılderilileri yakalayarak misyoner gruplarının kalelerine götürmek için silahlı birlikleri kullanan İspanyol ordu papazları, öldürmeden önce yerlileri dine döndürmek için ellerinden gelen herşeyi yaptılar.

Ve öldürdüler. Bölgede ilk kez, 18. yy.ın başında kurulan ve kendisinden bir kaç yaşamsal istatistik kalan Cizvit misyonerleri ağırlını hissettirmiş, daha sonra Cizvitlerin yerini Fransiskenler almıştır. Nuestra Senora de Loreta misyonunda, Fransisken tarihçi Peder Francisko Palou, Fransisken hakimiyetinin ilk üç yılında 131 Kızılderilinin ölmesine mukabil 76 çocuk ve erişkinin vaftiz edildiğini bildirmiştir. San Jose Cumundu misyonunda aynı dönem esnasında 94 kişi vaftiz edilmiş, 241 kişi ölmüştür. Bu arada, Purisima de Cadegomo misyonunda 120 ölüm, 39 vaftiz vardır. Nuestra Senora de Guadalupe misyonunda da rakamlar benzerdir: 53 vaftiz, 130 ölü. 48 vaftiz, 13 ölüyle Santa Rosalia de Mulega misyonundan 115 vaftiz, 293 ölümün olduğu San İgnacio misyonuna kadar diğer misyonlar için de, bu ilk üç yıllık zaman diliminde aynı şey geçerliydi.[139]

San Jose del Cabo ve Santiago de las Coras gibi bazı misyonlar için vaftiz veya ölüm olaylarına ilişkin istatistikler mevcut değildir, çünkü buralarda hayatta kalan çok az sayıda yerli olduğundan sayım yapmaya gerek yoktu (bunların da "hemen hemen tamamı sifiliz hastasıydı" diyor Peder Palou). Ancak sadece bu üç yıl esnasında, Kaliforniya Kızılderililerinin üçte bir ile dörtte bir arasında kalan kısmı Fransisken hakimiyeti altında ölmüştür. Daha önceki on yıllar boyunca Cizvitlerin nezareti altında ne kadarının öldüğünü ise hiçbir zaman bilemeyeceğiz. Bununla birlikte, "eğer bu hızla devam ederse," diye sızlanıyordu peder Palou "kısa bir zamanda Eski Kaliforniya'nın sonu gelecek."[140]

Sonu gelecek olan Eski Kaliforniya idi, misyonlar değil. Bu da ordu papazlarının yapabileceklerine bağlıydı. Yapılan şey de, daha fazla yerliyi askerî ordunun idaresi altına sokmaktan ibaretti. Fransisken misyonlarındaki Kızılderili sayısı bu ilk üç felâket yılın bitişinden yeni bir on yılın veya on dokuzuncu yüzyılın ilk yıllarının başlangıcına kadar hızla artmasına rağmen bu artış bütünüyle, yakalanan

138. Bradford, *Of Plymouth Plantation*, s. 374-75.
139. Fray Francisco Palou, O.F.M., *Historical Memoirs of New California*, ter. ve ed. Herbert Eugene Bolton (New York: Russell & Russell, 1966), Cilt 1, s. 171-213.
140. *A.g.e.*, s. 211.

ve zorla misyon topluluklarına götürülen yerli halk yığınlarına atfedilebilir. Bununla sınırlandığında, Kızılderililerin yıllık ölüm oranları ikiye birden daha fazla bir artışla doğum oranlarını düzenli bir şekilde aşmıştır. Bu, genel olarak, yeni toplamalarla ikmal edilmeyen herhangi büyüklükteki bir nüfusu, elli yıldan az bir sürede, tamamen yok edecek olan bir doğum-ölüm oranıdır. Misyonlardaki çocukların ölüm oranı daha da kötüdür. Bu zorla din değiştirme kurumlarındaki çocuk ölüm oranları ekseriya binde 140 ile 170 arasında değişiyordu –yani doğum oranının üç ila dört katı– bazı yıllarda bu oran binde 220, 265 ve hatta 335'e tırmanıyordu. Böylece, yıllarca misyonlarda zorla tutulan Kızılderili çocuklarından üçte biriyle altıda biri arasında kalan kısmı ölmüştür.[141]

Gerçekte bundan daha kötüsü de olmuş olabilir. Yukarıdaki rakamlar 1930'ların sonlarında mevcut kaynaklardan elde edilmiştir. Yakın zamanlarda, 18. yy.ın sonu ile 19. yy. başları arasında Santa Barbara, La Purisima ve Santa Ines misyonlarından gelip geçen 11.000'den fazla Chumash Kızılderilisinden elde edilen verilerin bir analizi yapılmıştır. Tek bir misyonda bulunan Kızılderili gruplarının yaşam istatistikleri üzerine yapılan ve muhtemelen en detaylı ve en eksiksiz verileri sağlayan bu çalışma, misyona getirildiklerinde henüz iki yaşında olmayan Chumash çocuklarının % 36'sının bir yıldan az bir sürede öldüğünü gösteriyor. Bunların üçte ikisi beş yaşına, dörtte üçü ergenlik çağına varmadan ölmüştür. Aynı zamanda yeniyetme ve genç erişkin kadınların ölüm oranı, kadınların doğurma oranları hızla aşağılara düşerken, erkek ölüm oranlarının hemen hemen iki katıydı. Benzer örnekler –bazı kategorilerde şöyle böyle iyi diğerlerinde şöyle böyle kötü– sekiz farklı Fransisken misyonunda bulunan 14.000 Kızılderiliye ilişkin başka bir çalışmada ortaya konmuştur.[142]

Kısacası, misyonlar, ancak buraya getirildikten sonra ölen çok miktardaki yerlinin yerine koymak için sınırları içine gittikçe daha fazlasını aldığı müddetçe Kızılderili nüfus düzeylerini koruyabilen ölüm ocaklarıydı. Bu bütün Kaliforniya'da ve buranın dışında güneybatıda geçerli olan bir modeldi. Bundan dola-

141. Sherburne F. Cook, *Population Trends Among the California Mission Indians*, Ibero-Americana, Sayı 17 (Berkeley: University of California Press, 1940), s. 6-7, 23, 26.

142. Ed. David Hurst Thomas'ın, *Columbian Consequences, Volume One: Archaeological and Historical Perspectiveson the Spanish Borderlands West* (Washington, D.C.: Smithsonian Institution Press, 1989) adlı eserinde, s. 365-75'te, John R. Johnson, "The Chumash and the Mission"; Sherburne F. Cook ve Woodrow Borah'ın, *Essays in Population History, Volume Three: Mexico and California* (Berkeley: University of California Press, 1979) adlı eserinin içinde, s. 177-311'de, "Mission Registers as Sources of Vital Statistics: Eight Missions of Northern California".

yı, örneğin, ilk Arizona misyonlarından birinde yapılan yaşam ve ölüm oranlarına ilişkin bir araştırma, misyon duvarları arasında doğan çocukların çarpıcı bir oranla % 93'ünün on yaşına gelmeden öldüğünü –buna rağmen misyonun toplam nüfusunda keskin bir düşüş olmadığını– gösteren istatistikleri ortaya koymuştur.[143]

Misyon Kızılderililerinin ölümlerine neden olan sebepler farklı farklıydı. En yaygın sebepler, Avrupalıların getirdiği hastalıklar –ki böyle kısıtlı yerlerde yıldırım hızıyla yayılıyorlardı– ve kötü beslenmeydi. Misyonlardaki Kızılderililerin kişisel yaşam alanları, bekar esirler için ortalama iki fite yedi fit civarındaydı, tuvalet için açık bırakılan tek bir çukuru içeren, cinsiyete göre ayrılan bu müşterek odalar geceleri kilitli tutulurdu. Muhtemelen buraları, Batı Afrika-Amerika köle ticareti yolu üzerinde seyreden bir köle gemisinin hücresinde Afrikalı kölelere tahsis edilen alandan biraz daha genişti. Bununla birlikte evli Kızılderililer ve bunların çocuklarının –Rus gezgin V.M Golovni'nin 1818'de "özel olarak yapılmış 'sığır ahırları'" dediği yerlerde– birlikte uyumalarına izin verilirdi. Golovnin buraları şöyle tasvir eder:

> Yüksekliği ancak bir sagen (yedi fit), eni 1.5-2 sagen olan, döşemesiz ve tavansız, her biri birbirinden bölmelerle ayrılan ve ancak iki sagen uzunluğunda, her birinde küçük bir kapı ve küçücük bir pencere bulunan uzun bir yapılar dizisinden oluşan bu meskenler için daha iyi bir isim düşünemiyorum –bunu evcil sığır veya kümes hayvanlarının barınaklarından başka bir şeyle isimlendirmek mümkün olabilir mi? Bu küçük bölmelerin her biri bütün bir aileye ev oluyor; temizlik ve tertip söz konusu bile değil: Tutumlu bir çiftçi ekseriya daha iyi bir sığır ahırına sahiptir.[144]

Bu tür koşullar altında, İspanyolların getirdiği hastalıklar azıyordu: Kızamık, çiçek, tifo ve grip salgınları tekrar tekrar ortaya çıkarken; sifiliz ve tüberküloz, Sherburne F. Cook'un bir zamanlar dediği gibi, "bütüncül" hastalıklar haline geliyordu: Hemen hemen Kızılderililerin bütünü bunlardan muzdaripti.[145]

Kötü beslenmeye gelince, büyük sığır sürüleri ve kolayca ulaşılabilen deniz ürünlerinin yanı sıra, Golovnin'in "olağanüstü" ve "Avrupa'da görülmemiş" diye

143. Robert Jackson, "Demographic Change in Northwestern New Spain", *The Americas*, 41 (1985), 465.

144. V.M. Golovnin, *Around the World on the Kamchatka, 1817-1818*, trc. Ella L. Wiswell (Honolulu: Hawaiian Historical Society, 1979), s. 147-48. Evlenmemiş misyoner Kızılderililer için tahsis edilen yaşam alanı hakkında, bakınız Cook, *Indian versus the Spanish Mission*, s. 89-90.

145. Cook, *Indian versus the Spanish Mission*, s. 27.

söz ettiği yerlilerin ekip biçtiği misyon arazilerindeki zirai ürünlere rağmen, Rus gezgine göre Kızılderililere verilen yiyecek "mısır, fasulye ve bezelyeyle suda kaynatılan arpa unundan yapılmış bir lapaydı; bazen bunlara biraz sığır eti veriliyordu, hünerli [Kızılderililer] kendileri için balık avlıyorlardı."[146] Bu bilgilerin Cook tarafından yapılan analizine göre, tarlada çalışan misyon Kızılderililerinin aldıkları günlük kalori miktarı 1400 kalori civarındaydı, San Antonia ve San Miguel gibi misyonlarda ise günlük 765 veya 815 kaloriye düşüyordu. Yine bu bağlamda, 19. yüzyıldaki Afrika kökenli Amerikalı kölelerin aldıkları günlük kalori miktarı en iyi tahminle günlük 4000 kaloriden fazlaydı; yetişkin erkek tarla işçileri için de hemen hemen 5400 kaloriydi. Bu modern Batı standartlarına göre yüksek gibi görünmesine rağmen, ziraat işçilerinin ihtiyacı olan kalori miktarı göz önüne alındığında fazla değildir. Değerlendirmeyi yapan yazarın belirttiği gibi, "köle başına, üst sınır olan, günlük 4206 kaloriyle beslenme ne aşırı ne de cömert bir miktar değil, fakat birini köle olarak çalıştırabilmek için gereken enerji tedarikine uygun miktardır." Şüphesiz misyon Kızılderilileri de ordu papazlarının ziraat alanlarında köleler gibi çalışıyorlardı, ancak bunlar genellikle, Missisipi, Alabama ve Georgia'daki siyah bir kölenin ortalama olarak aldığı günlük kalori miktarının yarısından azıyla çalışıyorlardı.[147]

Misyonlardaki askerî komutanlar bile; özellikle, bunlardan birinin dediği, "istihdam edildikleri işlerin çetin zorluğu", diğerinin vurguladığı "sabahtan akşama dek süren" işler; bir başkasının diğerlerine ilaveten vurguladığı "maruz kaldıkları zorluklar" göz önüne alınınca, Kızılderililere verilen yiyecek miktarının büyük ölçüde yetersiz olduğunu ifade ediyorlardı.[148] Şüphesiz günlük kalori ihtiyacı yeterli bir beslenme için gerekenlerin sadece bir kısmıdır. Diğer kısım ise besin değeridir. Misyon Kızılderililerinin günlük beslenme düzenlerine ilişkin yapılan en eksiksiz bir inceleme, bunların yüksek nitelikli protein, A ve C vitaminleri ile ri-

---

146. Golovnin, *Around the World on the Kamchatka*, s. 150, 147.

147. Misyoner Kızılderili'nin kalori bazında beslenme miktarı için, bakınız Cook, *Indian versus the Spanish Mission*, s. 37, Tablo 2. Kölelerin beslenme düzenleri ve kalori bazında beslenme miktarları hakkında, Paul A. David, Herbert G. Gutman, Richard Sutch, Peter Temin ve Gavin Wright'in, *Reckoning with Slavery: A Critical Study in the Quantitative History of American Negro Slavery* (New York: Oxford University Press, 1976) adlı eserinde, s. 265-68'de, bakınız Richard Sutch, "The Care and Feeding of Slaves". Sutch'un analizinin, *Time on the Cross: The Economics of American Negro Slavery* (Boston: Little, Brown and Company, 1974) adlı kitaplarında vasat bir kölenin kalori bazında beslenme miktarının daha bile fazla olduğunu iddia eden Robert W. Fogel ve Stanley L. Engerman'ın çalışmalarının detaylı bir *eleştirisidir.*

148. Cook, *Indian versus the Spanish Mission*, s. 54.

boflavin bakımından ciddi bir eksiklik içinde olduklarını gösteriyor.[149] Şüphesiz, ciddi bir kötü beslenmenin neticesinde bu yerlilerin tümü, katlanmaya zorlandıkları pis ve sıkışık yaşam alanlarında baş gösteren bakteriyel ve virütik hastalıklara karşı iyice dirençsiz hale gelmişlerdir –daha uyuşuk davranmalarından dolayı daha şiddetli cezalara çarptırılmaları da kötü beslenmenin bir sonucudur. Kaliforniya'daki misyon Kızılderililerinin iskelet kalıntıları üzerinde yapılan kemik analizleri, Avrupa'yla temas öncesinde aynı bölgede yaşayan Kızılderililerinkiyle kıyaslandığında, misyon Kızılderililerinin uzun kemiklerinin "tarih öncesinde ve ön tarihte yaşamış atalarının kemiklerinden önemli ölçüde daha küçük" olduğunu gösterir, sonuçta bu tür farklılıkların "muhtemelen misyonlardaki beslenme yetersizliğine veya kötü beslenme ile bulaşıcı hastalıkların sonuçlarının birleşmesine atfedilebilen engellenmiş gelişimi yansıttığı" kararına varılmıştır.[150]

Esir yerliler, doğrudan misyondaki rahiplerin gözetimi altında çalışmadıkları zaman, misyonların İspanyol askerî karargahlarıyla yaptığı kira sözleşmeleriyle zorla çalıştırılıyorlardı. Yerlilerin buna karşılık aldıkları tek tazminat, bütün gündelik ağır işlerine rağmen her zamanki gibi kendilerine verilen yetersiz yiyecekti. On dokuzuncu yüzyılın başında misyon yaşamını inceleyen bir Fransız ziyaretçinin yorumladığı gibi, rahip ve cemaati arasındaki ilişkide "eğer bir köle sahibi onları iş için alıp kendi iradeleriyle dışarı kiralarsa...sözde bir fark olurdu; köle sahibi de onları beslerdi." Ancak, biz şu an, köle sahibinin onları daha iyi beslediğini biliyoruz.[151]

Kısacası Fransiskenler, müstakbel Hıristiyan adaylarını, dışarıdan getirilen hastalıklar bunları ve öteki yerlilerin binlercesini öldürürken, bir yandan da aç bırakıp ölümüne çalıştırmışlardır. Bu sonucun Orta ve Güney Amerika'daki köle çalışma kamplarında hüküm süren koşullarla benzerliği şaşırtıcı olmamalıdır, çünkü (saygıdeğer bir biyografi yazarı ve Katolik azizliğinin revaçtaki bir adayının uygun bir şekilde "son İspanyol fatihi adını verdiği) Peder Junipera Serra tarafından kurulan Kaliforniya'daki İspanyol misyonları, doğrudan doğruya Orta ve Gü-

149. Ann Lucy W. Stodder, *Mechanisms and Trends in the Decline of the Costanoan Indian Population of Central California* (Salinas: Archives of California Prehistory, Sayı 4, Coyote Press, 1986).

150. Ed. Thomas'ın, *Columbian Consequences*, adlı eserinde, Cilt: 1, s. 351'de, Phillip L. Walker, Patricia Lambert ve Michael DeNiro, "The Effects of European Contact on the Health of Alta California Indians".

151. Adelbert von Chamisso, *A Voyage Around the World with the Romanzov Exploring Expedition in the Years 1815-1818*, trc. ve ed. Henry Kratz (Honolulu: University of Hawai'i Press, 1986), s. 244.

ney Amerika'daki milyonlarca yerli halkı erken ve acılı ölümlere sürükleyen soykırımsal *encomienda* sistemini model almıştı.[152]

Diğerleri sadece hastalıktan değil fakat tuhaf ceza şekillerinden dolayı çok daha hızlı öldüler. Muhakkak ki Kızılderililer mukadder sonları hızla yaklaşırken, manevî olarak ölüme hazırlanıyorlardı; bunlardan, bir ziyaretçiye göre "sessizlik ve sükuneti sağlamak için kırbaçlı ve üvendireli" adamlarla korunan ve herhangi bir kargaşa halinde hazır tutulan "süngülü askerler"le kuşatılmış küçük kiliselerdeki cemaate katılmaları isteniyordu. Bekar rahiplerin rutin olarak genç Kızılderili kadınlara tecavüz ettiklerinden resmen yakındığı askerler, bu süngülü askerlerdi. Eğer bir dönme (İspanyollar vaftiz edilen Kızılderililere bu ismi veriyorlardı) cemaate geç kalırsa, çıplak sırtına uygulanan ağır bir kırbaç dayağının sonunda "geniş bir deri sırımla" bağlanırdı.[153] Daha ciddi ihlaller daha ciddi işkenceye neden olurdu.

Eğer bazı Kızılderililer, ordu papazlarının onları kurtarma çabalarından kaçmaya teşebbüs ederlerse –Fransiskenlerin kendi kayıtlarına göre Kızılderililer bunu sürekli yapıyorlardı– bunlara hiç merhamet edilmezdi. Misyonların kurulduğu günlerden itibaren, Junípero Serra, kürsüden kürsüye gezerek mahkum cemaatini ateş ve kükürtle korkutuyor, kendini onların önünde kamçılayıp göğsüne ağır taşlarla durmadan vurarak –öyle ki cemaat cansız yere serileceğinden korkuyordu– San Juan Capistrano'ya öykünmeyle mum ve korlarla göğsünü dağlı-

152. Omer Englebert, *The Last of the Conquistadors: Junipero Serra, 1713-1784*, trc. Katherine Woods (New York: Harcourt, Brace and Company, 1956). Kuzey ve Güney Amerika'daki İspanyol zorla çalışma müesseseleri arasındaki benzerlik Franciscans ve Junipero Serra'nın sözde hayranları tarafından bile kabul edilmiştir. Örneğin, Herbert E. Bolton'un yorumlarına bakınız, "The Mission as a Frontier Institution in the Spanish-American Colonies", *American Historical Review*, 23 (1917), 43-45. Aslında Serra'nın kendisi de, Kızılderililerin dövülmesini haklı çıkarmaya çalışırken bu benzerliği ifade etmiş ve kullanmıştır; 7 Haziran 1780 tarihinde Kaliforniya'nın İspanyol yöneticisi Filipe de Neve'ye yazdığı bir mektupta, özellikle "Peru'da Tucuman'ın Eyaleti'nde misyonunu kazanma şansını kovalayan Aziz Francis Solano'nun, Kızılderililer onun emirlerini yerine getirmekte başarısızlığa uğradıkları zaman, onların kırbaçlanması için talimatlar verdiğini" gözlemleyerek, Kızılderililere kendi "ruhani babaları" tarafından verilen fiziksel cezanın "bu kralların fethi kadar yaşlı" olduğu gerçeğini ifade etmiştir. James A. Sandos'un, *American Historical Review*, 93 (1988) içinde, s. 1254'teki, "Junipero Serra's Canonization and the Historical Record" adlı denemesinde alıntılanmıştır; Sandos'un bütün denemesi (s. 1253-69) Serra'nın teklif edilen azizlik mertebesine yükseltmesi hakkındaki anlaşmazlığa değerli bir katkıdır.

153. James J. Rawls'ın, *Indians of California: The Changing Image* (Norman: University of Oklahoma Press, 1984) adlı eserinde, s. 63'te alıntılanmıştır.

yordu.[154] Peder Serra, bu şekilde kendine eziyet ettikten sonra, kutsal taleplerini hâlâ kabul etmeye yanaşmayan Kızılderililere karşı tahammülsüzdü. Bundan dolayı en az bir seferinde bazı Kızılderili esirler sadece kaçmakla kalmayıp aynı zamanda yurtlarına dönüşlerinde kendilerine destek olması için misyon stoklarından bir miktar erzak çaldıklarında, "Asaletmeap öyle kızdı ki" diyor Peder Palou, "buradaki papazlar, Kızılderililerden bazılarını asmaması için onu tutmak zorunda kaldılar... O, böyle bir ırkın kılıçtan geçirilmeyi hak ettiğini haykırıyordu."[155]

Ancak açlıktan ölen, umutsuz Kızılderililerin misyon papazlarının sapık cezalarına maruz kalmaları için yiyecek veya erzak çalmaları da gerekmiyordu. Ordu papazları aynı zamanda nezaret ettikleri dönmeler arasında doğan bebek sayısındaki süregiden korkunç düşüşten de endişeliydi. Bazı misyonlardaki rahipler, Kızılderililerin bir köle olarak yaşama işkencesinden çocuklarını kurtarmak maksadıyla, söylentiye göre Karayip yerlilerinin yaptığı gibi, kasti olarak seksten uzak durduklarına kanaat getirmişlerdi. Kızılderililerin açlıktan ölecek düzeyde beslenmelerinin yanı sıra, misyonda bulunmanın verdiği müthiş baskı ve hastalığın doğum oranlarında bir düşüşe sebep olmak için zaten tek başına yeterli olmasına rağmen, bazıları gerçekten de kasti olarak seksten uzak durmuş olabilir.[156] Her iki durumda da, kutsal ve zahit ordu papazı Ramon Olbes, evli bir çiftin aşırı cinsel kısıtlama içine girerek kendisini başka bir çocuğu köleleştirmekten ve başka bir ruhu İsa'ya sunmaktan alıkoydukları sonucuna vardığında Santa Cruz misyonunda olanlara dair ilk elden bilgi şu şekildedir:

> Peder Olbes kocayı çağırarak ona karısının niçin çocuk doğurmadığını sordu. Kızılderili, sebebi ancak Tanrı'nın bileceğini anlatmak için (bunu İspanyolca nasıl anlatacağını bilmediğinden) göğe işaret etti. Bir tercüman getirdiler. Tercüman Kızılderiliye pederin sorusunu tekrarladı. Kızılderilinin cevabı, bunun Tanrıya sorulması gerektiği şeklindeydi. Peder, tercüman aracılığıyla karısıyla yatıp yatmadığını sordu. Kızılderili, evet diye cevap verdi. Bundan sonra peder onları kendi huzurunda beraber olmaları için bir odaya koydu. Kızılderili reddedince sağlıklı olup olmadığının anlaşılması için cinsel organını göstermeye zorlandı. Peder, kadını yanına ge-

---

154. Englebert, *Last of the Conquistadors*, s. 49; aynı zamanda bakınız Fray Francisco Palou, *Life and Apostolic Labors of the Venerable Father Junipero Serra* (Pasadena: G.W. James, 1913).
155. Palou, *Historical Memoirs*, Cilt: 1, s. 86-87.
156. Bu konular hakkındaki detaylar için, benim önceden alıntılanmış olan çalışmama bakınız, "Disease and Infertility: A New Look at the Demographic Collapse of Native Populations in the Wake of Western Contact", *Journal of American Studies*, 24 (1990), 325-50.

tirtip bir odaya soktu. Koca ise ayağında zincirlerle tutukevine gönderildi... Peder Olbes, kadına kocasıyla yatıp yatmadığını sordu. Kadının cevabı evetti. Peder Olbes sorusunu yineledi: "Niçin çocuk doğurmuyorsun?" "Kim bilir!" dedi kadın. Peder, cinsel organlarını muayene etmek için onu başka bir odaya götürdü.

Bu noktada kadın, pederin zorla muayene teşebbüsüne karşı çıktı ve bu küstahlığı için elli kırbaç yedi ve "zincirlenerek rahibe manastırına hapsedildi." Bundan sonra peder ona tahta bir bebek vererek bunu "yeni doğmuş bir bebek gibi" her gittiği yere yanında götürmesini emretti. Bu arada kocası hâlâ hapisteydi ve sadece her gün cemaate katılmak için buradan ayrılıyordu –ve tutukevinin dışında kaldığı süre boyunca, "deriye geçirilmiş bir çift sığır boynuzunu" insanların önünde kafasında taşımak gibi bir aşağılanmaya mecbur bırakılmıştı.[157]

Bazı misyonlar zaman zaman bazı esirlerinin silahlı muhafızlar eşliğinde kısa bir süre için evlerini ziyaret etmelerine izin veriyordu. "Bu kısa zaman, onların varlıklarının en mutlu anlarıydı," diye yazıyor bir yabancı gözlemci, "ben bizzat onları kalabalıklar halinde sevinç çığlıklarıyla evlerine giderken gördüm." Şöyle devam ediyor:

Bu seyahate katılamayan hastalar, hiç olmazsa sahile kadar mutlu yurttaşlarına eşlik ederler; yurttaşları buradan gemiye binerler ve orada günlerce bir arada oturup evlerini kuşatan dağların uzak zirvelerine kederli gözlerle bakar; çoğu zaman günlerce bu halde, hiçbir şey yemeden otururlar; kaybettikleri evlerinin hayali bu yeni Hıristiyanları ne kadar da derinden etkiliyor. Gitme izni alanların bazıları, eğer asker korkusundan vazgeçmezlerse kaçar ve muhtemelen tümü de her zaman böyle yaparlar.[158]

Şüphesiz, kaçıp yakalanmanın sonuçlarından korkmakta Kızılderililerin haklı nedenleri vardı. Çünkü misyonlardaki en küçük suçlar bile on beş kırbaçla cezalandırılıyordu; kaçmak da dahil, orta düzeyli ihlaller ise, "yüz kırbaç ve ayaklarında zincirlerle hapishaneye gitmekle sonuçlanıyordu," misyondaki esaretten kurtulmaya çalışırken yakalananlar yüz kırbaç vuruluyor ve bunlar ağır bir kütüğe zincirleniyorlardı. Bir gezgin kaçmaya kalkışan bazı yerlilerin bizzat tanık olduğu hallerini şöyle tasvir eder: "Hepsi de tabaklanmamış deriden iplerle bağlanmıştı; bazılarının yaraları kanıyordu ve bazı çocuklar anneleriyle birlikte bağlanmıştı." Şöyle devam ediyor:

---

157. Ed. Thomas'ın, *Columbian Consequences* adlı eserinde, Cilt: 1, s. 380'de, Ed. D. Castillo'nun, "The Native Response to the Colonization of Alta California" adlı çalışmasında alıntılanmıştır.

158. Cook'un, *Indian versus the Spanish Mission* adlı eserinde, s. 82'de alıntılanmıştır.

Kaçanlardan bazıları sırıklara bağlanıp kayışlarla dövülüyorlardı. Bir reis açık bir alana çıkarıldı ve yeni ölen bir buzağının derisi yüzülerek henüz sıcakken derisi üzerine dikildi. Reis bütün gün bir kütüğe bağlı kaldı, ancak kısa bir süre sonra öldü, cesedini orada bağlı bıraktılar.[159]

Bu tür olaylar, İspanyol savunucularının sadece başka bir Kara Efsane diyerek sonradan ikiyüzlüce reddettikleri hadiselerin eski Kaliforniya'daki benzerleri olmasına rağmen, bunlar kıtanın güneyinde olduğu kadar uzun sürmemiştir. 1846'da Birleşik Devletler ordusu Kaliforniya'yı işgal etmiş, iki yıl sonra da Meksika, Guadelupe Hidalgo'da bölgeyi Amerikan kontrolüne terketmişti. Bundan dolayı kıtanın dört bir yanında Amerikan yerlilerine karşı İngiltere ve Birleşik Devletler'in giriştiği soykırım uygulamalarını ispatlayan önceki iki yüzyılın kanıtlarına ek olarak, Kaliforniya da, İspanyolların Kara Efsane savunusunun ikinci kısmını oluşturan, diğer beyazların da Kızılderililere İspanyollar kadar kötü muamele ettiği iddiasını gayrı resmi olarak sınayabileceğimiz benzersiz bir fırsattır. En azından bu noktada –inanılması zor da olsa– İspanyolların haklı olduğunu görüyoruz.

1845'lerde Kaliforniya'nın Kızılderili nüfusu, 1789'da Fransisken misyonlarının kurulması esnasındaki sayısının dörtte birinden daha aşağılara düşmüştü. Yani, İspanyol hakimiyetinin yirmi beş yılında en azından % 75 azalmıştı. Amerikan hakimiyeti altında geçen sonraki yirmi beş yıl boyunca bir % 80'lik kayıp daha yaşanacaktı. Altına hücumla, Kaliforniya'ya politik güç ve şöhretin zirvesine ulaşan –ve bu platformlarda sadece Kaliforniya'daki köleleştirmeyi yasallaştırmakla kalmayıp, Colorado ve başka yerlerde olduğu gibi, Kızılderililerin tümünü yok etme hedefini açıkça ifade ederek toplu katliam kampanyalarına girişen– bir sürü madenci ve çiftlik sahibi akın etti.

Kaliforniya Amerikan işgaline girer girmez, hükümet onaylamasa da, Kızılderililerin köleleştirilmesi işine girişildi ve bu uzun yıllar devam etti. Ücretsiz işgücünün gayet sınırlı, beyazların ücretlerininse yüksek olduğu bölgede bu, harika bir fikre benziyordu. Keza, Birleşik Devletlerin güneyinde yaşayan beyazların tekrar tekrar iddia ettikleri gibi, Kaliforniya Kızılderilileri –İspanyolların elinde zaten şiddetli bir nüfus kayıp yaşamışlardı– "güneydeki zenciler kadar uysal ve itaatkar köleler oluyorlardı," diye yazıyor New Orleans'ın ilk pamuk tüccarlarından

159. Rawls, *Indians of California*, s. 38; cezanın şiddeti hakkında önceden alıntılanmış olan inceleme J.M Amador'un "Memoria" adlı eserindendir, bunun Berkeley'deki California Üniversitesi, Bancroft Kütüphanesi'ndeki müsveddesi Cook'un, *Indian versus the Spanish Mission*, s. 127.

biri. 1846'da bir çiftlik sahibinin iddiasına göre, bunlar gerçekten de siyahlardan bile iyiydiler, çünkü "kırbaçlanmayı zencilerden daha uysallıkla kabul ediyorlardı."[160]

Özellikle "gençken yakalandıklarında" Kızılderililerin yumuşak başlı olduğuna inanılıyordu. Bundan dolayı Kızılderili çocuklarını avlayıp yakalamak gelişen bir iş kolu haline gelmişti. Gazeteler sık sık San Francisco ve Sacramento köle pazarlarına giden taşra yolları üzerinde Kızılderili çocukları önlerine katıp götüren adamların manzaralarından söz ediyordu. Güneydeki siyah kölelerde olduğu gibi, köle fiyatlarının "kaliteye göre" çeşitlilik gösterdiğini yazıyor *Ukiah Herald*, ancak bazen bir kölenin fiyatı iki yüz dolara kadar yükseliyordu. Bununla birlikte "1861'de üç dört yaşlarındaki Kızılderili çocukların ve kızların elli dolara satıldığı Colusa Eyaletinde" olduğu gibi, bazı bölgelerde pazarlıklar yapılabiliyordu. Özellikle "güzel küçük" Kızılderililer –veya *Sacramento Daily Union*'un kendilerinden bahsettiği şekliyle "parlak güzel numuneler"– karşılığında bir at bile alınabilirdi. Beyaz yerleşimcilerin bu ilk yılları esnasında Kaliforniya'daki kadın sıkıntısı göz önüne alındığında "uygun bir genç kız"ın fiyatı hemen hemen bir erkek çocuğun fiyatının iki misliydi, çünkü *Marysville Appeal*'in bildirdiğine göre kızlar "hem işe hem zevk"e hizmet ediyorlardı.[161]

Bu değerli çocukların ebeveynlerinin bir problem olarak görülmesi şaşırtıcı değildir. Sevgili çocuklarını köle tüccarlarına kaptırma endişesi, *Humbolt Times*'ın bildirdiğine göre, "Kızılderililerin, Rezervasyonlara girmekten çekinmelerine sebep oluyordu."[162] Gerçekten de bu çok sık olmuştur. Bu rahatsız edici durum köle tüccarlarını, kurbanlarını dağlarda izlemek zorunda bırakmıştır. Dağlarda kurbanlarını köşeye sıkıştırdıklarında, 1854'teki Kızılderili İşleri Kaliforniya Müfettişinin bildirdiğine göre, çocukları toplarlarken çoğu kez başbelası olan ebeveynlerini de öldürmüşlerdir. Bu, köle tüccarlarına hiçbir zorlukla karşılaşmadan bu küçük çocukları yetim olarak satma imkânı sağlayan bir taktiktir.[163]

Eğer Kızılderili yetişkinler bu katilleri adalet önüne çıkarmak için Kaliforniya mahkemelerini kullanmaya teşebbüs ettilerse bile, hepsi de hayal kırıklığına uğramışlardır çünkü bölge hukuku Kızılderilileri beyazlara karşı ifade vermekten

---

160. Hurtado'nun, *Indian Survival on the California Frontier*, adlı eserinde, s. 74-75'te alıntılanmıştır.

161. Rawls, *Indians of California*, a. 96-97; Robert F. Heizer, ed., *They Were Only Diggers: A Collection of Articles from California Newspapers, 1851-1866, on Indian and White Relations* (Ramona, Calif.: Ballena Press, 1974), s. 1.

162. Heizer, *They were Only Diggers*, s. 1.

163. Hurtado, *Indian Survival on the California Frontier*, s. 145.

men ediyordu. Kızılderililere karşı sempati beslemeyen diğer yerleşimci gazetelerinden bazıları dahi, bu durumu tespit ederek protesto etmiştir (boşu boşuna) çünkü sonuçta bu durum, Kızılderililerin serbestçe avlanabilmesini teşvik etmiş ve yasallaştırmıştır. 1854'te bir Kızılderilinin kışkırtma olmaksızın insanların gözü önünde öldürülmesinden sonra, kim olduğu çok iyi bilinen katilin, olayın tek görgü tanıkları sırf Kızılderililer olduğundan serbest bırakılmasını takiben, bir San Francisco gazetesi şöyle yazıyordu: Kızılderililer "tamamen bölgedeki zorbaların merhametine terk edilmiştir ve eğer bunların korunması için bir şey yapılmazsa Kızılderili ırkı kısa bir süre içerisinde yok olacaktır."[164]

Ancak hiçbir şey yapılmamış ve böylece girişimci ve soykırım taraftarı beyazlar tarafından gerçekleştirilen köleleştirme ve cinayet uzun yıllar boyunca sürmüştür. Theodora Kroeber'in popüler *Ishi in Two Worlds*'ünde tasvir ettiği çok daha iyi bilinen olaylardan biri 1868'de meydana gelmiştir. Yahi Kızılderililerine yönelik bir dizi katliamın bir parçası olan ve sonucunda kabileden geriye kalan bu küçük topluluğun tek üyesi dışında herkesin kafa derisinin yüzülerek öldürüldüğü bu saldırı, saldırganlardan birinin kurbanlarının cesetlerine duyduğu sapıkça bir ilgiyle diğerlerinden ayrılır: "Kendisinin sonradan açıkladığı gibi, saldırgan cinayet esnasında 56 kalibrelik Spencer tüfeğini 38 kalibrelik Smith Wesson tabancasıyla değiştirmişti çünkü tüfek özellikle bebekleri 'çok kötü bir şekilde parçalıyordu.'"[165]

Ancak Kalifomiya Kızılderililerinin –ya da Amerika Kızılderililerinin çoğunun– yok edilmesinin hainlerin işi olduğunu düşünmek hata olur. Kalifomiya meclisi, daha 1850'deki ilk oturumunda "Kızılderilileri İdare ve Koruma Yasası" adlı bir yasa çıkardı; bu yasa, aslında yerli halkın kaçırılarak köleleştirilmesine yasal onay vermekten başka bir işe yaramadı. Yasa, diğer hükümlerinin yanı sıra, herhangi bir Kızılderili çocuğunun, bir sulh hakimini maiyetindeki çocuğu zorla alıkoymadığına ikna eden herhangi bir beyazın hizmetine verilmesini sağlıyordu. Sulh hakimleri ise kolayca ikna oluyordu, özellikle de kaçırılan çocuğun anne ve babası öldürülmüş ya da korkutularak susturulmuşsa ve bu nedenle elde aksine bir ifade yoksa. Meclis, 1860 yılında yasayı genişleterek zorunlu hizmet süresini uzattı ve yasanın çocukların yanı sıra yetişkin Kızılderililer için de kullanılabilmesine izin verdi.

---

164. Robert F. Heizer, ed., *The Destruction of California Indians: A Collection of Documents from the Period 1847 to 1865 in Which Are Described Some of the Things that Happened to Some of the Indians of California* (Santa Barbara: Pregrine Smith, 1974), s. 279.

165. Theodora Kroeber, *Ishi in Two Worlds: A Biography of the Last Wild Indian in North America* (Berkeley: University of California Press, 1961), s. 84-85.

Bu kez beyazların yaşadığı ve yeni kanunların ele aldığı sorun, Kızılderili işçi sayısının azlığıydı. 1850 ve 1860 yasalarının hükümlerine göre, sayıları hızla azalan Kızılderililerden yaklaşık on bini yasal olarak çalışmaya mecbur edilmişti (elbette başka bir çoğu da, bir sulh hakiminin onayından geçmeden köleleştirilmişti) ama bu sayı, öldürülen binlercesinin sayısıyla karşılaştırıldığında hiçbir şeydi.[166] Kaliforniya'daki çok sayıda Meksikalı, Hawaili ve Asyalı sözleşmeli işçiye karşın, aşağı sınıf işçilerin azlığı, *Humboldt Times*'ın bir başyazıda 1860 kölelik kanununu savunarak şöyle yazmasına neden oldu: "Kanun hükümlerinin pis işçileri, Hawai ve Asyalıları da kapsamaması ne üzücü. Bütün zor ve pis işlerin çıraklar tarafından yapıldığı bir çiftlik ya da maden çalıştırmak çok yerinde olur!"[167]

Kaliforniya kanunlarının 1850'lerdeki ucuz –aslında köle– işçiliği kaygısı göz önüne alındığında, geriye baktığımız zaman, kanun yapıcıların bir yandan da bu Kızılderili iş gücünün yok edilmesini teşvik etmesi akılsızca gelecektir. 1840'ların sonunda yağmacı köle avcıları tarafından dağlara sürülen bazı Kızılderililer, yaşamak için beyazların hayvanlarını avlamak zorunda kaldıklarından, Kaliforniya valisi 1851 yılında meclise gönderdiği mesajında yerlilerin toptan yok edilmesi gerektiğini bildiriyordu: "Zamanın kendisi için para demek olduğu ve gün boyu rahat yaşamak için çalışan beyaz adam bütün gece ayakta kalıp malına bekçilik edemez," diyordu Vali Peter Burnett; "birkaç kez soyulduktan sonra çaresiz kalır ve yok etme savaşına girişmeye karar verir." Burnett'ın da bildiği gibi, Kızılderilileri yok etmek için girişilen böyle bir savaş zaten başlamıştı ama o sözlerine şunu da ekliyordu: Bu savaş "Kızılderililerin soyu tükenene kadar ırklar arasında yapılmaya devam etmelidir." Bir yıl sonra Burnett'ın yerine gelen John McDougal bu tavsiyeyi yeniden dile getiriyordu: Eğer Kızılderililer beyazların, topraklarını terk etme taleplerine boyun eğmezse, diyordu, devlet Kızılderililere "savaş açacak ve birçok kabile yok edilmek zorunda kalınacak"tı.[168]

Bölgedeki en yüksek düzeyli Amerikan memurlarının soykırımı böylesine açıkça savunmaları, Kaliforniya Kızılderililerine –basında çıkan en yaygın nitelendirmelerden sadece birkaçını almak gerekirse– çirkin, pis, insanlıktan çıkmış "hayvanlar," "hınzırlar," "köpekler," "kurtlar," "yılanlar," "domuzlar," "maymunlar," "goriller," ve "orangutanlar" demeye alışkın oldukları kültürel bir or-

---

166. 1850 ve 1860 kanunları altında kontrat ile bağlanan Kızılderililerin tahmini rakamı, ed. Heizer'in, *Destruction of California Indians*, adlı eserinden gelmektedir, s. 219.

167. Rawls'ın, *Indians of California* adlı eserinde, s. 93'te alıntılanmıştır.

168. Hurtado'nun, *Indian Survival on the California Frontier* adlı eserinde, s. 134-36'da alıntılanmıştır.

tamda meydana geliyordu. Bazı beyazlar Kızılderililere en azından şüpheyle yaklaşıyor ve bunların hayvan değil de, Kuzey Amerika'daki "dört ayaklıların en yakın akrabaları" olduklarını söylüyordu; böyle nitelikli varsayımlara meyletmeyen bazıları da, bir Kızılderiliye sadece dokunmanın bile "sanki elimi bir kurbağaya, kaplumbağaya ya da büyük bir kertenkeleye değdirmişim gibi bir tiksinti duygusu"[169] yarattığını söylüyordu. Bu kadar iğrenç yaratıkların yok edilmesi birçok vicdanı rahatsız etmeyecekti.

1852 ve 1860 yılları arasında, Amerika idaresi altındaki Kaliforniya'nın yerli nüfusu 85.000'den 35.000'e indi; bu, valilerin Kızılderililerin yok edilmesine yönelik ilk taleplerinden sonraki sekiz yıl içinde gerçekleşen yüzde 60'lık bir düşüştür. 1890'da bu sayı yine yarıya indi: Kaliforniya bir eyalet olduğu zaman hayatta olan yerlilerin yüzde 80'i resmi bir soykırım politikasıyla yok edilmişti. Böylece geriye 18.000'den daha az Kaliforniya Kızılderilisi kalmıştı; bu sayı da düşmeye devam ediyordu. 1840'ların sonunda ve 1850'lerde, bu manzarayı gözleyen bir Kaliforniyalı, Amerikalı beyaz yurttaşlarının "Kızılderililere karşı" şiddetli saldırılara başlamalarını ve onları "erkek, kadın, çocuk, nerede bulurlarsa kurtları vurur gibi vurmalarını" seyretmiş ve "yerlilere karşı sürdürülen ve gerçekte Columbus'un karaya çıkışıyla başlayıp bu güne kadar devam eden bu yok etme savaşının ağır ağır ve emin adımlarla bu ırkı tamamen ve nihai olarak yok oluşa sürüklediği" uyarısında bulunmuştu. Birçok Kaliforniyalı beyaz için böyle bir son hiç de üzücü değilken, bu yorumcu için büyük bir endişe kaynağıydı –ancak bunun tek nedeni yok etme "politikasının beyazların menfaatleri açısından çok zararlı oluşu"ydu. Çünkü Kızılderililerin "bir zamanlar çok yararlı olan, diğer işçilerin herhangi bir fiyattan elde edilemediği bir ülkede vazgeçilmez olan ve şimdi makul bir politika izlenerek çok büyük değer kazandırılabilecek olan emeği, bu ayrımsız ve kapsamlı intikam sistemine kurban edilmiştir."[170]

Üç yüzyıl önce Dominik rahip Santo Tomás, Peru'dan yazdığı mektupta aynı kaygıyı somut bir şekilde ifade etmiştir. İnkalara ve diğer And halklarına yönelik süregiden katliam öyle yoğundu ki eğer katliamın durdurulması için emir verilmezse "yerlilerin soyu tükenecek ve tükendikleri zaman Majestelerinin bu bölgedeki hakimiyeti sona erecektir," diyerek kralı uyarıyordu. Birkaç yıl sonra yine aynı bölgeden Diego de Robles Cornejo da, "Eğer yerliler tükenirse, ülke biter. Ya-

169. Rawls, *Indians of Califronia*, s. 190-201.
170. Rawls'ın, *Indians of California* adlı eserinde, s. 132-33'te alıntılanmıştır.

ni ülkenin zenginliği demek istiyorum: Çünkü İspanya'ya gelen altın ve gümüşün tamamı bu Kızılderililer tarafından çıkarılıyor," diyecekti.[171]

Bu yüzden Peru'daki on altıncı yüzyıl İspanyolların durumunda olduğu gibi, bazı eleştirmenlere göre Kaliforniyalı soykırımcılar, kesintisiz bir ırkçı arzunun ateşiyle bizzat kendi en iyi iş hayvanlarını yok eden kötü işadamlarıydılar. Ancak zamanla bu eleştirmenlerin haksız olduğu ortaya çıkmış ve başka bir işgücü bulunmuştu. On dokuzuncu yüzyılın sonlarında Kaliforniya nüfusu bir buçuk milyonu aşıyordu ve bunun yalnızca 15.000'i –veya yüzde biri– Kızılderiliydi. Bunların çoğu da, beyazları emniyetli kılan fakat kendilerinin hastalık, kötü beslenme ve çaresizliğe mahkum oldukları, uzak ve yoksul rezervasyonlara yığılmıştı.

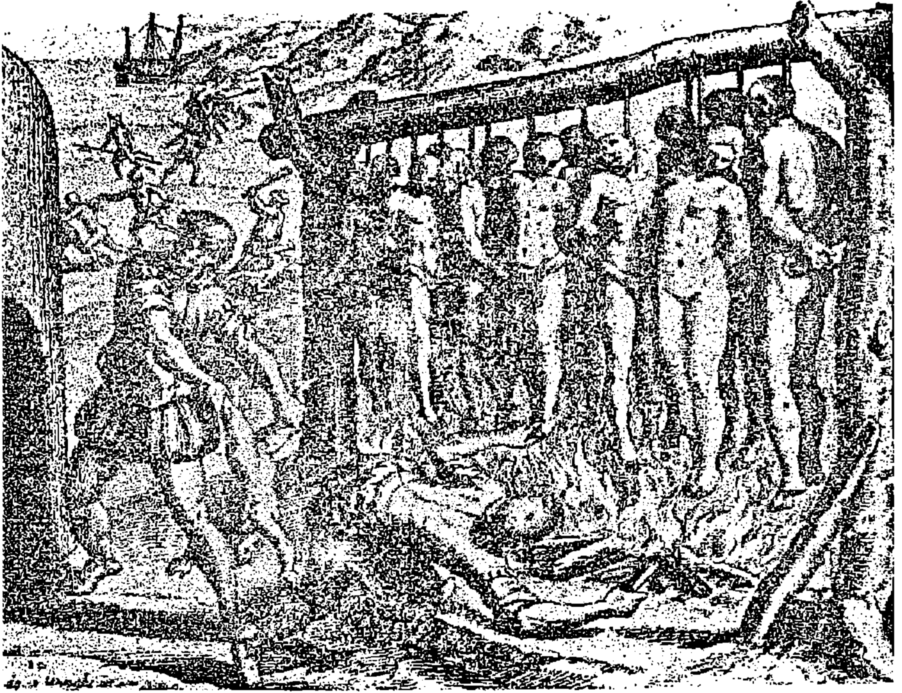
İki yüz yıl önce Virginia'da –ve ilerleyen yıllar içinde bütün kıtada– olduğu gibi, Kaliforniya Kızılderililerinin % 95 ila 98'lik bir kısmı yüz yıldan az bir sürede yok edilmişti. Bu korkunç sayısal değer bile, sadece yüzbinlerce Kaliforniya yerlisinin çektiği korkunç acıları hiçbir şekilde ortaya koymadığından değil, fakat sadece 1769 yılı nüfus tahminlerindeki –zaten daha önce Avrupalılarla gelen veba ve şiddetten dolayı ciddi bir biçimde azalan bir nüfustaki– düşüşe dayalı olduğundan yetersizdir. Bu dönemde ülke çapında Amerika nüfusunun ancak yüzde birinin üçte biri kadarı –76.000.000 insanın 250.000'i– yerli halktan oluşuyordu. Dört yüzyıl boyunca durmaksızın iki kıtayı kasıp kavuran ve milyonlarca yaşamı alıp götüren, dünyanın şimdiye kadar şahit olduğu en berbat insan kıyımı, sonunda dengeye ulaşmıştı. Nihayet artık öldürülecek hemen hemen kimse kalmamıştı.

171. John Hemming'in, *The Conquest of the Incas* (New York: Harcourt Brace Jovanovich, 1970) adlı eserinde, s. 348'de alıntılanmıştır.

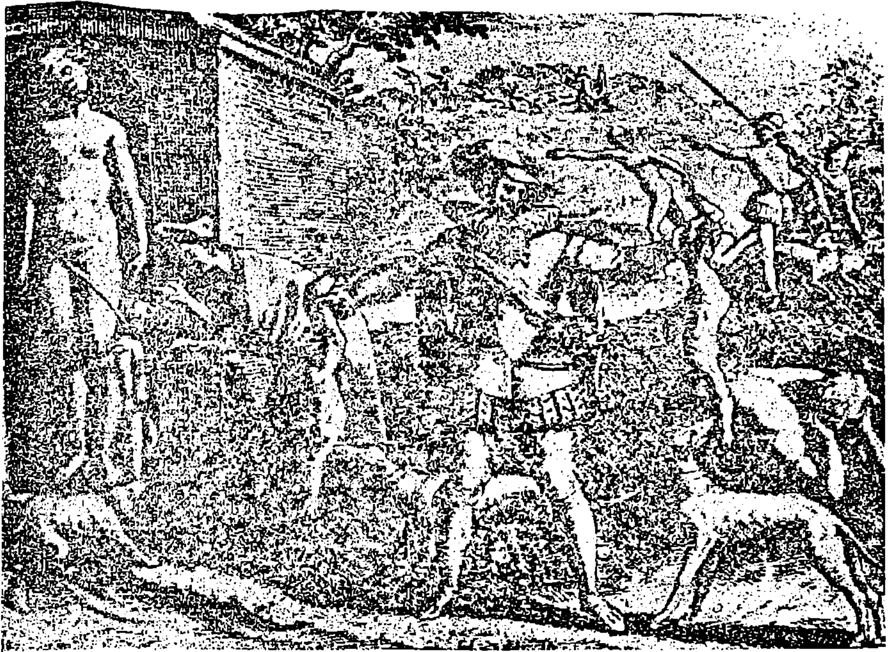
Soykırım

Dört yüzyıl boyunca –1490'lardan 1890'lara kadar– Avrupalılar Amerika'nın yerli halklarına karşı aralıksız bir dizi soykırım kampanyalarıyla meşgul oldular. Aşağıdaki resimler bu kıyımlardan ilkinin –Batı Hintler ve Orta Amerika'da doğrudan Christopher Columbus'un kumandası altında gerçekleşen İspanyol talanlarının– ve yanlış olmasına rağmen basmakalıp bir şekilde bunların sonuncusu olarak kabul edilen katliamın –Birleşik Devletler Ordusunun Güney Dakota'daki Yaralı Diz isimli bir dere yakınında Sioux Kızılderililerini katletmesi– sonuçlarıdır. Bu sahneler, Antiller'de, Güney, Orta ve Kuzey Amerika'da meydana gelen (bazı yerlerde de hâlâ devam eden), çoğu uzun zaman önce unutulmuş ve adsız kalmış bu türden başka binlerce olaya da işaret etmektedir.

İspanyol zulümlerinin resimleri, Bartolomé de Las Casas'ın *Brief Account of the Destruction of the Indies* adlı eserinin 1598 baskısından alınan, Jean Israel de Bry ve Jean Theodore'un tasvirleridir. Resim yazıları, Las Casas'ın şahit olduğu olayları anlatışından alıntılanmıştır. İki istasna dışında; Yaralı Diz katliamının fotoğrafları Nebraska Eyaleti Tarih Derneği'nin izniyle yayımlanmaktadır. İstisnaların ilki, Büyük Ayak fotoğrafı, Smithsonian Enstitüsü'nün Ulusal Antropoloji arşivi ve ikincisi, General Colby ve Zintka Lanuni'nin fotoğrafları, Denver Halk Kütüphanesi Batı Tarihi Koleksiyonunun nezaketiyle basılmıştır. Yaralı Diz fotoğraflarının yazı alıntıları, Richard E.Jensen, R. Eli Paul ve John E. Carter, *Eyewitness at Wounded Knee* (Lincoln: University of Nebraska Press, 1991)'dendir.

"[İspanyollar] bebekleri ayaklarından yakalayıp annelerinin kucağından çekip alıyor ve başlarını kayalara çarpıyorlardı..... Boğulmayı engellemek için ayak parmaklarının yere değeceği kadar alçak ve uzun bir darağacı kurarak, on üç [yerliyi] aynı anda Kurtarıcımız İsa ve on iki Havari onuruna astılar....Sonra parçalanmış bedenlerini samanlarla sarmalayarak onları diri diri ateşe verdiler."

"İspanyollar savaş köpekleriyle Kızılderili erkek ve kadınları avlarken, köpeklerden kaçamayan, hasta bir Kızılderili kadının şu şekilde onlar tarafından parçalanmaktan kurtulmaya çalıştığı görüldü: Bir yaşındaki çocuğunu bir iple bacağına bağlamış, sonra da kendini kirişe asmıştı. Ama köpekler gelip çocuğu parçaladılar; ancak yaratık son nefesini vermeden önce bir rahip onu vaftiz etti."

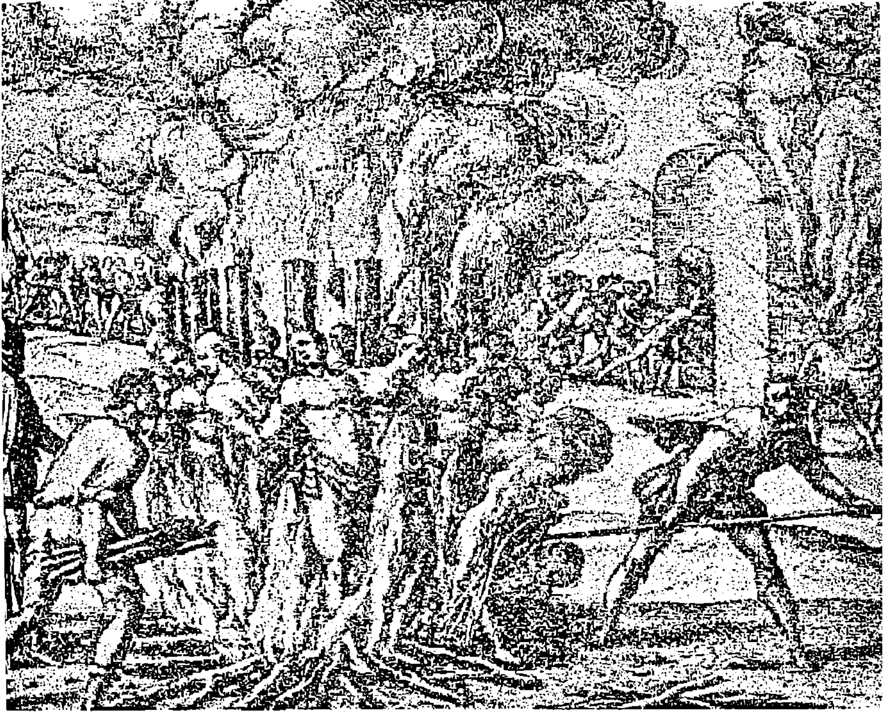
"Kızılderililerin ellerini keserler ve onları bir deri parçasının tuttuğu kesik elleri sallanır halde bırakırlar....[ve] kılıçlarını ve yiğitliklerini esir Kızılderililerin üzerinde denerler, bir vuruşta bedenin yarısının kesileceğine veya başların kopacağına dair iddiaya girerlerdi....Zalim [bir] albay fersah fersah dolaşarak bulabildiği bütün Kızılderilileri yakalamıştı. Kızılderililer ona yeni efendilerinin kim olduğunu söylemedikleri için, bazılarının ellerini kesmiş, bazılarını da köpeklere atarak parçalattırmışlardı."

"İspanyollar Kızılderiliiere öyle sert ve insanlık dışı muamelede bulunuyorlardı di, onları gece gündüz dayakla, tekme, yumruk ve kırbaçla çalıştıran ve onları kö-)eklerinkinden pek de farklı adlarla çağırmayan Cehennem zebanileri gibiydi- er.....Yeni doğum yapmış kadınlara zorla Hıristiyanların ağır yükleri taşıttırılıyor- lu ve bu şekilde, ağır işlerden ve açlığın verdiği güçsüzlükten dolayı kadınlar be-)eklerini taşıyamıyordu. Böyle sayısız bebek yol kenarına terk edilerek ölmüştür."

"Her yaştan ve cinsten yakalayabildikleri bütün Kızılderilileri bu çukurlara ıtıyorlardı.....Hamile ve lohusa kadınlar, çocuklar, ihtiyarlar, çukurlar dolunca-'a kadar kazıklara saplanıyor[du].....Geri kalanları da mızraklar ve hançerlerle ıldürdüler ve savaş köpeklerine attılar; köpekler de onları parçalayıp mideye in-lirdi."

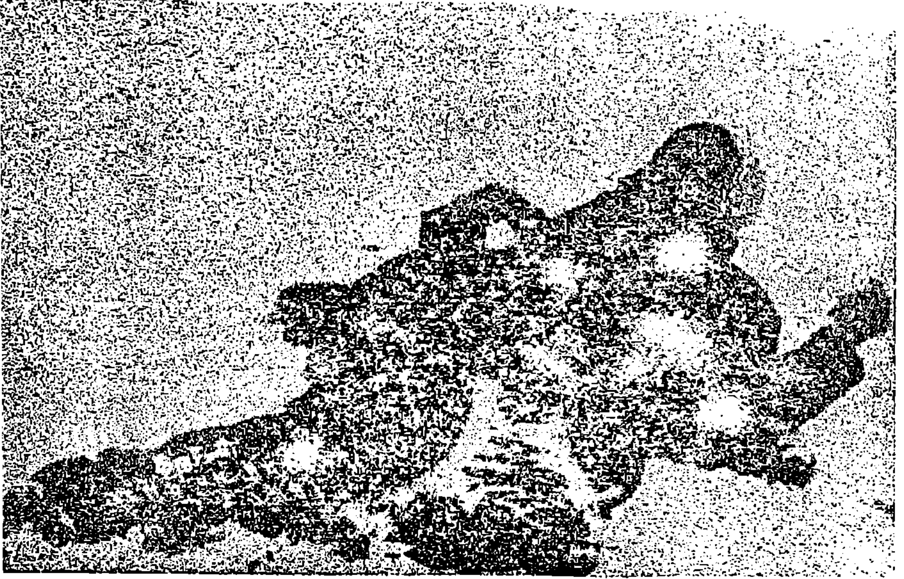
"İstenilen yüklü miktarda altını vermediği için, onu ve başka bazı soylu ve reisleri diri diri yaktılar....amaçları bütün memlekette tek bir prensi ya da kabile reisini sağ bırakmamaktı."

"İspanyollar Kızılderililerden epey altın topladıktan sonra, yerlilerden bulabildiklerini kadarını üç büyük eve hapsettiler, sonra da evleri ateşe vererek içeride bulunan herkesi diri diri yaktılar; yine de bu Kızılderililer ne büyük mesele çıkardılar ne de herhangi bir direniş gösterdiler."

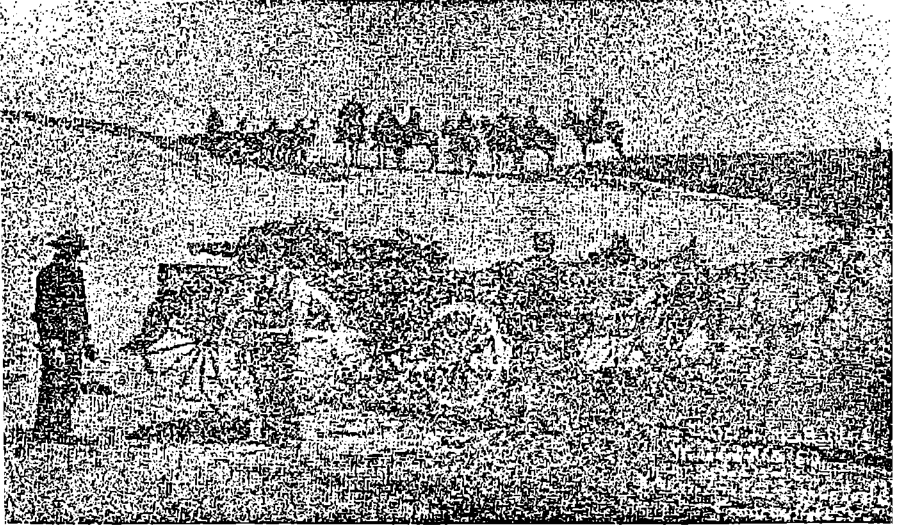
"İspanyolların hiçbir tahrik olmaksızın, sırf zevk için, erkek kadın demeden Kızılderililerin burunlarını, ellerini ve kulaklarını kestiklerini kendi gözlerimle gördüm.....Benzer şekilde, emniyette olacaklarına dair vaatlerle kabile reislerini ve önde gelen yöneticileri nasıl çağırdıklarını da gördüm; bunlar barışseverlikle geldikleri zaman, esir alınarak yakılıyorlardı."

"Büyük Ayak, tek başına, vakur bir edayla yerde yatıyordu," diye yazıyordu *Chicago Inter-Ocean*'ın muhabiri Carl Smith. "Defalarca kez vurulmuştu. Çevrede dolaşan bir fotoğrafçı, yaşlı adamı doğrultmuş ve orada savunmasız bir halde yatarken boydan resmi çekilmişti."

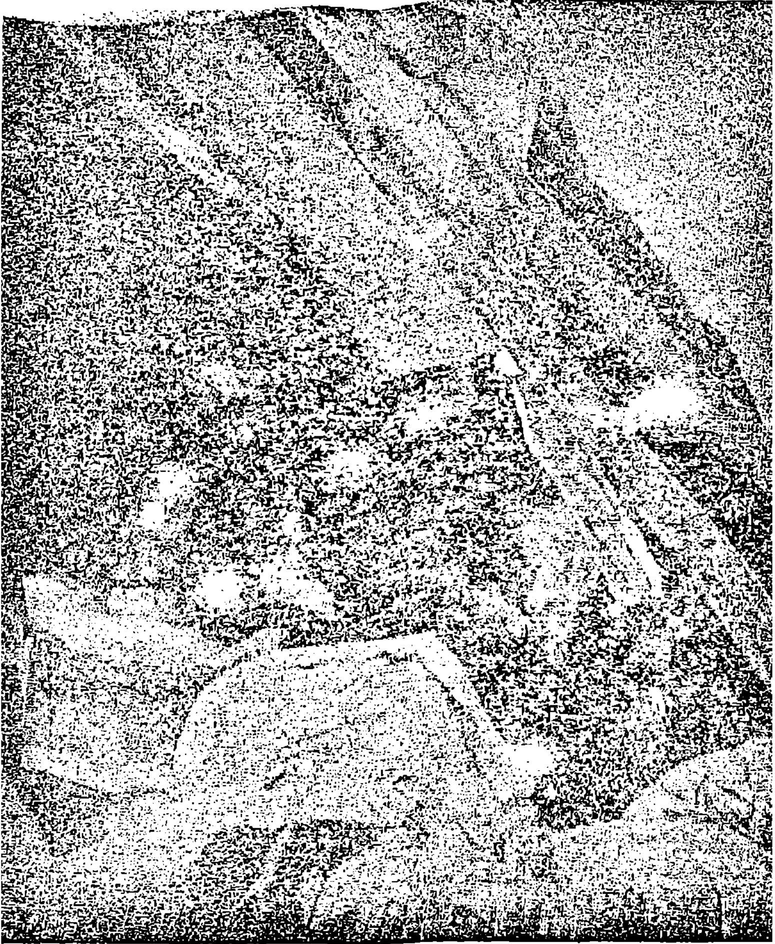
"Bir dönümden küçük bir alanda soğuktan kaskatı kesilmiş kırk sekiz ceset vardı," diyor muhabir Carl Smith. "Birinin yüzü bakılmayacak haldeydi...aslında yüz üstü yere düşmüştü ve herhalde böyle bir süre yattıktan sonra biri tarafından yan yatar hale çevrilmişti. Elleri ve dişleri sımsıkı kenetlenmişti...Bir eli havada...donmuş, kalmıştı."ölü tabibin bir yanına, bir katliam değil de bir savaş olduğunu ispatlamak üzere bir tüfek konmuştu. Vurulduğunda pantalonu parçalanınca cesedin meydana cinsel organını gizlemek üzere fotoğraf daha sonra rötuşlanmıştı.

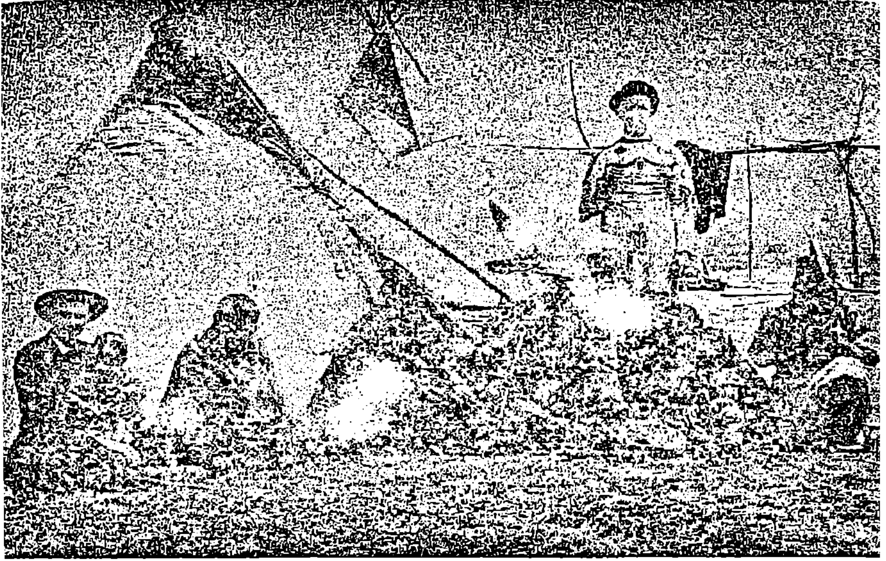
"Çok kötü yaralanmıştım ve bitkin düşmüştüm," diye anlatıyor bir Minicon-ou Kızılderilisi olan Islak Sakal. "Sırt üstü yatarken, aşağı dereye doğru baktım e bir sürü kadının ağlayarak buraya doğru geldiğini gördüm. Bu kadın, kız ve üçük kız ve erkek çocuklarından oluşan topluluğa bir an sonra askerlerin dere-in iki yanından ateş açtıklarını gördüm, bir tekini bile sağ bırakmadılar." Fotoğ-afta bu dereden ceset bir gömü grubu görülmektedir.

Katliamı toplu gömmeler izledi. Yüz kırk altı ceset, ordunun patlayıcı gülleler le Hotckiss toplarını kullandığı tepeye açılan bu çukura atıldı.

ğ kalanlar derme çatma bir hastaneye yerleştirildi; bunlar Elaine Go
ıan'in *Hatıralar*'ında anlattığı gibi "hepsi de mermilerden delik deşik ol
:ak haldeki bazı genç kızlar, kucaklarında bebekleriyle kadınlar, küçü
: ve az sayıdaki erkekti." Burada bulunan bir muhabir eşinin gözle
/di: "Boğazı parçalanmış küçük bir çocuk vardı...onu besledikleri zama
tikleri boynunun bir yanından dışarı akıyordu." Ancak hala, diye ya
ıarles Eastman, "kendilerini ordu hekimlerinin tedavi etmesine şiddetle
yorlar...ve bir daha asla üniforma görmek istemediklerini" söylüyorlar

Kıyımın ardından, beyazlar savaş hatırası toplamak amacıyla Yaralı Diz'e inliler. Bu fotoğrafta ortadaki adam kutsal Hayalet Dansı kıyafetiyle görülmektelir, ayakta duran adamsa boncuklu bir kadın elbisesini teşhir etmektedir. Solda ıturan adamın kucağındaki ganimeti saklayıp saklamadığı ise bilinmiyor.

General Leonard W. Colby, Lakota Sioux savaş ganimeti olan Zintka Lanu
a da Kayıp Kuş'la poz veriyor. Colby, Kayıp Kuş'u şahsi kazanç maksadıyla öz
arak teşhir ettikten sonra onu Buffalo Bill'in Vahşi Batı şovuna vermiştir. 19
lında Lakota halkı Lanuni'nin kemiklerini, ailesinin yanına gömülmek üze
aralı Diz'e nakletmişlerdir.

III. Bölüm
Cinsellik, Irk ve Kutsal Savaş

5

Toni Morrison'ın dokunaklı romanı *Sevgili*'de, on dokuzuncu yüzyıl ortasında Güney Amerika'da yaşayan siyahî bir adam olan Stamp Paid, düz altlı kayığını bir nehir kıyısına bağlarken kayığın dibine takılmış kırmızı bir şey görür. Bu zamanlar, siyahî insanlar için oldukça kötü bir yüzyıldaki oldukça kötü zamanlardır. "Beyazlar hâlâ başıboşluk içindeydi," diye yazar Morrison: "Bütün şehirler zencilerden temizlenmişti; Kentucky'de sadece bir yıl içinde seksen yedi linç etme vakası gerçekleşmiş; siyahlara ait dört okul yakılıp yıkılmıştı; yetişkin erkekler çocuklar gibi, çocuklarsa yetişkinler gibi kırbaçlanıyor; siyahî kadınlar gruplar tarafından tecavüze uğruyor; özel eşyalar alınıyor, boyunlar kırılıyordu." Ve "bir linç ateşinde pişen...deri, deri ve sıcak kan" kokusu her yeri sarmıştı.

Stamp Paid, kayığına takılmış olan kırmızı şeyi gördüğünde ilkin bunun bir kuş tüyü olduğunu sanmıştı. Onu almak için uzandı,

> çekip aldı; eline gelen şey bir parça kafa derisinin ucunda hâlâ sallanan, ıslak, karmakarışık bir saç buklesine sarılmış kırmızı bir kurdeleydi. Kurdeleyi çözerek cebine koydu ve saç buklesini otların arasına attı. Eve dönerken nefesi kesilip başı döndüğünden durdu. Yoluna devam etmeden önce bir müddet bekledi. Biraz sonra yine nefessiz kaldı. Bu sefer bir çit kenarına oturdu. Dinlenerek ayağa kalktı ama

adım atmadan önce dönüp geldiği yola, yolun donmuş çamurlarına ve gerisindeki nehre baktı, "Bu insanlar nedir böyle? Sen söyle bana Tanrım. Nedir bunlar?"[1]

Bu, geçen bin yıl boyunca birçokları tarafından bir çok kez sorulan bir sorudur. Müslümanlara, Afrikalılara, Kızılderililere, Yahudilere, Çingenelere ve diğer dinî, ırksal ve etnik gruplara karşı böylesine canla başla, doymaz bir arzuyla soykırımlar yapan o insanlar neydi? Bugün hâlâ böylesine toptan bir katliama devam edenler nedir?

Gerek önceki iki bölümde anlatılan eylemleri, gerekse başka yer ve zamanlarda uyguladıkları soykırımlar tartışılırken, mücrimlerin davranışını delilik olarak tanımlamaya dair bir meyil vardır. Ancak Terrence Des Pres'in, Naziler'in Avrupalı Yahudilere karşı giriştiği kitle imha hareketinden söz ederken dediği gibi, bir soykırım hareketini tanımlamak için "şeytanî" sözcüğü "delilik"ten daha iyi bir sözcük gibi görünmektedir. Des Pres'in buradaki semantik tercihi, dediğine göre, kendisinin "deliliğin sağlam bir temeli olmadığı, öngörülemeyen, emin olunamayan bir şey olduğu" şeklindeki anlayışına dayanmaktadır. Ancak Nazi "kıyım merkezlerinde olanlar, son derece örgütlü ve hakikaten de emin olunabilecek şeylerdi"; bu yüzden de delilik olarak nitelendirilemezler; en azından Des Pres'in gayrı resmî tanımlamasına göre, "yaşam enerjilerinin ölüm üretimine vakfedilmesi, birinci dereceden şeytanî bir ilkedir."[2]

Des Pres, makalesinin devamında Naziler'in Avrupa'nın Yahudi nüfusunu yeryüzünden silme çabalarını, içinde "Amerikan Kızılderilileri katliamı"nın da bulunduğu, insanlığın kalın ciltli insanlık dışı tarihinden" alınan diğer soykırım örneklerinden ayırmaktadır. Bulduğu farklılık, "Avrupa Yahudilerinin imhasının ne siyaset ne yağma, ne askerî taktik ne anlık, kör bir menfaat türünden hiçbir mantıksal sebebe bağlı olmamasıydı... Bu, soykırım için soykırımdı."[3] Des Pres bu ayrımları daha ileriye götürmüş olsaydı yani Avrupalıların olduğu kadar, yerli halkların kitlesel olarak imha edilmesiyle de ilgilenmiş olsaydı ortaya koyduğu zıtlıkların gerçeklikleri bir yana apaçık meydanda olduklarını da fark edebilirdi. Bir yandan Amerikan Kızılderililerinin Avrupalı ve Amerikalılar tarafından maruz bırakıldığı katliamların on beşinci yüzyıl Hispaniolası'ndan on altıncı yüzyıl Peru-su'na, on yedinci yüzyıl New England'ına, on sekizinci yüzyıl Georgiası'na ve on dokuzuncu yüzyıl Kaliforniyası'na kadar (tamamında değilse de) çoğunda sebep,

1. Toni Morrison, *Beloved* (New York: Alfred A. Knopf, 1987), s. 180.
2. Terrence Des Pres, "Introduction" to Jean-Francois Steiner, *Treblinka* (New York: New American Library, 1979), s. xi.

siyaset veya yağma, askerî taktik veya kör menfaat değil, Des Pres'in deyişiyle, sırf soykırım için soykırımdı. Öte yandan Avrupalı Yahudilerin Naziler tarafından maruz bırakıldığı katliamın (tamamında değilse de) büyük bir bölümünde sebep, bu soykırımın mücrimlerine mantıklı gelen sebeplerd*i* –bunlar başkalarına ne kadar sapıkça, acayip, hastalıklı ya da nefret verici gelse de.[4]

Böyle söylemek, Yahudi Soykırımı'nın –6.000.000 insanın insanlık dışı imhasının– iğrençlikte benzersiz bir olay olmadığını söylemek demek değildir. Gerçekten de Yahudi Soykırımı bu açıdan benzersizdir. Ancak bu soykırımdan yirmi-otuz yıl önce, Türkiye'de yaklaşık 1.000.000 Ermeni'nin toplu olarak katledilmesi de kendine özgü nedenlerden dolayı böyledir.[5] 1930'larda Stalin'in Sovyetler Birliği'nde kasten sebep olunan ve 14.000.000'dan fazla insanın ölümüne yol açan "terör-kıtlık" da böyledir.[6] Yahudi soykırımından on yıllar sonra, Burundi'de, Bangladeş'te, Kamboçya'da, Doğu Timor'da, Brezilya Amazonu'nda ve başka yerlerde, daha milyonlarca insanın maruz kaldığı soykırıma yönelik bütün katliamlar da böyledir.[7] Bundan başka, Nazilerin Yahudi soykırımı çerçevesinde, Avrupa Kıpti (Çingene) halkına karşı yürüttüğü ve belki de 1.500.000'dan fazla erkek, kadın ve çocuğun ölümüne neden olan soykırım kampanyasının da benzersiz yönleri vardı.[8] Elbette Afrikalı köle ticaretinin de benzersiz dehşetli tarafları vardı; bu dönemde en azından 30.000.000 muhtemelen de 40.000.000 ila 60.000.000 kadar Afrikalı öldürüldü; birçoğu henüz hayatının başında olan bu Afrikalılar, Hint Adaları ve Amerika'daki plantasyonlarda insan-mal olarak çalışmaya dahi başlamamışlardı.[9] Son olarak da bu kitabın ben-

4. Bakınız Richard L. Rubenstein, *The Cunning of History: The Holocaust and the American Future* (New York: Harper & Row, 1975), passim.
5. Bakınız Richard G. Hovannisian, ed., *The Armenian Genocide in Perspective* (New Brunswick, N.J.: Transaction Publishers, 1986).
6. Robert Conquest, *The Harvest of Sorrow: Soviet Collectivization and the Terror Famine* (New York: Oxford University Press, 1986), özellikle 16. Bölüm.
7. Bunların ve diğer soykırımların son bibliyografik referanslar ile birlikte özetleri için, bakınız Frank Chalk ve Kurt Jonassohn, *The History and Sociology of Genocide: Analyses and Case Studies* (New Haven: Yale University Press, 1990).
8. Soykırımda ölen, genellikle Çingene olarak bahsedilen Roman insanların tahmini rakamları için, Ian Hancock'un, *Without Prejudice*, 1 (1988), 55-56'da, "'Uniqueness' of the Victims: Gypsies, Jews and the Holocaust" adlı çalışmasındaki tartışmaya bakınız. Tabii ki Naziler'in bu toplu katliamının burada bahsedilmeyen –homoseksüeller, Yehova Şahitleri, doğuştan sakatlar, pasifistler, komünistler ve diğerleri– gibi daha birçok kurbanı vardı. Bu diğer grupların kaderinin sorgusu için, bakınız Michael Berenbaum, *A Mosaic of Victims: Non-Jews Persecuted and Murdered by the Nazis* (New York: New York University Press, 1990).
9. Afrika'dan zorla ihraç edilen insanların sayısı gergin tarihi tartışmanın bir konusu olarak durmaktadır, fakat en son tahminler, tutsak edilen 12.000.000 ve hatta 15.000.000 Afrikalının

zersiz konusu geliyor; sayıları toplam olarak 100.000.000'u bulan, birçok Amerikan Kızılderili halkının toptan, diğerlerinin ise tamamına yakınının imhası.

Bu soykırımların her biri, şu veya bu sebepten ötürü farklı ve benzersizdir burada sözü edilmeyen diğerlerinin o zaman (ve şimdi) olduğu gibi. Birinde sadece öldürülen insanların sayısı onu benzersiz kılabilir. Bir başkasında öldürülen insanların oranı. Başka birinde, soykırımın son derece sınırlı bir zaman diliminde gerçekleşmesi onu benzersiz kılabilir. Bir diğerindeyse, son derece geniş bir zaman diliminde gerçekleşmesi. Şüphesiz, belirli bir milletin resmî politikasının im-

---

Kuzey veya Güney Amerika veya Karayip'te plantasyon işçileri olmak için zorla göç ettirilmenin büyük sıkıntısını atlattıklarını öne sürer. Asıl tutsakların %50'si Batı Afrika kıyılarına doğru olan zorlu yürüyüş boyunca ve ambar olarak bilinen cezaevlerinde ölmüş gibi görünmektedir ve sağ kalanların aşağı yukarı %10'unun trans-Atlantik köle gemilerinde ölmesinden sonra geriye kalan %45'lik kısım da "terbiye edilmiş", satılmış ve iş başına koyulmuştur. Fakat, "terbiye etme" sürecinin kendisi okyanus yolculuğunda sağ kalanların yarısını öldürmüş ve böylece asıl tutsakların ancak %20'si ile % 25'i arasında bir bölümü taşınır mallar gibi iş başına koyulmuştur; çalışan bir köle olmak için hayatta kalan her üç veya dört Afrikalıdan da biri kölelik süreci boyunca ölmüştür. Köle olmak için hayatta kalan toplam 12.000.000 ile 15.000.000 arası Afrikalı bize, sayıları 36.000.000 ile 60.000.000 arası köleleştirilen Afrikalı sayısını verir. Soykırımdan kaynaklanan ölüm oranları tahminleri gibi, bunlar da orta derecede iyi tarihi bilginin elde edilebilir olduğu durumlardan elde edilebilir olmadığı durumlara bir dışdeğerbiçim yoluyla ulaşılan oldukça genel tahminlerdir. Bu nedenle, örneğin, bazı tahminler Afrika içindeki zorunlu yürüyüş ve kıyı hapsi boyunca ölenlerin sayısı hakkında yukarıda belirtilenden daha düşük bir ölü sayısı hesaplar, fakat diğerleri de gemi içindeki ölüm oranlarının 15 ile 20 arası değiştiğini ve hatta %30'dan bile fazla olduğunu ileri sürer –öyle ki bu rakam, yukarıda farzedilenden üç kat daha fazladır. Bu konu hakkında bakınız, örneğin, Philip D. Curtin, *The Atlantic Slave Trade: A Census* (Madison: University of Wisconsin Press, 1969), s. 275-82; Robert Stein, "Mortality in the Eighteenth Century French Slave Trade", *Journal of African History*, 21 (1980), 35-41; Raymond L. Cohn, "Discussion: Mortality in the French Slave Trade", *Journal of African History*, 23 (1982), 225-26; ve David Northrup, "African Mortality in the Suppression of the Slave Trade: The Case of the Bight of Biafra", *Journal of Interdisciplinary History*, 9 (1978), 47-64. Köle ticaretinin kapsamlı tartışması için, bakınız Curtin, *Atlantic Slave Trade*, s. 268, Tablo 77; J.E. Inikori, "Measuring the Atlantic Slave Trade: An Assessment of Curtin and Anstey", *Journal of African History*, 17 (1976), 197-223; J.E. Inikori, "The Origin of the Diaspora: The Slave Trade from Africa", *Tarik*, 5 (1978), 1-19; aynı yazarın ed., J.E. Inikora'nın, *Forced Migration: The Impact of the Export Trade on African Societies* (New York: Africana Publishing Company, 1982) adlı eserinde, s. 19-21'deki yorumları; ve Paul E. Lovejoy, "The Volume of the Atlantic Slave Trade: A Synthesis", *Journal of African History*, 23 (1982), 473-501. Afrikalı köle ticaretinin neden olduğu ölümlerin sayısını hesaplayan geleneksel araştırmalar, burada öne sürülenden daha düşük bir rakam ortaya çıkarır çünkü bu araştırmalar sadece Batı Afrika'da gemiye binme ile başlayan ve Amerika'da rıhtıma yanaşma ile sona eren süreç içerisinde denizde meydana gelen ölümlere dayanmaktadır –bu nedenle bu araştırmalar, geminin hareket etmesinden önce ve

ha için belli bazı grup veya grupları hedef seçmesi de belli bir soykırımı benzersiz kılabilir. Başka bir grubun gayrı resmî (ama aşikâr) bir şekilde çok uluslu bir topluluk tarafından toplu imhaya yönelik eylemlerle ortadan kaldırılmak üzere hedef seçilmesi de. Gaz odaları gibi teknolojik aletlerle hiç durmadan işleyen bürokratik, sistematik imha yöntemlerinin insanın kanını donduracak biçimde kullanılması, elbette Yahudi soykırımını benzersiz kılmaktadır. Öte yandan İspanyolların Kızılderililere uyguladığı soykırımı benzersiz kılansa, eğitimli, aç köpeklerin bebekleri yemeleri için salıverilmeleri, şehirlerin bütün sâkinlerinin yakılarak ve kesilerek öldürülmesi gibi teknoloji dışı imha yöntemlerinin vahşice kullanımıdır.

Soykırıma yönelik kitlesel kıyıma veya hemen hemen tamamen (ya da top tan) imhaya maruz kalan şu ya da bu grubu benzersiz kılan çok sayıda fark sıralanabilir. Burada da genel olarak soykırım kurbanı olan grup veya toplulukları tanımlamak için kullanılan terminolojideki serbestlikten ötürü başka sorunlar ortaya çıkmaktadır. Bir yandan farklı Avrupa nüfuslarını birbirinden incelikle ayıran, öte yandan birbirinden ayırmadığı "Afrikalı" kitleleri tek bir kategoriye ve yine birbirinden ayırmadığı "Kızılderili" kitlelerini bir başkasına yığan geleneksel Avrupa merkezli eğilim, Afrikalılarla Amerikan Kızılderililerine uygulanan soykırımların, yani bütün kültürel, toplumsal, dinî ve etnik grupların kasıtlı olarak *toptan* imhasıyla sonuçlanan vakaların gözardı edilmesine sebep olmaktadır.

Bundan başka bütün bu soykırımlarda yatan ikinci bir trajedi de, soykırıma uğrayan bazı grupların hayatta kalan mensupları arasından çıkan ve çoğunlukla kendi halklarının yaşadığı tecrübeyi diğerlerininkinden katı bir surette ayıran tarafgir temsilcilerin yaklaşımlarıdır; bu yaklaşımlar yalnızca bilimsel mukayeseyi reddetmekle kalmamakta, aynı zamanda diğer soykırım vakalarına kendi bağlamları içinde atıfta bulunulmasını ya da bunların tartışılmasını bile kesin olarak yasaklamaktadır. Kendi grubunun diğerlerinden daha fazla acı çektiği şeklindeki peşin hüküm, sanki başka bir grubun acıları gerçek boyutuyla anlaşılsa azalacak olan farklılığa verilen korkunç bir ödül gibidir.

"terbiye etme" dönemlerinde meydana çıkan ölümlerin çok büyük olan sayısını bilmezlikten gelir. Eğer karadaki bu ölümler -köle ticaretinin Afrikalı insanlar üzerindeki korkunç etkisinin gerçek derecesine ulaşmak için yapılması gerektiği gibi- kapsamlı ölüm oranı rakamına dahil edilirse, Philip D. Curtin ve Paul E. Lovejoy'un 10.000.000 civarında olan en düşük köle ithalatı tahminleri bile 30.000.000 ile 40.000.000 arasında değişen kapsamlı bir ölüm oranı rakamı meydana getirir. Büyük ölçüde Brezilyalı köle ithalatı bilgilerine dayanan, kölelik sürecinin safhaları boyunca ortaya çıkan ölüm oranları hakkında, bakınız Joseph C. Miller, "Mortality in the Atlantic Slave Trade: Statistical Evidence on Causality", *Journal of Interdisciplinary History*, 11 (1981), 385-423, özellikle 413-14.

Bu ikinci trajediyi şiddetlendiren şey şudur: Kendi tarihi acılarının mukayese edilemezliği hususundaki bu tür bir ısrarın, Irving Louis Horowitz'in "manevî muhasebe" dediği şey vasıtasıyla, büyük yaralar almış olan bir grubu bir diğeriyle boy ölçüştürmeye sevkedeceği muhakkaktır –son yıllarda çok sık gündeme gelen Yahudi-Siyah Amerikalı tartışmalarında ya da geçtiğimiz günlerde ABD Soykırım Anıtı hususunda yapılan münakaşada olduğu gibi. Çingenelerin Anıt programına alınmasına veya programdan çıkarılmasına dayalı bu çekişmede, gerginlik öyle bir noktaya ulaştı ki, meşhur Yahudi Nazi avcısı Simon Wiesenthal, Anıt Heyeti'ne yazdığı Çingenelerin programdan çıkarılmasını protesto eden yazısında, "öldürülen Çingenelerin sayısı Yahudilerinkine yakın olduğundan ve bunların yaklaşık yüzde 80'i de Nazilerin işgal ettiği bölgelerde gerçekleştiğinden"[10] dolayı onların da anılmayı hak ettiklerini iddia ediyordu.

Wiesenthal'ın tarihin en canavarca olaylarından birinin kurbanlarının emsallerinin de kamuoyu tarafından tanınmasını ve acılarına iştirak edilmesini istemesi kendisinden beklenecek bir şey olsa da (bugün dahi Soykırım Anma Müzesi'ne gelen ısrarlı destek mektuplarında Yehova Şahitlerinin, fiziksel ve zihinsel özürlülerin, eşcinsellerin, Çingenelerin, Sovyet savaş esirlerinin ve diğerlerinin de Nazilerin imha çabalarının hedefi olduklarına işaret edilmektedir), bu tür ihtilaflar bağlamında pek rastlanılmayan bir davranıştı. Ataları bizzat soykırım failleri olan kimselerin kitle ölümlerinin sayısını inkâr etmelerine sık rastlanmaktadır ve bu iğrenç de olsa, pekalâ anlaşılabilir. Böyle inkârların en azından iki nedeni vardır: Birincisi, soykırımdan sorumlu olan insanların ve ülkenin ahlâki şöhretini korumak (bu, Amerikalı Kızılderililere karşı girişilen yoğun soykırım kampanyalarını inkâr eden bilimadamlarıyla politikacıların temel inkar nedeni gibi görünmektedir); ikincisi de, bazen söz konusu soykırımın kurbanlarına yönelik şiddetli ırkçı saldırıları sürdürme arzusu (bu da, Yahudi Soykırımı'nın hiç gerçekleşmediğini ya da boyutunun abartıldığını iddia eden, tarihsel saptırmcılar denilen Yahudi karşıtlarının temel amacı gibi görünmektedir). Ancak kitle imha kampanyalarının bizzat kurbanları olmuş kimselerin, sırf soykırım zulmüne maruz kalmış olan başkalarını tanımamak için deneyim-

10. Edlr. Isidor Wallimann ve Michael n. Dobkowski'nin, *Genocide and the Modern Age: Etiology and Case Studies of Mass Death* (Westport, Conn.: Greenwood Press, 1987) adlı eserinin içinde, s. 62'de, Irving Louis Horowitz, "Genocide and the Reconstruction of Social Theory: Observations on the Exclusivity of Collective Death". Wiesenthal'in mektubu, Hancock'un " 'Uniqueness' of the Victims" adlı eserinde, 55'te kısmen alıntılanmıştır.

lerinin benzersiz olduğunu ortaya atmaları, zalimlerin ekmeğine yağ sürmek demektir.[11] Aksine, Michael Berenbaum'un bilgece söylediği gibi, "ne kadar nispetsiz olurlarsa olsunlar, bırakalım da acılarımız bizi felâket hesabıyla bölmesin, aksine bizleri gaddarlığı kınamak hususunda birleştirsin."[12]

Noam Chomsky'nin tespit ettiği gibi; "herhangi iki tarihi olayı alır da aralarında benzerlik ve farklılık olup olmadığını sorarsanız, cevap her zaman hem evet, hem de hayır olacaktır. Yeterince ince bir ayrıntı seviyesinde farklılıklar, yeterince soyut bir seviyede de benzerlikler olacaktır." Birçok tarih araştırmacısı için en önemli husus ise, "benzerliklerin bulunduğu seviyenin önemli olup olma-

---

11. Şimdiki tartışmaya olan uygunluk hakkında en son örnek, Cornell Üniversitesi'nde Yakın Doğu Çalışmaları Profesörü ve Soykırım tarihi hakkında birçok araştırmanın müellifi olan Steven T. Katz tarafından Pequot Savaşı hakkında yazılan bir makaledir. Profesör Katz bazı tarihçilerin Pequot insanlarının hemen hemen tamamen imhasını "soykırım" olarak tanımladığını ortaya çıkardığı zaman görünüşe göre oldukça sinirlenmiştir ve bu nedenle kendi alanındaki işinden zaman ayırarak yanlışlarını düzeltmek için onlara gerçeği anlatmaya çalışmıştır. Birleşmiş Milletler'in soykırım tanımını da içeren, geleneksel soykırım tanımlarının hepsini reddederek başlayan ve bunların yerine kendi tanımını takdim eden Profesör Katz denemesini, *bazı* Pequotlar'ın İngiliz sömürgecilerin onları imha etme çabalarına rağmen hayatta kalabildiklerini gözlemleyerek ve şu düşünceyi ekleyerek: "1960'lar kadar yakın bir zamana kadar, Pequotlar Connecticut'ta ikamet eden ayrı bir grup olarak hala listelenmekteydiler. . . . Her ne kadar Pequotlar'a karşı mücadelelerini sürdürürken İngilizlerin daha az haşin ve daha az ölümcül olabilecekleri bir gerçek olsa bile, aslında onların yerine getirdikleri mücadele, tüm şiddetine rağmen, ne niyette ne de uygulamada bir soykırım değildi" sonuçlanmıştır. Başka bir deyişle, İngilizler Peuotlar'ın hepsini öldüremedikleri için, bir soykırım yapmamışlardır. Burası Profesör Katz'ın bu uydurukl tezinin detaylı bir kritiğinin yapılması için uygun bir yer değildir, fakat kişi, Katz'ın, Katliamın bir soykırım eylemi olmadığını ("her ne kadar Yahudilere karşı mücadelelerini sürdürürken [Naziler'in] kesinlikle daha az haşin ve daha az ölümcül olabilecekleri bir gerçek olsa bile) çünkü, buna rağmen, bazı Yahudilerin hayatta kaldığını –ve bunların bir kısmının bugün halen Connecticut'ta yaşadığını iddia eden bir deneme yazma zahmetine katlanan bir Yerli Amerikan Araştırmaları Profesörüne vereceği cevabın ne olacağını sadece merak edebilir (aslında, kişinin merak etmesi de gerekmez). Bakınız Steven T. Katz, "The Pequot War Reconsidered", *New England Quarterly*, 64 (1991), 206-24, alıntılanmış sözler s. 223'tedir.

12. Ed. Michael Berenbaum'un, *A Mosaic of Victims* adlı eserinin içinde, s. 34'te, "The Uniqueness and Universality of the Holocaust" adlı çalışması. Soykırım hakkındaki bilim bireysel durumların yegane detaylarını ele alırken, karşılaştırmalı analiz gereksiniminin de gittikçe daha fazla farkına varmıştır. *A Mosaic of Victims* adlı esere ilaveten, bazı son örnekler için, şu eserlere bakınız: Israel Charny, ed., *Toward the Understanding and Prevention of Genocide* (New Haven: Yale University Press, 1985); Ervin Staub, *The Roots of Evil: The Origins of Genocide and Other Group Violence* (Cambridge: Cambridge University Press, 1989); Wallimann ve Dobkowski, edlr., *Genocide and the Modern Age*; ve Chalk ve Jonassohn, *The History and Sociology of Genocide.*

dığıdır."[13] Yukarıda sözünü ettiğimiz bütün soykırım vakalarında, önemli farklılıklar olduğunu belirttik. Gerçekten de pek çok teknik özellik açısından, bunlar arasındaki farklılıklar benzerliklerden fazladır. Ancak önemli benzerlikler de vardı ve hâlâ da vardır; Yahudi Soykırımı'yla Amerikalı Kızılderililere karşı girişilen Avrupalı-Amerikan soykırımı arasında bulunan bu benzerliklerden birinde din unsuru mevcuttur ve Des Pres'in tercih ettiği "şeytanî" kelimesi de en iyi buraya oturmaktadır. Burada, dinin bu soykırımlardaki rolünü göz önüne aldığımızda, Elie Wiesel'in sözleriyle başlamaktan daha iyi bir başlangıç yok gibi görünüyor; Wiesel yıllardır canla başla Yahudi Soykırımı'nın tarihteki benzersizliğini savunduğundan dolayı, bu başlangıçta biraz ironi de yok değildir. Bu bölümün başında sorulan soruya –"bu insanlar nedir *böyle?*"– en azından kısmî bir cevap ararken, Wiesel'in Yahudi Soykırımını icra edenlere dair tespiti, Amerika'nın yerli halklarına karşı girişilen kitlesel kıyımı ateşleyen ve körükleyen sâikleri anlamak isteyenler için gayet yerinde bir başlangıçtır:

> Bütün katiller Hıristiyan'dı....Nazi sistemi bir fikir hareketinin sonucuydu ve katı bir mantığı izliyordu; bu sistem kendiliğinden ortaya çıkmamıştır, onun kökleri derinlerde, kendisini haber veren, hazırlayan ve olgunlaştıran bir gelenekte yatmaktadır. Bu geleneği Hıristiyan medeni Avrupa'nın geçmişinden ayırmak mümkün değildir.[14]

Hakikaten de, Hıristiyanlık için sık sık dile getirilen nefrete karşın, Hitler, *Kavgam*'da muzaffer Nazizm planının Katolik Kilisesinin geleneksel "dogmaya körü körüne bağlılığı"nı ve "bağnazca hoşgörüsüzlüğü"nü model aldığını yazmıştır; Hitler, Arno J. Mayer'in belirttiği gibi, özellikle de Kilise'nin geçmişinde, Hıristiyanlığın "'kendi ibadethanesi'ni inşa ederken 'putperestlerin ibadethanelerini yerle bir etmek'ten çekinmeyişini beğeniyle gözlemlemiştir."[15] Hitler'in bu münakaşada delile ihtiyacı olsaydı, on yedinci yüzyılda Püritenlerin New England Kızılderililerini yok ederken ortaya attıkları sofuca mazeretlere ya da ondan daha önce, on beş ve on altıncı yüzyıllarda Orta ve Güney Amerika'da İspanyolların

---

13. Ed. James Peck'in, *The Chomsky Reader* (New York: Pantheon Books, 1987) adlı eserinin içinde, s. 315'te, Noam Chomsky, "Intervention in Vietnam and Central America: Parallels and Differences".

14. Irving Abrahamson, ed., *Against Silence: The Voice and Vision of Elie Wiesel* (New York: Holocaust Library, 1985), Cilt: 1, s. 33; Yahudi Katliamı'nın Eşsizliği hakkında Wiesel için, bakınız Cilt: 3, s. 314.

15. Arno J. Mayer, *Why Did the Heavens Not Darken? The "Final Solution" in History*, Genişletilmiş Baskı (New York: Pantheon Books, 1990), s. 98.

sahte bir dindarlıkla soykırımı, Hıristiyan Hakikati'nin takdir ettiğini söyleyerek meşrulaştırışına bakması yetecekti. (Führer'in zaman zaman Kızılderililere karşı yürütülen Amerikan soykırım kampanyasının "verimliliği"ne dair hayranlığını ifade ettiğini ve bunu kendi plan ve programları için bir müjdeci olarak gördüğünü belirtmekte de yarar var.)[16] Ancak bu geleneğin kökleri bundan çok daha derinlere, Orta Çağ ortalarına ve daha öncesine Hıristiyanların manevî bir çılgınlık olarak gördükleri durumda yaşayan kâfirleri yok etme arzularının kısmen de olsa kendi içlerinde yaşayan günahkâr çılgınlığı öldürmeye yönelik azgın bir ihtiyaçtan kaynaklandığı zamanlara kadar uzanmaktadır. Avrupalılar ve beyaz Amerikalıların Amerikan Kızılderililerine yaşattıkları korkuları anlayabilmek için, öncelikle Avrupa düşünce ve kültürünün kalbi olan Hıristiyanlığa ve özellikle de onun cinsellik, ırk ve şiddet hususundaki fikirlerine bakmak gerekmektedir.

II

Popüler düşünceye göre, Hıristiyanlık öncesi Roma, uzun zamandır bir tarihçinin deyişiyle işret içindeki bir "bastırılmamışlar Cenneti" olarak görülmektedir; benzer bir düşünce eski Yunan için de geçerlidir. Bu görüşlerin ikisi de yanlıştır. Eski Yunan'da bekâret çok değerliydi ve evli olmayan, genç bir kadının cinsî münasebette bulunduğu anlaşıldığı takdirde kanunlara göre köle olarak satılabiliyordu. "Bunun, Solon kanununa göre özgür bir Atinalının köleliğe düştüğü tek durum olduğu göz önünde bulundurulursa," diye yazar Giulia Sissa, "evlilik öncesi cinsî münasebetin aile içi ve aileler arasındaki ilişkileri düzenleyen kanunlara karşı çok büyük bir tehdit oluşturduğu açıktır."[17] Atena'nın da sadece bir savaş tanrıçası değil, aynı zamanda da bir bakire olduğu burada hatırlanmaya değer –göreceğimiz gibi, bu özelliklerin sembolik olarak yan yana getirilişi, Batı kültüründe yüzyıllar boyu yankılanmaya devam edecektir. Roma'da da Cicero, zamanında "insan doğasının, hayvanlar ve diğer bütün mahlûkattan üstün olan mümtazlığı,"nın hayvanların "zevkten başka herşeye karşı duyarsız ve zevk uğruna herşeyi yapabilecek olmalarında" yattığını gözlemlemiş ve şöyle demiştir:

16. John Toland, *Adolf Hitler* (New York: Doubleday and Company, 1976), s. 702. Aynı zamanda, edlr. Wallimann ve Dobkowski'nin, *Genocide and the Modern Age* adlı eserinde, s. 288'de, bakınız Richard Rubenstein, "Afterword: Genocide and Civilization".

17. Edlr. David M. Halperin, John J. Winkler ve Froma I. Zeitlin'in, *Before Sexuality: The Construction of Erotic Experience in the Ancient Greek World* (Princeton: Princeton University Press, 1990) adlı eserinde, s. 346'da, Giulia Sissa, "Maidenhood Without Maidenhead: The Female Body in Ancient Greece".

bundan çıkaracağımız gibi, yalnızca nefsanî hazlar peşinde koşmak insan tabiatının üstünlüğüne yakışmaz; bu sebeple bunlar hor görülerek reddedilmelidir; ancak birinin zevke karşı küçük bir temayülü varsa ona nasıl daldığı hususunda son derece dikkatli olmalıdır. Bundan dolayı bizler, bedenlerimizin beslenmesi ve giyinmesi konusunda zevkimize değil, sağlığımıza ve gücümüze bakmalı ve tabiatımızın üstünlük ve vakarını tetkik ve müşahede etmeliyiz ki ancak o zaman insanoğlunun hayatının zevk, şehvet ve kadın tabiatlılık içinde kaybolduğunda ne kadar utanç verici, perhizle, mütevazılıkla, sıkılıkla ve itidalle yaşamanınsa ne kadar asil olduğunu anlayabiliriz.[18]

Öyleyse tenin zevklerini ölçüsüzce tatmanın hayvanlar âlemine ait olduğu; perhiz, mütevazılık, sıkılık ve itidalinse herşeyden daha değerli olduğu düşüncesinin Hıristiyanlığın buluşu olduğu söylenemez. Buna rağmen bunu takip eden Avrupa düşüncesinin Hıristiyan ideolojisinin hakimiyetinden dolayı Eski Yunan ve Roma'yı nefsanî tatmin alanları olarak görmesi anlaşılabilir bir şeydir. Hıristiyan Papazlarının dünyası Muzaffer Hıristiyan dünyası haline geldikçe ve değişken, ihtilaflı mitolojiler katılaşarak dogmatik teolojiye dönüştükçe, Hıristiyanlığın çoğunlukla Paul'un öğretilerinden çıkan belli bazı temel özellikleri giderek taassupla ifade edilir hale geldiler. Bunların en önemlilerinden biri, cinselliği günah (günahı da cinsel) olarak gören Augustinci düşüncenin hâkim olmaya başlaması, bunun yanı sıra da, daha geniş anlamıyla, Elaine Pagels'in dediği gibi, bütün insanlığın umutsuz derecede "hasta, acı içinde ve çaresiz" olmasıydı. Avrupa'da ilk çağın sonlarının Hıristiyanlığın manevî kontrolü altına girmeye başlamasıyla birlikte, tarihçi Jacques le Goff'un *la déroute du corporal* –"bedenin izlediği yol"– dediği şey ortaya çıktı. Bu yüzden yalnızca insan bedeni değil, aynı zamanda da bizzat insanoğlunun tabiatı ve hatta tabiatın kendisi de kötü görülüyordu; öyle ki Adem'le Havva'nın düşüşünden beri kendilerini Tanrı'nın kabul edeceği tarzda idare edemeyerek sürekli surette zehirleyen erkek ve kadınların idaresi hususunda ancak sıkı bir otoriteciliğe güvenilebilirdi.[19]

18. William Guthrie, ed. ve trc., *Cicero de Officiis; or, His Treatise Concerning the Moral Duties of Mankind* (London: Lackington, Hughes, 1820), s. 70-71.

19. Elaine Pagels, *Adam, Eve, and the Serpent* (New York: Random House, 1988), s. 99, 145. Jacques le Goff, Peter Brown'un, *The Body and Society: Men, Women and Sexual Renunciation in Early Christianity* (New York: Columbia University Press, 1988) adlı eserinde, s. 441'de alıntılanmıştır.

Hıristiyanlık, temelde tanrısallığın cinsellikle lekeleneceğine dair bir korkuyu ifade ediyordu. Origen gibi ilk Hıristiyan papazlarından bazıları, peygamber Matthew'un görevini –(19:11-12) "kendilerini cennet krallığı için hadım eden hadımlar olacak"– yüklenerek kendilerini hadım etmişti. Bu kendini sakatlama âdeti, nihayet on dördüncü yüzyılda Kilise tarafından aşırı ve gereksiz bulundu; bundan böyle bekârlık yeterli olacaktı. Ama sonra bunda da aşırıya kaçılmaya başlandı. Saint Paul şöyle yazmıştı (Korint 7:1,9): "Bir erkeğin hiçbir kadına el sürmemesi en iyisidir....Ancak kendisine hâkim olamıyorsa, evlensin: Çünkü evlenmek yanmaktan iyidir." Ama evlilik içi cinselliğe dahi daima şehvet açısından bakıldığından dolayı, Hıristiyan kültüründe iffetli evlilik denen ve içinde cinselliğin olmadığı, anakronik bir müessese gelişti ve bu müessese neredeyse bin yıl boyunca popülerliğini sürdürdü.[20]

Ancak Peter Brown'ın belirttiği gibi, *gran rifiuto* dediği "büyük perhiz"in belki de en önemli yanı, kısa zamanda Kilisede erkeklerin idaresi için dayanak haline gelişiydi. Bunu anlayabilmenin bir yolu, o zamanki Yahudilikle onun köklü torunu Hıristiyanlık arasındaki tezatta yatmaktadır. Brown'ın söylediği gibi: "Yahudilikte hahamlığın, evliliği bilgelerin neredeyse mecburî ölçütü olarak kabul ederek önem kazandığı yüzyıllarda, Hıristiyan toplumlarının liderleri taban tabana zıt yönde hareket ediyordu: Lider olmak, neredeyse mecburî bekârlıkla bir tutulur hale gelmişti." Bu nedenle zamanın Hıristiyan lideri, aslında dikkatin büyük ölçüde cinsellik üzerinde toplandığı bir beyanda bulunarak herkesten ayrılırdı. Gerçekten de "cinsellik çok yüklü bir sembolik köşe taşı haline gelmişti" bunun asıl nedeni ise, kendini aziz ilan eden bir bireyin ancak onu merkezi bir yaşamsal faaliyet olarak hayatından çıkardığı takdirde kendisini "samimî insan ideali" –kalbi sadece Tanrı'ya ait olan insan– olarak gösterebilmesiydi.[21]

Elbette cinselliğe karşı böylesine bağnazca ve şiddet dolu bir muhalefet, ancak kafasını bağnazlık derecesinde cinselliğe takmış olan insanlar arasında olabi-

20. Edlr. Vern L. Bullough ve James Brundage'nin, *Sexual Practices and the Medieval Church* (Buffalo, N.Y.: Prometheus Books, 1982) adlı eserinde, s. 22-33'te, Jo Ann McNamara, "Chaste Marriage and Clerical Celibacy". Aynı zamanda bakınız, P.J. Payer, "Early Medieval Regulations Concerning Marital Sexual Relations", *Journal of Medieval History*, 7 (1980), 370-71; ve Jean-Louis Flandrin, "La vie sexuelle des gens mariés dans l'ancienne sociéte", *Communications: Sexualités Occidentales*, 35 (1982), s. 102-105. Bu son referansın bir kopyasını bana gönderdiği için, Philippe Ariés'ye minnettarım.

21. Ed. Paul Veyne'nin, *A History of Private Life: From Pagan Rome to Byzantium* (Cambridge: Harvard University Press, 1987) adlı eserinin içinde, s. 266-67'de, bakınız Peter Brown, "Person and Group in Judaismand Early Christianity".

lir ve bu durum, en belirgin olarak da ilk Hıristiyan münzevileri arasında görülür. Üçüncü yüzyılın ortalarında, en kutsal Hıristiyanlar, en habis cinsel arzularını ehlileştirmek için tek yollarının kendilerini başkalarının dünyasından tamamıyla ayırmak olduğuna karar verdiler. Çöle yerleştiler ve ilkin aldıkları gıdayı açlık derecelerine indirerek cinsel benliklerine resmen savaş açtılar. "Biri bir şehri almak istiyorsa, su ve gıda yollarını kapatsın," diye yazıyordu Cüce John adındaki bir manastır azizi. Aynı askerî taktik, diye devam ediyordu, "tenin hevesleri için de geçerlidir. Bir adam ömrünü perhiz ve açlıkla geçirirse, ruhunun düşmanları zayıflar."[22]

Belki zayıflıyorlar ama göründüğü kadarıyla asla yenilmiyorlar. Aksine bu dindar münzeviler cinselliğe dair düşünceleri kovmaya çalıştıkça, arzuyla daha fazla işkence çekiyorlar. Nitekim genç bir keşiş olan Palladius, kendisinden daha yaşlı olan, Pachon adındaki bir keşişe çölden ayrılmayı düşündüğünü, çünkü ne yaparsa yapsın "günleri ve gecelerinin arzuyla dolu olduğunu... her geçen gün kadınlara ilişkin hayallerin ona daha fazla eziyet verdiğini" anlatmış; yaşlı adamsa ona, çölde geçen kırk yıllık sürgün ve yalnızlığın ardından kendisinin de "hâlâ aynı dayanılmaz arzulardan muzdarip olduğunu" söylemiş. "Yaşlı keşiş, elli ve yetmiş yaşları arasında bir kadını arzulamadan geçirdiği tek bir gecesinin ya da gündüzünün olmadığını söylemiş."[23] Ama yine de çılgınca bir saplantıyla, kendisi ve başkaları gibi davranmaya çalışmasını söylemiş. Aline Rousselle de bize birçok örnek sunuyor:

> Ammonius, [cinsel istek duyduğu] her defasında bedenini kızgın bir demirle yakardı. Pachon ise teslim olmaktansa ölmeyi yeğleyerek bir sırtlan inine kapandı ve cinsel organına bir Mısır yılanı koydu. Evagrius buz gibi bir kuyuda çok geceler geçirdi. Philoromous ise demir giyerdi. Münzevilerden biri bir gece çölde kaybolmuş bir kadını misafir etmeyi kabul etti. Işığını bütün gece hiç söndürmeyerek kendisine sürekli ebedî cezayı hatırlatmak için parmaklarını onunla yaktı. Çok güzel bir kadının hatırasını hâlâ içinde yaşatan bir keşiş, kadının öldüğünü duyunca, gidip cüppesini onun çürümüş bedenine sürdü ve güzelliğe dair kafasından atamadığı düşüncelerle savaşabilmek için bu kokuyla yaşadı.[24]

22. Aline Rousselle'nin, Felicia Pheasant tarafından tercüme edilen, *Porneia: On Desire and the Body in Antiquity* (Oxford: Basil Blackwell, 1988) adlı eserinde, s. 170'te alıntılanmıştır.
23. *A.g.e.*, s. 150.
24. *A.g.e.*, s. 151-52.

Şimdi de Saint Jerome'un çöldeki sürgün hayatının mazoşistçe zevklerini kendi ağzından dinleyelim:

> Orada öylece tek başıma, acıyla dolu bir halde oturuyordum; çarpılmış bacaklarım çuval bezinden elbisemin içinde titriyor, kirli tenim artık Etyopyalıların ten rengine bürünüyordu, her gün göz yaşı, her gün iç çekiş ve bütün mücadelelerime rağmen uyku bastırıyor, bîtap düşmüş vücudum çıplak toprağın üzerinde sızlıyordu. Yiyecek ve içeceğin sözünü dahi etmiyorum çünkü bir keşiş sadece soğuk su kullanır, pişmiş bir şey yemekse düşkünce bir lükstür. Bütün bunlara rağmen, kendisini cehennem korkusuyla böyle bir hapse mahkum etmiş olan ben, akreplerle vahşi hayvanların yoldaşı olan ben, orada dans eden bakireleri seyrediyordum: Yüzüm perhizden çökmüş, aklım buz gibi bedenimdeki arzuyla kavruluyor ve ölmeden önce ölmüş bir adamın gözleri önünde sadece şehvet ateşleri oynaşıyordu. Ben de her türlü yardımdan mahrum halde, İsa'nın ayaklarının dibine yatıyor ve bu ayakları gözyaşlarımla sulayıp saçlarımla silerken, âsi nefsimi yedi günlük perhize boyun eğdirmeye çalışıyordum.[25]

Bu düşünce ve davranışlar bugün aşırı gibi görünse de, inanç tohumlarının dogma olarak filizlendiği Hıristiyanlığın ilk çağlarında, en aziz ve kutsal insanların binlercesinin bütün yetişkinlik hayatları bunlarla doluydu. Dördüncü yüzyılda Nitria çölünde yaklaşık 5000 kutsal zâhit yaşıyor; başka binlercesi de Tebyad'daki Antinoe civarında, Hermopolis'te ve başka birçok yerde çile dolduruyordu. Hakikaten cinselliği reddeden münzevilerin hayatı Hıristiyanlar arasında öyle rağbet görüyordu ki, zamanla gerçek bir münzevi hayatının yaşanabileceği yalnızlık ortamını bulmak iyice zorlaşmaya başladı. Münzeviler önce küçük topluluklar halinde yaşamaya başladılar, sonunda da manastırları kurdular. Buralarda, başka bedenlere yakınlıktan dolayı, şehevî arzuları bastırmak daha da zordu. Ancak manastır kurumu bu konuda onlara yardımcı olmak amacıyla elinden geleni yapıyordu: Mastürbasyonun önlenebilmesi için hücre kapılarının kilitlenmesini yasaklayan kurallar konuldu; iki keşişin karanlıkta baş başa konuşmaları, bir eşeğe birlikte binmeleri ya da birbirlerine bir kol boyundan daha yakında durmaları yasaktı; birbirlerine bakmaktan mümkün olduğunca kaçınmaları, topluluk halinde otururlarken dizlerini örtmeleri gerekiyordu ve giysilerini yıkarken cüppelerini gerektiğinden daha yukarı kaldırmamaları hususunda uyarılıyorlardı.[26]

---

25. Frederick Turner'in, *Beyond Geography: The Western Spirit Against the Wilderness* (New York: Viking Press, 1980) adlı eserinde, s. 75'te alıntılanmıştır.
26. Rousselle, *Porneia*, s. 154-56.

Cinsellik her ne kadar kendi kendini reddedişe dair taahhütlerin en önemlisiyse de, kutsal Hıristiyanların reddettikleri tek şey değildi. Aslında bir Hıristiyan azizini bütün diğer insanlardan ayıran, Hıristiyanın manevî ve dinî şeyler arasındaki sınıfsal ayrılığı ve köklü tezadı kabul etmesiydi. Bu iki alanın birbiriyle uyuşması mümkün değildi, sonuç olarak da, deniyor Diognetus'un Mektubunda, "nefis ruhtan nefret eder ve ondan kendisine hiçbir kötülük gelmemiş olmasına rağmen ona savaş açar çünkü haz alması engellenmektedir; dünya da Hıristiyanlardan kendisine hiçbir kötülük gelmemiş olmasına rağmen onlardan nefret eder çünkü onlar kendisinin hazlarına karşı dururlar."[27] Bazı keşişler, dünyanın kendilerine sunduğu hazlara karşı durduklarını göstermek amacıyla, tevazuyu hiç unutmamak için, demir zincirlere sarınıyordu; bazılarıysa "hayvan hayatını benimseyerek," diye yazar Henry Chadwick, "otla besleniyor, açık havada, güneşten korunmadan, asgarî ölçüde giyinerek yaşıyordu." Öte yandan Saint Simon Stylites gibi başka keşişler, zâhitliğini, hayatını bir sütunun tepesinde geçirerek sergiliyor; böylelikle sadece "ülke halkının derin hürmetini kazanmakla kalmıyor," aynı zamanda da "otuz üç yıl boyunca Konstantiniyye yakınlarındaki bir sütunun üzerinde yaşayan Daniel (409-93) gibi mukallitlere ilham kaynağı oluyordu."[28]

Kilisenin varlığının bu ilk yıllarında, bazı iman âbideleri, kutsal kitabın "ne dünyayı, ne de onun içindekileri sevmeyin," nasihatini öyle uç noktalara götürmüşlerdi ki Augustine'in "günlük eğlence" adını vereceği intihara atılıyor ve Ignatius gibi "vahşi hayvan yemi" olmak için özlemle yollar arıyorlardı.[29] İğdiş etme gibi, intiharın da, en iyi ihtimalle kurumsal gelişmeye engel olduğu için, Kilise tarafından tam vaktinde önüne geçildi ancak bedenin bir çürüme, dünyaya ait maddi zevklerinse günah olduğu fikri, yüzyıllar içinde gelişerek Orta Çağ'da *contemptus mundi*, yani "dünyayı küçümseme" olarak bilinen tam bir ideolojiye dönüştü. Bütün dünya hayatı, *lâyıkı ile* bir "gözyaşı vadisi," bir "çöl," bir "sürgün yeri" olarak görülüyordu. Bir Orta Çağ azizi olan Jean de Fecamp'ın izah ettiği gibi; insan hayatı, "bedenin irinleriyle kirlenen, acıyla tüketilen, ısıyla kuruyan, etlerle şişen, oruçlarla eza gören, gençlik hevesleriyle eriyip giden, üzüntüyle tükenen, endişelerle acılaşan, emniyetle körelen, servetle şişen, yoksullukla sönen se-

27. Roland Bainton'un, *Early Christianity* (Princeton: D. Van Nostrand Company, 1960) adlı eserinde, s. 153'ten seçilmiştir.
28. Henry Chadwick, *The Early Church* (Londra: Penguin Books, 1967), s. 180.
29. Bakınız Cyril C. Richardson, ed., *Early Christian Fathers* (Philadelphia: Westminster Press, 1953), s. 74-120; ve Saint Augustine, *The City of God*, trc. Marcus Dods (New York: Modern Library, 1950), s. 22-32.

fil hayat, köhne hayat, pis hayat"tı ve öyle görülmeliydi.[30] Bu yüzden hayatın eziyeti, yalnızca acılarında değil, (tersine de olsa) aynı oranda hem sürekli direnilmesi, hem de kınanması gereken zevklerinde yatıyordu. Böylece adı bilinmeyen bir on ikinci yüzyıl şairi kendini bu bilmeceyle karşı karşıya buluyor: "Bu kötü dünya hayatı, öyleyse / Neden bu kadar zevk veriyorsun bana?" ve ona sofulukla, aşağıdaki duayla cevap veriyordu:

Fani hayat,
Dünya hayatı, o kötü şeyi
Canavarların en zararlısı
Sevmeye değmez asla
Ölüm denmeli hayata
Dünya hayatı, o iğrenç hayat
Ve sevilmek değil, nefret edilmeli
Sadece dinsizlere zevk verir

Dünya hayatı, o hastalıklı şey
Hayat, o aptalca şeyi
Gülden daha narindir
Ancak aptallar kabul eder

Dünya hayatı, meşakkat kaynağı,
Seni bütün kalbimle reddediyorum
Kederler ve acılarla dolu
Çünkü sen pislikle dolusun

Dünya hayatı, sonu ölüm,
Seni bütün kalbimle reddediyorum
Ebedî viranelik
Ey hayat, sana hizmet etmektense
Ölmeyi tercih ederim.[31]

---

30. Jean Delumeau'nun, Eric Nicholson tarafından tercüme edilen, *Sin and Fear: The Emergence of a Western Guilt, Culture, 13th-18th Centuries* (New York: St. Martin's Press, 1990), adlı eserinde s. 14'te alıntılanmıştır. Farklı bir bağlamda, hakir gören *mundi* geleneği ve onun ilahi habercileri konusunu daha önceki bir çalışmada işlemiştim: *The Puritan Way of Death: A Study in Religion, Culture, and Social Change* (New York: Oxford University Press, 1977), s. 19-27.

31. Delumeau'nun, *Sin and Fear* adlı eserinde, s. 15'te alıntılanmıştır.

Bundan bir asır sonra, şair ve Fransisken rahibi Giacomino di Verona, insanlığın kendisini Hıristiyanlığa uygun bir şekilde kavraması meselesini, benzer ancak çok daha keskin bir üslupla dile getirmiştir:

Çok pis ve menfûr bir atölyede
Balçıktan yapılmışsın
Öyle iğrenç ve sefil ki
Dilim varmaz sana onu anlatmaya
Ama birazcık aklın varsa, anlarsın
İçinde yaşadığın ve sekiz ay, belki de daha uzun zaman
İçinde eziyet çektiğin bu zayıf bedenin
Çürüyen ve pis dışkıdan yapıldığını...
....Başka mahlûklar bir işe yarar:
Et ve kemik, yün ve deri;
Ya sen, pis kokulu insan, sen gübreden de kötüsün:
Ey insan, senden ancak cerahat çıkar....
Fazilet ne arar ki sende,
Sen sinsi şeytanda, kötü hainde;
Önüne bak, arkana bak
Bak da gör; hayatın çabucak gelen
Ve çabucak kaybolan gölgen gibidir....[32]

İyi Hıristiyanların, Orta Çağ'ın âlim ve azizlerinin böylesi tahriklerine cevap olarak kendilerini dünyevî kaygılardan ve şehevî dürtülerden arındırma çabaları, gerçekten de görülmeye değer bir şey, kaynağını neredeyse bin yıl öncesinin ilk Kilise Rahiplerinin riyazetinden alan ve sonraki yüzyıllar boyunca inananlar arasında varlığını devam ettirecek olan bir şey haline geldi. Norman Cohn, bu hususta pek olağandışı olmasa da gayet canlı bir örnek sunuyor bize; on dördüncü yüzyılda bir kış gecesi, zâhit bir keşiş

> hücresine kapanarak çırılçıplak soyundu... ve üzerinde sivri demirler bulunan kırbacını alarak vücuduna, kol ve bacaklarına vurdu; ta ki hacamat yapılan birinden akar gibi kanı akana kadar. Kırbacın üzerindeki demirlerden biri çengel gibi kıvrılmıştı ve etin neresine değerse orayı koparıyordu. Keşiş kendisine öyle sert vuruyordu ki kırbaç üç parçaya ayrıldı, demirler uçarak duvara çarptı. Keşiş orada öylece

32. *A.g.e.*, s. 17.

> durarak kendine baktı. Öyle kötü bir görüntüydü ki gözlerinin önünde sevgili İsa'nın korkunç bir şekilde dövülüşünün görüntüleri belirdi. Kendisine hiç acımadan acıyla ağlamaya başladı. O buz gibi havada, çıplak halde ve kanlar içinde dizlerinin üzerine çökerek Tanrı'ya onun müşfik gözlerinin önünde, kendisini günahlarından arındırması için yakardı.[33]

Bu zamanda kendilerini kırbaçlayarak veya başka kişisel zillet biçimleriyle cennete varmaya çalışan imanlı kimseler yalnızca keşişler ve erkekler değildi. Aslında, bu bir şey ifade ediyorsa, kadınlar, aşağılanma teşebbüslerinde erkeklerden çok daha fazla orijinallik sergiliyordu. Müstakbel kadın azizler, rutin kendini kamçılama, kendini sakatlamaya varan yöntemler ve bazen de öldürücü, kasıtlı açlık girişimlerinden başka, yakın bir zamanda bu konuda bir çalışma yapan bir araştırmacının belirttiğine göre, "cüzzamlıların yaralarının cerahatini içiyor ve yara kabuklarını yiyor, hastalığı yiyerek içlerine alıyor ve dindar kadınlar, vecd ve coşkunun doruğundayken, bazen kendilerini bıçakla iğdiş ediyordu." Bu kutsal kadınlardan biri, taştan bir yatakta uyuyarak, kendini zincirlerle kamçılayarak, dikenli çalılardan bir taç takarak gösteriyordu sofuluğunu. Caroline Walker Bynum'un kuru bir üslupla dile getirdiği gibi:

> On dördüncü ve on beşinci yüzyıl kadın azizelerinin hayatlarını okumak, insanın kırbaç, kamçı, döven, zincir vb. kelimelerin Latince karşılıkları hususundaki bilgisini arttırıyor. Bu biyografilerde en çok bahsedilen çileci âdetler arasında kıldan gömlekler, teni bükümlü iplerle bağlama, kendi açtıkları yaralara bit koyma, uyumama, yemek ve suya kül veya kum karıştırma, binlerce kere diz çökme, göğüslerine ısırgan otu sürme ve kışın yalınayak ibadet etme vardır. Daha tuhaf kadın davranışlarının arasında kırık camlar üzerinde yuvarlanmak, fırınlara atlamak, kendini darağacına asmak ve başaşağı ibadet etmek sayılabilir.[34]

Bu tür davranışlar, temelde Hıristiyanlığın artık geleneksel olarak inananları tenin zevklerini inkâr etmeye ve onları yenmeye; böylelikle de ruhun önemini vurgulamaya mecbur etmesiydi; çünkü o zamanda dünyevî olanı ruhanî olandan, kutsal olmayanı kutsaldan ayırmak, Avrupa Hıristiyan kültürünün yerleşik bir özelliği haline gelmişti. Ancak daha yakından bakarsak, Bynum, diğer riyazet

33. Norman Cohn, *The Pursuit of the Millennium: Revolutionary Millenarians and Mystical Anarchists of the Middle Ages*, Düzeltilmiş ve Genişletilmiş Baskı (New York: Oxford University Press, 1970), s. 127.
34. Caroline Walker Bynum, *Holy Feast and Holy Fast: The Religious Significance of Food to Medieval Women* (Berkeley: University of California Press, 1987), s. 209-10.

çağrılarının da ayırt edilebildiğini göstermektedir. Böylesi aşırı âdetlere getirilen (alternatif olmasa da) diğer açıklamalar arasında, hayatın otoriter Hıristiyan aileleri ve cemiyetlerine dayattığı kısıtlamalar ve süfli faaliyetlerden kurtulabilmek için gösterdikleri açık gayretler de vardır. Bu, muhtemelen özellikle kadın düşmanı bir dünyada yaşayan kadınlar, tanınmış aziz ve mistikler olarak cinsellik evliliğinin son derece zalim bir kurum olabildiği bir çağda kendileri için cinsî olmayan ilişkiler kurmak için iffetli evlilik kurumunu kullanan kadınlar ve başka hiçbir şey işe yaramadığında, mistik bir vecd anında istenmeyen bir bebeği "kazara" ateşe atabilen kadınlar arasında hâkim olan bir sâikti.[35]

Şu kesin ki; rahipleri ne kadar isteseler de, Hıristiyanlık hiçbir zaman tamamıyla totaliter bir din olmamıştır. Özellikle on üç ve on dördüncü yüzyıllarda bazı Avrupalılar, biraz olsun nefsanî özgürlüğü yaşayabilecekleri kültürel alanlar bulmuştu. Ancak bu istisnaların hemen hemen hepsinin gösterdiği gibi, Avrupalıların cinsel örf ve âdetleri ve bedene karşı yaklaşımları ilk Hıristiyan zâhitliğiyle şekillenmişti ve bu örf-âdet ve yaklaşımlar bu zaman içinde ne tür değişikliklere uğrarlarsa uğrasınlar, bunlar her zaman kısmen de olsa o baskıcı idealin içinde yer almaya devam etmiştir. Hıristiyan Batı bir kültür olarak, hiçbir zaman cinsellik konusunda rahat değildi (hâlâ da değil). Bu nedenle, şehevî baskının hafiflediği o kısa dönemlerde dahi, çok az insanın kapıldığı o yeni özgürlükçü hareketlerin hepsinin de hem görkemli hem de tehlikeli olmak gibi, deyim yerindeyse çılgınca bir özelliği vardı.

Örneğin, on dördüncü yüzyılda Avrupa'nın bazı bölgelerindeki ün sahibi birkaç kadın, bir süre için kendilerini cinsel açıdan ifade edebilme özgürlüğü buldukları zaman –şüphesiz, Kara Ölümün ardından Hıristiyan ahlâkındaki çöküşün parçası olarak– bunu göğüslerini açarak, meme uçlarına ruj sürerek veya mücevherler takarak, bazen de meme uçlarını delip oradan altın zincirler sallandırarak, gösterişli bir şekilde yaptılar. Bu moda bazılarına aşırı geldiğinde, alternatif olarak göğüslerini mümkün olduğunca az kapatıp onları yukarı ve dışarı çıkarıyorlardı; sonuçsa, bir gözlemciye göre, "koyunlarında, çok yukarı ve sunî bir biçimde öne doğru fırlamış iki.... boynuz" yapmaktı; "halbuki doğa onlara böyle önemli üstünlükler bahşetmemişti."[36] Bu kadar kararlı ya da delice şehevî moda ifade-

35. *A.g.e.*, s. 214-15, 221.
36. Ioan P. Couliano, *Eros and Magic in the Renaissance*, trc. Margaret Cook (Chicago: University of Chicago Press, 1987), s. 209-11; Hans Peter Duerr, *Dreamtime: Concerning the Boundary between Wilderness and Civilization*, trc. Felicitas Goodman (Oxford: Basil Blacwell, 1985), s. 52-55.

leri, elbette hiçbir zaman çoğunluğun kuralı haline gelmedi ve onlara kapılanlar içinse, bu modanın ömrü çok kısa sürüyordu. Çünkü Kilise'nin egemen ahlâk yasaları her zaman ve her yerde hazır bekliyordu. On dördüncü yüzyılın bu meme uçları rujlu, sözüm ona sefihleri ve bunlara eşlik eden erkeklerle yaklaşık aynı zamanlarda yaşamış olan John Bromyard şöyle ikaz ediyordu:

> Hoş kokulu banyolar yerine, bedenleri toprağın altında daracık bir çukura girecek ve orada zift ve kükürtten de pis bir banyo yapacaklar. Yumuşak döşek yerine, dünyadaki bütün çivi ve tahtalardan daha acılı ve sert bir yatakta yatacaklar.... Eş yerine, kurbağaları olacak; büyük bir mâiyet ve kalabalık taraftarların yerineyse, bedenlerine bir sürü kurt, ruhlarına da bir sürü ifrit eşlik edecek.[37]

Bromyard'ın hoş kokulu banyolara atıfta bulunması da mânidardır. Esin kaynağı on iki ve on üçüncü yüzyıllarda İspanya'da yaşayan Müslümanlar olan hamamlar, sonraki iki yüzyıl boyunca Avrupa'da yavaş yavaş yayılmaya başladı. Örneğin, on dördüncü yüzyılda Paris'te iki düzine kadar hamam bulunuyordu. Bunların bazılarında, on beşinci yüzyılın başında İtalyan yazar Poggio'nun Zürih'e yaptığı ziyarette gördükleriyle karşılaşmak mümkündü: Yarı çıplak erkek ve kadınlar şarkı söyleyerek dans ediyor ve "evlilik çağına gelmiş, tam olarak gelinlik kız görüntüsündeki genç kızlar....tanrıçalar gibi duruyor, hareket ediyor....elbiselerinin kuyrukları suların üzerinde yüzüyor."[38]

Ancak on beşinci yüzyılın sonunda banyolar Avrupa'nın her yerinde kapatılıyordu; yüzyıl içerisinde de hepsi yok oldu.[39] (Özellikle de İspanyollar, ister hamamda isterse başka türlü olsun, düzenli olarak banyo yapmayı hiçbir zaman desteklemediler; bunu İslam'la bağdaştırdıklarından banyoyu "Muhammedî ibadet ve cinsî gevşeklik için bir kılıftan ibaret" görüyorlardı.)[40] Aynı şekilde on dördüncü yüzyılda ve on beşinci yüzyılın başlarında bazı Avrupa toplumları, genelevleri hoşgörüyordu; hatta bunlara beledî bir statü de veriyordu. Ancak

---

37. John Bromyard, *Summa Predecantium*, T.S.R. Boase'nin, *Death in the Middle Ages: Mortality, Judgement and Remembrance* (Londra: Thames and Hudson, 1972) adlı eserinde, s. 44-45'te alıntılanmıştır.
38. Ed. Georges Duby'nin, *A History of Private Life: Revelations of the Medieval World* (Cambridge: Harvard University Press, 1988) adlı eserinin içinde, s. 603-606'daki, Philippe Braunstein'in, "Toward Intimacy: The Fourteenth and Fifteenth Centuries" adlı eserinde alıntılanmıştır.
39. Bu konu hakkındaki en iyi araştırma Fransa'ya odaklanır: Georges Vigarello, *Concepts of Cleanliness: Changing Attitudes in France Since the Middle Ages*, trc. Jean Birrell (New York: Cambridge: Cambridge University Press, 1988).
40. J.H. Elliott, *Imperial Spain, 1469-1716* (New York: St. Martin's Press, 1964), s. 229.

le insan değildirler; eğer insanlarsa Adem'den gelmişlerdir."[61] Bütün bunlardan çıkarılabilecek olan şey, Augustine'e göre, Hıristiyanlığın kuralları dahilinde ibadet eden kimse kesinlikle akıllı ve insandır ancak bazı açılardan insan gibi görünüp de gerçekte insan olmayan ırkların da olduğu açıktır.

Böylelikle Kilise'nin karşısına büyük bir sorun çıkmıştı. Bu sorun hırsla karşılandı. Orta Çağ Avrupası'nın dört bir yanında, ayak yerine at tırnağı ve pençeleri olan ve İsa'nın yoluna döndürülen yaratıklara; yedi yaşında çocuk boyunda ve koyun büyüklüğünde atları olan ve kendilerine ışığın gösterildiği insanlara dair hikâyeler dolaşmaya başladı. Köpek kafalı olan ve insan eti yiyen insanların bile, Hıristiyanlık tarafından kucaklandığı söyleniyordu. Gerçekten de St. Christopher'ın –yüzyıllar boyunca kilisenin en popüler azizlerinden biri olmuştur– Hıristiyanlığa dönüşüne dair mevcut birçok hikâyede, Christopher'ın Hıristiyanlığa dönmeden önceki hali bir Cynocephalus; yani "uzun saçları, kafasında sabah yıldızı gibi parlayan gözleri ve bir yaban domuzunun dişlerini andıran dişleri olan" köpek kafalı bir yaratıktı.[62] Ancak, en azından bazı ateşli Hıristiyanlara göre, fiziksel görünüş din değiştirmeye hatta azizliğe engel teşkil etmese de, yine aynı öncülden varılacak daha az âlicenap olan başka bir sonuç da aynı derecede önemliydi ve Augustine'in bu konuda daha önce taşıdığı zıt hislerle aynı derecede bağlantılıydı: Uzak diyarlardaki bu yabancı ırkları oluşturan ve "akıllı" olmayan –yani St. Christopher ve diğerlerinin aksine Hıristiyanlığa döndürülemeyen– yaratıklar, bu iyiliksever insanlık tanımının dışında bırakılmalıdır.

Orta Çağ'ın daha sonraki zamanlarında, Pliny ve diğerlerinin titizlikle tasvir etmeye çalıştığı bu çok çeşitli canavar ırklara karşı duyulan ilgi yavaş yavaş kaybolmaya başladı. İlgi giderek tek bir tür –Sylvestres Homines, yani vahşi insan– üzerinde yoğunlaşmaya başladı. Richard Bernheimer, bu konudaki klasik çalışmasında vahşi adamı kıllı bir yaratık olarak tanımlamaktadır:

> [Bu yaratık] maymun seviyesine inmeden, şaşırtıcı bir şekilde hem insan hem de hayvan özellikleri taşımaktadır. Çıplak insan bedeninde sergilediği, bir hayvanınkini andıran tüyleri, sadece yüzünü, ellerini ve ayaklarını, bazen de diz ve dirseklerini ya da dişilerde göğüsleri açıkta bırakır. Bu yaratık çoğunlukla elinde ağır bir sopa, topuz ya da bir ağaç kütüğüye görülür ve bedeni, bir tüy örtüsü dışında genellikle çıplak olduğundan, çıplaklığını bel altı çevresine doladığı bir sıra yaprakla gizleyebilir.[63]

---

61. *A.g.e.*'de, s. 91-92'de alıntılanmıştır.
62. *A.g.e.*'de, s. 73'te alıntılanmıştır.
63. Richard Bernheimer, *Wild Men in the Middle Ages: A Study in Art, Sentiment, and Demonology* (Cambridge: Harvard University Press, 1952), s. 1.

Gizlensin ya da açıkta olsun, bu vahşi adamın ve dişisinin bel altları, Hıristiyan Avrupalılar için sürekli bir ilgi kaynağı olmuştur. Çünkü zâhit Hıristiyanların ideallerinin tam tersine, vahşi insanlar cinselliğe doymak bilmeyen yaratıklar olarak görülüyordu; bazılarının da, Hayden White'ın deyişiyle, "ayaklı cinsel organlardan farkı yoktu." Tarihçi Jeffrey Russell şöyle ekliyor: "Hem zalim hem de şehvet düşkünü olan vahşi adam, Orta Çağ insanının bastırılmış libido dürtülerinin mükemmel bir yansımasıydı. Bir katil, çocuk yiyen, kan emici ve bazen de bir seks perisi olan eşi vahşi kadınsa cadının prototipiydi."[64]

Yeryüzünün canavar ırklarının diğer temsilcileri gibi vahşi insan da, Yakın Doğuluların ve Batılıların hayal güçlerini binlerce yıl boyunca işgal etti. Vahşi adamın düşmanı olan, maceracı insan kahraman da öyle. En azından Eski Ahit'teki fikirlere çok paralellik gösteren Gılgamış Destanı zamanından bu yana, vahşi adamın cesur düşmanının sürekli tekrarlanagelen bir özelliği de, cinsellikten ve kadınların dünyasından uzak duruşu, hatta bunlardan kaçışıdır. Örneğin Gılgamış Efsanesi'nde –yaklaşık MÖ 2000'de kendisinden çok daha eski hikâyelerden oluşan– ilk karşılaşılan vahşi adam Enkidu'dur. "Titan gücü"ne sahip olan Enkidu'nun "bütün vücudu kıllarla kaplı, saçlarıysa kadın saçı gibi uzundur... avlanarak bozkırlar aşar, ot yer, açık alanlardaki içme sularından içer ve hayvanların yanında mutlu olur."[65] Bir zaman sonra Enkidu, hikâyenin kahramanı olan Gılgamış'ın kendisinden üstün olduğunu kabul eder ancak Gılgamış, Enkidu'yu bir fahişenin hile ve tuzaklarıyla alt ettikten sonra.

Gılgamış, daha sonra yanında neredeyse ikinci bir kimliğe bürünmüş, Enkidu ile birlikte, ormanda yaşayan korkunç başka bir vahşi adamla karşılaşır; adı Humbaba olan bu canavar Enkidu'ya göre çok daha az işbirliği yanlısıdır ve Enkidu'yla Gılgamış, Güneş Tanrısının da yardımıyla Humbaba'yı öldürerek kafasını keserler. Gılgamış'tan etkilenen aşk tanrısı İştar ona sunduğu bütün zenginliklerin ve verebileceği zevklerin yanı sıra bir de evlenme teklif eder ama Gılgamış, onun kalpsiz bir erkek avcısı olarak şöhretini bildiğinden dolayı bu teklifi reddeder. Başka bir dizi olayın ardından, Gılgamış, kendisini "kahramanların en şereflisi... insanların en yücesi" ilan eder ve bir sürü insanın takdir dolu alkışlarını ka-

64. Edlr. Edward Dudley ve Maximillian E. Novak'ın, *The Wild Man Within: An Image of Western Thought from the Reneissance to Romanticism* (Pittsburgh: University of Pittsburgh Press, 1972) adlı eserinde, s. 24'te, Hayden White, "The Forms of Wildness: Archaeology of an Idea"; Russell, *Witchcraft in the Middle Ages*, s. 50. Bu tema hakkında daha fazlası için, bakınız Bernheimer, *Wild Men in the Middle Ages*, s. 121-75.

65. Alexander Heidel, *The Gilgamesh Epic and Old Testament Parallels* (Chicago: University of Chicago Press, 1949), s. 6.

zanır. Ama reddedilen İştar öcünü alır ve Enkidu öldürülür; bunun üzerine Gılgamış yedi gün yedi gece "feryat eden bir kadın gibi acıyla" ağlar ve sonra ebedî hayatın sırrını aramaya koyulur. Sonunda bu sır ona, denizin dibinden çıkarılan dikenli bir bitki şeklinde verilir ama daha Gılgamış kullanamadan, bitki bir yılan tarafından çalınır ve Gılgamış, bütün insanların nihaî kaderine mahkum olarak günlerini tüketmek üzere yurduna döner.

Elbette Gılgamış'ın öyküsündeki birçok konu, daha sonra meydana getirilen Batı Edebiyatı örneklerinde yerini almıştır ve ister dünyevî cennet, isterse gençlik şelâlesi şeklinde olsun, ebedî hayat arayışı, kesinlikle Columbus'un ve onu izleyen birçok Avrupalı kâşifin maceralarının anlaşılmasıyla alâkalıdır. Ancak daha öncelikli olan konu, maceracının dünyasının sadece bir erkek dünyası olmakla kalmayıp aynı zamanda da kadınların en iyi ihtimalle ilgisiz veya etkisiz, en kötü ihtimalle de fahişe, iğdişçi ya da katil olduğu bir dünya oluşudur. Bunlardan da her ne pahasına olursa olsun uzak durulmalıdır. Paul Zweig, bunun sadece açık vakalarda (hem Grendel'i hem de Grendel'in canavar annesini alt etmek zorunda kalan Beowulf'ta ya da Odysseus'nin Calypso, Circe, Scylla ve Charybdis'le çeşitli karşılaşmalarında olduğu gibi) değil, aynı zamanda da bütün erkek yazarların eserleri içinde kadınlara en fazla sempatiyle yaklaşılan edebî türde de –Orta Çağ romansı– doğru olduğunu ortaya koymuştur. Zweig'ın tespitleri genel olarak şöyledir:

> Orta çağ romansı, maceracının kadın rakibine karşı bir zafer kazandıran kesin bir yol izler. Tipik bir romans, şövalyenin şükranla kendisini seçtiği kadına bağlayan aşk ve sadakat yeminleri etmesiyle başlar. Şövalye, daha hikaye başlamadan, çaresizce aşka "yenik düşer." Tek arzusunun kraliçesinin dizleri dibinde amaçsızca oturmak olduğu açıktır. Onun yanından ayrılmaktan daha acı verici ne olabilir? Ancak yapması gereken de işte budur; çünkü kadın aşkına kanıt istemektedir onu buna sevkeden şövalyenin kendisidir. Şövalye de böylece cesaretini kanıtlamak ve şöhretini arttırmak için gezip dolaşmaya, bağımsız macera hayatına sürgün edilir. Bunların hepsi de, aslında belki bir daha hiç göremeyeceği kadının o büyük şanı içindir.[66]

Ama elbette konu, onu bir daha görebilmek değildir. Konu, tercihen bir veya daha fazla erkek yoldaş eşliğinde keşif ve tehlikelerle dolu bir hayat yaşamaktır tabii şeytansı adamlar ve orman canavarlarıyla savaşarak, keşif ve tehlikelerle dolu, iffetli bir Hıristiyan hayatı. "Leydi için yapılanın onunla birlikte yapılmasına gerek yoktur," diye belirtir Zweig. Gerçekten de, Iliada'daki Achilles ve Patroclus'tan Cervantes'in Don Kişot'una ve Sancho Panza'sına kadar –günümüze

66. Paul Zweig, *The Adventurer* (New York: Basic Books, 1974), s. 64-65.

kadar verilen sayısız örneklerin sözünü dahi etmiyoruz– "macera edebiyatında" hep aynı motif "tekrarlanır":

> Kadınlardan tamamen kopan maceracı, bir erkekle arkadaşlık kurar; bu arkadaşlık o kadar candan ve tutkuludur ki, iki erkek arasında maceracının daha önce şehirdeki hayatında tutunduğu duygusal bağ yeniden kurulur.... Maceracı, kendisini yeni bir adam olarak yeniden şekillendirmek arzusuyla, duygularını da yeniden şekillendirir; öyle ki bunlara tamamen erkek zevkleri hitap eder: Yerleşik kadın toplumunun yerini hareketli erkek toplumu alır.[67]

Çağdaş gözlemciler; bu tür arkadaşlıklara çoğunlukla homoerotik gözüyle bakmaktadır. Zweig ise bu konuda çelişik duygulara sahiptir ve bu tartışma bağlamında, en azından bu edebiyatın Hıristiyan ürünlerinde, maceracının *bilinçli bir şekilde* idealleştirilmiş hayatının inatla homoseksüellikten uzak olmakla kalmayıp, aynı zamanda da mümkün olan her açıdan kesinlikle cinsellikten de uzak olması dışında, bu konunun özel bir önemi yoktur. Maceracının hayatı *kesinlikle* böyledir ve böyle olmak zorundadır çünkü şeytanın şehvanî iğvası, dışarıda her köşe başında olduğu gibi Hıristiyanın kusurlu benliğinin derinliklerinde de gizlidir. Gerçekten de, Kilisenin ruhanî rütbesi olmayan bu en soylu temsilcileri, orman canavarlarına ya da Tanrı'nın ve medeniyetin düşmanlarına karşı bu yürüyüşe çıktıkları anda, sürekli olarak gerek vahşi adamın gerekse şeytanın hangi kılığa bürünürlerse bürünsünler (şehvanî olduğu için) en iğrenç özelliklerinin daima en iyi Hıristiyan'ın dahi kalbinin karanlıklarında gizli olduğu gerçeğiyle de mücadele etmek zorunda kalmaktadır.

Özetle, vahşi adam ve dişisi, en sınırsız ve şehvanî halleriyle, Hıristiyan zâhitlerinin *contemptus mundi* geleneğinin kökünü kurutmaya kararlı olduğu herşeyi simgeliyordu –ancak bu gelenek dahi, vahşi adamdaki o *aynı* şehvanî ve gayrı medenî günahkârlığın en mübarek azizin nefsini de kemirdiğini (hatta onda çok daha acı verici bir biçimde) ne kadar çok çaba gösterilirse gösterilsin, tamamen yok edilmesinin mümkün olmadığını kabul ediyordu. İçte cerahatlenen bu günahkârlığın tamamen ezilmesi yolunda başarısızlığın kaçınılmaz oluşu, elbette şevk kırıcıdır; bunu Kilise'nin ilk zâhit münzevilerinin çarpıcı beyanlarında da gördük; ancak bu beyanların ortaya koyduğu gibi, hakiki bir Hıristiyan mümin için, şevkinin kırılması, çok daha gayretli ve sert eylemlere sadece bir giriş niteliğindeydi.

Richard Bernheimer ve diğerlerinin ortaya koydukları gibi, bu çağda Avrupalıların zihinlerindeki vahşilik kavramı bizzat "Hıristiyanlığın normlarının ve yer-

---

67. *A.g.e., s. 75*; vurgu eklenmiştir.

leşik Hıristiyan toplum yapısının dışında kalan; tuhaf, karışık, ham, öngürüleme-yen, yabancı, olgunlaşmamış ve işlenmemiş herşey"i anlatıyordu.[68] Ancak vahşi adam, bu açıdan en mübarek Kilise azizlerinde dahi var olan hayvansı bir bayağılığın, Hıristiyan aziz, Hıristiyan asker ya da maceracı kendine yakışan bir azizlik mertebesine ulaşmak istiyorsa alt edilmesi gereken –gerektiğinde, dayanılmaz işkence ritüelleri ya da korkunç şiddette mücadelelerle– hayvansı bir bayağılığın mücessem halinden ibarettir. Bu vahşi adam eğer insanla hayvanı birbirinden ayıran o belirsiz sınırın sağ tarafındaysa, elbette Hıristiyan terbiye ve öğretisinin ulaşamayacağı bir yerde, Hıristiyanlığa döndürülemeyecek bir durumda değil demekti. Ama içindeki bu fazilet hapsolduğu karanlıktan kurtarılmadan önce, Frederick Turner'ın isabetli tespitindeki gibi, vahşi adam artık vahşi adam olarak "var olmayı bırakmalı, ya medenileşmeli ya da medeniyete kurban edilmeliydi ki ikisi de aynı şeydir."[69]

Irk merkezci Avrupa idealinden çok farklı olan şu ya da bu vahşi insan topluluğunun gerçekten insan olup olmadıklarına karar vermek hiç de kolay bir iş değildi. Augustine'in bu konudaki kararsızlığına şahit olduk. Sayısız başkaları da böyleydi. Bunun nedeni, bu düşüncenin çatısının, ona kılavuzluk eden düzenleyici ilkenin kasıtlı olarak iki anlamlı oluşudur. Dünyada yaşayan bütün mahlûkatı sınıflandırarak bir sıraya koyan Büyük Varoluş Zinciri fikri, Yunanlılarda doğmuş, ancak diğer birçok kaynak gibi, bu da Orta Çağ Hıristiyan düşüncesinde merkezileşmiştir. On beşinci yüzyıl hukukçusu Sir John Fortescue'nun izah ettiği gibi, Tanrı'nın eşyayı mükemmel tanziminde

> cennet krallığında saf saf melek meleğin üzerine tanzim olunmuştur; yeryüzünde, havada ve denizdeyse, insan insanın, hayvan hayvanın, kuş kuşun, balık balığın üzerine: Öyle ki bu tanzim zincirinin en âhenkli bir biçimde mukayyet kılmadığı, toprağın üzerinde sürünen tek bir solucan, yüksekten uçan tek bir kuş, derinde yüzen tek bir balık yoktur..... Tanrı, eşyayı çeşit çeşit yarattığı gibi mahlûkatı da öyle yaratmıştır; öyle ki herhangi bir açıdan diğer mahlûklardan farklı olmayan, herhangi bir açıdan diğerlerinin üzerinde veya aşağısında olmayan hiçbir mahlûk yoktur. Yani en yukarıdaki melekle en aşağıdaki meleğin arasında, kesinlikle daha üstünü ya da aşağısı olmayan bir melek yoktur; insanla en aşağıdaki solucan arasında da, herhangi bir açıdan diğer bir mahlûka göre daha üstün veya daha alçak olmayan hiçbir mahlûk yoktur.[70]

68. Bernheimer, *Wild Men in the Middle Ages*, s. 19.
69. Turner, *Beyond Geography*, s. 205.
70. E.M.Y. Tillyard'ın, *The Elizabethan World Picture* (New York: Vintage Books, n.d.) adlı eserinde, s. 26-27'de alıntılanmıştır.

Ancak Anthony Pagden'in gözlemlediği gibi, "doğanın" bu katı "hiyerarşisi" içinde,

> bir türün en yukarıdaki üyesi daima biçimsel olarak bu türden sonra gelen türün en aşağıdaki üyesine yakındır... Bu yüzden birbirine bağlı bu sınıflar arasında –Aquinas'ın deyişiyle "connoxio rerum" yani "eşyanın mükemmel bağlantısı"nda– hayvana çok yakın sınırda olup artık insanların tam olarak o türün bir üyesi olarak göremedikleri bir "insan" olabilir.[71]

Gerçekten de, Aquinas'ın on üçüncü yüzyıldaki hocası Albertus Magnus'un dediği gibi: "Doğa, aralarına bir şey koymadan [hayvan] türlerini birbirinden ayırmaz; çünkü doğa, *nisi per medium* (ortası olmadan) bir uçtan diğerine geçmez." Yani, ilahiyatçı Nicolaus Cusanus'un deyişiyle:

> Herşey, birbirinden ne kadar farklı olursa olsun, birbiriyle bağlantılıdır. Eşyanın cinslerinde, yukarıdakiyle aşağıdaki arasında öyle bir bağlantı vardır ki bunlar ortak bir noktada buluşurlar; türler arasında öyle bir düzen vardır ki bir cinsin en üstünü bir üstteki cinsin en aşağıdaki üyesiyle örtüşür ve evren, bu suretle tek, mükemmel ve sürekli olur.[72]

Böyle Avrupalı düşünürler, türlerin örtüştüğü bu karanlık bölgelerde bir yerlerde hayvan gibi görünüp de ruhlarıyla insan olan, hatta –yine St. Christopher'da olduğu gibi– Hıristiyanların himayesinde en mübarek azizlerden olabilecek yaratıkların yaşadığından emindi. Ancak hayatın bu sınırdaki, belirsiz alt tabakasında, Tanrı'nın düzenindeki işlevleri, medenî Hıristiyan toplumuna, Aquinas'ın deyişiyle "canlı hizmetkârlar"dan başka bir şey olmayan, insansı mahlûklar da vardı. Yani köleler. Son olarak da, bu karanlık ve gölgede kalan aşağı bölgenin sâkinleri geliyordu; bunlar, Ademoğullarının uzaktan torunları olabilir ama soyları o kadar kötü ve bozuktu ki, Hayden White'ın dediği gibi, "bunlar, hayvanlığın dahi aşağısına düşmüştür; bütün insanlar onlardan yüz çevirmiştir ve hepsinin de (Kabil burada dikkate değer bir istisnadır) öldürülmesi caizdir."[73]

Avrupalının zihninde vahşi adamın anayurduna dair bu karmaşa, bizzat vahşiliğe karşı da vardı. Son yirmi-otuz yıldır yazarların hemen hemen hepsi, Batılıların çevreye karşı yaklaşımları hususunda, Hıristiyanların geleneksel olarak do-

---

71. Anthony Pagden, *The Fall of Natural Man: The American Indian and theOrigins of Comparative Ethnology*, Düzeltilmiş Baskı (Cambridge: Cambridge University Press, 1986), s. 22.
72. Arthur O. Lovejoy'un, *The Great Chain of Being: A Study in the History of an Idea* (Cambridge: Harvard University Press, 1936) adlı eserinde, s. 80'de alıntılanmıştır.
73. White, "The Forms of Wilderness", s. 14.

ğa ve vahşiliğe olumsuz gözle baktıklarını ve aslında Hıristiyanlığın yabanıl topraklara bakışının her zaman son derece çelişik olduğunu ileri sürmektedir.[74] Bir yanda, Ulrich Mauser'in ortaya koyduğu gibi, Eski Ahit'in, eski Yahudilerin de sevk edildiği vahşeti tasvir eden dili, gerçekten de "karmaşa ve yıkım kavramını çorak topraklarla"[75] birleştirmektedir. Daha da önemlisi, aynı hususta, David R. Williams şöyle der: Vahşilik, hem Yahudiler hem de Hıristiyanlar için

> İnsan bilincinin ortasındaki boşluğun, bütün insanların faniliğinin altındaki dipsiz bir kuyu gibi görünen derin yalnızlığın sembolü haline gelmiştir. Zihindeki bir yerin, çevresini insanın kendine güvenine dair bütün o geçici aldanışların sardığı kapkara bir bilinmezliğin sembolü haline gelmiştir.... İnsan bilincinin faniliğinin etrafını saran ve onu baltalayan bir kaos alanının.[76]

Vahşilik, bu açıdan aslında Cehennemin yeryüzündeki tasvirinden pek de farklı değildi. Ancak hakiki bir Hıristiyan, Tanrı'nın tecellisinden önce bir tecrübe ve tasdik döneminden geçmek zorunda olduğundan, vahşilik imgesi de içinde, aksine bir nedamet mekânı –hatta kutsal bir mekân– duygusu taşıyordu. Bu yüzden vahşet, tehlikeli ve sinsi canavarları içinde barındırmasının yanı sıra, hakikaten nefsini arındıran kutsal bir insan için "iltica, denenme, günaha davet ve Şeytana karşı nihaî zafer mekânı"ydı.[77] Bundan dolayı sözü geçen Hıristiyan –ister aziz olsun ister asker– vahşete, hem içten hem de dıştan vahşete sürükleniyordu; bunun nedeni, onun kısmen korku ve günaha davet, bu nedenle de bir denenme mekânı oluşu, kısmen de kurtuluşa giden tek gerçek yolun buradan geçmesiydi. Özetle, vahşet ve vahşetin içindeki şehvet düşkünü vahşi adam –benlik içinde bastırılamayan o kösnül vahşi adam gibi– Hıristiyan'la yüzleşecek ve onun tarafından Hıristiyanlığa döndürülecek, ehlileştirilecek ya da yok edilecekti.

IV

Hıristiyanlığın Avrupa'da bir devlet dinî olarak sağlam bir yer edinmekte gösterdiği başarı, büyük ölçüde mensuplarının taşkınca hoşgörüsüzlüğünden kaynaklanmaktadır. İman, bir açıdan ruhanî dünyadaki savaş fikrine –İyinin Kötüye, Tanrı'nın

74. Hıristiyanlığın olumsuz doğa görüşünün klasik kısa ifadesi Lynn White'nin, *Science*, 155 (Mart, 1967) içinde, 1203-1207'deki, "The Historical Roots of Our Ecologic Crisis" adlı çalışmasıdır.

75. Ulrich Mauser, *Christ in the Wilderness* (Londra: SCM Press, 1963), s. 97.

76. David R. Williams, *Wilderness Lost: The Religious Origins of the American Mind* (Londra: Associated Universities Presses, 1987), s. 26-27.

77. *A.g.e.*, s. 29.

Şeytana karşı muazzam savaşı– dayanıyordu. İman dairesinde de, inanç dışı olan inanç karşıtı olana denkti. Bu nedenle Hıristiyanlığın temel akidelerine dair kuşkuculuğu hoş görmek, bizzat inancın kaynağının gücünü azaltmak demekti. Kısacası inanmayanların, Hıristiyanların Tanrı'sının ölümünü istediği düşünülüyordu.[78]

Hıristiyanlığın var olduğu ilk yüzyıllarda, yani bu dinin müminlerinin şiddetli zulümlere maruz kaldığı zamanlarda, Hıristiyanlığı eleştirenler, ona çoğunlukla kan içme, bebek öldürme ve yamyamlık âyinleriyle uğraşan, sefahat âlemleri yapan ve şeytana tapanların inancı gözüyle bakıyorlardı.[79] Ancak Hıristiyanlık güçlü hale gelir gelmez, durumu tamamen tersine çevirerek aynı suçlamaları başkalarına –önce cadı, büyücü ve putperest olarak gördükleri ehli kitap olmayanlara, son olarak da Hıristiyan olmayan herkese– yöneltmeye başladı. Tabii, en fazla Hıristiyanlık dışı görülenler, ellerinin altındaki Yahudilerdi.

Orta Çağ'da Avrupalı Yahudiler tehlike içinde yaşıyor, Hıristiyan bağnazlarının sürekli tâciz ve ithamlarına maruz kalıyordu. Yahudilere yönelik suçlamalar, Hıristiyanları âyinlerde öldürdükleri iddiasından (iddiaya göre Hıristiyan kurbanların kanını matzo hazırlamak için, sünnet âyinleri, hahamların takdis merasimleri için ve çok çeşitli tıbbî amaçlarla) Yahudilerin Katolik Komünyon merasimlerinde kullanılacak olan kutsal Ekmekleri, pisletmek ve böylece İsa'ya eziyet etmek amacıyla gizlice satın aldıkları veya çaldıkları şeklindeki ithamlara kadar varıyordu.[80] Bu arada Yahudilerin Hıristiyanlara yönelik kendi popüler düşünceleri vardı; bunlar, büyük ölçüde ikinci yüzyılın sonlarından kalma *Ma'aseh Yeshû*larına ("İsa'nın Hikâyesi") ya da *Tôldôt Yeshû*larına ("İsa'nın Tarihi") dayanıyordu. Hıristiyan öğretisine ve dönmeliğine karşı bir savunma olarak yazılan bu eser, İsa'nın, annesinin aybaşı döneminde baştan çıkarılmasından dokuz ay sonra gayrı meşru doğumunun sözde hikâyesini anlatmaktadır; kitap, bundan sonra genç adamın dinsiz bir büyücü olarak hayatını, asılmasını ve cesedinin mezarından çalınmasını –bunun ardından da cesedin Kudüs sokaklarında sürüklenmesini; böylece onun ölmediği ya da cisim olarak yeniden dirildiği düşüncesini yalanlamaktadır– anlatarak devam eder.[81]

---

78. Bu konu hakkında engin ve ortodoks Freud fırçası ile boyanmış olan kışkırtıcı bazı düşünceler için, bakınız Brigid Brophy, *Black Ship to Hell* (New York: Harcourt, Brace & World, 1962), özellikle s. 193-95.
79. Bakınız Cohn, *Europe's Inner Demons*, s. 1-15.
80. R. Po-Chia Hsia, *The Myth of Ritual Murder: Jews and Magic in Reformation Germany* (New Haven: Yale University Press, 1988), s. 2-5.
81. Hugh J. Schonfield, *According to the Hebrews: A New Translation of the Jewsih Life of Jesus (the Toldoth Jeshu) with an Inquiry into the Nature of its Sources and Special Relationship to the Lost Gospel According to the Hebrews* (Londra: Duckworth, 1937).

Orta Çağ'ın ortalarında, Hıristiyanların Yahudilere yaptığı eziyetleri anlatan Yahudi vakayinamelerinde, İsa, "iğrenç nesepsizin biri, bir piç, hayız gören bir kadının oğlu, veled-i zina, ayaklar altında çiğnenen bir ceset, onların [Hıristiyanların] iğrenç şeyi, pis ve nefret verici asılmış adam, fahişenin oğlu," vb. gibi sözlerle tanımlanmaktadır.[82] Çağdaş Hıristiyan tarihçileri, uzun zamandır bu sövgüleri aktarırken iki yol izlemektedir; bazıları Yahudi karşıtı tepkilere yol açmamak için bunların hafifletilmesini isterken, bazıları da bunların Yahudilerin şiddetli Hıristiyan zulmünün kurbanları olarak duydukları, anlaşılır öfkeye örnek olarak ayrıntılarıyla tartışılmasından yanadır.[83] Ancak son yıllarda bu sövgülerin tarihî değerinin, içerdikleri manâda, öfkeden daha çok, "Yahudilerin bütün Yahudi toplumunun varlığının devamlılığını tehdit eden güçlere karşı savunmalarını güçlendirerek topluluklarını bir arada tutma çabaları"nda yattığı ortaya konmuştur.[84] Çünkü eğer Yahudilerin Hıristiyanların dinlerini değiştirmeye yönelik çabalarına karşı direnişi olağanüstüyse –ki gerçekten de öyleydi– toplumlarını bir arada tutabilmek için yapmaya zorlandıkları şeyler de, ne kadar olağanüstü baskılar altında olduklarının bir göstergesidir.

Raul Hilberg'in belirttiği gibi, Hıristiyanlık ayrı bir din olarak Yahudilikle mücadeleye başladığından beri, Yahudilere üç seçenek sunmuştur: Hıristiyanlığa dönmek, yurtlarından kovulmak ya da yok olmak. İlkin, diye yazar Hilberg, "Hıristiyan misyonerler aslında şöyle söylüyordu: Yahudi olarak aramızda yaşamaya hakkınız yok. Onların ardından gelen laik yöneticilerse şöyle diyordu: Aramızda yaşamaya hakkınız yok. Sonunda Alman Nazileri ise şöyle buyurdu: Yaşamaya hakkınız yok."[85] Ancak Hilberg'in tarihi özetlemesi fazla mülayimcedir; çünkü Yahudiler daha on ikinci yüzyıldan önce Hıristiyanlar tarafından katlediliyordu.

Hıristiyanların Avrupa Yahudilerine karşı giriştikleri ilk büyük katliam, 3 Mayıs 1096'da, Almanya'nın Speyer şehrinde gerçekleşmiştir. Bu tarihte burada, vaftiz olarak nefret ettikleri Hıristiyanlık inancına dönmeyi reddeden on bir Yahudi öldürülmüştür. Kilise kanununun zorla din değiştirmeye yönelik sınırlılığını

82. Ed. Peter W. Edbury'nin, *Crusadeand Settlement: Papers Read at the First Conference of the Society of the Crusades and the Latin East* (Cardiff: University College Cardiff Press, 1985) adlı eserinin içinde, s. 66-67'de, Anna Sapir Abulafia, "Invectives Against Christianity in the Hebrew Chronicles of the First Crusade".

83. Bakınız Jacob Katz, *Exclusiveness and Tolerance: Jewish-Gentile Relations in Medieval and Modem Times* (Oxford: Oxford University Press, 1961), s. 89.

84. Abulafia, "Invectives Against Christianity", s. 70.

85. Raul Hilberg, *The Destruction of the European Jews* (Chicago: Quadrangle Books, 1961), s. 3-4.

anlayan ve geri kalan Yahudi nüfusunu kalesinin sınırları içerisinde koruyan yöre piskoposunun şefaati olmasa, ölenlerin sayısı çok daha yüksek olabilirdi. Ancak birçok yöre papazı ve halk vaizi, Kilise kanunlarının yasaklamalarındaki hukukî incelikleri anlamıyordu ve birkaç gün içinde Yahudi kanına duyulan arzu Worms şehrine de yayıldı. Worms'daki Hıristiyan yetkililer masum Yahudileri katliamdan korumak hususunda Speyer'deki piskopos kadar istekli olmadığından, Hıristiyan taşkınlar yörenin sinagogunu ve Yahudilerin evlerini talan etti. Şehirde Hıristiyan olmamakta direnen ve meydan okuyarak intihar etmeyen sayısı sekiz yüz kadar olan yetişkin Yahudilerin toplamı çırılçıplak soyuldu, katledildi ve toplu olarak gömüldü. Bazı Yahudi çocukları da öldürüldü. Geri kalanlarsa vaftiz edilmek ve birer Hıristiyan olarak yetiştirilmek üzere bir arabaya doldurularak götürüldüler.[86]

Ama daha da kötü şeyler olacaktı. Worms'un hemen kuzeyinde bir şehir olan Mainz'deki başpiskopos, Yahudileri savundu ama Hıristiyan ayak takımı saldırdığı zaman kendi hayatını kurtarmak için kaçtı. Solomon bar Simson'ın bu olayları anlattığı vakayinamesine göre; Mainz'deki Hıristiyanların lideri

> Yaşlılara, gençlere, genç kızlara, bebeklere, masum yavrulara -hastalara dahi- hiç acımadı. Ve Tanrı'nın halkını toz gibi ayaklar altında çiğnetti, genç erkekleri kılıçla öldürürken gebe kadınlarının karnını deşti..... Düşman odalara girdi, kapıları kırdı ve hâlâ acıyla kıvranan ve kanın içinde debelenen Yahudileri buldu; paralarını alarak onları çırılçıplak soydu ve hâlâ hayatta olanları öldürdü..... Onları çıplak halde pencerelerden yere fırlattı; ölülerden oluşan tepe yüksek bir dağ haline gelinceye kadar onları küme küme, öbek öbek üst üste yığdı..... Tek bir gün içinde -Sivan'ın, haftanın üçüncü gününde- bin yüz mübarek can öldürüldü, katledildi; daha günaha girmemiş, masum yavrular, masum, yoksul insanlar da.[87]

Ama daha bitmemişti. Katliam, Mainz'den Trier'e sıçradı. Oradan da Metz'e, Köln'e ve sonra da Regensburg'a ve Prag'a. Speyer şehrinde bir aydan fazla vakittir süregelen katliam sona erdiğinde, sekiz bin kadar Yahudi öldürülmüştü.[88]

---

86. Cohn, *Pursuit of the Millennium*, s. 69. Haçlıların kilise hukuku ve benzeri konular hakkında bilgisizlikleri ile ilgili, bakınız Jonathan Riley-Smith, *The First Crusade and the Idea of Crusading* (Londra: The Athlone Press, 1986), s. 50-57.

87. Ed. ve trc. Shlomo Eidelberg'in, *The Jews and the Crusaders: The Hebrew Chronicles of the First and Second Crusades* (Madison: University of Wisconsin Press, 1977) adlı eserinin içinde, s. 28, 33, 35, 43'te, "The Chronicle of Solomon bar Simson".

88. Cohn, *Pursuit of the Millennium*, s. 69.

Mayıs ve Haziran 1096 katliamlarının, Papa II. Urban'ın Birinci Haçlı Seferi'nin başladığı zaman gerçekleşmesi tesadüf değildi. Çünkü Speyer, Worms, Mainz, Metz, Köln, Regensburg ve Prag'da Yahudilerin kitlesel kıyımlarının sorumluları, Münzevi Peter ve Leiningen Kontu Emicho gibi ateşli kimselerin önderliğinde, yurtlarına Kutsal Topraklardaki Müslümanlardan daha yakın olan sapkın kurbanları bulup yok etmek üzere, Kudüs'e giden uzun yoldan sapmış Hıristiyan askerlerinden oluşan çetelerdi. Ama Kudüs'e kadar bütün o yolu gitme görevini tamamlayan Haçlılar da en az onlar kadar Hıristiyanların kana susamışlık hareketine sadıktı.

İlk Hıristiyan önderleri, Roma idaresi altında askerî baskılardan muzdaripti ve genel olarak savaş konusunda farklı düşüncelere sahipti. Bu yüzden Kilise'nin nüfuzlu rahiplerinden Origen savaşa açıkça karşı çıkarken, başka Hıristiyanlar Marcus Aurelius'un "yıldırım alayı"nın üyesiydi; aynı şekilde, İncil'de bu konuda, barışçılıktan savaşçı bağnazlığa kadar birçok farklı görüşü desteklediği şeklinde yorumlanan bölümler vardır.[89] Tevrat ise çok daha serttir: "Ve Rabbiniz Tanrınız [düşmanlarınızı] önünüze çıkardığı zaman," der Tesniye 7:2, 16, "onları mahvedin ve tamamen yok edin; onlarla anlaşma yapmayın ve onlara hiç acımayın.... Efendiniz Tanrınızın size gönderdiği bütün insanları öldürün ve sakın merhamet etmeyin." Daha sonra Tesniye 20:16-17'de (daha önce Püriten John Mason'ın, Kızılderililerin imhasını mazur göstermek üzere sevinçle aktardığını söylediğimiz bölüm) şöyle der: "Rabbiniz Tanrınızın size miras olarak verdiği....şehirlerde, nefes alan hiçbir şey bırakmayın.... Onların hepsini yok edin." Bu, "Tanrı'nın emrettiği savaş"tı, diye yazar James Turner Johnson, "kutsal bir savaş. Böyle bir savaşta Tanrı'nın yalnızca çatışmayı emrettiği düşünülmüyor, aynı zamanda O'nun doğrudan savaşta yer aldığına, İsrail'in askerleri yeryüzünde insanlarla savaşırken, O'nun da kozmik boyutta düşmanların tanrılarıyla savaştığına inanılıyordu."[90]

Augustine, bu meselelerden bahsederken düşmana edilecek eziyetin aşırılığı hususunda bazı sözler söylese de, söyledikleri genel olarak Tanrı'nın ilham ettiği harabiyet ve inkırazı şiddetle destekler nitelikteydi. Frederick H. Russell, Augustine'in görüşlerini şöyle özetlemektedir:

---

89. Bainton, *Early Christianity*, s. 52-55; edlr. John Kelsay ve James Turner Johnson'un, *Just War and Jihad: Historical and Theoretical Perspectives on War and Peace in Western and Islamic Traditions* (Westport, Conn.: Greenwood Press, 1991) adlı eserinin içinde, s. 124-25'te, David Little, " 'Holy War' Appeals and Western Christianity: A Reconsideration of Bainton's Approach" .

90. Edlr. Kelsay ve Johnson'un, *Just War and Jihad* adlı eserlerinde, s. 7'de, James Turner Johnson, "Historical Rootes and Sources of the Just War Tradition in Western Culture".

Tanrı'nın hükümlerinin her türlü ihlâli ve kolaylıkla genişletebileceğimiz gibi, Hıristiyan doktrininin her türlü ihlâli, hudutsuz şiddette cezayı hak eden bir adaletsizlik olarak görülebilir. Ayrıca....düşmanın suçu, düşman nüfusunun asker olan ve olmayan ayırt edilmeksizin cezalandırılmasını hak etmiştir. Haklı bir öfke duyan âdil askerler, manevî açıdan masum olanları dahi öldürebilir ve cezadan muaf olabilirler.[91]

Augustine'in ardından, Kilise de "âdil savaş" fikrini memnuniyetle kabul etti; "misyon savaşı" ya da Kutsal Savaş kavramı da –bazı açılardan İslâmî cihad fikrine benzer bir fikir– buradan ortaya çıktı.[92] Bu inanç değişimi, on birinci yüzyılın son yıllarında, yani Avrupa felâketler –sel, veba, kuraklık ve kıtlık– içinde yüzerken ve birçok ülkede işsiz güçsüz hazırda bekleyen ve köylülerin sırtından geçinen orduların varlığıyla büyük önem kazandı. İsa'nın yakında dirileceği inancı, bölgedeki kargaşayla kuvvetlendi ve Nisan 1095'te gökyüzünde görünen kuyruklu yıldız akınıyla da –Tanrı'nın açık bir işareti– iyice güç kazandı. Ancak İsa geri gelmeden önce, Kutsal Toprakların Hıristiyan müminleri tarafından kurtarılması gerekiyordu. Bu nedenle –en azından açıklama böyleydi– yağmacı Hıristiyan askerlerinin Speyer ve yolları üzerinde bulunan diğer Avrupa kasaba ve şehirlerindeki Yahudi vatandaşları telef etmelerinden üç yıl sonra, Papa Urban'ın İsa adına savaşan savaşçıları kendilerini Kutsal Şehir Kudüs'ün çevresinde buldular.

Tanrı'nın askerleri, saldırılarına hazırlık olarak, daha sonra Hıristiyan Haçlı ordularının rutin uygulaması haline gelecek olan bir dizi tövbe âyini yaptılar. Üç gün boyunca zâhitler gibi oruç tuttular, günah çıkarttılar, komünyon âyini yaptılar ve sonra da mezmurlar söyleyerek, kimileri ellerinde haçlar ve kutsal emanetleri taşır halde, Tanrı'nın azameti karşısında yerlere eğilerek şehrin surları etrafında yalınayak yürüdüler.[93] Şehrin içindeyse Müslüman garnizon komutanı Hıristiyanları hayretler içinde seyrediyordu ama onlar birden "deli gibi, ellerinde tek bir merdiven dahi olmadan" kendilerini Kudüs'ün duvarlarına çarpmaya başlayınca, komutanın hayreti iyice arttı.[94] Tyre Başpiskoposu, Hıristiyanların Ku-

---

91. Frederick H. Russell, *The Just War in the Middle Ages* (Cambridge: Cambridge University Press, 1975), s. 19-20; bakınız Little, " 'Holy War' Appeals and Western Christiantiy", s. 126.
92. Bu konu ile ilgili olan klasik bir çalışma Carl Erdmann'ın, Marshall W. Baldwin ve Walter Goffart tarafından tercüme edilen, *Die Entstehung des Kreuzzugsgedankens* (Princeton: Princeton University Press, 1977) adlı eseridir. Özellikle bakınız, s. 4-32, 105-108.
93. Tartışma için, bakınız Riley-Smith, *The First Crusade and the Idea of Crusading*, s. 84-85.
94. Amin Maalouf, *The Crusades Through Arab Eyes*, trc. Jon Rothschild (Londra: Al Saqi Books, 1984), s. 48-49.

düs'e girmeleriyle birlikte yok ettikleri Müslüman ve Yahudilere dair, "yaşları ya da durumları ne olursa olsun," diye yazmış,

> hiç ayırt etmeden, önlerine çıkan bütün düşmanları yere serdiler. Her yerde dehşetli bir katliam vardı, her yer kesik kafa yığınlarıyla doluydu; öyle ki çok geçmeden öldürülenlerin bedenlerinin üzerinden atlamadan bir yerden bir yere geçmek ya da gitmek imkânsız hale gelmişti.....Dehşete düşmeden bu kadar çok ölüye bakmak mümkün değildi; her yerde insan vücudu parçaları vardı ve yer kanla kaplıydı. Herkeste dehşet uyandıran tek şey, başsız bedenlerin ve her yere dağılmış kol ve bacakların görüntüsü değildi. Bundan daha da korkunç olan, üzerlerinden kan damlayan galip askerlere bakmaktı; bu, karşılarına çıkan herkesi dehşete düşüren meşum bir görüntüydü. Sadece Mâbedin duvarları dahilinde on bin kadar kâfirin can verdiği nakledilmektedir.[95]

Kutsal Şehir'in yağmalanmasına şahit olan başkalarının anlattıkları da bunlar kadar ürperticidir. "Şehrin sokaklarında kafa, el ve ayak yığınları görülüyordu," diye yazıyor *Gesta Francorum*'un bilinmeyen yazarı: Tanrı'nın ilâhî azametinin delili olan diğer bir "muhteşem manzara" da, der bu gözlemci, fatih Hıristiyanların Kudüs'ün dört bir yanında "insan ve at ölüleri arasından yollarını açmaya çalışırken" Süleyman Mâbedinde "dizlerine ve dizginlerine kadar yükselen kanın içinde at sürüşleriydi." Şehrin sinagoguna sığınan Yahudiler diri diri yakıldı. El-Aksa Camii'nde ise binlerce Müslüman kesildi. Yaşlı ve hastalar, Hıristiyan askerlerinin asıl maksatlarını gerçekleştirdikleri ilk kâfirlerdendi; yutmuş olabilecekleri altınlar için bunların vücutlarını yardılar çünkü Papa, Hıristiyanların her türlü savaş ganimetini alabileceği hükmünü vermişti. En sonunda, Haçlıların gazabının kurbanlarından sağ kalan çok az sayıdaki insana da kardeşlerinin çürüyen cesetleri zorla şehrin dışına taşıtılarak hastalık yayılmasını önlemek amacıyla yakılan büyük cenaze ateşleri için yığdırıldı. Ama bundan önce cesetlerin bazı organları kesildi: "Kudüslü Müslümanların kesik burunları ve baş parmaklarından oluşan büyük bir yük" gemiye yüklenerek Avrupa'ya gönderildi, diye yazıyor dinler tarihçisi Roland Bainton.[96] Kudüs'ün Kutsal Annesi Kilise, bir kez daha, gelecekteki uzun, büyük ve dehşetli yıllarda defalarca kazanacağı gibi, zafer kazanıyordu.

Ama her zaman değil. Bazen yenilgiler de oluyordu. Fakat yenilgilerin her zaman bir açıklaması vardı: Yenilen Haçlıların başarısızlığı, günah işledikleri içindi ve işledikleri günahlarsa her zaman kibirle ilgili özellikle de şehevî günahlardı.

---

95. Turner'in, *Beyond Geography* adlı eserinde, s. 79'da alıntılanmıştır.
96. Mayer, *Why Did the Heavens Not Darken?*, s. 24-25; Roland Bainton, *Christian Attitudes Toward War and Peace: A Historical Survey and Critical Re-evaluation* (Nashville: Abingdon Press, 1960), s. 112.

Hıristiyanlar günahın çağrısına teslim *olmadığı müddetçe* Tanrı onların yanındaydı. Orta Çağ tarihleri, sayısız örnekle bunun böyle olduğunu ileri sürüyordu. Münzevi Peter'ın müridi Gottschalk'ın Macarlara mağlubiyetinden Hıristiyanların Antakya'daki yenilgilerine kadar, "alınacak ders açıktı," tespitinde bulunuyor bir tarihçi: "Haçlılar, ancak şehevî günahlardan uzak durdukları müddetçe hem bu dünyada zaferle hem de öbür dünyada kurtuluşla müjdelendiler."[97]

Bu yüzden kadınlar –eşler de dahil– sürekli olarak Haçlıların askerî kamplarından uzak tutuluyordu. Ve bu iffet ideali yüzünden, Haçlıların Hıristiyan olmayan düşmanları, şehvet düşkünü, ahlâksız hayvanlar olarak tasvir ediliyordu: Kâfir erkeklerin "korkunç cinsi ahlâksızlıklara müptela ve iffetli Hıristiyan kadınların cazibesine karşı özel bir arzuları [olan]" tecavüzcüler oldukları söylenirken, Hıristiyan olmayan kadınlar da iffetsiz ve işvebaz fahişeler ve ayartıcı kadınlar olarak görülüyordu. Hıristiyan bir Haçlıyla yerli bir kadın arasındaki cinsi münasebetin "göklere kadar yükselen çok pis bir koku"ya neden olacağı söyleniyor, bu tür suçlar, Haçlı askerinin hadım edilmesi ve kadının yüzünün bozulmasıyla cezalandırılıyordu. Eğer pis yerli kadınlardan biriyle temasa girmek zorundalarsa, en iyisi, Antakya savaşlarında Chartresli Fulcher'ın alaycı bir ifadeyle söylediği gibi, Hıristiyanların, düşman "çadırlarında buldukları kadınlara mızraklarını karınlarına saplamaktan başka hiçbir zarar vermemesiydi."[98]

Maalesef Hıristiyanlardan bu tür gaddarlıklar beklenebilirdi çünkü Hıristiyanlığa ihtida etmeyi reddeden Müslüman ve Yahudiler, manevî itaatsizlikleri ve inatla sürdürdükleri Hıristiyanlık dışı davranışlarla (cinselliğe dair tiksindirici ve gayrı zâhitçe davranışları da dahil) Hıristiyan *karşıtı* bir davranış biçimi sergiliyordu. Bundan dolayı Hıristiyanlıkla bilfiil savaş halinde oldukları düşünülüyordu yani İsa'nın ve Hıristiyanlığın temsil ettiği herşeyi yok etmek için Deccal'le gizli bir anlaşma yapmış gibi. Böylece bu kâfirler, Hıristiyan halkın hayalinde, Norman Cohn'un deyişiyle, "Cehennem Zebanisine ait bütün özelliklerin atfedildiği, insan suretinde hayvanlar[dı].....Azizler de, bu kara, iğrenç güruhları yeryüzünden silme görevinin kendilerine ait olduğunu biliyordu çünkü Azizlerin ışıl ışıl Krallığını, yani Yeni Kudüs'ü ancak böyle temiz bir yeryüzü taşıyabilirdi."[99]

---

97. Ed. Edbury'nin, *Crusade and Settlement* adlı eserinin içinde, s. 58'de, James A. Brundage, "Prostitution, Miscegenation, and Sexual Purity in the First Crusade. Yenilginin bir nedeni ve diğer bir günah olan gurur hakkında, bakınız Elizabeth Siberry, *Criticism of Crusading, 1095-1274* (Oxford: Clarendon Press, 1985), s. 99-101; Siberry aynı zamanda cinsel davranış ile yenilgi arasında algılanan ilişkiyi de tartışır, s. 45-46, 102-103.
98. Brundage, "Prostitution, Miscegenation, and Sexual Purity", s. 60-61.
99. Cohn, *Pursuit of the Millennium*, s. 87.

Böyle iğrenç güruhlar, yeryüzünden silinemezse, alternatif olarak köleleştirilebilirdi. Elbette kölelik, Batı'da eski bir gelenekti. Bütün antik Yunan'daki köle sayısına dair elde güvenilir rakamlar yoktur ancak M.Ö. dördüncü ve beşinci yüzyıllarda Atina'da çalışan 100.000 kadar kölenin ya da hane başına üç veya dört kölenin bulunduğu bilinmektedir. Bu rakamın tüm nüfusa oranı, İç Savaş arefesindeki Amerika'da köle eyaletlerinin bütün nüfusa oranından çok daha büyüktür.[100] Bu âdetin devam ettiği Roma'da ise –Roma hukukuna göre insan sayılmayan– köleler, muayene edilerek halk pazarlarında açık artırmayla satılıyordu. M.S. birinci yüzyıl sonuyla ikinci yüzyılın başlarında, İtalya nüfusunun üçte biriyle neredeyse yarısı arasındaki bir bölümü köleydi. Bu dönemde imparatorluğun tamamındaki köle nüfusunu sabit bir düzeyde tutabilmek için –50.000.000 civarındaki toplam imparatorluk nüfusunda 10.000.000 köle düzeyinde– nüfusa her yıl 500.000'den fazla yeni kölenin eklenmesi gerekiyordu.[101]

Dördüncü yüzyıldaki ilk Hıristiyan imparatoru Constantine şöyle buyurmuştu: "Babasının bilgi ve rızasıyla küçük bir oğlan veya kız çocuğunu alarak kendi hesabına besleyen herkes, çocuğu alırken niyetlendiği amaçla alıkoyabilir yani dilerse çocuk, dilerse de köle olarak." Bu çağda anne ve babaları tarafından terk edilen çocukların sayısının büyüklüğü göz önüne alınınca, Constantine'in fermanı, köle sahipleri için fahişe ya da işçi olarak tutabilecekleri, ki bunu yaygın olarak yapıyorlardı, çok sayıda genç kölenin varlığını temin ediyordu.[102] Ve on birinci yüzyılda İngiltere'nin Fatih William'ı, Orta Çağlarda yapılan en kapsamlı nüfus inceleme ve analizi olan ünlü Kıyamet Günü Kitabı'nı yazdırdığı zaman, yaklaşık her on İngiliz vatandaşından birinin, hayatı tamamen sahibinin kontrolünde olan bir köle olduğu ortaya çıktı. "Hukukî açıdan bir menkul eşyadan daha fazla kıymeti olmayan bu insanların," diye yazar Brion Davis, "sahipleri tarafından öldürülebildikleri ve sahiplerinin bu nedenle ceza görmedikleri açıktı."[103]

On ikinci ve on üçüncü yüzyıllarda, Kuzey Avrupa'da kölelik azalmaya başladı ancak Kıta'nın güneyindeki ülkelerde devam ediyordu. Kara Ölümün ardından

---

100. Ed. Moses I. Finley'in, *Slavery in Classical Antiquity: Views and Controversies* (Cambridge: W. Heffer & Sons, 1968) adlı eserinin içinde, s. 58-59'da, "Was Greek Civilization Based on Slave Labor?".

101. Ed. Moses I. Finley'in, *Classical Slavery* (Londra: Frank Cass & Co., 1987) adlı eserinin içinde, s. 42'de, Keith R. Bradley, "On the Roman Slave Supply and Slavebreeding".

102. John Boswell, *The Kindness of Strangers: The Abandonment of Children in Western Europe from Late Antiquity to the Reneissance* (New York: Pantheon Books, 1988), s. 71, 75.

103. David Brion Davis, *The Problem of Slavery In Western Culture* (Ithace, N.Y.: Cornell University Press, 1966), s. 38.

yaşanan işgücü sıkıntısı, Akdeniz dünyasında yeni bir kölelik patlamasına neden oldu ama bu kez patlama, çoğunlukla Türkler, Bulgarlar, Ermeniler, Tatarlar ve Afrikalılar'dan oluşan, dışarıdan getirilen kölelerde yaşandı çünkü köle pazarlarının açıldığı sırada –her zaman köleliği genel bir ilke olarak desteklemiş olan– Kilise, Hıristiyan olarak doğan kişilerin köleleştirilmesi hususunda daha sert kısıtlamalar getirmeye başlıyordu. Böylece İtalyan, İspanyol ve Portekiz şehirleri, daha çok kâfir soydan gelen malların ticaretinin yapıldığı büyük köle pazarları haline geldi. Davis'in de belirttiği gibi, "1414 ve 1423 yılları arasında, sadece Venedik'te en az on bin köle (pek çoğu da kadın köleler) satıldı."[104] Lizbon'da ise, 1551 yılında, 100.000'lik nüfusun yüzde onu, birçoğu savaş ve baskınlarda esir alınan Afrikalı ve Mağribî, daha az bir kısmı da Türk kölelerden oluşuyordu.[105] Gerçekten de John Boswell şöyle yazar: "Feodal kulluk ve hizmete bağlanmadan farklı olan fiilî kölelik, daha sonra Orta Çağ'da, Roma'nın yıkılışından beri görülmedik oranda yaygınlaştı."[106]

"İnsan medeniyetinin gelişiminde çok önemli bir yeri olan ve Avrupa-Amerika tarihinde iyi bir üne sahip olan Akdeniz,", "insani baskı açısından, bütün insanlık, için özellikle de Slav ve Afrikalı halklar için gerçek bir dehşet merkezi olmuştur." der Orlando Patterson. On beşinci yüzyılda bu denizin suları, yabancı ülkelerden getirilen yasal ve yasa dışı kölelerin bazen birkaç düzinesini, bazen de dört yüz ya da daha fazlasını taşıyan gemilerle doluydu. "Bir seferde iki yüz kölenin taşınması olağandışı bir şey değildi," der Charles Verlinden ve ekler; "bu gemilerin birçoğu gayet dar ve salgın hastalıkların kaynadığı, yüzde otuzluk veya daha yüksek ölüm oranlarının olağan olduğu yüzen mezarlar idiler." Ancak deniz üzerindeki bu eziyetlere katlanarak hayatta kalan yabancı esirler için dahi, gelecekten iyimserlikle bekleyebilecekleri fazla bir şey yoktu çünkü "Orta Çağ İtalyası'nda," diye yazıyor Davis, "köleler, yöneticiler tarafından işkence görüyor ve efendiler tarafından da kıyasıya kırbaçlanıyordu; Siena'da bir başkasının kölesine zarar veren bir adam, bir ineğe zarar verdiği zaman ödemek zorunda kalacağı para cezasına çarptırılıyordu."[107]

---

104. David Brion Davis, *Slavery and Human Progress* (New York: Oxfor University Press, 1984), s. 55.
105. Charles Verlinden, *The Beginnings of Modern Colonization: Eleven Essays with an Introduction*, trc. Yvonne Freccero (Ithaca, N.Y.: Cornell University Press, 1970), s. 39.
106. Boswell, *Kindness of Strangers*, s. 405-406.
107. Patterson, *Slavery and Social Death*, s. 171; Verlinden, *Beginnings of Modern Colonization*, s. 94;, edlr. David Herlihy, Robert Lopez ve Vsevolod Slessarev'in, *Economy, Society, and Government in Medieval Italy: Essays in Memory of Robert L. Reynolds* (Kent, Ohio: Kent State University Press, 1969) adlı eserinin içinde, s. 7'de, Charles Verlinden, "Medieval 'Slavers'"; Davis, *Problem of Slavery in Western Culture*, s. 61.

Yani Orta Çağ boyunca, kutsal topraklardaki kâfirlere karşı girişilen savaş hakikaten Hıristiyanların daimi bir çabasıyken, Avrupa'da da esir düşen binlerce Müslüman erkek, kadın ve çocuk mal gibi alıkonuluyordu –Yahudiler ise neredeyse daimî bunalım halinde yaşıyordu. Avrupa şehirlerinin sokaklarında Katoliklerin oynadığı en zararsız tiyatro oyunlarında bile, Yahudiler her zaman Hıristiyanlığı yok etme girişiminde Deccal'e yardım eden ifritler şeklinde tasvir ediliyordu. Bu tür oyunlar sırasında ve bunların hemen ardından, emniyetli bir yerde bulunmayan bütün Yahudilerin hayatı büyük tehlikede demekti. Aynı nedenden ötürü, Hıristiyan toplumunun talihindeki en ufak değişiklikler, günah keçilerine dönen Yahudilere yönelik şiddetli bir saldırıyla sonuçlanabiliyor; talihteki büyük değişiklikler sözüm ona dehşete düşen Hıristiyan askerlerinin hep birden öfkelenerek yöredeki bütün Yahudi nüfusu yok etme sınırına getirmesine yol açabiliyordu– on dördüncü yüzyıl ortalarında büyük Kara Ölüm salgını başladığı zaman olduğu gibi.

Aslında daha 1215 yılında –Kara Ölümün Kıtada aniden patlak verişinden yüzyılı aşkın bir zaman önce– hem Müslümanların hem de Yahudilerin kendilerini ayıracak kıyafetler giymeleriyle ilgili bir papalık emri çıkarıldı. Bunun nedeni, büyük ölçüde bunlarla Hıristiyanlar arasındaki muhtemel cinsî münasebetleri önlemekti. Bu tür ilişkilerin cezası, halkın önünde çıplak halde kırbaçlanmaktan kazıkta yakılmaya kadar gidiyordu. Orta Çağ'da Yahudiler, İngiltere ve Fransa da dahil olmak üzere birçok Avrupa ülkesinde eziyet görerek buralardan kovulurken, Kara Ölüm'ü izleyen yıllarda İspanya'da yaşayan Yahudilere az da olsa hoşgörüyle davranıldı; bunun en önemli nedeni, Yahudilerin ekonomiye olan katkılarıydı. Ancak halk vâizleri Yahudi karşıtı propagandalarında acımasızdı ve nihayet, 1391 yılında, Hıristiyan nefret ve öfkesi Aragon, Katalonya ve Kastil'de hızla gelişen ayaklanmalarla patlak verdi. Çok sayıda Yahudi öldürüldü; bir kimsenin Yahudi olduğu, on dördüncü yüzyılın başlarından beri on yaşın üzerindeki bütün Yahudilerin dış kıyafetlerinde belirgin bir biçimde göstermek zorunda oldukları parlak renkli "utanç işaretleri"nden kolayca anlaşılıyordu. Bunların birçoğu da, yalnızca kendilerinin ve çocuklarının hayatlarını kurtarmak için ihtida ettiler. Şiddet dindiğinde İspanya'da geriye kalan Yahudilerden, inançlarına zahirî olarak sadık kalan Yahudiler kadarı, Hıristiyanlığa ihtida etmiş ve *conversos* ya da *marranos* adını almıştı.[108]

---

108. Elliott, *Imperial Spain*, s. 95. Müslümanların ve Yahudilerin özel giysi ihtiyaçları ve Hıristiyanlarla cinsel ilişkiye girmelerinin cezaları hakkında, bakınız Elena Lourie, "Anatomy of Ambivalence: Muslims Under the Crown of Aragon in the Late Thirteenth Century", *Crusade and Colonisation: Muslims, Christians, and Jews in Medieval Aragon* (Hampshire: Variorum, 1990), s. 54-56.

Yahudi karşıtı duygular, İspanyollar arasında gücünü sürdürerek zaman zaman başka ayaklanmalar ve zulümlerde de kendini gösterdi. Böyle zamanlarda bütün eski suçlamalar ortaya dökülüyordu; 1460'da, Fransisken Alonso de Espina'nın dört ciltlik eseri *Fortalitium Fidei*, yani İman Kalesi'nin yayımlanması da böyleydi. Espina'ya göre; hem Yahudiler hem de birçok *marrano* (bunların aslında hâlâ "gizli" Yahudiler olduğunu söylüyordu) mukaddes ayinlerde kullanılan kutsal ekmekleri çalmakla, kanları için Hıristiyan çocuklarını kaçırıp öldürmekle vb. suçluydu. Ancak her geçen gün görünürde ihtida etmiş olan daha fazla Yahudi yavaş yavaş ve sessizce eski cemaatlerine geri dönüyordu. Bu, sadece Katolik hiyerarşiyi ve (kendi aralarında aldatılma ve ihanete uğramaya dair korkularının böylece haklı çıktığına inanan) Katolik nüfusu rahatsız etmekle kalmıyor, birçok *marrano*yu da endişelendiriyordu çünkü, diğerlerinin sahte dönmeliklerinin ortaya çıkışı, onların Kilise'ye bağlılık iddialarının inanılırlığını da tehlikeye atıyor böylece ihtida ettikten sonra edindikleri toplumsal ve iktisadî konumları da riske giriyordu.

Engizisyon, işte bu zamanlarda, imanlı Yahudilere zulmetmek için değil, *marranolar*ın İsa'ya bağlılıklarının sahte olup olmadığını araştırmak üzere 1483'te Kastilya'da kuruldu ve nihayet 1487'de Barselona'ya ulaştı. Bazı *marranoların* Engizisyon'u destekleyen gerçek dönmeler olmasına karşın, artık bütün *marranolar* zan altındaydı. Sonuç olarak *marranolar*, üniversiteye bağlı olmaktan Tomás de Torquemada'nın kâfir yakan "İsa'nın Askerleri"ne katılmaya kadar, çeşitli kamu ve özel makamlardan men ediliyor, hekim olanları da sürekli olarak Hıristiyan hastalarını gizlice öldürmekle itham ediliyordu.[109]

Pek çok *marrano*, germe sehpası ve diğer işkence yöntemlerinin verdiği acıyla, gizli Yahudi olduklarını ve Kilise'nin kendilerine isnat ettiği iğrenç fiilleri işlediklerini itiraf ediyordu. Bir vaka, yüzlercesi için örnek olabilir. Aralık 1490'dan Kasım 1491'e kadar bir yıl boyunca, altı Yahudi ve beş *marrano*, Engizisyon'u durdurmak ve sonunda bütün Hıristiyanları yok etmek için kara büyü yapmak suçuyla yargılandı. Mahkemede anlatılan ve İspanya'da uzun yıllar değişik biçimlerde söylenegelen suçlamaya göre zanlı Yahudi ve *marranolar*, (Christobalico adında) Katolik bir çocuğu kaçırmış ve ona zorla ağır bir haçı bir tepeye, oradan da bir mağaranın içine taşıttırmışlardı. Söylenenlere göre; çocuk burada 6200 kırbaç yedi, başına dikenlerden bir taç takıldı ve kendi taşıdığı haça gerildi. İsa'yla alay edilerek ona İsa'nın "sapkın ve zina yapan bir kadının piçi" olduğu şek-

109. Cecil Roth, "Marranos and Racial Anti-Semitism – A Study in Parallels", *Jewish Social Studies*, 2 (1940), 239-48.

lindeki bazıları daha önce bahsettiğimiz Tôldôt Yeshû'dan alınmış olan birçok küfür edildikten sonra, çocuğun kalbi göğsünden koparıp alındı ve çalıntı bir kutsal ekmekle birlikte, engizisyonculara ve bütün Hıristiyanlara kötü bir büyü yapmak üzere kullanıldı. Tabii ki, bütün zanlılar suçlu bulundu ve kazıkta yakıldılar. Daha sonra, Christobalico'nun gömüldüğü söylenen yer, gelecekte uzun yıllar boyunca V. Charles ve II. Philip gibi hanedandan kimselerin de aralarında bulunduğu binlerce hacının ziyaret edeceği bir türbeye dönüştü.[110]

V

On beşinci yüzyıl son on yılına girerken, birçok Avrupalıya göre, kafirler Hıristiyanlığın kapılarında mevzilendiği ve İsa'yı reddeden Yahudiler Kilisenin otokratik siyasî bünyesi içerisinde bir kanser tehlikesi olmaya devam ettiği müddetçe, dünya azizler için emniyetli bir yer değildi. Bunlar sınıf olarak imanın düşmanları şeklinde tanımlanıp çoğunlukla Deccal'le özdeşleştirildiğinden, Hıristiyanlar bu iki grubu da reddediyor, her ikisine de nefret besliyorlardı.

Yine de hem Müslümanların hem Yahudilerin kurtarılabilmesi mümkündü. Müslümanlar Kutsal Topraklar'daki kadîm şehirlerde yaşıyorlardı. Avrupa'da ise kültür ve sanatlarıyla; Toledo, Kordoba ve Seville'de de ortaya koydukları mimarîyle ün salmışlardı. Kadîm bir halk olan Yahudilerse Hıristiyanlığın bizzat geldiği soydu. Aynı zamanda da şehirli insanlar ve Avrupa toplumunun tamamlayıcı bir parçasıydı. Yani gerek Müslümanlar, gerekse Yahudiler insandı; "medenî"ydiler, Hıristiyanların gözünde temel suçları dinî ve kültüreldi. Hıristiyanlığa ihtida etmeye karşı ne kadar kurnazca direnirlerse direnisinler, yine de döndürülmeleri *mümkün*dü. Hiç şüphesiz, Hıristiyan bağnazlarından oluşan ayrı ayrı gürûhlara fırsat verilse, bunların bütün Yahudilerin ve Müslümanların kökünü kazıyacak kadar kana susadıkları çok olmuştu. Ancak Hıristiyan ideolojisi, bütün o canavarca vahşetine rağmen, ruhları kurtarılabilecek olan insanlara karşı yok etme kampanyaları yürütmemiştir.

110. Edlr. Maryu Elizabeth Perry ve Anne J. Cruz'un, *Cultural Encounters: The Impact of Inquisition in Spain and the New World* (Berkeley: University of California Press, 1991) adlı eserinde, s. 150-53'te, bakınız Stephen Haliczer, "The Jew as a Witch: Displaced Aggression and the Myth of the Santo Nino de La Guardia". Christobalico'nun hikayesi, Hz. İsa'nın çarmıha gerilmesi ile alay etmek için çocukları çarmıha geren Yahudileri suçlayan Hıristiyan "kan iftirası"nın birçok örneği arasından seçilmiş bir örnektir. Tartışma için, bakınız L. Sinanoglou, "The Christ Child as Sacrifice", *Speculum*, 43 (1973), 491-509; ve konu üzerindeki değişiklikler hakkında, bakınız Elena Lourie, "A Plot Which Failed? The Case of the Corpse Found in the Jewish *Call* of Barcelona (1301)", *Mediterranean Historical Review*, 1 (1986), 187-220.

Ancak önemli değişim rüzgarları esiyordu: Columbus Çin'e yapacağı seyahatin masraflarını karşılayacak birini arayarak etrafta dolaşıyordu ayrıca dinî fikir sahasındaki değişimlerin yanı sıra, daha dünyevî siyaset ve para dünyasında da değişimler vardı. Bu değişimler burada kısaca, bir sonraki bölümde de daha etraflıca incelenecektir çünkü tarihî önem arz eden olayları doğuran şey, belli bir zaman ve mekânın özel koşullarıdır. Elbette, sadece bu özel koşullara odaklanmak, her zaman tarihî bir dar görüşlülüğe sebep olarak sûnî ve bağlantısız izahlara yol açabilir. Ama bunun aksi de doğrudur: Şu ana kadar büyük ölçüde yaptığımız gibi sadece uzun vadeli ve çok yerleşik kültürel temaların incelenmesi, tarihî izâh yükünü tamamen gelişen toplumsal bilince yükler; toplumsal bilinçse tek başına, tek tek olayların niçin, nerede ve ne zaman meydana geldiğini açıklayamaz. Keza, Hıristiyan kültür ve toplumunun burada tek tek ele aldığımız belirli bazı kurumları –meselâ kölelik– Avrupa'ya ya da Hıristiyan dünyasına özgü değildi. Bu birbirinden bağımsız toplumsal âdetler ve kültürel alışkanlıkların belli tarihî vakaların ortaya çıkışında yeri olabilmesi için, o olgunun esasen meselâ kölelik örneğinde, insanların nesneleştirilerek insanlıktan çıkarılması gibi diğer bütünleyici toplumsal ve kültürel özelliklerle kaynaşarak, olaylar tarafından harekete geçirilmesi ve yönlendirilmesi gerekmektedir.

Buna örnek olarak, bu bölümün başında ele aldığımız konuya, Yahudi Soykırımı'nı izah sorununa dönebiliriz. Orada şöyle kaydetmiştik Elie Wiesel'e göre bunu izah etmenin bir yolu, "bütün katillerin Hıristiyan oluşu" ve Soykırımın "kendiliğinden ortaya çıkmadığı, aksine köklerinin derinlerde, ondan haber veren, onu hazırlayan ve olgunlaştıran bir gelenekte yattığı" gerçeğidir ve bu şüphesiz doğrudur. Gerçekten de Hıristiyan geleneğinin biraz önceki sayfalarda tasvir edilen ve birazdan göreceğimiz gibi, iki Amerika'nın yerli halklarına karşı gerçekleştirilen soykırımın meydana gelmesine yol açan bir düşünüş tarzını haber veren, onu hazırlayan ve olgunlaştıran özellikleri, çoğunlukla Soykırımın mazeretlerini destekleyen dinî-kültürel özelliklerle aynıydı.

Ancak Arno J.Mayer'in yakın zamanlarda ortaya koyduğu gibi, yirminci yüzyıl Almanyası'nda "Nihaî Çözüm"ün fiilen hayata geçirilişini tetikleyen –Hıristiyanların Yahudi düşmanlığı şeklindeki daha büyük tarihi bağlamın yanı sıra– belirli bazı koşullar ve olaylardı. Mayer'in işaret ettiği, Hıristiyanlığın toplumsal bilincinde yer alan yüzlerce yıllık "Yahudi korkusu," tek başına Nazi "Yahudi kırımı"na yol açmak için yeterli olmadığıydı. Aksine, Mayer'in gösterdiği, yirminci yüzyılın ilk birkaç on yılında "hem ideolojinin hem de koşulların sırasıyla, ama aynı zamanda da ağırlıkları belli olmayan rollerini oynadıkları,

sürekli ve karşılıklı bir etki söz konusuydu. Herşeyden önemlisi de, Yahudi kırımına neden olan fikirler ve koşulların bu şiddetli birleşimi, daha büyük ve tek bir tarihsel birleşmenin bir parçasıydı." Mayer'a göre bu birleşimin ana unsurlarının kaynağı, Avrupa'da İkinci Dünya Savaşı'ndan önce ve bu savaş sırasında meydana gelen ve doğudaki savaş –Mayer'in deyişiyle, "sözde dinsel öfke"yle gerçekleştirilen bir "Haçlı seferi"– kötüye gitmeye başladığı zaman Almanya'da ortaya çıkan özel bunalımlarla birleşen, birkaç on yıllık "felâket niteliğindeki ayaklanmalar"dır.[111]

Avrupalıların yoğun ve eski Yahudi düşmanlığının tarihî arka planı, elbette Nazilerin Yahudi kırımını izah etmede (tek başına yetersiz de olsa) temel bir unsurdur ve Yahudi düşmanlığının on dokuzuncu yüzyıl sonunda kesin bir biçimde ırkçılığa dönüşü de bu açıdan özel bir önem taşır. Stephan L. Chorover'in de işaret ettiği gibi, bundan başka Avrupa Yahudileri'nin üçte ikisinin yok olmasına neden olan Nihaî Çözüm ideolojisi, bizzat "aslında Yahudilerle ilgisi olmayan ve Almanya'da Nazi yönetiminden çok önce yaygınlaşan sosyobiyolojik fikirler ve öjonik doktrinlerinin mantıkî bir yayılmasıdır." Gerçekten de, Darwin teorisinin sapkınca bir yorumundan yararlanan Nazi hukukî sisteminin mimarları, 1933 yılında kalıtsal kusurları olan bireyler için "ırksal temizlik" amacıyla zorunlu bir kısırlaştırma kanununu tasarlayarak yürürlüğe koydular ve bu on yılın sonunda da, din veya ırk ayırt edilmeksizin, bütün psikiyatrik hastaların öldürülmesine giriştiler. Bunlar, Nazi rejiminin resmî olarak "değerini yitirmiş hayat" ya da "yararsız yiyiciler" olarak nitelendirdiği insanlardı ve kıyım sona erdiği zaman, bu kimselerden en az 275.000'i yok edilmişti.[112]

Elbette, 1940'ların başında, gürlemesi Avrupa'nın her yanından duyulan soykırım motoruna ilişkin çok daha fazla şey vardı. Örneğin, Richard L. Rubenstein'in ileri sürdüğü gibi, Alman sosyal düşünüşünün bürokratik hakimiyetiyle Nazilerin kendi aralarında yaşayan nüfusu aşırı ve gereğinden fazla (bu nedenle de harcanabilir) görmelerinin bir araya gelişi, Auschwitz ve Birkenau'ya neden olan en önemli faktördür.[113] Ancak buradaki amacımız yalnızca Yahudi Soykırımını, bu canavarlıklar ne kadar izah edilebilirse, izah etmek için, girift bir olgular bütününün anlaşılması –en azından, Hıristiyanlığın Yahudi zulmünün köklü tarihî

111. Mayer, *Why Did the Heavens Not Darken?*, s. 459, 461.
112. Stephan L. Chorover, *From Genesis to Genocide: The Meaning of Human Nature and the Power of Behaviour Control* (Cambridge: The MIT Press, 1979), s. 80-81, 100-101.
113. Richard L. Rubenstein, *The Cunning of History: The Holocaust and the American Future* (New York: Harper & Row, 1978), *passim*.

geleneğinin, "ırkçı" Yahudi düşmanlığının modern evriminin, Nazi öjonikçilerinin Yahudi olmayanlara karşı "değerini yitirmiş hayat" şeklindeki yaklaşımlarının ve 1940'ların başında meydana gelen belli bazı siyasî, ekonomik ve askerî olayların anlaşılması– gerektiğini göstermektir.

Amacımız iki Amerika'da meydana gelen dört yüzyıllık soykırımı anlamaksa, aynı türden birkaç seviyede tarihî, kültürel, siyasî, ekonomik ve askerî tetkik de gereklidir. Çünkü bunlar arasında en iyi ihtimalle kabaca bazı paralellikler varsa da, Avrupa'da on beşinci yüzyılın son yıllarına, dinî, sosyal, ekonomik ve askerî temelleri ve çağdaş ayaklanmaları içeren fikir ve koşulların dinamizmi damgasını vurmuştur; bu fikir ve koşullar, her ne kadar içerik açısından birbirlerinden çok farklı olsalar da, yirminci yüzyıl tarihinin çok daha tüyler ürpertici, soykırımla ilgili özellikleri hakkında bilgi sahibi olan okuyucularda elde olmadan rahatsız edici yankılar uyandıracaktır.

Hıristiyanlık, doğduğu andan itibaren dünyanın sonunu öngörmüştür. Azizler ve teologlar dünyanın sonuna dair ayrıntılar hususunda birbirlerinden ayrı düşmüştür, ancak bu konuda, doğa ve ilgili olayların zamanlamasıyla ilgili hususlar konusundaki anlaşmazlıklar kadar yoğun olan çok az anlaşmazlık vardır. Bir yanda son yaklaşırken dünyadaki koşulların giderek korku verici bir hal alacağına, kötülüğün artacağına, sevginin azalacağına, son sıkıntıların yaşanacağına inananlar vardı sonra birden İsa ortaya çıkacak, şeytana galip gelecek, insanlığı yargılayacak ve tarihe son verecekti. Diğerlerindeyse, genel olarak daha iyimser olduğuna inanılan bir görüş hâkimdi: Bunların iddialarına göre, büyük sona ulaşmadan önce, uzun bir barış, adalet, bolluk ve mutluluk dönemi yaşanacaktı, Yahudiler Hıristiyanlığa döndürülecek, putperestler ise ya döndürülecek ya da yok edilecekti. Vahyin bazı yorumlarında, Mesih'in bu Altın Çağı, İyiyle Kötü arasındaki o dehşetli ancak şanlı son mücadelenin yolunu açacak olan bir Dünya Hükümdarı –insanlığın kurtarıcısı– tarafından başlatılacak ve bunun üzerine tarih, İsa'nın muzafferâne İkinci Gelişi ile sona erecekti.

Zamanın sonuna dair kehanetlerde bulunanlar arasında vahyin bu iki yorumundan da çeşitli unsurları birleştiren bir çeşitlemeyi benimseyen, on ikinci yüzyıl Calabriasında yaşamış olan Fioreli Joachim'de bulunuyordu. Joachim'in fikirlerinin diğer bir çoklarından çok daha etkili olmasının en önemli nedeni, bu fikirlerin on üçüncü ve on beşinci yüzyıllar boyunca Kilise'nin Fransisken Tarikatinin manevî kolu tarafından benimsenerek aktarılmasıydı. Joachim ve takipçileri, kutsal metinlerdeki kanıtlardan yola çıkarak zamanın sonuna götürecek olaylar dizisinin çok yakında ortaya çıkacağını –hatta belki de çıktığını– göstermek ama-

cıyla hesaplar yaptılar. Bu kehanetler duyuldukça gerek kilisenin ve gerek devletin en temel işleri etkilendi. Daha önce insanlık tarihinde fikirlerin bundan daha daha hızlı ve daha uzağa yayılabildiği bir zaman görülmemişti. Çünkü tarih, Johann Gutenberg'in hareketli dökme kalıplarla baskı tekniğini geliştirdiği 1430'ların sonuydu. Tahminlere göre sadece 1450 ve 1500 yılları arasında Avrupa'da 20 milyon kadar kitap ve sayılamayacak kadar risale ve kitapçık basılıp dağıtılmıştır.[114]

Marjorie Reeves'in uzun ayrıntılarla anlattığı "1480'ler ve 1490'larda zirveye ulaşan...genel bir endişe"yle birlikte sonun yakın olduğuna dair önseziler 15. yüzyıl İtalya'sına damgasını vurmuştu. Çünkü en azından yüzyılın ortasında Floransa, Roma, Milan, Siena ve aralarında Columbus'un doğduğu ve gençliğini geçirdiği Cenova'nın da bulunduğu diğer İtalyan şehirlerinin sokakları kâhinlerle doluydu, halka yönelik on binlerce risale basılarak dağıtılıyor ve "astrolojik kehanetler" ülkeyi "kasıp kavuruyordu." Reeves'in ortaya koyduğu gibi, "anlaşılması gereken önemli nokta, burada birbirine rakip iki görüş ya da grupla bir yanda Altın Çağ'ı selamlayan iyimser hümanistler, diğer yanda da ah vah eden Orta Çağ'a özgü kâhin ve astrologlarla ilgilenmediğimizdir." Aksine bizim ilgi alanımız, "aynı insanlar arasında yan yana yaşanan felâket tellallığı ve büyük umuttur... bu nedenle kederle coşkunun Joachim'de birleşmesi, hümanist bir Altın Çağ kavramının kökleşmiş Deccal beklentisine uydurulması gereken İtalya'da on beşinci yüzyılın sonundaki hâlet-i rûhiye çok uygundu."[115]

Gerek endişe gerekse beklenti açısından artan bu heyecanın siyasî sonuçları, Joachim ve onun fikirlerini yayan takipçilerinin nihaî iyiyle nihaî kötü arasındaki son mücadeleyi mutlu Altın Çağ *sonrasına* koymasından kaynaklanıyordu. Yani "Joachim'in temel mesajı, onun barışın ve güzelliğin tarih *içerisindeki* –eksiksiz olmasa da– gerçek bir başarı vaadi olarak kaldı ki" bu, birçoklarının zihninde, "kısa zaman içerisinde bir dünya imparatorluğu hayallerine indirgendi."[116] Doğal olarak, farklı Avrupa ülkeleri ve liderleri, bu gömleğe Kral-Mesih sıfatıyla birlikte sahip çıktılar. Ancak Joachim'in on üçüncü yüzyıl ve on dördüncü yüzyılın başında yaşayan seçkin bir takipçisi, Villanovalı Arnold, insanlığı o görkemli yeni

---

114. Lucien Febvre ve Henri-Jean Martin, *The Coming of the Book: The Impact of Printing, 1450-1800*, trc. David Gerard ve ed. Geoffrey Nowell-Smith ve David Wootton (Londra: N.L.B., 1984), s. 186.

115. Marjorie Reeves, *The Influence of Prophecy in the Later Middle Ages: A Study in Joachimism* (Oxford: Oxford University Press, 1969), s. 259, 430-31.

116. *A.g.e.*, s. 305.

güne götürecek olan kişinin İspanya'dan çıkacağı kehanetinde bulunmuştu. Göreceğimiz gibi, Columbus da (bunu Joachim'in kehaneti sanmasına rağmen) bu kehanetten haberdardı; üstelik konuşup yazdığı bu konuda yalnız da değildi çünkü, Leonard I. Sweet'in deyişiyle, on beşinci yüzyıl sona ererken, Joachim'in zamanın sonuna dair kehaneti, "Fransisken sınırlarını aşarak İspanyol toplumunu Mesihçi bir atmosfere daldırdı."[117]

İyimserlik, bu yıllarda Avrupa'yı ziyaret eden bir yabancıya en imkânsız yaklaşım gibi gelirdi, çünkü kâfirle savaş bir süredir oldukça kötü gidiyordu. Gerçekten de bir tarihçinin işaret ettiği gibi: "Ta 1490'da, Haçla Hilal arasında sekiz yüzyıldır devam eden mücadelede nihaî zafere doğru giden ikincisiymiş; gelecek, İsa'nın değil, Müslümanların Peygamberininmiş gibi görünüyordu."[118] On üçüncü yüzyılın sonunda Hıristiyanların Kutsal Topraklardaki kalelerinin sonuncusu olan Yafa, Antakya, Trablus ve Akka Müslümanların eline geçmiş ve 1453'te İstanbul Sultan II. Mehmet tarafından alınmıştı. İlk Haçlı seferinden beri dökülen bütün kanlara rağmen, zamanın bu ânında Hıristiyanlığın nüfuzu bir kez daha Avrupa'nın dar hudutlarıyla sınırlanıyor ve bu hudutlar içerisinde de işler iyi gitmiyordu.

İngiltere'de John Wyclif ve takipçilerinin Kilise'nin ekmek ve şarabın et ve kana dönüşmesi doktrinini aleni olarak eleştirerek bütün ilahî otoritenin hiçbir surette büyük Kilise makamlarında değil, Kutsal Metinlerde bulunduğunu iddia ettikleri on dördüncü yüzyıl sonundan beri, reformun gümbürtüsü duyulmaya başlanmıştı. On beşinci yüzyılda ise çeşitli yönlerden, çeşitli konularda eleştiriler gelmeye devam etti. Örneğin bir yanda Wyclif'in görüşlerinin bazılarını savunan ve Papa'nın günah işlemesini ve özel izinler vermesini eleştiren John Huss vardı. John Huss, neden olduğu kargaşadan dolayı –Engizisyoncular tarafından kıyafetleri soyulup saçları haç şeklinde kazındıktan ve kafasına üzerinde İblis resimleri çizili, külah şeklinde kağıttan bir şapka geçirildikten sonra– kazıkta yakıldı, bu-

117. Leonard I. Sweet, "Christopher Columbus and the Millennial Vision of the New World", *The Catholic Historical Review*, 72 (1986), 373. Columbus'un, Joachim of Fiore'nin "Zion'un sandığını onaracak kişi İspanya'dan gelecektir" dediğine dair iddiasının kaynağı, konunun öğrencilerini hayrete düşürmüştür. Arnold of Villanova'nın kimliği ve bir tartışma için, bakınız John Leddy Phelan, *The Millenial Kingdom of the Franciscans in the New World*, Düzeltilmiş Baskı (Berkeley: University of California Press, 1970), s. 22, 134-35; ve Pauline Moffitt Watts, "Prophecy and Discovery: On the Spiritual Origins of Christopher Columbus's 'Enterprise of the Indies'", *American Historical Review*, 90 (1985), 94-95.

118. Kenneth Scott Latourette, *A History of the Expansion of Christianity* (Nerw York: Harper & Row, 1940), Cilt: 3, s. 2; Phelan'ın, *Millennial Kingdom of the Franciscans* adlı eserinde, s. 27'de alıntılanmıştır.

nun ardından Huss taraftarlarıyla Katolikler arasında, siyaset ve dinin girift bir biçimde iç içe geçtiği ve on beşinci yüzyılın büyük bölümünde devam eden bir savaş çıktı.[119] Kiliseye başka bir yönden, Lorenzo Valla gibi, Constantine Bağışı'nın, papalığa büyük dünyevî güçler veren, sekizinci yüzyıla ait bir belgenin, sahte olduğunu kanıtlayan ve on beşinci yüzyılın ortasında birer ideal olarak hem manastır sistemini hem de bekâreti eleştiren Rönesans hümanistlerinden de eleştiriler gelmeye başlıyordu.

Öte yandan papalık da son zamanlarda, Büyük Sapkınlık adıyla bilinen dönemin kırk yılında sıkıntılar yaşamıştı; hatta bu dönemde Roma Katolik Kilisesi Papası olduğunu iddia eden iki-üç rakip çıktı. Sapkınlık 1418'de Daimi Konsey'de son bulmasından sonra, yüzyılın geri kalanında papalığın tavrı ve süregelen mirası muazzam bir müsriflik ve ahlâkî bozulmayla devam etti. Büyük Engizisyon tarihçisi Henry Charles Lea'nin tespitine göre, Orta Çağ'ın sonunda yaşayan "en dindar kafalar"dan birçoğu uzun zamandır "Hıristiyanlığın pratikte bir başarısızlık olduğundan" korkuyordu. "Kilise, insanı yükseltmek yerine, onu kendi seviyesine indirmişti."[120] Tabii bu da, gelecek yüzyılın ilk yıllarında alevlenecek olan reformun korlarını körüklemekten ileri gidemedi.

Önceki bölümde, Orta Çağ'ın sonu yaklaşırken, Avrupa halklarının birçoğunun yaşamaya mecbur edildiği acımasız koşulları günlük yaşam düzeyinde gördük. Columbus'un on beşinci yüzyıl ortasındaki doğumundan yüzyıl önce, Kara Ölüm Avrupa nüfusundan büyük kitleleri alıp götürmüş ve bu toplumu parçalamıştı. Kısa bir zaman içinde milyonlarca insan ölmüştü –bütün Avrupa'da yaklaşık her üç insandan biri salgından öldü– ve iyileşme ızdırap verici bir yavaşlıkta gerçekleşti. "Hayatta kalan az sayıdaki temkinli insanın çok fazla beklentisi vardı," diyerek hatırlıyor bu zamanları, Floransalı tarihçi Matteo Villani:

> Komşularının yok oluşunu gören ve Tanrı'nın inayetiyle ölümden kurtulanların....daha doğru, mütevazı, erdemli ve Katolik olacağına; kendilerini adaletsizlik ve günahtan koruyacaklarına ve birbirlerine karşı sevgi ve iyilikseverlikle dolu olacaklarına inanıyorlardı. Ama salgın bizim düşündüğümüzün aksine, çok çabuk sona erdi.... [İnsanlar] kendilerini öncekinden daha utanç verici ve bozuk bir hayata kaptırdılar.... İnsanlar, insan sayısının azlığından dolayı bütün mahsullerin bollaşacağını düşünüyordu ama aksini, insanların nankörlüğünden dolayı, herşeyde alı-

119. John Huss'un yargılanmasının ve idam edilmesinin belki de en iyi izahı, Henry Charles'in, Margaret Nicholson tarafından özetlenerek tek cilt haline getirilmiş şekliyle elde edilebilir olan, *The Inquisition of the Middle Ages* (New York: Macmillan, 1961) adlı eserinin içindedir, s. 475-522.

şılmadık bir kıtlık görüldü ve uzun süre de devam etti; hayır, bazı ülkelerde...feci ve görülmedik kıtlıklar oldu....ancak gerçekte herşey çok farklı oldu çünkü bütün mallar salgından önce olduğundan iki kat ya da daha pahalıydı. İşçiliğin ve her türden ticaret ve zanaat işinin ücreti, düzensiz bir şekilde, iki kattan daha da fazla yükseldi. Her ülkeden vatandaşlar arasında da davalar, ihtilaflar, tartışmalar ve isyanlar alıp başını gitti.[121]

Modern tarihî analiz, genel olarak Villani'nin tanımını doğrulamıştır, ancak önemli bir farkla: Ondan çok daha umut doludur. Örneğin, on dördüncü yüzyılın ortasındaki veba patlamasından hemen sonraki yüzyılda ücretler artmamış ama bu dönemden sonra ciddi bir düşüş göstermişti. Sıradan bir İngiliz marangozunun gerçek ücretleri bunun canlı bir örneğidir: 1350 ve 1450 yılları arasında ücreti yüzde 64 civarında artmış; sonraki iki yüzyıl boyunca da şiddetli bir biçimde düşmeye başlayarak sonunda, üç yüz yıl önce, vebanın baş gösterdiği 1348 yılındakinin yaklaşık yarısına inmiştir. Öte yandan, yine bu dönem boyunca, gıda maddeleri ve diğer malların fiyatları buna eşdeğer bir oranda *yükselerek* nihayet on altıncı yüzyılda yüzde 500'lük genel bir artışa ulaşmıştır.[122]

Zaten mahvolmuş bir sosyal ortamda aynı anda düşen ücretler ve yükselen fiyatların bir araya gelmesi, bir İngiliz marangozu için yeterince kötüydü ancak İngiliz marangozlarının Avrupa'daki diğer işçilerle kıyaslandığında hiç de yoksul oldukları söylenemez ki diğer işçiler de, hiçbir işi olmayan aç kitlelerle kıyaslandığında gayet iyi durumdaydı. Kara Ölümün Avrupa nüfusunun üçte birini alıp götürdüğü ve kıtlık nöbetlerinin her seferinde daha binlercesini yok ettiği sırada Yüzyıl Savaşları şiddetleniyordu; 1337'de başlayan savaş 1453'e kadar sürdü. Savaş sona erdiği zaman da, terhis olup haydutlara ve yol kesicilere dönüşen yağmacı asker güruhları –bunlara yerinde bir deyimle *écorcheurs* yani "soyguncular" deniyordu– taşrada taciz ve yağmaya girişti. Nihayet, savaş ekonomisinin gereklilikleri hükümetleri vergileri arttırmaya mecbur etti. Immanuel Wallerstein, bütün bunların neticesini şöyle açıklıyor:

---

120. *A.g.e.*, s. 568.
121. Philip Ziegler'in, *The Black Death* (New York: Harper & Row, 1971) adlı eserinde, s. 270-71'de alıntılanmıştır.
122. Immanuel Wallerstein, *The Modern World System, I: Capitalist Agriculture and the Origins of the European World-Economy in the Sixteenth Century* (Londra: Academic Press, 1974), s. 80. Enflasyon hakkında, bakınız Fernand Braudel, *The Mediterranean and the Mediterranean World in the Age of Philip II* (New York: Harper & Row, 1972), Cilt: 1, s. 516-21; ve J.H. Elliott, *The Old World and the New, 1492-1650* (Cambridge: Cambridge University Press, 1972), s. 62.

Zaten ağır olan feodal vergilerin üzerine binen vergiler, üreticilere çok ağır geldi ve bir likidite krizine yol açarak sonuçta dolaylı ve ayni vergilere dönüş yapılmasına neden oldu. Böylece aşağı doğru bir devir başladı: Mâlî yük tüketimde azalma. O da üretimde ve para sirkülasyonunda azalmaya neden oldu, bu da daha başka likidite sorunlarına yol açarak kraliyetin borçlanmasına ve sonunda da sınırlı kraliyet hazinelerinde ödeme güçsüzlüğüne neden oldu. Bu da daha sonra bir borç krizi yaratarak altının birikmesine yol açarak en sonunda uluslararası ticaretin gidişatını bozdu. Fiyatlarda ani bir artış meydana geldi; bu da geçim sınırını daha da aşağı çekerek nüfusa kayıplar verdirmeye başladı.[123]

Özetle, papazlar ve diğer seçkinler sefahat ve ahlâkî bozulmaya dalarken, Avrupa'nın temel siyasî ve ekonomik çatısı –genel sosyal düzenden söz etmeye bile gerek yok– neredeyse yıkılacak haldeydi. Elbette bazı devletler diğerlerinden daha kötü durumdaydı ki bu nispî sefaleti ölçmenin de çeşitli yolları vardır. Şimdi göreceğimiz bir ölçü, Columbus'un Yeni Dünya seferlerinden sonra olanlara çok uygun düşer ki, bu Avrupa içi ticaret dengesi ve doğasıdır. İngiltere'de ve genel olarak kuzeybatı Avrupa'da, bu dönemde hukukî ve diğer alanlarda gösterilen çabalar, İngiltere örneğinde yün gibi, hammaddelerin ihracını azaltarak mamul malların ihracını teşvik etmiştir. Böylece, on beşinci yüzyılın sonunda, İngiltere, yılda 50.000 top kumaş ihraç eder hale gelmiş ve sonraki elli yılda da bu rakamı iki buçuğa katlamıştır. Bu dönemde İspanya ve Portekiz ise, hammadde (yün, demir cevheri, tuz, yağ ve diğer kalemler) ihracatçılığını sürdürerek tekstil, madenî eşya ve diğer mamul malları ithal etmeye başlamıştır. İberya ülkeleri, azgelişmiş ve esnek olmayan ekonomik sistemleriyle, hızla kuzeybatı Avrupa'nın büyüyen, kendileri hâlâ yoksulluk içinde olsalar da ilk kapitalist devletlerinin ekonomik bağımlıları haline geliyordu.[124]

Bu, Columbus'un 1492'de yola çıkış arefesindeki Eski Dünyaydı. Hıristiyanlar, neredeyse beş yüzyıldır şehvet düşkünü iblisler gözüyle baktıkları ve kâfir diye tanımladıkları dış düşmanlara karşı son derece yıkıcı kutsal savaşlar ve kitlesel köleleştirme kampanyaları düzenlemişlerdi. Hepsi de Kutsal Toprakları ele geçirmek amacıyla yapılan bu savaşlar, artık birçoklarına göre gerçekten de boşa çıkmıştı. Yine bu uzun yüzyıllar boyunca, Hıristiyan olmayan herkese ve herşeye karşı acımasız tahammülsüzlüklerini bunlardan başka aralarında yaşayan ve Deccal'in tecessümü olarak gördükleri Yahudilere karşı katliamlar tertipleyerek,

123. Wallerstein, *Modern World System,I*, s. 21-22.
124. L. S. Stavrianos, *Global Rift: The Third World Comes of Age* (New York: William Morrow and Company, 1981), s. 86-87.

İncil'e inanmayı reddedenlere işkence, sürgün ve kitlesel kıyım uygulayarak ifade etmişlerdi. Bu çabalar da büyük ölçüde boşa çıkmış görünüyordu. Alenî olarak dinlerini yaşayan yüzbinlerce Yahudi, hâlâ Avrupalıların arasındaydı ve Hıristiyanlığa dönmüş olanların bile Şeytanın vasıtaları ve casusları olduklarının, haince içlerinde dolaştıklarından şüphe ediliyordu.

Teokratik bir kültürün ve bin yıldır, hatta daha uzun zamandır kösnül ve cinsel şeylere saplanıp kalmış bir dünya görüşünün hâkimiyetinde olan ve saplantısını ancak papazların izin verdiği şekilde yani yoğun ve şiddetli şehevi ve cinsel bastırma ve "arınma"yla gösteren Hıristiyan halkının bu dönemdeki dinî duyguları neredeyse kaynama noktasına ulaşmıştı. Başındaki Kilise ahlâksızlığa batmış, onun aşağısındaki askerlerinse cesareti, giderek de umutları kırılmıştı. Bunlar, uygun kıvılcımı buldukları zaman, antropolog ve tarihçiler tarafından "bin yılın" isyan ve ayaklanması ya da "yeniden canlanma hareketleri" olarak tanımlanan olaylara dönüşen koşullardır.[125] Aslında, bu tarihî an, geriye doğru bakıldığında, Reformun başlangıcı; yani kitlesel bir devrim arefesinden başka bir şey değildi. Ve bu devrim nihayet gerçekleştiği zaman, Katolikler Protestanları, Protestanlar da Katolikleri, ortak Hıristiyan atalarının Müslüman ve Yahudilere yönelttiği bağnazlık ve vahşetin aynısıyla öldürecekti.

Taraftarlara "Onların, bize Tanrı'dan yüz çevirten kötülerin daha fazla yaşamasına müsaade etmeyin," diye haykıracaktı çok geçmeden radikal Protestan Thomas Muntzer. "İmansız bir adamın" –Katoliklerden bahsediyordu– "imanlılara mâni oluyorsa, yaşama hakkı yoktur.... Onları yok etmek için kılıç gerekir....Eğer direnirlerse, acımadan katledin."[126] Ve tekrar tekrar olan buydu: Katolikler gerçekten de acımadan katlediliyordu. Tabii ki, Kilise, gerek fiille gerekse sözle, böyle iltifatlara cevap vermeye çok hevesliydi. Bu nedenle, örneğin, on altıncı yüzyıl Fransası'nda Katoliklerin Kalvinistlerden intikamı binlerce kişinin öldürülmesiyle sonuçlandı. Çocuklar hançerlenerek öldürüldü, altın bileziklerini almak için kadınların elleri kesildi: "Uygunsuz" eserleri yayınlayanlar, kitaplarından yakılan ateşlerde yakılarak öldürüldüler. Bir Protestan lideri olan Gaspard de Coligny'ye yapılan muamele diğerlerinden pek farklı değildi: Katolik ayak takımı, onu öldürdükten sonra cesedini parçaladı; "kafasını, ellerini, cinsel organını kes-

125. Bu konu hakkında çok geniş ve büyüyen bir edebiyat içinde iki eski görüş özellikle yardımcıdır: Kenelm Burridge, *New Heaven, New Earth: Astudy of Millenarian Activities* (New York: Schocken Books, 1969) ve Michael Barkun, *Disaster and the Millennium* (New Haven: yale University Press, 1974).

126. Cohn'un, *Pursuit of the Millennium* adlı eserinde, s. 259'da alıntılanmıştır.

tiler –sonra da onu sokaklarda dolaştırarak ateşe verdiler ve nehre attılar...[A]ma sonra, onun balıklara yem olacak kadar değerli olmadığına karar verince oradan çıkardılar....[ve] cesetten geri kalanı 'kurtlara ve kargalara yem olması için' Montfaucon'daki idam sehpasına götürdüler."[127] Bu şiddetli öfke on yedinci yüzyılda da sürdü; örneğin Katoliklerin Protestan şehri Magdeburg'u yağmalaması ve en az 30.000 Protestanı öldürmesi gibi, "Tek bir kilisede elli üç kadın kafası kesilmiş halde bulundu," diye anlatıyor Friedrich Schiller ki başka yerlerde de bebekler hançerlenerek ateşlere atılıyordu. "Ortadaki manzara insanlık adına korkunç ve tiksinti vericiydi," diye yazıyor Schiller, "ölülerin altında sürünen canlılar, iç parçalayıcı ağlamalarıyla ana ve babalarını arayarak ortalıkta gezinen çocuklar ve hâlâ ölmüş annelerinin memelerini emen bebekler."[128]

Burada Hıristiyan Hıristiyan'a karşıydı. Avrupalı Avrupalıya karşı. "Medenî "medenî"ye karşı. Bütün Avrupalıların bildiği, dünyanın uzak köşelerindeki hâlâ keşfedilmemiş bölgelerde yaşayan, şehvet düşkünü, Hıristiyan ve medenî olmayan "vahşi" ırklar vardı. Bunların bazıları hayvan, bazıları insandı; bazılarıysa bu ikisi arasındaki karanlık yerdeydi. Bir gün –belki de çok yakında bir gün– onlarla karşılaşılacak ve o zaman önemli kararlar verilmek zorunda kalınacaktı. Eğer ruhları varsa, kutsal imanı anlayabilecek ve kucaklayabilecek durumdalarsa, onları Hıristiyanlığa döndürmek için her türlü çaba gösterilecekti, tıpkı Müslüman ve Yahudileri döndürmek için her türlü çabanın gösterildiği gibi. Eğer dine döndürülemeyecekleri anlaşılırsa, ruhları yoksa yani Şeytanın çocuklarıysalar öldürüleceklerdi.

Hıristiyan Avrupa tarihinde bu dönem, birçoklarına göre zamanın sonu önündeki eşikti. Mahşerin Dört Atlısından üçünün bölgede dolaştığı açıktı: Kızıl atlı, yani savaş; siyah atlı, yani kıtlık; ve doru atlı; yani ölüm. Yalnızca beyaz atlı –İncil'deki sembolün birçok yorumuna göre İsa– henüz kendisini göstermemişti. Ve onun dönüşünün pek uzakta olmadığına dair her yerde görünen işaretlere rağmen, ona yolu açmak, hâlâ onun kutsal çocuklarının sorumluluğundaydı.

İsa geri dönmeden önce, bütün Hıristiyanların bildiği gibi, İncil'in bütün dünyaya yayılması gerekiyordu; ancak dünyanın tamamı henüz bilinmiyordu. İncil'i bütün dünyaya yaymak, bütün dünya insanlarının, keşfedilir keşfedilmez onun mesajını kabul etmesi demekti, bu da Hıristiyan olmayan herkesin toptan döndürülmesi ya da yok edilmesi anlamına gelirken, aynı zamanda da Kutsal Toprak-

127. Barbara B. Diefendorf, *Beneath the Cross: Catholics and Huguenots in Sixteenth-Century Paris* (New York: Oxford University Press, 1991), s. 102-103.
128. Mayer'in, *Why Did the Heavens Not Darken?* adlı eserinde, s. 22'de alıntılanmıştır.

ların sembolü olan Kudüs'ün özgürleştirilmesi ve muhtemelen yeryüzü cennetinin de keşfi anlamına geliyordu.

Christopher Columbus bütün bunları biliyordu. Az sonra göreceğimiz gibi, aslında bunlar onda saplantı haline gelmişti. İspanya kraliçesi Isabella da onun bu muazzam hayalini ve saplantısını kendine göre paylaşıyordu. Buna karşın, Columbus, 1486'da planladığı iş için destek arayarak ilk kez İspanya sarayına gittiğinde reddedilmişti. Geriye baktığımız zaman, bu anlaşılabilir bir şeydi. İspanya o dönemde Granada'daki Mağriblilerle savaşmakla meşguldü. Saray yoksullaşmıştı. Columbus'un teklifi ise güvenli bir yatırım olmaktan çok uzaktı. Ancak beş yıl sonra kralla kraliçe merhamete geldi. 1491'de neden böyle fikir değiştirdikleri hiçbir zaman tam olarak bilinememiştir ancak Isabella'nın İslam'a karşı zafer kazanmaya duyduğu doymaz açlığının nedenlerden biri olduğu kesin gibiydi. "Başarılı bir sefer, İspanya'nın, Türklerle mücadelede yardımlarına ihtiyaç duyulan Doğu ülkeleriyle temasa geçmesini sağlayacaktı," diye yazar J.H. Elliot. "Aynı zamanda da, talih yaver giderse, Columbus Kudüs yoluyla geri dönebilir ve Osmanlı İmparatorluğu'na geriden saldırmak için bir yol açılabilirdi. Pek tabii, Doğuda büyük bir Hıristiyan misyonunun temellerinin atılabilme ihtimali Isabella'yı da büyülüyordu. Granada seferinin son aylarına damgasını vuran yoğun dinî heyecan ortamında, en çılgınca projeler dahi birden gerçekleştirilebilir görünmeye başlamıştı."[129]

Daha sonra, 2 Ocak 1492 tarihinde, Granada'yı kontrol altında bulunduran Müslümanlar teslim oldu. Uzun bir zamandan da sonra kâfire karşı kazanılan bu ilk gerçek Hıristiyan zaferinin, Tanrı'nın, adı "haç taşıyan" anlamına gelen adamın girişimini destekleme kararının yanında olduğunun açık bir işaretiydi. Bu yılın 30 Mart'ında İspanya Yahudilerine Katolik olmaları ya da ülkeden kovulmaya maruz kalmaları için dört ay müsaade edildi –bu, sonraki on yıl bitmeden önce Mağribilerin de önüne konulacak bir ültimatomdu. Bir ay sonra, yani 30 Nisan'da, Columbus'un gemisine binmeye karar veren bütün suçluların davalarının askıya alınacağına dair bir kraliyet fermanı çıkarıldı çünkü, deniyordu belgede, "Ona katılacak kişilere güvenli hareket imkânı verilmesi gereklidir, aksi halde başka hiçbir koşulda onunla bu sefere katılmak istemeyeceklerdir."[130] Cinayetten

---

129. Elliott, *Imperian Spain*, s. 49.

130. Ed. Samuel Eliot Morison'un, *Journals and Other Documents on the Life and Voyages of Christopher Columbus* (New York: The Heritage Press, 1963) adlı eserinde, s. 33-34'te, "Royal Decree Ordering the Suspension of Judicial Proceedings Against Criminals, Provided they Ship with Columbus, 30 Nisan 1492".

aranan dört adamdan başka, bilindiği kadarıyla hiçbir suçlu bu teklifi kabul etmedi. Tarihçilerin söyleyebildikleri kadarıyla, *Niña, Pinta* ve *Santa María* gemilerinin mürettebatının büyük çoğunluğu –muhtemelen hepsi yüz kadar kişi– o sırada kanunun peşinde olduğu kişiler değildi ancak kibar takımından olmadıkları da kesindir.[131]

Columbus'un 3 Ağustos'ta seyir defterine kaydettiğine göre; "güneşin doğuşundan yarım saat önce," Palos limanından ayrılan üç küçük gemi "Kanarya Adaları'na doğru yola çıktı" ve buradan geçerken yurtlarından sürülen Yahudilerin sonuncuları da denize açıldı.[132] Çoğunluğu açlardan oluşan bir milleti ve itibar kaybetmiş bir Kilise'yi temsil eden bu küçük yoksullar donanması büyük ve kutsal görevi için yola çıkmıştı. Dünya artık hiçbir zaman aynı olmayacaktı: Çok geçmeden katliam başlayacaktı.

131. Columbus'un ilk yolculuktaki mürettebatlarının en ayrıntılı çalışması –gerçekten bilimsel bir ömür emeği olan– redaksiyonu José de la Pena y Camara tarafından yapılan (Madrid, 1984) ve John Noble Wilford'un, *The Mysterious History of Columbus: An Exploration of the Man, the Myth, the Legacy* (New York: Alfred A. Knopf, 1991) adlı eserinde, s. 115-26'da tartışılan, Alice Bache Gould'un, *Nueva lista documentada de los tripulantes de Colon en 1492* adlı eseridir.

132. Ed. Morison'un, *Journals and Others Documents* adlı eserinin içinde, s. 48-49'da, "The Journal of the First Voyage".

6

Christopher Columbus kendisini Kutsal Kitap'ta vaat edilen bir çağda ilahî kaderin seçtiği biri gibi görüyordu. Kendinden de son derece emindi. Özellikle emin olduğu bir şey de dünyanın sonunun yüz elli yıl içinde geleceğiydi. Kendisi bu konuda hesaplamalar da yapmıştı, ancak bunlar Katolik Kardinal ve sonradan Paris Üniversitesi Rektörü olan –John Huss'u sapıklıktan idam eden Engizisyon'da yüksek rahip– Pierre d'Ailly'nin *Imago Mundi* adlı eserini dikkatle okumasına dayanıyordu. Columbus'un elindeki nüsha 1480'lerde Louvain'de basılmış olmasına rağmen, aslında 1410 yılında yazılmış olan *İmago Mundi* Hıristiyanlıkla yoğrulmuş coğrafya ve kozmoloji alanlarında ruhban sınıftan olmayan halkın eğitimine yönelik bir tür ansiklopediydi.[1]

Columbus, kendisine –o zamanlar Okyanus Denizi olarak tanınan– Atlantik Okyanusu'nun uzunluğunun fiilî olarak bilinenden çok daha kısa olduğunu hesaplama imkânı veren (Aristo, Seneca, Pliny ve diğerlerinin görüşleri temelinde) malûmat karışımını, kadîm bilgelik ve derleme bilgilerini bir araya toplayan bu kitaptan çıkarmıştı. Ünlü seyahatine çıkmadan çok önce, daha tecrübeli denizciler Columbus'un tahmininin okyanusun gerçek uzunluğuna göre çok kısa olduğunu

---

1. *The Libro de las Profecias of Christopher Columbus*, tercüme eden ve yorumlayanlar Delno C. West ve August King (Gainesville: University of Florida Press, 1991), s. 24, 109.

iyi biliyorlardı ve bunu kendisine de söylemişlerdi. Portekiz Krallığı'nın 1484'te Columbus'un yardım talebini reddetmesinin en önemli sebeplerinden biri de budur. Fakat Columbus inatçıydı. Onun üstün bir kanıt ve mantıkla ikna edilmeye ısrarla direnen gönülsüzlüğü ne tuhaftır ki Karayip Adaları'na Portekizlilerden daha önce çıkmasıyla sonuçlanmıştır. Ve bu da şüphesiz inancını daha da kuvvetlendirmiş ve yaşamının sonuna kadar kendi özgün hesaplamalarının doğru olduğu yanılsamasına inanmaya devam etmiştir. [2]

İmago Mundi, Columbus'un o çağda yaşayan bir çok kimse gibi kabullenmeye hazır olduğu başka konularda da aynı derecede şüpheli malumat bolluğunu içeriyordu. Çünkü Columbus'un Kardinalin eserinde gördüğü ve yazarın da görülmesini istediği –geçmiş, bugün ve gelecek olarak– bir dünya tarihi taslağıydı. Pauline Moffit Watts'a göre; Roger Bacon, 9. yüzyıl Arap astronomlarından Ebu Ma'şer ve benzeri yazarların fikirlerini sarmalayıp birleştirmekle Pierre d'Ailly okuyucuları için, "bir kişinin yıldız falının çıkarılmasına çok benzer bir yolla, büyük dinlerin ve imparatorlukların 'yıldız fallarını' çıkarmıştı." Columbus gibi, bu yazarlar da doğru teknikler öğrenildiği zaman "geleceğin öngörülebileceğine, çünkü gelecekteki bütün hadiselerin şimdiki an üzerinde işaretleri olduğuna" inanıyorlardı.[3]

Columbus, Ailly'i, Kardinalin yazılarında hakikate götüren kutsal bir yoldan başka bir şey görmeyen amatör bir bilginin yakıcı arzusuyla okudu. Kendisine ait olan ve bugün Seville'deki Biblioteca Colombina'da bulunan *Imago Mundi* nüshasının kenarları, Amiral'in teoloji, coğrafya ve tarih konularında düştüğü 900 kadar derkenarla doludur. Bu notlara göre, Afrika, Avrupa'nın yarısı kadardır ve Ekvatorun güneyinde gün uzunluğu sadece 12 saattir. Çinliler küçük gemilerle Atlantik'ten Avrupa'ya sürüklenmiş ve bu Çinlilerden bir adamla bir kadın İrlanda'ya çıkmıştır. "Aristo, İspanya'nın sonu ile Hindistan'ın başlangıcı arasının bir iki günde katedilebilecek küçük bir deniz olduğunu söyler." Kendilerine başvurulan diğer eski yazarlar, söylentiye göre, Columbus'a dünyanın küçük olduğunu ve Batı'ya doğru yelken açarak kolayca Hindistan ve Çin'e ulaşılabileceğini gösteren, aynı veya benzer şeyleri söylemişlerdir. Bu ârızî veya hayal mahsulü gözlemler, Müslümanların sonunda ne zaman yok edileceğini ve Deccal'in ne zaman geleceğini belirleyen hesaplamalarla birlikte, Kutsal Kitabın yorumlarıdırlar.[4]

2. Pauline Moffitt Watts, "Prophecy and Discovery: On the Spiritual Origins of Christopher Columbus's 'Enterprise to the Indies'" *American Historical Review*, 90 (1985), 82-83.
3. *A.g.e.*, s. 87.
4. *Libro de las Profecias*, s. 24; Watts, "Prophecy and Discovery", 88; Samuel Eliot Morison, ed., *Journals and Other Documents on the Life and Voyages of Christopher Columbus* (New York: The Heritage Press, 1963), s. 22-23.

Görünüşe göre, sonun yakın olduğuna inanan Fransisken rahipleriyle yapılan uzun sohbetlere ek olarak, bu türden kaynakların keşfi vasıtasıyla Columbus İsa'nın İkinci Gelişinin ne zaman olacağını kendisini tatmin edecek kesinlikle hesaplamıştı. Bu neticeyi üzerinde çalıştığı, Kutsal Kitaba dayalı basitleştirilmiş bir numeroloji aracılığıyla bulmuş, fakat aynı zamanda da çevresini kuşatan tarihsel işaretlerden çıkarmıştı.[5] Dünyanın sonunun yakın olduğuna inananların her şeyi kuşatan bu milenyumcu mantığı içinde, başarı gibi başarısızlık da her zaman kolayca yutulur; hatta zıt bir delil bile arzu edilen sonuca varacak şekilde yorumlanır. Bundan dolayı, Columbus için Yahudilerin din değiştirmeye karşı inatçı direnişi ve Türkiye'de Müslümanların endişe verici başarıları gibi hadiseler, sadece Tanrı'nın büyük planının bir parçası, onun Hıristiyanları sınaması, yani şafak vaktinden önceki kaçınılmaz karanlıktı. Diğer taraftan, Yahudilerin İspanya'dan çıkarılışı (tövbe edenlerin vaftiz edilmesinin yanı sıra), Granada Müslümanlarının düşüşü gibi çok daha yeni vukû bulan olaylar, doğmakta olan yeni ve şanlı günün aynı ölçüde açık işaretleriydiler. 1492'de yolculuğuna başlamadan önce Columbus'un zihninde ve sayfa kenarı notlarında bulunan şey, *libro de Las Profecias* (Kehanet Kitabı) adlı kitabını, bu kitap, dünyanın sonuna ancak yüz elli yıl kaldığını, tüm dünyadaki Yahudilerin, kâfirlerin ve putperestlerin kısa bir süre sonra ya öldürüleceğini veya İsa'ya döndürüleceğini ve uzun bir süre geçmeden Kutsal Toprakların yeniden ele geçirileceğini ispat etmek maksadıyla, Kutsal Kitap'tan, ilk Hıristiyan yazarlardan ve klasik otoritelerden alınan yüzlerce alıntıyla derlenmiş bir albümdü, derlemeye başladığı 1500 yılındaki üçüncü seyahati sonunda vardığı (eğer karmakarışık ve tutarsız değilse) son derece incelikle işlenmiş bir teoriydi. On altıncı yüzyılın başlarında Columbus, seyahat ve keşiflerinin bütün bunları teyit ettiğine emin olmuştu. Yine, sadece bu mucizevî olaylar, kehanetlerin söylediğine göre Kral-Mesih tarafından başlatılmakla kalmayacak; aynı zamanda son fetihler ve Kudüs'ün kurtarılması da, Columbus'un ya Asya olduğunu düşünmeye devam ettiği kara parçasının sahillerinin ötelerinde bulduğu yoğun nüfusa sahip adalarda veya bizzat kıtanın kendisinde bulacağını umduğu bol miktarda altınla karşılanacaktı. Gerçekten de Columbus, bir süre boyunca Kral Süleyman'ın Hazinelerini bulduğuna –şüphesiz Tanrı'nın yardımıyla– ve bu altının dünyanın sonunu getirecek olan Haçlı seferini başlatacağına inanmıştı. "Hint adaları altınlarının halkın muhayyilesindeki imajı, hiçbir zaman bu seferde olduğu kadar mistik bir şekilde kutsallaştırılmamıştı," der John Leddy Phelan ve sür-

5. *Libro de las Profecias*, s. 109.

dürür: "Amerika'nın keşfi ve fethi, başka bir çok şeyin yanı sıra, son Haçlı seferiydi. Eğer Columbus istediğini elde etmiş olsaydı, bu bütünüyle gerçekleşmiş olacaktı."[6]

Fakat Columbus meşhur seyahatlerine çıkmadan önce Ailly'nin *Imago Mundi*'sinden başka şeyler de okumuştu. Bunlar Plutarc, Marco Polo ve uzak bölgelerde yaşadıkları söylenen canavar ırkların ilk kataloğu olan Pliny'nin *Natural History*'siyle, Orta Çağ'ların en popüler nesir kitabı da olan John Mandeville'nin Doğu'daki Kutsal Topraklar ve Canavar ırklar üzene bilgiler verdiği varsayılan ancak büyük ölçüde intihal olan *Travels*'ini de içeren diğer bazı eserlerdi.[7] Tıpkı hiçbir zaman aramaktan vazgeçmediği masalsı yeryüzü cennetini bulmayı umması gibi Columbus bu seyahatlerinde canavar ırkların temsilcileriyle karşılaşacağını ümit ederek buna inandı. Colombus bu düşüncelerinde yine yalnız değildi. İlk seyahatinden dönerken Kral ve Kraliçeye yazdığı mektubunda şöyle diyordu: "Bu adalarda şimdiye kadar, birçoklarının umduğunun aksine, insan canavarlarla karşılaşmadım," fakat başka bir yerde yazdığına göre, bölgeyi ilk görüşünden sonraki birkaç hafta içinde, bazı Kızılderililer kendisine diğer adalarda "insanların kafasını koparıp kanını içerek ve edep yerlerini keserek öldüren ve yiyen köpek başlı insanlar ve tek gözlü adamlar olduğunu" söylemişlerdir.[8]

Aslında, bugün hâlâ mevcut olan ve büyük ölçüde Columbus'un sözde insan yiyicilere Carib [Karayipli; ç.n] dendiğini söylemesine dayanan yaygın halk inanışının aksine, yamyamlığa (köpek başlı insanlardan söz etmeye bile gerek yok) ilişkin gerçek bir kanıt yoktu. İspanyol ve İngiliz dillerindeki bozulmayla bu isim "cannibal" [yamyam; ç.n] şekline dönüşmüş ve gerek Columbus'un çağdaşlarından daha ölçülü kimselerin, gerekse modern ilim adamlarının oy birliği ve ısrarla bu suçlamayı yalanlamasına rağmen, bu inanış, bir mâlum-u ilâm olarak Batılı-

6. John Leddy Phelan, *The Millennial Kingdom of the Franciscans in the New World*, Düzeltilmiş Baskı (Berkeley: University of California Press, 1970), s. 22.

7. Columbus hakkında bilinen metinlerin bir listesi için, bakınız *Libro de las Profecias*, s. 24-25. Mandeville'nin *Yolculukları* hakkında, Mary B. Campbell'ın, *The Witness and the Other World: Exotic European Travel Writing, 400-1600* (Ithaca: Cornell University Press, 1988) adlı eserinin içinde, özellikle s. 122-61'deki tartışmaya bakınız.

8. Ed. Morison'un, *Journals and Other Documents* adlı eserinde, s. 88, 185'te, "Coloumbus's Letter to the Sovereigns on His First Voyage, 15 Şubat – 4 Mart 1493" ve "Journal of the First Voyage". Columbus'un, ona bunu yerlilerin söylediği iddiası üzerinde düşünürken, sadece İspanyolların ve Kızılderililerin karşılıklı olarak anlaşılmaz diller konuştuklarını değil, fakat aynı zamanda Kızılderililerin köpekler gibi başları olan yaratıkları tarif edemediklerini, çünkü onların Columbus'un ikinci yolculuğuna kadar hiçbir zaman köpek görmediklerini de ifade etmek oldukça önemlidir.

ların hayal dünyasına kazınmıştır.[9] Ancak burada önemli olan, bazı yerlilerin insan eti yediği iddiasının sahteliği değil; Columbus'un ve onun anlattıklarını duyanların, bu suçlamanın doğru olduğuna kolayca inanmaları, aslında inanma *ihtiyacı* içinde olmalarıdır. O âna kadar köpek başlı insanlara, yüzleri göğüslerinde olan başsız insanlara, tek bacaklı halka, tek gözlü devlere ya da başka acayip yarı insan yarı hayvan varlıklara fiilen rastlanmamış olması, onların var olmadığı anlamına gelmiyordu. Fakat o dönem için bazı yamyamların varlığına ilişkin dedikodular da yetecekti.

Varlığını bildiği yeryüzü cennetine gelince, Columbus onu bulmuştu. En azından bulduğunu düşünüyordu. Bu biraz zaman almıştı –altı yıl ve üç uzun yolculuk– fakat 1498 güzünde, Venezüella ve Colombia sahillerinde ve daha sonra kuzeye Honduras'a doğru yol alırken, Amiral, iddia ettiği gibi gördüğü insanların diğer bölgelerdekiler kadar "kara" veya "kapkara" olmadığını fark etti (veya Kral ve Kraliçesine böyle yazdı): "Bunlar, aksine çok güzel yapılı ve Hintlerde gördüğüm diğer hepsinden daha beyaz....(ve) daha akıllı ve yetenekliler." Columbus, aynı zamanda da yüksek dağların ve güçlü akıntılarla dağlardan Paria Körfezi'ne dökülen, bugün birinin Orinoco olduğunu bildiğimiz, masalsı gür ırmakların civarında bulunduğunu da fark etmişti. Şüphesiz bazı geleneksel anlatılarda dünyevî cennetin, Kutsal Kitaptaki büyük tufandan arda kalmasına imkân veren, yüksek bir dağın zirvesinde bulunduğunu anımsayarak şöyle not düşmüştür: "Kutsal Kitap, Rabbimizin Yeryüzü Cenneti'ni yaratıp onu yaşam ağacına aşıladığını ve burada, dünyanın dört ana ırmağının kendisinden doğduğu bir pınarın çıktığını doğrulamaktadır." Bu düşüncenin mantıksal sonucunu görmezden gelmek mümkün değildir: "Diyorum ki, eğer bu ırmak [Orinoco] Yeryüzü Cenneti'nden doğmuyorsa, güneyden, henüz hakkında hiçbir bilgimizin olmadığı, sonsuz büyüklükteki bir ülkeden doğup geliyordur. Fakat aklım bana ısrarla, Yeryüzü Cenneti'nin tasvir ettiğim bu yerde olduğunu söylüyor."[10]

---

9. Bakınız Lewis Hanke, *Aristotle and the American Indians: A Study in Race Prejudice in the Modern World* (Bloomington: Indiana University Press, 1959), s. 130-31, not 14; W. Arens, *The Man-Eating Myth: Anthropology and Anthropophagy* (New York: Oxford University Press, 1979), s. 44-54; ve R.A. Myers, "Island Carib Cannibalism", *Nieuwe West-Indische Gids*, 58 (1984), 147-84. Yerli insanlar arasındaki yaygın yamyamlığın kolay varsayımı (iyi bir delil olmadan), toptan çocuk katilleri ve diğer sözde vahşi insanların özelliklerinin de yaptığı gibi davacılar arasında aynı siyasi işleve hizmet eder. Ben bu fenomeni "Recounting the Fables of Savagery: Native Infanticide and the Functions of Political Myth" *Journal of American Studies*, 25 (1991), 381-418 içinde ele almıştım.

10. Ed. Morison'un, *Journals and Other Documents* adlı eserinin içinde, s. 286-87'de, "Colombus's Letter to the Sovereigns on the Third Voyage".

Gerçekten de bu düşünce öylesine olağanüstüydü ki Columbus'un dünyanın şekline dair bütün görüşlerini yeniden gözden geçirmesine neden olmuştu. "Dünyaya dair," diye yazıyordu kraliyetteki hâmilerine, "şu görüşe varmaya mecbur kalıyorum":

> Dünyanın, âlimlerin anlattığı gibi bir yuvarlaklığa sahip olmadığını; ancak gayet çıkıntılı olan sap kısmı müstesna, yine tamamen yuvarlak olan bir armut şeklinde veya sanki bir kısmında bir kadının meme ucu gibi bir yeri olan yusyuvarlak bir top gibi olduğunu anladım; bu kısım ve sap, en üstte ve göğe en yakın olan kısımdır....Yani ne Batlamyus'un ne de dünya hususunda yazan diğerlerinin dünyanın bu yarısıyla ilgili bir bilgileri yoktu, çünkü burası hiç bilinmiyordu. Onlar kanılarını sadece yukarıda söylediğim gibi yuvarlak olan, içinde yaşadıkları yarı küre üzerine dayandırmışlardı.[11]

Bu konuda bazı modern gözlemciler, Columbus'un bir deli olduğunu ya da en azından denizde çok uzun süre kaldığını iddia etmiştir. Diğerleri ise Columbus'un Orinoco ırmağının ağzında uzanarak bugün Marguerita olarak bilinen adaya baktığının ki gerçekten Germán Arciniegas'ın "bugün bile görülebilecek olağanüstü bir ırmak ağzı... Onlar buna María Guevera'nın Meme Uçları derler," dediği oluşum bu ada üzerindedir, besbelli olduğunu söylemiştir.[12] Ne olursa olsun Columbus, dünyanın zirvesinde bir kadın memesi ve memebaşı gibi dışarı fırlayan cenneti, hiç olmazsa uzaktan, gördüğüne ikna olmuştu. Bundan kısa bir süre sonra da *Kehanetler Kitabı*'nı derlemeye başladı. Ve tam altı yıl sonra öldüğünde, yaşamı gayet isabetli bir şekilde "semâvîlik ve ahmaklığın tuhaf bir terkibi" olarak tasvir edilen bu adam, bir Fransisken keşişi kıyafetiyle bir Carthusian manastırına gömüldü. Görüldüğü gibi Columbus yıllar boyu Fransiskenlerle fazlasıyla içli dışlı olmuştu –Fransiskenlerin uzun yıllar Engizisyonla içli dışlı olması gibi– hatta belki tarikatın ruhban sınıfından olmayan bir üyesiydi; 1497 ve 1498'de "üçüncü seyahatine hazırlanırken," diyor Lenard I. Sweet, "Columbus, bir Minorit papazı cübbesi giyiyordu, Cadiz ve Seville sokaklarında Fransisken kardeşlerinden ayırt edilmez olmuştu."[13]

Denizcilikteki yeteneklerinden başka Columbus'u zamanının Avrupalılarından ayıran, inandıkları değil, bunlara şiddetle inanması ve bu inançları hayata geçiri-

---

11. *A.g.e.*, s. 286.
12. German Arciniegas, *America in Europe: A History of the New World in Reverse*, trc. Gabriela Arciniegas ve R. Victoria Arana (New York: Harcourt Brace Jovanovich, 1986), s. 44-45.
13. Leonard I. Sweet, "Christopher Columbus and the Millennial Vision of the New World", *The Catholic Historical Review*, 72 (1986), 375-76, 378.

şindeki kararlılıktı. O dönemdeki Hıristiyanların çoğu, Columbus'un yaptığı gibi Fransisken cübbeleri giyerek gezmiyorsa da, dünyanın Hıristiyanlığa dönmesinin (ve direnenlerin yok edilmesinin) İsa'nın İkinci Gelişi için bir ön şans olduğu veya o dönemde böyle kitlesel din değiştirmelerin ve kitlesel katliamların eli kulağında olduğunun şaşmaz işaretlerinin ortada olduğu pek reddedilemezdi. Aynı şekilde, birçok insan Columbus'un yaptığı gibi, Kral Süleyman'ın Hazineleri'nin veya Yeryüzü Cenneti'nin peşine düşerek okyanusu aşmamasına karşın, bu yerlerin uzak ve gizli bir bölgede mevcut olduğunu da pek reddetmezdi. Yine halkın çoğu, Columbus'un "bir çok kez" yaptığını belirttiği gibi, köle peşinde Afrika sahillerine yapılan yolculuklara katılmadıysa, bunun sebebi kesinlikle bu tür faaliyetlerde ahlâka mugâyir bir şey görmeleri değildi.[14]

Columbus bir çok bakımdan sadece, o dönemdeki Avrupa özellikle de Akdeniz düşünce ve zihniyetinin son derece faâl ve canlı bir tecessümüydü: Bütün endişesi Hıristiyan olmayan herkesin dine döndürülmesi, fethedilmesi veya ortadan kaldırılması olan bir din bağnazı, Cennet'te yaşayan altın ırkın insanları ve yabanıl ormanlarda yaşayan canavar ırklarla dolu muazzam ve gizemli bir dünya bulduğunu zanneden, kişisel zenginlik ve şöhret peşinde koşan, kendi döneminin bir haçlı savaşçısı. O aynı zamanda kendisi gibi inanmayan, kendisi gibi bakmayan veya davranmayan herkesi hor gören hoşgörüsüz bir adamdı; öyle ki sırf kendisi gibi olmadıklarından dolayı böyle insanların köleleştirilmesi veya öldürülmesi onun için mesele bile değildi. Yinelemek gerekirse, o, Hıristiyan kültürünün bin yıldan daha uzun süredir işlediği şeylerin seküler bir tecessümüydü. Bundan dolayı Hispaniola yerlilerine karşı dehşet verici bir şiddet kampanyasına girişmesi de kimseyi şaşırtmamalıdır. Hatta Columbus eğer böyle bir kıyımı başlatmamış olsaydı şaşırtıcı olurdu.

Fakat bu şiddet kasırgası niçin açık bir soykırıma dönüştü ve neden bu kadar uzun zaman boyunca devam etti? Neden böyle tuhaf sûretlere büründü? Neden bu şekilde ahlâken meşrulaştırıldı? Sonraki İngiliz ve Amerikan soykırım kampanyaları uzun vadede aynı derecede öldürücü olmalarına rağmen niçin ve hangi bakımlardan İspanyollarınkinden farklıydı? Bütün bu soruların cevapları, altın ve şöhret peşindeki ilk İspanyol'dan başlanarak, buradan ilahî takdir ve günaha ilişkin geleneksel düşüncelere paralel biçimde gelişen ırk kavramlarına gidilerek, sonra yine kuzey ve güneydeki farklı Amerikan toprakları üzerindeki farklı Avrupalı ulusların farklı yollarla aradıkları servet ve iktidara yönelik hırslarına geri

14. Ed. Morison'un, *Journals and the Other Documents* adlı eserinin içinde, s. 93'te, "Journal of the First Voyage".

dönülerek, Batı ideolojileriyle maddi gerçekliklerin sürekli ve karşılıklı etkileşimlerinde aranmalıdır.

II

Columbus, kraliyetteki hâmileriyle sıkı pazarlıklara girişmişti. Onlardan Atlantik ufuklarına yapacağı seyahatten getirebileceği miktarı belirsiz hazineden yüklü bir pay talep etmekle kalmamış, ilk seyahatindeki günlüğünün en başına "bundan sonra kendimi *Don* olarak adlandırabilir ve Okyanusya Denizi'nin Baş Amirali, keşfedip ele geçireceğim bütün adaların ve kara parçalarının da Daimî Valisi ve Kral Nâibi olabilirim," şeklinde kaydettiği ünvanları da istemişti.[15] Mademki Çin'e ve Hindistan'a doğru yelken açacaktı, eğer elde edebilirse, bunlar basit ünvanlar değildi. Çünkü kendisini izleyecek olan İspanyol fatihler gibi, Columbus'u da keşif ve fetih arayışında yönlendiren çok çeşitli etkiler mevcuttu; ancak bireyciliğin Avrupa kültüründe keskin bir yükselişe geçtiği bu dönemde, bir tarihçinin şeref ve tanınma hırsı ve arzusu dediği İspanyolların *el afán de honra* adını verdiğinden daha önemli olan, eğer varsa da, çok az saik vardı.[16]

Cenovalı eski köle tüccarı ve sözüm ona kutsal Haçlı savaşçısı Columbus'a göre böyle bir şöhrete sahip olmanın en emin yolu, İspanya'ya kölelerle, altınla ve Hıristiyanlığa döndürülmeyi bekleyen sayısız putperestin hikayeleriyle dönmekti. Bundan dolayı Karayipler'de önüne çıkan ilk meskûn adaya ayak bastığı ilk saatlerde, kendilerinden "iyi hizmetçi olur...[ve] kolayca Hıristiyan yapılırlar çünkü bana öyle geliyor ki hiçbir dine mensup değiller," şeklinde bahsettiği altı yerliyi yakalayıp kaçırmıştı. Amiral, bu "çok güzel ve...çok düzgün görünüşlü" insanların dinden yoksun olduğunu sanmasına rağmen, bunların altına sahip olduklarından emindi: "Burada altın olup olmadığını öğrenmek için çok dikkatli bir şekilde çalıştım," diye yazmıştı ziyaretinin ikinci gününde, "ve gördüm ki bunların bazılarının burunlarına taktıkları, iğnedanlık gibi bir şeyden küçük bir parça sarkıyordu ve yaptıkları işaretlerden, S'ye gidilirken ya da S'ye gitmek için gemiyle adanın etrafını dolaşıldığında, burada buna benzer bir çok eşyası olan bir

15. *A.g.e.*, s. 48.

16. France V. Scholes, "The Spanish Conqueror as a Business Man: A Chapter in the History of Fernando Cortés", *New Mexico Quarterly*, 28 (1958), 26. 15. yüzyılda bireyciliğin yükselişi konusunu uygun bir şekilde ele alan bir çalışma için, ed. Georges Duby'nin, Arthur Goldhammer tarafından tercüme edilen, *A History of Private Life, II: Revelations of the Medieval World* (Cambridge: Harvard University Press, 1988) adlı eserinin içinde, özellikle s. 554-83'te, bakınız Philippe Braunstein, "Toward Intimacy: The Fourteenth and Fifteenth Centuries".

kralın olduğunu anladım." Columbus'a göre buranın, Marco Polo'nun bahsettiği, masalsı Cipango veya Japonya adası olması muhtemeldi ve Amiral ertesi gün orayı bulmak için yola koyuldu.[17]

Böylece artık kendisine *Don* diyen bu adam, daimî kölelik için her seferinde daha fazla yerliyi tuzağa düşürerek ve onları büyük altın stoklarının yerine dair abuk sabuk sorguya çekerek adadan adaya dolaşıyordu. Yerlilerin kendisine, bir adada insanların "bacaklarına ve kollarına çok büyük altın bilezikler taktıklarını" söylediğini zannediyordu. Fakat böyle söylememişlerdi ve Columbus sonradan acı fakat muhtemelen doğru bir biçimde "söyledikleri herşeyin kaçmak için yapılan bir dalavere olduğunu" kaydedecekti. Ancak muhteşem altın ve mücevher hazinelerinin hep bir sonraki kara parçasının ötesinde olduğuna inanarak yerliler üzerindeki baskısını sürdürdü. Columbus, Asya anakarasına çok yakın olduğuna ve "bütün bu adaların" halklarının da, kendilerinden herhalde Columbus'un istediği şeyleri, yani değerli madenlerini ve zorunlu emek güçlerinden doğan zenginliği isteyen "Büyük Han'la savaş içinde" olduklarına inanmaya devam ediyordu. Dillerini bilmediği yerlilerin sözlerinde duymak istediği şeyleri duyan Amiral, bir yazarın dediği gibi, "bizzat kilise çanlarında tatlı melodiler duymamıza, bulutlarda tanıdık yüzleri veya hayâlî şekillerin etkileyici görüntülerini görmemize neden olan psikolojik yanılsamaların kurbanı olmuştur."[18]

Columbus'un Hint adalarının altınlarını bu kadar çok arzulamasının, hiçbiri de karmaşık olmayan birkaç amaçtan kaynaklandığı açıktır. Kuşkusuz, kişisel zenginlik, şöhret ve kudret arzuları, bütün yazdıklarında kendilerini göstermektedir. Fakat onun Hıristiyanlığa kendi iradeleriyle dönmeyi arzulayan, dünyadaki bütün kâfirlerin ve putperestlerin ruhlarını kurtaracak, işbirliğine yanaşmayanların bedenlerini ise ezip geçecek olan son büyük Haçlı savaşını finanse etmek üzere İspanya'ya altın götürme arzusunda samimî olmadığını düşünmek için hiçbir sebep yoktur. Kuşkusuz, bir de Atlantik ötesine yapılacak sıradaki yolculukların finansmanı meselesi vardı. Leonardo Olschski'nin haklı olarak ifade ettiği gibi, "Altın, sadece böyle pahalı teşebbüslerin doğrudan doğruya gerçekleştirilebileceği yegâne kazancı temsil etmiyor, aynı zamanda da İspanya ekonomik yaşamının bu buhranlı çağında yapılacak olan bir okyanus seferinin finansmanı için de en dolaysız vasıtayı sağlıyordu.[19]

---

17. Ed. Morison'un, *Journals and Other Documents* adlı eserinin içinde, s. 65-67'de, "Journal of the First Voyage".
18. *A.g.e.*, s. 69, 86; Leonardo Olschki, "What Columbus Saw on Landing in the West Indies", *Proceedings of the American Philosophical Society*, 84 (1941), 656.
19. *A.g.e.*, 655.

Columbus'un, gerek ordudan gerekse kiliseden yeterli insan gücüyle, altın ve kurtarılacak ruhlardan oluşan vâsî zenginliklerin kolayca hasat edileceğinden hiç şüphesi yoktu. Tanrı'nın Amiral'e ve onun İspanyol destekçilerine ihsanı olan bu iki armağan da gidip almaları için onları bekliyordu. Columbus, 9 Nisan 1493'te Kral ve Kraliçeye yazdığı bir mektupta, ikinci yolculuğu için yaptığı planları anlatıyordu. İlk seferde yanında götürdüğü 100'den daha az adam yerine kendisine bu sayının yirmi katını götürme izni verilmesini salık veriyordu, "böylece bu bölge daha güvenli hale getirilebilir ve daha süratli ve muntazam bir şekilde ele geçirilip yönetilebilir." Columbus, kendilerini bekleyen altın miktarının öyle büyük ve toplanmasının ise öyle kolay olacağına inanıyordu ki kral ve kraliçeye bu adalara tekrar tekrar söylediği gibi, "hemen eritilip, damgalanarak...tartılacak" ve itinayla muhafazalı sandıklara yerleştirilecek olan bu masalsı zenginliğin "toplanması"nı denetleyecek olan hâkimler ve kontrol memurları yerleştirmelerini şiddetle tavsiye ediyordu. Yine, "bulunacak bütün altının yüzde birinin kiliselerin inşası, bunların teşrifatı ve buralara intisap edecek olan rahip ve papazlara yardım için ayrılması"nı teklif ediyordu.[20] Yüzde birin yüksek bir oran olmadığı düşünülebilir, ancak Amiral'in kendilerini bekleyen altın miktarının büyüklüğüne dönük tahminleri sadece yaklaşık bir şekilde gerçekleşseydi, bu oran katedrallere bile yeterdi.

Toplanan bütün altının yüzde birinin Kilise'ye, küçük bir miktarının da hâkimler ve kontrol memurlarına ayrılmasından sonra, Columbus, Hispaniola'nın kolonileştirilmesinin ilk yılında altını toplayanların bizzat topladıkları miktarın yarısını almalarını, diğer yarısınınsa Kraliyete kalmasını salık veriyordu. İlk yıldan sonra bu nispî paylaşım gerçekte bulunan altın miktarının ışığında yeniden değerlendirilmeliydi. Bununla birlikte kendilerini bekleyen servetlerin büyüklüğünü göz önüne alarak, "çünkü altın hırsı yüzünden herkes yapmak zorunda olduğu işlerle ilgilenmekten çok onu aramayı tercih edecektir," Columbus, "altın arayışının yılın bir kısmında, söz konusu ada için önemli olan diğer görevlerin yerine getirilmesi için bir fırsat olacak şekilde yasaklanmasını" da öneriyordu.[21]

İlk seyahatinden dönüşüyle ikincisine başladığı tarih arasında geçen sürede Columbus'un keşfettiği altın ve insanların söylentisi İspanya'da her yere yayılmıştı. Artık aranan suçluların ve diğer bayağı insanların Hintlere doğru yola çıkan bu müteşebbis gemilere personel olarak gönüllü yazılmasına gerek yoktu.

---

20. Ed. Morison'un, *Journals and Other Documents* adlı eserinin içinde, s. 199-200'de, "Columbus's Memorial to the Sovereigns on Colonial Policy, Nisan 1493".
21. *A.g.e.*, s. 200-201.

Amiral'in şevki para hırsı kadar bulaşıcıydı. İkinci seyahatinde Columbus'la birlikte yelken açan gemilerin güvertesinde bulunan diğerlerinin ve yıllar, on yıllar boyunca onları izleyecek olanların onu keşif ve fetih arayışına sevkeden bir dizi güdüyü bir arada taşıdıklarına ender rastlanırdı. Bunların bazıları sadece putperestleri kurtarmak istiyordu. Daha çoğu da yalnızca zengin olmak istiyordu. Ancak birbiri yanı sıra güdülen bu iki yalın amaç, altını ve ruhları hasat etmeye gelen ve zamanla akın akın gelmeye başlayan gemiler dolusu Avrupalıyı nezaketle karşılayan yerli halklar için bir felâket habercisiydi. Bunun nedeni, burada en azından başlangıçta, Hıristiyanlığa döndürülmeyi arzulayan çok az ruhun ve elde edilecek çok az altının bulunmasıydı. Yerli ev sahipleriyle temasa geçtikten kısa bir süre sonra Avrupalılardan yayılan şiddetli salgınların da bu iki amaca pek fazla yardımı olmayacaktı.

Niña, Pinta ve Santa María'nın güvertesindeki bulunanların, Ekim 1492'den Ocak 1493'e kadar Karayipler'de yapılan ilk İspanyol yolculuğu esnasında uğradıkları adaların halkları arasında yeni ve tuhaf hastalıklar yaydığına kesin gözüyle bakılabilir. Ancak daha önceki bölümlerden birinde gördüğümüz gibi, Avrupalıların getirdiği salgın hastalıklardan bilinen ilki, bu ikinci seyahate katılan gemilerin Ocak 1494'te Hispaniola'nın kuzey sahilinde karaya yanaşmalarıyla birlikte patlak vermişti. Ferdinand ve Isabella, Columbus'a bu seyahatinde karşılaşacağı yerlilere kötü muamele etmemesini emretmişlerdi. Böyle söylemişlerdi ama yine de Columbus'un gemilerine, çoğu savaş alanında pişmiş ve nefret ettikleri Granadalı Faslılara karşı kazandıkları zaferle yenilenmiş olan, ağır silahlı yüzlerce zırhlı süvari ve piyade yüklemişlerdi. Hispaniola'nın yerlileri, İspanyol birliklerinin karaya ayak basmasının hemen ardından başlayan ölümcül salgınlardan dolayı adanın iç kısımlarına çekilirken, boşa geçirecek vakitleri olmayan bu servet peşindeki askerler de onları izledi.

Klasik kaynakları inceleyen Columbus, bu büyük adadaki "ırmaklarda Batlamyus'a göre çok miktarda altın olması gerektiği" kanısına varmıştı. Gönderdiği askerî gruplardan biri, bir Kızılderili yerleşiminden aldıkları üç altın parçasıyla geri döndüğünde, "Columbus ve hepimiz bayram ettik," diyordu şenliğe katılanlardan biri, "artık baharat falan umurumuzda değildi, tek düşüncemiz bu mübarek altındı. Bundan dolayı" diyerek sürdürüyordu adam sözlerini, "Lord Amiral, Kral'a gönderdiği mektubunda, kısa bir süre sonra Biscay'in demir madenlerinin verdiği demir miktarı kadar altını kendisine vereceğini umduğunu yazdı."[22] Columbus, bu heyecanla birkaç gemiyi İspanya'ya beş yüz kişilik bir birliği de altı-

22. *A.g.e.*'de, s. 214-15'te, "Michele de Cuneo's Letter on the Second Voyage, 28 Ekim 1495".

nı bulmak için adanın iç kısımlarına gönderdi. Bunlar "çok iyi giysilerle donanmamış" olsalar da, diyor Michele de Cuneo, yola koyuldular:

> Gidip orada kalmamız ve geri dönüşümüz esnasında, dehşet bir hava, kötü yiyecekler ve berbat içeceklerle 29 gün geçirdik; yine de altına duyduğumuz arzu sayesinde gücümüzü ve hırsımızı koruduk. Yukarıda anlattığım gibi, gidiş ve dönüşümüzde, çok güçlü akan iki nehri yüzerek geçtik. Yüzme bilmeyen iki kişiyi Kızılderililer yüzerek karşıya taşıdılar; bunlar dostluğun dışında kendilerine verdiğimiz bir iki ıvır zıvır için elbiselerimizi, silahlarımızı ve taşınacak diğer şeyleri başlarının üstünde taşıyarak karşıya geçirdiler.[23]

Bu, zor bir bölgede kilometrelerce mesafeyi kaplayan meşakkatli bir yolculuktu. Sonunda askerler aradıkları uygun mevkiyi bulduklarında "St. Thomas adına ahşap bir kale inşa ettiler." Burada İspanyol birlikleri ve maceracılardan yüzlerce kişi Batlamyus'un hazineyle dolu olduğunu söylediği nehirleri çılgınca taradılar; "ancak" burada "altının zerresini bile bulamadılar," diyor Cuneo ve uğursuz bir şekilde ekliyor: "Bu sebeple yöredeki Kızılderililere çok gücenmiştik."[24]

Sonraki aylarda aynı durum tekrarlandı. Adada altın olmasına ve İspanyol fatihlerin sonunda olanı bulmalarına ve bunu kendileri için zorla yerlilere çıkarttırmalarına rağmen, Kızılderililerin ellerindekiler veya adadaki madenler ve ırmaklardan elde edilenler hiç bir zaman askerlerin ulaşmayı umduğu türden servetler oluşturmadı. Gayet açık olan bu duruma –bulduklarının Süleyman'ın hazineleri olmadığına– inanamayan birlikler, Kızılderililerin değerli madenlere İspanyollar kadar önem verdiğine ve altını gizli yerlerde sakladıklarına inanmaya başlamışlardı. Meslekleri şiddet olan bu adamlara göre, Tanrı'nın ve Lord Amiral'in kendilerine vaat ettiği altını yerlilerden söküp almak için ancak şiddete güvenilebilirdi.

Bundan yüzyıllar önce arbalet icat edildiğinde Kilise bunun ancak kâfirlere karşı kullanılabilecek türden korkunç bir silah olduğu hükmünü yayınlamıştı.[25] Bu silah önce Hispaniola'da, ardından da Jamaika ve Karayiplerdeki başka yerlerde, işgalcilerin kanları ve nefesleriyle taşınan öldürücü mikroplardan her nasılsa hayatta kalmış olan yerlileri yıldırıp boyun eğdirmek için mızrak, kılıç ve zırhlı aç köpeklerle birlikte rutin bir şekilde kullanıldı. Birkaç ay içinde 50.000 Kızılderili öldürüldü; bu değer, oransal olarak günümüzdeki 1.500.000 milyon

23. *A.g.e.*, s. 215.
24. *A.g.e.*
25. Robert L. O'Connell, *Of Arms and Men: A History of War, Weapons, and Aggression* (New York: Oxford University Press, 1989), s. 95-96.

Amerikalının ölümüne denktir. O esnada Avrupa, bu yeni bulunan toprakların ve onların güzel görünümlü ve masum halkının esrarengizliğine yönelik heyecanını sürdürüyordu, ancak Kızılderililerin altınlarını soymak için ön saflara atılanlar, açgözlülükleri ve gözü dönmüş sadizmleriyle merak duygularını uzun zamandan beri bir kenara bırakmışlardı.

Bu ikinci sefere katılan yolcuların en eğitimli, kültürlü ve en düşünceleri bile yerlileri küçümsemekte hiç gecikmemişti. Örneğin bir İtalyan soylusu ve görünüşe bakılırsa Columbus'un çocukluk arkadaşı olan Cuneo, onların bir dinleri olduğunu anlayamadığından, bunlar yataklarda değil de toprağa serdikleri hasırlar üzerinde yattıklarından, "acıktıklarında yedikleri"nden, "istedikleri her an alenî olarak" seviştiklerinden dolayı, defalarca kez yerlilerden "hayvanlar" diyerek bahsetmiştir.[26] Hatırlanmalıdır ki bu yargı, bu yolculuk esnasında hoşlandığı genç ve güzel bir Kızılderili kadını, tekliflerini reddettiği için halatla döverek tecavüz eden sonra da yaptığı şeyleri meziyetmiş gibi anlatan bir adamdan gelmektedir.

Cuneo'nun yerliler hakkındaki kanıları, seyahate katılan, sonradan Kraliyet tarafından, insancıllığından dolayı özel bir ödülle takdir edilmek üzere bir çok kişi arasından seçilen Dr. Diego Alvarez Chanca tarafından da tekrarlanmıştır. Chanca, Kızılderililerin kasabalarını inşa etme biçimleri ve (sonradan İspanyollar tarafından kibarlık olarak kabul edilecek olan) iguanaları pişirip yemeleri gibi çeşitli sebeplerle, yerlilerin "dünyadaki her hayvandan daha aşağılık" olan barbar ve akılsız yaratıklar olduklarını açıklamıştır.[27] Düşüncelerini gelecek nesiller için kaydeden Cuneo, Chanca ve adamın diğer ziyaretçilerinin, kendilerine iştirak eden, mızrak ve kılıç savurup arbalet kullanan İspanyol fatihler üzerinde, muhtemelen pek etkileri olmamıştır; bunun tek nedeni İspanyol fatihlerin, yerli halka karşı giriştikleri, Las Casas'ın "katliamlar ve tuhaf zulümler" dediği şeyleri ifa etmek için üstlerinin teşvikine ihtiyaç duymamalarıdır.

Öte yandan, bu kayıtlar geride kalan Avrupa'da şevkle okunuyordu. Çok geçmeden istikrarlı bir görüntü ortaya çıkmaya başladı. Kızılderililerin *toprakları* gerçekten de Columbus'un ilk olarak olarak tasvir ettiği gibi olağanüstüydü. Böylece Andrés Bernáldez (Seville Başpiskoposunun özel rahibi, Kraliyet Konseyi üye-

---

26. Ed. Morison'un, *Journals and Other Documents* adlı eserinin içinde, s. 220'de, "Michele de Cuneo's Letter".
27. Ed. Cecil Jane'nin, *Select Documents Illustrating the Four Voyages of Columbus* (Londra: Hakluyt Society, 1930) adlı eserinin içinde, Cilt: 1, s. 52, 70'te, "Letter of Dr. Chanca, written to the City of Seville".

si ve Engizisyon'da Büyük Sorgucu) inançlı okuyucularına Hispaniola ve Küba'nın nefis adalarını "çayırları dünyanın en güzel bahçelerine benzeyen, gözün gördüğü en lâtif" yerler diyerek anlatıyordu. Fakat bir zamanlar Yahudileri ve Faslıları "yok olana dek ateşlerde" yakmaktan haz duyan bu kutsal adama göre adaların *insanları*, ancak "yemek ve kadından başka bir şeyden zevk almayan... hayvanlaşmış bir ırktı."[28]

Columbus, daha ilk seyahati tamamlanmadan, Ferdinand ve Isabella'ya sonraki seferlerinde "emredecekleri kadar köle" getirmeyi vaad eden –Kral ve Kraliçesine bu köle Kızılderililerin "putperestler olacağını" yani Hıristiyan olmayan insanlar olacağını, bunun da Kilise'nin gözünde ticaretlerini meşrûlaştıracağını garanti eden– bir mektup yazmıştı.[29] Hispaniola'nın İspanyol işgalcilerinin gözünde, yerli "putperestler" kıllı hayvanlara dönüşürken, bu ikinci seyahatin karadaki asgarî amaçları dahi tamamlanmamıştı. Hayvanlıkları bazılarına göre niçin bu kadar çoğunun, bu kadar çabuk bir şekilde öldüklerini açıklamaya yardımcı oluyordu; fakat ne olursa olsun, ölmelerine rağmen hâlâ köleleştirilebilecek olan milyonlarcası hayattaydı ve yapılması gereken bir iş vardı: Altının çoğu ele geçirilmeyi bekliyordu.

Bundan dolayı, Yeni Dünya'ya dair ancak ikinci matbû vakâyinâmede (ilki Columbus'un ilk seyahati üzerine Krallığa sunduğu rapordu), İspanyol soylusu Aragonlu Guillermo Coma'nın, Hintlerin sözde "kapkara ve korkunç suratlı" yamyamları üzerinde uzun uzadıya ve ayrıntılı bir şekilde durması hiç şaşırtıcı değildir. "Bunlar çocuk esirleri ve genç köleleri âdetleri üzere hadımlaştırıp, kısırlaştırılmış besili horozlar gibi şişmanlatırlar," ifadesi sayısız hayallerinden sadece biridir. Coma, işlenmemiş külçeleri tıpkı ağaçtan meyve toplar gibi toplayacak maceracıları bekleyen çok miktardaki altını da aynı canlılık ve yalancılıkla anlatıyordu. Okuyucularına "o bölgede, çok sayıda ırmak ve 24'ten fazla çay var –inanılamayacak kadar olağanüstü bir bolluk ülkesi" diyor ve sürdürüyordu:

> Altın ırmağın kıyılarını kesip temizleyerek toplanıyor. Önce su biraz çamurlu bir şekilde köpürerek buralara doluyor, sonra yine duruluyor ve tabandaki ağır altın parçaları açık seçik ortaya çıkıyor. Bunların biri yaklaşık bir dirhem (60 grain kadar) ağırlığındadır... eğer çok güvenilir birinden duymasaydım anlatmaya utanacağım çok hoş bir hikaye biliyorum; dağa yakın bir kayaya bir sopayla vurulunca çok

28. Andrés Bernaldez, "History of the Catholic Sovereigns, Don Ferdinand and Dona Isabella" *a.g.e.*, s. cxlvii, 118, 124.
29. Ed. Morison'un, *Journals and Other Documents* adlı eserinin içinde, s. 186'da, "Columbus's Letter to the Sovereigns".

miktarda altın dökülmüş, her tarafa saçılan altın parçaları inanılmaz bir şekilde parlıyormuş.[30]

Hikâye, sözde bir adamın kaldıramayacağı büyüklükte som altın levhaları işleyen bir yerli kuyumcuya ve altın taşıyan kumla kaplı yataklarda akan ırmaklara dair başka keşifleri anlatarak sürüyor. Bundan sonra Coma, Columbus ve İspanya kralı ve kraliçesine bağlılığını dile getirerek, hepsi de "İsa'nın dinini yükseltme" hedef ve maksadında olan, Granada'daki kâfir Mağribîlere karşı kazanılan son "âbidevî zafer," Yahudilerin İspanya'dan çıkarılması ve şimdi de Doğu kıyılarının keşfedilmesi olaylarını birbirlerine bağlayarak parçaları bir araya getirir.[31]

Böylece, hayal edilemeyecek kadar çok zenginlikle dolu, fakat aynı zamanda da İspanyolların kendilerine, ister Mağribi, ister Yahudi ya da "Doğu kıyılarının" hayvansı sakinleri olsun, kâfirleri dine döndürerek veya yok ederek Tanrı'nın krallığını kurmayı emreden inanç kehanetlerini ifa etmek için ihtiyaç duydukları altını gizleyip saklayan "kapkara ve korkunç suratlı" yamyamlar ve diğer gayri medenî vahşilerin yaşadığı, yeryüzünün en güzel memleketleriydi Hintler. En azından, çoktan girişilen kıyımın mantıksal temeli buydu ve şüphesiz buna inananlar vardı. Hintlere gitmek için başvururlarken müstakbel İspanyol fatihlere gayet tumturaklı sözler etmelerini tavsiye eden ve fakat "hakikat bunun tam zıddı, sadece babanızın veya komşunuzunkinden daha büyük bir servet istediğiniz için gidiyorsunuz" diyerek onlar gibi gerçeği bildiğini ekleyen meşhur İspanyol fatih ve (Fethin resmi tarihçisi) Gonzalo Fernández de Oviedo y Valdés gibi diğerleri ise bunlar kadar masum değildi. Bu, Oviedo'nun (sonradan Cortés, Pizarro ve başkaları gibi) başka bir yerde Kızılderilileri öldürürken hissettiği kutsallıktan alaylı bir şekilde söz etmesine yol açan kinizmin bir benzeriydi: "Kâfirlere karşı barut kullanmamızın Rabbimize tütsü yakmak olduğunu kim inkâr edebilir?"[32]

Bu, yeryüzü cennetine ve onun altın ırkına inancın tamamen kaybolduğu anlamına gelmez. Her şeye rağmen Columbus samimi olarak onu aramayı sürdürüyordu ve daha önce gördüğümüz gibi, "Hintlerde gördüklerimden daha beyaz" ve tesadüf olamayacak kadar "daha akıllı ve daha yetenekli" dediği insanlarla kar-

30. "Syllacio's Letter to the Duke of Milan, 13 Aralık 1494", *a.g.e.*, s. 236, 244.
31. *A.g.e.*, s. 245.
32. Ed. Benjamin Keen'in, *Readings in Latin-American Civilization, 1492 to the Present* (Boston: Houghton Mifflin, 1955) adlı eserinin içinde, s. 78'de; ve Tzvetan Todorov'un, *The Conquest of America: The Question of the Other*, trc. Richard Howard (New York: Harper & Row, 1984) adlı eserinin içinde, s. 151'de alıntılanmıştır.

şılaştığında onu bulduğunu zannetmişti. Fakat zaman içinde Yeni Dünya yerlilerine Avrupa'da giydirilen baskın imaj çok kadîm Eski Dünya geleneklerine gayet uygundu: Columbus'un insanların kafalarını ve cinsel organlarını kopardıktan sonra yiyen ve nihayet onların kanını içen "tek gözlü ve köpek burunlu insanlar" hikâyesi, kısa süre içinde çoğu Avrupalı için bir akîde haline geldi; dahası denildiğine göre Karayipler'deki başka bir yerde sadece Amazonların ve dört köşe kafalı, mavi tenli başka insanların yaşadığı adalar vardı.[33] Ancak fiziksel görünümleri nasıl olursa olsun yerlilerin günahları her yerde aynıydı: Şehvet, oburluk, nefse düşkünlük ve çok uzun zamandır vahşi insanların ve hayvanî canavar ırkların ayırıcı özellikleri olan Hıristiyanlık dışı ve yabanî diğer bedensel zevkler.

Şüphesiz bunlardan bazıları daha önce, uzun yüzyıllar boyu Müslümanlarla yapılan kutsal savaşlar ve benzer şekilde Yahudilere yapılan kutsal zulümler sırasında duyulmuştu. Ancak Kızılderililerin, Pliny ve John Mandeville'nin eserlerinde anlatılan vahşi insanlar ve canavar ırklarla özdeşleştirilmesiyle yeni bir şey ortaya konuyordu: Irk yani yerli halkların insan olup olmadığı sorunu. Çünkü Aragonlu Senor Coma gibiler ten karalığı ve yamyamlık arasında paralellik kurarlarken (Columbus ve diğerleri açık ten rengini, akıl ve Tanrı'ya yakınlığı içeren zıt (fakat sonuçları itibariyle benzer) bir ilişki kurarlarken) gittikçe daha çok İspanyol Kızılderililerin sözde aşağılık oluşunu, J.H Elliot'un dediğine göre "insanın aklî güçlerinin alâmeti olan bedenin bu kısmındaki bir bozulmayı gösteren kafataslarının ölçüsü ve kalınlığı" şeklinde anlatılan ve Kızılderililerin Tanrı tarafından İspanyollara, aslında bütün Avrupalılara, "doğal köleler" kılındığı yolundaki giderek yaygınlaşan düşünceyi desteklemek için kullanılacak olan şeye, bizzat onların biyolojilerine bağlıyordu.[34]

Önceki bölümde, ırkın eski bir Batı kavramı olduğunu ve cilt renginin uzun bir zamandır bu kavramın çağrıştırdığı bir çok nitelikten biri olduğunu kaydetmiştik. (David Brion Davis örneğin on üçüncü yüzyıl köle ticaretinde "Sicilyalı memurların 'Mağripliler' veya 'Saracenler'i (Haçlı seferlerinde Müslümanlara verilen ad; çn.) genel olarak Latince 'beyaz,' 'sarı benizli' ve 'kara' terimleriyle nitelendirmeleri önemlidir" der. Aynı döneme ilişkin bir yazısında Elena Lourie de şöyle söyler:" Kaba görünümlü çok siyah bir adam Müslüman bir köle olarak sa-

33. Hanke, *Aristotle and the American Indians*, s. 4; edlr. Edward Dudley ve Maximillian E. Novak'ın, *The Wild Man Within: An Image in Western Thought from the Renaissance to Romanticism* (Pittsburgh: University of Pittsburgh Press, 1972) adlı eserinin içinde, s. 44'te, Stanley L. Robe, "Wild Men and Spain's Brave New World".

34. J.H. Elliott, *The Old World and the New, 1492-1650* (Cambridge: Cambridge University Press, 1972), s. 43-44.

tıldıktan sonra, yetkililere aslında iyi bir Katolik olduğunu çok güç ispatlamıştı.")[35] Bununla birlikte, bu fikrin varolduğu dönemde uzunca bir süre, ırk kavramı sabit bir olgu olarak görülmemiştir. Örneğin derinin renginin çevresel koşullara bağlı olarak değişebildiği yaygın olarak kabul görüyordu ve gördüğümüz gibi yarı insan canavarlar St. Christopher'a dönüşen köpek başlı yaratık gibi istenen yönde bir dönüşüme müsaitti. İnsan özünün bu şekilde değişebilmesi, Hıristiyanlığın Avrupa'daki hâkimiyeti boyunca Kilise'nin bütün dünyayı göksel kanatları altında toplamak için yaptığı ateşli Haçlı savaşıyla tamamen uyum içindedir. Bununla birlikte, Columbus dünyayı sarsan deniz yolculuğuna başlamadan yaklaşık bir asır önce Hıristiyanlığın ırksal ekümenizm binasında çatlaklar görülmeye başlamıştı. Sorunun nedeni kölelikti.

On dördüncü yüzyılda Akdeniz'de canlanan köle ticareti en az iki yönlü işleyişe sahipti. Yani Hıristiyan Avrupalılar gemiler dolusu esir kâfiri satın alırken, Müslümanlar da satın aldıkları kölelerin Hıristiyan olması müstesnâ, aynı şeyi yapıyorlardı. Bu hal Kilise'nin keyfini ziyadesiyle kaçırarak Hıristiyan esir ticaretini engellemek maksadıyla, Müslüman ülkelerle yapılan her türden ticaretin kesilmesi ve din kardeşlerini köle olarak alıp satarken yakalanan Hıristiyanların aforozunu da içeren çeşitli yöntemlere başvurmasına neden olmuştur. (O dönemde bazı suçların cezalandırılması dışında özgür Hıristiyanların diğer Hıristiyanlarca köleleştirilememesi genelde kabul gören bir durumdu.) Ancak Kilise Hıristiyanlığı yayma misyonuna bağlılığını sürdürdüğünden ve genel olarak köle ticaretini de desteklediğinden dolayı, çok sayıdaki potansiyel dönme konusunda çok geçmeden bir sorun ortaya çıktı: Işığı gören ve Katolikliğe dönen hukûken köleleşmiş kâfire ne yapılacaktı. Böyle bir şahsı özgür bırakma emri, süratle kârlı kâfir köle ticaretini baltalayabilir, fakat bu kadın veya adamı serbest bırakmamak da Hıristiyanların köleleştirilmesine göz yummak olurdu. David Brion Davis'e göre, Kilise bu ikilemin zorlamasıyla hayra alamet olmayan bir karara varmıştır:

> 1336'da daha önce kâfir kölelerin ithalini ve satışını onayan Floransa Başrahipleri "kâfir" sözüyle "gelişleri itibariyle Katolik inancına bağlı olmuş olsalar bile kâfir kökenli bütün köleleri," kastettiklerini; ve "kâfir kökenli"nin ise kısaca "kâfirlerin

35. David Brion Davis, *Slavery and Human Progress* (New York: Oxford University Press, 1984), s. 55; Elena Lourie'nin, *Crusade and Colonisation: Muslims, Christians, and Jews in Medieval Aragon* (Hampshire: Variorum, 1990) adlı eserinin içinde, s. 53'te, "Anatomy of Ambivalence: Muslims under the Crown of Aragon in the Late Thirteenth Century" adlı çalışması.

> memleketi veya ırkından olan" anlamına geldiğini açıkladılar. Floransalı Başrahipler tanıma getirdikleri bu ince değişimle birlikte köleliğin temelini dinsel farklılıktan etnik kökene kaydırarak vaftiz konusunda ikileme düşmemiş oldular.[36]

Tanımda ince bir değişiklik yapılmış olabilir, fakat bu bildirgenin genel anlamı, muazzam ve şümullü imâları da içeren bir zihniyet değişimine işaret ediyordu. Bu noktadan sonra "kâfirler ırkı" köleleştirmeyi yasallaştırmak için yeterli olacaktı ve İsa'nın inancını kabul etmek de dahil her türden dönüşümün kölelerin dünyevî durumunda hiçbir etkisi olmayacaktı. İşlevsel olarak benzer bir bildirge de yaklaşık yüz yıl sonra İspanyalı Yahudileri hedef aldı. 1449'da Toledo'da meydana gelen Yahudi aleyhtarı kargaşaların ardından Yahudiler şehirdeki kamu görevlerinden men edildiler; *limpieza de sangre*'nin ilk hükmü, sadece "safkan" Hıristiyan olduğunu kanıtlayan vatandaşların bu tür görevler için elverişli olduğunu beyân ediyordu. Bundan böyle Katolikliğe dönüş, ne kişinin kendisi ne de torunları için yeterli olmayacaktı. Kan –gerçekte ırk– artık temel ölçüt olmuştu.

Zihniyette meydana gelen bu uğursuz değişimin kavramsal temeli çok uzun bir zamandır atılmaktaydı. Aragon ve Kastilya'da dokuzuncu yüzyıl gibi erken bir zamanda genel soyluluk terimi olan, *caballero hidalgo*, belli bir "kan"a ve soya mensup olanlara münhasırdı, ekonomik başarı ve diğer etmenler kurumun bu genetik inhisarının üstesinden gelmekte yetersiz kalıyorlardı. Söz konusu olan, sadece kalıtımsal miras yoluyla bahşolunan şeref anlamındaki *verguenza*-ya, iddiaya göre ancak soylunun sahip olmasıydı. Kastilli Alfonso X'un açıkladığı gibi:

> Eski zamanlarda, birini şövalye yapmak için, yüksek tahammüle sahip olan, dağlardaki avcılar, marangozlar, demirciler ve duvarcılar seçilirdi çünkü bunlar, yumruk atmaya alışkındı ve elleri güçlüydü. Aynı zamanda, canlıları öldürmeye ve kan dökmeye alışkın olan kasaplar da seçilirdi. Bu adamlar, güçlü ve çevik idiler. Eskiler şövalyeleri çok uzun bir zaman böyle seçtiler. Fakat seçtiklerinin çoğu zaman verguenzaya sahip olmadıklarından, seçim sebeplerini unutup düşmanlarını mağlûp etmek yerine kendilerinin mağlûp olduğunu gördüklerinde, bu konuda bilgili kimseler, doğuştan verguenzaya sahip şövalyeler aradılar....Çünkü bunlar, taham-

36. David Brion Davis, *The Problem of Slavery in Western Culture* (Ithaca: Cornell University Press, 1966), s. 101. Florence'dan önce gelenlerin bu kararı özellikle her ne kadar etkileyici olursa olsun, İspanya'da bir yüzyıl öncesinde Hıristiyanlığa dönen Müslümanların, emsalsiz hakaretlere ve köleliğe maruz kaldıklarını ifade etmek gerekmektedir. Bakınız Lourie, "Anatomy of Ambivalence", s. 71.

müle arzulu zayıf bir adamın; kolayca kaçan, güçlü birine göre çok daha tercihe şâyan olduğuna inanıyorlardı. Bundan dolayı, otoriteler, şövalyelerin iyi bir sülâleye mensup olmaları gerektiği kararına vardılar.[37]

Limpieza de sangre, aslında uzun zamandır inanılan bu hariç tutma ilkesinin gayet kaba ve kötü bir şekilde saptırılmış haliydi ve on beşinci yüzyıl sonuyla bütün on altıncı yüzyılda, İspanya'nın her yanında bir çılgınlığa dönüştü. *Linajudo* olarak bilinen soybilim uzmanları, ırsî özellikleri ve soyağaçlarını araştırıp tetkik ettiler. Ne şöhret, ne de ölüm, lekeli olmakla suçlananlar için kaçış değildi. Bundan dolayı, 1580'de tıpta seçkin bir öncü olan Garcia d'Orta'nın kemikleri mezarından çıkarılıp "yaşamları boyunca kazıktan kurtulmuş olan gizli Yahudilerin maruz kaldığı ölümden sonra cezalandırmaya uygun olarak, halk önünde yakılarak gömüldü." Uzak ataları Yahudi olan Katolik İspanyollar, şöhretlerinin mahvolması ya da meslek ve eğitime erişimlerinin kaybolmasını engellemek için, isimlerini değiştirerek soyağaçlarını çarpıttılar. Çünkü "saf" Hıristiyan atalara sahip en mütevazi bir çiftçi bile, artık kendisini en zengin *marrano*dan üstün görüyordu. Bu, tamamen kanla ilgili bir meseleydi.[38]

Bu nedenle tarihsel olarak, Hintlerin halklarının ayrı, farklı ve doğal olarak aşağı ırktan olabileceği fikri, Avrupa'da etnik ve ırksal ayrımcılığın bu gelişen bağlamı içinde ortaya çıktı. Sonunda mezarı bir Katolik türbesine dönüşen, tanınmış İsviçreli doktor ve filozof Paracelcus, 1520'lerde, Afrikalılar, Hintliler ve diğer Hıristiyan olmayan farklı renkten halkların Adem ve Havva'dan değil, ayrı ve düşük atalardan geldiğini iddia ediyordu.[39] Paracelcus, bu tezi Columbus'un Karayipler halklarıyla ilk temasından sonraki, yaklaşık otuz yıllık dönemde ortaya attı; ancak bu kısa zaman zarfında, Hintlerin (bu adalarda, ataları İspanya'daki

37. Elena Lourie'nin, "A Society Organised for War: Medieval Spain", *Past and Present*, 35 (1966) adlı eserinde, 73'te alıntılanmıştır; vurgulama eklenmiştir.

38. C.R. Boxer, *Two Pioneers of Tropical Medicine: Garcia d'Orta and Nicolas Monardes. Diamente*, Cilt: 14 (Londra: The Hispanic and Luso-Brazilian Councils, 1963), s. 11; Mary Elizabeth Perry ve Anne J. Cruz'un, *Cultural Encounters: The Impact of the Inquisition in Spain and the New World* (Berkeley: University of California Press, 1991) adlı eserinin içinde, s. 161'de, Joseph H. Silverman'ın, "On Knowing Other Peoples' Lives, Inquisitorially and Artistically" adlı eserinde alıntılanmıştır. 15. ve 16. yüzyıl *limpieza de sangre* doktrini tarihi, J.H. Elliott'un, *Imperial Spain, 1469-1716* (New York: St. Martin's Press, 1964) adlı eserinde, s. 95, 212-17'de ve Ronald Sanders'in, *Lost Tribes and Promised Lands: The Origins of Racism* (Boston: Little, Brown, 1978) adlı eserinde, s. 70-73'te kısaca ve uygun bir biçimde tartışılmıştır.

39. Thomas F. Gossett, *Race: The History of an Idea in America* (New York: Schocken Books, 1965), s. 15.

Vandallar ve Vizigotlar'dan bile daha eski olan) milyonlarca yerlisi ortadan kaldırılmıştı. Ancak Meksika ile Orta ve Güney Amerika'nın geri kalanındaki saldırılar o sırada henüz başlıyordu.

Paracelcus'un ayrı ve eşit olmayan beşerî yaratıklar fikri, on dokuzuncu yüzyılın sözde-bilimsel ırkçılığının başlıca ürünlerinden biri olan ve "polijeni" adıyla bilinmeye başlayan kanının eski şekliydi. Bununla beraber, İsviçreli yazar bu fikrini yayınlatmadan önce bile, bir tamamlayıcısı mevcuttu; (daha sonra Küba Piskoposu olan) Bernardo de Mesa ve Gil Gregorio gibi İspanyolların 1512'de ve John Mair (Johannes Major) adlı bir İskoçyalının 1519'da ortaya attıkları bu düşünceye göre, Kızılderililer, Tanrı'nın Hıristiyan Avrupalılara köle olmak kaderini tahakkuk ettirmek için yarattığı özel bir ırk olabilirdi. Aristo ve Aquinas'dan yararlanan ve kralın emriyle bir araya gelen İspanyollar, sorunu, Gregorio'nun, madem ki bu yaratıkların "yararsız, kötü ve merhametsiz" olduğu belliydi, öyleyse özgür kalmalarına izin vermek doğa düzeninin ihlaliydi, şeklindeki iddiasıyla, "doğal hukuk" bağlamında ele alıyorlardı. O sırada Paris'teki Collège de Montaigu'nun bir üyesi olan Mair, Avrupalıların çoğunun kabul ettiği Yeni Dünya'nın yeni keşfedilen halklarının "hayvanlar gibi yaşadıkları" ve bazı yörelerde gerçekten de "vahşi adamlar" olduklarına ilk kez işaret etti. Mair'e göre, ne bu gerçekler, ne de Avrupalıların bu yaratıkları fethetmedeki son başarıları, şaşırtıcı değildi; çünkü diyordu, "Filozof [Aristo] *Politika*'nın ilk kitabının üçüncü ve dördüncü bölümlerinde, bazı insanların tabiatları gereği köle, diğerlerinin tabiatları gereği özgür olduklarının açık olduğunu söyler...Bu itibarla, yukarıda zikredilen kitabının ilk bölümünde, Filozof, bunun, barbarlar ve kölelerin tabiatları gereği aynı olduklarından dolayı, Yunanlıların barbarların niçin efendileri olması gerektiğinin sebebi olduğunu söyler."[40]

Çok az düşünce, on altıncı yüzyıl başındaki İspanyol düşünürlerinin aklına bu kadar yatabilirdi; bundan dolayı onu benimsemekte gecikmediler. Kızılderililerin köleleştirilmesini yasallaştırmak için Mesa ve Gregoria'nın doğal hukuku kullandığı 1512'deki ilk kraliyet *İdare Meclisi*'nden itibaren, 1520'ler, 1530'lar ve 1540'lar boyunca Karayip yerlilerini yakıp kül eden aynı hastalık ve zalimce kıyım cehenneminde Orta ve Güney Amerika yerli halklarının milyonlarcası telef edilirken İspanyol filozof ve teologlar, kendi aralarında Kızılderililerin insan mı maymun mu olduğunu, düpedüz hayvan mı yoksa rasyonel düşünce yeteneğine

40. Bakınız Anthony Pagden, *The Fall of Natural Man: The American Indian and the Origins of Comparative Ethnology*, Düzeltilmiş Baskı (Cambridge: Cambridge University Press, 1986), s. 38-39, 47-50.

sahip yaratıklar mı olduğunu ve Tanrı'nın, bunların Avrupalı efendilerinin ebedî köleleri olmasını isteyip istemediğini tartışıyorlardı. Bu tartışmalar, Bartholomé de Las Casas ve Juan Ginés de Sepúlveda'nın 1550 yazında Valladolid'deki ünlü karşılaşmalarıyla zirveye ulaşırken; Amerikaların daha fazla yerli halkı, akıl almaz salgın ve katliamların birlikte sebep olduğu tahripkâr yangınlarla telef oldular.

Amerikaların yerlilerinin Sepúlveda'nın iddia ettiği gibi "insanlık izlerinin bile çok zor bulunduğu *homunculi* [aşağılık, küçük insan]"den ibaret olduklarından dolayı, doğal köleler olarak kabul edilip edilmemesi gerektiğini tartışmak üzere, V.Charles'ın yani Kutsal Roma İmparatoru ve Avrupa'nın en güçlü adamının On Dördüncü Meclisi'nin huzuruna çağrılan Las Casas ve Sepúlveda, bir ay süreyle konuyu alenî olarak tartıştılar. Kendi döneminde ve sonraki uzun yıllar boyunca Kızılderililerin en ateşli ve en insancıl Avrupalı savunucusu olan Las Casas bile Kızılderililerin "tamamen barbar olabilecekleri"ni ifade etmeye mecbur kalmıştır. Bununla birlikte, o, bunların bütünüyle "irrasyonel veya doğal köleler ya da idareye uygunsuz" olacak *kadar* eşyanın düzeninde aşağı olmadıklarını iddia etmiştir. Sepúlveda ve diğerlerine göre, aksine, Las Casas'ın haklı olarak dediği gibi, Amerikaların yerli halkları gerçekten de öyle barbarlık derecesinde gayri insanî idiler "ki akıl sahipleri, onları...vahşi hayvanları avladıkları şekilde avlayabilirler" idi.[41] İspanyol fatihi Pedro de Valdivia, sanki bu noktayı öngörmüş ve önemini vurgulamış gibi, daha birkaç ay önce V.Charles'a kendisi ve adamlarının Şili'de büyük bir Kızılderili topluluğuna karşı bir katliamı henüz neticelendirdiklerini gururla bildiriyordu: "Yaklaşık 1500-2000'i öldürüldü, birçoğu mızraklandı," diye yazıyordu Valdivia, hayatta kalanlardan esir aldıkları arasında "iki yüzünün ellerinin ve burunlarının inatçılıklarından" yani İspanyol fatihlerinin, doğal bir köleye yakışır şekilde yeterli itaatle davranmaları şeklindeki taleplerine kulak asmadıklarından "dolayı kesilmesi"yle ilgilenmişti.[42]

Charles'ın İspanya'nın en akıllı insanları olarak seçtiği On Dördüncü Meclis üyeleri, Sepúlveda'nın daha sonra, sonunda Meclis üyelerinin biri dışındaki bütün üyelerinin kendisinin Kızılderililerin gerçekten de Tanrı tarafından fatihlerinin yük hayvanları olarak yaratıldığı fikrini desteklediklerini iddia etmesine ve kendisine

---

41. Lewis Hanke, *Aristotle and the Americans: A Study in Race Prejudice in the Modern World* (Bloomington: Indiana University Press, 1959), s. 47; Don Fray Bartolomé de Las Casas, *In Defense of the Indians*, trc. ve ed. Stafford Poole (DeKalb: Northern Illinois University Press, 1974), s. 37-42.

42. Hanke, *Aristotle and the American Indians*, s. 65.

inanmamız için bazı sebeplerin de bulunmasına rağmen tartışma bittikten sonra kendi aralarında ihtilafa düşerek ortak bir karara varamadılar [43] Ne olursa olsun, Kutsal Roma İmparatorunca bu bölgedeki en bilgili kimseler olarak kabul edilen bu adamlar kendi aralarında ortak bir hükme varamamıştır. Ancak aynı şey İspanyol halkı için söylenemezdi. Bernardino de Minaya'nın dediği gibi, Valladolid'deki büyük tartışmadan on beş yıl önce, "halk," uzun zamandır, "Amerikan Kızılderililerinin gerçek insan değil, insana daha iyi hizmet için Tanrı'nın yarattığı insanla hayvan arası üçüncü bir hayvan türü" olduğuna inananları "akıllı adamlar olarak görüyordu."[44] Ya da Oviedo'nun dediği gibi, halkın çoğunluğunun onayıyla:

> [Kızılderililer] doğal olarak, tembel, kötü, iç karartıcı, korkak ve genelde yalan söyleyen, değişken insanlardı. Evlilikleri kutsal değil, günahkârcaydı. Bunlar, putperest ve şehvet düşkünüdür ve oğlancılık yaparlar. Bütün arzuları yemek, içmek, kutsal şeylere saygısızlık yapmak ve hayvanca iğrençlikler etmektir. Kafatasları, savaşta İspanyol fatihlerinin kılıçları körelmesin diye kafalarına vurmaktan kaçınacağı kadar dar ve sert olan bir halktan ne umulabilirdi ki?[45]

On altıncı yüzyılın başında popüler görüş buydu ve bunun Valladolid'deki tartışma bittikten sonra daha fazla yaygınlaştığı şüphe götürmez. Çünkü bu konuyla ilgilenen bütün tarihçiler en azından bir konuda uzlaşırlar: On altıncı yüzyıl sona ererken, İspanyolların Kızılderililere dair görüşüne, J.H.Elliot'un deyişiyle, kesin bir "duygudaşlığın zevâli ve....dar görüşlülük" hâkimdi.[46] Elliot, 1532 ve 1585 yılları arasında Meksika'da bulunan İspanyol din adamları tarafından gerçekleştirilen, bölgenin yerli halkına dair sözlü tasvirlerin ciddi şekilde bozulduğu bir dizi toplantıyı canlı bir örnek olarak sunar. Bu dönüşümün daha canlı bir örneği, Brezilyalı efsanevî Tupinampa halkıdır.

Tupinampa halkı, keşfin ilk yıllarında Avrupalılarla ilk teması kurduğu zaman, dünyadaki en güzel görünümlü ve en endamlı halk, tümüyle mükemmel yaratıklar olarak tasvir ediliyordu. 1500'de, Pedro Vaz de Caminha, bunların "iyi insanlara göre güzel vücutlu, güzel yüzlü" ve üstelik de "masumiyet"e ve "saf sa-

---

43. *A.g.e.*, s. 74.
44. Pagden'in, *The Fall of Natural Man* adlı eserinde, s. 104'te alıntılanmıştır.
45. Lewis Hanke'nin, *The Spanish Struggle for Justice in the Conquest of America* (Boston: Little, Brown and Company, 1965) adlı eserinde, s. 11'de alıntılanmıştır.
46. Edlr. Fredi Chiappelli, Michael J.B. Allen ve Robert L. Benson'un, *First Images of America: The Impact of the New World on the Old* (Berkeley: University of California Press, 1976) adlı eserinde, Cilt: 1, s. 15'te, John H. Elliott, "Renaissance Europe and America: A Blunted Impct?".

delik"e sahip, nazik ve cömert bir halk olduğunu söylemiştir. Hatta bu zamandan kalma, bir tabloda, geleneksel bilgelerden biri yerine, dikkat çekici tüyden başlık, altın küpe, bilezik ve halhallar takınmış, Brezilya yerlilerinin genç ve güzel bir temsili konmuştur. Bununla birlikte, hemen hemen yine bu zamanlarda, Brezilyalıları yamyamlar ve cinsel olarak özgür kimseler olarak gösteren tahtadan oyma temsiller, Avrupa'nın diğer yörelerinde görülmeye başlamıştır. Ve 1550'lerde Brezilya, Avrupalıların köleciliği, şiddeti ve hastalıkları ile yerli halkından mahrum bırakılırken, aynı altından ve tüyden yapılan süs eşyaları, İblis'in Cehenneminin tuhaf ve korkutucu bir tasviri olan başka bir Portekiz tablosunda Şeytanın başını ve bedenini süslerken görülüyordu. Bu arada görsel temsildeki bu değişime uygun olarak, Avrupalı yazarlar da, son zamanlarda saf fazilet ve sadelik timsalleri payesi verilen bu Brezilyalılara, Nicholas Durand de Villegagnon'un ifadesiyle söylersek, "insan sûretindeki hayvanlar" demeye başlamıştı.[47]

Şüphesiz, bu tür ideolojik bir dönüşüm, sosyal bir bağlam olmaksızın ya da daha büyük bir politik işleve hizmet etmeksizin ortaya çıkamazdı. Bu, kaydettiğimiz daha önceki entelektüel bidatlar için de geçerlidir. Floransa'nın başrahipleri, "kâfir kökenli" olan Hıristiyan kölelerin ticaretini kabul ettiklerini bildirdiler, çünkü aksini yapmak Kilise'nin çok fazla kâr ettiği köle ticaretini baltalayabilirdi. Ve başlangıçta dinî nefretten kaynaklanmasına rağmen, *limpieza de sangre*, kısa bir sürede aşağı sınıf İspanyol Katoliklerinin, aksi takdirde Yahudi soyundan gelen asil kimselerin eline geçecek olan yetki makamlarına gelebilmek için yapılan savaşta değerli bir silah haline geldi. Elliot'ın *limpieza* tartışmasında gösterdiği gibi, doktrin "aristokrasiye ilişkin kurallar manzumesine fiilen meydan okuyabilen" âvâm için "tazmin edici kurallar manzûmesi" olarak işlev görmüştür. Ne de olsa bunlar, "aşağı tabakadan, ancak saf Hıristiyan ana-babadan doğmuş olmak, şüpheli ırksal atalara sahip bir *caballero* olmaktan yeğ değil midir?" diye soruyorlardı.[48]

Her iki durumun kurumsallaşması için tek ve yeterli motivasyon, kesinlikle, söz konusu ırk ayrımcılığının sosyal, politik veya ekonomik işlevi değildi. Bunların her biri kendi meşrûiyetlerini yüzlerce yılın derinliklerinden çıkardılar ve sembolik olarak hedeflenen kurbanlara duyulan antipatiye dayandılar. Bununla birlikte bir kez fiiliyata geçtiğinde baskıcı kurum meşrûlaşarak güçlendi ve böylece ilk anda kendisini kabul edilebilir kılan, sırası geldiğinde kurumun kendisinin daha çok tasvip görmesini sağlayan, ırksal klişeleri şiddetlendirdi.

---

47. Hugh Honour, *The New Golden Land: European Images of America from the Discoveries to the Present Time* (New York: Pantheon Books, 1975), s. 53-55.
48. Elliott, *Imperial Spain*, s. 215.

On beşinci yüzyılın sonlarıyla on altıncı yüzyılın başlarında İspanya ve İspanyol Amerika'da, Kızılderili karşıtı ırksal ideolojilerin tohumlarının atıldığı ve kurumsallaştığı ilk ekonomik bağlam hummalı bir altın arayışıydı. Bu, daha sonra on altıncı yüzyıl biterken çok daha büyük hacme sahip gümüş madenciliğine dönüştü. Daha önce belirttiğimiz gibi bu dönem İspanyası fiilen ihrac edecek mal üretmeyen, hammadde ihrac edip mamul mal ithal eden bir ülkeydi. İspanya kendi sınırları içinde bile, yerel üretimin çoğunun yerel tüketim için yapıldığı durgun bir ekonomiye sahipti. Geniş ve dağlık arazisinden dolayı piyasaya sürülen her türden mal yük katırlarıyla taşınırdı. Bu türden belki de 400.00 ilkel yük hayvanına sahip olmasına rağmen, bir mübadele ekonomisi olarak ülke uykudaydı.[49] Bunun bir sonucu, sermayenin hızla İspanya'nın ekonomik olarak bağımlı olduğu diğer Avrupa ülkelerine akmasının yanı sıra, hem çok küçük bir üretim hacmi ve hem çok büyük bir emek israfiydı.

Bununla birlikte ticarî yoksullaşma halinin aksine, 15. yüzyılda, esasen Portekiz'den mülhem olan gemi yapımındaki ilerlemeler, haritacılık, klavuzluk, denizcilikteki gelişmelerle (birlikte ve Chritopher Columbus'un inadıyla) İspanya'nın ideal coğrafî konumuyla Hintler'in keşfine girişmesini sağladı. Böylece ülke dışındaki kolonileşmeyi en az harcamayla finanse eden Granada'daki Mağribîlerin son mağlubiyetlerine bağlı olarak aniden artan çok sayıda deneyimli askere sahip Avrupa uluslarından birinin Yeni Dünya'ya ilk giren ülke olmasıyla sonuçlandı. Şüphesiz, Hintler'de ele geçirilmeyi bekleyen tasvir edilemez zenginliklerin –külçelerle kaplı nehir yataklarının ve bir sopayla vurulduğunda parçalanıp altın saçan iri kayaların– hikâyeleri tek tek maceracıların hayal güçlerini tutuşturmuştur, ancak dinsel ve malî topluluklara da aynı şeyi yapmıştır. Kilise, hem altın ve hem de hasat edilecek ruhlar bakımından Hintler'in zenginliğini artık son Haçlı savaşını başlatma vasıtası olarak görürken zengin soylular ve tüccarlar, Krallığın, finansal desteğinin tamamını özel kaynaklardan elde etmeden adaların keşif ve fethini idare edecek bir durumda olmadığını biliyorlardı. Columbus'un 1493'te ikinci seyahatine başlamasından 1506 sonrasında Küba, Jamaica ve Porto Riko'nun fetihleri arefesine kadar geçen yaklaşık on iki yıllık sürede, gemi, kumanya ve paralı asker tedarikinin ardındaki sermaye, İspanya'daki tüccar ve soylu ortaklıklarınca sağlanmıştı. Bununla birlikte 1506'dan sonra Karayiplerin geri kalan bölgelerinin fethi Hispaniola'dan getirilen altınla finanse edilmişti. (1499'da milyonlarca ada halkının büyük çoğunluğu yok edildikten sonra uzun

49. Stanley G. Payne, *A History of Spain and Portugal* (Madison: University of Wisconsin Press, 1973), Cilt: 1, s. 281.

süredir hayal edilen ve yıllık üretim kapasitesi üç ila altı ton arasında olan, altın madeni Hispaniola'da keşfedildi.)[50] "Benzer şekilde" diyor Ralph Davis, "kıta sahillerine ilk yerleşim teşebbüsleri İspanya tarafından organize edilirken, 1516'da Cortes'in Meksika'yı fethiyle zirve noktasına varan bir dizi sefer Küba kaynaklarınca desteklenmiştir ve Meksika'nın serveti de keşfin daha kuzeye ve daha güneye doğru yayılması için kullanılmış, bir kısmı Panama berzahının kolonileştirilmesi ve on yıl sonra Peru'nun fethine harcanmıştır." Böylece Karayip ve Amerikan yöreleri birbiri ardına yağmalanıp, servetleri Krallık ve İspanyol fatihler ile İspanyol fatihlere malî kaynak sağlayan kimseler arasında paylaştırılıp kalanı da daha fazla yıkım yapmak için kullanılmak suretiyle, kurutulmuştur. İspanyollar genel olarak Yeni Dünya'da koloni toplulukları oluşturmakla değil fakat daha çok buraların servetini tüketmekle ilgilenmiştir. "Gerçekten de" der Davis, "1570'lerde yatırım hareketi tersine çevrilmiş ve geri dönen koloniciler Amerika'da toplanan sermayeyi bütünüyle İspanya'daki mâli ve endüstriyel teşebbüslere yatırmışlardı."[51]

İspanyol şiddetinin ilk dalgaları, Karayipleri altın servetinden olduğu kadar, daha önce gördüğümüz gibi, insan zenginliğinden de mahrum bırakmıştı. Bundan dolayı adalar kısırlaştığında İspanyollar başka yerlerde peşinden gidecekleri hedefler bularak buralara hareket etmişlerdir. Örneğin 1509'da Hispaniola'da, hayatta kalan az sayıdaki Kızılderili'yi beyaz adamın hararetle arzuladığı altından geri kalanları çıkartmaya zorlayarak, yaşayan yaklaşık 8000 İspanyol vardı, ancak on yıl içinde geride kalan bir kaç yüz İspanyol, Afrika'dan getirilen ve sayıları gittikçe artan köleleri kullanarak yavaş yavaş şeker plantasyonları kurmaya başlamışlardır. Bu sıralarda sadece, adanın altın rezervi tüketilip yerli halktan milyonlarcası fiilen yok edilmekle kalmamış, bu kıyımı gerçekleştirenlerin çoğu daha zengin sömürü bölgelerine hareket etmiştir. Davis gelecek on yıllar boyu tekrarlanacak modeli çok iyi tasvir eder:

> İlk fatihlerin çoğu, adalarda ele geçirdikleri en küçük parçadan 1533'te Pizarro'nun takipçilerini şaşkına çeviren Atahualpa'nın hazine dairesindeki istiflere kadar buldukları altını paylaşıyorlardı. Bu istifler çabucak dağıtılarak, kralın payı ile liderlerin büyük hissesi çıkarıldığında bile bir kısım rütbesiz askerin özlemi olan Kastilya'da lüks ve aylak bir hayat sürmelerine yetecek kadardı....Bundan dolayı, daimî

50. Kirkpatrick Sale, *The Conquest of Paradise: Christopher Columbus and the Columbian Legacy* (New York: Alfred A. Knopf, 1990), s. 180-81.

51. Ralph Davis, *The Rise of the Atlantic Economies* (Londra: Weidenfeld and Nicoloson, 1973), s. 40-41.

koloni yerleşimlerinin durmak bilmez ve güvenilmez malzemesi olan, fatihlerin takipçileri ve ayak takımı, sürekli olarak yeni servet fırsatlarını aramak gayesiyle hareket halindeydiler. Küba'nın fethi, 1513'ten sonra Hispaniola'daki İspanyol nüfusun çoğunu hızla tüketmiş; anakaraya çıkış haberleri 1517'den sonra bu göçleri hızlandırmış ve 1521'de Cortes Aztek İmparatorluğu'nu şiddetle ele geçirdiğinde adanın bütün yerleşimlerinden panik halinde bir kaçışa dönüşmüştür. Fakat Tenochtitlan'ın saray ve tapınağındaki istifler Cortes'i takip eden İspanyolların tümünün özlemlerini tatmin etmekte yetersiz kalmıştır. Bunların çoğu, başka liderlerin komutasında, Meksika'yı Panama berzahındaki küçük koloniden ayıran ormanlara, çok geniş çöl düzlüklerinden Kaliforniya'ya, 1537'de Quesada'nın altın madenleri bulduğu Colombia'nın güneyine ve özellikle de 1532'den sonra Peru'daki yeni madenlere doğru ilerlemişlerdir. Mexico City ve muhtemelen Vera Cruz istisna olmak üzere, Meksika'da İspanyollar tarafından kurulan her kasaba kuruluşundan bir kaç yıl sonra İspanyol nüfusunun çoğunu kaybetmiştir.[52]

Bu yıllar esnasında özellikle İnkaların Potosi'deki efsanevî "gümüş dağı" İspanyollarca, keşfedilip, zorunlu Kızılderili maden işgücünün ithaliyle, bütün İspanya İmparatorluğu'nun en fazla nüfusa sahip "şehir"ine dönüştürülmesinin ardından –büyük miktarda servet Amerika'dan İspanya'ya akmıştır. On altıncı yüzyılın başlarında, 1503-1505 yılları arasında Yeni Dünya'dan İspanya'ya 445.266 duka değerinde hazine girmiş; 1536-40 yıllarında bu miktar on kattan fazla artarak 4.725.470 dukaya ulaşmış; 1571-75 yıllarında yine üç kattan fazla bir artışla 14.287.931 duka olmuş ve yüzyılın sonunda da 1596-1600 yılları arasında hemen hemen üç kat daha artarak 41.314.201 dukaya çıkmıştır ki bu rakam önceki yüzyıldakinin yaklaşık yüz katıdır.[53] Fakat bu zenginlikler İspanya'ya aktıkları kadar hızlı bir şekilde, ilkel ve bağımlı İspanyol ekonomisinden dolayı ülkenin Avrupalı alacaklılarının ceplerine girmiştir. Yüzyılın bitiminde bu kötü durum, büyük ölçüde V. Charles ve halefi II. Philip'in imparatorluk vizyonları ve bütün borçlar ödendikten sonra fakirleşen kasaları yüzünden hızla şiddetlenerek iyice kötüleşmiştir.

On altıncı yüzyıl boyunca imparatorluğun süratle büyümesini sürdürmek için İspanya'da vergi artışları birbirini kovalamış –bir noktada vergi yükü sadece yirmi yılda üç katına çıkmıştır– fakat yine de Philip yüzyılın ortasında tahta çıktı-

52. *A.g.e.*, s. 41-42.

53. Earl J. Hamilton, *American Treasure and the Price Revolution in Spain, 1501-1650* (Cambridge: Harvard University Press, 1934), s. 34. Hamilton'un rakamları 450 *maravedi pezosu* şeklinde sunulur; fakat Elliott'un, *Imperial Spain* adlı eserinde, s. 175'te düka altınlarına (375 *maravedi*) dönüştürülürler.

ğında 70.000.000 dukalık bir borcu miras almıştır. Hükümranlığının sona erdiği esnada kraliyet gelirlerinin üçte ikisi sadece borç faizlerinin ödenmesine tahsis edilmişti ve çoğu durumda Philip borçlarını ödeyemediğinden kısa vadeli borçlanmayı uzun vadeli borca dönüştürmek zorunda kalmıştır.[54] Emmanuel Wallerstein'in özlü bir şekilde belirttiği gibi: "İspanya, on altıncı yüzyılda orta ölçekli bir devlet olması gerekirken, bir imparatorluktu."[55]

On altıncı yüzyılda İspanya ekonomisi için Yeni Dünya'nın altın ve gümüşünün nihaî önemine dair bir çok tarihsel tartışma ortaya çıkmıştır, bazı bilginler bunun diğer şeylerden çok daha önemli olduğunu bildirmişlerdir. Bununla birlikte, İspanya'nın o dönemde Hintlerin ve Amerika'nın servetini ekonomik sağlığı için elzem olarak *algılamış* olduğu ve kaba, açgözlü İspanyol fatihlerinin hırsıyla onun peşine düştüğü su götürmez bir gerçektir. Bu arada İspanyol fatihler, ölümcül ticaretlerini sadece Amerika'da yapmıyorlardı. Şüphesiz, burası İspanyol askerlerin çoğunun zamanlarını geçirmek istedikleri yerdi. Özellikle sekiz yıl Panama'da kaldıktan sonra, bir milyon altın pesoluk büyük bir servetle 1522'de yurda döndüğü söylenen Gaspar Espinosa gibi kimselerin hikâyeleri İspanya'da dolaşmaya başladıktan sonra... Fakat Avrupa'da da yapılacak savaşlar vardı. Gerçekten, on altıncı yüzyılın çoğunda Eski Dünya, askerî tarihçi Robert L. O'Connell'in "kan hasadı" dediği şeyde yüzüyordu, çünkü Avrupalı, zincirlerinden boşanan olağanüstü bir hiddetle Avrupalıyı öldürüyordu. Ve şüphesiz İspanya bunun çok yoğun yaşandığı bir yerdi.[56]

1568'de, birçoğu arasından tek bir örnek verecek olursak, Philip, Alva düküne –O'Connell'ın dediğine göre, "muhtemelen zamanının en iyi ve şüphesiz en zalim askerî"ne– Philip'in Protestanlara eziyet ederek köklerini kazımak için Engizisyon'u kullandığı Hollanda'ya gitme emri verdi. Dük, bütün Hollanda halkına derhal ölüm emri çıkardı: "Ya tam itaat edecekler ya da öldürüleceklerdi," diye yazıyor O'Connell, "ve eski İspanyol askerleri onun emrini yerine getirmek

---

54. Payne, *History of Spain and Portugal*, s. 283; Davis, *Rise of the Atlantic Economies*, s. 68; William McNeill, *The Pursuit of Power: Technology, Armed Force, and Society Since A.D. 1000* (Chicago: University of Chicago Press, 1982), s. 109; Charles Wilson, *The Transformationof Europe, 1558-1648* (Berkeley: University of California Press, 1976), s. 136.
55. Immanuel Wallerstein, *The Modern World-System, I: Capitalist Agriculture and the Origins of the European World-Economy in the Sixteenth Century* (New York: Academic Press, 1974), s. 179.
56. Gaspar de Espinosa'nın servetinden, Elliott'un, *The Old World and the New* adlı eserinde, s. 67'de bahsedilmiştir; "Harvest of Blood", O'Connell'in, *Of Arms and Men* adlı eserinin içinde, s. 124-47'de, 16. yüzyıl hakkındaki bölüme vediği başlıktır.

için hazır bekliyorlardı." Katliam üstüne katliam yapıldı; bu katliamlardan biri 6000 ila 7000 Hollandalının toplu olarak suda boğulmasına sebep oldu, "Emden şehir halkı, bu felâketi geniş kenarlı birkaç bin Hollanda şapkasını suda yüzerken gördükleri zaman fark etti."[57]

Diğer borçlarının çoğunda olduğu gibi, Philip, askerlerine zamanında ödeme yapmıyordu, tabii eğer yaparsa, bu da disiplinde bozulmalara sebep oluyor ve İspanyol birliklerini, bulabildikleri herşeyi alarak zararlarını karşılayan kızgın yağmacılara dönüştürüyordu. O'Connell'ın kaydettiği gibi:

> İspanyollar bir şehri ele geçirdikleri takdirde, nüfusu ve mal varlığının onlar için esasen ganimet olacağı, yavaş yavaş anlaşıldı. Bundan dolayı [Hollanda] isyanı sürüp gittikçe, kişisel ekonomik menfaatlerle güç kazanan yırtıcı davranışlar, çok saf bir şekle bürünmeye başladı. Böylece, yağmaya ek olarak, yetişkin erkeklerin katledilmesi ve kadınlara törensel tecavüzler artarak rutinleşmekle kalmadı, aynı zamanda daha gizli başka eylemler de ortaya çıkmaya başladı. John Motley'e göre, İspanyol askerleri çok kez kurbanlarının kanını zevkle içmiştir...[58]

Avrupa'da –İspanyol askerlerinin "kişisel ekonomik menfaatlerle güç kazanan yırtıcı davranışlar"ının sonucu olarak– rutin hale gelen buydu, bundan dolayı bu askerler Karayiplerle, Orta ve Güney Amerika'daki yerlilerin üzerine salıverildiği zaman bunlardan aralıksız soykırımdan başka bir şey beklenemezdi; ne de olsa bu yerlileri, askerlerin ruhban ve laik olan en iyilerinden birçoğu, ırk olarak aşağı, Hıristiyanlık dışı, şehvet düşkünü hayvanlar ya da en iyi ihtimalle, Tanrı'nın özel olarak Hıristiyan *caballeros* ve onların tayin ettiği temsilcilerine kölelik etmek için yaratmış olduğu, Bernardino de Minaya'nın daha önce aktardığımız sözleriyle, "insanla maymun arasında üçüncü bir hayvan türü" olarak görüyordu. Gerçekten de on altıncı yüzyıl boyunca Avrupa'da İspanyol şiddeti gaddar ve vahşi olmasına rağmen, İspanyol fatihlerin Avrupalı çağdaşları, J. H. Elliot'un ifadesiyle söylenirse, "zaptolunması zor enerjilerin boşaldığı bir yer olarak iş görmekle," Yeni Dünya'nın, Avrupa'yı ve bizzat İspanya'yı daha kötü bir kıyımdan koruduğunu çok iyi biliyorlardı. "Bu kabul edilen bir gerçektir," der on altıncı yüzyılda Fransız Henri de la Popeliniere can sıkıcı bir hafife almayla, "ki eğer İspanyollar, bölgedeki bütün serserileri, özellikle de Mağribilerle yapılan savaşlardan sonra günlük işlerine dönmeyi reddeden kimseleri, Columbus tarafından keşfedilen Hintlere göndermemiş olsalardı, bunlar ülkeyi ka-

57. O'Connell, *Of Arms and Men*, s. 132.
58. *A.g.e.*, s. 133.

rıştıracak veya İspanya'da bazı yeni oluşumların ortaya çıkmasına sebep olacaklardı."[59]

Ön saflardaki İspanyol birliklerine göre, bir kez Kızılderilileri fethedip yerlilerin kendileri için biriktirdikleri bütün hazineyi çaldıktan sonra, geri kalan yerli nüfus sadece topraktan altın ve gümüş çıkarmak için Hıristiyanlar tarafından zorla kullanılacak olan tükenmez bir hayvansal işgücünü temsil ediyordu. Üstelik yerli nüfus öyle kalabalıktı ki –en azından bütün fetih boyunca birbiri ardısıra gelen aşamaların ilk yıllarında– işkence, organ kesme ve toplu cinayet terörü çalıştırılacak Kızılderilileri teşvik etmek için kullanılan en basit araçlar idiler; yine aynı sebeple görünüşe göre, aksi taktirde gereksiz olacak olan sonu gelmez bir nüfus bolluğu sayesinde yere serilinceye kadar Kızılderili köleleri çalıştırmak, İspanyol fatihler için azami kar elde etmenin en ucuz yoluydu. Ölenleri, yine ölene kadar çalışacak olan yeni esirlerle değiştirmek, yerleşik bir köle nüfusunu uzun süre besleyip bakmaktan çok daha ucuzdu.

Elbette yerli halka yönelik bu canavarca muameleyi kınayanlar da vardı. Çabalarında yalnız olmamakla birlikte, Las Casas bunların en dobra sözlüsü, en faâli ve en ünlüsüydü. Ancak o ve destekçileri, din kardeşleri arasında bile çoğunluk olmaktan uzaktılar. Buna örnek olarak dindar Dominiken Tomas Ortiz'in, on altıncı yüzyıl başında Yeni Dünya'nın halklarına dair Hint Adaları Konseyi'ne yazdıkları verilebilir:

> Bunlar bu topraklarda insan eti yiyorlar. Öteki bütün uluslardan daha çok oğlancılık yapıyorlar. Aralarında adalet yok. Çıplak geziyorlar. Aşka ve bekârete saygı göstermiyorlar. Ahmak ve aptallar. Kendi menfaatleri olmadığı sürece hakka saygıları yok. Basiretin ne anlama geldiğine dair hiçbir bilgileri yok. Nankör ve değişkenler...Vahşiler. Kusurlarını abartmaktan zevk duyuyorlar. Aralarında itaat yok, ne gençler yaşlılara ne oğullar babalarına hürmet etmiyor. Öğrenmeye yetenekleri yok. Verilen cezalar onları etkilemiyor...Her bulduklarında sinek, örümcek ve kurtları çiğ çiğ yiyorlar. Beşeri sanat ve zanaatlerden hiçbirini icra etmiyorlar. Dinimizin sırları öğretildiğinde, bunlar Kastilyalılara uygun olabilir ama bize uygun değil diyorlar ve âdetlerini değiştirmek istemiyorlar...Bundan dolayı iddia ederim ki Tanrı bundan daha ahlâksız ve nezaketle kültürün zerresinin olmadığı bir ırk yaratmamıştır...Kızılderililer eşeklerden daha aptallar ve hiçbir konuda ilerlemek istemiyorlar.[60]

---

59. Henri de la Popeliniére, *Les Trois Mondes* (Paris, 1582), Elliott'un, *The Old World and the New* adlı eserinde, s. 83'te alıntılanmıştır.
60. Todorov'un, *Conquest of America* adlı eserinde, s. 150-151'de alıntılanmıştır.

Hıristiyan nefretinin bu nakaratında kanıtlanabilir yegâne gerçek, Kızılderililerin atalarının inançlarını terk ederek kendilerini köleleştirmeye, işkence etmeye ve öldürmeye gelen insanların yabancı dinî inançlarını benimsemekteki anlaşılabilir isteksizlikleridir. Buna ilâve olarak, Hıristiyanlığa döndürülmeye katlanmış gibi görünenlerin çoğu ilk fırsatta eski dinlerine dönmüş veya sözde dönmeler olup çıkmışlardır. Şüphesiz İspanyolların bu tarz sorunlara verilecek denenmiş, doğru cevapları vardı: Engizisyon. Bundan dolayı, yalancı tanıklık eden veya ışığı gördüğünü iddia ettikten sonra "putperestlik"e geri dönen Kızılderilileri bulup cezalandırmak için yerliler arasında Engizisyon yöntemlerini kurumsallaştırdılar. Böylece, keşişler de Kızılderilileri kazıkta yakma işinde İspanyol fatihlere katıldılar.[61]

Kızılderililerin âdetlerine dair Ortiz ve diğerlerinin iddiaları uydurmaysa bile, bunlar amaçsız uydurulmuş şeyler değildi. İspanyolların, Kızılderililerin iğrenç yemek âdetleri olduğu söylediği şeylerden (yamyamlığı ve aynı zamanda böcekleri ve insan beslenmesi için uygun olmayan diğer maddeleri yemelerini de içeriyordu) bunların sözde çıplaklıkları ve ziraati bilmemelerine, cinsel sapkınlık ve ahlâksızlıklarıyla, vahşice cahilliklerine, gelişmiş silahlara sahip olmamalarıyla demiri kullanamamalarına ve iflah olmaz putperestliklerine kadar; fatih Avrupalılar, yok ettikleri halkı, maksatlı ve sistematik olarak insanî özelliklerinden arındırıyorlardı. Çünkü bu suçlamalar için seçilen özel davranış *türleri*; belli ki, Hesiod'un Bronz ırkından ortaçağların vahşi adamları ve büyücülerine kadar, esasen kötü ve akıl dışı yaratıkların nitelikleri hususundaki Hıristiyan geleneğinden ve daha önceki Yunan ve Roma fikirlerinden çıkarılmıştı. Bundan dolayı, Kızılderililerin İspanyollarca köleleştirilmeleri ve korkunç bir şekilde kitlesel olarak katledilmeleri, defalarca yerlilerin sözde cahilliğine ve onların sözde aşağılık, hayvanca davranışlarına atıfta bulunularak meşrûlaştırılmıştır; örneğin Balboa, Kızılderili şeflerden bazılarının, "iğrenç ve rezil oğlancılık günahı"na düşkün olduklarını iddia ettiğinden dolayı askerleri bir yörede yüzlerce yerliyi keserek ve köpeklere yedirerek katletmişlerdi.[62]

---

61. Yeni Dünya Engizisyonu üzerine çok büyük ve sağlam bir edebiyat vardır. Bu Engizisyon'un en iyi ve en son eleştirisi, bu alanın bir öncüsü olan Richard E. Greenleaf'ın, edlr. Perry ve Cruz'un, *Cultural Encounters* adlı eserinin içinde, s. 248-76'daki, "Historiography of the Mexican Inquisition: Evolution of Interpretations and Methodologies" adlı çalışmasıdır. Aynı cilt içinde, belirli konular hakkında bazı görüşlerde ihtilafa düşen diğer iki deneme de dikkat etmeye değerdir: J. Jorge Klor de Alva, "Colonizing Souls: The Failure of the Indian Inquisition and the Rise of Penitential Discipline", s. 3-22; ve Roberto Moreno de los Arcos, "New Spain's Inquisition for Indians from the Sixteenth to the Nineteenth Century", s. 23-36.

62. Charles L.G. Anderson, *Life and Letters of Vasco Nunez de Balboa, Including the Conquest and Settlement of Darien and Panama* (New York: Fleming H. Revell, 1941), s. 163-65.

Bütün bunlar, şüphesiz Hintlerin mucizevî keşfinden putperest İnkaların yok edilmelerine kadar Tanrının büyük planının bir parçasıydı. Gerçekten de Las Casas'ı keşiş olmaya ikna eden Peder Domingo de Betanzos, fethin ilk yılları esnasında "Kızılderililerin hayvan oldukları ve Tanrı'nın putperestlikleri sırasında işledikleri korkunç günahlardan dolayı bütün ırklarını yok olmaya mahkûm ettiği" şeklinde yaygın ve etkili bir kehanette bulundu. Her ne kadar Betanzos, Kutsal Topraklara yaptığı bir hac yolculuğunda ölmeden hemen önce ortaya attıktan yirmi otuz yıl sonra ve görünüşe bakılırsa daha yumuşak Dominiken kardeşlerinin baskısı altında sonunda kehanetini reddetmiş olsa bile, o sıralarda bu kehanet gerek rûhânî gerekse rûhânî olmayan topluluklar arasında hem yüksek hem düşük mevkilerdekiler tarafından hakîkat olarak kabul ediliyordu. Hatta Betanzos öldükten kısa bir süre sonra reddettiği bu kehanet, Dominiken tarihçi Davilla Padilla tarafından süratle gözden geçirilip düzenlenerek yeniden neşredilmiştir.[63]

Nihayet, ister (bir İspanyolun "yerliler tahta kuruları gibi ölüyorlar" diye bahsettiği) Avrupalıların fırtına gibi yayılan salgın hastalıklarıyla, ister İspanyolların keskin kılıçlarıyla olsun, Kızılderililerin, bu kadar kolayca ölmelerine dair bir açıklama yapılmak zorundaydı.[64] Çünkü o zamanki Avrupalılara göre, böyle olağanüstü olaylar ilahî bir maksat olmadan meydana gelmezdi, acaba Tanrı'nın, yerlilerin toplu ölümlerine müsade etmekteki –ya da bunu emretmekteki– maksadı ne olabilirdi?

İspanyol rahipler bu konuda ikiye bölünmüştü. Peder Betanzos ve Ortiz'le aynı çizgide olanlara göre, Kızılderililerin öyle günah yüklü özellikle bedensel günahlarla dolu bir mazileri vardı ki Tanrı onları yok ederek cezalandırıyordu, İspanyollar ise ancak Tanrı'nın kutsal arzusunu yerine getiren araçlardı. (Yukarıda belirttiğimiz gibi, böyle fikirler sadece ilk Hıristiyan düşüncesine değil, fakat aynı zamanda Batı'nın klasik geleneğine de kök salmıştı: Örneğin Hıristiyanlığın doğuşundan yaklaşık sekiz yüz yıl önce Yunan bilgeliği, kıtlık, salgın hastalık ve kısırlığı (o zamanlar, ceza olarak Kızılderililerin omuzlarına yüklenen ezici yükler) Tanrı'nın emri ve "günahkârca" yaşayan toplulukların kaçınılmaz olarak ödeye-

---

Sözde Kızılderili hususiyetleri ve kabalığı hakkında, bakınız Anthony Pagden, "The Forbidden Food: Francisco de Vitoria and José de Acosta on Cannibalism", *Terrae Incognitae*, 13 (1981), 17-29.

63. Hanke, *The Spanish Struggle for Justice in the Conquest of America*, s. 12, 122; Phelan, *Millennial Kingdom of the Franciscans*, s. 94-95.

64. Toribio Motolinla, Alfred W. Crosby'nin, (oğul)., *The Columbian Exchange: Biological and Cultural Consequences of 1492* (Westport, Conn.: Greenwood Press, 1972) adlı eserinde, s. 52'de alıntılanmıştır.

ceği, hak ettikleri bir bedel olarak tanımlıyordu[65] Ünlü Fransisken rahip ve tarihçi Geronimo de Mendieta gibi kimseler ise, aksine, Kızılderililerin toplu ölümlerinin, yerlilere yönelik dehşetli kötü muamelelere karşı Tanrı'nın *İspanyollara* verdiği bir ceza olduğunu iddia ediyorlardı. Mendieta, Kızılderililere zulmederek yaptıkları büyük kötülükten dolayı Tanrı'nın, İspanyolları tükenmez gibi gördükleri kölelerden ve köle emeğinden mahrum kılmaya karar verdiği sonucuna varıyordu. On altıncı yüzyılın sonunda Meksika'da yazdığı *Historia eclesiastica indiana* adlı kitabında, "Kızılderililer tamamen tükendiğinde, İspanyolların birbirlerini soyup öldürmekten başka ne yapacaklarını merak ediyorum. Kızılderililerin arasında yayılan salgınları gördükçe, Tanrı'nın bize, 'Siz [İspanyollar] bu ırkı yok etmekte acele ediyorsunuz. Onların kökünü daha çabuk kurutmanız için size yardım edeceğim. Kısa bir süre sonra, bu kadar hararetle istediğiniz şeye kavuşacak, onlarsız kalacaksınız.' dediğini duyar gibi oluyorum" diyordu.[66]

Kısacası, Tanrı, ister günahlarından dolayı Kızılderilileri, ister zalimlikleri için İspanyolları cezalandırıyor olsun, rahipler arasındaki bu tartışmaya katılan her iki taraf da Tanrı'nın yerlileri öldürmek istediğinde uzlaşmışlardı. İspanyol fatihler ise Tanrılarına boyun eğerek onun kutsal aracı oldukları için çok mutluydular. Eğer bu yaratıkların –ne de olsa İspanya'nın en akıllı adamları uzun süre önce bunların hayvanlar ve doğal kölelerden ibaret olduğunu ilan etmişti– Tanrı'nın emrettiği gibi kurban edilmeleri, sonunda İspanyol fatihlerinin gaddarlığına bir ceza olarak takdir edilmişse, İspanyollar buna, gelecekte altın ve gümüşlerini sayarken üzülebilirlerdi. Ancak şimdi Yeni Dünya'daki bu teşebbüse sermaye sağlayan Kraliyet mensupları ve tüccarlar da hazineden paylarını istiyorlardı. Yine, Tanrı'nın yerli halkı öldürmekte kullandığı hastalıklardan ayrı olarak, eğer bütün bu servetin elde edildiği madenlerde meydana gelen toplu ölümlerden dolayı kaygısını dile getirmek isteyen biri varsa da, kolaylıkla –artık alenî ırkçılığa ilişkin sinsi bir unsurla birlikte kıymeti daha da artan– Aristo'ya başvurabilirdi; her geçen yıl daha da artarak yapılan da buydu.

İspanyol hâkim Juan de Matienzo, bu konuda birçokları arasından sadece bir örnektir. 1567'de, Peru'da genel valilik hizmetinde geçirdiği altı yıldan sonra yazdığı, *Government of [Peru İdaresi]* adlı eserinde Andların yerli halkını anlatan Matienzo, "bu tip veya bu cilde sahip insanlar, Aristo'ya göre çok korkak, zayıf ve aptaldırlar....açıktır ki bu ciltlerinin renginden kaynaklanan bir özelliktir ve hepsinde aynıdır." diye yazar. Ünlü yargıç, ciltlerinin rengine ek olarak, bedenle-

---

65. Bakınız 5. Bölüm, s. 166.
66. Phelan'ın, *Millennial Kingdom of the Franciscans* adlı eserinde, s. 93'te alıntılanmıştır.

rinin şekli ve dayanıklılığından da delil getiriyordu: "Aristo'nun dediği gibi, bu tipler doğa tarafından bedence güçlü akılca zayıf yaratıldıklarından, halbuki özgür insanlar bedensel olarak daha güçsüz fakat daha akıllıdırlar, bu iş için [İspanyolların hizmetinde zorla çalıştırılmak için] dünyaya geldikleri anlaşılabilir." Kısacası İspanyolların, Kızılderilileri ölümüne çalıştırması ve doğal efendilerine hizmet etmekte gönülsüz davrananları alenî olarak öldürmesi haklı görülüyordu çünkü bu canavar yaratıklar "düşünemeyen, sadece güdüleriyle hareket eden hayvanlar"dan başka bir şey değillerdi.[67] Metienzo'nun fikirlerinin yayınlanmasından bir kaç yıl sonra, Peru'daki ölüm kampı madenlerden Avrupa'ya yağan büyük miktarda, her yıl en az 8.000.000 dükalık, gümüş, bütün zamanların en yüksek miktarına ulaştı. Bu arada 8.000.000'u aşkın Perulu yerli de İspanyollar tarafından cesede çevrilmiş, ancak 1.000.000 kişi sağ kalmıştı. Çok geçmeden hayatta kalan bu insanların da çoğu öldürülecekti.[68]

Birkaç yıl önce erken dönem Amerika tarihçileri arasında, ırkçılığın mı yoksa köleliğin mi tarihsel olarak önce geldiğine dair bir tartışma çıkmıştı; bu tartışmada her iki taraf da nihayet Afrika kökenli Amerikalıların ırkçı köleleştirilmesi hususunda uzlaşıyordu. Tartışmaya katılanlardan bazıları, bu iki olgudan biri olan ırkçılığın ilk olduğunu çünkü ırkçılık olmadan Amerika'da bu tarz bir ırkçı köleliğin var olamayacağını iddia ediyordu. Diğerleri ise gerçekte hakikî ırkçılığın, Amerika'daki siyahî köleliğin peşinden geldiğini ve büyük ölçüde, aksi taktirde ahlâken savunulamayacak bir kurumun akla uygunlaştırılmasından ibaret olan bir düşünce sistemine dönüştüğünü ileri sürüyordu. Bu iddialardan ilkinin doğruluğu açık olmasına rağmen, daha dar bir anlamda da olsa, ikincisi de doğrudur: On altıncı ve on yedinci yüzyıl Batı düşüncesi Afrikalı karşıtı kalıplaşmış ırkçı fikirlerle doluyken, ekonomik bir kurum olarak siyahî kölelik de, ahlâka uygunluğunu sağlayan, titizlikle işlenmiş ırkçı meşrûlaştırmalarla birlikte, kurumsallaşarak gelişmiştir ki bu meşrulaştırmalar daha sonra kurumun devam eden yayılımını daha çok teşvik etmiştir.[69]

---

67. Juan de Matienzo, *Gobierno del Peru*, ed. Guillermo Lohmann Villena (Paris-Lima, 1967), s. 1618; J.H. Elliott'un, "The Discovery of America and the Discovery of Man", *Proceedings of the British Academy*, 58 (1972) adlı eserinde, 108-109'da alıntılanmıştır. Elliott'un bu denemede (s. 108, not 3) hem olumsuz hem de değişmez bir durum olarak esmer tenin Matienzo ile güçbela özgün olan bir fikir olduğuna dikkati çektiğini ifade etmek gerekmektedir; diğerleri arasından, Francisco Lopez de Gomara daha da erken bir tarihte benzer iddialar öne sürmüştür.

68. Noble David Cook, *Demographic Collapse: Indian Peru, 1520-1620* (Cambridge: Cambridge University Press, 1981), s. 114.

69. Bu konu hakkında daha detaylı bir tartışma için, bakınız İlave 2, s. 269-78.

İdeoloji ve kurum arasında süregiden bu karşılıklı güçlendirme diyalektiği, tarihçi Winthrop Jordan'ın deyişiyle; iki yüz elli yıldır Afrika kökenli Amerikalı kölelerin bedenlerini mahvedip tüketen "baskı motor"unun mütemâdi yakıtı olan "zillet döngüsü"dür.[70] Bu ideolojik-kurumsal zillet döngüsü, aynı zamanda Hintler, Orta ve Güney Amerika'nın yerli halklarına karşı İspanyollar arasında daha başlangıçta ortaya çıkan dinamiğin ta kendisidir.

Bununla birlikte, siyasî bir boşlukta sosyal düşüncenin gelişememesi gibi, kurumlar da ekonomik veya siyasî zorunluluğun verdiği ilham olmaksızın ortaya çıkıp varlıklarını sürdüremezler. Gördüğümüz gibi, on altıncı yüzyıl İspanyası'nda bu zorunluluk, yoksul ve mâlî açıdan bağımlı, küçük bir ulusun kendisini bir imparatorluğa dönüştürmesiyle doğmuştur. Bu, hırsla giriştiği yayılma savaşlarıyla (ve Engizisyon'un ulus içerisinde inançsızlığından şüphe duyduklarına karşı uyguladığı şiddetli baskıyla) meşgul olan, hazinesinde muazzam ve giderek büyüyen bir gedik bulunan, yani topladığı altın ve gümüş hazinesine girer girmez derhal alacaklılarına akan bir imparatorluktu. Giderlerin denetimi imparatorluğun hayallerine uygun olmadığından, bu durumun tek çaresi servet girdilerini hızlandırmaktı. Bunun içinse Yeni Dünya'da her geçen gün daha fazla altın ve gümüş çıkararak buraları daha fazla soymak gerekiyordu.

İspanya, Amerika'nın büyük değerli maden stoklarını çıkarmak için ne yeterli insan gücüne sahipti, ne de bu işi bizzat yapmaya niyeti vardı. Fakat Tanrı, bütün bu zenginliklerin yanında, onlara hayâl edemeyecekleri kadar çok –on milyonlarca– işçi vermişti hatta o kadar çoklardı ki Brezilya'nın Portekizli olan ilk valisi, Avrupalılar yerlileri mezbahalarda kesseler bile, bu kaynağı tüketmenin imkânsız olduğunu iddia etmişti. Bununla birlikte Kızılderilileri sırf eğlence olsun diye toptan kesmekle, taşkın İspanyol fatihler bunu sıkça yapsalar da, hiçbir şey kazanılamazdı; halbuki onları yere yığılıncaya kadar çalıştırmakla elde edilecek çok şey vardı. Yerlilerin kas ve etlerinden oluşan bu kaynak o kadar büyüktü ki hiçbir akıl sahibi köle çalıştırıcısı bu hayvanlara (ülkenin en bilge adamlarının ittifak ettiği gibi, bunlar hayvanlar ve doğal kölelerdi) bakmak için fazla para harcamazdı, onları son haddine kadar kullanıp yerlerine yenilerini koymak daha kârlıydı.

Şüphesiz, toplu katliam, işkence ve organ kesme, gönülsüz yerlileri toplamak ve hizaya getirmek için yıldırma araçları olarak yerlerini bulmuştu. Ancak bütün toplum ve kültürlerin imhasının, çok yaygın olmasına rağmen, İspanyolların

70. Winthrop D. Jordan, *White Over Black: American Attitudes Toward the Negro*, 1550-1812 (Chapel Hill: University of North Carolina Press, 1968), s. 98.

açıkladığı nihaî hedefleri olduğunu söylemek pek mümkün değildir çünkü bu, büyük miktarlardaki enerjinin hiçbir malî getirisi olmaksızın harcanması anlamına geliyordu. Hispaniola, Tenochtitlán, Cuzco ve diğer yerlerde, İspanyolların toplulukları tamamen ve muazzam ölçeklerde yok etmesi, genelde fethin ve yerlilerin köleleştirilmesinin bir yan ürünüydü; yani kendi içinde bir amaç değil, ekonomik bir amacın soykırımsal aracıydı. İspanyollar ve İngiliz-Amerikalılar tarafından gerçekleştirilen soykırımlar arasındaki temel fark işte burada yatmaktadır: İngiliz Amerikası'nda yok etme birincil amaç*tı* çünkü bunun ekonomik bir anlamı vardı.

III

On altıncı yüzyıl sona ererken, İspanyol Amerikası'ndan Avrupa'ya doğru yola çıkan bütün ihracatın yüzde 95'inden fazlasını külçe, esasen gümüş külçeler oluşturuyordu. Bu zenginlikler ele geçirilirken, hemen hemen aynı oranda Kızılderili nüfus da yok edilmişti. İspanya doymak bilmez açlığıyla, fethettiği Yeni Dünya topraklarında değerli olan ne varsa –Columbus'un ilk seyahatinden dönüşünün hemen ardından gelen başıbozuk dönemde Avrupalıların hayal güçlerini böylesine ateşleyen değerli madenler, insan ve kültür bakımından bütün o masalsı zenginliği– yutuyordu. 1492'de Karayipler ile Orta ve Güney Amerika'daki yerli halkların sayısı, muhtemelen, en azından o dönemde Rusya da dahil bütün Avrupa halklarının nüfusuna eşitti. Ancak yüzyıl kadar bir süre geçtikten sonra, İngiltere'nin nüfusu kadar bile kalmamıştı. Yüzyılların eseri olan, zengin, kadîm kültürler yeryüzünden tamamıyla silinmişti. 1650'lerde Amerika'da çıkarılan gümüş miktarı, daha elli yıl önce çıkarılan miktarın yarısının da altına düşmüş, çıkarılan altın ise yine elli yıl öncekinin %10'unun altına inmişti.[71] Yüzyıldan biraz daha uzun bir zaman boyunca İspanyolların Amerika'daki varlığı, ardında çoraklıktan başka bir şey bırakmayan doymak bilmez çekirge sürülerininkini andırıyordu.

Böyle uzun, akıl almaz yağma yıllarına rağmen İspanya hala ekonomik bir felâket olmayı sürdürüyordu. Hintlerden, Meksika ve Peru'dan getirilen hazineler, İberya Yarımadasına şöyle bir uğruyor, ondan sonra da doğrudan İspanya'nın kuzeyinde bulunan Avrupalı alacaklılarının kasasına giriyordu. Geçmişe bakıldığı zaman, Latin Amerika'nın modern bir Üçüncü Dünya bölgesi olarak "azgelişmişliği"nin temellerinin böyle atıldığı görülmektedir. Aynı model başka yerlerde de geçerliydi: Eğer kolayca elde edilip kullanılabilecek zengin doğal ve beşerî kay-

71. Wallerstein, *Modern World System*, I, s. 271.

naklara sahipse, Batılı fetih yolunun uğradığı her yerde aynı şey olmuştur ancak kolonileşme bölgesindeki nihaî sonuç, uzun vadeli ekonomik *gelişme*nin aksine, olsa olsa, kısa vadeli ekonomik *büyüme*dir.[72]

İngiltere'nin Kuzey Amerika'daki fetih ve kolonileşme hareketinin hikâyesi, ekonomik açıdan, İspanya'nın güneydeki tecrübeleriyle neredeyse taban tabana zıttı. Kuzeyde sömürülecek insan ve yutulacak servet bolluğu olmadığından, İngiltere, özellikle New England'da, kısa vadeli büyümeden ziyâde uzun vadeli gelişmeye yönelik faaliyetlerde bulunmak zorunda kalmıştır. İngiliz kâşif ve kolonicilerini selamlayan yerli halk, İspanyolları nezaketle karşılayanlardan çok daha azdı; bu, kısmen kıtanın Meksika'nın kuzeyindeki nüfusunun her zaman daha az, yerleşiminse daha seyrek olmasından, kısmen de İngiliz kolonicilerin bölgeye geldikleri dönemde, Avrupalıların getirdiği hastalıkların o zamana kadar Virginia, New England ve ötesine yayılmak ve çok sayıda Kızılderili'yi yok etmek için daha fazla zamana sahip olmasından kaynaklanıyordu. Aynı zamanda bu bölgeler, İspanyolların istila ettikleri yerlerde buldukları, ihraç edilebilir maden zenginliğiyle hiçbir şekilde mukayese edilemeyecek kadar fakirdi. Kuzey iklimlerinin bu hususta sunabileceği olsa olsa balıktı. Elbette İngilizler, on altı ve on yedinci yüzyıllarda, Amerika'nın Kuzey Atlantik sularından muazzam miktarlarda morina balığı ithal etmiş, daha sonra da tütün ve kürk getirmiştir.[73] Fakat balık, tütün ve kürk; altın veya gümüş gibi değildi.

Bununla birlikte İngilizler, burada ekonomik olarak ve yerlilerin demografisi açısından çok farklı koşullarla karşılaşmalarına rağmen, yerli halkın kökünü kazımakta hiç zaman kaybetmemiştir. Aslında İngilizler ve sonradan Amerikalılar, en az daha önce İspanyolların öldürdüğü kadar, belki de daha çok, Kızılderiliyi yok ettiler; tek fark nedenleri ve araçlarının İspanyol fatihlerinkinden farklı olmasıydı. Kuzey Amerika yerlilerine yönelik İngiliz-Amerikan soykırım vahşetini ve onu daha önceki İspanyol soykırımından farklı kılan özellikleri anlamak için, İngiltere'nin Yeni Dünya'daki ilk keşiflerinin yapıldığı ve yerleşimlerinin kurulduğu dönemde İngiliz politik iktisadının kısaca incelenmesi, ardından İngilizlerin ve Amerikalıların dinsel ve ırksal tutumlarının gözden geçirilmesi ve nihayet İngiltere'nin değil, bizzat kolonilerin ekonomik gerçekliklerine dönülmesi gerekmektedir.

72. L.S. Stavrianos, *Global Rift: The Third World Comes of Age* (New York: William Morrow and Company, 1981), s. 95-98.

73. Bakınız Harold A. Innis, *The Cod Fisheries: The History of an International Economy* (New Haven: Yale University Press, 1940).

On altıncı yüzyılda İspanya, pahalı imparatorluk maceralarıyla ilkel ekonomisinin sınırlarını zorlayarak kendisini mâli yıkıma sürüklüyor; İngiltere ise, Immanuel Wallerstein'in, zamanla "Avrupalı dünya-ekonominin iktisadî kalbi" haline gelecek olan kuzeybatı Avrupa'nın "güçlü çekirdek devletleri" dediği devletlerden birine dönüşüyordu. Bu dönemde İngiltere, İspanya'nın aksine, mâmül mallarda güçlü bir ihracata sahipti ve Fransa'yla ekonomik ilişkisinde net bir açık içinde olmasına rağmen, bunu başka yerlerle yaptığı kârlı ticaret bilançosuyla fazlasıyla telâfi ediyordu.[74] Bu, nispî bir politik istikrarın ve hiçbir kişisel verginin olmadığı, düşük vergilendirmenin hâkim olduğu bir dönemdi. Bir tarihçi, İspanya ve İngitere arasında on altıncı yüzyılın sonundaki tezatı, anlamlı tek bir istatistiği zikrederek gözler önüne serer: "İspanya'da II. Philip, 1580 ve 1590'larda yaptığı savaşlar için Kastilya'nın ulusal gelirinin % 10'undan fazlasını ayırırken," der tarihçi Ralph Davis, "aynı yıllarda, savaş giderlerini karşılamak için ne yapacağını bilemeyen I. Elizabeth'in aynı nedenle ulusal gelirin %3'ünden fazlasını alıp almadığı şüphelidir."[75]

İyi veya kötü –ya da her ikisi– İngiltere'nin nüfusu da bu zamanda süratle artıyordu. Columbus'un 1400'lerin ortalarındaki doğum tarihinde 2.500.000 civarında olan nüfus, 1620'lerde, New England'da ilk kalıcı İngiliz kolonisi kurulduğu zaman, yaklaşık 5.000.000 olarak ikiye katlanmıştı. Ekonominin genel olarak nispî bir iyilik içinde olmasına rağmen, İngiliz ulusu umutsuzca fakir ve potansiyel olarak tehlikeli insanları içinde barındırıyordu. Hükümetin tepkisi ise fakirleri kasaba ve kentlerden uzak ziraî kırsal alanlara süren etkisiz yasalar çıkarmak ve bütünüyle ülke dışına göçü teşvik etmekten ibaretti. Fethin ünlü savunucusu Richard Hakluyt gibi özel şahıslar, İngilizlerin fakir ve suça eğilimli sınıflarını yaşam koşulları ve âdetlerinin "düzelme umudu" bulabileceği ülke dışına yerleştirme çağrısına katıldı.[76]

Bu dönemde İngiliz İmparatorluğu'nun ilk önemli yayılma hareketi İrlanda'ya olmuştu. Burada, İngilizlerin maksatları –çok küçük bir ölçekte olsa da– bazı bakımlardan Hintlerdeki İspanyollarınkine benziyordu: Yerli halkı dine döndürüp "uygarlaştırırken" bölgenin servetini soyup soğana çevirmek. İrlanda örneğinde, servet altın ve gümüş değil fakat keresteden oluşuyordu ve İngiliz yağması tam bir yüzyılda İrlanda'nın zengin kereste kaynaklarını, ülkenin yaklaşık % 12'sini

---

74. Wallerstein, *Modern World System I*, s. 225, 230-31.
75. Davis, *Rise of the Atlantic Economies*, s. 211.
76. Edmund S. Morgan, *American Slavery – American Freedom: The Ordeal of Colonial Virginia* (New York: W.W. Norton & Company, 1975), s. 17.

kaplayan bir alandan pratik olarak sıfıra düşürmüştü.[77] Daha önceki bölümde gördüğümüz gibi, İngilizler İrlanda'yı işgalleri esnasında başka bir yönden de İspanyolları taklit etmişler, çok sayıda İrlandalıya işkence ederek öldürmüşlerdi.

İrlanda'nın yerli halkına İngilizlerin yaptığı muameleler, sadece İngilizlerin İngiliz olmayanları vahşiler olarak tanımlayıp, ülkelerini ele geçirme sürecinde onları ne ölçüde yok etmeye giriştiklerini ifşa ettiğinden değil, fakat aynı zamanda söz konusu yerli halk beyaz olduğunda nasıl durduklarını da gösterdiğinden dolayı. İngilizlerin daha sonra Kuzey Amerika'nın yerli halklarına uygulayacakları davranış tarzlarının anlaşılmasında önemli bir ipucu sağlar. Çünkü on altıncı yüzyılda İngilizlerin İrlanda nüfusunu atalarının Müslümanlara yönelik giriştiği toplu cinayetlerle aynı tarzda İrlanda halkını katlederek büyük ölçüde yıkıma uğratması bir gerçek olmakla beraber, İrlanda örneği Amerikan Kızılderilileriyle kıyaslanamaz. Aksine, bu durum, aslında İngilizlerin kendilerinden daha noksan çeşitli düzeylerde daha noksan ve hızla gelişen Avrupa ırk ideolojisinden dolayı tamamen farklı gördükleri halkı nasıl *farklı muameleye* tabî tuttuklarını göstermektedir.

İlkin İrlanda'daki tahribat ve kolonileşme kampanyaları esnasında İngilizler, Galli İrlandalı olanlarla, eski Anglo-Norman fatihlerin torunları olduklarından kesinlikle İrlandalı olmalarına rağmen "eski İngilizler" olarak bilinenleri açıkça birbirinden ayırıyorlardı. Her iki grup da İngilizler tarafından barbar kabul edilmelerine rağmen, yine de İrlandalı olan her şeyi küçümseyen İngilizler, Eski İngilizlerin lehine istisnalar oluşturmaya meyilliydiler, çünkü bunların, uzun süredir Galli İrlandalılarla bir arada kalmalarının neticesinde barbarlığa *düştüklerine* inanılıyordu. Tam tersine, şeceresel olarak Anglo-Norman olmadıklarından Galli İrlandalıların (Amerikan Kızılderilileri gibi) *daimî* barbarlar oldukları düşünülüyordu. Dahası, İngilizler, ancak ırkçı zihniyetin bu faaliyetlerinden masun olanlara bir paradoks gibi görünen bu haksız ayrımı sürdürdüler, hatta Eski İngilizlerin, daha barbar olan Galli İrlandalılardan daha tehlikeli ve hain düşmanlar olabileceği iddia edildiği zaman bile. İrlandalı tarihçi Nicolas Canny'nin gösterdiği gibi, İngilizler, "medenî insanların bilgi ve görgüsüyle, *hakîkî* barbarlığın (yani Galli İrlandalıların) sapkın dik kafalılığı"nı karıştırdıklarından dolayı Eski İngilizlerin alt edilmesinin bu açılardan daha zor olduğunu düşünüyorlardı.[78]

77. Eileen McCracken, "The Woodlands of Ireland circa 1600", *Irish Historical Studies*, 11 (1959), 271-96.

78. Nicholas Canny'nin, *Kingdom and Colony: Ireland in the Atlantic World, 1560-1800* (Baltimore: The Johns Hopkins University Press, 1988) adlı eserinin içinde, özellikle s. 19, 36-37'de, "Ireland as Terra Florida" ve "The Theory and Practice of Acculturation: Ireland in a Colonial Context" başlıklı denemelerine bakınız.

Bununla birlikte, Galli İrlandalılar, İngilizlerin gözlerinde "hakîkî" barbarlar olmalarına rağmen, yine de, İngilizlerin o sıralarda karşılaşmakta oldukları, büyük Afrika ve Amerika kıtalarının daha kara derili halkları kadar vahşi değillerdi. Sonuç olarak ister Galli İrlandalıların ister Eski İngilizlerin aralarında yaşasınlar, İngilizler hiç bir zaman –Kuzey Amerika'ya hareket eden İngilizlerin yaptığı gibi– ayrı yerleşim bölgeleri tesis etmediler ve İrlandalılara karşı uyguladıkları korkunç boyutlardaki şiddete rağmen İngilizler daima, *bütün* İrlandalıları zamanla İngiliz kültürü ve toplumu içinde asimile edecekleri fikrindelerdi. "Böylece" der Canny, "İrlanda'da İngiliz otoritesinin tesisi hemen hemen savaş, vahşet ve malların müsaderesiyle özdeşleşirken iki taraftan da bu çetin sınavdan hayatta kalanlar aynı ülkede birbirleriyle bir arada nasıl yaşayacaklarını öğrendiler."[79] Bu, sadece on altıncı yüzyılda değil fakat 1641-42'de İrlanda'nın doğuşu esnasında ve çok sonra on binlerce İrlandalı öldüğü zaman da devasâ şiddeti engellemedi. Bununla birlikte İngilizler, İrlandalıları İngiliz dünyasıyla karıştırma çabalarından hiç vazgeçmediler. Canny'nin dediği gibi:

> İngilizler tarafından, yabancı bir halkı İngiliz tarzı bir devlet içinde asimile etme çabalarına, bundan sonra girişilen başka herhangi bir deniz aşırı girişimden daha çok mesai harcandı...İrlandalılar ve Amerikan Kızılderilileri arasındaki benzerlikler ne olursa olsun, gerçek olan, on yedinci yüzyılda İngiliz ve İskoçyalı yerleşimcilerin İrlandalıların çok yakınlarında yaşarken pek zorlukla karşılaşmadıkları ve farklı nüfus unsurlarının bir süre için tek bir halk tesis etmek üzere bir araya gelecek gibi görünmeleriydi.[80]

Böylece, insan kırımı, küçümsenmeksizin söylenirse, İngilizlerin İrlandalı komşularının başlarına gelmesini Tanrı'dan istedikleri gazap, Otuz Yıl savaşları boyunca Avrupalıların diğer Avrupalılara yaptığı gibi Frantz Fanon'un, nihayet "bir aile kavgası" olarak tasvir ettiği türden bir yıkımdı.[81] Çünkü bu tür kavgalar, muhtelif ve çoğu zaman kardeşin kardeşi katlettiği korkunç anlarda en son noktasına ulaştığı zaman bile, söylem veya eylem çok nâdiren mücadelenin gerçek bir ırk savaşına dönüştüğü Amerika'da defalarca kez yapıldığı gibi tümden yok etme çabalarına sebep olmuştur.

---

79. *A.g.e.*, s. 53.
80. *A.g.e.*, s. 66. Aynı zamanda edlr. Nicholas Canny ve Anthony Pagden'in, *Colonial Identity in the Atlantic World, 1500-1800* (Princeton: Princeton University Press, 1987) adlı eserinin içinde, s. 159-212'de, bakınız Nicholas Canny, "Identity Formation in Ireland: The Emergence of the Anglo-Irish".
81. Frantz Fanon, *Black Skin, White Masks*, trc. Charles Lam Markmann (New York: Grove Press, 1967), s. 115.

Başlangıcından beri, İngiliz kâşiflerin Amerikan yerli halklarının insanî ve ahlâkî değerlerine ilişkin ön kabulleri İspanyollarınkinden pek farklı değildi, çünkü bunlar büyük ölçüde ve doğrudan İspanyolların yazılarına veya anlatılarına dayanıyordu. On altıncı yüzyıl boyunca, İngiliz seyahat edebiyatı yayıncıları, Amerika'ya dair Las Casas'ın veya Kızılderililere ilişkin aşırı olumlu fikirlere sahip başka herhangi bir İspanyol'un yazılarını yeniden yayınlamaktan veya bunlara atıfta bulunmaktan –Las Casas'ın *Brevissima Relacion*'unun 1583'te yaptığı tek bir küçük baskı müstesna– kastî olarak kaçınmışlardır. Aksine bunlar neredeyse sadece Gonzalo Fernández de Oviedo y Valdés'e, Francisco López de Gómara'ya ve Loren E. Pennigton'un belirttiği gibi "yerlilerin yabanîliğini yeknesak bir biçimde resmeden" diğer İspanyol maceracı ve yazarlara dayanmışlardır.[82] Gerçekten de Amerika üzerine İngiliz dilinde yayınlanan ilk kitap 1511'de, Cortes Tenochtitlan'a gözlerini dikmeden tam on yıl önce yayınlanmıştı; Kızılderililer burada şöyle tanımlanıyordu: "Aklı olmayan hayvanlar gibi.....Ve birbirlerinin etlerini yiyorlar. Adam, karısını ve çocuklarını yiyor....ayrıca bizde domuz etine yapıldığı gibi, cesetleri ya da insan etlerini ateşin üzerine asıyorlar."[83] Bu vahşilere nasıl muamele edilmesi gerektiğine gelince, Yeni Dünya hakkında yazan ilk İngiliz propagandacıları, diyor Pennington, "İspanyolların yerlilere uyguladığı baskıları reddetmek şöyle dursun, [bu baskıları] kendi vatandaşlarının da örnek alması gereken bir model olarak görüyorlardı."[84]

İngiltere ve Kuzey Avrupa topraklarının vatandaşları için, güneyde İspanyollar ve Portekizlilerde olduğu gibi, vahşi insanlar ve yarı-insan soyundan gelen diğer yaratıklar, on altıncı ve on yedinci yüzyıllarda, Orta Çağ'da olduğu kadar gerçekti. Her zamanki gibi, böyle acayip ve tehlikeli türlerin yeri, (Varoluşun Büyük Zinciri)'nde insanlığın uzak kenarlarıydı. John Locke, insan ve hayvan –hatta bitki ve hayvan– alemlerinin özelliklerini kapsayan melez türlerin varlığına inanıyordu; on yedinci ve on sekizinci yüzyılların büyük filozofu Gottfried Leibniz gibi başka birçok entelektüel de böyleydi. Leibniz, bu konudaki uzun bir nutkunun ortasında şöyle yazıyordu:

82. Edlr. K.R. Andrews, N.P. Canny ve P.E.H. Hair'in, *The Westward Enterprise: English Activities in Ireland, the Atlantic, and America, 1480-1650* (Detroit: Wayne State University Press, 1979) adlı eserinin içinde, s. 180'de, Loren E. Pennington, "The Amerindian in English Promotional Literature, 1575-1625".

83. Bakınız Margaret T. Hodgen, *Early Anthropology in the Sixteenth and Seventeenth Centuries* (Philadelphia: University of Pennsylvania Press, 1964), s. 409.

84. Pennington, "The Amerindian in English Promotional Literature", s. 183.

Tabiat varlıklarının bütün mertebeleri tek bir zincir oluşturur; bu zincirdeki çeşitli sınıflar, birçok halka gibi birbiriyle o kadar yakından bağlantılıdır ki duyuların veya muhayyilenin, bunlardan birinin hangi noktada başlayıp hangi noktada bittiğini –yani birbirlerine çok yakın veya müphem sınırlar üzerinde bulunan ve pekalâ da kendisine komşu iki türe birden temlik edilebilecek vasıflar bahşedilmiş bütün türleri– kesin olarak tespit etmesi mümkün değildir. Bundan dolayı zoophytelerın, yani Budaeus'un deyişiyle bitki-hayvanların varlığında inanılması imkânsız hiçbir taraf olmadığı gibi aksine, bunların var olmaları, doğanın nizâmıyla tamamen uyum içerisindedir.[85]

Locke ise şöyle ilave ediyordu:

Görünen cismâni dünyanın hiçbir yerinde bir rahne veya gedik göremeyiz. Bizden aşağıdaki herşeye doğru kolay adımlarla ve her mertebesinin diğerinden pek az farklı olduğu, devamlı bir dizi halinde inilir. Kanatları olup havaya yabancı olmayan balıklar vardır; ve suda yaşayıp kanları balıklarınki kadar soğuk olan bazı kuşlar vardır..... Bazı hayvanlar, akrabalıkta hem kuşlara hem de dört ayaklı hayvanlara o kadar yakındır ki bu ikisi arasında bulunurlar. Hem karada hem denizde yaşayan hayvanlar, kara ve su hayvanlarını birbirine bağlar; .... deniz kızları veya adamları hakkında gizlilikle söylenen şeyleri anmayacağım bile. İnsan denen varlıklar kadar aklı ve bilgisi var gibi görünen bazı hayvanlar vardır; ve hayvanât ve nebatât âlemleri birbirleriyle o kadar yakından bağlantılıdır ki birinde en aşağıda, diğerindeyse en yukarıda bulunanı alsanız, aralarında pek de büyük bir fark bulamazsınız.[86]

Ta on sekizinci yüzyıla kadar Avrupa'daki en üstün akıllara sahip başkaları da, (Varoluşun Büyük Zinciri)'nde örtüşen türlerin devamlılığı ilkesinin yanı sıra, türler arası birleşmelerin ürünü olan, yarı insan/yarı hayvan yaratıkların varlığına inanmıştır. Keith Thomas'ın işaret ettiği gibi, Linnaeus bile, on sekizinci yüzyıldaki ünlü sınıflandırma sisteminde, "'dört ayaklı, dilsiz ve kıllı' vahşi adama *(homo ferus)* yer ayırmış ve son iki yüzyıl içinde karşılaşılan on örneği zikretmiştir." Halkın zihninde, Orta Çağ'larda olduğu gibi, diye yazar Thomas, "erken modern çağ, zincirin yarı insan, yarı hayvan gibi eksik halkalarıyla doluydu."[87] Bu

85. Arthur O. Lovejoy'un, *The Great Chain of Being: A Study in the History of an Idea* (Cambridge: Harvard University Press, 1936) adlı eserinde, s. 145'te alıntılanmıştır.
86. *A.g.e.*, s. 184.
87. Keith Thomas, *Man and the Natural World: A History of the Modern Sensibility* (New York: Pantheon Books, 1983), s. 134.

tartışmaya özel bir uygunluğu olan bir örnek, Cizvit Joseph François Lafitau'nun 1724'te yayınlanan ve çok saygı gören eseri *Customs of the American Indians*'daki [Amerika Kızılderililerinin Âdetleri] Amerika'nın yerli halklarının resimsel tasvirleri arasında bulunan bir "Acephal"in –yüzü göğsünde olan, başsız bir yaratık– resmidir.[88]

Bundan dolayı hepsi de Yeni Dünya'nın yerli halklarına dair İspanyolların en olumsuz tasvirlerini işitmiş olan on altıncı yüzyıl İngiliz gemi kaptanları, maceracıları ve paralı askerlerinin, yakalanan Kızılderililerin (daha önce Martin Frobisher örneğinde kaydettiğimiz gibi) çatal ayakları olup olmadığını ya da Şeytan'ın başka işaretlerini taşıyıp taşımadıklarını görmek için bunları ciddî bir şekilde muayene etmeleri hiç de şaşırtıcı değildir. Bazı İngilizler içinse, Yeni Dünya yerlilerinin Altın Çağ soyu gibi bir soy olduğu ihtimali, bir dönem inanılırlığını sürdürdü. Bu nedenle, örneğin Arthur Barlowe–1584'te Virginia'ya gelerek "Kraliçe'nin zât-ı şâhâneleri adına....Majestelerinin Yüce Mührüyle [bölgeyi] ele geçir"dikten sonra– Kızılderililerle karşılaşmalarına dair şunları hatırlıyordu:

> Bütün o sevgi ve nezaketle ve kendi âdetlerine göre, ellerinden gelen bütün cömertlikleriyle bizi eğlendirdiler. Bu insanların çok sevgi dolu ve inançlı, Altın Çağın âdetleriyle yaşar gibi, her türlü kurnazlık ve hainlikten ırak olduğunu gördük..... bugüne kadar gördüğümüz kadarıyla, dünyada bunlardan daha kibar ve sevecen bir halk bulunamaz.[89]

Herhalde ilk kâşiflerin tarihlerinde, Kuzey Amerika Kızılderililerine dair bu kadar olumlu başka bir tasvir yoktur. Ancak bu, aynı İngilizleri, en küçük tahrikte aynı Kızılderililere saldırmaktan alıkoymadı: "Mısırlarını ve kasabalarını yakıp mahvettik ve bütün insanlar" (o 'sevgi dolu ve inançlı' insanlar) "kaçtılar."[90] Çünkü diğer yandan, yine bu Virginia Kızılderilileri, kısa bir zaman sonra Robert Gray gibilerince şöyle tanımlanıyordu:

> Vahşi hayvanlar, aklı olmayan mahlûklar ya da......Tanrı tanımayan cehaletleri ve kâfirce putperestliklerinden dolayı, en vahşi ve yırtıcı tabiattaki hayvanlardan daha kötü olan zâlim vahşiler..... [Bunlar] inanılmaz derecede kabalar, şeytana tapı-

---

88. Joseph François Lafitau, *Customs of the American Indians Compared with the Customs of Primative Times*, ed. ve trc. Eilliam N. Fenton ve Elizabeth L. Moore (Toronto: The Champlain Society, 1974). Resim, Cilt: 1'de, 72. ve 73 sayfalar arasında plak 3'tedir; tartışma için, bakınız Cilt: 2, s. 278-79.
89. David B. Quinn, ed., *The Roanoke Voyages, 1584-1590* (Londra: Hakluyt Society, 1955), Cilt: 1, s. 108, 110.
90. *A.g.e.*, s. 191.

yorlar, küçük çocukları ona kurban ediyorlar, ortalıkta hayvan gibi dolaşıyorlar; âdetleri ve vaziyetleriyle hayvanlardan pek farkları yok.[91]

Kızılderililere ilişkin bu zıt görüşlerden birini destekleyen çok sayıda bulunabildiği gibi, iki uç arasında değişen ve çeşitli görüşlere sahip olan başka yorumcular da bulunabilir. Ancak daha önce İspanyollarda olduğu gibi, daha olumsuz olan görüşler çok çabuk bir şekilde egemen olmuştur. Bunların, İngilizlerin Virginia ya da New England'da ve İspanyolların Meksika ve Karayipler'deki tecrübeleri arasında doğrudan paralellikler kurularak ifade edildikleri de çok olmuştur. Bundan dolayı, Virginia Topluluğu'nun Yeni Dünya'daki ilerleyişi üzerine yazdığı erken tarihli bir eserde, topluluğun sekreteri Edward Waterhouse, İspanyolların Hintlerin yerlileriyle tecrübelerini uzun uzun tartışmış ve Kızılderili düşmanı ve soykırım taraftarı İspanyol fatihi Fernández de Oviedo'nun, bu Kızılderililerin "doğuştan tembel ve aylak, kötü, can sıkıcı, pasaklı, koşulları kötü, yalancı, zayıf hafızalı, sadakat ve güven nedir bilmeyen.....altı veya yedi yaşındaki çocuktan daha yeteneksiz, daha aptal ve saf" olduğu şeklindeki sözlerini beğeniyle alıntılamıştır. Waterhouse, Oviedo'nun Hintlerin yerlilerine dair tasvirlerini okuyucuya sunduktan sonra, "bunu Virginia Yerlileriyle kıyaslayabilir ve onlara ne açıdan ve ne kadar uygun olduğunu görebilirsiniz," demiştir. Gerçekten de, onun iddiasına göre, bu sözler onlara o kadar uygundu ki İngilizlerin, bu "putperest kâfirlerin..... engerekler gürûhu"na karşı doğru tepkisi, İspanyollarca hükmedilenle aynı olmalıdır: Yok etme.[92] Bu sonucun varıldığı dönemde, bütün Kuzey Amerika'da ancak 2000 İngiliz'in yaşadığı ve İngiltere'nin Massachusetts Körfezi Topluluğu'nun New England'a yerleşimci göndermesine henüz on yıl bulunduğu belirtilmelidir.

Geriye doğru bakıldığı zaman, İngiliz ırksal düşüncesinin Kuzey Amerika'da geçirdiği evrimin, daha önce İspanyollar ve Portekizliler arasında vukû bulanlarla nasıl bir paralellik gösterdiğini şimdi başka yollarla da görebiliyoruz. Örneğin, daha önce Portekizlilerin Brezilya Kızılderililerine karşı değişen yaklaşımlarının Maji'nin Hediyesi adlı, on altıncı yüzyıl başlarına ait bir tabloda ne kadar canlı bir şekilde resmedildiğini kaydetmiştik. Bebek İsa'yı ziyaret eden bilgelerden birinin

91. Robert Gray, *A Good Speed to Virginia* (Londra, 1609), n.p.

92. Edward Waterhouse, *A Declaration of the State of the Colony and Affaires in Virginia* (Londra, 1622), s. 30-31. Doğa ve yerli insanların sömürgeleştirilmesi hakkında İngiliz düşüncesi üzerindeki İspanyol etkisinin diğer örnekleri için, bakınız Nicholas P. Canny, "The Ideology of English Colonization from Ireland to America", *William and Mary Quarterly*, 3. Seri, 30 (1973), 593-95.

yerine bir Brezilya Kızılderilisi tasvirinin konulduğu bu tabloyu, on altıncı yüzyıl ortalarında, Şeytan'ın ini olan Cehennem'deki bir tasvirinde yine aynı bölgeye ait, tüylerle süslü bir Kızılderili'nin kullanıldığı bir tablo izledi. Avrupalıların Virginia Kızılderililerine karşı ahlâkî tutumlarındaki benzer bir dönüşüm, Theodor de Bry ve oğullarının ünlü resimlerinde, 1590 ve 1634 yılları arasında yayınladıkları otuz ciltlik resimsel tasvirlerin tamamında görülebilir. Virginia'nın, Barlowe'un deyişiyle, "Altın Çağ âdetleriyle yaşayan" insanların meskûn olduğu bir yer olduğunu telkin eden ilk tasvirlerden sonra, çok geçmeden ikonografik evrimle, bu yer, hilkat garibelerini andıran çirkinlikteki, hastalıklı vahşilerin mekanına dönüşmüştür. Bernadette Bucher'in de Bryların resimleri üzerine yaptığı yapısal incelemede belirttiği gibi, genel olarak Avrupalılarda olduğu gibi, Avrupalı ressamlarda da, başından beri Yeni Dünya'nın yerli halklarına ilişkin kategorik bir belirsizlik vardı. Antropolog Mary Douglas'ın eserinden alıntı yapan Bucher şöyle diyor:

> Belli bir kültür tarafından belirlenerek iki veya daha fazla kategoriye dahil edilen varlık ve nesneler, bundan dolayı belirsiz ve çirkin görünür ve bunlara aniden yasaklar, korku ve tiksinti yüklenir..... İlkin, Amerika Kızılderilisi, daha önceden bilinmeyen bir kıtada bizzat varlığıyla ve kökeninin gizemiyle, eşyanın düzenine kaos getirdi; öyle ki Avrupalılar bunu kainatın yaratılışına dair nazariyelerinde, ahlâk yasalarında ve insanın kökenine dair fikirlerinde vehmettiler.[93]

Ancak, Bucher'in dediğine göre, Avrupalılar çok geçmeden, Kızılderililerin insan olması muhtemelken, kesin bir açıdan da öyle olmadıkları şeklindeki –insansalar bile, "Tanrı*sız*, kanun*suz*, pantolon*suz* insanlar"dı– görüşlerinde kesin olarak karar kıldılar. Alıntıdaki bu son sözler, muhtemelen Michel de Montaigne'nin ünlü ironik yazısı "Yamyamlar Üzerine"nin bitiş cümlesine, bizzat söylenmeyen bir atıftır; 1570'lerin sonunda yazan Montaigne, bu yazısında yerlilerin hayatı, kültürü ve vakarını Amerikan Kızılderilisinin lehinde, Avrupa'nın "gerçek vahşiler"ininkiyle kıyaslıyor ve sonunda da alaycı bir ifadeyle, "ama ne çıkar, onlar pantolon giymiyorlar," diyordu.[94] Ancak Montaigne ve Bucher neşeli olmaya ça-

---

93. Bernadette Bucher, *Icon and Conquest A Structural Analysis of the Illustrations of de Bry's Great Voyage*. s, 94 trc. Basia Miller Gulati (Chicago: University of Chicago Press, 1981), s. 142-44.
94. Donald M. Frame tarafından tercüme edilen, *The Complete Essays of Montaigne* (Stanford: Stanford University Press, 1958) adlı eserin içinde, s. 220'de, Michel de Montaigne, "Of Cannibals".

lışmalarına rağmen, diğer birçok Avrupalı, Kızılderililerin yarı çıplaklığında ve ürkütücü yabanilikteki bu insanların sözde şehvet düşkünlüğü ve hayvanî doğaları açısından bunun neleri temsil ettiğine dair hikâyelerde gülünç hiçbir yan göremiyordu. Hiç kuşkusuz, Avrupa, Yeni Dünya halklarını bu şekilde görmeye başlıyordu. Gerçekten de, John Higham'ın yakın tarihlerde gösterdiği gibi, bu dönemin sanatsal teâmülünde, bütün dünya kıtaları kadın olarak, ancak farklı ve bireysel kalıplara göre kişileştirilmişti:

> Ressamlar, Amerika'yı Asya ve Afrika'dan ayırırken Amerika kadınının kısmen ya da tamamen çıplaklığına dayanıyordu. Asya her zaman tamamen giyinikti, çoğu zaman da gayet gösterişli bir şekilde giyiniyordu. Bazen anlamlı bir şekilde ama daima şık giyinen Afrika'ya Mağribi görüntüsü verilmişti çünkü Avrupalıların en âşinâ olduğu bölge Akdeniz kıyılarıydı. Sadece Amerika bir vahşiydi.[95]

Son yıllarda bazı tarihçiler, Virginia ve New England'daki İngiliz kolonicilerin Kızılderililere karşı düşmanlıklarının ve barbarca muamelelerinin zaman geçtikçe büyük ölçüde arttığına dikkati çekmeye başlamışlardır. Bu mizaç değişiminin temel sebeplerinden biri, bu bilimadamlarına göre, Avrupalıların, İngilizler onları döndürmek için ne kadar yoğun çaba gösterirse göstersin, yerlilerin İngilizlerin dinî ve kültürel alışkanlıklarını benimsemek konusundaki isteksizliklerinde direneceklerinin farkına varmasıydı. Bu bilimadamlarının Bucher'in, Bryların ikonografisi üzerine yaptığı yapısal analizle, İspanyolların daha önceki tecrübeleriyle ya da Hıristiyanların, en azından Augustine'den beri, medeniyetin sınırlarında yaşayanların dine dönmeye karşı gösterdikleri inatçı direnişin, bunların akıl sahipliğinde noksan, bundan dolayı insanlıkta da noksan olduğunun bir işareti olduğu şeklindeki geleneksel şüpheleriyle hiç de çelişmeyen bu yorumlarında haklı olduklarına kuşku yok; ancak bu artan düşmanlık ve şiddet sadece tedricî bir artıştı, (bu yazarların bazılarının imâ ettikleri gibi) toptan bir bilinç değişimi değildi.[96] Çünkü önceki sayfalarda ayrıntılı bir şekilde gördüğümüz gibi, Avrupalıların Kızılderililere yönelik ırkçı düşmanlık temâyülü, uzun zamandır Batı düşüncesinin derinliklerine yerleşmişti ve Batılıların doğa, şehvet ve bedene yönelik yaklaşım-

---

95. John Higham, "Indian Princess and Roman Goddess: The First Female Symbols of America", *Proceedings of the American Antiquarian Society*, 100 (1990), 48.

96. Bakınız, örneğin, Karen Ordahl Kupperman, *Settling with the Indians: The Meeting of English and Indian Cultures in America, 1580-1640* (Totowa, N.J.: Rowman and Littlefield, 1980), özellikle s. 169-88; ve Alden T. Vaughan, "From White Man to Redskin: Changing Anglo-American Perceptions of the American Indian", *American Historical Review*, 87 (1982), 917-53.

larıyla da çok yakından ilişkiliydi. Yerlilerin kültürel değerlerini takdir eden, hatta bunları idealleştiren bazı Avrupalıların ve Kızılderililerin yaşam biçimlerini kendilerininkinden iyi buldukları için onlarla birlikte yaşamaya koşan bazı yerleşimcilerin varlığı inkâr edilemez. Ancak bunlar, aksi yönde hızla büyüyen ırkçı görüş dalgasının karşısında fazla etkisi olmayan istisnalardı.[97]

Aslında İngilizler ve Amerika'nın yerli halkları arasındaki temasın ilk yıllarında olanlar, sonuçları soykırımsal olsa da, gerçekleşen klasik bir kehânet örneğiydi. Kızılderililere karşı (yerlilerin ya "Altın Çağ âdetleriyle" yaşadıklarını söyleyen ya da onları "vahşi hayvanlar ve akılsız mahlûklar" diyerek tanımlayan) Avrupalılar açısından yerlilerin geleneksel insandan başka türlü oldukları şeklindeki yanlış bir önyargıyla işe başlandığından, Kızılderililerin, onları ıslah olmaz bir şekilde Avrupalı ve Hıristiyanlık dışı –bu nedenle de İngilizlerin gözünde *daimî olarak* gayrı medenî– şeklinde mimleyen bütün hareketleri, tanım olarak insanlıkta

97. Bir yazar (Karen Ordahl Kupperman, *Settling With the Indians* adlı eserinde, op. cit), Kızılderililer hakında iyi şeyler söyleyen İngilizlerin muhtemelen onlar ile zaman geçirmiş olan kişiler olduğunu söyler. Bu gözlem doğrudur fakat, yazarın bu gözlemden çıkardığı, Amerika'ya yerleşen bu İngilizler arasında ırkçılığın bir 17. yüzyıl gelişmesi olduğu sonucu tamamen asılsızdır. Amerika'yı ziyaret edenlerin Kızılderililerin kendileri ile eşit olduğu fikrine yaklaşımları İngiltere'de kalanlara göre daha dostanedir (genel ve tahmin edilebilir bir fenomen) fakat her iki durumda da yerliler hakkında olumlu fikirlere sahip kişilerin oranı çok azdır. 17. yüzyılın ilk yıllarında, Kuzey Amerika'da yaşayan İngilizlerin sayısı hiçbir zaman birkaç yüz kişiden fazla olmamıştır (1625 tarihi kadar geç bir tarihte bile bu rakam hala 1500'den azdı), fakat egemen bir ideolojinin şekillendirdiği İngiltere'de nüfus hemen hemen 5.000.000'du. Bu nedenle, Kupperman'ın –keşfin ve yerleşmenin ilk yıllarında, aslında Kuzey Amerika'da yaşayan küçük bir grup İngiliz arasında Kızılderililer hakkında iyi izlenimlere sahip bir azınlık (önemli liderlik pozisyonlarına sahip kişileri içermeyen bir azınlık) olduğu– önermesi sorgusuz kabul edilse bile, bu gözlem yönetime hakim olanlar arasından birkaç istisna elde etmeye hizmet eder. Ve bu, Jamestown'a ilk yerleşenlerden birinin, Kızılderililer "doğal olarak ihanet etme itiyadındadırlar, mamafih biz nehrin yukarısına doğru olan yolculuğumuzda bu tür bir tutumun tam aksine iyiliksever ve sevecen insanlarla karşılaştık" şeklindeki karışık ifadesini kısmen açıklar. [Ed. L. Barbour'un, *The Jamestown Voyages Under the First Charter, 1606-1609* (Cambridge: Hakluyt Society, 1969) adlı eserinin içinde, Cilt: 1, s. 103-104'te, İmzasız (Gabriel Archer?), "A Brief discription of the People".] Kızılderili toplumunun hakikatleri bu yazarı, kendisinin –ve diğer milyonlarca İngiliz'in– neredeyse bir yüzyıl boyunca düşündüklerini yeniden gözden geçirmesi için zorlamıştır. Fakat bu yazar, benzer ikinci düşüncelere sahip olmayan birçoklarının arasından sadece biridir. Diğer bir hususta, Kupperman İngilizlerin Kızılderilileri Avrupalı kültürel geleneğin vahşi adamlarına benzetmediklerini (her ne kadar kendisi Robert Johnson'un 1609'daki, Kızılderililerin "vahşi ve yabani insanlar oldukları, gruplar halinde yaşamlarını sürdürdükleri: sadece doğaya sahip oldukları, kanunlarının olmadığı, elbiselerinin hayvan derilerinden elde edildiği, fakat genellikle çıplak dolaştıkları" iddiası gibi birtakım yorumları alıntılamış olsa bile) çünkü geleneksel vahşi adam imajı "bir tabaka saç

noksan konumlarını güçlendiriyordu. Onlara bu yanlış tanıma göre muamele edilmesi, doğal olarak Kızılderililerin intikamcı tepkilerini doğuruyordu –bu da, ancak tanımın başından beri doğru olduğunu (sahte de olsa) "kanıtlıyordu." Robert K. Merton, bu olgu üzerine yaptığı ünlü çalışmasında, "insanların gerçek olarak tanımladığı durumlar, sonuçları itibariyle gerçek olur" şeklindeki sosyolojik vecizeyi alıntıladıktan sonra "gerçekleşen kehanetin aldatıcı doğruluğu"nun "hatanın saltanatını devam ettirdiği"ne işaret etmektedir.[98] Bununla birlikte bu, doğruluk, İngiliz-Kızılderili temasının ilk ve sonraki yıllarında hatanın saltanatını kurdu ve devam ettirdi çünkü İngilizlerin güç, toprak ve servet arzusuna bağlıydı ve İngilizlerin Kızılderililerde sorunlu bulduğu bazı özellikler, Hıristiyanlık düşmanlığının alâmet-i fârikası olan kâfirler, cadılar ve vahşi insanlara dair çok eski ancak inatla sürdürülmüş fikirlere çok uygun özelliklerdi.

Bu nedenle on yedinci yüzyıl sona ererken Salem'de cadılık buhranı patlak verdiği zaman, New England'ın önde gelen rahiplerinin, "reisleri, esirlerimizin bazılarının pek iyi bildikleri gibi, iğrenç büyücüler ve ifritlerle konuşan şeytanî hokkabazlar olan Kızılderililer"i suçlaması beklenir bir şeydi.[99] Gerçekten de, Richard Slotkin'in gösterdiği gibi, bu dönemde İngiliz yerleşimcilerinin kafalarında şeytanîyle yerlinin birleştiği, münakaşaya yer bırakmayacak kadar açıktı. Bu nedenle Mercy Short adındaki genç bir kadına İfrit uğradığı zaman, kadın kendisine uğrayan mahlûku şöyle tarif ediyordu: "Sıradan bir iki ayaklıdan pek uzun olmayan bir habis; Zenci değildi ama esmer derili, Kızılderili rengindeydi; yüksek tepeli bir

ile kaplı" olarak betimlenirken, "Kızılderililerin Avrupalılardan daha az saçlı olarak betimlendiklerini" iddia eder (s. 40). Tekrar, bu basit gözlem doğrudur, fakat ondan çıkarılan sonuç değil –çünkü Kupperman'ın burada yaptığı, resmi olmayan 16. ve 17. yüzyıl halk bilgisinin, modern akademik bilginin katı tutarlılık kriterini karşıladığı hususunda ısrar etmektir. Fakat ünlü ırkçı düşünce bu tür titiz özdeyişleri her zaman karmakarışık bir hale getirir, tıpkı aşırı ve tutarsız anti-semit suçlamanın Yahudilerin hem bayağı insanlar (hatta bazı versiyonlarda "haşarat" olarak bile adlandırılırlar) hem de dünya genelindeki komploların muazzam derecede zeki güçlü ve kurnaz liderleri olduklarını ileri sürmesi gibi. Açıkçası, Kızılderililerin vücut tüylerinden mahrum olmaları, İngiliz veya diğer Avrupalı yorumcuların, dört yüz veya beş yüz yıl önce Yeni Dünya'nın yerli insanlarını kendi klasik edebiyatlarında tanımlanan kriterlere göre vahşi insanlar olarak tanımlamalarına bir engel değildir. Aynı zamanda bu, bizim, İngilizleri de içeren Avrupalıların Kızılderililere olan vahşi ve ırkçı bakış açıları ile tutumlarını anlamamıza da bir engel oluşturmaz.

98. Robert K. Merton, *Social Theory and Social Structure*, Genişletilmiş Baskı (New York: Free Press, 1968), s. 474, 477.

99. Cotton Mather, John Canup'un, *Out of the Wilderness: The Emergence of an American Identity in New England* (Middletown, Conn.: Wesleyan University Press, 1990) adlı eserinde, s. 79'da alıntılanmıştır.

şapka takmıştı, düz saçlıydı ve bir ayağı çataldı." Slotkin'in dediği gibi: "Bu, aslında Amerikalı Püritenlerin kabuslarından çıkma bir şahıstı.... Kızılderili renkli, Hıristiyan şapkası takmış, hayvan ayaklı, insan-hayvan karışımı bir tür Kızılderili-Püriten."[100]

Önceki bölümde Katolikliğin zâhitlik, iffet, dinsel ikiyüzlülük ve tahammülsüzlük gibi doktrinlerini ve bunların yanı sıra Kilise'nin iffetsiz ve pis imansızlar olarak gördüğü kimselere kanlı muamelesini ayrıntılı bir şekilde inceledik. Ancak Protestanlık da ayrıca incelenmeyi gerektirir. İngiliz Protestanlarının çoğu, özellikle *contemptus mundi* nevinden zâhitliği (dünyadan keşişlikle el çekmeyi kınayan ve Azizlerin de –itidal üzre de olsa– Tanrı'nın erkek ve kadınlara bahşettiği dünya nimetlerine iştirak etmesinde ısrar eden, Katoliklik karşıtı inanç unsurları) bir kenara bırakmış olsalar da, genel anlamıyla zâhitlik yüzyıllar boyu yaşamıştır. Gerçekten de, Hıristiyanlık tarihinde belki de daha önce insanoğlunun doğası gereği bozuk ve âdî olduğu fikri, on yedinci yüzyılda ve on sekizinci yüzyılın başında olduğu kadar New England halkının bu kadar büyük bir bölümünün hayatlarına girmemiş ve onları etkilememiştir. New England Congregationalisti* Susanna Anthony, ta 1760'larda ruhunu tetkikten ve dört beş yüzyıl öncesinin Katolik azize kardeşlerini hatırlatan sözlerle şunları bulmaktan zevk duyan binlerce Protestan rahip/rahibesinden sadece biriydi:

> "Tabiatımdaki günahkârlık, bütün günahkârca fiillerin geldiği çürümüş kaynak..... Kalbim, bir günah bataklığı gibi, iğrenç zehirle dolu en kokmuş leşten daha tiksindirici görünüyor! Anlayışım karanlık ve cahilce; arzularım inatçı; sevgilerim şehvetli, bozuk ve karışık; bütün melekelerim çürümüş ve bozuk; bütün ruhum kirli ve çirkin, gurur, husumet, şehvet düşkünlüğü, ikiyüzlülük, kibir ve her türlü günahla dolu...... Bu kadar lekelendiğim günah cüzzamından, dokunduğum herşeyi kirlettiğim için yazıklar olsun bana.... Güzel Tanrım, bu ne kadar hastalıklı bir ruh böyle! Ne kadar pis ve iğrenç! Dokunduğum herşeyi kirleten ne cerahatli bir yara!"[101]

Bayan Anthony'de, Orta Çağ'daki Katolik atalarından farklı olarak, (bildiğimiz kadarıyla) bu kendine karşı nefret seline kendine yönelik fiziksel taciz eşlik etmi-

100. Richard Slotkin, *Regeneration Through Violence: The Mythology of the American Frontier* (Middletown, Conn.: Wesleyan University Press, 1973), s. 132.

*. Congnegationalism: Her cemaati bibirinden bağımsız sayan kilise idârî sistemi (editörün notu).

101. Philip Greven'in, *The Protestant Temperament: Patterns of Child-Rearing, Religious Experience, and the Self in Early America* (New York: Alfred A. Knopf, 1977) adlı eserinde, s. 68'de alıntılanmıştır.

yordu. Ama o da, kendisinden öncekiler gibi, kalbinin çürümüşlüğüne, arzularına ve bütün şehvetli sevgilerine karşı nefretini ne kadar çok dile getirirse, kendisinin ve başkalarının gözünde o kadar hayranlık uyandıran kutsal bir insan oluyordu. Bir yorumcunun "zâhitçe bir sadizmin gizli mükâfatları" şeklinde nitelendirdiği bu takdis, nihayet İncil'in yoluydu. Philip Greven'ın da açıkça gösterdiği gibi, Bayan Anthony ve onun rûhânî akrabaları gibi kimselerin "bedenle nefse eza etmek ve boyun eğdirmek için giriştikleri sistematik çabalarla gazabı dinmeyen vicdanı teskin etmek için" sürdürdükleri bağnazca ve saplantılı çabaların sonucu olarak dünyayı her geçen gün daha fazla "tehlikeli ve ayartıcı bir yer olarak" görmelerinin yanı sıra, Protestan-Püriten karakterdeki ilk New England yerleşimcileri, "çoğu zaman *öteki* insanlarda kendi içlerinde inkâr ettikleri öfke ve düşmanlığın alâmetlerini görüyordu." Bu tür şeyleri en açık şekilde gördükleri insanlar da, istemeden, Protestanların "içinde yaşadıkları ıslah kabul etmez dünyayla yaptıkları sonu gelmeyen....savaş"ın kurbanları olan, onların işgal ettiği bölgenin yerlileriydi.[102]

David Brion Davis'in kölelik karşıtı hareketin gecikmiş doğuşuna dair söylediği şeylerin, bu dönem esnasında ciddi destek kazanan Kızılderililer için duyulan insanî kaygıyla hiçbir benzerliğinin olamayacağı hususunda da aynı ölçüde doğru olmasının sebebi yine budur: Hıristiyanlar, "doğal insanın tamamen bozulduğuna, acı çekme ve itaatin yaşamın zorunlu unsurları olduğuna ve gerçek özgürlüğün dünyadan kurtuluşta yattığına inanmayı sürdürdüğü" müddetçe mümkün olamazdı, olmayacaktı da.[103] Çünkü kutsal Püriten inanç sisteminin özündeki ilkeye göre, İsa'ya dönmelerinden önce bütün insanların kalpleri, "doğal" halleriyle –hatta en kutsal ve en masum Hıristiyan çocuklarının kalpleri bile– saygıdeğer New England papazı Benjamin Wadsworth'un sözleriyle, "günah ve kötülüğün tek kaynağı, kökü ve yuvasıydı"[104] Böylece Kızılderilileri hayvanvârî *ve* dine

102. Frederick Crews, *The Sins of the Fathers: Hawthorne's Psychological Themes* (Berkeley: University of California Press, 1989), s. 19. Aslen 1966 yılında yayımlanan bu anlayışlı çalışmanın, psikanalitik yaklaşımın aşırılıklarına hitap eden ve yazar tarafından yazılan önemli bir Sonsözü de içeren en son baskısı okunmalıdır. Greven, *Protestant Temperament*, s. 110, 121. Vurgulama eklenmiştir. Greven sonradan bu konuları Protestan Amerikan tarihi deneyimi boyunca, günümüze kadar takip etmiştir. Bakınız Philip Greven, *Spare the Child: The Religious Roots of Punishment and the Psychological Impact of Physical Abuse* (New York: Alfred A. Knopf, 1991), özellikle s. 60-72.

103. Davis, *Problem of Slavery in Western Culture*, s. 337.

104. Benjamin Wadsworth, *A Course of Sermons on Early Piety* (Boston, 1721) adlı eserin içinde, "The Nature of Early Piety as it Respects God", s. 10.

dönmelerinden umut kesilmiş varlıklar olarak tanımlayan koloniciler düpedüz, bizzat bu sözlerin yerlilerin *daimî* ırksal durumunu gayet yerinde ifade ettiğini ilân ediyorlardı. Aralarında olduğunu bildikleri günahla kötülüğe tahammül etmek içinse kendileri de günah ve kötülüğe dalacaklardı.

Üstelik uğursuz bir şekilde Britanyalı koloniciler iskânın ilk günlerinden itibaren, Kızılderililerin mevcudiyetleriyle "kirlen"ecekleri şeklinde saplantılı bir korkuyu defalarca kez dile getirmişlerdir; kendi hayvanî bozuluşlarına doğru ürkütücü bir düşüşün başlamaması için de bu kirlenmeden kaçınmaları gerekiyordu. Bundan dolayı, kendilerinden önceki İspanyollardan farklı olarak, Carolinalardan New England'a kadar bütün kolonilerde bulunan Britanyalı erkekler, İngiliz kadınların, çok az olduğu zamanlarda bile Kızılderililerle nâdiren cinsel ilişkiye giriyordu. Çıkarılan yasalar, böyle farklı ırklardan çiftlerin birlikteliklerini "sonsuza dek yasaklıyor" ve bunların çocuklarından "iğrenç karışım, bozuk soy" gibi hayvanlığa dair terimlerle söz ediyordu; gerçi şeklî yasalar olmasa bile, böyle yakın ilişkiler, Pennsylvanialı bir kolonicinin sözleriyle söylenirse, "aramızda pis bir suç olarak kabul ediliyordu.[105] Bundan dolayı, Mercy Short'un kendisine musallat olan yaratığı hem şeytan hem de, Slotkin'in ifadesiyle, "Kızılderili-Püriten, yarı insan-yarı hayvan karışımı" olarak tanımlaması pek şaşırtıcı değildir, çünkü bu, ırksal kirlenmenin nihaî ve kaçınılmaz sonucuydu.

Bununla birlikte, yine de böyle teolojik, psikolojik ve hukuksal kaygılar, sosyal bir kurum ve devinim olmaksızın soykırımı akla uygunlaştırmaya dek varmamıştı. Sekse karşı mülkiyetçi ve sıkıya sıkıya sınırlanmış bir tutum, ırksal karışmadan duyulan tiksinti ve beşeriyetin özünde ahlâksız olduğuna inanma, nasıl yüzyıllardır Hıristiyanlığın ve bundan dolayı da Batılı uygarlık anlayışının ayırıcı işaretleri olmuşsa; Avrupa düşüncesinde, bizzat insanlığın özü de, İngilizlerin Amerika'daki keşif ve yerleşimlerinin başlangıcında, mülkiyete karşı benzer şekilde sahip olucu, tekelci ve sınırlayıcı bir tutumla birleşmeye başlıyordu. Bu hareketi "özel mülkiyet zorunlu bir kurumdur, en azından düşmüş bir dünyada...fakat o kendi içinde arzu edilir bir şey olarak övülmemeli beşerin zayıflığına verilen bir taviz olarak hoş görülmelidir," şeklindeki daha önceki Orta Çağ inancından, "birey kendisinin mutlak efendisidir ve pozitif hukukça belirlenen sınırlar

105. Bulaştırma korkusu hakkında, bakınız Canup, *Out of the Wilderness*, s. 155-56, 169-72. Aynı zamanda bakınız, Slotkin, *Regeneration Through Violence*, s. 116-45. İngiliz sömürgecilerin Kızılderili-Avrupalı cinsel ilişkilerine karşı hoş olmayan tavırları hakkında, alıntılanmış örnekleri de içeren bir eser için, edlr. Canny ve Pagden'in, *Colonial Identity in the Atlantic World* adlı eserinde, özellikle s. 145-47'de, bakınız Michael Zuckerman, "Identity in British America: Unease in Eden".

içinde, sırf maddî menfaat elde etmek niyetiyle, kendi kârını komşularının refahı için erteleme zorunluluğu duymadan, veya hiçbir otoriteye eylemlerinin hesabını vermeden, kendi benliğini sömürebilir," şeklindeki fikre kadar gözleyen R.H. Tawney'in yazdıkları bu döneme kesinlikle uygundur.[106]

Pozitif bir fayda ve hatta bir uygarlık alâmeti olarak özel mülkiyet kavramı, on altıncı yüzyılda hem Katolikler ve hem de Protestanlar arasında hâkim olmuştu. Bundan dolayı, örneğin, İspanya'da Juan Gines de Sepúlveda, özel mülkiyet yokluğunun, "beşeriyetin artıkları bile" olmayan halkların özelliklerinden biri olduğunu iddia etmiş, aynı dönemde Almanya'da Martin Luther de "özel mülkiyete sahip olmanın insan ve hayvan arasındaki temel fark" olduğunu ileri sürmüştür.[107] Bu arada İngiltere'de Sir Thomas More, "yararlı ve kârlı kullanıma sunulmayan boş ve açık bir arazi parçasını elinde tutan" birinden buranın haklı olarak alınabileceğini duyuruyordu ki bu fikir, başka ülkelerde de Calvin, Melanchton ve diğerleri tarafından bağımsız olarak ortaya atılmıştır. Fakat bunlardan hiçbiri, Katolik Aziz Francis'in takipçilerine sahip oldukları şeyleri fakirlere vererek bunlardan kurtulmalarını ısrarla tavsiye ettiğini belirten Luther kadar kaba değildi: "St. Francis'in kötü olduğunu söylemiyorum," diyordu, "fakat eserleri, onun zayıf akıllı ve acayip bir adam, gerçeği söylemek gerekirse, bir aptal olduğunu gösteriyor."[108]

Mülkiyetin "yararlı ve kârlı kullanıma" sunulmamasının ona ele koyma gerekçesi olduğu fikri, özellikle Protestanlarla birlikte popüler olmuştu ki bunlar o sıralarda, Katolik keşişlerin ellerindeki arazilerin müsadere edilmesini savunmuşlardır. Richard Schlatter'in açıkladığı gibi:

> Keşişler, mülkiyet sahibi olduklarından değil de bu mülkiyeti ekonomik olarak üretici bir yolda kullanmadıkları için kınanmışlardır. Onlar olsa olsa, toprağı cemaat üretmek için kullanmışlardır. Luther ve Reformasyonun diğer liderleri, mülkiyetin, insanları çalışma zorunluluğundan kurtarmak için değil, fakat daha fazla mal üret-

106. R.H. Tawney, *Religion and the Rise of Capitalism* (New York: New American Library, 1954), s. 35, 125-26.

107. Hanke, *Aristotle and the American Indians*, s. 47; Thomas, *Man and the Natural World*, s. 31.

108. More'un *Utopia*'sından olan alıntı aynı zamanda ed. James Morton Smith'in, *Seventeenth-Century America: Essays in Colonial History* (New York: W.W. Norton & Company, 1972) adlı eserinin içindeki, Wilcomb E. Washburn'un, "The Moral and Legal Justifications for Dispossessing the Indians" adlı çalışmasında, s. 24'te de alıntılanmıştır. Luther, Richard Schlatter'in, *Private Property: The History of an Idea* (New York: Russell & Russell, 1973) adlı eserinde, s. 88'de alıntılanmıştır.

> me aracı olarak kullanılması gerektiğinde ısrar etmişlerdi. Reformasyonun bu tutumu, uygulamada "cemaat için değil üretim için" demekti. Ve tüketmek için değil daha fazla üretmek için üretim.[109]

Şüphesiz üretim için üretim fikri, Max Weber'in Protestan Ahlâkı dediği şeyin asıl unsurlarından biriydi. Fakat bu, aynı zamanda, C.B. Macpherson'un "paylaşmasız bireycilik" adını verdiği durumun da temelidir. En incelikle işlenmiş halini, John Locke'nin *Hükümet Üzerine İki İnceleme*'sinin ikincisinde bulan politik kendine mal etme teorisi, bu ideolojinin özünü oluşturuyordu. Kişinin kendi şahsına mâlik olduğu fikrine ek olarak, Locke, bütün insanların kendi emeklerine ve bunun meyvelerine sahip olma hakkı bulunduğunu iddia ediyordu. Özel emek, müşterek alandan tedarikler toplama işine sunulduğunda, böylece toplanan tedarikler, onları toplamak için emek harcayanların, başkalarının da kendi emekleriyle toplamak için müşterek alana bırakılan daha fazla tedarikler mevcut oldukça, özel mülkiyeti olurdu. Locke'a göre, bu, arazinin mallarına sahip olmanın ötesinde "bizzat toprağın kendisine" sahip olma hakkıydı. Arazinin ürünlerine olduğu kadar arazinin kendisine de aynı mantığın uygulandığı "açıktır," ki şöyle der Locke, "bir adam, sürdüğü, ektiği, ıslah edip geliştirdiği ve ürünlerinden yararlandığı sürece, o toprak kendisinin mülkiyeti olur. O, kendi emeğiyle, sanki, toprağı müşterek kullanımdan ayırmaktadır."[110]

John Locke, ancak böyle bir bireysel edinme hırsını kullanma yeteneği sayesinde, insanın tamamen ve gerçekten insan olacağını düşünüyordu. Bununla birlikte, Macpherson, aç gözlü ve başkalarını görmez bireyciliğin bu kutsanışında, "birilerinin bireyselliklerinin tamlığı diğerlerinin bireyselliklerinin tüketilmesiyle üretilir" şeklinde eşit derecede önemli bir fikrin gizlendiğini kaydeder. Bundan dolayı, "on yedinci yüzyıl liberalizminin büyüklüğü, iyi toplumun ölçütü olarak özgür rasyonel birey iddiası; trajedisi ise, bizzat bu iddianın, ulusun yarısının bireyciliğini inkâr etmesiydi."[111] Gerçekten de, Locke'un kendi ülkesinin topraksız fakirlerine nasıl davranılması gerektiğine dair fikirleri –onların ahlâken baştan çıkmış bir gürûh olduğunu düşünüyordu– bireyciliğin inkâr edilmesinden daha haşindi: Bunlar çalışma evlerine yerleştirilmeli ve zorla güç işlerde çalıştırılmalıydı, üç yaşından büyük çocuklara da böyle yapılmalıydı. Edmund S. Morgan'ın tespit

---

109. Schlatter, *Private Property*, s. 89.
110. John Locke, *Two Treatises of Government*, ed. Peter Laslett (Cambridge: Cambridge University Press, 1960), 32. Bölüm.
111. C.B. Macpherson, *The Political Theory of Possessive Individualism: Hobbes to Locke* (Oxford: Oxford University Press, 1962), s. 261-62.

ettiği gibi, "aradaki farkı görmek için belirli bir zihinsel incelik gerektirse de bu teklif kölelikten pek farklı değildir."[112]

Şüphesiz Locke'un bu eseri İngilizlerin Kuzey Amerika'daki ilk kolonileşme döneminden sonraya tarihlenmiştir, ancak onun düşüncesinin en azından bazı vechelerinin esasları, Luther, Calvin, More, Melanchton'le öteki İngiliz ve kıta düşünürlerinin eserlerinde mevcuttu.[113] Batılı anlamıyla özel mülkiyete sahip olmayanlar, More'un dediği gibi, "topraklarını yararlı ve kârlı kullanıma" sunmuyor olmaları ve bundan dolayı da, tanım gereği, topraklarının ellerinden alınmasını hakketmeleri bu ideolojiden çıkarılabilecek açık bir sonuçtu. Böylece Latince ilk baskısı 1516, İngilizce baskısı da 1551'de yapılan *Ütopya*'sında, More "yerlilerin meşgul olmadığı ve ekin yapmadığı her yerde" koloni kurulmasını öngörür; yerliler topraklarının ellerinden alınmasına itiraz ederlerse veya "onların (yerleşimcilerin) kanunlarına göre yaşamayı reddederlerse, yerleşimciler yerlileri "kendilerine ayırdıkları topraklardan" çıkarmakta mazurdurlar. Eğer direnecek olurlarsa savaş ilân edilir.[114] Bu, pratikte *vacuum domicilium* ilkesi olarak bilinmeye başlamış ve New England'daki İngiliz koloniciler Kızılderililerin pay edilmiş müşterek topraklarını ele geçirirlerken coşku içinde bu ilkeye başvurmuşlardı.[115]

Kızılderililerinin topraklarının ele geçirilişinin, bu tarzda meşrulaştırılmasının ilk resmî ifadelerinden biri bir İngiliz kolonici tarafından, *Mourt's Relation, or a Journal of the Plantation of Plymouth* [Maurt ilişkisi ya da Plymount Plantasyonu Dergisi] adlı çalışmanın bir bölümü olarak, 1622'de Londra'da yayınlandı. Parçanın yazarı öncelikle "bizim ülkemiz dolu...onlarınki boş" gerçeğinden hareketle "İngiltere'nin Amerikan topraklarına girişinin hukukîliğini" savunur. Sonra sürdürür:

> Bu, böylece oraya hukuksal olarak gittiğimizin yeterli kanıtıdır; onların toprakları büyük ve boş, kendilerinin sayıları da az fakat vahşi hayvanlar ve tilkiler gibi buralarda gezinmekten başka bir şey yapmıyorlar. Ne çalışkanlar, ne de topraklarını veya bunun ürünlerini kullanmak için herhangi bir sanat, bilim, hüner veya yetenekleri var; gübreleme, geliştirme ve düzenleme vs. ihtiyacıyla herşey çürüyüp bo-

112. Edmund S. Morgan, *American Slavery – American Freedom: The Ordeal of Colonial Virginia* (New York: W.W. Norton & Company, 1975), s. 381.
113. Bakınız Schlatter, *Private Property*, s. 77-123.
114. Thomas More, *Utopia*, ed. Edward Surtz (New Haven: Yale University Press, 1964), s. 76.
115. Bakınız Francis Jennings, *The Invasion of America: Indians, Colonialism, and the Cant of Conquest* (Chapel Hill: University of North Carolina Press, 1975), s. 82, 135-38.

> zuluyor. Bundan dolayı, atalar, üzerinde yaşayanlar olmasına rağmen, onları dar yerlerden âtıl, boş ve ekim yapılmayan daha geniş alanlara sürüyorlardı....bu sebeple şimdi, kimsenin kullanmadığı toprakları almak hukukîdir.[116]

Bununla birlikte, bu konuya dair daha karmaşık ve çok daha iyi bilinen bir ifade, Massachusetts Körfez Kolonisi'nin ilk valisi olan John Winthrop'un kaleminden çıkmıştır. Winthrop, 1630'larda Massachusetts'e büyük göç olarak bilinen harekete katılma arefesinde, henüz İngiltere'deyken, "New England'da tasarlanan plantasyonların girişimcilerini meşru kılan" ve bu teşebbüse karşı ortaya çıkabilecek bazı özel sorulara cevap veren bir el yazması derledi. Hemen hemen yüz elli yıl önce Columbus'un ortaya koyduğu ilk meşrûlaştırma dinseldi: "Dünyanın bu kısımlarına Kutsal Kitabı götürmek, kurtulmuşlar topluluğunun gelişine yardım etmek ve Deccal'in krallığına karşı bir siper oluşturmak," yani dünyanın muhtemelen kendi yaşamları esnasında biteceğine inanan bir halk için anlaşılabilir bir sebep.[117] Bununla birlikte, Winthrop, "bu kadar uzun zamandır başkalarının sahip olduğu topraklara girme hakkımız yok," şeklindeki muhtemel suçlamayı vakit geçirmeden ele alarak şöyle cevap veriyordu:

> Müşterek olan ve hiç ekilmemiş veya ıslah edilmemiş topraklar, bunları ele geçirip ıslah eden herkese açıktır: Çünkü Tanrı insanoğullarına yeryüzüne ilişkin iki hak bahşetmiştir; tabiî hak ve medenî hak. İlk hak, insanların toprağa müşterek olarak sahip olduğu ve herkesin istediği her yere ekim yaparak beslendiği zamanlar için doğaldı: Sonra insanlar ve hayvanları arttıkça, belli toprak parçalarının etrafını çe-

116. R.C. [Robert Cushman?], "Reasons and Considerations Touching Upon the Lawfulness of Removing Out of England into the Parts of America", *Collections of the Massachusetts Historical Society*, 2. Seri, 9 (1832), 69-70.
117. John Winthrop, "Reasons to be Considered, and Objections with Answers", ed. Edmund S. Morgan'ın, *The Founding of Massachusetts: Historians and the Sources* (Indianapolis: Bobbs-Merrill, 1964) adlı eserinde yeniden yayımlanmıştır, s. 175. Bu ilk yerleşenlerin dünyanın sonu ile ilgili inançlarına göre, 1630'lar ve 1640'lar boyunca sadece dünyanın sonunun çok yakın olduğunu ilan etmekle kalmayan, aynı zamanda dünyanın sonunun ne zaman geleceği hakkında kesin olarak bir tarih belirten –1655– John Cotton, ilk Massachussets sömürgecileri arasında önde gelen bir papaz ve aynı zamanda bir dinsel düşünürdü. Bakınız John Cotton, *An Exposition Upon the Thirteenth Chapter of the Revelation* (Londra, 1655), ilk olarak 1639 veya 1640 yılında dağıtılmıştır. Tartışma için, bakınız Everett H. Emerson, *John Cotton* (New York: Twayne, 1965), s. 95-101; Larzer Ziff, *The Career of John Cotton* (Princeton: Princeton University Press, 1962), s. 170-202; ve, daha genel olarak, J.F. Maclear, "New England and the Fifth Monarchy: The Quest for the Millennium in Early American Puritanism", *William and Mary Quarterly*, 3. Seri, 32 (1975), 223-60.

virerek ve özel bir tarzda işleyerek buraları istimlâk ettiler ve zamanla bu medenî bir hak oldu..... New England'daki yerlilere gelince, bunlar ne toprağın etrafını çeviriyorlar, ne yerleşikler, ne de toprağı işleyecek hayvanları var; bundan dolayı bu arazilere dair tabiî haktan başka bir hakka sahip değildirler; böylece onlara kullanacakları kadar yer bıraktığımız müddetçe, geri kalanını hukuken alabiliriz ve bize de onlara da fazlasıyla yeter.[118]

Hakikatte, Kızılderililer, yüzyıllar boyunca toprağı baştan başa "ıslah etmişler" yani ekmişlerdi. Aynı zamanda, toprağın kullanımına ve politik hâkimiyetin sınırlarına dair itinayla oluşturulmuş ve incelikle işlenmiş kavramlara da sahiplerdi ve bunlar, Roger Williams'ın 1643'te tespit ettiği gibi, "topraklarının sınırlarına dair, şu prense veya bu halka ait şeklinde, çok kesin ve muntazam kavramlar"dı.[119] Ancak bu, İngilizlerin sözcüğü tanımladığı şekliyle, özel mülkiyet değildi ve Batı Yarıküre'deki herhangi bir yerde hiçbir yerli halkın, Tawney'nin diline dönersek, her bireyin "sadece kendi maddî menfaatini gözeterek ve komşularının iyiliği için kendi kârını erteleyecek herhangi bir yükümlülükle sınırlanmaksızın [toprağı] sömürmesi"ne izin veren bir toprak kullanım sistemini muhtemelen onaylamayacağı da doğrudur. Bundan dolayı, Kızılderili ulusları, İngilizlerin gözünde "vahşi"ydi.

Çünkü kendilerinden önceki İspanyolların çoğunluğundan farklı olarak –ki İspanyollar, Las Casas'ın sözleriyle, "altını elde etmek, kısa sürede zenginlikleriyle şişinmek ve liyakatleriyle oransız yüksek mevkilere yükselmek için sayısız insanı öldürüp yok etmişler(di)"– İngilizlerin istediği bizzat topraktı. Bu amacın önündeki tek engel Kızılderililerdi. New Spain'in durumunun aksine İngiliz kolonilerinin kurulacağı yerlerde yaşayan yerlilerin, gerçekte, "hiçbir kullanım değerleri" yoktu. On altıncı yüzyıldaki ilk İngiliz kâşifler istisna edilirse, Yeni Dünya'daki İngiliz kolonici ve maceracılar, altın bulma veya büyük ölçüde köleleştirmek için Kızılderilileri yakalama hayalleri kurmuyorlardı. Üstelik imparatorluğun genişlemesini sürdürmek için (esir yerlilerin emeğiyle) Amerikan toprağından sökülebilecek veya çalınabilecek ya da bulunabilecek değerli mallara karşı gözü dönmüş olan İspanya gibi, gelişmemiş bir Avrupa ülkesine sahip değildiler. Bununla birlikte onlar kendi vatandaşlarıyla tıka basa doluymuş gibi görünen bir ülkeye sahiplerdi ve başka bir dilde ve başka bir zamanda *Lebensraum** olarak bilinmeye

118. Winthrop, "Reasons to be Considered", s. 177-78.
119. Roger Williams, *A Key into the Language of America* (1643), William Cronon'un, *Changes in the Land: Indians, Colonists, and the Ecology of New England* (New York: Hill and Wang, 1983) adlı eserinde, s. 60'ta alıntılanmıştır.
* "Yaşam alanı" anlamında bir Nazi terimidir. Ed. Notu

başlayacak olan şeye ihtiyaçları olduğunu düşünüyorlardı. Bundan dolayı, Kuzey Amerika'da İngiliz yerleşimlerinin sıra sıra geldiği ilk yüzyıl esnasında New England'a hareket eden İngiliz erkek ve kadınların sayısı daha önceki yüzyıllarda İspanya'dan gelerek New Spain'e yerleşenlerin yaklaşık olarak iki katıydı. İspanyolların büyük çoğunluğundan farklı olarak İngilizler aileleriyle birlikte ve daimî olarak gelmişlerdi.[120]

Akın eden İngiliz kolonicilere göre Kızılderililer, en azından kendilerine nasıl yaşayacaklarını öğrettikten sonra olsa olsa gereksiz bir halktı. Virginia'da gerçek

120. Bartolomé de Las Casas, *The Devastation of the Indies: A Brief Account*, trc. Herma Briffault (New York: Seabury Press, 1974), s. 41. *The Statistical History of the United States from Colonial Times to the Present* (Stamford, Conn.: Fairfield Publishers, 1965) adlı eserde, Seriler Z 1-19, s. 756'da tekrar yayımlanan A.B.D. Nüfus Sayımı Bürosu rakamlarına göre, 1720 yılına kadar çeşitli İngiliz kolonilerinin birleştirilmiş beyaz nüfusu yaklaşık olarak 400.000'di. Önceden de ifade edildiği gibi (3. Bölüm, not 127), İspanyolların Yeni Dünya'ya yerleşmesinden bir yüzyıl sonra, karşılaştırılabilir rakam aşağı yukarı 200.000'di, fakat yoğun olan geri dönüş trafiğini göz önünde tutarsak, bu rakam daha da az bile olabilir; örneğin bir araştırma, 1550 ve 1650 yılları arasında her on yılda, ortalama 6000 İspanyol'un Yeni Dünya'yı terkettiğini ve İspanya'ya geri döndüğünü ileri sürer. [Theopolis Fair, "The *Indiano* During the Spanish Golden Age from 1550 to 1650" (Doktora Tezi, Temple University, 1972, s. 75.] Ayrıca, İngiliz kolonilerinin aksine, bir yüzyıldan daha fazla bir zaman dilimi için Amerika'ya göç eden İspanyolların çoğu genç, bekar, erkek ve fakirdi. Peter Boyd-Bowman göçten bir yüzyıl sonra bile yerleşen üç İspanyol'dan ikisinin erkek olduğunu gösterirken, Magnus Mörner, 1540 yılı boyunca İspanyol göçmenlerin %95'inin erkek olduğunu ispat etmiştir. Aslında, buradaki Boyd-Bowman'ın çizmiş olduğu "tipik. . .İspanyol göçmeni"nin neredeyse 17. yüzyıl'ın başındaki "karışık resmi"dir: "27.5 yaşlarında, bekar, maharetsiz ve belki de yarı-okuryazar, yolu, açlığı tarafından, yolculuğunun masraflarını karşılayacak ve gerekli izin belgesini ele geçirecek birisi için çalışmak üzere Peru'ya yöneltilmiş olan çok fakir bir Endülüs erkeği". [Edlr. Chiapelli, Allen ve Benson'un, *First Images of America* adlı eserinde, Cilt: 2, s. 744'te, bakınız Magnus Mörner, "Spanish Migration to the New World Prior to 1810: A Report on the State of Research"; ve a.g.e'nin içinde, s. 729, 732'de, Peter Boyd-Bowman, "Spanish Emigrants to the Indies, 1595-98: A Profile".] Bu adamlardan evlerine gelen mektuplar –hem fatihlerden hem de görünüşte yerleşenlerden– hepsinin ortak bir amacı paylaştığını gösterir: James Lockhart'ın da ifade ettiği gibi, "hemen hemen yerleşen bütün [İspanyollar] aslında [eve] dönme niyetindeydi ve. . . hepsi için en büyük amaç –bu amacın ne kadar sıklıkla farkına varıldığına aldırmayarak– İspanya'da senyörlükle ilgili bir varlık sahibi olmaktı". [*A.g.e.*'nin içinde, James Lockhart, "Letters and People to Spain", s. 795-96, not 28.] Geri dönmeyi arzulayanların başarı oranının bir örneği, bu örnek tipik olabilir de olmayabilir de, Peru yolunda Pizarro'yu takip eden bu adamların, sonuna kadar orada yaşamak için İspanya'ya döndüğü bilinen insanların tam olarak yarısı olduğunu gösterir. [James Lockhart, *The Men of Cajamarca: A Social and Biographical Study of the First Conquerors of Peru* (Austin: University of Texas Press for the Institute of Latin Amerika Studies, 1972), s. 47, Tablo 12.] Bu durumun tam aksine, 17.

plantasyon tarımı Kızılderililerin çoğu öldürülene kadar başlamamıştı, bunun üzerine ağır işleri yapmak için Afrikalı köleler getirtildi; bu sırada New England'daki İngiliz koloniciler ziraî işlerin çoğunu sözleşmeli İngiliz hizmetçilerin yardımıyla kendileri yapıyor fakat yerleşip ekim yapacak açık arazilere ihtiyaç duyuyorlardı. Yeni Dünya'daki ilk İspanyol ve ilk İngiliz yerleşimcilerin hareket sebepleri arasındaki basit bir kıyaslama bu iki istilâ arasındaki temel farkı ortaya koyar: İspanyollar, *repartimiento*yla toprakla değil köleleştirilecek çok sayıda yerli halk ve istedikleri herşeyi yapmakla ödüllendirilmişlerdi; İngilizlere ise yerli halk değil fakat "kafa hakkı"yla kendileri için elli dönüm arazi, okyanus ötesi seyahat masrafını ödedikleri her ilâve yerleşimci için de elli dönümden fazla arazi sağlandı.

Araştırdıkları maddî konulardaki bu farklılıkların, İspanyol ve İngilizlerin Amerika'nın koşullarını ve burada karşılaştıkları yerli halkları nasıl anlamlandırdıkları üzerinde de derin etkileri vardır. Bundan dolayı, kendi faaliyet sahalarına giren yerlilerin çoğunu öldürmelerine rağmen, İspanyollar kendilerini gerçekleştirdikleri soykırımın akla uygunlaştırmalarını, bunlar sık sık çarpıtılarak çelişki oluştursa da, yaptıkları şeylerin ahlâkî vechelerini işlemeye mecbur kalarak bunları uzun uzun tartışmışlardır. Örneğin daha önce gördüğümüz gibi Latin Amerika'daki Fransiskenler ve Dominikenler, Kızılderilileri öldürmek için salgın hastalıklar göndermekle Tanrı'nın neyi amaçladığını hararetle tartışmışlardı, bunlardan bazıları Tanrı'nın günahlarından dolayı yerlileri cezalandırdığını ileri sürerken diğerleri de zalimliklerinden dolayı İspanyolları kölelerinden mahkûm ederek terbiye ettiğini iddia ediyorlardı. Ayrıca İspanyol fethinin ilk yüzyılında İspanyol bilginler, Kızılderili topraklarının ele geçirilip istimlâk edilmesinin ahlâkî ve yasal uygunluğu üzerine, bitmez gibi görünen tartışmalara giriştiler ve bu tartışmalar, ta on dokuzuncu yüzyılda İspanyol Amerikası'ndaki bağımsızlık mücadelelerinde de etkili olmayı sürdürdü.[121] Bununla birlikte İngiliz-Amerikalı koloniciler ve rahipler arasında böyle tar-

---

yüzyıl İngiliz sömürgecilerinin sadece bayanları ve evli erkeklerinin büyük bir bölümü değil, aynı zamanda hizmetçileri de sözleşmelerini tamamlamak için kolonilerde kalma eğilimindeydiler ve Barbados'taki İngiliz hizmetçiler bile, özgürlüklerine kavuştukları zaman, İngiltere'ye geri dönmektense Virginia veya diğer Kuzey Amerika kolonilerinin yolunu tutma eğilimindeydiler. [Bakınız Morgan, *American Slavery – American Freedom*, s. 298-99.] Massachusetts Körfezi'ndeki ilk sömürgecilerin bazı zamanlarda İngiltere'ye geri dönmeyi planladıkları doğrudur, fakat bu umut, İngiltere'de iç savaşın patlak vermesiyle birlikte 10 veya 20 yıl içerisinde çoğu için sona ermiştir. [Tartışma için, bakınız William L. Sachse, *The Colonial American in Britain* (Madison: University of Wisconsin Press, 1956).]

121. Bakınız Anthony Pagden, *Spanish Imperialism and the Political Imagination: Studies in European and Spanish-American Social and Political Theory, 1513-1830* (New Haven:

tışmalar yaşanmamıştır çünkü bunların, Tanrı'nın Kızılderilileri neden öldürdüğüne veya toprakların hukuken kime ait olduğuna dair pek tereddütleri yoktu. Kısacası, İngilizlerin kendi Las Casaslarını çıkarmamaları bir tesadüf değildir.

Daha Roanoke'deki ilk keşifler sırasında, Thomas Hariot'ın tespitlerine göre; İngilizler ne zaman bir Kızılderili köyüne gitseler, "ayrılışımızdan sonraki birkaç gün içinde.....halk büyük bir hızla ve kısa bir süre içinde ölmeye başlıyordu: Bazı kasabalarda yaklaşık yirmi, bazılarında kırk, bazılarında altmış ve birinde de yüz yirmi; bu, gerçekte sayılarına göre çok fazlaydı." İngilizler, her zamanki gibi bu gizemli salgınlardan etkilenmiyordu. İlk açıklamada, Hariot ancak, "buralara seyahatimizden önceki yıl bizim de şahit olduğumuz Güneş tutulmasını bilen bazı astrologların," bunun konuyla bir ilgisi olabileceğini düşündüklerini söyleyebiliyordu. Fakat Güneş tutulmaları ve kuyruklu yıldızlar gibi (Hariot'ın da konuyla ilgisi olabileceğinden söz ettiği) olaylar, bizzat salgınlar gibi, Tanrı'nın işiydi. Hariot'ın çok zaman geçmeden bu hastalıklarda Tanrı'nın tasarladığı bir plan varmış gibi göründüğünü yazmasının nedeni de buydu: Mucizevî bir şekilde, diyordu Hariot, sadece "bize karşı herhangi bir incelikli hilenin uygulandığı yerlerdeki" Kızılderili toplulukları etkilendi.[122] Başka bir deyişle Tanrı, sadece İngilizlere karşı hile yapan Kızılderilileri seçerek cezalandırıyordu.

Söylemeye gerek yok, bu mantığın tersi de aynı ölçüde tatmin ediciydi, yani ancak cezalandırıl*mayan* Kızılderililer kötü *değildi*. Peki ya hepsi cezalandırılmışsa? Cevap açıktı: William Bradford, salgın hastalıklar İngilizlere dokunmadan Plymouth kolonisindeki Kızılderililerin neredeyse tamamını yok edişinden birkaç yıl sonra, şu sonuca varıyordu: "Bu Kızılderilileri, bunların dokuz yüz elliden fazlası, yani bin kadarını öldüren ve birçoğunu gömülemeden öylece yerde çürüten büyük bir hastalığa ve ölüme uğratmak Tanrı'yı hoşnut ediyordu." Tanrı'ya inanan herkesin "Tanrı'nın bu mucizevî iyiliği ve takdiri"ne ancak şükredebileceği sonucuna varıyordu Bradford. Bu, kısa zamanda bütün bölgeye yayılacak olan bir nakarattı. Nihayet, Bradford'un başka bir yerde dediği, Avrupalıların gelişin-

---

Yale University Press, 1990), özellikle s. 16-33; Bu analizin diğer bir versiyonu, ed. Anthony Pagden'in, *The Languages of Political Theory in Early-Modern Europe* (Cambridge: Cambridge University Press, 1987) adlı eserinin içinde, s. 79-98'deki, "Dispossessing the Barbarian: The Language of Spanish Thomism and the Debate over the Property Rights of the American Indians" adlı denemesidir.

122. David Beers Quinn'in, *Set Fair for Roanoke: Voyages and Colonies, 1584-1606* (Chapel Hill: University of North Carolina Press, 1985) adlı eserinde, s. 228-30'da alıntılanmıştır; aynı zamanda bakınız, Karen Ordahl Kupperman, *Roanoke: The Abandoned Colony* (Totowa, N.J.: Rowman & Allanheld, 1984), s. 62-63.

den önce, Yeni Dünya "uğursuz ve ıssız bir yabanlık"tan, "vahşi hayvanlar ve vahşi insanlarla dolu" bir ülkeden başka bir şey değildi.[123] Bundan dolayı İngilizler, çok sayıda Kızılderiliyi öldürmekle kendilerini koruyan Tanrı'yla el ele vererek sadece kutsal bir görevi yerine getiriyorlardı.

Çünkü bu "muazzam salgın"dan ancak ilâhî bir müdahale sorumlu olabilirdi; bölgedeki her yirmi Kızılderiliden on dokuzunu öldürerek bölgeyi defalarca kasıp kavuran öyle muazzam bir salgın ki, Cotton Mather'ın yazdığına göre, "Ormanlar, daha iyi bir gelişime yer açmak üzere, bu zararlı yaratıklardan neredeyse tamamen temizlendi." Tanrı ve insanın bu müşterek çalışması, Kral Philip Savaşı'nda olduğu gibi çoğu zaman başlı başına bir mükemmellik gibi görünüyordu Mather'ın hatırladığına göre, bu savaştaki bir çarpışma esnasında İngilizler yerli halka öyle bir şiddetle saldırdı ki "şehirleri küle döndü. Yirmi kadar reisleri öldürüldü; buna denk bir yıkım da kabile içinde yaşandı; ölümcül hastalık ve dehşetli kıtlıksa bunlardan geri kalanların peşine düştü; bundan dolayı bunların yeryüzünde sağ kaldıkları bir yer olduğu pek söylenemez."[124]

Böylece Tanrı'nın askerî vasıtalarıyla onun seçilmiş halkı bir oluyordu. Mather, başka birçokları gibi, uzak bir geçmişte bir zamanda Kızılderililer olarak bilinen bu "sefil artıklar"ın "Efendimiz İsa'nın İncil'i buraya şeytanın bunlar üzerindeki mutlak hükümranlığını yıkmak veya bozmak üzere asla gelmez umuduyla," Şeytan tarafından Amerika'da yalıtılmış bir şekilde yaşamak için "kandırıldığı"na inanıyordu.[125] Fakat Tanrı bu kötü vahşilerin yerini bulmuş ve en kutsal Hıristiyan savaşçılarını İngiltere'den buraya Tanrı tarafından yayılan bazı salgın hastalıkların yardımıyla bunların neşeyle "Kızılderili vahşiliğini yaydıkları" yere göndermişti.[126] Bu gerçekten de, başka bir New England azizinin kendi kutsal yerleşim tarihine verdiği isim gibi, "mucizeler yaratan bir takdir"di.

IV

Bu izâhat döngüsü sürdü durdu. Daha önceki İspanyol fatihlere yol gösteren bin yıldan daha uzun bu baskı, şiddet ve hoşgörüsüzlük tarihini kendileriyle bir-

123. William Bradford, *Of Plymouth Plantation*, ed. Samuel Eliot Morison (New York: Modern Library, 1967), s. 270-71; Canup, *Out of the Wilderness*, s. 21, 30.
124. Cotton Mather, *Magnalia Christi Americana*, ed. Kenneth B. Murdock (Cambridge: Harvard University Press, 1977), s. 129; ikinci bölüm, Forrest G. Wood'un, *The Arrogance of Faith: Christianity and Race in America from the Colonial Era to the Twentieth Century* (New York: Alfred A. Knopf, 1990) adlı eserinde, s. 262'de alıntılanmıştır.
125. Canup, *Out of the Wilderness*, s. 77.
126. Mather, *Magnalia Christi Americana*, s. 89.

likte getirmelerine rağmen, İngilizlerin keşif ve yerleşimlerinde geride bıraktığı ve karşılaştığı maddî dünyalar, İspanyollarınkinden çok farklıydı. Kurbanları içinse bunun pek önemi yoktu. Hıristiyan olmamaları yanında, Kızılderililer gayrı medenîlerdi ve hatta muhtemelen tam insan bile değillerdi. İspanyollar tarafından İngilizlere anlatılan ancak başka birçok kanıtının da bulunduğu basit (hakikat dışı fakat rûhânî) bir gerçeğe göre; Kızılderililer özel mülkiyetli arazilerden ya da toprağı "ıslah etme" ihtiyacından hiçbir şey anlamadan ormanlarda vahşi hayvanlar gibi "aylak aylak dolaşıyorlar"dı. Hıristiyan İngilizler, cömertlikleriyle bu karanlıkta kalmış yaratıklara, barbarlıklarının karanlık ormanından çıkmaları için İsa'nın kelâmını ve kılavuzluğunu götürüyordu. İngilizler bu büyük hediyelere karşılık olarak sadece kendi arzularına göre çevirip çitlemek üzere ihtiyaç duydukları bütün arazileri ve dinî yaşamlarından derhal vazgeçmelerini istiyorlardı ne de olsa bu, onlara Tanrı'nın verdiği bir haktı.

Gerçekte İngiliz koloniciler ve onların rahipleri, Kızılderilileri Hıristiyan inancına döndürmek için çok ciddi çabalar göstermediler. Kızılderililer de kendilerine sunulan bu simgesel davranışlar için fazla alıcı değillerdi: Onlar atalarının kadîm dinlerinden gayet hoşnuttular.[127] Ayrıca İngilizler, yerlilerin ata topraklarından her geçen gün daha fazlasını isteyerek onların nezaketlerini kısa zamanda tüketmişti. Ancak Kızılderililerin gerek dinî gerekse din dışı sahalarını teslim etmemeleri İngilizler açısından yerlilerin tehlikeli ve muhtemelen de bulaşıcı hayvanlıklarıyla ıslah olmaz ve aşağı bir ırk olduklarına dair yeterli bir kanıttı ve aslında İngilizlerin bütün istedikleri de buydu. Fakat Tanrı, Kızılderilileri örneklerinin ancak İncil'de bulunabileceği yıkıcı şiddetteki salgınlarla öldürerek Hıristiyan çocuklarına bu yabanıllık içinde bir yer hazırlıyordu. İlâhî mesaj yanlış yorumlanamayacak kadar açıktı. Ve bu mesajın, yerleşimcilerin maddî arzularına çok uygun oluşu, bunu daha da karşı konulamaz kılıyordu. Ormanda yaşayan şeytanın bu yardakçıları için pek umut yoktu. Tanrı'nın dalga dalga sadece Kızılderilileri öldüren dehşetli salgınları üzerlerine salışıyla kanıtlanan arzusu, azizlere de bu kutsal savaşa katılmaları için bir emir niteliğindeydi.

---

127. Bu konu hakkında geniş bir literatür vardır, fakat özellikle şu eserlere bakınız: Neal E. Salisbury, "Red Puritans: The 'Praying Indians' of Massachusetts Bay and John Eliot", *William and Mary Quarterly*, 3. Seri, 31 (1974), 27-54; James P. Ronda, " 'We Are Well As We Are': An Indian Critique of Seventeenth-Century Christian Missions", *William and Mary Quarterly*, 3. Seri, 34 (1977), 65-82; Gary B. Nash, "Perspectives on the History of Seventeenth-Century Missionary Activity in Colonial America", *Terrae Incognitae*, 11 (1979), 19-27; ve Zuckerman, "Identity in British America", özellikle s. 147-48.

New England'ın Püritenlerine dair (her ne kadar bu tespit diğer bir çok İngiliz-Amerikalı yerleşimci için geçerli olsa da) yazan Sacvan Bercovitch çok önemli bir hususu aydınlığa kavuşturur:

> Püritenler, misyonerlik niyetlerine karşın, ülkeyi kendilerinin, ülkenin yerlilerini de Amerikalılar olarak kendi kaderleri önündeki bir engel olarak görüyorlardı. Bu engeli ya onları dine döndürerek (ardından da "kuşatarak") ya da tamamen yok ederek ortadan kaldırabilirlerdi; ilk yolun güvenliksiz olduğu anlaşıldığından ikincisine başvurmuşlardı. İspanyollar, fethe dair bütün söylemlerine karşın ülkeyi Kızılderililere ait, yerlilerin çalıştırılmasını da kolonileşme amaçları açısından elzem görüyorlardı.[128]

Bercovitch bu farkı göz önüne alarak İberyalı "kolonicilerin kendilerini İspanyol fatihleri olarak aşağı bir kültür içinde gördükleri"ni söyleyerek devam eder. "Bu imtiyazla, bunlar toplumları dine döndürmüş, itaate mecbur etmiş, eğitmiş, köleleştirerek yeniden düzenlemiş ve sınırları feodalite ve Rönesans âdetlerinden elde ettiği apayrı bir İspanyol karışımıyla belirlenen muğlak bir kast sistemi kurmuştur. Aksine İngiliz-Amerikalı koloniciler, karşılarına çıkan yerlileri ancak yok ediyorlardı çünkü kendilerini, neredeyse en başından beri, yabancı bir yerdeki sürgünler gibi değil, yeni bir ülkedeki, Crèvecoeur'un deyişiyle "yeni adamlar" olarak görüyorlardı. Bercovitch, Yeni Dünya İspanyollarının daha sonra *Americanos* olarak yaşadıklarını söylediği "derin kimlik bunalımı"nı, Simón Bolívar'ın İspanya'ya karşı devrimin vuku buluşunun ardından yazdığı, 1815 tarihli Jamaika mektubundan alıntı yaparak açıklar: "Yetim kaldık.....kaderimizden şüpheliyiz.....[B]ir zamanlarki halimizden pek eser kalmadı; üstelik, artık ne Kızılderili ne de Avrupalıyız; ancak bu ülkenin meşrû sahipleriyle İspanyol gaspçılar arasındaki bir ara türüz."[129]

Latin Amerika'da üç yüzyıldan fazla süren İspanyol idaresinin ardından Bolivar'ın feryadını Thomas Jefforson'ın, Bolívar'ın mektubundan on yıldan daha uzun zaman, ilk kalıcı İngiliz kolonilerinin kuruluşundansa iki yüzyıldan daha az bir zaman önce yaptığı ilk açılış konuşmasındaki övünç ve özgüven dolu sözlerle mukayese ettiğimiz zaman, bu husus daha da açık bir hale gelmektedir:

> Geniş ve bereketli bir ülkeye yayılan, sanayisinin zengin ürünleriyle bütün denizleri aşan, kendilerinde güç bulup hakkı unutan uluslarla ticaret yapan, fâni gözle-

128. Sacvan Bercovitch, *The Puritan Origins of the American Self* (New Haven: Yale University Press, 1975), s. 141.
129. *A.g.e.*, s. 141-43.

rin erişemeyeceği kadar uzak hedeflere doğru hızla ilerleyen yükselen bir ulus. Bu aşkın şeyleri düşünerek kendini bu meseleye vermiş olan bu sevgili ülkenin onurunu, mutluluğunu, umutlarını ve bugünün uğurluluğunu gördüğüm zaman, bu düşüncelerden korkarak bu taahhüdün karşısında küçülüyorum.[130]

Jefferson daha sonra, Amerika'da geriye kalan Kızılderililere dair, hükümetin "artık onları tamamıyla yok edene kadar peşlerini bırakmamak ya da onları bizden uzak yeni yerlere sürme"ye mecbur olduğunu, işte bu ve diğer büyük hayallerin uğruna yazacaktı. Çünkü Jefferson'ın "sevgili ülke"sinin, "yükselen ulus"unun yerli halklarının –Bolívar'ın dediği gibi "meşrû sahipler" olmak şöyle dursun aslında, birçok Amerikalının inancına göre, vahşi kurtlardan pek farkı yoktu. Andrew Jackson, Amerikan birliklerini Kızılderili kadınları ve "enikler"ini öldürerek onların "in"lerinin kökünü kurutmaya sevkederken Kongre'ye verdiği ikinci yıllık demecinde, bazı kimselerin beyaz Amerikalıların Kızılderilileri "mezar"larına göndermelerinden dolayı "tasa"landıklarını, ancak "gerçek insanseverlik" anlayışının "bir kuşağın bir diğerine yer açmak için yok olmasında olduğu gibi, aklı bu olaylarla uzlaştırdığı"nı söylerken, bunu gayet açık bir şekilde dile getiriyordu.[131]

Jefferson ya da Jackson'dan önce, ülkenin kurucu babası George Washington da yaklaşık olarak aynı şeyi söylüyordu: Kızılderililer, beyazlardan "toplu yıkım"dan başka bir şey görmeyi hak etmeyen kurtlar ve vahşi hayvanlardı.[132] Aslında Washington, burada sadece o dönemdeki çok geleneksel bir tespiti yineliyordu. Örneğin, 1630'da Massachusetts Körfez Kolonisinin kurulmasının üzerinden on yıl geçmeden, "gerekli olmadığı durumlarda ya da Kızılderili ve kurt avı

130. *Inaugural Addresses of the Presidents of the United States* (Washington, D.C.: Government Printing Office, 1965), s. 13'ten.

131. Ronald T. Takaki'nin, *Iron Cages: Race and Culture in 19th Century America* (New York: Alfred A. Knopf, 1979) adlı eserinde, s. 103'te alıntılanmıştır. Jefferson'ın Kızılderilileri yok etme isteğiyle eş zamanlı olarak ulusun Afrikalı Amerikalılarını Afrika'ya geri göndermek için bir plan tasarlaması tesadüfi bir durum değildir. Bunun aşırı derecede masraflı olacağı ortaya çıktığı zaman, bebekleri ebeveynlerinden alarak (her bir siyah bebeğin $22.50 değerinde olduğunu hesaplamıştır) geri göndermeyi ve yetişkin Afrikalı Amerikalı nüfusu "doğal bir biçimde" ölüme terketmeyi planlamıştır. Bütün bir çocuk ırkını zorla ebeveynlerinden ayırmanın ahlaklılığı konusunda (zaten bu, Birleşmiş Milletler'in sonradan kararlaştırdığı gibi, bir soykırım hareketidir), Jefferson bunun "insanlık hakkında bazı tereddütler ortaya çıkarabileceğini, fakat aynı zamanda önemsiz bir şeyi büyük bir mesele yapıp, önemli bir şeye hiç aldırmamak da olabileceğini" kabul etmiştir. Bakınız, *a.g.e.*, s. 44-45.

132. Bakınız 4. Bölüm, not 89 ve 90.

haricinde silah kullanılması" yasaklanmıştı. Barry Lopez'in kaydettiği gibi, bu, hiç de istisnaî bir örnek değildi. Toprağa aç ilk İngiliz kolonicisine dahi, Kızılderililerle kurtlar o kadar birbirine benzer görünüyordu ki kolonici "artık onlara benzer şekilde muamele ediyordu":

> Kurda zehirli et koyuyor, Kızılderiliye ise çiçek mikrobu bulaşmış battaniyeler veriyordu. Kurdun inine baskın yaparak dağıtıyor ve yavruları yok ediyor; Kızılderilininse çocuklarını çalıyordu.... Kurtlarla Kızılderilileri öldürdüğü için cânilikle suçlandığı zaman, Mohawk zalimliğine ve geyik yavrularını daha canlıyken yiyen kurtlara dair hikayeler anlatıyordu..... Artık kendilerinden hiçbirinin olmadığı yerlere geri dönen Kızılderili ve kurtlara dönme deniyordu. Bufalo sürülerinin çevresinde yatıp duran kurtlara aylak kurtlar, kalelerin çevresinde dolanan Kızılderililere ise aylak Kızılderililer deniyordu.[133]

Çoğu zaman olduğu gibi, New England'ın dinî elitleri, bu hususu herkesten daha canlı bir biçimde ortaya koyuyordu. Muhterem Cotton Mather, kolonicilerin canını sıkan bazı Kızılderililere dair şöyle yazıyordu: "O uluyan, aç kurtların izini bulduğunuz zaman, canla başla peşlerine düşün; *Onları yok edene kadar geri dönmeyin....* Onları *Rüzgarın önüne katılmış toza* çevirin." Bunların hakikî maksadı olmayan etkili sözlerden ibaret görülmemesi için, New England'ın en saygın dinsel liderlerinden başka birine, Muhterem Solomon Stoddard'a bakalım: Stoddard, ta 1703 tarihinde Massachusetts Valisine, kolonicilere "Kızılderilileri ayı avladıkları gibi avlamak üzere" büyük köpek sürüleri alıp eğitmek için gereken paranın verilmesini resmen teklif etmişti. Bu sırada New England'da çok az Kızılderili kalmıştı ama bu çok azı bile Mather ve Stoddard gibilerine göre çok fazlaydı. Stoddard, "Köpekler Kızılderilileri çok korkutacaktır," diye yazıyor ve ekliyordu: "Bu köpekler, düşmana büyük kayıp verdirecek ve bizi yormadan çok fazla Kızılderili yakalayacaktır." Stoddard, daha sonra yerli erkek, kadın ve çocukları av-

---

133. Barry Holstun Lopez, *Of Wolves and Men* (New York: Charles Scribner's Sons, 1978), s. 170-71. Kızılderilileri yok etmek için çiçek hastalığı bulaştırılmış battaniyelerin kullanımı genel olarak inanıldığı gibi yaygın (veya etkili) olmadığı halde, Robert O'Connell bunun askeri tarihte "bir çeşit dönüm noktası" olduğunu yazar: "Hastalık bulaştırılmış cesetler kuşatma altında tutulan şehirlerde tutulduğu halde, bunun, düşman nüfusun bağışıklık yapısında bilinen bir zayıflığın silahların bir cevabı ile kasıtlı olarak imha edildiği ilk zaman olduğu görünmektedir. O'Connell, *Of Arms and Men*, s. 171. Çiçek hastalığının, Kızılderililerin "acınacak halde olan ırkını ortadan kaldırmak" için kasıtlı bir biçimde kullanılmasının bir 18. yüzyıl örneği için –çok sayıda Delaware, Mingo ve Shawnee insanını öldüren bir örnek– bakınız E. Wagner Stearn ve Allen E. Stearn, *The Effect of Smallpox on the Destiny of the Amerindian* (Boston: Humphries, 1945), s. 44-45.

lanıp yok edilmeyi hak eden ayılara benzetmekten vazgeçerek daha geleneksel bir benzetmeyi tercih ediyordu: "Eğer Kızılderililer diğer insanlar gibi olsaydı," diyerek itiraf ediyordu, ".....onları böyle avlamak insanlık dışı görünebilirdi"; ama aslında, dediğine göre, Kızılderililer kurtlardı ve "onlara kurtlar gibi muamele edilmelidir."[134] Sonraki iki yüzyıl boyunca da, Washington, Jefferson, Jackson ve gerçekte bütün beyaz ulusun arzularını temsil eden diğer liderler, bu papazların soykırım talimatlarını büyük bir özenle yerine getirdiler. Bu, onların Hıristiyanlık görevi olduğu kadar, kaderleriydi de.

• • •

Özetle, 1492'de on binlerce yıldır Kuzey ve Güney Amerika sâkinlerini dünyanın meskûn diğer kıtalarının sâkinlerinden uzak tutan zar üzerindeki mühür kırıldığında, bu yırtığa hücum eden Avrupalı maceracı ve koloniciler, teolojik açıdan dünyanın bu güne değin hiç görmediği kadar kibirli olan ve şiddeti meşrû kılan bir dinsel kültürün temsilcileriydi. Nefsi hor gören ve bedenle şehevî şeyleri kötü, iğrenç ve hayvanî olarak kabul eden ahlâkî bir tarihle beslenen bu kültürün en kutsal örnekleri,sadece acı ve zilleti inançlarının temeli görmekle kalmıyor aynı zamanda da yabanıllığın –dış dünyadaki kadar ruhtaki yabanıllığın da– dehşet verici karanlığı olarak gördükleri şeylerden hem korkuyor hem de bunların peşine düşüyordu. Bu, doğal haliyle bütün insanlığı "hasta, acılı ve çaresiz" gören bir inançtı, çünkü bu inancın –bir zaman masum Yeryüzü Cenneti'nin çıplak meskûnları olan– en eski mitsel ataları, kıskanç ve öfkeli bir Tanrı'nın yasakladığı şehevî bir ayartıya teslim olmuş ve bu suretle bundan sonra doğmak talihsizliğine uğrayan her bebeğin bizzat özünü kirleten bir "ilk günah"ı işlemişlerdi. Bu insanlara göre, kendi insanlarını da içeren bu dünyanın şeyleri korkunç ve iğrenç olduğundan bunlar, en azından bir şeyden eminlerdi: İnançları mutlak hakikatti ve başka bir şeye inanmakta ısrar edenler hoşgörülemezdi. Çünkü kötülüğü hoşgörmek onu teşvik etmekti ve bundan daha büyük bir günah olamazdı. Üstelik bu Hıristiyan azizlerin insanlığı bir hata yolundan gitmekte ısrar edenlerden arındırmak için yaktıkları hoşgörüsüzlük ateşi bir Haçlı Savaşı ya da kutsal savaş sûretindeki kutsal bir yangına dönüşse çok daha iyi olacaktı. Nihayet bu tür soykırımlar bizzat Tanrı'nın ilâhî planının bir parçası, hatta onun Oğlu'nun yakındaki İkinci Gelişinin müjdecisiydi.

---

134. Cotton Mather, *Souldiers Counselled and Comforted* (Boston, 1689), s. 28; Solomon Stoddard'tan George Dudley'e (22 Ekim 1703), *New England Historical and Genealogical Register*, 24 (1980) içinde, 269-70.

Bugün, Atlantik hattını ilk geçen o dünyaperest adamların kaçının bu dünya görüşünün bağnazlık derecesinde ateşli savunucuları olduğunu ve kaçının hiç düşünmeden bu görüşü toprak, servet ve güce yönelik tamahkârca arayışlarını kuşatan dinî çerçeve olarak kabul ettiğini bilmek imkânsızdır. Bazıları ruh arayışındaydı. Çoğu da hazine veya yerleşecek toprak peşindeydi. Ama tek tek teolojik bilinç düzeyleri ne olursa olsun, bunlar, bu Yeni Dünya'da ilkin yeni bir Cennetin bekçileri gibi görünen ancak çok geçmeden onların gözünde bizzat Şeytanî ahlâksızlığın temsilî haline gelen, hayret edilecek kadar çok yaratıkla karşılaştılar.

Hıristiyan Avrupalılar, bütün bunların arasında, önceki beş yüzyıl boyunca Avrupa Yahudilerine karşı muamelelerinde yaptıkları gibi ve inançlarının ilk günlerinden beri vahşete ve yabanıllığa karşı tepkilerinde olduğu gibi görünürde karşıt bir temâyüller dizisi sergilemeye devam etti: Putperest ve kâfirlerin ürkütücü kirliliğinden tiksinme, aynı anda da dünyanın bütün tiksinti verici kâfir ve putperestlerini İsa'nın yoluna çevirme arzusu. Bu, en hafif ırksal tezahürüyle, misyonerleri farklı renkten insanları Hıristiyanlaştırmak, ancak yeni dönmelerinin kendilerinden ayrı kiliselerde ibadet etmelerinde ısrar etmek üzere dünyanın sınırlarına sevkeden o iç sâikin aynısıydı. Amerika'da on sekizinci yüzyılın sonunda başlayan ırksal nefret ve misyon arasındaki bu çatışma yeniden tanımlanan bir kutsal savaş kavramıyla birlikte içsel çelişkilere sahip politik bir ideoloji şeklini alarak sekülerleşti. Hıristiyanlığın özel mülkiyet hakkı tamamen seküler gerekçelerle mazur gösterilirken Protestan Etiği nasıl Kapitalizm Ruhu'na dönüştürüldüyse, Amerika da aynı şekilde Kurtarıcı Ülke olarak karşı konulamaz ve aşikâr kaderini tahakkuk ettirerek Amerikan İmparatorluğu hâline geldi.

Ülkenin ilk ulusal dönemi boyunca bu, Amerika'nın (yeni ve temiz ulusu Eski Dünya'nın ve daha ötedeki sefil ülkelerin ahlâksızlıklarından korumak için) dünya meselelerinden uzak durarak, dünyanın daha az talihli köşelerine demokrasiyi ve Amerikan tarzı uygarlığı götürmek için "Amerika'nın Büyüyen İhtişamı"nı ihraç etme çağrısıyla aynı zamanda dile getirilen, manevî bir yalnızlığa çekilmesini gerektiren bildirgeler suretine büründü.[135] Yüzyıldan daha kısa bir zaman sonra, Amerikan emperyalizminin zirvede olduğu dönemde, aynı çelişkili görev kendisini bir kez daha gösterdi: Filipinler'e yayılmaya en fazla karşı çıkan Amerikalılar, bir yandan emperyalistlerin dünyayı yönetme hakkının ulusun kaderinde yazılı olduğu inancını paylaşırlarken, diğer yandan da büyük ölçüde ırk-

---

135. Bu ihtilaflı itkilerin kültürel gizli yollarının bazıları, Lawrence J. Friedman'ın, *Inventors of the Promised Land* (New York: Alfred A. Knopf, 1975) adlı eserinde ele alınmıştır.

sal kirlenmeye dair korkulanndan dolayı, kara derili, "aşağı" insanlardan müteşekkil bir ulusun ilhakı için gösterilen çabalara karşı direniyorlardı. Charles Francis Adams Jr., Amerika'nın Kızılderililere karşı sert muamelesinden, bu gibi bütün vakalarda hatırlanması gereken bir ders şeklinde söz ederken bunu çok açık bir biçimde dile getiriyor ve, çünkü, bu muamelenin sert olduğunu kabul etmesine rağmen, onun "Anglo-Sakson soyunu melezlerin ulusu olmaktan kurtardığı"nı söylüyordu.[136] Bu birkaç söz, hem soykırımsal ırk savaşının geçmiş gerekçelerinin korkunç bir yankısı, hem de gelecekteki soykırımlar için öjenik *meşrulaştırmalann tüyler ürpertici beklentisiydi; çünkü Amerika'nın en azametli ailesinin bu meşhûr mensûbuna göre, gelecekte bütün bir ırkın imhası, ırklann birbirine karışmasından daha iyiydi.

Ancak imhanın Amerika'nın yerli halklarının kaderinde olduğu ve bunu hak ettikleri düşüncesinin umumî ve sekülerleşmiş ideoloji haline gelişi bundan uzun zaman önceydi. 1784'te Amerika'yı ziyaret eden bir İngiliz'in tespiti şöyleydi: "Beyaz Amerikalılarda bütün Kızılderili ırkına karşı müthiş kinci bir nefret var; onları erkek, kadın, çocuk demeden yeryüzünden tamamen yok etmekten söz ettiklerini duymaktan daha olağan bir şey yok."[137] Bu ziyaretçi, sadece sınırda yaşayan beyazların görüşlerinden de söz etmiyordu. On dokuzuncu yüzyılın başlarında yaşayan seçkin bilim adamı Samuel G. Morton şöyle yazmıştır: "İyiliksever kafalar Kızılderililerin medeniyet hususundaki istidatsızlıklarına üzülebilir," ancak meselenin aslı şuydu ki, "[Kızılderilinin] zihinsel yapısı görünüşe göre beyaz adamınkinden farklıdır; bu ikisi sosyal ilişkilerde ancak çok sınırlı bir ölçüde birbirine uyum sağlayabilir."[138] "Bundan dolayı," diye ilave ediyordu zamanının en saygın Amerikalı tarihçisi olan Francis Parkman, kendisinin "insan, kurt ve şeytan, hepsi bir arada" diyerek tanımladığı yerliler, "ilerleyen İngiliz-Amerikalı güç dalgalarından önce eriyip yok olmaya mahkûmdu; ki şimdi bu güçler kontrolsüz ve karşılarında durulmaz bir şekilde Batıyı ezip geçmiştir." Yine ona göre, Kızılderili, aslında kendi mahvoluşundan kendisi so-

---

136. Christopher Lasch'ın, *The World of Nations: Reflections on American History, Politics, and Culture* (New York: Alfred A. Knopf, 1973) adlı eserinin içindeki, "The Anti-Imperialists, the Philippines, and the Inequality of Man" adlı çalışmasında, s. 78'de alıntılanmıştır. Aynı zamanda bakınız Drinnon, *Facing West*, s. 307-32.

*. İnsan ırkının soya çekim yoluyla zihnen ve bedenen geliştirilmesine dair, gelecek nesillerin ıslahına dair, katılımla geçen iyi hasletlere sahip.

137. J.D.F. Smith, *A Tour of the United States of America* (Londra, 1784), Cilt: 1, s. 345-46.

138. Samuel G. Morton, *Crania Americana, or a Comparative View of the Skulls of Various Aboriginal Nations of North and South America* (Philadelphia: John Pennington, 1839), s. 81-82.

rumluydu çünkü "medeniyet hünerlerini öğrenmezler ve ormanıyla birlikte yok olmalıdırlar."[139]

Ancak bu dönemde soykırımsal kaderin ve ilerleyişin kaçınılmaz ve haklı kurbanları şeklinde nitelendirilenler, sadece Amerika yerlileri değildi. Beyaz adamın gelişinden beri (toplu kıyım ve hastalıktan dolayı) aborijin nüfusunda keskin bir düşüş yaşayan Avustralya'da da, bilimsel ve akademik yayınlarda müştereken söylenen şey şuydu:

> Belli ki geleceğin kaderi.....Ârilere....aittir. Kurumları ve icatları despotizm, fetişizm ve yamyamlık olan ırklar, sükûnetli kösnüllük ve yerinde sayan köhnelik...ten hoşnut olan ırklar, insan türünün en soylu koluyla büyük varoluş mücadelesinde kalıcı olmayı bekleyemezler.... Doğru olan –akıllıca kullanılabilecek olan– en muktedir yolların ayakta kalmasıdır. Biz aşağı Avustralyalıları yok ederken amansız doğal seleksiyon kanununa başvuruyor ve acımasızca bu kanunu tahakkuk ettiriyoruz.[140]

Öte yandan 1860'larda, Amerika yerlilerinden çok azı hâlâ hayattayken, Muhterem Rufus Anderson, Hawai'de o zamana kadar adanın yerli nüfusunu yüzde doksan veya daha fazla oranda azaltan kıyımı araştırmış ve bunu bir trajedi olarak görmeyi reddetmiştir; bu misyonerin söylediğine göre, Hawai halkının toplam tahmini kaybı, "bedenin hastalıklı uzuvlarının kesilmesi" gibi gayet doğaldı.[141] Yirmi yıl sonra, yerli Maori halkı işgalci İngiliz ordularının getirdiği hastalıklar ve onlarla yapılan savaşlardan dolayı büyük bir nüfus kaybına uğrayan Yeni Zelanda'da, A.K. Newman adında biri şu tespitiyle bu ülkedeki birçok beyazın sözcülüğünü yapıyordu: "Herşey göz önüne alındığında, bu ırkın yok oluşu pek de üzüntü duyulacak bir şey değildir. Hızlı ve kolay bir şekilde ölüyorlar ve yerlerine üstün bir ırk geliyor."[142]

Yine Amerika'ya dönersek, ünlü Harvardlı hekim ve sosyal yorumcu Oliver Wendell Holmes'un 1855'teki gözlemine göre; Kızılderililer, "yok olmaları beyaz ırkla ilişkileri hususundaki sorunun" mecburî "çözümü" olan, "kusurlu bir insanlık tasla-

---

139. Francis Parkman, *The Conspiracy of Pontiac and the Indian War After the Conquest of Canada* (New York: Charles Scribner's Sons, 1915), Cilt 1, s. ix, 48.

140. Frederick Farrar ve H.K. Rusden, Raymond Evans, Kay Saunders ve Kathryn Cronin'in, *Exclusion, Exploitation, and Extermination: Race Relations in Colonial Queensland* (Sydney: Australia and New Zealand Book Company, 1975) adlı eserinde, s. 14, 81-82'de alıntılanmışlardır.

141. Rufus Anderson, D.D., *The Hawaiian Islands: Their Progress and Condition Under Missionary Labors* (Boston: Gould & Lincoln, 1864), s. 276.

142. James Belich'in, *The New Zealand Wars and the Victorian Interpretation of Racial Conflict* (Auckland: Auckland University Press, 1986) adlı eserinde, s. 299'da alıntılanmıştır.

ğı"ndan başka bir şey değildi. Yerlileri "kırmızı kalemle çizilmiş bir olgunlaşmamış insanlık müsveddesi" şeklinde tanımlayan Holmes, beyaz adamın Kızılderili'den "nefret" etmesinin ve "ormandaki vahşi hayvanlar gibi avlaması"nın gayet doğal olduğunu da sözlerine ekliyordu; "böylece kırmızı kalemle çizilmiş müsvedde silinir ve tuval, Tanrı'nın tasvirine daha fazla benzeyen bir insanlığın resmine hazırlanır."[143]

Yirmi yıl sonra, ülkenin 1876'daki yüzüncü yıl kutlamalarında, ülkenin önde gelen edebî entelektüeli, bir yazısında açıkça "ovalardaki bütün kızıl vahşilerin yok edilmesi"ni savunarak "vatanseverliğinden duyduğu gurur ve heyecanı" dile getiriyordu. William Dean Howells, *Atlantic Monthly*'nin nüfuzlu okuyucularına şöyle yazıyordu:

> Kızıl adam, bu koleksiyonda [Philadelphia Yüzüncü Yıl Sergisi] gerek model gerekse fotoğraflarında görüldüğü gibi, uğursuz vasıfları tiksintiden daha yumuşak herhengi duygu telkin edemeyecek olan, çirkin bir ifrittir. Kızılderili memurlarımızı görevlerini suistimalle suçlarken, belki de sadece o kusurlu ve acımasız, vahşi yüzlere sahip olmanın bozucu etkisini yeterince hesaba katmıyoruz; onlara küflü un ve çürük biftek bile fazla görülmelidir.[144]

Yine bundan birkaç on yıl sonra, önceki kuşağın en seçkin tarihçilerinin, bilimadamlarının ve kültürel eleştirmenlerinin aşamadığı, Amerika'nın önde gelen psikolog ve eğitmeni G. Stanley Hall, Batılı keşif ve kolonizasyonunun dünyanın dört yanında meydana getirdiği insan enkazını mütehakkim bir tavırla incelemiş ve şöyle yazmıştır:

> Belki de, aşağı ırklar hiçbir zaman, bugün olduğu kadar hızlı bir şekilde, hem bilinçli hem de organik süreçlerle insanlık bahçesindeki zararlı otlar gibi kökünden sökülmemiştir. Birçoklarına göre bu kaçınılmazdır ve haklı sebepleri de vardır. Merhamet ve şefkat, diyor Nietzsche, artık bir hastalıktır ve ahlâkın üzerine yükselip en güçlü olduklarından hayatta kalmaya en lâyık olanlar için dünya sahnesini temizlemeye çağrılıyoruz.... Kısa süre sonra dünya çok kalabalıklaşacak ve artık seçici vasıtaları elimize almaya başlamamız gerekiyor. İlkel ırklar, ya umutsuz bir çöküş içinde can çekişmektedir ya da en iyi ihtimalle kendilerini ehlîleştirmek veya medenîleştirmekteki başarısızlıklarını göstermişlerdir.[145]

143. Gossett'in, *Race* adlı eserinde, s. 243'te alıntılanmıştır.
144. William Dean Howells, "A Sennight of the Centennial", *Atlantic Monthly*, 38 (Temmuz, 1876), s. 103.
145. G. Stanley Hall, *Adolescence: Its Psychology and Its Relations to Physiology, Anthropology, Sociology, Sex, Crime, Religion, and Education*, Cilt: 2 (New York: D. Appleton and Company, 1904), s. 651.

Morton, Parkman, Holmes, Howells, Adams veya Hall gibi yüce kimselerin de aşamadığı, Amerika'nın yirminci yüzyıldaki ilk Başkanı olan adam, Theodore Roosevelt de, Amerikan Kızılderililerinin imhasının ve topraklarının istimlâkının "kaçınılmaz olduğu kadar, nihayet yararlı olduğu"nu eklemiş ve şöyle devam etmiştir: "Bu tür fetihlerin hâlâ saf barbarlık çağındaki mütehakkim bir halkın kendisini zayıf elleri arasında haset edilecek türden bir mükâfatı tutan, daha güçsüz ve tamamıyla yabancı bir ırkla karşı karşıya geldiği zaman gerçekleşeceği kesindir." Bundan dolayı (bir keresinde neşeli bir şekilde "en iyi Kızılderilinin ölü Kızılderili olduğunu düşünecek kadar ileri gitmiyorum ama sanırım onda dokuzu öyle ve ben o onuncuyu fazla yakından tanımak istemezdim" diyen) bu sevilen Amerikan kahramanı ve Nobel Barış Ödülü sahibinin aynı zamanda "suçlular....ve zayıf akıllılar"ın yanı sıra, "nesli bozulan kimselerin de arkalarında evlât bırakmalarının yasaklanması [gerekir]" demesi pek şaşırtıcı değildir. Kendisi, yüksek beyaz Amerikalı sınıflarının, "toptan aylak" ve "değersiz" aşağı ırk sürülerinin "sınırsız üremesi"ne yenik düşeceğinden korkuyordu.[146]

Bunlar, dünyanın 1930'larda ve 1940'larda başkalarına uygulanmış haliyle çok fazla duyacağı düşüncelerdi. (Gerçekten de, ırk ve ırkçılık tarihi hususunda tanınmış bir uzman olan Pierre L. Van Berghe, Roosevelt'i modern dünyanın önde gelen ırkçı devlet adamlarından oluşan müthiş üçlüye dahil eder; diğer ikisi de, Berghe'ye göre, Adolf Hitler ve Güney Afrika'da *apartheid*ın mimarı olan Hendrik Verwoerd'dir.)[147] Çünkü Hall ve Roosevelt'in göklere çıkardığı "aşağı ırklar"ın "kökünden sökülmesi" gerekçesini, en sonunda Nazi sözde-bilimine ilham veren: Varlığın Büyük Silsilesi varoluş'u bu güncel biçiminden alıyordu. Hiçbir şey, bu iki adamın da (ve onlardan önce gelen sayısız başkalarının) bu sözde-bilimin altında yatan temel ahlâkî ilke üzerinde esasen hemfikir oldukları kadar açık olamaz; Almanya'nın "politik biyolojinin büyük kâhini" diye nitelendirilen adam, Ernst Haeckel, bu temel ilkeyi, "aşağı ırklar" –Sepúlveda'nın "insanlıktan fazla eser taşımayan *homunculi*"si; Mather'ın "uluyan, aç kurtlar"ı; Holmes'un "kusurlu insanlık taslağı"; Howells'ın "çirkin ifritler"i; Hall'un "insanlık bahçesindeki zararlı otlar"ı; Roosevelt'in "daha güçsüz ve tamamıyla yabancı ırklar"ı– "uygar Avrupalılar"dan esasen o kadar farklıdır ki "bu yüzden onların yaşamlarına tamamen farklı bir değer biçmeliyiz," şeklinde ifade

146. Thomas G. Dyer'in, *Theodore Roosevelt and the Idea of Race* (Baton Rouge: Louisiana State University Press, 1980) adlı eserinde, s. 78, 86, 159-64'te alıntılanmıştır.

147. *A.g.e.*, s. xiii.

etmiştir.[148] Robert Jay Lifton'ın soykırım psikolojisine ilişkin detaylı çalışmasında işaret ettiği gibi, hiçbir şey, bu düşünüşün Nazi imha kampanyası şeklindeki sapkın kutsal savaşın sâiki olan "sert ve ölümcül kıyamet felsefesi"nden başka bir şey olmadığından daha açık olamaz.[149]

Kuzey ve Güney Amerika kıtalarına ve Karayip adalarına gelen ilk Avrupalılar, kendilerinden sonra Avrupa'daki Naziler gibi, gerçekleştirdikleri soykırım katliamları için ciltler dolusu tumturaklı ırkçı müdafaalar yazmışlardır. Onlara göre Yeni Dünya'da karşılaştıkları "aşağı ırklar," sadece aşağıdaki insanlık bölgelerinin kara ve günahkâr, şehvet düşkünü ve yabancı, kibirli, insan dışı ve Hıristiyanlık dışı sâkinleri değildi –ki medenî insanların bunlarla teması, ahlâkî açıdan çok ciddi bir kirlenme tehlikesi taşıyordu– aynı zamanda da Tanrı, her zaman olduğu gibi, Hıristiyanların yanındaydı. Ve Hıristiyanların ilerleme komutu haline gelen Tanrı arzusu, bunlar gibi tehlikeli hayvanlar ve vahşilerin yok edilmesiydi.

Elie Wiesel haklı: Auschwitz'e giden yol, Hıristiyanlığın ilk günlerinde döşenmeye başlamıştı. Ancak şimdi başka bir sonuç da aynı ölçüde açık görünüyor: Auschwitz'e giden yol doğrudan Hintlerin ve Kuzey ve Güney Amerika'nın kalbinden geçiyordu.

148. Daniel Gasman, *The Scientific Origins of National Socialism: Social Darwinism in Ernst Haeckel and the German Monist League* (New York: Elsevier, 1971), s. 150, 39-40.
149. Robert Jay Lifton, *The Nazi Doctors: Medical Killing and the Psychology of Genocide* (New York: Basic Books, 1986), s. 431, 441–42.

Sonsöz

Bu kitabın Columbia'nın 500. Yıldönümü'yle –buranın Batı Yarımküre'deki halkını neredeyse tamamen yok eden soykırımın başlangıcının beş yüzüncü yıldönümüyle– aynı tarihte yayınlanmasının gözden kaçması mümkün değildir. Ancak birçok okuyucu, 1992'nin aynı zamanda Nazilerin, Auschwitz'i bir savaş esirleri ve toplama kampından, mümkün olduğu kadar çok sayıda Avrupalı Yahudi'nin, Çingene'nin ve Nazilerin "faydasız hayatlar" şeklinde nitelendirdiği diğer halkların sistematik olarak imhası için tasarlanan, akla hayale gelmez dehşetlerin yaşandığı bir mekâna dönüştürmelerinin ellinci yıldönümü olduğunu muhtemelen bilmiyordur.

Gördüğümüz gibi Kuzey ve Güney Amerika'nın yerli halklarına karşı girişilen İspanyol ve İngiliz-Amerikan soykırımlarının önkoşullarından birinin yerlilerin tabiatları gereği, daimi olarak, yani ırksal olarak, aşağılık varlıklar olduğunun genel ifadesiydi. İşgalci İspanyollar, Kızılderilileri daha açık bir biçimde doğal köleler, insandan aşağı yük hayvanları olarak tanımlıyordu çünkü bu tanım, İspanyolların onları kullanma niyetine uygundu ve aynı zamanda da –Aristo'dan Aquinas'a kadar– eski Hıristiyanlığın ve Avrupa'nın gerçekleriyle açıklanması mümkündü. Kolonici İngilizler ve onların ardından gelen Amerikalıların Kızılderililerin hizmetine fazla ihtiyaçları olmadığından ve sadece onların topraklarını istedikleri

için, giriştikleri soykırımı meşrulaştırmak gayesiyle diğer Hıristiyan ve Avrupalı akıl kaynaklarına başvurdular: Kızılderililer, şeytanın yardakçılarıydı, ormanda yaşayan şehvet düşkünü, câni vahşiler, ayılar, kurtlar, haşaratlardı. İddia edildiği gibi Hıristiyanlığa ya da uygar yaşama döndürülemeyecek olduklarını gösterdiklerinden ve İngilizlerin ya da Amerikalıların onlara köle olarak pek ihtiyaç duymadıklarından dolayı, tek yapılacak şey Kızılderililerin derhal ve toptan öldürülmesi olarak görünüyordu.

Ancak yerli halklar, sadece Hıristiyan küçümsemesinin nesneleri değildiler. Avrupa tarihinin son bin yılının büyük bölümünde en azından 1096'da Almanya'da gerçekleştirilen tertipli ilk katliamdan beri Yahudiler tehlike içinde olduklarının bilincinde yaşıyordu. Sadece Hıristiyan Avrupa'nın Yahudilere ve Yahudilere ait her şeye uzun zamandır duyduğu hastalıklı nefreti ayrıntılarıyla anlatan kitaplar mevcuttur. Bu acı tarihi burada yeniden hatırlamak için ne yer ne de gerek vardır. Ancak bu noktada bir örnek vermeliyiz. *On the Jews and Their Lies* [Yahudiler ve Yalanları] adlı uzun bir risalede Martin Luther bütün Yahudilerden "bir salgın, bir veba," "zehir saçan amansız solucanlar," "iflah olmaz, kötüğe batmış zehirli ve şeytanî bir grup," "faydasız, kötü ve zararlı insanlar," "sinsi yılanlar, katiller ve şeytanın çocukları," "engerekler gürûhu" ve "vahşi köpekler" diyerek bahsediyordu. Tabii ki Luther, kendine has kaba belâgatiyle, sadece sayısız azizin ve azizlik heveslisinin savunduğu ve yüzyıllardır Yahudilere karşı ifade ettikleri düşünceleri dile getiriyordu. Aynı şekilde "samimi tavsiye"sini sunarken Hıristiyan kitlelerin fikirlerini de temsil ediyordu:

> Sinagoglarını ya da okullarını ateşe vermek ve yanmayan ne varsa hepsini gömerek pislikle örtmek öyle ki bir daha hiç kimse onlara ait tek bir taş veya kül görmesin... (ayrıca) evlerinin de yıkılarak yerle bir edilmesini tavsiye ederim...yine tavsiye ederim ki böyle putperestlik, yalan, küfür ve kutsala saygısızlığı öğreten bütün dua kitapları ve Talmud yazıları ellerinden alınsın...hahamları bundan sonra ölmek ve sakat kalmanın acısına dair vaaz vermekten men edilsin...Yahudiler için ana yollardan sağ salim geçiş tamamen kaldırılsın...bütün para, gümüş ve altın hazinesi ellerinden alınarak başka bir yerde güvenle korunsun...(ayrıca) tavsiye ederim ki, genç ve güçlü Yahudi kadın ve erkeklerin ellerine harman döveni, balta, çapa, bel ve iğ verilerek kendi ekmeklerini kendi alın terleriyle kazanmaları sağlansın...ancak devlet büyükleri Yahudilerin şeytanîce havâiliklerini kısıtlamak ve onlara karşı şiddet kullanmakta gönülsüz davranırsa, bunlar, söylediğimiz gibi, ülkeden kovulmalı ve onlara Kudüs'teki arazi ve mülklerine geri dönmeleri söylenmelidir; orada yalana, sövgüye, kutsala saygısızlığa, iftiraya, cinayete, hırsızlığa, soygunculuğa, tefeciliğe, alaya devam edebilir ve bizim aramızda yaptıkları bütün iğ-

renç melunluklara dalabilir ve bizim devletimizi, ülkemizi, hayatımızı, mülkümüzü ve en önemlisi de İsa Mesihimizi, inancımızı ve kilisemizi şeytanî zorbalık ve hıyanetleriyle bir daha kirletemez ve bozamazlar.[1]

Ancak Luther'in bu artan şiddet ve nefretini içinde barındıran biri bile, Yahudileri o zaman henüz ayrı bir varlık kategorisi olarak görmüyordu. Yukarıda alıntıladığımız gibi neredeyse 200 sayfalık hakaret söylevinden sonra, Luther gerçekten de tenkidini şu sözlerle sonlandırır: "Sevgili Efendimiz İsa *onları merhametle dine döndürsün* ve bizi onun ilminde, yani ebedî hayat yolunda her dâim sabit ve sebatkâr kılsın. Amin."[2]

Özetle, bütün o sözde o aşağılık özelliklerine rağmen Yahudiler hâlâ ruh taşıyordu ve hâlâ insandı ve kurtarılabilmeleri hâlâ mümkündü. Tabii, zamanla bu düşünce de değişecekti; en azından sonradan gelecek Töton soyundan bazı Hıristiyanlar için. O çirkin mantıksal sonuca doğru bu düşünce değişiminin gerçekleşmesi uzun bir zaman aldı ancak Luther'in bunları yazdığı sırada İspanya'da, *limpieza de sangre* doktrini, temel zemini hazırlamaktaki rolünü oynuyordu ama üç yüz yıl sonra aksi takdirde silik kalacak olan, Wilhelm Marr adlı Yahudi düşmanı bir Alman yazar, açıkça Yahudilerin bağımsız, dejenere ve son derece kirletici bir ırk olduğunu ileri sürdü. Bu fikir, konuya sürekli kendi çeşitlemelerini üreten başkalarınca da ele alındı.[3]

"Bu eserlerde Yahudiler sadece kötü olarak değil," diyerek gözlemlemektedir Norman Cohn, "aynı zamanda da iflah olmayacak derecede kötü olarak gösterilmekte ve ahlâk bozukluklarının kaynağının da artık sadece dinlerinde değil fakat aynı zamanda bizzat kanlarında bulunduğu söylenmektedir."[4] İftiralarını incelikle işleyen Marr'dan daha tesirli olan bu yazarlar arasında, sahte ve katı bir zâhidâne cinsel yaşam iddiasındaki, dindar bir Hıristiyan olan Houston Stewart Chamberlain adında Almanlaşmış bir İngiliz de vardı. Chamberlain'e göre, Yahudilerle Âriler arasında ölümüne bir savaş yani kutsal bir savaş kaçınılmazdı ve Cohn'un Chamberlain'in muazzam tasarısına dair yazdıklarına göre, Yahudi "'ırkı' kesin olarak yenildiği" zaman, "Alman 'ırkı' kendi ilâhî kaderinin farkına var-

1. Ed. Franklin Sherman'ın, *Luther's Works* (Philadelphia: Fortress Press, 1971) adlı eserinde, Cilt: 47, s. 265-92'de, Martin Luther, "On the Jews and Their Lies".
2. *A.g.e.*, s. 306, Vurgulama eklenmiştir.
3. Marr hakkında, bakınız Moshe Zimmermann, *Wilhelm Marr: The Patriarch of Anti-Semitism* (New York: Oxford University Press, 1986).
4. Norman Cohn, *Warrant for Genocide: The Myth of the Jewish World-Conspiracy and the Protocols of the Elders of Zion* (New York: Harper & Row, 1967), s. 171.

mak konusunda özgür olacaktı böylece de soylu bir maneviyat bağışlanan ve esrarengiz bir şekilde modem teknoloji ve bilimi eski zamanların kırsal, hiyerarşik kültürüyle birleştiren, yeni ve parlak bir dünya yaratılacaktı."[5] Eğer bu aşikâr kader hayali John Winthrop, Thomas Jefferson ve diğerlerinin yazılarından akislerle erken dönem Amerikan tarihi öğrencilerine rahatsız edici ölçüde tanıdık geliyorsa, Chamberlain de buna benzer çarpıcı bir tarihî bağlantı kurmuştur: Yazdığına göre Hitler'le tanışır tanışmaz aklına Martin Luther gelmiştir.[6]

Chamberlain sezgisinde haksız değildi ve burada, ilk bakışta bir paradoks var gibi görünmektedir. Çünkü Luther'in Yahudi fobisi, ne kadar nefret uyandırıcı olursa olsun, kendisinin düşüncesinde Yahudilere ait "ırksal" bir tanımın, Hitler'in soykırım ideolojisinde çok önemli bir yere sahip olan bir tanımın olmamasından dolayı, Yahudi kırımından –Soykırımdan– ayrıldığını belirtmiştik. Bu, azımsanmaması gereken bir ayrımdır. Ancak unutulmaması gereken başka bir şey de vardır: Hitler için Hıristiyanlık ne kadar önemsiz olursa olsun, Hıristiyan Babalarının (ve Luther'in) düşünce merkezlerinde olduğu gibi, onun düşüncesinin merkezinde de, kendisi gibi düşünmeyen herkese karşı mutlak ve şiddetli bir nefretin yanı sıra; insanın ahlâksızlaşmasına, kirlenmeye, bozulmaya ve aynı zamanda da temizlenmeye, saflığa ve arınmaya dair yoğun bir endişe yatıyordu.[7]

Bu elbette bir tesadüften ibarettir ama 1924 yazında, Hitler Münih'in dışında hapiste, Rudolf Hess'e *Kavgam*'ın içeriğini yazdırırken, yazar Joseph Conrad İngiltere'de, Canterbury yakınlarında kalp krizinden öldü. Görünürde, bu iki adamın neredeyse ortak hiçbir noktası yoktu. Örneğin Hitler, işlediği sayısız insanlık suçları arasında, Sovyetler Birliği'nin savaşın sadece ilk üç ayında üç milyondan fazla Sovyet askerinin ölümüne neden olan büyük işgali Barbarossa Operasyonu'nun mimarı olacaktı; bu sırada Conrad bütün Avrupa emperyalizmini, özellikle de Afrika'nın sömürülmesini "bugüne kadar insanî bilinç ve coğrafî keşifler tarihinin çehresini en kötü yağma kapışması" diyerek kınıyordu.[8] Ancak Hitler'de

5. Cohn, *Warrant for Genocide*, s. 172.

6. George L. Mosse, *Toward the Final Solution: A History of European Racism* (New York: Howard Fertig, 1978), s. 108.

7. Bunun, Hitler düşünüşünde ve genel olarak Nazizm'de tartışması için, bakınız Robert Jay Lifton, *The Nazi Doctors: Medical Killing and the Psychology of Genocide* (New York: Basic Books, 1986), s. 481-85.

8. Joseph Conrad, *Last Essays* (Londra: J.M. Dent & Sons, 1926), s. 25. Barbarossa Harekatındaki Sovyet askeri kayıplarının sayısı, Peter Calvocoressi, Guy Wint ve John Pritchard'ın, *Total War: Causes and Courses of the Second World War*, Düzeltilmiş İkinci Baskı (New York: Pantheon Books, 1989) adlı eserinde bildirilmiştir, s. 204.

diğergâm davranışa karşı nasıl küçümseme ve nefretten başka bir şey yoksa (zalimlik, demiştir, insanların gerçekleştirdiği bütün ilerlemenin yegâne temelidir) Conrad da insanlık vaadine karşı o kadar kibarca bir küçümsemeyle doluydu. Bu nedenle, Aziz Teresa'nın hayatını okuduğunun ertesi günü, yakın dostu Cunninghame Graham'a şunları yazdı:

> Evrenin ateş damlalarından ve çamur tortularından oluşan sırları bizi hiç mi hiç ilgilendirmiyor. Nihayet soğuktan can vermek olan insanlığın kaderini düşünüp üzülmeye değmez. Eğer bunu yüreğine alırsan, dayanılmaz bir trajediye dönüşür. Eğer ilerlemeye inanırsan ağlamak zorunda kalırsın çünkü ulaşılan mükemmeliyet mutlaka soğukla, karanlıkla ve sessizlikle sona erecektir.[9]

Joseph Conrad, Albert J. Guerard'ın deyişiyle, birçok kimse tarafından "İngiliz romancılarının en felsefisi ve bir psikolog olarak en kompleksi," ve "İngilizcedeki en büyük birkaç kısa roman'dan" ikisinin yazarı olarak görülmeseydi, bu konulardaki düşüncelerinin de pek önemi olmayacaktı.[10] Conrad'ın ünlendiği ve "bugün belki de Amerikan üniversitelerinin İngiliz dili bölümlerindeki yirminci yüzyıl edebiyatı derslerinde en çok tavsiye edilen," bundan dolayı da "büyük romana giriş olarak bütün birinci sınıf öğrencilerinin okuduğu" bu kısa romanlardan biri, *Heart of Darkness* [Karanlığın Kalbi]dir.[11]

Hıristiyan Batı'nın iddia edildiği gibi kendi kötülüğüne dalma saplantısını ya da Hıristiyan kültürünün barbarlığa, vahşete, yabaniliğe ve karanlığa duyduğu dayanılmaz çekimi ve aynı zamanda da bunlar karşısındaki korkusunu tasvir eden daha güçlü romanlar varsa da, çok azdır. Issız çöllerde gezen ve her gün bedenleri ve ruhlarının içinde gizlenen iğrenç pisliği hatırlatan şeylerle kendilerine işkence eden İlk Hıristiyan münzevilerinin didaktik hikayelerinde olduğu gibi, *Heart of Darkness* da, Batı düşüncesinden birçoklarının uzun zamandır, uzak

---

9. Frederick R. Karl ve Laurence Davies, edlr., *The Collected Letters of Joseph Conrad* (Cambridge: Cambridge University Press, 1986), Cilt: 2, s. 16. Hitler'in insanlığı küçük görmesi oldukça meşhurdur ve kapsamlı bir şekilde tartışılmıştır, fakat bakınız, örneğin, Alan Bullock, *Hitler: A Study in Tyranny*, Düzeltilmiş Baskı (New York: Harper & Row, 1962), s. 398-99.
10. Albert J. Guerard, "Introduction" to Joseph Conrad, *Heart of Darkness and the Secret Sharer* (New York: New American Library, 1950), s. 7-8.
11. Alıntılanmış sözler, Chinua Achebe'nin, *Hopes and Impediments: Selected Essays* (New York: Doubleday, 1989) adlı eserinin içinde, s. 14-15'teki, "An Image of Africa: Racism in Conrad's *Heart of Darkness*" başlıklı dahice denemesinden; ve Marianna Torgovnick'in, *Gone Primitive: Savage Intellects, Modern Lives* (Chicago: University of Chicago Press, 1990) adlı eserinde, s. 141'den alınmıştır.

ufukların ötesindeki barbar vahşilerde olduğu kadar, bütün insanların kalbinde mûkim olduğuna inandığı soğuk ve müthiş korkunun bir keşfidir. Ancak bu eserin Batılı okuyucularının fazla dikkatini çekmeyen bir şey varsa, o da, bu korkuya Conrad'ın kendi ırkçı bakışındaki kötülüğün nasıl aşılanmış olduğudur. Gerçekten de, *Heart of Darkness* için kısaca eleştirmenlerin övgüleriyle dolu bir yüzyıldan sonra, "Conrad [bir yandan] imparatorluk sömürüsünün kötülüğünü görüp kınarken, nasılsa onun demirden dişini bileyen ırkçılığın farkında olmadığı"nı en açık şekilde ortaya koyan kişinin, Chinua Achebe –Nijeryalı seçkin bir romancı ve edebiyatçı– olması mânidardır. Farkında değildi çünkü Conrad bizzat "tam bir ırkçı"ydı.[12]

Conrad'a göre, eserini tiksinmeden okuyan milyonlarca insan gibi, insanoğlunun özünün en kötü –en hayvanî ve en çirkin– yüzünü sezgisel olarak temsil eden şey Afrika insanlarıdır. Conrad, Batılı okuyucularının bunu kendilerine söylenmeden anlayacağını biliyordu; haklıydı da. Hiçbir argümana gerek yok, tasvir yeterlidir:

> [B]irden, bir dönemeçten zorlukla dönerken, bir an saz örgüden duvarlar, sivri tepeli çatılar görünüyor; çığlıklar kopuyor; aşağı doğru sarkan ağır ve hareketsiz yaprakların altında bir sürü kara kol ve bacak, çırpılan eller, yere vuran ayaklar, sallanan bedenler, dönen gözler beliriyordu. Buharlı gemi bu kara ve anlaşılması mümkün olmayan çılgınlığın yanından ağır ağır ilerliyordu. Tarih öncesi insan bizi lanetliyor, bize tapınıyor ya da karşılıyordu bizi –kim bilebilirdi ki? Artık çevremizde olup bitenleri kavrayamaz halde, hayaletlerin yanından geçerken, akıl hastanesinde taşkın bir feverân karşısındaki aklı başında bir adam gibi, içimizde merak ve gizli bir dehşet vardı.... Yakalanmış bir canavara zincirlenmiş haldeyken bakmaya alışkınız biz; ya orada– orada canavara benzeyen ve serbest olan bir şeye bakıyordunuz. Bu şey dünyaya ait değildi; insanlarsa –Hayır, bunlara insan değil de diyemezdiniz. Bilirsiniz, en kötüsü de buydu– onların insan olabileceği şüphesi. Bu şüphe, insana ağır ağır geliyordu. Bağırıyor, sıçrıyor, dönüyorlar, suratları çirkin biçimler alıyordu; ama sizi heyecanlandıran şey, sadece insan olup olmadıkları düşüncesiydi –sizin gibi– bu vahşi ve şiddetli kargaşayla uzaktan akraba olabileceğiniz düşüncesi. Çirkin. Evet, yeterince çirkindi; ancak eğer gerçekten insansanız, kendi içinizde bu şamatadaki korkunç samimiliğe belli belirsiz de olsa bir karşılık olduğunu kendinize itiraf ediyordunuz; bunda sizin –ilk çağların karanlığından böylesine

12. Achebe, "An Image of Africa", s. 11, 19. *Gone Primitive* adlı eserinde, s. 270'te Torgovnick, Achebe'nin denemesinin 1977 yılında yayımlanmasından sonra bazı edebi çevrelerde patlak veren öfkeyi ele alır; Torgovnick'in kendisi (s. 141-58), Conrad'ın, Afrika'ya özgü ilkelciliğin ırkçı vizyonu içindeki dişi öğeye odaklanır.

uzak olan sizin– kavrayabileceğiniz bir mânâ olduğuna dair belli belirsiz bir şüphe olduğunu.[13]

"Bilirsiniz, en kötüsü de onların insan olabileceği *şüphesi*" idi. Şu kesin ki, bu parçanın amacı, sadece Afrikalıların gerçekten de ne kadar *kesin bir şekilde* insan dışı göründüğünü ve gerçekten ait oldukları hayvanlar dünyasının karanlık sınırına ne kadar yakın olduklarını; böylelikle de Avrupalıların bir türlü akıllarından çıkaramadığı düşüncenin, bu kadar vahşi, canavarca yaratıklara karşı "içinizde bu şamatadaki korkunç samimiliğe belli belirsiz de olsa bir karşılık" –ve onlarla "uzaktan akraba"– olduğunuz düşüncesinin tesirini mümkün olduğunca etkili bir biçimde ortaya koymaktır. Achebe'nin başka bir yazısında söylediği gibi: "Siyah adamla karşılaştığı zaman, beyaz adamın yapacağı basit bir seçim vardır: Ya siyah adamın insan olduğunu ve ondan doğan eşitliği kabul etmek ya da bunu reddederek onu bir yük hayvanı gibi görmek. Entelektüel söz oyunları dışında, bir orta yol yoktur."[14] Ama aslında, geçmiş yüzyıllar ve muhtemelen önümüzdeki uzun bir zaman boyunca, sadece Afrikalılara değil, aynı zamanda da Avrupalı soydan gelmeyen bütün halklara dair Avrupalı düşüncesini zehirleyen, bu "entelektüel söz oyunları"ndan başka bir şey değildir. Avrupalının karanlığının gerçek kalbi işte buradadır. Çünkü Martin Luther'in Yahudi karşıtı feveranlarını Adolf Hitler'inkilerden ayıran çizgi, çok önemli bir çizgidir ama bu çizgi aynı zamanda da ürkütücü ölçüde incedir. Ve sadece yirminci yüzyıl başlarında Almanya'da değil, fakat dört yüzyıl önce Hintler'de ve Amerika'da olduğu gibi, bir kez geçildi mi bu çizgi, soykırım, olsa olsa bir adım ötededir.

Geçen elli yılda zaman zaman, Amerikalılar, geçici bir süreliğine de olsa, dış savaş koşullarında bu çizginin sınırına gelmiştir. Bu nedenle, John W. Dower'ın ortaya koyduğu gibi, 1940'larda Pasifik'te patlak veren savaş, Amerikalıların Japonlara bakışında önemli bir değişime neden olmuştur; savaş öncesinde ırksal bir küçümseme ve reddetme şeklindeki yaklaşım (Smithsonian Enstitüsü Antropoloji Bölümü müdürü, Başkana, Japonların kafatasının "bizimkilere göre yaklaşık 2000 yıl daha az gelişmiş" olduğunu bildirirken, Batılı askerî uzmanların birçoğu da, Japonların, "gözleri çekik olduğu için hedefi isabet ettiremeyen" beceriksiz pilotlar olduğuna inanıyordu) savaş esnasında yerini Japonların çok iyi savaşçılar ancak ahlâkî açıdan insandan aşağı hayvanlar olarak görülmelerine bırakmıştır.

13. Conrad, *Heart of Darkness*, s. 105-106.
14. Chinua Achebe, *Hopes and Impediments* adlı eserinin içinde, "Impediments to Dialogue Between North and South", s. 23.

Bu dönüşüm, Amerikan askerleri için, Japon birliklerine cezadan muaf olarak işkence etmeleri ve onları kesmeleri –tıpkı Japonların da, kendi tarzlarında, Amerikalıların ırksal imgelerinin kendi kültürlerinde yeniden şekillenişine uygun olarak Amerikalılara yaptıkları gibi– için bir izin haline gelmiştir. Pasifik'teki Amerikalı bir savaş muhabiri, *Atlantic Monthly*'deki bir köşe yazısında şunları hatırlıyor:

> Esirleri acımadan vurduk, hastaneleri taradık, tahliye gemilerini bombaladık, düşman sivillerini öldürdük veya onlara kötü muamelede bulunduk, yaralı düşmanların işini bitirdik, can çekişenleri ölenlerle birlikte bir deliğe attık ve Pasifik'te, sevgililerimize masa süsleri yapmak için düşman kafalarını kaynatarak kafataslarından etleri sıyırdık ya da kemiklerinden mektup açacakları oyduk.[15]

Dower, "ölü veya can çekişen Japonlardan altın diş, kulak, kemik, kafa derisi ve kafatası gibi tüyler ürpertici savaş alanı ganimetleri toplama fetişi" dediği şeye dair başka örnekler de veriyor. Bu âdetler yurtta o kadar beğeni kazanmıştır ki, 1944 yılında, *Life* dergisi, "ilginç" bir hikayeyle birlikte, "Pasifik'teki nişanlısının kendisine gönderdiği bir Japon kafatasıyla poz veren çekici bir sarışının tam sayfa fotoğrafı"nı bastı.[16] (1814'teki At Nalı Dirseği Savaşı'nı örnek alarak; bu savaşta, Andrew Jackson sadece dizgin yapımı için ölen Kızılderililerin derilerinin yüzülmesine nezaret etmekle kalmamış, aynı zamanda da cesetlerden alınan hatıra eşyalarının "Tennessee bayanları"na dağıtılmasıyla ilgilenmiştir.)[17]

Life'da yayınlanan bu fotoğraf ve yazıdan yirmi yıl kadar sonra, General William C. Westmoreland, Vietnam'daki Amerikan askerlerinin sayısının sınırlanması gerektiğini açıklarken, Vietnam halkından "beyaz karıncalar" diyerek bahsediyordu:

> Hepsi de karıncaları öldürmek için birer tornavida kullanan karınca yok edicileri bir yere yığarsanız, katların ya da zeminin çökme tehlikesi ortaya çıkar. Biz bu savaşta karıncaları öldürmek için tornavida kullanıyoruz çünkü bu bir gerilla savaşı ve daha büyük silahlar kullanamayız. Karıncalardan evi yıkmadan kurtulabilmek için karınca yok edicilerin doğru dengesini tutturmamız gerek.[18]

15. John W. Dower'in, *War Without Mercy: Race and Power in the Pacific War* (New York: Pantheon Books, 1986) adlı eserinde, s. 64'te alıntılanmıştır. Bir önceki paragraftaki alıntılar, *a.g.e.*'dendir, s. 108, 335.
16. *A.g.e.*, s. 64-65.
17. Ronald T. Takaki, *Iron Cages: Race and Culture in 19th-Century America* (New York: Alfred A. Knopf, 1979), s. 96.
18. Richard Drinnon'un, *Facing West: The Metaphysics of Indian-Hating and Empire-Building* (Minneapolis: University of Minnesota Press, 1980), s. 448-49.

Generalin, düşman tarafındaki ölülerin "ceset hesabı"na indirildiği bir savaşta, Güneydoğu Asyalı "sülükleri," "ödlekleri" ve "kolay avları"nı bu şekilde hayvana benzetmesinden işaret alan Vietnam'daki Amerikan askerleri, tıpkı babalarının İkinci Dünya Savaşı'nda yaptığı gibi, Vietnamlıların cesetlerinden parçalar alıp görev gezilerinin yâdigârı diye sakladılar. Vietnam, diyordu askerler, bir "Kızılderili Ülkesi"ydi; General Maxwell Taylor da Kongre'de savaş hakkında verdiği demeçte Vietnamlı düşmanlardan "Kızılderili" diye bahsediyordu, resmi devlet beyanlarına göre de, Kızılderili ülkesinde yaşayan insanlar burayı "istilâ etmiş"ti. Vietnamlılar insan olabilirdi ama ABD Büyükelçiliği Halkla İlişkiler Sorumlusu John Mecklin'in söylediğine göre, bunların akılları "bir çocuk felci kurbanının pörsümüş bacağı"na denk; "muhakeme yetileri....altı yaşındaki bir Amerikalınınkini zar zor aşıyordu."[19] Gonzalo Fernández de Oviedo y Valdés daha iyisini söyleyemezdi.

Bundan bir yirmi yıl daha sonra, dünyanın başka bir yerinde, yüzlerce Amerikan tankı yollarına çıkan bütün insanları çiğneyip diri diri toprağa gömerken, Iraklı kadın ve çocuklar için kullanılan terim "ikinci dereceden zarar"dı. Daha Irak'la savaş patlak vermeden önce, ABD Hava Kuvvetleri 77. Tabiye Savaşçı Bölüğü, Orta Doğu'daki kaçınılmaz görevlerinde yapacaklarını anlatan bir şarkı kitabı çıkararak dağıtmıştı. Yayınlanabilecek nitelikte olan tek örnek şudur:

> Gökyüzünde hayalet uçaklar
> Ölmeye hazırlanıyor Farslı kusmuklar
> Sinsice arkalarından gümbür gümbür geliriz
> Allah yaratırsa biz de yakarız.[20]

Kitaptaki diğer nazım parçaları sadizm ve müstehcenliğin karışımıdır ve çoğunluğunda bütün Arap ve İslam halklarını ırk olarak aşağı gören kişileştirmeler; Amerikalılar tarafından toptan yok edilmeleri vahşi, şiddetli seksle bir tutulan, kurtların sardığı kadınlar vardır. Kısa süren savaş esnasında da, Amerikalı pilotlar, silahsız, geri çekilen düşman askerlerinin öldürülmesine "hindi avı" adını veriyor ve Irak halkını –diğer bir isimleri de "boş kafalar"– müttefik uçaklar gökyüzünde belirdiği

19. *A.g.e.*, s. 369, 449; Frances FitzGerald, *Fire in the Lake: The Vietnamese and the Americans in Vietnam* (Boston: Little, Brown and Company, 1972), s. 367-68.
20. Bundan başka pasajlar –bundan daha şiddetli ve müstehcen olanlar– Christopher Hitchens'in, "Minority Report", *The Nation* (13 Şubat 1989) adlı eserinde, s. 187'de yayımlanmıştır, fakat Hitchens bile belirli mısraları tekrar yayımlayamamıştır.

zaman kaçışan "hamam böcekleri"ne benzetiyordu. Amerikan savaş uçaklarının kanatları altına asılan bombaların üzerinde, "Bayan Saddam'ın seks oyuncağı" ve "Saddam için makattan ilaç" yazıyor; daha sonra Amerikalı muharebe kumandanı, bir televizyon röportajında işini tamamlamak istediğini itiraf ediyordu: "Kapıyı tamamen kapatabilir ve bunu bir imha savaşına dönüştürebilirdik," diyordu; generale saldırıdan vazgeçme emri verilmeden –o buna üzülüyordu– önce, bu, "neredeyse Cannae savaşı gibi, bir imha savaşına dönüşecekti.[21]

M.Ö. 3. yüzyılda yapılan ve Annibal komutasındaki Kartaca birliklerinin 80.000 ila 90.000 Romalı'yı neredeyse tamamen yok ettiği Cannae savaşının, bugün hâlâ askerî tarihçiler tarafından toplu imhanın örneği olarak görüldüğünü belirtmekte yarar vardır. Saldırının meydana geldiği bölgede yaşayan İtalyanlar, bugün bile katliam alanına *Campo di Sangue*, yani "Kanlı Meydan" adını vermektedir. General Norman Schwarzkopf'un, kendi deyişiyle, Irak'ta yapmak istediği işte budur. Ve basında çıkan, Amerikan hükümetinin doğrudan savaş sonucu ölen (aralarında 55.000 kadar da çocuğun bulunduğu) masum sivilleri umursamadığına dair delillerle ve Amerikan tıbbî yardım ekibinin, başka yüzbinlerce Iraklı çocuğun da sivil tesislerinin bombalanmasından ötürü, hastalık ve açlıktan öleceği şeklindeki tahminiyle karşılaştıkları zaman da, Pentagon'un cevabı ya sessiz kalarak açıklama yapmaktan kaçınmak ya da kısa bir "savaş cehennemdir," sözü olmuştur.[22]

Gerçekten de öyledir. Yakın zamanlardaki birkaç savaş meydanına yaptığımız bu kısa gezinin amacı, zaten kınanması çok kolay olan şeyleri kınamaktan ibaret değildir; amaç, daha çok ırkçıların insanları insanlıktan çıkarması ve ardından gelen toplu yıkımın günlük hayatın yüzeyine ne kadar yakın olduğunu göstermektir. Çünkü savaşın neden olduğu birçok şeyden biri de, bütün düşman nüfusunun geçici olarak gereğinden fazla, sarf edebilir şeklinde tanımlanmasıdır. Birçok psikopat olmayan insanın masum insanları katledip sonra da vicdan azabından korunabilmesi için, önce bu yeniden tanımlamanın yapılması gerekmektedir.

21. *New York Times* (28 Mart 1991), s. A18, 3. ve 4. köşe yazıları.

22. Savaşın dolaysız bir sonucu olarak öldürülen çocukların tahmini sayısı ve ilerki aylarda ölüme terkedilenlerin rakamının tahmini, savaşın kötü sonucundan sonra Irak'ı ziyaret eden on kişilik bir Harvard Üniversitesi tıbbi takımından gelir. Bakınız *New York Times* (22 Mayıs 1991), s. A16, 1. ve 2. köşe yazıları. Aynı zamanda bakınız, Birleşmiş Milletler Genel Sekreterliği araştırması, *Guardian Weekly* (4 Ağustos 1991), Londra, s. 9, Köşe yazıları 1-5. Amerika'nın Irak'a karşı olan savaşı hakkında düşünceler bu yazıda görünmeye başlamıştır, fakat dikkat edilmesi gereken ilk kitaplardan biri, Thomas C. Fox'un, *Iraq: Military Victory, Moral Defeat* (New York: Sheed & Ward, 1991) adlı kitabıdır.

Aslında bu siyasî ve psikolojik dönüşümde, hiçbir şey, bütün insan kategorileri-ni insanlığın uzak bir mecrasına tevdî eden derin bir ulusal ve kültürel bilinç ku-yusu kadar faydalı olamaz.

Ancak en kötü savaşların dahî bir sonu vardır. Askerî yenilgi, siyasî teslimiyete götürür ki, savaşların çoğunun nedeni siyasîdir. Fakat soykırım farklıdır. Soykırımın *amacı*, bütün bir halkın canına kıymak ya da onları ayırt etmeden öldürmektir; bunun yoluysa ya kesin bir toplu kıyım ya da onları unutuluşa götürecek koşulları yaratmaktır. Bundan dolayı Auschwitz'deki sentetik plastik fabrikasında ya da yakındaki kömür madenlerinde insanları öldürene kadar çalıştıran köle çalıştırma projeleri, en az burada ve diğer kamplardaki gaz odaları kadar soykırım amaçlıdır. Öte yandan, Arno J. Mayer, "1942'den 1945'e kadar, elbette Auschwitz'de, ancak muhtemelen hepsinde, [kamplarda] "doğal" sebeplerden ölen Yahudi sayısının sözde "doğal olmayan" sebeplerle ölenlerden daha fazla olduğunu iddia ederken pekâlâ da haklı olabilir: "Doğal" sebepler "hastalık, salgın, kötü beslenme, [ve] fazla çalıştırılma;" "doğal olmayan" sebeplerse "vurulma, asılma, fenol enjeksiyonu veya gaz"dı. Mayer'in da ısrarla söylediği gibi, "doğal" yollarla ölenlerin, en az açıkça öldürülen diğerleri kadar soykırım kurbanı olduğu inkar edilemez.[23] Aslında bu kadarı bile azdır. Çünkü Michael R. Marrus'un doğru bir şekilde ifade ettiği gibi:

> Kamplara varacak kadar uzun yaşamayan, Sovyetler Birliği'nde Einsatzgruppen (özel birlikler; ç.n) tarafından vurulan, Doğu Avrupa'nın Yahudi mahallelerinde açlıktan ölen, kötü beslenme ve ihmalden dolayı hastalıktan ölen, Batı'da intikam için öldürülen ya da başka sayısız korkunç şekillerde ölen nihâî acıları yapay bir eşsizlik standardına uymadığından dolayı, bizzat Soykırımın bir parçası olan Yahudileri, Soykırımın özünden ayrı tutmak kesinlikle yanlıştır.[24]

Aynı şey, Amerikalar'daki Kızılderili soykırımı için de geçerlidir. Sömürü, hastalık, kötü beslenme, ihmal ve "başka sayısız korkunç şekillerde" ölen Yahudiler ve başkalarının, etraflarında deli gibi dönüp duran soykırım kampanyası olmasaydı, öldükleri zamanda ve yerde ölmeyecekleri gibi, Antiller ve Amerika'da da böyledir: Hispaniola, Meksika, Peru, Florida, Virginia, Massachusetts, Georgia, Colorado, Kaliforniya ve başka birçok yerde zorla çalıştırılmaktan, dışarıdan geti-

23. Arno J. Mayer, *Why Did the Heavens Not Darken? The "Final Solution" in History*, Genişletilmiş Baskı (New York: Pantheon Books, 1990), s. 365, 462.
24. Michael R. Marrus, *The Holocaust in History* (Hanover, N.H.: Brandeis University Press and University Press of New England, 1987), s. 20.

rilen hastalıklardan, kötü beslenmeden, ölüm yürüyüşlerinden, soğuğa maruz kalmaktan ve umutsuzluktan ölen yerliler; yakılan, hançerlenen, kesilen, vurulan ve aç köpeklere atılanlar kadar Avrupa-Amerika soykırım amaçlı ırk savaşının kurbanlarıydılar.

Bazılarına göre, şu anda sorulması gereken soru şudur: Bu bir daha olabilir mi? Başkalarına göreyse, bu kitabın ilk sayfalarında söylediğimiz gibi, soru şu anda ve her zaman şudur: Durdurulması mümkün mü? Çünkü bu sayfaları okumak için gereken sürede, Orta ve Güney Amerika'nın dört bir yanında, Kızılderili erkek, kadın ve çocuklar, sadece Kızılderili oldukları için, onları idare eden hükümet görevlileri tarafından öldürülmüş; yerli kız ve oğlan çocukları açık köle pazarlarında satılmış; aileler zorla çalıştırılmaktan dolayı toptan ölürken, diğerleri de toplama kamplarında açlıktan ölmüştür.[25] Daha fazlası da, yarın ve öngörülen gelecekte her gün, atalarıyla aynı şekilde köleleştirilecek ya da ölecektir. Diğer yandan kâtiller de, Amerikan hükümetinden yardım, rahatlık ve destek görmeye devam edecektir; aynı hükümet, bugün hayatta olan birçok Amerikan Kızılderilisine dayatılan yaşamları yok eden yoksulluk, kötü sağlık, kötü beslenme, yetersiz barınma koşulları ve umutsuzlukla yeterince ilgilenmemekteki ısrarıyla, kendi siyasî sahasındaki Amerika Yerlisi ailelerinin süregelen çözülmesine nezaret etmekte ve bunu teşvik etmektedir ki bu, bizzat BM Soykırım Sözleşmesi'nin ihlâlidir.[26]

Bu nedenle, 1988 yılında Amerikan Senatosu'nun nihayet Birleşmiş Milletler Soykırım Sözleşmesi'ni onayladığı –kırk yıllık bir eylemsizliğin ardından, uzun

---

25. Bu ve diğer tatbikatların genel bir açıklaması, Rex Weyler'in, *Blood of the Land: The Government and Corporate War Against the American Indian Movement* (New York: Random House, 1982) adlı eserinin içinde, özellikle s. 218-26'dadır. Bu konular hakkında günümüze uygun bildirilerin en iyi kaynakları, basılmış mektup şeklinde ve belirli aralıklarla çıkan bir gazete ve diğer dökümanları yayımlayan, Oakland, California'daki, Güney ve Meso Amerikan Kızılderili Haber Merkezi ve yerli insanlara karşı uygulanan soykırım ve şiddet hakkında basılmış mektup şeklinde ve belirli aralıklarla çıkan bir gazete ve Doküman Serisi yayımlayan, Copenhagen'deki, Yerli Meseleler için Uluslar arası Çalışma Grubu'dur. Bugüne kadar, IWGIA Doküman Serileri'nde kitap uzunluğunda çok sayıda bildiri vardır.

26. Indian Child Welfare Act'in bu son pasajına kadar, her yıl bütün Amerikan Kızılderili çocukların dörtte biri ile üçte biri arası hükümet tarafından ailelerinden uzaklaştırılmış, bakım evlerine, evlatlıklar için olan evlere veya neredeyse %80 ile 90'ı Kızılderili olmayan insanlar tarafından yönetilen ve çalıştırılan müesseselere yerleştirilmişlerdir. Soykırım toplantısının II. Makalesi, Bölüm (e), "Çocukları zorla bir gruptan alarak diğer bir gruba göndermeyi" soykırım olarak tanımlar. Kızılderili ailelerin zorla dağılmaları sorunu hakkında (Indian Child Welfare Act'ın yürülüğe konmasından önce yayımlanan), bakınız Steven Unger, ed., *The Destruction of American Indian Families* (New York: Association on American Indian Affairs, 1979).

zamandan beri başka yüzden fazla ülke bu sözleşmenin hükümlerini kabul ederken– haberi basında yer aldığı zaman, soykırım konusunda dünyanın önde gelen uzmanlarından biri olan Leo Kuper, yazılarında "Amerika'nın Soykırım Sözleşmesi'ni onaylamak konusunda sergilediği uzun gecikme ve açık isteksizlik"in "geçmişe yönelik olarak Amerika'daki Kızılderililerin yok edilmesinden, köle ticaretindeki rolünden ya da günümüzde kitle kıyımlarına girişen zorba hükümetlere verdiği destekten dolayı kendisinin sorumlu tutulabileceği korkusu" olup olamayacağını soruyordu. Kuper, yine de Amerikalıların sonunda Sözleşme hükümlerini kabul etmesinden dolayı memnuniyet duyduğunu söylüyordu.[27]

Başkalarıysa onun kadar memnun değildi. Bunlar arasında ABD'nin hareketine dair Birleşmiş Milletler'e resmi itirazlarda bulunan Danimarka, Finlandiya, İrlanda, İtalya, Hollanda, Norveç, İspanya, İsveç ve İngiltere de bulunuyordu. Çünkü Amerika, diğer dünya ülkelerinin aksine, BM'ye kendi lehine *koşullu* bir onay belgesini onaylayarak sunmuştu. Dünyanın diğer ülkelerinin itirazları ne olursa olsun, Amerika'nın hiçbir zaman bu diğer ülkelerin yaptığı şeyi yani Soykırım Sözleşmesi'ni koşulsuz onaylamayı yapmayacağı kesin gibidir.[28]

Utanç verici bir geçmişe sahip olan başka bir ülke, Polonya da, kırk yıldan uzun zamandır Polonya topraklarındaki –aralarında Auschwitz, Sobibor ve Treblinka'nın da bulunduğu– ölüm kamplarında olanları resmî olarak kabul etmeyi reddediyordu. Ancak 1991 baharında, Polonya Cumhurbaşkanı Lech Walesa, Kudüs'e yaptığı seyahatte İsrail Parlamentosu'na bir konuşma yaparak kısmen şunları söyledi: "Burada İsrail'de, kültürünüzün ve yeniden hayat buluşunuzun meydana geldiği topraklarda, sizlerden af diliyorum."[29] Bunların olduğu sırada Washington'da, Smithsonian Enstitüsü'nün uzaktan ilgili olduğu bir film projesinde Amerika'nın yerli halklarının yok edilmesini anlatırken "soykırım" sözcüğünü kullanma cüretinde bulunulduğu için, ABD Senatosu'nun öfkeli üyeleri enstitüye verilen mali desteğin kesilmesi veya ciddi ölçüde azaltılması tehdidinde bulunuyordu. Etik ilkeler arasındaki o anlık tezatta, Polonya Cumhurbaşkanıyla

---

27. Leo Kupper, "The United States Ratifies the Genocide Convention", *Interment on the Holocaust and Genocide*, 19 (Şubat, 1989), Frank Chalk ve Kurt Jonassohn'un, *The History and Sociology of Genocide: Analyses and Case Studies* (New Haven: Yale University Press, 1990) adlı eserinde, s. 422-25'te terkrar yayımlanmıştır.

28. Amerikan hükümetinin, dünyanın geri kalan bütün uluslarının soykırımı kayıtsız şartsız kınama eylemine katılmayı reddetmesi hakkında detaylı bir tartışma ve analiz için, bakınız Lawrence J. LeBlanc, *The United States and the Genocide Convention* (Durham: Duke University Press, 1991).

29. *New York Times International* (21 Mayıs 1991), s. A5, köşe yazıları 1-6.

Amerikan Senatörlerini birbirlerinden ayıran ahlâki kayıtsızlık uçurumunda, bütün Amerika tarihinin biçimsiz arka planı, kısa bir an için de olsa, tamamen aydınlanıyordu.

O an, aynı zamanda da Amerikan düşüncesinde bu sendromun –ırkçı sendromun– "değerli ve değersiz kurbanlar" sendromu diye tabir edilmesindeki ısrar da aydınlanmıştı.[30] Çünkü hemen hemen bütün Amerikalılar, Cumhurbaşkanı Walesa'nın 1940'larda kırk korkunç ay boyunca Polonya'nın Nazi imha merkezlerindeki Yahudi ve diğer Avrupalı "değerli" kurbanlara yaşatılan dehşetler için çok gecikmiş kabul ve özrünü alkışlarken, büyük çoğunluğu dehşet dolu dört yüzyıldır, kendi hissizlikleriyle üstü kapalı bir biçimde Amerikaların "değersiz" yerlileri diyerek tanımladıkları insanlara uygulanan çok daha büyük çaptaki soykırıma sırtlarını dönmeye devam etmektedir.

Üstelik acılar da sona ermekten çok uzaktır. Örneğin ABD'deki Amerikan Kızılderili rezervasyonlarında yoksulluk oranı, ulus ortalamasının neredeyse dört katıdır; Güney Dakota'daki Pine Ridge ve Arizona'daki Tohono O'Odham (buralardaki evlerin yüzde altmışından fazlasında yeterli tesisat yoktur; bu oran ülkenin geri kalanında ancak yüzde ikidir) gibi bazı rezervasyonlarda ise, yoksulluk oranı, bütün ulustan neredeyse beş kat daha fazladır. Bugün birçok rezervasyonda norm haline gelen fakirlik, sağlıksızlık ve genel sefalet ise, birçok yoksul Üçüncü Dünya ülkesinde hakim olan koşullardan hiç de farklı değildir. Gerçekten de birçok rezervasyonda yaşam koşulları o kadar umutsuz ve moral bozucudur ki 15 ve 24 yaş arasındaki genç Kızılderili erkek ve kızlarında intihar oranı, aynı yaş grubundaki ülke genelinin yaklaşık yüzde 200 oranında üzerindedir; bizzat bir intihar biçimi olan alkol kaynaklı ölüm oranı ise15-24 yaş arasındaki Kızılderili erkeklerinde ulusal orana göre yüzde 900'den daha yüksek; 15-24 yaş arasındaki Kızılderili bayanlarında ise ulusal orandan neredeyse yüzde 1300 daha yüksektir.[31]

---

30. Edward S. Herman ve Noam Chomsky, *Manufacturing Consent: The Political Economy of the Mass Media* (New York: Pantheon Books, 1988), s. 37-86.

31. A.B.D. Nüfus Sayımı Ticaret-Bürosu Bakanlığı, *We, the First Americans* (Washington, D.C.: U.S. Government Printing Office, 1989), s. 12-13; A.B.D. Sağlık ve İnsan Hizmetleri Bakanlığı, *Indian Health Service Chart Series Book* (Washington, D.C.: U.S. Government Printing Office, 1988), s. 43 (Tablo 4.20), 47 (Tablo 4.24). Bu sarsıcı intihar ve sağlık istatistiklerinin bile Kızılderililer için ayrılmış birçok arazideki yaşamın gerçek umutsuzluğunu büyük ölçüde olduğundan hafif gösterdiğini ifade etmek gerekmektedir, çünkü yaşam göstergelerinin sözde kalitesi ile bireysel Kızılderili insanlarının koruyabildiği kültürel bütünlüğün derecesi arasında dolaysız bir ilişki vardır. Bu yüzden, örneğin, New Mexico'nun, zorla Amerikanlaştırılma yoluyla geleneksel değerlerin erozyonunun sıkıntısını çeken farklı Pueblo insanları,

Öte yandan, Amerika, insan haklarına dair bir sürü gösterişli söz ve hareketle Doğu Avrupa ve eski Sovyetler Birliği'nde etnik ve ulusal egemenlik hareketlerini teşvik ederken; rezervasyonlar –çok eski ve herşeyden aziz tutulan kültürel gelenek ve yaşam biçimlerinin son yaşama şansı, ancak idareci devlet ve federal hükümetler tarafından sürekli olarak kaynaklardan yoksun bırakılıyor– acımasız saldırılara mâruz kalmaktadır. Bugün Amerika'daki Kızılderili kabile toprakları, Yaralı Diz'deki katliamın ve örtmeceyle Kızılderili savaşları denen savaşların sözde sonunun ardından, büyüklük olarak 1890'daki halinin yarısından daha azdır.[32] Hâlâ mevcut olan ve genelde Amerika'daki en barınılmaz alanların yüzde ikisinden daha da azını oluşturan Kızılderili kabile toprakları da, sürekli olarak siyasî el konma tehlikesi altındadır. Örneğin, Batılı Shoshoni halkının arazileri uzun zaman önce yer altı nükleer denemeleri için müsadere edildi; öte yandan tek tek eyaletler de, kabilelerin atalardan kalma su kaynaklarına ve diğer gerekli kaynaklara erişimini engelleyerek Kızılderilileri sürekli olarak arazilerinden çıkarmaktadır. Eyaletler bu tür müsadere politikalarını uygulamakta özgürdür çünkü federal hükümet, Kızılderililere sözde "kendi geleceklerine karar verme" hakkı tanımak adı altında, sürekli olarak kabileleri eyaletlerin tecavüzlerine karşı korumak şeklindeki hukukî yükümlülüğünü yerine getirmemeye devam etmektedir. Bu nedenle, Kızılderililerin birazcık bağımsızlık ve kültürel özgürlük için verdikleri süregelen mücadeleleri, kurbanı suçlama yönündeki klasik devlet taktiğiyle kendilerine döndürülmekte, öte yandan kabilelerin egemenliğine son verme mücadelesi de son defa olarak sürmektedir.

Tek tek olayların kendilerine mahsus ayrıntıları birbirlerinden ne kadar farklı olursa olsun, bu Amerikaların dört bir yanındaki yerli halklar, öyle veya böyle, hâlâ beş yüzyıllık bir ikilemle karşı karşıyadır. On beşinci yüzyılın başında, İspanyol fatih ve papazları, Kızılderililerin önüne iki seçenek koymuştu: Ya dininizden, kültürünüzden, topraklarınızdan ve bağımsızlığınızdan vazgeçerek Katolik Kilisesi ve İspanya Krallığına "vassal" olarak bağlılık yemini edersiniz; ya da Avrupalı işgalcilerin size yaşatmayı tercih ettiği "bütün kötülük ve zarar"ı çekersi-

---

kendi alışılmış yaşam şekillerine tutunan insanlardan iki üç kat (hatta bir keresinde kırk kat) daha fazla intihar oranına sahiptir. Bakınız N. Van Winkle ve P. May, "Native American Suicide in New Mexico, 1957-1979: A Comparative Study", *Human Organization*, 45 (1986), 296-309; Group for the Advancement of Psychiatry, *Suicide and Ethnicity in the United States* (New York: Brunner/Mazel, 1989), s. 6.

32. Paul Stuart, *Nations Within a Nation: Historical Statistics of American Indians* (Westport, Conn.: Greenwood Press, 1987), s. 15 (Tablo 2.1), 29 (Tablo 2.15).

niz. Buna *requerimiento* deniyordu. Bugün yerli halkların karşı karşıya bulundukları bu son derece kötü durum da, modern bir *requerimiento*dan ibarettir: Kültürel bütünlüğü sürdürmeye dair bütün umutlarınızdan vazgeçerek özerk halklar olarak var olmaya fiilen son verin ya da bağımsız halklar olarak, bizim size kader tayin ettiğimiz işkence ve mahrumiyete katlanın.

Nüfusun yaklaşık yüzde 60'ını Kızılderililerin oluşturduğu Guatemala'da Orta ve Güney Amerika'daki diğer her yerde olduğu gibi modern *requerimiento* yerli halkları, ya devletin arazilerini istimlâk etmesini ve ailelerinin *crillo* ve *ladino* amirleri altında zorla çalışmaya gönderilmesini ya da askerî ölüm mangalarının şiddetine maruz kalmayı kabul etmeye çağırmaktadır.[33] Kızılderililerin nüfusun yaklaşık yüzde 6'sını oluşturduğu Güney Dakota'da, Kuzey Amerika'nın diğer her yerinde olduğu gibi, yerli kültür hayatından geriye kalan herşeyi yok etme çabası, büyük ölçüde Alexis de Tocqueville'in, Amerika'nın "hukukî usullere duyduğu saf sevgi" dediği şeydir. Burada, modern *requerimiento*, Kızılderilileri ya rezervasyonu terk ederek farklı renkten, yoksul insanların sistematik bastırmaya ve çok daha kötü bir durum olan acımasızca eşitsizliğe maruz kaldıkları bir ülkede herşeyleri ellerinden alınmış, kültürsüz insanlar olacakları bir Amerikan toplumuna girmeye ya da rezervasyonda kalarak devletçe dayatılan yoksulluk, açlık, sağlıksızlık, umutsuzluk ve federal hükümetle eyalet hükümetlerinin sonu gelmeyen arazi ve kaynak gasbetme çabalarının enkazı ortasında kültürlerini korumaya çalışmaya zorlamaktadır.[34]

Beş Yüzüncü Yıl kutlamaları, dünyanın dört bir yanındaki araştırmacıları, Amiralin hayatı ve çalışmaları üzerinde uzun uzun düşünmeye, soyu hakkındaki bütün söylentileri araştırmaya ve kitaplarının kenarlarına düştüğü bütün notları analiz etmeye teşvik etmektedir. Belki de temsil ettiği, devam eden Batı Medeniyeti için olduğu kadar, bütün insanlar için de en anlamlı bakış, Antiller'e yaptığı ilk seferinden dönerken İspanya kral ve kraliçesine yazdığı mektupta, çok az kişinin dikkat ettiği, mülâyim, basit bir cümledir. Columbus, karşısına çıkan bütün adaların kıyılarında servetin, prenslerin ve büyük şehirlerin izlerini araştırdıktan sonra, bir şey bulabilecekler mi diyerek "bölge içlerine iki adam" yollamaya karar verdiğini söyler. Adamlar "üç gün boyunca seyahat ettiler,"

33. Bakınız Susanne Jonas, *The Battle for Guatemala: Rebels, Death, Squads, and U.S. Power* (Boulder: Westview Press, 1991), özellikle s. 103-13 ve 145-59.

34. Bu konuların genel açıklamaları ve analizleri için, bakınız Peter Matthiessen, *Indian Country* (New York: Viking Press, 1984) ve M. Annette Jaimes, ed., *The State of Native America: Genocide, Colonization, and Resistance* (Boston: South End Press, 1992).

diye yazar, "ve çok sayıda küçük köyle sayısız ancak hiçbir önem arz etmeyen insanlar buldular."[35]

Sayısız –ancak hiçbir önem arz etmeyen– insanlar. Bu, çok uzun zaman boyunca bir parola haline gelecektir.

35. Ed. Samuel Eliot Morison'un, *Journals and Other Documents on the Life and Voyages of Christopher Columbus* (New York: The Heritage Press, 1963) adlı eserinin içinde, s. 182'de, "Columbus's Letter to the Sovereigns on His First Voyage, 15 February – 4 March, 1493".

EKLER

EK I
Columbus'dan Önceki Yerleşim ve Nüfus

1930'lara değin, Amerika'nın ilk meskûnlarının, en çok 6000 yıl önce Berengia'nın Alaska bölümünden bugün Kuzey Amerika olarak bilinen bölgeye geldiklerine inanılıyordu. 1940'lar ve 1950'lerde radyoaktif karbonla yaş saptama tekniklerinin gelişimiyle, bu tarih bir 6000 yıl daha geriye götürülerek yaklaşık 12.000 yıl öncesine yani Wisconsin Buzul çağı'na tarihlendirilmiştir. Bu dönemde en yeni geçitle ya da daha önce güneye geçişi imkânsız kılan, kıtanın her yanını kaplayan yoğun buzul kütlelerinin bölgesel dağılımıyla birlikte, kara içinden bir göç koridoru açılmıştır. Sanıldığı kadarıyla, şu anda ABD'nin orta batısının yukarı kesimlerine yerleşen bu göçmenler, dallanarak yavaş yavaş karadan, Kuzey, Orta ve Güney Amerika'dan Andların güneyine ve kıtanın en güney ucundaki Tierra del Fuego'ya yayılmıştır.

Kimi araştırmacılar, kıtaya ilk gelişe dair bu ileri tarihin dahi çok yeni olduğundan uzun zaman şüphe etmiş ancak 1950'lerin sonuyla 1960'ların başlarına kadar kimse onları ciddiye almamıştı.[1] Çünkü bu tarihlerden itibaren, yavaş ama sürekli olarak, arkeolojik kayıtlarda yarıkürenin en *güney* bölgelerinde MÖ 12.000'e hatta daha erken dönemlere ait insan yerleşimi tarihleri ortaya çıkma-

1. Özet bir tartışma için, bakınız S.K. Lothrop, "Early Migrations to Central and South America: An Anthropological Problem in the Light of Other Sciences", *Journal of the Royal Anthropological Institute*, 91 (1961), 97-123.

ya başladı. Bunlardan başka, bunların kuzeyindeki bölgelere MÖ 20.000-30.000 gibi tarihler konulurken, Şili ve Brezilya'da MÖ 30.000; Kaliforniya'nın güneyinde ortaya çıkarılan iskelet kalıntıları içinse MÖ 40.000-50.000 gibi daha fazla sorun yaratacak tarihler iddia ediliyordu.[2] 1970'lerin sonunda birçok arkeolog için, Kuzey ve Güney Amerika'nın her yanındaki bütün bölgelerde, binlerce yıl öncesinde insanların yaşadığı kesinleşirken; bazı araştırmacılar da, yarıküreye ilk insanın muhtemel giriş tarihi olarak, MÖ 70.000 tarihini ileri sürüyordu.[3]

Ancak şüpheciler hâlâ ikna olmamıştı. Sonra Monte Verde keşfedildi –Şili'deki ücra bir ormanda, en az 13.000 yaşında, tam bir insan topluluğunun kesin kanıtlarını (ayrıca bir de bozulmadan kalmış bir insan ayak izi) barındıran bir insan yerleşim bölgesi. Kazı yapılan bölgede, uzun tahtalar ve küçük ağaç kütüklerinden yapılma, ahşap bazı yapılar, kesilmiş memeli hayvan kemikleri, kille kaplı ocaklar, dibekler ve değirmen taşları ve çeşitli bitki kalıntıları ortaya çıkarıldı; buranın sakinlerinin yetiştirip gıda ve ilaç olarak kullandığı bu bitkilerden bazıları 15 mil uzaklıktaki bir yerden taşınmış ya da ticaret yoluyla getirilmişti.[4] Hiç şüphesiz, bu, hiçbir bilim adamının Amerika'ya ilk insanın Berengia'dan geldiği konusunda ciddi bir kuşkusu bulunmadığından, insanların Şili'nin kuzeyindeki bölgelere binlerce yıl önce gelmiş olduğu anlamına geliyordu ve Yukon'daki Old Crow Havzası ve Bluefish Mağaralarında insanlar tarafından kesilen hayvan kalıntılarına ait olduğu bildirilen MÖ. 27.0000-37.000; Pennsylvania'daki Meadowcroft Rock Shelter'daki insan yerleşimi için bildirilen MÖ. 17.000-19.000, Missouri'deki bir bölge için bildirilen MÖ. 13.000-16.000 ve Florida'nın güneybatısında Warm Mineral Springs'deki insan faaliyetleri için verilen MÖ. 11.000 ve diğer birçok yer için belirtilen tarihlerle de doğrulanıyordu.[5]

---

2. J.L. Bada, R.A. Schroeder ve G.F. Carter, "New Evidence for the Antiquity of Man in North America Deduced from Aspartic-Acid Racemization", *Science*, 184 (1974), 791-93; edlr. Jonathan E. Ericson, R.E. Taylor ve Rainier Berger'in, *Peopling of the New World* (Los Altos, Calif.: Ballena Press, 1982) adlı eserinin içinde, s. 171-79'da, J.L. Bada ve P.M. Masters, "Evidence for a 50.000-Year Antiquity of Man in the Americas Derived from Amino-Acid Racemization in Human Skeletons".

3. Richard S. MacNeish, "Early Man in the New World", *American Scientist*, 63 (1976), 316-27; 1980'li yılların başlarında bu konu hakkındaki bilginin çoğunun uygun özetleri için, ed. Jesse D. Jennings'in *Ancient South Americans* (New York: W.H. Freeman and Company, 1983) adlı eserindeki, özel yerler hakkında yazılmış denemelere bakınız.

4. Tom D. Dillehay'ın, "A Late Ice-Age Settlement in Southern Chile", *Scientific American*, 251 (1984) adlı eserinin içinde, 106-19'daki genel açıklamaya bakınız.

5. Bakınız William N. Irving ve C.R. Harrington, "Upper Pleistocene Radiocarbon-Dated Artifacts from the Northern Yukon", *Science*, 179 (1973), 335-40; ve James M. Adovasio'dan

Bundan birkaç yıl sonra yine Şili'deki Monte Verde'de, Tom D. Dillehay adında bir arkeolog, en az MÖ. 30.000'e –kuzeydoğu Brezilya'daki Pedro Furada'da insanlara ait ocaklar olduğuna inanılan şeylerden kalan kömür kalıntılarıyla yaklaşık aynı zamana denk gelen bir tarih– tarihlenen, insan elinden çıkma bazı eşyalar buldu.[6] Bugün keşfedilen en eski bölgelerin insan yerleşimi olan ilk bölgelere zamansal olarak yakın olmama ihtimalinin her zaman bulunması, arkeolojik araştırmalarda iyi bilinen bir durum olduğundan –gerek eski materyallerin kimyasal çözülmesinden, gerekse arkeolojik bir bölgenin keşif sürecinin zorlukta samanlıkta iğne aramayı bile geride bırakan bir iş olmasından dolayı– arkeolojik kanıtlar, Amerika'nın kuzey kesimlerinde en az 40.000 yıl, muhtemelen daha da önce insanların yaşadığına dair şüpheleri giderek azaltmaktadır.[7]

Bu araştırmada memnuniyetle karşılanan yeni bir eğilim de, dilbilim ve genetik gibi çok çeşitli başka disiplinlerden bilimadamlarının, kendi alanlarında Kuzey Amerika'daki ilk insan yaşamına dair verilere dikkatlerini çevirmesi olmuştur. Sonuç olarak, arkeolojik kanıtların gösterdiği ilk tarihler, şu anda bağımsız alanlar tarafından doğrulanmaktadır. Günümüzde bu alanlarda Amerika'daki en eski yerleşimlere dair en şiddetli tartışmalar, DNA bağlantıları ve dil analizi konularında yapılan çalışmaların etrafında gerçekleşmektedir. Bugün birbirlerinden çok farklı Amerika yerli halklarından alınan DNA mitokondri örnekleri üzerinde çalışan genetik ve biyokimya uzmanları, aynı ölçüde farklı bazı sonuçlara ulaşmıştır: Bir grup bilim adamı birçok ortak kalıtsal özellik bularak Amerika Kızılderililerinin büyük çoğunluğunun 30.000 yıl kadar önce Asya'dan göç eden tek bir nüfustan geldiğini ileri sürmektedir; farklı kaynaklardan alınan aynı tip veriler üzerinde çalışan başka bir grupsa, bulgularının, 50.000 yıl kadar geriye uzanan

---

iki bildiri: "Excavations at Meadowcroft Rock Shelter, 1973-75: A Progress Report", *Pennsylvania Archaeologist,* 45 (1975), 1-30; ve "Meadowcroft Rock Shelter, 1977: An Overview", *American Antiquity,* 43 (1978), 632-51. Missouri yeri için, bakınız M.J. Regan,R.M. Rowlett, E.G. Garrison, W. Dort, (oğul), V.M. Bryant, (oğul) ve C.J. Johannsen, "Flake Tools Stratified Below Paleo-Indian Artifacts", *Science,* 200 (1978), 1272-75. Ilık Mineral Kaynaklar bölgesi, Florida Eyaleti'nde, Arşivler'in Bölünmesinde, Tarih'te ve Sicillerin Yönetimi'nde tartışılmıştır, *Archives and History News,* 5 (Temmuz-Ağustos 1974), s. 1.

6. N. Guidon ve G. Delibrias, "Carbon-14 Dates Point to Man in the Americas 32.000 Years Ago", *Nature,* 321 (1986), 769-71.

7. Bu ilk bölgelerin en detaylı tartışması Monte Verde'ye odaklanır. Bakınız Tom D. Dillehay, *Monte Verde: A Late Pleistocene Settlement in Chile* (Washington, D.C.: Smithsonian Institution Press, 1989). Monte Verde, Pedra Furada ve insanların Amerika'daki diğer ilk yerleşim yerlerindeki keşifleri çevreleyen arkeolojik muhitlerin teknik olmayan bir incelemesi için, bakınız Richard Wolkomir, "New Finds Could Rewrite the Start of American History", *Smithsonian,* 21 (Mart 1991), s. 130-44.

ve farklı halklar tarafından gerçekleştirilen en az otuz farklı, büyük nüfus hareketine işaret ettiğini iddia etmektedir.

Benzer bir tartışma dilbilimciler arasında da mevcuttur. 1492'den önce Amerika'da yaşayan insanların en az 1500 ila 2000 ve muhtemelen ardında iz bırakmadan kaybolan daha yüzlerce, farklı dil konuştuğu genel olarak kabul edilmektedir. Bu diller –hepsi de Hint-Avrupa ve Çin-Tibet gibi birbirlerinden farklı olan– 150'den fazla dil ailesinden doğmuştur.[8] (Kıyaslarsak, Avrupa ve Orta Doğu dillerinin ataları olan ancak 40 adet dil ailesi vardır.) Ancak bazı dilbilimciler, birçok dilin kendilerinden doğduğu, üç dil ailesinin, ya da "ön-dil"in olduğunu iddia etmektedir: Amerind, Na-Dene ve Eskimo-Aleut. Diğerleriyse, bu üç ön-dilin de 50.000 yıl kadar önce Kuzey Amerika'ya giren bir ata grup tarafından konuşulan tek bir dile indirilebileceğini ileri sürmektedir. Başkaları ise, bütün Kızılderili dillerinin kökeninin bilinen 150 dil ailesinden daha azına indirgenemeyeceğini ve bu bilginin Kuzey Amerika'ya ilk insanın girişine dair tahminlerle bağlantılandırılmasının inandırıcı bir yolu olmadığını iddia etmektedir.[9]

Bütün bu tartışmalardan başka, en azından bir yeni çalışma vardır ki; bu verilere dayanarak dil ve coğrafi araştırmaları birleştiren bu çalışma, son Buzul Çağının doruğunda yani 14.000 ila 18.000 yıl önce Kuzey Amerika'da buzul kütlesinin güneyinde, muazzam bir dilsel ve coğrafi-kültürel çeşitliliğin olduğunu açıkça ortaya koymaktadır. Elbette dillerin ayrılması ancak çok uzun zaman sonra, bir zamanlar tek bir topluluk olan insanlar bölünüp yeterli bir müddet ayrı kaldıkları ve aralarında herhangi bir dilsel ortak payda kalmadığı zaman gerçekleşmiştir. Artık Wisconsin Buzul Çağı'nın buzulları dağılmaya başlamadan çok önce kıtanın dört bir yanındaki birçok bağımsız ve birbirlerini anlayamayan dil grubunun varlığını gösteren Kuzey Amerika dil haritaları elimizde mevcuttur. Gerçekten de, Amerika Kızılderililerinin genel göç yönünün kuzeyden güneye ve batıdan doğuya olmasına karşın, dilleriyle ayrılan bazı yerleşik halkların –aynı Siou-

---

8. Morris Swadesh, "Linguistic Relations Across Bering Strait", *American Anthropologist*, 64 (1962), 1262-91; Harold E. Driver, *Indians of North America*, İkinci Baskı (Chicago: University of Chicago Press, 1975), s. 25; L. Campbell ve M. Mithun, edlr., *The Languages of Native America: Historical and Comparative Assessment* (Austin: University of Texas Press, 1979).

9. Joseph H. Greenberg'in *Language in the Americas* (Stanford: Stanford University Press, 1988) adlı eseri, bu yeni çalışmaların en göze çarpanı ve en tartışmalı olanıdır. Önemli bir yeni tartışma ve eleştiri için, bakınız James Matisoff, "On Megalo-comparison", *Language*, 66 (1990), 106-20. Yerli dillerin Güney Amerika'da evrimi hakkında, bakınız Mary Ritchie Key, ed., *Language Change in South American Indian Languages* (Philadelphia: University of Pennsylvania Press, 1991).

an, Caddoan, Algonquian ve Iroquian dillerini konuşan halklar gibi– buzulun çekilişini takip ederek kuzeye doğru gittikleri ortaya çıkmaktadır. Çünkü bu büyük buzdan engel eridikçe, bunların temiz sularının kuzey ve güneydeki yükseltiler arasında kalmasıyla büyük buzul gölleri ortaya çıkmış ve buzulların çekilmeye başlamasıyla birlikte, sık, geniş yapraklı ve her yıl yaprak döken ormanlar kuzeye doğru yayılmıştır.[10]

Bu dönemde, en azından MÖ. 15.000 dolaylarında, Pasifik kıyısında, kuzeydeki düzlüklerde ve Rocky Dağları'nın doğusundaki ormanlık bölgelerdeki Amerika yerlileri, o zamanlar uzun zamandır avcılıkla hayatını sürdüren ve karibu, misk sığırı, bizon, Kanada geyiği, mamut ve mastodont sürülerinin yanı sıra, çok çeşitli balık ve bitkilerle geçinen toplumları barındırıyordu. Aynı zamanda, güneye doğru 5000 milden daha uzun bir mesafede birçoğu bugün bile yaya olarak geçilemez durumda olan çöller, ormanlar ve dağlarla birbirinden ayrılan kuzeydeki sahil, düzlük ve dağlık bölgelerin halklarının uzak akrabaları, uzun zaman önce yerleşik hale gelmişti ve uzun bir zamandır Güney Amerika filleri, atları, develeri, geyikleri ve büyük yer domuzlarını avlıyordu; hatta bu dönemde Şili ve Peru gibi güney kesimlerde bahçıvanlık kültürlerinin ortaya çıktığına dair kanıtlar bulunmaktadır. Buzul kütlesinin güneyindeki bu iki uç arasında, dilsel ve kültürel açıdan farklı sayısız başka halk, milyonlarca kilometrekarelik Kuzey, Orta ve Güney Amerika toprağına dağılmış; hatırlanamayacak kadar çok nesildir kendi bağımsız yaşam ve kültürlerini yaşıyordu.

Böylesi bir dilsel ve kültürel çeşitliliğin bu kadar erken bir tarihte Amerikaların yerli halkları arasında mevcut olabilmesi için, daha önce hesapsız bin yıllar boyu kıtanın gerek kuzey, gerekse güneyinde kültürel açıdan farklı, birçok Kızılderili topluluğunun var olması gerekir. Bu kadar geniş çaplı bir göçün, ince toplumsal bölünmelerin ve kültürel ve dilsel evrimin gerçekleşebilmesi için de, Batı Yanküre'ye ilk insanın giriş tarihinin Wisconsin Buzul Çağı'ndan binlerce yıl önce meydana gelmiş olması gerekir. Aslında, MÖ. 40.000 ya da 50.000'den önceki bir giriş tarihine ilişkin mutlak şüphecilik için sadece iki iyi neden vardır: Birincisi, uzak doğu Sibirya'da, buranın Berengia'ya göçü besleyen bölge olduğu varsayımına dayanırsak, bu kadar erken bir tarihte insan topluluklarının varlığına dair arkeolojik bir kanıtın olmaması; ikincisi de, Amerika'da bugüne kadar bulunan iskeletlerin sadece modern insan iskeletleri oluşu ve modern insanın da, uzun zamandır var olan inanca göre, 40.000-50.000 yıl öncesine kadar ortaya

10. Richard A. Rogers, Larry D. Martin ve T. Dale Nicklas, "Ice-Age Geography and the Distribution of Native North American Languages", *Journal of Biogeography*, 17 (1990), 131-143.

çıkarak Neanderthalların yerini almayışı. Ancak bunların her ikisi de su götürmez savlar değildir.

İlk iddiaya gelince, Sibirya gibi zorlu bir arazide bugüne kadar MÖ: 40.000 yılından daha eski bölgelere dair arkeolojik bir kanıt bulunamamış olması, bunların şu anda ya da geçmişte var olmadıkları anlamına gelmez. Arkeolog Fumiko Ikawa-Smith'in de işaret ettiği gibi, bu bölgedeki hava koşulları dikkate alınırsa, ilk yerleşimcilerin "deniz kıyısına yakın, daha ılıman iklimleri tercih etmiş olmaları, kalıntılarınınsa daha sonra gerçekleşen deniz basmaları ile yok olmuş olması mümkündür" gerçekten de Pasifik adası çevresindeki ilk insan yerleşim bölgelerinde böyle olmuştur.[11] Ayrıca uzak doğu Sibirya, ilk Berengia göçünün tek kaynağı da olmayabilir; Berengia, buzul çağlarının doruğunda, güneye doğru da yayılmıştır ve buranın ilk yerleşimcilerinin, Pekin'in mağaralarda yaşayan topluluklarından göçmenler olması mümkündür.[12] İkinci iddiada da benzer sorunlar mevcuttur; özellikle de, modern insanın MÖ. 40.000-50.000 yılları dolaylarında evrim geçirmediği, aslında en az 100.000 ila 130.000 yıl önce vücuda geldiği artık kesin olarak bilinmektedir. Hatta son yıllarda yapılan bazı DNA araştırmaları, modern insanın ortaya çıkış tarihinin MÖ. 200.000 civarında, hatta daha da erken olduğunu bildirmektedir (Louis Leakey de bunu uzun zamandır iddia ediyordu ancak elinde kesin bir kanıt yoktu).[13] Şu ana kadar, kuzeydoğu Asya'nın buzlu alanlarında, MÖ. 40.000 gibi bir tarihten daha önce modern insanın varlığına işaret eden hiçbir arkeolojik kanıt bulunmamasına rağmen, bütün arkeoloji sahası tarihi, bir olgunun varlığına dair yeterli kanıt bulunmayışının, onun o zaman ya da geçmişte var olmadığını kesin olarak söylemek için yeterli bir gerekçe olmadığı şeklindeki herkesçe bilinen

11. Edlr. Ericson, Taylor ve Berger'in, *Peopling of the New World* adlı eserinde, s. 23'te, Fumiko Ikawa-Smith, "The Early Prehistory of the Americas as Seen from Northeast Asia". Deniz seviyesi değişimleri ve bunların Büyük Okyanus'taki arkeolojik yerlerin yok edilmesi üzerindeki etkisi hakkında, bakınız John R.H. Gibbons ve Fergus G.A.U. Clunie, "Sea Level Changes and Pacific Prehistory: New Insight into Early Human Settlement of Oceania", *Journal of Pacific History*, 21 (1986), 58-82.

12. Ed. Jesse D. Jennings'in, *Ancient North Americans* adlı eserinin içinde, s. 27'deki,"Origins" adlı çalışması.

13. Bu kanıtın yeni bir incelemesi için, bakınız Sally McBrearty, "The Origin of Modern Humans", *Man*, 25 (1990), 129-43. Rebecca L. Cann, "DNA and Human Origins", *Annual Review of Anthropology*, 17 (1988), 127-43. Bu en yeni yayımlanmış olan araştırma yazısı tarihi, M.Ö. 164.000 ve M.Ö. 247.000 arasında bir yere koyar. Bakınız Linda Vigilant, Mark Stoneking, Henry Harpending, Kristen Hawkes ve Allan C. Wilson, "African Populations and the Evolution of Human Mitochondrial DNA", *Science*, 253 (1991), 1503-1507.

gerçeğin örnekleriyle doludur; bunun gibi bölgelerde, kimyasal çözünme ve kayıp çok ciddi bir sorundur ve her zaman yeni bir keşif yapılabilir. Bu, kuzeydoğu Asya'da ve dünyanın diğer bölgelerinde modern insana dair arkeolojik kanıtlar arasındaki zamansal aralık büyüyerek artık yavaş yavaş 60.000 ila 90.000 belki de 150.000 yıla kadar çıktığı düşünüldüğü zaman özel bir önem kazanır.

Özetle, gerek modern gerekse modern-öncesi, insanların Batı Yarıküre'ye 60.000 ya da 70.000 yıl önce girmiş olmaları ihtimali önünde hiçbir engel yoktur; her ne kadar çeşitli disiplinlerin bulgularına dayanarak bu tarihe dair en kesin bilimsel kanıtlar, daha ihtiyatlı bir tahminle giriş tarihinin MÖ. 40.000 yılı, belki de biraz öncesi olacağını ileri sürse de.

Columbus'tan önce Kuzey Amerika'daki yerli dilleri haritasında, batı sahilleri boyunca, özellikle de bugünkü güney British Columbia ile San Francisco arasında olağanüstü ölçüde çok farklı dil bir arada bulunur. (Sadece Kaliforniya, Avrupalılarla temastan önce en az 500 farklı kültürel topluluğa ev sahipliği yapmıştır.) Kıtanın doğu kesimlerinde Columbus'tan sonraki hastalık felâketinin günümüz bilimadamlarının inandığından çok daha büyük çapta olmasına ve bütün dil gruplarından birçoğunun, Avrupalı kâşif ve yerleşimciler tarafından ayrılıp tanınmadan yok olmasına rağmen; batı kıyılarında bu kadar farklı dilin bir arada bulunmasına dayanılarak, buranın ilk insan dağılım ve yerleşiminin izlediği yol olduğu söylenebilir.

Berengia'dan güneye doğru ilk göçün, binlerce yıl boyunca, esasen karadan mı yoksa denizden mi gerçekleştiği ya da Kuzey Amerika'dan Meksika'ya doğru ilk nüfus hareketlerinin batı sahillerini mi, yoksa günümüz Amerikasının kuzey orta-batı kesiminde bulunan geçici bir buzulsuz geçidi mi izlediği hâlâ çözüme kavuşmamış olan ihtilaflı meselelerdir. Uzun yıllardır, Alaska'nın güneyinden gelen bu ilk göçmenlerin, yollarını tıkayan buzullar arasında kıta içlerine doğru geçit yollarının açılması için geçici buzul erimelerini beklemek zorunda kaldıklarına inanılmaktadır. Bu buzsuz geçitlerin açılması, Wisconsin çağında en az beş defa meydana gelmiştir; her biri binlerce yıl süren bu süreçlerden zamanda en uzak olanın orta noktası, yaklaşık 75.000 yıl öncedir. Ancak Alaska'nın ilk yerleşimcilerinin kıta içlerine doğru bir yol izlemeden, ya karadan, kıta sahanlığının dar, buzsuz, ancak açık bölgelerinden; ya da sahile sokularak, ağaç kütüğünden ya da deriden kayıklarla denizden Pasifik sahilleri boyunca güneye ilerlemiş olabilecekleri her geçen gün daha muhtemel görünmektedir.[14]

14. Knut R. Fladmark uzun zaman bu fikrin yandaşı olmuştur. Bakınız, örneğin, Fladmark, "Routes: Alternate Migration Corridors for Early Man in North America", *American Antiquity*, 44 (1979), 55-69.

Yeni Gine ve Avustralya'nın (bunlar, Wisconsin buzul çağında tek bir kara kütlesiydi) ilk insan yerleşimcilerinin bu topraklara yaptıkları yolculukların en azından bir kısmını doğu Endonezya'da iki deniz arasından yapmak zorunda kaldıkları bilindiğine ve Yeni Gine'yle Avustralya'ya ilk yerleşim en az 50.000 yıl, belki de çok daha önce gerçekleştiğine göre; Amerika'nın ilk insanlarının son Buzul Çağı'nın bitiminden on binlerce yıl önce batı sahil şeridinden deniz yoluyla, vasıtalı göçler yapacak teknolojik beceriye sahip oldukları, kesinlikle mümkün, hatta kuvvetle muhtemeldir.[15] Ayrıca, eğer bu ana göç yoluysa, artık ebediyyen arkeolojik araştırmaya kapalıdır; çünkü kırk, elli veya altmış yıl önce var olmuş olması mümkün olan bütün kıyı yerleşimleri ya da köyleri, bugün, Berengia anayurdu gibi, okyanusun dalgalarının yüzlerce metre aşağısında bulunan kıta sahanlığında yer almaktaydı.[16]

Eğer bilimadamlarının, Batı Yarıküre'ye ilk insanın giriş tarihine ilişkin gelişen son elli yıl içinde, MÖ. yaklaşık 4000 yılından MÖ. 40.000 dolaylarına, hatta daha öncesine dönüşen tahminleri, merak uyandırıcı görünüyorsa; yine bu dönemde Avrupalılarla temastan önce Amerika'daki insan nüfusunun büyüklüğüne ilişkin bilgilerde yaşanan gelişmelerdeki nispî değişim de, en azından aynı ölçüde dikkat çekicidir.

Yeni Dünya nüfusuna ilişkin kaydedilen ilk tahminler, on beşinci yüzyıl sonuyla on altıncı yüzyıl başlarındaki İspanyol işgalcilere aittir. Elbette bunlar görmedikleri bölgeler için tahminde bulunamamış; ancak seyahat ettikleri yörelere ilişkin rakamlar vermişlerdir. Örneğin, Bartholomé de Las Casas, İspanyolların geliş döneminde Hispaniola adası için 3.000.000'la 4.000.000 arası gibi bir rakam belirtmiştir; oysa Las Casas'ın adayı, Columbus'un ilk seferinden ancak on yıl sonra ziyaret etmişti ki; bu sırada nüfus, Avrupalılarla temastan önceki halinin ancak küçük bir kısmıydı –belki de yüzde 10'u. Las Casas'tan on yıl sonra Amerikalara gelen Gonzalo Fernández de Oviedo ise, Panama ve Orta Ameri-

15. Bakınız J. Peter White ve J.F. O'Connell, *A Prehistory of Australia, New Guinea and Sahul* (Sydney: Academic Press, 1982); ve ed. Jesse D. Jennings'in, *The Prehistory of Polynesia* (Cambridge: Harvard University Press, 1979) adlı eserinin çinde, s. 352-77'de, J.P. White, "Melanesia".

16. İlk yerleşim yerlerinin bugünkü kuzeybatı sahili boyunca varolması ve ulaşılabilir olması ihtimali vardır, fakat bu yerlerin buralarda mevcut olamayacağını farzeden bu arkeologlar yeterince derinlere kadar kazı yapmıyorlardı. Bu, en azından, bu alandaki en son çalışmalardan birini ortaya koyan bir arkeolog tarafından çıkarılmış olan sonuçtur. Bakınız Lee Lyman, *Prehistory of the Oregon Coast: The Effects of Excavation Strategies and Assemblage Size on Archaeological Inquiry* (New York: Academic Press, 1991), s. 313-14.

ka'nın buraya komşu kesimlerinde, ilkin 2.000.000 civarında yerli bulunduğunu ileri sürüyordu. Francisco Javier Clavijero ise, ta on sekizinci yüzyılda, Meksika'da İspanyol fetihlerinden önce 30.000.000 kadar insanın yaşadığını iddia ediyordu.[17]

Bu ve diğer bölgelerde fetihlerden sonraki yerli nüfus düşüşleri o kadar büyük çapta ve ani ydi ki, daha sonra gelen birçok yazara göre, bu ilk tahminlere ve bunların, aslen muazzam bir yarıküre nüfusu için tazammun ettiği şeylere inanmak mümkün değildi. Sonuç olarak, 1920'lerde, bilimadamları arasında, Kuzey ve Güney Amerika'da 1492 yılındaki toplam nüfusun ancak 40.000.000 ila 50.000.000 olduğuna dair genel bir uzlaşma vardı.[18] Ancak on yıl zarfında, bu hakim görüş, 14.000.000'un altına kadar inmişti. 1939'da, Alfred R. Kroeber adındaki bir antropolog, 1492'de bütün Batı Yarıküre nüfusunun ancak 8.400.000 civarında olduğunu ileri süren, oldukça bilimsel bir tebliğ yayınladı: Bu hesaba göre, Kuzey Amerika'nın nüfusu bu yekûnün 1.000.000'undan azını oluşturuyordu.[19]

Bütün bu tahminlerin büyük ölçüde varsayıma ve yöre koşulları hakkında pek az bilgiye dayandığını fark eden Kroeber, bölge bölge, ayrıntılı incelemelere yönelik çalışmaların başlamasını önerdi. Bu görev, özellikle de Kroeber'in bizzat

---

17. Bu ve diğer tahminler Woodrow Borah'ın, ed. William M. Denevan'ın, *The Native Population of the Americas in 1492* (Madison: University of Wisconsin Press, 1976) adlı eserinin içinde, s. 14-15'teki, "The Historical Demography of Aboriginal and Colonial America: An Attempt at Perspective" adlı eserinde yeniden incelenmiştir.

18. Edlr. Antoine Meillet ve Marcel Cohen'in, *Les Langues du Monde* (Paris: Sociéte de Linguistique de Paris, 1924) adlı eserinin içinde, Cilt: 16, s. 597-712'de, Paul Rivet, G. Stresser-Pean ve C. Loukotka, "Langues américaines"; Karl Sapper, "Die Zahl und die Volksdichte der indianischen Bevölkerung in Amerika vor der Conquisita und in der Gegenwart", *Proceedings of the Twenty-first International Congress of Americanists*, 1. Bölüm (Leiden: E.J. Brill, 1924), s. 95-104; ve Herbert J. Spinden, "The Population of Ancient America", *Geographical Review*, 28 (1928), 641-60.

19. Angel Rosenblat, "El desarrollo de la poblacion indigena de América", *Tierra Firme*, 1 (1935), 1:115-33; 2:117-48; 3:109-41; Alfred L. Kroeber, *Cultural and Natural Areas of Native North America*, University of California Publications in American Archaeology and Ethnology, Cilt: 38 (Berkeley: University of California Press, 1939), 11. Bölüm. Kroeber yazıyor olduğu zamanlarda bunu bilemezdi, fakat bütün yarıküreye sadece insan avlayan ve toplayan küçük kabileler yerleşmiş olsaydı bile –ki biz bunun böyle olmadığını gördük– onun tahmini olası Kuzey ve Güney Amerika nüfusundan oldukça azdı. Avcı ve toplayıcı olan toplumların nüfus yoğunlukları için, bakınız Richard B. Lee ve Irven DeVore, edlr., *Man the Hunter* (Chicago: Aldine, 1968); insanların Amerika'ya yerleştikleri ilk bin yıllık devreyi hesaba katan bu husus hakkında bir tartışma için, bakınız Stuart J. Fiedel, *Prehistory of the Americas* (Cambridge: Cambridge University Press, 1987), s. 49.

bağlı bulunduğu, Berkeley'deki Kaliforniya Üniversitesi'nde çeşitli disiplinlerden bir grup ilim adamı tarafından kabul edildi; bunlar arasında en bilinenleri, Carl Sauer, Sherburne F. Cook ve Woodrow Borah'tır. Sonuç, tarihsel demogrrafi tekniğinde, zaman içinde "Berkeley Ekolü" adıyla bilinmeye başlayan, çığır açıcı bir devrim oldu. Çok çeşitli kaynaklardan –vergi, vaftiz ve evlilikle ilgili kayıtların bulunduğu kilise ve devlet arşivlerinden, bilinen ekili arazilerin çevresel barındırma kapasitesine ve daha pek çok kaynağa kadar– muazzam boyuttaki verileri inceleyen bu araştırmacılar, çalışmalarını önce Kaliforniya ve orta Meksika üzerinde yoğunlaştırdı; daha sonra ise araştırmalarını New England, Yucatán ve Hispaniola adası gibi değişik bölgelere yaydılar.[20]

Bu çabaların sonuçları, Avrupalıların gelişinden önceki Amerikalar için o güne dek yapılan en ayrıntılı ve metodolojik açıdan en gelişkin nüfus tahminleri oldu. Bunların ortaya çıkardığı rakamlar çok şaşırtıcıydı: Yalnızca orta Meksika için 25.000.000, Hispaniola içinse 8.000.000 insan, Berkeley Ekolü üyelerinin oldukça dikkat çekici yeniden hesaplamalarından sadece ikisidir. 1960'ların başında, bu tür çalışmalardan edinilen birikim, Woodrow Borah'ın, Amerikaların Columbus'tan önceki nüfusunun muhtemelen "yüz milyondan fazla" olduğunu iddia etmesine yetti. Bundan kısa bir süre sonra ise, antropolog Henry F. Dobyns, o zamana kadar yapılan bütün önemli çalışmaların zirvesi olan, ünlü bir inceleme yayınladı. Dobyns'in vardığı sonuca göre; İspanyolların gelmesinden önce, Kuzey ve Güney Amerika'da 90.000.000 ila 112.000.000'dan fazla insan vardı.[21] Bu dönemde dünyanın diğer bazı bölgeleri için verilen mukayeseli rakamlara göreyse; Avrupa nüfusu 60.000.000 ila 70.000.000, Rusya nüfusu 10.000.000 ila 18.000.000 ve Afrika 40.000.000 ila 72.000.000'du.[22]

Daha sonra, 1960'ların ortalarında, dünyanın dört bir yanındaki birçok ilim adamı, Columbus'dan önceki nüfusa dair, Kanada'nın en kuzeyinden Şili'nin gü-

20. Araştırılan yerleşim yerlerinden birinde araştırmacılar tarafından kullanılan teknik yaklaşımların ve bilginin öğretici bir eleştirisi için, bakınız Woodrow Borah ve Sherburne F. Cook, "Conquest and Population: A Demographic Approach to Mexican History", *Proceedings of the American Philosophical Society*, 113 (1969), 177-83.

21. Woodrow Borah, "America as Model: The Demographic Impact of European Expansion Upon the Non-Western World", *Actas y Memorial del XXXV Congreso Internacional de Americanistas*, Cilt: III (Mexico City, 1962), 381; Henry F. Dobyns, "Estimating Aboriginal American Population: An Appraisal of Techniques with a New Hemispheric Estimate", *Current Anthropolgy*, 7 (1966), 395-416.

22. John D. Durand, "Historical Estimates of World Population: An Evaluation", *Population and Development Review*, 3 (1977), 253-96.

neyine kadar ulus, kabile ve yörelere ve buralar arasında kalan başka birçok başlıca yaşam alanına dair daha önce eşi görülmemiş, yeni tahminler yayınladı. Bu ilim adamları, birbiri ardına, tek tek yöre nüfuslarının Columbus'dan önceki dönemlerde o zamana değin zannedilenden çok daha yüksek olduğu şeklindeki genel ilkeyi doğruladı. Tutucu zihniyetli tarihsel nüfus istatistik uzmanları, bu bulguları yanküredeki bütün bölgelere uygulamak hususunda isteksizlik göstermektedir ancak bugün, bu uzmanların en ihtiyatlıları dahi, genel olarak Kuzey ve Güney Amerika'nın 1492'den önceki toplam nüfusunun 75.000.000 civarında olduğunu, bunun yaklaşık yüzde 10'unun da Meksika'nın kuzeyinde yaşadığını kabul etmektedir. Aralarında Dobyns'in de bulunduğu diğerleri ise, Dobyns'in daha önce 112.000.000'dan biraz fazla şeklinde belirlediği üst sınırın çok düşük olabileceğinden ve yaklaşık 145.000.000 gibi bir rakamın yanküre için gerçek rakama daha yakın olabileceğinden ve bugün ABD ve Kanada'yı oluşturan bölge için en iyi tahminin 18.000.000 civarında olduğundan şüphe etmeye başlamıştır.[23]

Son yıllarda bazı araştırmacıların bugüne kadar ortaya konan *bütün* tahminlerin bu kadar düşük olduğu sonucuna varmasının nedenleri arasında, Avrupalıların getirdiği hastalıkların, Amerikaların bâkir topraklarına girdiği zaman çoğunlukla yabancı taşıyıcılarının önüne geçerek Avrupalı kâşif ve yerleşimciler gelmeden çok önceden yerli nüfus merkezlerine korkunç bir şekilde yayıldığı yolunda, her geçen gün biraz daha kabul gören olasılıktır. Bazen de, ilk salgınlar baş göstermeden önce Avrupalılar sahnede bulunabiliyordu; ancak bu kimseler genellikle öldürdüklerini araştırmaktan çok fetihle ilgilenen askerlerdi. Bazı yörelerdeki yeni arkeolojik çalışmalar, bu "görünmeyen" nüfus kaybının çok büyük çapta olabileceğine –Amerika'dan Yeni Zelanda'ya, Pasifik'teki Fiji adaları ve Hawai'ye kadar uzak bölgelerde Avrupalılarla temastan sonraki yerli halklar arasında da

23. Yardımcı olan genel bir tartışma ve 75.000.000 civarında bir tahmin (Amerika ve Kanada'nın günümüzdeki yaklaşık 7.000.000 ve 8.000.000 modern yerleşim birimini içeren) için, bakınız Russell Thornton, *American Indian Holocaust and Survival: A Population History Since 1492* (Norman: University of Oklahoma Press, 1987), s. 22-25. Dobyns'in çıkardığı sonuç, kendisinin Meksika'nın kuzeyindeki bölgenin nüfusu için yaptığı önceki hesaplamanın neredeyse gerçek rakamın yarısından bile az olduğu ve *Their Number Become Thinned: Native American Population Dynamics in Eastern North America* (Knoxville: University of Tennessee Press, 1983) adlı eserinde, s. 42, 342-43'teki 18.000.000 rakamının daha olası olduğudur. Dobyns'in aşağı yukarı 145.000.000 olan yanküresel tahmini, kendisinin Institute for Early Contact Studies, University of Florida at Gainesville'de dağıtılmış bir yazısı olan, "Reassessing New World Populations at the Time of Contact" adlı çalışmasında artırılmıştır.

bugün ortaya çıkarılan bir olguya– işaret etmektedir.[24] Eğer bu gerçekten de Amerika'nın her yanında büyük çapta gerçekleştiyse, ki Dobyns ve diğerleri artık öyle olduğunu iddia etmektedir, yarıkürenin nüfusuna dair bugünkü daha yüksek tahminler dahi çok düşük olabilir. Çünkü bu tür arkeolojik araştırma bulgularının sonucunda ilk Avrupalı gözlemci ve yazarların gittikleri yerlere, bu yerlerin ancak uzun geçmişe sahip insan topluluklarından mahrum kaldıktan sonra gittikleri, anlaşılmıştır. Buna ek olarak, bu yazarlar en azından gördükleri bölgelerdeki nüfusun önceki büyüklüğü ve kültürel canlılığına dair hiçbir ipucu bulamamış ve insanların mânen bozulmuş olduklarını görmüş ve buradan da kendilerinden önce de nüfusun ve yaşamın aynı şekilde olduğu zannına kapılmışlardı.[25]

Bununla birlikte, çiçek gibi bazı hastalıklar her zaman Avrupalı hastalık taşıyıcılarının bazı bölgelere gelişinden önce görülmese de, bu hususta Dobyns ve destekçilerinden hâlâ farklı düşünenler, yerli toplumlardaki nüfus kaybının olağan olarak yüzde 95'i –Columbus'dan önceki yarıküre nüfusunun 100.000.000 civarında, hatta daha fazla olduğunu söylemek için gayet yeterli bir düşüş oranı– bulduğunu ve aştığını kabul etmektedir.[26] Ayrıca Güney Amerika ve Hawai'deki mukayeseli araştırmalar göstermiştir ki; askerî saldırı ve salgın hastalıkların ağır

24. Terry L. Hunt ve Melissa A. Kirkendall'ın, "Social Complexity and Population Collapse in Polynesia" ve "The Archaeology of Population Collapse in the Yasawa Islands, Fiji", başlıklı yazıları 17. Büyük Okyanus Bilim Kongre'si, Honololu'da, Haziran 1991'de okunmuştur. İzole edilmiş yerli insanlar arasında hastalıkların çok hızlı yayılma potansiyeli hakkında, bakınız David E. Stannard, *Before the Horror: The Population of Hawai'i on the Eve of Western Contact* (Honolulu: Social Science Research Institute and University of Hawai'i Press, 1989), özellikle s. 69-75.

25. Avrupalılar tarafından getirilen büyük hastalıkların aslında onların yerli çevrelere fiziki olarak girişlerinden (en azından büyük sayıdaki Avrupalının fiziki girişinden) önce taşınmış olduğu varsayımının en iyi ve en esaslı sorgusu –Dobyns'in, *Their Number Become Thinned* adlı eserine ilaveten– şu eserler tarafından ortaya çıkarılmıştır: Ann F. Ramenofsky, *Vectors of Death: The Archaeology of European Contact* (Albuquerque: University of New Mexico Press, 1987); Marvin T. Smith, *Archaeology of Aboriginal Culture Change in the Interior Southeast: Depopulation During the Early Historic Period* (Gainesville: University Presses of Florida, 1987); ve Daniel T. Reff, *Disease, Depopulation, and Culture Change in Northwestern New Spain, 1518-1764* (Salt lake City: University of Utah Press, 1991).

26. Yine de "Amerikan Kızılderili nüfuslarının tipik olarak %95 oranında azaltıldığı" gerçeğini kabul eden ve 1492 öncesi çok büyük sayıda olan nüfus tahminlerini destekleyen Dobyns'in eleştirmenleri arasında Dean R. Snow ve Kim M. Lanphear da vardır, "European Contact and Indian Depopulation in the Northeast: The Timing of the First Epidemics", *Ethnohistory*, 35 (1988), 15-33; Henry F. Dobyns, "More Methodological Perspectives on Historical Demography", *Ethnohistory*, 36 (1989), 285-99.

psikolojik karmaşa ve yüksek düzeydeki hastalık ve stres kaynaklı kısırlık gibi kültürel ve biyolojik neticeleri de, başlı başına yok olmaya yakın boyuttaki nüfus kayıplarının temel nedenleri olabilmektedir.[27] Özetle, Amerika'nın on beşinci yüzyılın sonunda Avrupalıların gelişinden önceki *gerçek* nüfusuna dair tartışmalar sürüp giderken, artık çok az yetkin ilim adamı, nüfusun genel olarak 75 ila 100.000.000 sınırları dahilinde, bunların kabaca 8.000.000 ila 12.000.000'unun da Meksika'nın kuzeyinde, olmadığını iddia etmektedir hatta bu alandaki en seçkin ilim adamlarından bazıları, gerçek rakamın, bu en üst sınırdan bile daha yüksek olduğundan şüphe etmeye başlamıştır.

27. Yerli insanlar arasında psikolojik uyumsuzluk ile umutsuzluğun ve bunları takip eden salgın hastalıkların verdiği zararın nüfusbilimsel önemine dikkat çeken ilk araştırmacılardan biri J.V. Neel'di. Örneğin Neel'in raporuna bakınız; bakınız W.R. Centerwall, N.A. Chagnon ve H.L. Casey, "Notes on the Effect of Measles Vaccine in a Virgin Soil Population of South American Indians", *American Journal of Epidemiology*, 91 (1970), 418-29; ve J.V. Neel, "Health and Disease in Unacculturated Amerindian Populations", Ciba Vakıf Sempozyumu Sayı 49, *Health and Disease in Tribal Societies* (Amsterdam: Elsevier/Excerpta Medica, 1977), s. 155-68. Yerli insanlar arasındaki kültürel bozulmanın ve ithal edilen hastalıkların bir sonucu olarak ortaya çıkan verimsizliğin büyük nüfusbilimsel önemi hakkında, bakınız David E. Stannard, "Disease and Wake of Western Contact", *Journal of American Studies*, 24 (1990), 325-50. Nüfusbilimsel faktörlerin sıralanışı ile Batı ile irtibatı takip etmekte başarısızlığa uğrayan yerli nüfusa uygulanan soykırım fenomenini birleştiren yeni bir genel açıklama için, ed. David Hurst Thomas'ın, *Columbian Consequences, Volume Three: The Spanish Borderlands in Pan-American Perspective* (Washington, D.C.: Smithsonian Institution Press, 1991) adlı eserinde, s. 519-39'da, bakınız David E. Stannard, "The Consequences of Contact: Toward an Interdisciplinary Theory of Native Responses to Biological and Cultural Invasion".

EK II

Irkçılık ve Soykırım Üzerine

Önceki sayfalarda birçok defa, Avrupalı ve beyaz Amerikalıların, iki Amerika'nın yerli halklarına karşı yaklaşımlarından "ırkçı" ve Avrupalı-Amerikalıların, yerli halkları hiddetle yok edişinden de "soykırım" diyerek söz ettim. Bu iki sözcüğün tanımı da son yıllarda tartışma konusu olmuştur. Bazı okuyucular bunları, bu tartışmalara ilişkin metin içerisinde bahislerde görmek isteyebilirdi ancak bu şekilde konudan uzun sapmalar yapmak gerekirdi ki bu, diğer okuyuculara aydınlatıcı olmaktan çok dikkati dağıtıcı gelebilirdi. Bu nedenle, aşağıdaki hususları ek bir bölüm olarak ilave ettim.

Kültürler çeşitli yollarla tahkir ideolojileri üretebilir ve bu ideolojiler, bir kültür veya grup içerisindeki herhangi bir bireyler topluluğunu toplumsal olarak dönüştürme amacına hizmet eden bazı özelliklere –cinsiyet, milliyet, yaş, cinsel tercih, toplumsal ve ekonomik sınıf, din ve aralarında ırkın da bulunduğu başka birçok özellik– bağlanabilir ve bağlıdır da. Son yıllarda ortaya konan (ve zıt biçimlerde cevaplanan) soru şudur: Bu Avrupalılar ve Amerikalı ilk beyaz kolonicilerin Kızılderililere ve Afrikalılara bu şekilde muamele etmelerinin nedeni, kısmen uzun zamandır mevcut olan bir ırkçı ideoloji miydi yoksa Amerika'daki Avrupalı-Amerikalı ırkçılığı, sonradan meydana gelen bir gelişme, hatta beyaz-Kızılderili ve beyaz-siyah çatışmasının bir ürünü müydü? Kısacası, hangisi daha önce geldi; ötekilere korkunç ve sistematik olarak zarar verilmesi mi yoksa tahkir ideolojisi mi?

Bu, kimilerine, kelimenin en kötü anlamıyla akademik bir soru gibi görünebilir; ki bu anlaşılabilir bir şeydir. Neticede, sadistçe bir neşe içindeki İspanyol fatihler tarafından göğüsleri kesilen veya bebeğinin bir köpek sürüsünün önüne atılışını seyreden Amerika yerlisi kadın için ya da Avrupa malı bir kılıcın saplanmak üzere olduğu veya köyünün ve ailesinin, bir halkı toptan yeryüzünden silmeye girişirken "Ağzımız Kahkahayla dolu[ydu], Dilimiz Şarkılarla" diyerek övünen Püritenler tarafından yakılıp kül edilişini seyreden bir yerli erkek için kuşkusuz, işkencecilerinin ırkçı soykırımının, toplumlarının ilk buluşmalarından önce mi yoksa sonra mı meydana geldiğinin bir önemi yoktu.[1] Eğer bu tür sorular bizi şu anda akademik meraktan başka nedenlerle ilgilendiriyorsa, bu, böylesi dehşetlerin nasıl işlenebildiğini ve belki de bunların öngörülerek gelecekte nasıl tekrarlanmayacağını daha iyi anlayabilmek içindir. Üstelik, fildişi kulesi soyunu ilgilendiren diğer birçok mesele gibi, bu da, içerisinde gerçek dünyadaki politik kavgacılığa dair bir unsur da barındırmaktadır. İşte bu yüzden bu kadar yıldır bu soruna eğilmek, ilim adamları arasında bu kadar çok tartışmaya neden olmuştur. Bu sorunun cevabının önemli olup olmadığı, en iyi şekilde, tarihçilerin bu meseleye öncelikle Afrikalı Amerikalılara, sonra Kızılderililere ait bir mesele gibi yaklaşmalarına bakılarak görülebilir.

Ta yirminci yüzyıla kadar, birçok beyaz Amerikalı tarihçi, Amerika'daki Afrikalılara tarihte kötü muamele edilmesinde kronolojik olarak ırkçılığın mı yoksa köleliliğin mi daha önce geldiği hususunda tartışmaya pek fazla zaman ayırmamıştır. Böyle olmasının bizzat nedeni bile mânidardır: Bu, ihtilafa neden olacak bir konu değildi çünkü *bizzat* bu tarihçilerin siyahları aşağı görüşü o kadar âdettendi ki bunun doğal, haklı, neredeyse evrensel ve bu nedenle de Afrikalıların resmen köleleştirilmesinden çok önce gelen bir yaklaşım olduğunu varsayıyorlardı. Ve yine Afrikalıların resmen köleleştirilmesinin, kesin olarak 1619'daki ilk Afrikalı kolonilerine mecburi gelişten hemen sonra başladığını varsayıyorlardı.

Daha önce bu konuya ilişkin sorular soran bazı tarihçilerin olmasına karşın, bunlar, 1950'lere değin rakamlarla ve faal bir şekilde, Amerika'da köleliğin ırkçılıktan önce var olduğu tezini savunmaya başlamadılar.[2] Etkilenmemelerinin

1. Alıntı, John Mason'un, *Brief History of the Pequot War... in 1637* (Boston: S. Kneeland & T. Green, 1736) adlı eserin içinde, s. 22'deki kendisinin ve kendi takipçilerinin Pequotlar'ı ezmeleri ve yakmaları hakkında yazdığı izahattan alınmıştır.

2. Bu genellemenin bir şekilde aksine olan istisnaların örnekleri için, bakınız James C. Ballagh, *A History of Salvery in Virginia* (Baltimore: Johns Hopkins University Press, 1902), s. 28-35; ve Ulrich B. Phillips, *American Negro Slavery* (New York: Appleton and Company, 1918), s. viii.

mümkün olmadığı bir toplumsal atmosfer içinde, Afrikalı Amerikalıların Amerikan hayatının toplumsal ve politik faydalarına eşit erişim imkânı için sesi giderek yükselen bir koro halinde dile getirdikleri ısrarlı iddiaların kaydedildiği bir atmosfer içinde çalışan bu tarihçiler, köleliğin bir kurum olarak siyahların Kuzey Amerika'ya ilk gelişlerinin ardından yavaş yavaş ortaya çıktığını ve ırkçılığın ise, kısmen o dönemde ırk olarak köle toplumu şeklinde tanımlanır hale gelen toplumun devamı için *mantıksal bir temel* olarak, daha sonra ortaya çıktığını iddia ediyordu.[3] Bu, her ne kadar belgelerle desteklenen bir argüman da olsa, aynı zamanda da o dönemde, tarihçi Kenneth Stampp'in "Neticede Zenciler, yaradılış olarak sadece siyah derili beyaz adamlardır; ne eksiği ne de fazlası," fikrini kabul etmeye başlayan akademik liberallerin politikalarına da uygun bir argümandı.[4]

Politik ve etik perspektiften bakıldığında –böyle bütünlükçü idealleri gerçekle bağdaştırmaya teşebbüs eden bir vatandaşlık hakları hareketinin ortasında– bu liberal tarihçiye göre ırkçılık, Winthrop Jordan'ın deyişiyle, "günümüz ırk ilişkileri sorunuyla çok daha yakından ilgili olanların beklentileriyle çok güzel bir biçimde uyuşan.....köleliğin bir uzantısından başka bir şey değil[di]..... Çünkü eğer önyargı doğalsa, onu silebilmek için yapılabilecek pek fazla şey yoktur. Önyargının köleliği izlemiş olması gerekir, tersi olamaz, yoksa her türlü liberal eylem programı ciddi tehlikelere girerdi."[5]

Tabii, Jordan'ın söz etmediği ve tarih kayıtlarının bu şekilde okunmasıyla elde edilen başka bir çıkar daha vardı. Genel olarak Batı kültürü, özel olarak da Amerikan kültürünün mânevî esası, Batı tarihinde ırkçılığı bir sabite değil, bir sapkınlık olarak gören bir yorumun ışığında çok daha olumlu görünüyordu. Bundan dolayı, köleliğin ırkçılığı doğurduğu senaryosu sadece bugün ırkçılığın azalma ihtimaline dair daha iyimser bir inancı güçlendirmekle kalmıyor, aynı zamanda da Amerika ve Avrupa'nın kültürel geçmişinin daha güzel bir şekilde yorumlanmasına destek veriyordu.

Ancak herkes ikna olmamıştı. 1959'da Carl N. Degler, köleliğin Amerikan koloni toplumunda çok erken tarihlerde kök saldığını ve bunun büyük ölçüde beyaz

---

3. En çok göze çarpan bu tür analizler için, bakınız Oscar ve Mary F. Handlin, "Origins of the Southern Labor System", *William and Mary Quarterly*, 3. Seri, 7 (1950), 199-222; Oscar Handlin, *Race and Nationality in American Life* (Boston: Little, Brown & Company, 1957), özellikle 1., 2. ve 3. bölümler; ve Kenneth M. Stampp, *The Peculiar Institution: Slavery in the Ante-Bellum South* (New York: Alfred A. Knopf, 1956), s. 21-23.
4. Stampp, *Peculiar Institution*, s. vii.
5. Winthrop D. Jordan, "Modern Tensions and the Origins of American Slavery", *Journal of Southern History*, 28 (1962), 18-30.

kolonicilerin önceden var olan ırkçı yaklaşımlarından –diğer yerlerin dışında, Elizabeth dönemi edebiyatında, Shakespeare'in *Othello*'su ve *Titus Andronicus*'unda da görülen ve ayrıca siyah ve beyaz hizmetçilerin ücretlerinde, ayrımcı mahkeme kararlarında ve başka birçok yerde de açık olan yaklaşımlar– kaynaklandığını etkili bir biçimde iddia eden, "Kölelik ve Amerikan Irksal Önyargısının Doğuşu" adında bir makale yayınladı.[6] Bu konuda daha sonra baş gösteren heyecanlı tartışmada bazı içsel problemler vardı; bunların en önemlilerinden biri, beyaz kolonicilerin genel yaklaşım ve davranışlarının neredeyse sabit olduğunu varsayma eğilimiydi. Bu nedenle, tarafgirlerden biri, diğerinin veriler bütününe dair bir istisna bulduğu zaman, muhtemelen bunu diğerinin tezini bütünüyle çürüten bir örnek olarak kullanıyordu. Örneğin bazı yazarlar, Virginia'daki siyahların silah taşımalarını yasaklayan 1640 tarihli bir kanuna işaret ederek bundan ırksal temelli ayrımcılığın delili olarak söz ederken; bu yorumu eleştirenler de, aynı dönemde Virginia'da özgürlüğünü kazanarak kendisine bir köle satın alan eski bir siyâhî kölenin olduğunu kaydederek bunu, siyahlara özel bir adaletsizlikle muamele edilmediğinin delili olarak kullanıyordu. Ancak birkaç yıl içinde, Degler'in genel iddiasına, Winthrop Jordan tarafından, önce kendi yazdığı bir makalede, sonra da 1968 yılında yoğun ve hak ettiği üne kavuşan çalışması *White Over Black: American Attitudes Toward the Negro, 1550-1812*'de [Siyahın Üzerinde Beyaz: Amerikalıların Zencilere Karşı Yaklaşımları, 1550-1812] ustaca bir destek geldi.[7]

İncil bölümlerinden, on altıncı yüzyıl şiirine, seyyah hikâyelerine ve daha başka şeylere kadar birçok malzemeyi inceleyen Jordan, *White Over Black*'de, Avrupalıların Afrikalılara karşı antipatisinin Amerika'daki siyahların köleleştiril-

---

6. Carl N. Degler, "Slavery and the Genesis of American Race Prejudice", *Comparative Studies in Society and History*, 2 (1959), 49-66; aynı zamanda bakınız Degler, *Out of Our Past: The Forces that Shaped Modern America* (New York: Harper & Row, 1959), s. 26-39.

7. Jordan, "Modern Tensions and the Origins of American Slavery"; ve Jordan, *White Over Black: American Attitudes Toward the Negro, 1550-1812* (Chapel Hill: University of North Carolina Press, 1968). Muhakak ki; bu aceleci genel açıklama, genellikle Degler'in destekleyicisi olan ve tartışmaya önemli katkılarda bulunmuş olan diğer birçok tarihçinin fikirlerini içermez. Aslında bunlardan biri, diğer konulara odaklanan çalışması aracılığıyla, Degler'den önce gelir: Katharine George, "The Civilized West Looks at Primitive Africa, 1400-1800: A Study in Ethnocentrism", *Isis*, 49 (1958), 62-72. Aynı zamanda bakınız, birçok yaklaşımın değişik örnekleri, Dante Puzzo, "Racism and the Western Tradition", *Journal of the History of Ideas*, 25 (1964), 579-86; Milton Cantor, "The Image of the Negro in Colonial Literature", *New England Quarterly*, 36 (1963), 452-77; ve Alden T. Vaughan, "Blacks in Virginia: A Note on the First Decade", *William and Mary Quarterly*, 3. Seri, 29 (1972), 469-78.

mesinden, ya da aslında Avrupalıların Batı Yarıküre'ye gelişinden çok daha önce mevcut olduğunu iddia ediyordu. "En başından beri," diye yazıyordu, "İngilizler, Zencileri, taban tabana zıt renk, din ve yaşam biçimleri olan varlıklardan başka, hayvanlık ve onlara has güçlü cinsellik düşkünlüğü olan varlıklar biçiminde görüyorlardı ve bu nedenle onları kendilerine düşman etmeye meyyaldiler."[8] Kısacası, aslında on sekizinci ve on dokuzuncu yüzyılın gelişkin siyahi karşıtı ırkçılık ideolojisini oluşturacak olan bütün unsurlar, 1619 yılında ilk siyahların Virginia'ya gelişinden çok önce Avrupa düşüncesinde vardı.

Ancak ırksal antipatinin köleleştirmeden önce var olmasına rağmen, Jordan, fazla basit bir sebep-sonuç modeline karşı uyarıyordu. Haysiyet kırıcı ırk ayrımcılığı temâyülü, on sekiz ve on dokuzuncu yüzyılda Kuzey Amerika'da, Afrikalıların toptan köleleştirilmesini ve müthiş, sistematik aşağılanmalarını tek başına açıklamaya yetmiyordu. Daha çok, Jordan'ın ileri sürdüğü gibi, "hem kölelik hem önyargı, Zencilere yönelik genel bir tahkirin türleri[ydi]" bunların her biri de bir araya geldikleri zaman eşsiz bir "bastırma motoru" meydana getiren, dinamik bir "tahkir döngüsü" içinde "durmadan birbirini etkiliyor"du.[9] (Bu sözleri kendi metnimde de alıntıladığım ve Amerikaların yerli halklarına karşı girişilen soykırımı açıklamaya çalışırken bu ideolojik-kurumsal dinamiğin aynısını benimsediğim hatırlanacaktır.)

Jordan, vardığı bu sonuçta, gerçekten de ilk kez yüzyıldan fazla zaman önce Alexis de Tocqueville'in ifade ettiği bir düşünceye birçok belgeden faydalanarak destek veriyordu. Eski çağlardan bu yana, diyordu Tocqueville, köleleştirilene karşı küçümseyici bir yaklaşım, bunların zorla köleleştirilmesini izlemiştir; bu küçümseyici yaklaşım, köleliğin kaldırılmasından sonra da bir süre devam etmiş, ancak en sonunda ortadan kaybolmuştur. Ancak Amerika'da, diye yazıyordu, "bir esasa dayanmayan ve kısa ömürlü kölelik olgusu, en tehlikeli biçimde fiziksel ve daimi ırk farkı olgusuyla birleşmiştir. Köleliğin hatıraları ırkı aşağılar, ırksa köleliğin hatıralarını devam ettirir." Tocqueville'e göre, bundan başka bir de kendisi de dahil olmak üzere, beyazların genel bakışı vardı:

> Zillet içinde doğan bu adamın, köleliğin aramıza getirdiği bu yabancının, bizimle ortak insani özellikleri paylaştığı pek düşünülmüyor. Bize yüzü çirkin, zekâsı sınırlı, zevkleriyse düşük geliyor; onu neredeyse hayvanla insan arasında bir yaratık olarak görüyoruz.... Beyazların eski kölelerinin zihinsel ve ahlâkî düşüklüğüne dair

8. Jordan, *White Over Black*, s. 43.
9. Jordan, "Modern Tensions and the Origins of American Slavery", 30; Jordan, *White Over Black*, s. 98.

görüşlerini terk etmeleri için, Zencilerin değişmesi gerekiyor ama bu görüş var olduğu müddetçe de değişemezler."[10]

Özetle, Jordan'ın daha sonra bu savı geliştirdiği şekilde, beyazlar arasında siyahlara karşı ırkçı bir antipatinin köklerinin gerçekten de Amerika'da kölelik kurumunun ortaya çıkmasından önce var olduğu açıkken, bu, kimilerinin düşünebileceğinden daha önemsiz, bağımsız bir olgudur çünkü yaklaşımla kurum bir kez birleştiği zaman –ve bu çok erken bir tarihte gerçekleşmiştir– birbirlerini kuvvetlendirerek beyazların her ikisine de bağlılığını pekiştirmiş ve derinleştirmiştir. Ancak Batılı bilincin derinliklerine inmiş ırkçılık düşüncesi, birçokları için hâlâ çok rahatsız edici bir düşünceydi ve Jordan'ın zengin belgeleri ve araştırmasındaki inceliğe rağmen, tarihçiler arasında buna karşı hâlâ güçlü bir direnç vardı. Bu direnişin daha sonra alacağı şekli, *White Over Black*'in yayınlanmasından sadece üç yıl sonra çıkan, oldukça etkili bir makaleyle, George M. Fredrickson belirledi.

Fredrickson'un iddiasına göre; kendisinin "ideolojik" ırkçılık ve "toplumsal" ırkçılık adını verdiği şeyleri birbirinden ayırmak gerekiyordu. İdeolojik ırkçılık, "on dokuzuncu ve yirminci yüzyıl düşünce ve ideolojisinde görülebilen *açık* ve *rasyonelleştirilmiş* ırkçılık" iken, toplumsal ırkçılık, "bir ırk grubunun....bu grubun davranışı için bilinçli ve daimi bir temel geliştirmemiş ya da muhafaza etmemiş olmasına karşın....diğerine yaradılıştan aşağı*ymış gibi* [davranışı]"nda gözlemlenebilir. Bu "ikili ırkçılık tanımı," diye iddia ediyordu Fredrickson, "gerçek ırkçı toplumlarla ırkçı önyargı ve ayrımcılığın görüldüğü ancak yine de temel özellikleri olarak ırkçı şeklinde tanımlanamayan, eşitlik taraftarı olmayan diğer toplumlar" arasındaki farkların belirlenmesini mümkün kılıyordu. Bu mantığa göre; bir toplumda kendilerine baskı uygulayanlardan farklı bir ırka mensup insanların tahkirini hatta muhtemelen köleleştirilmesi ve toplu kıyımını da meşrulaştıracak ve rasyonelleştirecek, *ırktan başka* bir neden bulunduğu müddetçe, Fredrickson'ın iddiasına göre, bu toplum "kelimenin tam anlamıyla ırkçı değildir." Ayrıca,

> eğer renk kaynaklı ayrımcılık, istatistiksel anlamda, toplumsal olarak aşağı grubun üye bireylerine sürekli ve genel geçer bir şekilde uygulanmıyorsa [ve] bu grubun bazı üyeleri, fiziksel özelliklerine rağmen, servet, eğitim ve aristokratik kültür gibi vasıflardan dolayı yüksek bir konum elde edebiliyorsa, ırksal olmayan konum kriterlerinin çok önemli olduğuna ilişkin kanıtlar vardır. Böyle bir durumda, konumu

10. Alexis de Tocqueville, *Democracy in America*, trc. George Lawrence (New York: Anchor Books, 1969), s. 341-42.

belirlemede, ırk sadece bir faktör, başka faktörler tarafından önemce aşılabilecek ve etkisiz kılınabilecek bir vasıf haline gelir.[11]

Bu tanımsal ifadeyi, kendisinden yirmi yıl önce Amerikan ırkçılığının temelde köleliğin bir ürünü olduğunu, örneğin, on yedinci yüzyılda Virginia'da, kölelerin yanı sıra, kimileri hukukî ve ekonomik haklara sahip olan özgür siyahların da olduğunu –iddia eden tarihçilerin ortaya koydukları aynı türden tarihsel verilerle birleştiren Fredrickson, şu sonuca varıyordu: "Amerika...ırkçı doğmamış; temelde bencillik, açgözlülük ve ayrıcalık arayışından kaynaklanan, siyahi topluma karşı işlenen bir dizi suçun sonucu olarak, yavaş yavaş bu hale gelmiştir."[12] Bu hüküm, Fredrickson'ın daha sonraki çalışmaların çerçevesini belirlemiş ve 1970'lerin sonuyla 1980'lerde bu konuda ortaya çıkacak olan başka dikkat çekici tartışmaların çoğunu kesin bir şekilde etkilemiştir.[13]

Ancak Fredrickson'ın analizinde bazı sorunlar vardır. Bunların ilki, "ideolojik" sözcüğünü kullanımıdır; oysa on dokuzuncu yüzyılda ortaya çıkan resmî ırkçı düşünce yapılarının doğasını anlatırken "biyolojik" sözcüğü daha vazıh olacaktır. Fredrickson'ın "ideolojik" ırkçılık dediği şeyin temelini oluşturan biyolojik ve zoolojik sözde-bilimlerin ortaya çıkışından önce ve bu sözde-bilimlerin yirminci yüzyıldaki çöküşünden sonra, Amerika'da, genel olarak ırkla özdeşleştirilen özelliklerle teşhis edilmeye hazır bütün insan sınıflarının geniş çaplı, sistematik ve ideolojik olarak meşrulaştırılmış bir biçimde tahkiri vardı ve hâlâ da var olmaya devam etmektedir.[14] Bu sözde-bilimlerden önceki dönemlerde sınıfsal meşrulaş-

11. Edlr. Nathan I. Huggins, Martin Kilson ve Daniel M. Fox'un, *Key Issues in the Afro-American Experience* (New York: Harcourt Brace Jovanovich, 1971) adlı eserin içinde, Cilt: 1, s. 240-41'de, George M. Fredrickson, "Toward a Social Interpretation of the Development of American Racism". George M. Fredrickson'un, *The Arrogance of Race: Historical Perspectives on Slavery, Racism, and Social Inequality* (Middletown, Conn.: Wesleyan University Press, 1988), adlı eserinde, s. 189-205'te düzeltilmiş bir şekilde tekrar yayımlanmıştır.
12. *A.g.e.*, s. 254.
13. Bakınız, örneğin, George M. Fredrickson, *The Black Image in the White Mind: The Debate on Afro-American Character and Destiny, 1817-1914* (New York: Harper & Row, 1971); George M. Fredrickson, *White Supremacy: A Comparative Study in American and South African History* (New York: Oxford University Press, 1981), özellikle s. 70-81; T.H. Breen ve Stephen Innes, *"Myne Owne Ground": Race and Freedom on Virginia's Eastern Shore, 1640-1676* (New York: Oxford University Press, 1980); ve Michael Adas, *Machines as the Measure of Men: Science, Technology, and Ideologies of Western Dominance* (Ithaca, N.Y.: Cornell University Press, 1989), özellikle s. 64-68.
14. Amerika'da ırksal sözle bilimin ortaya çıkmasının en iyi araştırmalarından biri, William Stanton'un *The Leopard's Spots: Scientific Attitudes Toward Race in America, 1815-59*

tırmalarda büyük ölçüde (metinde gördüğümüz gibi, sadece değil) dinî ve felsefî düşünce yapılarından yararlanılırken, sözde-bilimlerden sonraki dönemlerde birçok meşrulaştırmada tarihsel ve çevresel ilkelerden –"yoksulluk kültürü" ya da Amerikalı siyahi ailenin sözde "hastalıklar yumağı" oluşu gibi– yararlanılmaya başlanılması, bu ayrımcılık sistemlerini, on dokuzuncu yüzyılda ve yirminci yüzyılın bir bölümünde ırkçı düşünceye egemen olan o biyolojiyle ilgili hikâyelerden hiçbir şekilde daha az "ideolojik" (ya da daha az ırkçı) kılmaz. Biyoloji elbette ideolojik hale getirilebilir ancak ideoloji her zaman biyolojiye dayanmak zorunda değildir.

Asıl ırkçılığın bizzat "ırk" terimine ilişkin, "açık ve rasyonelleştirilmiş" sözdebilimsel bir ideolojinin gelişmesine kadar ortaya çıkmadığı ve çıkamayacağı düşüncesine gelince, bu, Richard Drinnon'ın belirttiği gibi, "kabaca, doğum kontrolü uygulamasının Margaret Sanger'ın bu terimi üretene kadar beklediğini söylemeye denktir –paraleldir demek daha yumuşak kalacaktır."[15] Ayrıca, geleneksel sözde-bilimsel ırkçılık artık rağbet görmediğinden ve gerçekten de, bizzat "ırk" düşüncesi dahi uzun zaman önce insanları geçerli bir sınıflandırma yöntemi olarak bilimsel itibarını yitirdiğinden dolayı Fredrickson'un tanımına göre, ırkçılık, "kelimenin tam anlamıyla" bugün mevcut değildir ve mevcut olamaz.[16] Bu, ırkçılığın kurbanlarının işitmediği bir şeydir.

Eğer Fredrickson'ın (ve başka birçok yeni tarihçinin) ırkçılık tanımındaki bu sorunlar, Fredrickson'un deyişiyle, "hakiki" veya "açık" ırkçılığın, on dokuzuncu yüzyılın başında ortaya çıkan ve yirminci yüzyıl ortalarında son bulan, insanlık tarihindeki anlık bir sapkınlık olduğu şeklindeki bir şüpheli sonuca götürüyorsa, Fredrickson'ın tanımındaki başka bir sorun da, bu tanımın mantıksal bir sonucunun bizi, gerçek ırkçılığın aslında, en azından Amerika'da *hiç* var olmadığı şeklindeki önemli keşfe götürmesidir. Çünkü Fredrickson ve bu konu üzerine yazan başka birçok tarihçi, hâlâ asıl ırkçılığın var olabilmesi için –yine Fredrickson'ın

---

(Chicago: University of Chicago Press, 1960); hikayeyi 19. yüzyılın sonlarından günümüze getiren Stephen Jay Gould'dur, *The Mismeasure of Man* (New York: W.W. Norton & Company, 1981).

15. Richard Drinnon, *Facing West: The Metaphysics of Indian Hating and Empire Building* (Minneapolis: University of Minnesota Press, 1980), s. xxvii.

16. Irk fikrinin bilimsel yolsuzluğu hakkında, bakınız Ashley Montague, ed., *The Concept of Race* (Westport, Conn.: Greenwood Press, 1980); aynı zamanda Stephen Jay Gould'un, *Ever Since Darwin: Reflections in Natural History* (New York: W.W. Norton, 1977) adlı eserinin içinde, s. 231-36'daki, "Why We Should Not Name Human, Races –A Biological View" başlıklı çalışmasına da bakınız.

yukarıda alıntıladığımız parçasından aktarırsak– onun "istatistiksel anlamda, toplumsal olarak aşağı grubun üye bireylerine *genel geçer* olarak uygulanması" gerekmektedir. Eğer başka türlü ırkçı gibi görünen bir yer ve zamanda, "renk kaynaklı" bu sınıfsal "ayrımcılık" mevcutsa, istisnalar "*ırksal olmayan* konum kriterlerinin çok önemli olduğuna ilişkin kanıtlar" olur ve bunlar böyle bir toplumun ırkçı şeklinde nitelendirilemeyeceğini ileri sürmek için yeterli kanıtlardır.

Fredrickson ve diğerleri, on yedinci yüzyılda Virginia'da özgür siyahların, özellikle de, Virginia'ya Afrika'dan bir köle olarak gelen ve her nasılsa özgür bir adam, bir toprak ve köle sahibi haline gelen Anthony Johnson gibi birinin varlığının, on yedinci yüzyıl Virginia'sının ırkçı bir toplum olmadığının ve ırkçılığın sonraki yıllarda ortaya çıktığının kanıtı olduğunu, işte bu tanıma başvurarak iddia etmektedir.[17] Yine bu kriter, ırkçılığın günümüzde ciddi ve süregelen bir sorun olmadığını (en azından teorik olarak, bazı siyahlar ve başka renkten insanlar ondan uzak kalabildiklerinden dolayı) iddia etmek için kullanılabilmekle kalmamakta, aynı zamanda da aldatıcı bir şekilde on dokuzuncu yüzyılın ortasında Güney'in en koyu bölgelerinin dahi ideolojik olarak ya da "açıkça" ırkçı olmadığını ileri sürmek için bu kriterden yararlanılmaktadır. Çünkü eğer Anthony Johnson, küçük bir parça arazisi ve tek bir kölesiyle, on yedinci yüzyıl Virginiasının ırkçı olmadığını kanıtlamaya yeten bir örnekse, 1790'lardan İç Savaş'ın çıkışına kadar Güney Carolina'da yaşayan ve bu dönemde 900 dönümlük arazi, altmıştan fazla köle ve Güneyli beyazların yüzde 95'inden daha büyük bir servet sahibi olan, eski bir siyahî köle, William Ellison'ı ne yapacağız? Ve bu dönemde başka en az beş-altı güneyli siyah da –o zaman 12.000'den fazla köleye sahip olan 3600'den fazla Afrika kökenli Amerikalı arasında– Ellison'dan daha zengindi ve daha çok köleye sahipti.[18]

Eğer Amerika'da bir bölge lâyıkı ile ırkçı olarak nitelendirilecekse, bu, İç Savaş'tan hemen önceki yıllarda Güney'in en koyu bölgeleriydi. Böylece iki sonuç-

---

17. Anthony Johnson hakkında, aynı hususu ele alan diğer çalışmalar arasından, özellikle bakınız Breen ve Innes, *"Myne Owne Ground"*, s. 7-18.

18. Ellison ve diğer 19. yüzyıl güneyli siyah zenginler ve köle sahipleri hakkında, bakınız Michael P. Johnson ve James L. Roark, *Black Masters: A Free Family of Color in the Old South* (New York: W.W. Norton & Company, 1984), özellikle s. 124-29. Afrikalı Amerikalı köle sahipleri ve onların kölelerinin toplam sayısı için, Carter G. Woodson tarafından derlenen ve redaksiyonu yapılan, *Free Negro Owners of Slaves in United Staes in 1830* (New York: Negro Universities Press, 1968) adlı çalışmaya ve Michael P. Johnson ile James L. Roark'ın, ed. Carol Bleser'in *In Joy and in Sorrow: Women, Family, and Marriage in Victorian South, 1830-1900* (New York: Oxford University Press, 1991) adlı eserinin içinde, s. 88-102'deki, "Strategies of Survival: Free Negro Families and the Problem of Slavery" adlı eserine bakınız.

tan biri arasında bir seçimle karşı karşıya kalıyoruz: Ya bu dönemde Ellison ve diğer varlıklı, köle sahibi güneyli siyahların varlığı, Güneyin en koyu bölgelerinin o dönemde gerçekten ırkçı bir toplum olmadığını kanıtlar, ki bu durumda hiçbir dönemde, Amerika'nın hiçbir yöresi sınıfsal olarak ve "açıkça" ırkçı olmamıştır ya da Fredrickson ve diğerlerinin kullandığı kriterler, ırkçı bir toplumun tespit edilmesi ve tanımlanmasında kullanılmaya uygunsuz ve geçersizdir. Anlamlı olanın sadece ikinci seçenek olduğunu belirtmeye gerek bile yoktur.

On yedinci yüzyılda köle sahibi kolonilerin "hakikaten" ırkçı olmadığını kanıtlamak için kullanılan bu kriterlerin, aynı (yani hiçbir) doğrulukla, 1930'lardaki Alman Nazi Partisi'nin "hakikaten" Yahudi düşmanı olmadığını göstermek için kullanılabileceğini, çünkü incelemelerde parti üyelerinin büyük bir bölümünün Yahudi karşıtı hiçbir tavır ifade etmediğini de söyleyebiliriz.[19] Ancak bunların hiçbiri, resmîleştirilmiş ve yaygın bir kesim tarafından inanılan sözde-bilimsel bir ırksal eşitsizlik teorisinin, daha aşağı düzeydeki ve daha yaygın ırkçı düşünceden *farklı* olmadığı şeklinde anlaşılmamalıdır. Bunlar farklıdır ancak her ikisi de tamamen ırkçıdır.

Bilinçli toplumun geri kalanı, ırkçılığın daha ayrıntılı ve karmaşık türlerinin –açıkça ırkçı olan ancak var olmaları için açıkça ifade edilen, resmi bir ırk teorisine bağımlı olmayan bastırma türleri olarak "kurumsal" ırkçılık (ya da Joel Kovel'in daha psikolojik temelli "üst-ırkçılık"ı) gibi– varlığını fark ederken, son yıllarda meslek hayatlarını bu olguyu araştırmaya adayan tarihçilerin birçoğunun ırkçılığı neredeyse hiç var olmayan bir şey gibi tanımlamaya kararlı görünmelerinde, çelişkili bir yön vardır.[20] Gerçekten de, tarihsel bir olgu olarak ırkçılık konusundaki kafa karışıklığı öyle bir noktaya ulaşmıştır ki, bilim çevrelerinde yenilik taraftarlığıyla ün kazanmış bir yayın organında bir makalesi yayınlanan Jane Tompkins, Fredrickson'ın tam *zıddı* ama onunla aynı ölçüde mantıksızca şu tuhaf iddiayı ortaya atacak kadar ileri gitmiştir: İlk Amerikan koloni toplumunda ırkçılık var ola-

---

19. Bakınız Peter H. Merkl, *Political Violence Under the Swastika: 581 Early Nazis* (Princeton: Princeton University Press, 1975), s. 499; Alman nüfusunu göz önünde bulunduran tamamlayıcı bir analiz için, bakınız Sarah Gordon, *Hitler, Germans, and the "Jewish Question"* (Princeton: Princeton University Press, 1984), özellikle s. 53-67.

20. O şimdi her ne kadar ırkçılık hakkında başlıca bir çalışma olsa bile, "kurumsal ırkçılık" terimi ilk olarak Stokely Carmichael ve Charles V. Hamilton tarafından, *Black Power: The Politics of Liberation in America* (New York: Vintage Books, 1967) adlı eserlerinde kullanılmış ve analiz edilmiş gibi görünmektedir, s. 4-6, 22-23, 156-62; "meta-ırkçılık" hakkında, bakınız Joel Kovel, *White Racism: A Prehistory*, İkinci Baskı (New York: Columbia University Press, 1984), s. 211-30.

mazdı çünkü bu dönemde beyazlar, ırkçı görüşlerinde *hemfikir*di! Kısaca, (Fredrickson gibi kanaatinde yalnız olmayan) Tompkins'e göre, görüş birliği, kültürel bir normun, insanların sadece "başka kültürlere, kendi kültürlerinin onlara bir başkasına bakmayı öğrettiği şekilde bak"tığının göstergesidir.[21] Böylece bir yanda, ancak bir toplumda bastırılan bir ırksal grubun *bütün* üyeleri açıkça ırksal nedenlerden ötürü baskıya maruz bırakılıyorsa bu toplum ırkçı şeklinde nitelendirilebilir iddiasıyla Fredrickson; diğer yanda da, bir toplumda baskıcı grupta ırkçı görüş birliği varsa, bu toplum, tanım gereği, ırkçı *değil*dir diyen Tompkins var.

Profesörlerin adını kötüye çıkaran şeyler işte bu gibi şeylerdir. Şu ana kadar ekseriya (Tompkins istisna olmak kaydıyla) ilk beyaz Amerikalıların Afrika kökenli Amerikalılara yaklaşımlarını konu alan yazılarla ilgilenmemize rağmen, iddia, on altıncı ve on yedinci yüzyılda Avrupalı-Amerikalıların Kızılderililere karşı yaklaşımlara ilişkin olarak da aynı çizgilerle işlenmiştir ve işlenmeye devam etmektedir. 1960'lı yıllarda, Amerikan kolonilerindeki Kızılderili-beyaz çatışması üzerine çalışan Alden T. Vaughan gibi ilim adamları için, İngilizlerin Virginia'nın yerli halklarına olduğu kadar, New England'daki Pequotlar, Narragansettler ve Wampanoaglara karşı giriştikleri şiddetli yok etme kampanyaları sırasında dahi, İngilizlerin tavrının "herhangi bir temel ırk ayrımcılığı" ya da hiçbir "köklü önyargı tarafından belirlenmediği"ni iddia etmek âdettendi.[22] Jordan, *White Over Black*'te, İngilizlerin Afrikalılara karşı ırksal antipatisine ilişkin çarpıcı iddialarla, kendisinin Kızılderililerin ırksal özelliklerine karşı İngilizlerin daha yumuşak olarak gördüğü yaklaşımını karşılaştırarak istemeden de olsa bu savı kuvvetlendirdi. Jordan'ın görüşü, daha sonraki tarihçilerin, beyazların Kızılderililere karşı, gururla ilan ettikleri ilk yok etme girişimlerinden yüzyıllar sonra bile ırkçı yaklaşımlar barındırmadığı şeklindeki cahilce iddialarını desteklemek amacıyla kullanıldı.[23]

---

21. Jane Hopkins, " 'Indians': Textualism, Morality, and the Problem of History", *Critical Inquiry*, 13 (1986), 115.
22. Alden T. Vaughan, *New England Frontier: Puriyans and Indians, 1620-1675* (Boston: Little, Brown, 1965), s. 62, viii.
23. Bakınız, örneğin, Bernard W. Sheehan, *Seeds of Extinction: Jeffersonian Philanthropy and the American Indian* (Chapel Hill: University of North Carolina Press, 1973), özellikle s. 43, not 48. Sheehan, 18. yüzyılın sonları ile 19. yüzyılın başlarında Amerikan Kızılderili insanların öldürücü yıkımına "daha güçsüz olan insanlara acı verme niyetinin değil, sadece saflık ve belki de aşırı iyi niyetin" neden olduğunu iddia ederek, bu düşünceyi gerçekten şaşırtıcı bir uca götürür (s. 12). Jordan'ın Kızılderililere gelince "vizyonu gölgelemesi" hakkında, bakınız Drinnon, *Facing West*, s. 80-81.

Bu tarihçilerin birçoğunun kolonicilerin Kızılderililerin kökünü kazıma çabalarının arkasındaki itici güç olarak ırksal sâiki reddettikleri yazıları, aynı zamanda meydana gelen soykırımın utanmazca müdafaalarıydı. Örneğin Vaughan, bu şekilde, "meydana gelen bazı yanlış anlamalar ve adaletsizlikler" diyerek toplu kıyımı reddediyor; bu sırada İngilizler ise Kızılderilileri sadece "mümkün olduğunca hızlı bir şekilde ihtida ettirmeye, medenileştirmeye ve eğitmeye çalışıyordu."[24] Ancak 1970'lerde ve 1980'lerin başında, bu meselelere yeni bir bakışla bakan tarihçilerin yayınladığı bir dizi kitap, çok farklı sonuçlara vardı. Wilbur R. Jacobs, Francis Jennings, Richard Drinnon ve Neal Salisbury, bu dönemde kolonicilerin Kızılderililere muamelelerinde nâzik ve müşfik oldukları görüşüne son veren birçok yazardan dördüdür.[25] Bu yazarların eserleri, kolonicileri Kızılderilileri ortadan kaldırmaya sevkeden şeyin en azından büyük kolonici-Kızılderili savaşları başladığında ırkçı bir bağnazlık olduğuna pek bir kuşku bırakmıyordu. Ancak beyazların düşünceleri ve siyahların köleliği üzerine çalışan tarihçilerin bu kadar uzun zamandır kafasını karıştıran soru, hâlâ cevaplanmayı bekliyordu: Maceracı ve koloniciler, onları farklı renkten insanlara bu kadar insanlık dışı muamele etmeye sevkeden ırkçı yaklaşımları beraberlerinde mi getirdi yoksa bu yaklaşımlar onların daha sonra köleleştirip yok ettikleri insanlarla yaşadıkları tecrübelerden sonra ve bu tecrübelerden mi ortaya çıktı?

Bu kitabın altıncı bölümündeki tartışmanın, İspanyol, İngiliz ve diğer Avrupalıların Amerikaların yerli halklarına karşı yaklaşımlarının, Kuzey Amerika'ya ilk İngiliz kolonisinin yerleşiminden çok önce son derece ırkçı olduğunu ortaya koymuş olması gerekir. Avrupalıların insanlara, onları ırk olarak farklı görmelerinden dolayı kötü davranmaları çok eski bir âdet olmasına rağmen, on dördüncü yüzyılda Kilise'nin Avrupalı soydan gelmeyen Hıristiyanların köleleştirilmesine yetki vermesiyle birlikte Avrupalıların genel olarak ırka karşı katı yaklaşımına doğru dikkat çekici bir yönelim görülürken, bu yönelim, İspanyolların *limpieza de sangre* doktrini ve on altıncı yüzyılda daha önce tartıştığımız diğer Avrupalı sözde-biyolojik ve dinî gerekçelerin yardımıyla, bu yönde daha da ilerledi. İspanyolların Amerikaların yerli halklarının köleleştirilmesi ve toplu kıyımını

24. Vaughan, *New England Frontier*, s. viii.

25. Wilbur R. Jacobs, *Dispossessing the American Indian: Indians and Whites on the Colonial Frontier* (New York: Charles Scribner's Sons, 1972); Francis Jennings, *The Invasion of America: Indians, Colonialism, and the Cant of Conquest* (Chapel Hill: University of North Carolina Press, 1975); Richard Drinnon, *Facing West*; and Neal Salisbury, *Manitou and Providence: Indians, Europeans, and the Making of New England, 1500-1643* (New York: Oxford University Press, 1982).

mazur göstermek için yazdığı ciltler dolusu eseri ve İngilizlerin on altıncı yüzyılda ve on yedinci yüzyılın başında aynı konulardaki beyanlarını okuyup da bunlardaki yoğun ırkçı içeriği fark etmemek mümkün değildir. Yani ırkçılığı özenle, bulunmasına imkân vermeyecek kadar dar sınırlar içinde tanımlamadığınız müddetçe mümkün değildir.

İşte son yıllarda vuku bulmaya başlayan şey de budur. Irk, elbette, değişik toplumların değişik biçimlerde, insanlarda fitrî olduğuna inanılan "doğal" özelliklere dayanarak meydana getirdiği sosyal bir yapıdır; ırkçılık ise, böyle bir yapının başka bir gruba egemen olmak ve onu kendine tâbi kılmak için ideolojik olarak kullanılmasıdır. Buna rağmen, Alden T. Vaughan, kaybolan anahtarlarını onları birkaç sokak ötede düşürdüğünü bilmesine rağmen ışık orada daha iyi olduğu için bir sokak lambasının altında arayan adamı ilim alanında taklit edercesine, başka bir grubun deri rengine dair olumsuz ifadeler bulunmadığı takdirde, ırkçılığın var olamayacağı fikrini icat etmiştir. Onun bu sokak lambasının ışığı altında, yerleşimin ilk yıllarında Kızılderili erkek, kadın ve çocuklarının kesildiği, diri diri yakıldığı, köleleştirildiği, topluca zehirlendiği ve onlara "vahşi hayvanlar," "zalim vahşiler" ve "engerekler güruhu" denildiği yıllarda İngiliz-Amerikanlar tarafından Kızılderililerin ten rengine dair açıkça fazla bir kötüleme bulamaması şaşırtıcı değildir; bu nedenle Vaughan'ın bu özel tanımına göre, İngilizler o zaman sistematik olarak tasfiye ettikleri Kızılderilileri "fitrî olarak aşağı" görmüyordu.[26]

Fredrickson'ın gerçek olmayacak kadar dar ırkçılık tanımında olduğu gibi, Vaughan'ın tanımında da, ne ten rengi farklılıklarının ne de biyolojik determinizme ilişkin sözde-bilimsel fikirlerin, insanların "ırk" başlığı altında sınıflandırılarak aşağılanması için *gerekli* kriterler olduğuna işaret edilmesi gerekmektedir. Sözcüğün standart etimolojilerine şöyle bir bakmak bile ("İbrahim'in zahiri ırkı ve gürûhu"; "Şeytanın Irkı olmak için"; "İngiliz ırkı"; "bu Pigme Irkı"– on altıncı ve on yedinci yüzyıldan birkaç örnek verirsek) "ırk" teriminin İngiltere'de, sadece renk için kullanılmazdan çok önce ve ayrıntılı biyolojik ve zoolojik sözde-bilim araçları bu terime yamanmadan yüzyıllar önce, yaygın olarak renkten *başka*

26. Alden T. Vughan, "From White Man to Redskin: Changing Anglo-American Perceptions of the American Indian", *American Historical Review*, 87 (1982), 917-53. Vaughan kendisi, 1620'lerin başlarındaki İngiliz sömürgecilerin –Virginia'da yaşayan 1000'den daha fazla beyaz insan olmadığı ve New England'da yaşayan ancak 100 beyaz insan olduğu zamanlarda– Kızılderililerden "şekli dışında insanlık özelliklerine sahip olmayan", "avladıkları vahşi hayvanlardan bile daha vahşi olan", "köle olarak doğan" varlıklar olarak bahsettiklerini ifade eder. Vaughan bunların yine de ırkçı fikirler olmadığını düşünür, çünkü onlar derinin renginden bahsetmemektedirler.

özelliklerle göze çarpan insan grupları ve eşya sınıflarını anlatmak için kullanıldığını açıkça göstermektedir. Aslında bazen renkle ilgili olan bazen de ilgili olmayan "ırksal" üstünlük düşüncesi, en azından on ikinci yüzyılda Monmouthlu Geoffrey'nin Kral Arthur efsanesini incelikle işlediği büyük eseri *History of the Kings of Britain*'ın [Britanya Kralları Tarihi] ortaya çıkışından itibaren İngiliz bilincine kazınmıştır.[27]

Bu kitabın altıncı bölümünde de birçok defa belirtildiği gibi, beyazların Kızılderililere karşı ırkçı tutum ve davranışları, on altıncı ve on yedinci yüzyıllarda şiddetlenmiştir ancak en geç on altıncı yüzyılın ilk birkaç on yılından sonra, ırkçılığın yükselişi, önyargı ve baskının (Vaughan'ın iddia ettiği gibi) türünde değil, ölçüsündeki bir değişimdi. Özetle, on altıncı ve on yedinci yüzyıllarda İspanya, İngiltere ve Amerika'daki Avrupalı kolonilerinde Kuzey ve Güney Amerika'nın yerli halklarına ilişkin din, edebiyat çevrelerinde ve halk arasındaki egemen görüş, bunların çoğu beyaza göre insan oldukları güçlükle ayırt edilebilen ırk olarak aşağı ve âdî bir gürûh olduğu yönündeydi. Bu kadar erken bir tarihte Avrupa'da çeşitli ayrıntılı ırkçı sözde-bilim teorilerinin ortaya çıkmaya başlamasına rağmen, ırkçı saldırganlığın muhatabı olmuş herkes bilir ki; bu tür girişimlerde, saldırganların resmi bilimsel ya da başka bir doktrinin varlığına ihtiyacı yoktur; W.E.B. DuBois'nın gözlemlediği gibi: "[hayatımdaki] en önemli olgu ırktır, bilimsel olarak değil; binlerce insanın, başlıca insan yığınları arasındaki yaradılıştan gelen farklılıkların bir grubun bütün üyelerinin tek tek kaderlerinin mutlak koşulu olduğu şeklindeki köklü inancı olarak ırk."[28] Geçmiş yüzyıllar boyunca olduğu gibi bugün de, farklı renklerden birçok insan DuBois'nın dediği şeyi anlayacaktır her ne kadar bazı modern beyaz tarihçilerin anlamadıkları açık olsa da.

• • •

Soykırımın tanımı da uzun yıllardır tartışma konusu olmasına karşın, bu konunun tartışması çok daha az zamanımızı alacaktır. Bunun nedeni, bu terim konusundaki birçok ihtilafın –tek ortak paydaları siyasî inanç olan toplu kıyım kurbanlarının gerçekten soykırım kurbanı olup olmadığı gibi– bu kitabın konusuna uygun olmamasıdır. Uygun olan tek ihtilaf, İspanyol ve İngiliz-Amerikalıların Amerikaların kültürel, etnik ve ırksal olarak tanımlanan halklarını yok edişinin soykırım olup olmadığı hususundaki ihtilaftır.

27. Hugh A. MacDougall, *Racial Myth in English History: Trojans, Teutons, and Anglo-Saxons* (Hanover, N.H.: University Press of New England, 1982).
28. W.E.B. DuBois, *Dusk of Dawn* (New York: Harcourt, Brace, 1940), s. 139.

"Soykırım" sözcüğü, Raphael Lemkin tarafından, 1944'te yayınlanan kitabı *Axis Rule* [İşgal Altındaki Avrupa'da Eksen Hâkimiyeti] *in Occupied Europe*'ta türetilmiştir. Frank Chalk ve Kurt Jonassohn, Lemkin'in öncü düşünüşünü şöyle özetlemektedir:

> Lemkin'in tanımına göre, soykırım; bir ulus, kültür veya ırk grubunun, bu grubun bir grup olarak yaşamını devam ettirmesi için gerekli olan temelleri baltalama amaçlı çeşitli eylemlerle tertipli ve planlı bir şekilde imhasıydı. Lemkin, soykırımı "zulüm ve yok etme amaçlı farklı eylemlerin bir bileşimi" şeklinde anlıyordu. Onun tanımının kapsamına, bu grubun siyasî ve sosyal kurumlarına, kültürüne, diline, millî duygularına, dinine ve ekonomik varlığına yönelik saldırılar da giriyordu. Bir grubun üyelerinin özgürlüğünü, haysiyetini ve kişisel güvenliğini baltalayan, öldürücü olmayan eylemler dahi, eğer bu grubun yaşama kabiliyetini zayıflatmaya katkıda bulunuyorlarsa, soykırımdı. Lemkin'in tanımına göre; ırkkırma –bir kültürün, taşıyıcılarını öldürmeden yok edilişini ihtiva eden savaştan sonra Fransızlar tarafından türetilen bir sözcük– yönelik eylemler de soykırım niteliğindeydi.[29]

Lemkin'in kitabının yayınlanmasından iki yıl sonra ve onun kulis faaliyetleri sayesinde Birleşmiş Milletler Genel Kurulu aşağıdaki önergeyi kabul etti:

> Cinayet tek tek insanların yaşama hakkından mahrum edilmesi olduğu gibi, soykırım da insan gruplarının bir bütün olarak var olma hakkından mahrum edilmesidir; var olma hakkından bu şekilde mahrum edilmek insanlık bilincini şoka uğratır, bu grupların temsil ettiği kültürel ve başka katkılar açısından insanlığa büyük kayıplar verdirir ve ahlâk kurallarına ve Birleşmiş Milletler'in ruhuna ve hedeflerine aykırıdır. Bu tür soykırım suçları çoğunlukla, ırksal, dinsel, siyasî ve diğer gruplar bütünüyle veya kısmen yok edildiği zaman gerçekleşmektedir. Soykırım suçunun cezalandırılması, uluslararası bir sorundur. Genel Kurul, bu sebeple, soykırımın uluslararası hukuka göre, uygar dünyanın kınadığı ve işlendiği takdirde –ister halktan biri, isterse devlet memuru ya da devlet adamı olsun ve suç dinsel, ırksal, siyasal veya başka ne tür bir gerekçeyle işlenmiş olsun– başlıca suçluların ve suç ortaklarının cezalandırılabileceği bir suç olduğunu tasdik eder.

Nihayet 1948 yılında, Birleşmiş Milletler Soykırım Sözleşmesi oybirliğiyle ve hiçbir çekimser oy kullanılmadan kabul edildi:

---

29. Frank Chalk ve Kurt Jonassohn, *The History and Sociology of Genocide: Analyses and Case Studies* (New Haven: Yale University Press, 1990), s. 8-9.

Birleşmiş Milletler Soykırım Suçunun Önlenmesi ve Cezalandırılmasına İlişkin Sözleşme

Sözleşme Metni

Âkit Taraflar

Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nun 96 (I) nolu, 11 Aralık 1946 tarihli önergesinde, soykırımın uluslararası hukuka göre bir suç, Birleşmiş Milletler'in ruhuna ve hedeflerine aykırı olduğu ve uygar dünya tarafından kınandığı beyanını dikkate alarak;

Tarihin bütün dönemlerinde soykırımın insanlığa büyük kayıplar verdirdiğini kabul ederek; ve

İnsanlığı böyle çirkin bir zulümden kurtarmak için, uluslararası işbirliğinin gereğine inanarak;

Aşağıdaki hükümleri kabul eder:

1. Madde

Âkit Taraflar, barış veya savaş zamanında işlenmiş olsun, soykırımın uluslararası hukuka göre suç olduğunu tasdik eder ve bu suçu önlemeyi ve cezalandırmayı taahhüt ederler.

2. Madde

İşbu Sözleşmede, soykırım, ulusal, etnik, ırksal ya da dinsel bir grubu, tamamen veya kısmen yok etmek amacıyla ifâ edilen aşağıdaki fiillerden biri anlamına gelmektedir:

(a) Bu grubun üyelerini öldürmek;
(b) Onlara maddî ya da manevî acılar çektirmek;
(c) Topluluğun tamamen ya da kısmen yok olmasına yol açacak yaşam koşullarını zorla kabul ettirmek;
(d) Bu grup içerisinde doğumları engelleyici önlemler almak;
(e) Bu grubun çocuklarını zorla başka bir gruba aktarmak.

3. Madde

Aşağıdaki fiiller cezalandırılacaktır:

(a) Soykırım;
(b) Soykırım için gizli anlaşma yapmak;
(c) Halkı doğrudan soykırıma teşvik etmek;
(d) Soykırıma kalkışmak;
(e) Soykırım suçuna iştirak.

4. Madde

Soykırım ya da 3. Maddede sıralanan fiillerden herhangi birini işleyen kişiler, ister anayasal sorumluluğu olan yönetici, ister devlet memuru ya da halktan biri olsun, cezalandırılacaktır.[30]

Soykırım Sözleşmesi'nin kabul edilmesinden bu yana neredeyse elli yıl geçti ve bu dönemde sayısız insan, başka eleştirilerin yanı sıra, Sözleşme'nin tanımının (Sovyet ve Doğu bloku delegelerinin baskılarının sonucu olarak, siyasî grupları muhtemel kurbanlar kapsamına almadığından dolayı) çok dar ya da ("grup üyelerine maddî ya da manevî acılar çektirmek" maddesi soykırımla ilgisi olmayan davalara da uygulanabileceğinden dolayı) çok geniş olduğunu ileri sürdü. Ancak Sözleşme'nin tanımı, hâlâ dünyanın her yanında en çok kullanılan soykırım tanımıdır ve gerçekten de, muhtemelen dünyanın hiçbir yerinde, hiçbir dilde, tanımı bundan daha fazla tartışılan ve daha yaygın olarak kabul edilen başka bir sözcük yoktur. B.M. dilinin ışığında daha müphem bazı yapılarını bir tarafa bıraksak bile on altıncı, on yedinci, on sekizinci ve on dokuzuncu yüzyıllarda Amerikalarda vuku bulan şeyleri bilip de bunların soykırım olduğu sonucuna varmamak mümkün değildir.

30. Bu anlaşma, prosedürle ilgili oldukları için burada kopyalanmayan 15 Maddeyi içermektedir ve prosedürle ilgili eylem hiçbir zaman üye devlete karşı alınmamıştır.

TEŞEKKÜR

Bu kitabın araştırma ve yazım sürecinde, bazı kurum ve kişilerin cömertliğinden faydalandım. Birkaç yıl önce, farklı bir proje için John Simon Guggenheim Anma Vakfı'ndan aldığım bir burs sayesinde araştırmalarımı yürütürken, Birinci Dünya'nın, geçmişe yönelik olarak yerli ve Üçüncü Dünya halklarına karşı girişilen soykırımsal saldırıları meşrulaştırma sürecinde, bu halklara rutin olarak dayattığı tarih masalları üzerine okumaya ve düşünmeye başladım. Birkaç yıl sonra Amerikan İlim Cemiyetleri Konseyi, bu ve bazıları şu anda baskıda olan, bazılarıysa hâlâ hazırlanmakta olan başka yayınlara yol açan araştırmaların ilk safhası için bana bir bursla destek oldu. Hawai Üniversitesi Sosyal Bilimler Araştırma Enstitüsü ve Müdürü Donald M. Topping, tıpkı Thomas H. Hamilton Kütüphanesi'nin sorunlarla kuşatılmış personeli gibi, benim müteaddit kereler yardım taleplerime her zaman olumlu yanıtlar verdi. Ayrıca Hawai Üniversitesi'nde, Sanat ve Edebi İlimler Merkezi de bana çok yardımcı oldu.

Emanuel J. Drechsel ve Catherine Vandemoer, bazı teknik hususlarda beni doğru istikamette yönlendirirken, Annette Mente ve Nipa Rahim'in de bu kitabın gerçekten 1992 yılında yayınlanabilmesi için birçok önemli yardımları oldu. Richard Drinnon ve Peter T. Manicas ise, bütün yazının ilk taslağını dikkatle okuyarak isabetli yorumlarda bulundular. Yardımlarındaki dakikliğin nezâketi ve eleştirilerindeki hassaslık, şahsiyetlerinde tazammum eden gayretli ve ferâsetli ilimadamlığını tamamlıyordu.

Bu, Oxford University Press'ten çıkan üçüncü kitabım. Öncekiler gibi bu da çok güzel bir tecrübeydi. Sheldon Meyer, sabrı ve öğütlerindeki dürüstlüğünün yanı sıra, ferasetiyle de kayıtsız şartsız destek olurken; Leona Capeless da metni mütevâzi ancak kesin rötuşlarıyla yayına hazırladı. Ayrıca Oxford'dan Karen Wolny, Scott Lenz ve Laura Brown da, müsveddenin kitaba dönüştürülmesi sırasındaki kritik dönemlerde çok yardımcı oldular.

Böyle bir kitabın araştırılması ve yazılması, bazen duygusal açıdan tüketici bir tecrübe olabiliyor. Bunu hiç kimse, bu çetin tecrübe süresince ve geçen on yılın büyük bölümünde bana yoldaşlık eden Haunani-Kay Trask kadar iyi bilemez. Feminist teori, kolonicilik ve yerli insanların günümüzdeki mücadeleleri konularıyla siyasî olarak ilgilenen bir ilim kadını olmasının yanı sıra, aynı zamanda da Batıyla ilk temaslarını izleyen yüzyıl içinde halkı yok olmakla burun buruna gelen bir yerli kadını olan Trask'in müsveddeyi eleştirel bir gözle okumasının değeri elbette ki ölçülemez. Ama daha da önemlisi, onun ve halkının kolonicilik sonrası baskılara karşı verdikleri süregelen direniş örneği ve genel olarak bu kitabın konusu üzerine ve etrafında, saatlerce süren sohbetlerimiz bu kitabın asıl ve en güçlü ilham kaynağı olmuştur.

İndeks